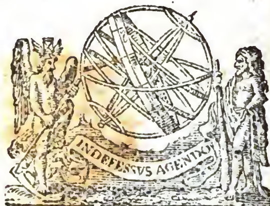
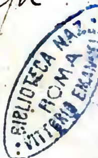
Lochbiens.

HVGONIS GROTII
ANNALES
Bibliot. E T Secr.
HISTORIÆ
DE REBVS BELGICIS.
Coll. Rom. Soc. Jesu

AMSTELÆDAMI,
Ex Typographejo IOANNIS BLAEV.
M DC LVIII.

Cum Privilegiis S. C. Majestatis; & Ordd. Belgicæ Fœderatæ, nec non Holl. West-Frisiaque per annos quindecim.

ea ſcriptori ſuo, quam fructus lectori, accedere certiſſimum eſt. Adeo ejus cognitio privato utilis, regenti prorſus eſt neceſſaria. Hac ope inſtructi Græci potiſſimum duces, mirandum, quam reſpondentia peritiæ ſuæ, quamque digna aliorum imitatione teſtimonia edidere: quorum ſecuti exempla fortiſſimi aliquando mortalium Romani, & ipſi omnibus populis in exemplum fuere: donec depulſa per literas barbarie, diſperſoque cum rerum notitia etiam gloriæ appetitu, nullæ pæne gentes artium pacis, nullæ bellicarum virtutum expertes manſere. Noſtra certe, vel potius Veſtra, ILLUSTRISSIMI PROCERES, Batavia, eo, quod ſeptuageſimum ultra annum mira caſuum varietate protraxit, bello, (nam & duodecim annorum induciæ nihil aliud quam arma in loca partim vicina, partim longinqua, tranſtulere) ita omnium prudenter de rebus judicantium in ſe vertit animos, ut diverſarum nationum nonnulli, & quidem illuſtriores, Galli, Hiſpani, Itali, Cardinales,

Duces,

Duces, aliique, quorum vix inire eſt numerum, non contenti interfuiſſe, in quibusdam & præfuiſſe, etiam ex deſcriptione ejus ſibi famam aucupati ſint. Nec ſane immerito. Quid enim mirabilius, quam populos, quorum amantem quietis & mercatus animum pleræque gentes, & maxime Hiſpani, in ſocordiæ partem interpretabantur, contra potentiam illam nullis non regibus formidandam inſurrexiſſe: libertatem vi raptam armis, fœderibus, ipſorum denique hoſtium pactionibus ſibi reſtituiſſe: quin & reddidiſſe bellum Hiſpaniæ, protuliſſe idem ad Indos & ad novum illum orbem, qui non niſi ad imponendam veteri ſervitutem detectus, & e tot ſeculorum caligine erutus videbatur. Et certe præliorum terreſtrium artes aliunde forte diſcentur melius: at pugnarum navalium, obſidionum, tutandarum urbium præcepta nullæ hiſtoriæ aut plura dederint, aut meliora. Quare nec indecoram patriæ, nec ſibi ingloriam, nec poſteritati infructuoſam facturum ſe rem merito

credidit parens noster, si quæ ipse natus in Hollandia, & in aliqua Reipublicæ parte aliquamdiu versatus, partim ex actis publicis, partim ex relatu eorum, qui coram pleraque viderant, de præcipuis hujusce belli successibus potuit cognoscere, colligeret, & in formam Annalium atque Historiarum redacta publico daret. Vt nec Vobis, POTENTISSIMI PROCERES, ingratum fore confidimus, si quod facturum fuisse ipsum, nisi obstitissent fata, authorem credibile est, nos hoc Vestris inchoatum auspiciis, Vestræ præcipua Reipublicæ decora continens opus Vestro etiam Illustrissimo nomini inscribamus. Videbitis in eo non ignotarum Vobis gentium, sed ipsorum parentum vestrorum stupendam in utroque genere pro legum & libertatis defensione virtutem, dignissimam, quæ tanto impensa bono, eodem debito constantiæ suæ pretio quam prosperrrime frueretur. Videbitis fidele ubique authoris nec aut odio, aut studio corruptum judicium, adeoque propensum in meri-

tas

tas Nassaviæ domus, Principisque speciatim Mauritii, laudes animum, ut facile sit eorum convincere errorem, qui falsis hactenus imbuti opinionibus, ea, quæ contra eundem Principem sentire aliquando necesse habuit, alii quam legitimæ imputarunt causæ. Videbitis constantem ejusdem, nec temporum ullis, nec inimicorum labefactatum injuriis, sed talem ad extremum usque spiritum in patriam amorem, quali citra invidiam optari posse arbitramur, ne unquam aut libertas indigeat, aut exigat necessitas. DEVS OPTIMVS MAXIMVS, qui florentissimam hanc ex desperatissimis illis initiis formavit Rempublicam, eandem Vos, ILLVSTRISSIMI ET POTENTISSIMI PROCERES, in omni concordia & justitia tanto cum successu moderari faciat, ut non fortuiti casus prosperitatem eam, sed æquitati semper faventis divinæ benignitatis esse effectum omnes indigenæ sentiant, omnes exteri agnoscant.

AD EOSDEM
PATRIÆ PATRES
CORNELII & PETRI
GROTII
SCAZON.

AVguste cœtus, gentis optimæ præses,
Quam liberam suique juris assertrix
Iustitia fecit, nunc semel manumissam
Servet beatam, posterisque transmittat
Seris precamur: ô Corona regnantum
Collegiumque quo potentius nulla
Adspexit ætas, post Quiritium leges
Vni subactas, consulumque vim fractam,
Recurrit ad vos, unde venerat pridem
Civisque vester, corporisque pars vestri
Dum res sinebant, inde ad ultimum vitæ,
Qualem hic videtis, conditor stupendorum,
Quos retulistis non semel, triumphorum.
Hoc in theatro, lacrymabili primum,
Mox lætiore, mille cernitis casus,
Artes nocendi mille. Prodeunt iræ
Insanientes, odiaque, & furens fulvi
Fames metalli, carnifexque non unus,
Laqueos & ignes, & (nefas inauditum)
Vivis parans sepulcra. Sequitur a tergo
Armata tædis ensibusque Bellona,
Vltorque Mavors non deest lacessitis.
Hinc tot repente cladibus rubent amnes,
Vastantur urbes ignibus, probaturque

Satis

Satis superque, per pericla, per mortes,
Periculorum funerumque contemtrix
Batava constans & sui tenax virtus.
Talem sub alta fabula ferunt Oeta
Crudele virus, sanguinemque Echidnaeum,
Omnes per artus, perque corpus Alciden
Sensisse totum, patrio antequam cœlo
Admitteretur. Per cadavera, & cædes
Itum est ad illud, quo sedetis, o Patres,
Sublime culmen, constititque non parvo
Emersa lacrymis luctibusque libertas.
Hæc tanta tam miranda, charta non mendax
Ferroque, & auro, & ære fortior servat
Perennitati. Munus hoc damus vobis
Proles superstes filiique scriptoris,
Hoc etiam habete pignus integri affectus
Verique amoris Patriæque Vestrique.
Et judicate cum legetis hæc, esse
Res tot stupendas sæculis modo tali
Fecisse primum, proximumque scripsisse.

LECTORI S.

PRodeunt tandem in lucem omnibus jam dudum ubique efflagitati Viri Illustris, Hugonis Grotii, Annalium Historiarumque de rebus Belgicis libri; tam sublimi atque inusitato orationis stylique cultu elaborati, cæterisque numeris omnibus absoluti, ut excellentis ingentique literarum flumine inundati viri sit, illorum incomparabilem dignitatem atque præstantiam non æmulatione, quod vix fieri potest, sed intellectu assequi. Et quanquam lubentes confiteamur, cætera quoque tot ac tanta omnigenæ eruditionis opera, quæ ab hoc inexhausto doctrinæ fonte promanarunt, qualibet laude esse majora, ac seculorum memoria dignissima, iisque jam illum jure optimo esse consecutum, ut doctorum consensu rerum divinarum atque humanarum omnium ad miraculum usque sciens, eruditionisque princeps habeatur; hisce tamen scribendis perficiendisq; libris omnes cœlestis atque immortalis ingenii sui thesauros præcipue impendisse videtur; tanta in iis rerum actionumque arcana penetrans elucet sapientia; tam naturalis, semper & ubique sibi æqualis, sermonis pulchritudo; tanta

rerum pondera constanter exæquans verbo-

borum majeſtas; tanta in concionibus, cum rebus, tum perſonis, ſupra quam dici poteſt, accommodatis, eloquentia; tam accurata denique diſpoſitio. Adeo ut pronunciare haud vereamur, omnium non modo laudibus, qui res Belgicas ſcribere ſunt aggreſſi, eximii hujus operis ſplendore tenebras obduci; ſed & ipſos antiquorum graviſſimos diſertiſſimosque, quibus, tanquam Hiſtoricorum dictatoribus, a tot jam ſeculis totus eruditorum orbis merito aſſurrexit, Saluſtios, Livios, Tacitos, & ſi qui hiſce annumerari merentur, brevitate, pondere, genio, flumine, pompa, in præſtantiæ vocari certamen; cum quæcunque in ſingulis optima atque cuique propria ſunt, hic beatiſſima divinæ naturæ ubertate, inimitabili quodam modo, in unum conjuncta conſpiciantur. Iſtam porro horum Annalium Hiſtoriarumque admirabilem dignitatem vehementer quoque exornat illa, pluribus rerum geſtarum ſcriptoribus adeo ſæpe falſo promiſſa, intemerata prorſus auctoris ubique in narrando fides; quam neque abruptus religionis ſuæ amor, neque tot ſcriptores transverſos agens partium ſtudium, non metus, odium aut gratia a vero unquam flectere potuit: neque efficere quominus ſociis, hoſtibus, amicis, inimicis nullo diſcrimine habitis, unicuique pro meri-

tis candide sua persolverentur præmia. Quicunque igitur hos libros leges, ac Populi Batavi ejusque gloriæ vere es amans, illi nobiscum gratulare, quod, sicuti omnipotens ac supra spem ipsaque vota cœptis suis aspirantis Dei auxilio, a tam exiguis initiis, invicta semper hostibus fortitudine, ad tantam magnitudinem atque majestatem provexit rempublicam suam; ita ejusdem divinæ benignitatis inæstimabili dono incomparabilem hunc sibi genuerit civem, qui tam sublimi, ipsisque Atticis Romanisque Musis dignissimo charactere præclara incredibiliaque, pro asserenda avita libertate, domi, militiæ, terra, mari patrata sua facinora æternitati consecrarit. Nos interim neque sumptui, neque labori parcentes operam dabimus, ut omnia egregii auctoris opera, edita ineditaque undique conquisita, apte in ordinem digerantur, atque elegantibus typis descripta in manus hominum quam emendatissima perveniant. Vale.

S. CÆ-

S. CÆSAREÆ MAIESTATIS PRIVILEGIUM.

FERDINANDUS TERTIUS *divina favente clementia, electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ, &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtenbergæ, Comes Tyrolis, &c. Agnoscimus & notum facimus tenore præsentium Universis, quod cum Nobis Noster & Sacri Imperii fidelis dilectus* Petrus Grotius *humillime exponi curarit, Patrem quondam suum* Hugonem Grotium *diversa opera tam in Ecclesiasticis quam Politicis scripsisse, partem etiam eorum in publicum dedisse, daturum etiam reliqua, nisi fata invidissent. Cum igitur ipse a compluribus requisitus, omnia ejusdem opera, in diversos Tomos distributa, videlicet:* Tomo primo, Annotationes ad vetus Testamentum. Tomo Secundo, Annotationes ad Novum Testamentum. Tomo tertio continente diversa Opuscula Theologica, ut sunt, de Veritate Religionis Christianæ. Pietas Ordinum Hollandiæ. Eorundem Ordinum Decretum cum Notis. De satisfactione Christi contra Socinum. Disquisitio, an ea Dogmata sint Pelagiana, &c. De fato. De Cœna celebranda, ubi Pastores non sunt. Notæ ad Cassandrum. Animadversiones in animadversiones Riveti. Votum Pacis. Discussio Apologetici Rivetiani de pace. Notæ ad Decalogum. De Fide & Operibus. De Anti Christo. Appendix adversus Borbiutam. Conjecturæ de Gog & Magog. Tomo quarto Politica; Tractatus de Iure Belli & Pacis. Apologeticus Rectorum Hollandiæ. De Imperio Summarum potestatum circa Sacra. Oratio super hac materia. Amstelodami habita. Tomo quinto Iuridica; Introductio ad Iurisprudentiam Batavicam. Florum Sparsio ad Ius Iustinianæum. De mari libero. Tractatus alii varii. Tomo sexto Historica; Annales, & Historiæ Belli Belgici. De antiquitate Reipubl. Batavicæ. Obsidio Grollæ. Notæ ad Procopium. Disquisitio de Origine Americana. Tomo septimo Philologica; Notæ ad Martianum Capellam. Ad Arati phænomena. Ad Lucanum. Ad Senecam Tragicum. Ad Tacitum. Tomo octavo

Poët

Poëtica; Anthologia Græcorum Epigrammatum. Excerpta ex Stobæo. Excerpta ex Tragœdiis & Comœdiis Græcis. Tragœdiæ Phœnissa, Electra, & Supplices. Tomo nono Poëmata Latina tam edita hactenus, quam nondum edita, cum Epistolis. *in inferioris Germaniæ Provinciis sub uno typo & forma excudenda curare decreverit: Id autem cum operis & laboris tum sumptuum, qui eo requiruntur, neque ipse nec quivis alius in se recepturus sit, nisi privilegio Nostro prohibitivo munitus, quod nemo alius dicta opera intra quindecim annos in Sacro Romano Imperio recudere, vel alibi excusa eodem venalia importare debeat: Atque idcirco demisse Nos rogarit, ut suæ hoc loci indemnitati privilegio Nostro Cæsareo consulere dignaremur: Nos sane humillimis id genus precibus deesse nolentes, omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, ac aliis quamcunque librariam negociationem exercentibus firmiter inhibemus & vetamus, ne quis supra memorata* Hugonis Grotii *Opera per quindecim annorum spacium a prima editionis die computandum, intra Sacri Romani Imperii, Regnorumque & Dominiorum Nostrorum hæreditariorum fines simili aut alio quopiam charactere vel forma, sive in toto, sive in parte recudere, aut alii recudenda dare, vel etiam impressa adducere, vendere, distrahere aperte, vel occulte citra voluntatem & consensum præfati* Petri Grotii, *ejusque hæredum præsumat. Si quis vero secus faciendo privilegium hoc Nostrum Cæsareum spernere, negligere, violare, aut transgredi conatus fuerit, eum non solum hujusmodi libris, perperam quippe recusis & adductis; quos quidem supradictus Petrus Grotius hæredesve ipsius ubicunque deprehensos vel propria authoritate, vel Magistratus loci illius auxilio sibi vendicare poterunt; de facto privandum, sed & pœna insuper triginta marcharum auri puri Fisco Nostro Cæsareo fraudis vindici, & injuriam passi seu passorum usibus ex æquo pendenda, decernimus, irremissibiliter plectendum. Hac tamen lege, ne in dictis operibus aliquid bonis moribus, aut legibus Imperii contrarium aut noxium contineatur. Ac præterea declarantes, quod si quid in iisdem doctrina unius veræ Salvificæ Catholicæ Romanæ Religionis adversum contineatur, id nequaquam per hoc privilegium approbare; sed in hoc pacis religiosæ placitis solummodo inhærere intendamus. Dummodo etiam prædictus*

ctus Petrus Grotius ſive ejus hæredes ad minimum quaterna dictorum Operum exemplaria, vel pretium eorundem, quod in electione Noſtra erit, quamprimum ſuis ſumptibus ad Imperialem Cancellariam Noſtram ejuſdem deſtinato Taxatori transmittunt. Quod ſi neglexerint, hac Noſtra gratia & privilegio neutiquam gaudere poterint, ſed eo ſtatim privati, & exuti eſſe cenſeantur. Proinde mandamus Univerſis & ſingulis Noſtri & Sacri Imperii, Regnorumque & Dominiorum Noſtrorum hæreditariorum ſubditis & fidelibus dilectis, cujuſcunque Status, gradus, conditionis, atque præeminentiæ exſtiterint, præſertim vero iis, qui in Magiſtratu conſtituti ſunt, ac vel ſuo, vel ſuperiorum ſuorum nomine & loco Iuris & Iuſtitiæ adminiſtrationem exercent, ne quenquam hoc Privilegium impune violare patiantur, ſed ſi quos doloſe vel contumaciter eidem contravenire comperer int, præſcripta pœna plecti, & quibuſcunque recte fieri poteſt modis coerceri curent, quatenus & ipſi graviſſimam Noſtram & Sacri Imperii indignationem ac eandem mulctam incurrere noluerint. Harum teſtimonio literarum manu Noſtra ſubſcriptarum, & ſigilli Noſtri Cæſarei impreſſione munitarum. Datum in Civitate Noſtra Imperiali Ratiſbonæ, die altera menſis Octobris, Anno Domini milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo tertio. Regnorum Romani decimo ſeptimo, Hungarici vigeſimo octavo, Bohemici vero vigeſimo ſexto.

FERDINANDVS.

Vt. FERDINANDVS COMES CVRTIVS.

Ad mandatum Sacræ Cæſareæ Majeſtatis proprium

I. WALDERODE.

SVM

HVGONIS GROTII

ANNALIVM BELGICORVM,

Ab abitu Philippi Regis,

LIBER PRIMVS.

Ellum ſcribere inſtitui, noſtris temporibus nobiliſſimum: quod ſociale haud immerito dixeris, dum Hiſpani Belgæque, ſueti iiſdem imperiis populi, & iiſdem ſæpe in armis victores, inter ſe concurrunt; quanquam & civilis in ſpeciem tranſiit, inventis domi partibus, ſub Principis & legum nomine. Regendi ſeu pugnandi artes ſpectamus, nulla fœcundior exemplorum materies; nec unquam tam iniqua contentione, tamdiu acriterque certatum. Iacta multo ante hoſtilitatis ſemina mireris, & poſtquam auxit, vim & fraudes potentiorum, infirmorum deſperationem, nova fœdera, & intus iterum diſſidia, externas denique gratias infœliciter quæſitas. Quibus acceſſere reliquum in tempus oppidorum & caſtellorum expugnationes, infeſti exercitus, nonnunquam & prælia, maris curſus, longa obſidia, nullum belli genus ſine inſigni documento. Sed hæc palam viſitata ex quo firmatæ res partium, & cuncta in vim verterunt, facilius aſſequar, quæ

& ipſe propiora habeo, & alii non item præcepere. Priora belli ſecretis incerta, caſibus turbida, claros ſcriptores jam habent, etiam Latino ſermone. Sed quando ſine his ne illa quidem ſatis intelligas, haud incongruens reor tumultuum cauſas; & quæ initio abuſque interceſſere, ſupra repetere, ut brevi inſpectu, quid cuique conſilii cum eventu comparetur. Eſt ſane ea rerum geſtarum magnitudo, ut peregrina etiam ingenia in ſcribendi curam adverterit; ſed hôc nos magis adverſus patriam ingrati, poſterûm commodis invidi tenemur, ſi, quæ tanto propius datum cognoſcere, exactiori memoria fraudamus. Nam & noſtratium plerique ſcriptores vanis rumoribus & incompertis, ut quæque partium ſtudio vulgabantur, credulitatem legentium decepere: tum ſi cui vera noſcendi cupido, aut occaſio fuit, contentus & hic velut diurna componere. Mihi populi motus, & rebus præſidentium meditamenta, & unde provecta dominatio, ubi deſierit, aperire animus.

Quæ gentes Rheni inſulam & utrinque adſita, ad fretum uſque Morinorum & Amaſium flumen, colunt, hinc ad Germaniam, inde ad Belgicam veterem pertinent. Sed Germanica pleriſque origo, & lingua: unde una cura belli & libertatis; donec commercia & ſuas artes Romani invexere, ſocii aut victores. Manſit tamen armorum laus, ſub auxiliis interim & per rebellionem exercita virtute. Poſt ubi plurimæ nationes, velut ſigno dato, orbem Romanum irrupere, omnis hic tractus in jus Francorum conceſſit; donec ſciſſa potentia, pars penes Galliæ dominos, pars penes Imperatores Germanos adhæreſceret. Vtrique autem, præter civitates

ſacro-

ſacrorum reverentia dicatas Epiſcopis cum primum Chriſtianorum nomen invaleſceret, quod longius ipſi aberant, præfectos dedere, qui regerent, tuerentur, Comitum, Ducum aut ſimili vocabulo. Duces ad bellum miſſi vocabantur, quibus Comites attributi rationes procurabant, judiciis præſidebant. Sed hi atque illi, ſua virtute, Provincialium ſtudiis, Regum ſocordia, vix credibile eſt, brevi quantum rem auxerint: Iam primum cunctis benefaciendo, ſibi auctoritatem, & potentiam comparare: nec in bello audacia major, quam pace religio & æquitas erant. His artibus muniti, pro præfectura, perpetuam atque hæreditariam ditionem obtinuere. quod eo facilius conceſſum eſt, quia ingruentibus bellis pericula cuncta promptius adituri erant, ſi res ſuas defenderent. Ea enim tempeſtate, maria & littora pene omnia Danorum & Normannorum claſſibus obſidebantur. Non multo poſt, metu aut gratia exempti clientelæ, aut fracta vi majoris dominatus, etſi imaginem retinebant, ſummum & legitimum imperium populi benevolentia ſtabilivere. Secreti Principibus agri, vectigalia modica, ſed tamen ad dignitatem ſuſtinendam ſatis: nam avaritia, luxus, & quæ alia mala haud ita pridem invaluere, procul habebantur. Sola imperitandi libido aderat, antiquiſſimum malum. Hinc inter ſe, aut cum finitimis perpetuò bellârunt; ſuo, non externo milite. Nam pro tutandis finibus certatim omnes excubabant: ſi ultra Principem duceret gloriæ cupiditas, ne tum quidem impigre ſequebantur, ſpe laudis & præmiorum. Nobilitati à victoribus agri clientelares dabantur, oppidanis immunitas, ſua jura,

 leges

leges, magistratus, munimenta libertatis. Nec ante accepti in imperium successores, quam munera hæc, quibus data erant, jurejurando affirmassent. Penes utrumque ordinem, nobilium & oppidanæ plebis, reipublicæ cura antiquitus fuit: quibusdam in locis accessit tertius, sacerdotum. Hi legationibus, ubi necesse erat, coibant: hi maximis de rebus consulebantur: nec nisi cunctis volentibus indicere tributa, statum qui erat rerum mutare, ne numini quidem pretium novare fas erat. Adeo cavebatur, etiam cum boni Principes essent, ne malis fieri liceret. Munera publica nobilissimus & optimus quisque, civium ex numero, administrabant; peregrini aula, curia, honoribus arcebantur. His moribus, atque hac republica diu æquo jure agitatum est: Inde paulatim exortæ seditiones florentes & divites populos attriverunt; donec per multas victorias, affinitates, pactiones, plurimæ gentes in Burgundionum ditionem concessere. Qui orti domo regnatrice, pugnaces, callidi, conari plurimum posse, primorum discordiis armare potentiam, his minari, dare illis, polliceri. Ita brevi cuncta eo vergere ubi pœna & merces erant, promptumque promiscuæ licentiæ vim destruere, egregio juris ordine, Francicum ad instar. Nam & suus cuique nationi senatus, & pluribus commune judicium Machliniæ imponitur, quo facilius unius civitatis speciem acciperent. Institutum & collegium aureæ pellis nomine, quo adscitos undique qui genere illustres & meritis spectabantur, decus sibi ac præsidium Principes circumdedere. Ius populi inter has artes Ordines tuebantur, quos cunctis ex nationibus commune in concilium acciri,

acciri, depletum bellis ærarium, aut quæ alia necessitas, sæpe flagitabant. Eo missi fortia sæpe pro republica, &, quod addebat audaciam, ut mandata loquebantur. neque vero arces, aut pace miles, nisi pauca præsidia finibus extremis & Gallorum mobilitate suspectis: simul adversus subita, trium millium equitatus; flos ipse nobilitatis, quos popularium clarissimi regebant. At nulla classis, cum privatarum navium copia, etiam improvisos ad usus, sufficeret. Transfuso hoc fortunæ cumulo in Austriacam familiam, quanquam accessione Hispaniæ vis increvit, mitia imperantium ingenia, potentiam temperando auxere, qua arte libertas, magis etiam quam vi, expugnatur. Nam in cogentes resistendo crescit ferocia; comitati & mansuetudini ultro subitur, donec corruptis licentia moribus, concedi solita imperantur, ex obsequio servitium fit. Interea abstentæ ab armis plebi opificia & negotiandi commoda ostentantur, augendorum vectigalium, & ut innoxii atque florentes privati cura publicum exuerent. Maximum incrementum Hispanica conjunctio attulit. Sed jam tum prudentiores, cum opes imperantium nimium prævalescerent, Hispanorum è moribus, quos bellorum commilitio inspexerant, ac sua diversitate mutationem reipublicæ formidine quadam augurabantur. Nam dum finitimæ gentes pari origine, studiis iisdem accreverunt, facile tum fraterno jure inter se agebant; Hispanis Belgisque diversa pleraque: & quibus conveniunt acrius colliduntur. Bellica virtute cunctis à sæculis utrique insignes, nisi quod hi desueverant, illi per Italicas & transmarinas expeditiones longa disciplina &

præmiis excitabantur. Sed Belgæ attenti ſane, & quæſtus ſtudio laborum tolerantes, pacem ideo & commercia expetunt; non tamen ut injurias ferant. Alieni nulla gens abſtinentior; ſua fortiter defendunt. Inde una orbis regione creberrimæ urbes, munitæque ad mare primum & amnes, paſſim poſtea, convenarum & ſobolis multitudine. Ita poſt depulſam ſeptentrionis rabiem, octo per ſæcula manſere, externis armis invicti & indirepti. At Hiſpaniæ, poſtquam ſub diverſis victoribus multum de eorum moribus traxerat, tandem ad Gothos poſſeſſio rediit: quos, ex quo originis ſediſque miſcuerant ingenia, nobis priſci novique auctores deſcribunt, animi adverſus labores & pericula invicti, dubium gloriæ an opum avidiores, uſque ad aliorum contemtum ſuperbos, ſacrorum quidem venerabundos & beneficiis haud infidos, ſed ultione adeo flagrantes & victoria efferos, ut in hoſtem nihil turpe ſit, nihil illicitum. Adverſa hæc Belgis, genti innocenter callidæ; cæterum Germaniam inter & Galliam, ut poſitu loci, ita moribus temperatæ, non extra amborum vitia, non ſine virtutibus. Haud facile fallas: haud temere inſultes. Nec divinorum cultu Hiſpanis olim ceſſiſſe indicio eſt, quod unanimes, ex quo Chriſtum ſemel induerant, non Normannorum armis adacti ut profeſſionem mutarent, non ullo infecti damnato antehac errore, tantum pietati impenderunt, ut neceſſe fuerit ſacrorum miniſtris poſſidendi modum præſcribere. In univerſum utriſque inſitum colere Principes, & admirari: ſed Belgæ leges ſupra putant; quo obtentu ſæpe turbatum. Caſtellani regnari amant, aliquanto quam nonnullæ

læ gentes addictius; & tamen, quantamcumque usurpant ipsi libertatem, in aliis non ferunt. Maximum hinc periculum, quòd, veluti in duo Imperia divisa Principum sollicitudine, nec Belgæ gratia superiorem ferre quenquam poterant, nec Hispani parem. Cunctis sane populis qui dominandi libidine aguntur, ubi prima successerint, proximum, socias nationes suas sub leges trahere, præfectos & judices dare, imponere tributa, ut communium virium penes ipsos usus & arbitrium sit. Ita tum Hispani, soliti Italiam regere, Americam perpopulari, in Belgas, qui Principum successione velut æquo fœdere coierant, jus idem, aut causam belli quærebant. Neque exciderant animo Adriani Florentii, qui mox Pontifex Romanus, sancti quidem & probi, sed Batavi tamen, invidiosa per Hispaniam auctoritas; Croïaci fastus, & Cevrii rapaces manus; quos penes cuncta sacerdotiorum, honorumque venalia: queis vix per arma vitatis, repositurì vicem haud inique sibi videbantur. Assentando igitur validiores irridere vanam imperii imaginem, ubi Magistratus populi esset beneficium, ubi vix tenuem ad res magnas pecuniam Principes eblandirentur: Frustra sanè trans mare Oceanum & trans mare Tyrrhenum terminos ferri, si dominis apud suos serviendum sit. Nec tamen illos flexere, quos in Belgica eductos patriæ caritas & nota gentis modestia devinxerant. Quanquam Carolus Imperator de vertendo statu, componendisque in regnum civitatibus seriò consultavit: præsertim ex quo Flandriam Atrebatesque, ab omni Francorum jure liberatos, victoriæ Ticinensis habuerat pretium. Sed diversis moribus,

institutis, legibus deterritus est, nec tollere audebat. Enimvero provincias Hispanorum facere adeo noluit, ut contra sæpe testatus sit, si illorum superbia cum harum gentium patientia committeretur, periculum ingens imminere: increpito & filio, qui inter Hispanos nutrita indole, oportunitates harum regionum, ingenia populorum non perinde nosset, aut etiam contemneret. Ipse æquus virtutum judex pariterque honorum, eundem omnibus populis Principem agebat, haud diuturna passus quæ novo regno usurpata Hispani querebantur; Belgas vero præsens, si res ferret, aut per proximas necessitudines curans. Ei qui Principis vices tuebatur, triplex consiliantium classis aderat: Vni consessui permissum belli, pacisque regimen; Alteri legum cura, æquitatis temperatio, & in publicis nationum controversiis judicandi potestas; Tertio ærarii & principis opes, ac necessitates. Primum illum cœtum ex nobilissimis Belgarum componi solitum, rerum quoque tractandarum magnitudine eminentem, senatum proprio nomine dicemus. At Philippus inter regna & adulantes acta juventute, ad hæc induta gravitate austera, parsimonia verborum, turbæ fuga, formatus Hispanorum ad mores, ne sermone quidem alio adibatur. Pertracto igitur patre, ut privato otio senectam conderet, illum rebus imponere festinant: cui avita dominandi cupido, nondum experimentis repressa, haud facile finem aut modum patiebatur. Neque vero dubium est, quin pulcherrimum imperii instrumentum Hispanorum fidem ac virtutem crediderit. Quanta regiis ingeniis cupido incedat subruendi leges, quæ vim

po-

potentiæ infringunt, insignes principum aut populorum ruinæ vetera ac nova documenta extant. Idem Philippi studium quidam postea & Hispanorum populi sensere. Sed Belgæ (ita descriptas ante gentes ex majore sui parte nominabo) fracti quidem jam ut parerent; sed violenti imperii ne tum quidem patientes, eo majore cum usu frenum accepturi erant, quod egregiæ hinc occasiones in proxima regna terra marique sperabantur. Nec irarum semina aberant. Nam cum Gallicum bellum, domestico certamine, quam populi ex usu, Philippus suscepisset: concessa post cunctationes & ambages à communi Ordinum indictio, quasi negare licuisset, præscripta insuper lege ut ipsi quæstores tributo darent, apud insuetum vel modicæ libertati in crimen trahebatur. Ex eo conventus Ordinum, velut coitionem interpretatus, districte inhibuit. Nec dubitabant Hispani offensam accendere, obtritis legibus viam ad honores, pars & in rapinas affectantes. Prudentes ergo quanti esset usus Principes possidere, quorum præsentia ante subnixi Belgæ non se modo, sed & Hispaniam sæpe rexerant, firmata pace Gallicana, iter Philippo in Hispaniam, ceu potiora imperii, persuadent, tum quia turbas in eo regno & Turcam mari valescentem metuebat, tum ut Americæ thesauris propius incubaret. Etiam eo tempore nobilitas magnifica, dignitate eximia, sed attritis opibus erat, suo luxu, an Principum dolo; qui specie honorum præstantissimum quemque sumptibus exhauserat. Industria, comitate, solertia anteibat alios Wilhelmus, successione Cabellonîæ domus Princeps Arausionensium in Provincia Gallica;

ſed origo illi à Naſſavia, Germanica gente, quæ olim Auſtriacis æmula imperii certamine: deinde in victricis familiæ clientelam conceſſit. Prima hic ab infantia ſegregatus à patre, qui Germanicam religionem profitebatur, alumnus aulæ, intima apud Carolum admiſſione, belli ductu & maximis legationibus addidicerat regimen: Aderat antiqua gentis claritudo, poſſeſſiones per Belgicam ampliſſimæ, animus ingens & cælans ſui, par animi magnitudini conſilium, & quantævis fortunæ capax; crudelitas & avaritia nullo ab ingenio longius abfuere: Validus rerum etiam remotiſſimarum indagine, fidaque rerum omnium memoria, apud ſubjectos multis illecebris potens, præfecturam habebat Hollandos cum Zelandis & Trajecto. Ea autem poteſtas & juris & armorum intra datos fines curam complectitur. At Lamoralius Egmondæ Comes, Flandriam & Atrebates regens, apertior ingenii, & militariter ferox, multum rebus ſuis, multum famæ credebat, egregiis ad Quintini fanum & Gravelingam de Gallo victoriis, laudem & gratiam meritus, niſi nimium imputaſſet. Hi duo cæteros gloria & munere anteibant. Nam Brabantia proprio rectori non paret, communis imperii ſedes: cæteræ præfecturæ infra ſunt. Maris imperium, quod per ſe ſplendidum eſt, Mommorantius illuſtrabat Hornæ Comes, inclita Gallorum ſtirpe. Hos viros tantos atque tales amoliri Hiſpanis neceſſe erat, antequam Belgicæ potirentur: idque eo facilius factu videbatur, quia dum dignitati ſtudent, & cum Hiſpanorum faſtu concertant, magnam rei familiaris jacturam fecerant: itidemque primo-

res reliqui, neutiquam pari opulentia; minorum autem gentium plerique luxu aut inopi militia etiam fidem consumpserant. Quibus illi angustiis non ex spe inimicorum continuo de potentia dejecti sunt, sed industriam & vigilantiam intendere, ut quovis modo dignitatem tuerentur: multi publica mala suis remedium, aut obtegumentum quærebant, parata dissidiis turba, & , ut cuique plurimum spei aut desperationis erat,in partes transgressura. Sternebant Hispanorum audaciæ gradum Belgarum inter se procerum certamina, & discors studiis nobilitas, dum pars Arausionensem & quos jam diximus, alii domus diversas sectantur. At plebi odium belli,malorum tolerantia, amor quietis, honorum fuga, studium omne circa mercaturam, & convivia erat, ut quærerent pecuniam, prodigerentque. Sed hominem cædi & cruciari ob qualemcunque Dei cultum, etiam quibus ea crudelitas formidini non erat, miserabantur. Diu tamen inter gemitus & lacrymas dolor stetit, antequam rectorum artibus eliceretur. De ejus rei,quoniam armis causam apud aliquos, apud alios speciem dedit, origine altius differam. Christianam religionem, sola quondam simplicitate venerandam, mox aggregati diversæ Philosophiæ professores, suæ quisque doctrinæ placitis; Iudæi, Græci,alii, patriis cæremoniis instruxere: quo majestatem sacrorum, haud frustra repertam, meliores ad usus verterent. Sed hæc libera diu, & privato singulorum aut Ecclesiarum arbitrio sumpta, paulatim aucto usu,docentium facundia, conciliorum suffragiis in legem ac necessitatem mutata; subnascente temporum

barbarie, perque cæcas disputandi ambages facile defendebantur. Atque interim Romani Episcopi maximæ semper auctoritatis, amotis Asiæ Ægyptique urbibus & æmulatrice Byzantio, regnum quoddam sacrorum, sibique summam imperii, Cardinales assessores, inde longam potestatum seriem stabiliverunt; detrectante nemine, quia pleræque Europæ gentes mores Christianos missis Roma formatoribus acceperant. Hinc Latini passim ritus & in sacris sermo. At illi postquam divina sui juris fecerant, nova edere decreta, vetera interpretari, sacros libros vulgi manibus excutere, perniciosum dictantes si rei maximæ judicium indocta curiositas acciperet. Ita promptum cuncta suos ad honores & quæstum componere: sacerdotumque licentia eo vitiorum deventum est, ut remediis opus & ipsi faterentur. Sed subita litterarum luce, quæ novo vulgandi reperto sæculorum caliginem dispulerat, exstiterunt, qui ceteris cum artibus purgare religionem polliciti, res cunctas sacrarum ad litterarum testimonia revocarent. Gratum id populis, qui sumtuum & injuriarum pertæsi, simul gaudebant, quod non anxia formidine cæcove obsequio, sed fiducia majore, ac paucioribus præceptis sperare cælum jubebantur. Ne principibus quidem nolentibus erat infringi sacerdotum potentiam, quæ jam & regale fastigium sibi subjecerat. Sed ubi conspectum est, non hærere manum vulneribus, ingenia turbida intervenere, quæ nihil quietum paterentur; publice impetranda privatim sumi; jamque inter ipsos discordiam, nec esse qui judicio componeret; quamque non facilis convelli illa tot

sæcu-

sæculorum compages; displicuit incomposita rerum facies, ut ad coërcendos plebis animos non idem valitura. Iamque resuscitata Hussi per Germaniam, Wiclefi per Britanniam, Valdensium per Galliam placita, inde in Belgicam transmota, conventu incolarum, contactu externi militis, commerciis denique vulgabantur. Cæterum plurimas impias atque nefarias sectas inducta semel mutandi licentia invexit. Nec aliam fuisse terram id genus monstrorum per hæc tempora Belgica feraciorem, facile crediderit, siquis probrosas in Christum Davidis Delphici, & seditiosas Ioannis Bucoldi Lugdunensis sententias penetraverit. Quorum Batavus uterque: cælestis afflatus simulatione, vitreorum ille pictor, vitam haud inopem sectamque sibi superstitem paravit; vestium concinnator alter, regnum apud Monasterienses, & bellum, quanquam infœlici exitu, molitus est. Sapientissimos ego Principum comperio in diversos religionum, pro magnitudine erroris, pro numero peccantium, remedia constituisse. Vbi vires æquaverant, geminæ interdum sectæ in publicum accipiebantur, acri legum custodiâ, nequid eo obtentu turbarent. Alias, quos auditos Imperator & concilium damnaverant, ejecti templis, aut, siqua suspicio gravior, etiam privatis cœtibus arcebantur. Nec illos plane damnaveris, qui prava & moribus noxia docentes exilio, aut honorum facultatumque ademtione mulctaverunt, donec paulatim melioribus assuescerent. Sed penes magistratus id judicium, qui tali cognitione non suas injurias exsequebantur. Sacerdotibus permissum, imprudentia devios corrigere, & sacrorum parti-

ticipatione arcere. Tum vero legitimus cognoſcendi ordo; facta arguebantur, cogitata impune erant. Sed in ſanguinem ſævire eorum, quos Dei communis & imperantum reverentia teneret, Epiſcopis inhumanum, nec Principibus tutum videbatur. At Romani Pontifices, ſenſim eo egreſſi, ut jus ſolertia partum terrore munirent, quæ Principes, formidini ſuæ nimium faventes, in perduellionis reos dura atque acerba conſtituerant, eadem voluere in eos, qui decretis ſuis obluctarentur, ut Deo rebelles, uſurpari. Nec tantum Epiſcopis injunctum ſuam ditionem luſtrare; ſed &, quæ res initium cœpit ferme ante hos annos quadringentos, mos ipſis, quo viſum, inſuper permittere quæſitores ampliſſima poteſtate: Hi adſeſſores ſibi pro arbitrio adſciſcere, quoſvis, quacunque in poteſtate conſtitutos, Sacramento interrogare. Ea arte non domuum modo, ſed & animorum arcana penetrantur; cum ut quiſque perjurii metuens, ita ſe maxime prodat. Quanquam & alias latere vix poſſunt, quibus ante Divum ſimulacra, panemque ſacratum in templo, aut ubi publice circumfertur, procumbere religio eſt. Suſpicio ad carcerem, indicium leve ad torquendum ſatis. Nec ſaltem teſtes audire reo, aut refellere, conceſſum, quaſi teſtibus ipſis ac veritati inde periculum foret. Iudicibus profanis permiſſum, duntaxat ſacerdotali ſententia damnatos punire: quorum multi ſuppliciorum ſævitia, velut pietate, certabant. Alii, qui providerent iſtum judicandi ordinem non odiis tantum, ſed & avaritiæ, patere, quippe cum bona fiſco cederent, nec ſine quæſtu delaturæ exercerentur, eripi ſibi notionem non ferebant. Sed
omnium

omnium acerrime per Hispaniam quæstiones habitæ: electis ei ministerio monachis è Dominici familia, veteri instituto adversus Hebræos & Mauros; qui, coacti à regibus Christianos ritus subire, ad ejuratos errores furtim relabebantur. Quod primo haud ingratum barbaricarum gentium odio, inde promiscue cunctis incubuit, mira indagandi sagacitate: custoditi quippe sermones, etiam silentium, fallaces amicitiæ; & à latere accusator: ut jam facile appareret neminem esse tam innocentem, qui illis invitis posset salutem & dignitatem tueri. Quod non ad invidiam auctum, sed ex vero tradi, haud diffitebuntur, qui audierint in Hispania, & per omnem ferè Italiam, gravissimos motus, ejus Inquisitionis causa, ab hominibus Romanæ Ecclesiæ addictis, quin ipsa in urbe Roma, excitatos. In Belgica de religione primus omnium Carolus edixit, postquam auditum in Wormatiensi Germaniæ conventu Lutherum damnaverat; à mulctis ad sanguinem ventum est; ob judicum lenitatem repetitæ septies, & intentæ leges. Cautum inter cætera, ne qui libri, nisi Lovaniensibus magistris laudati, in vulgus exirent: eorundem ad præscriptionem juventus institueretur. Qui de litteris divinis dissertassent, privatis cœtibus sacrorum causa interfuissent, in viros gladius, in fœminas sub terram defossio statuitur, publicatis bonis; ita tamen, si prius culpam agnoscerent: nam in pervicaces flammis vindicabatur. Etiam siqui falsæ opinionis deprehensi, cætera insontes, resipiscerent, ab omni dignitate arcebantur. Qui hospitio juvissent, & qui non indicassent, nocentum pœnis suppositi: contra, excitandis

citandis delatoribus impunitas, & præmia. Multa in suspectos & profugos acria, sæviora in relapsos: territique pœnis judices, ne specie miserationis leges inflecterent, etiam Inquisitoribus, quos Cæsar mandatis instruxerat, auxilio esse jubebantur. Sola Antverpiensium civitas, quam egregie cum obsequio temperata libertas ad summas opes evexerat, ausa conqueri Germanos ac Britannos, bonam commercii sui partem, ista edicti severitate fugari, obtinuit ut advenæ paulo laxius haberentur, & ne sua in urbe valeret pars illa edicti, qua alienationes & testamenta delinquentium etiam ante judicium rescindebantur, ingens mercaturæ turbamentum. Ea jura dictata ab ingenio alias non immiti, quo minus miremur, vis religionis facit, dissentientis impatiens: quæ, cum molliendis federandisque animis valere deberet, facta est humanæ imbecillitatis vitio, acerbissima odiorum materia. Ad hoc plerisque tum Principibus infixum, unum reipublicæ corpus una religione velut spiritu contineri, sacrisque, ut humanis legibus, ita optime constare rationem, si multitudini non reddatur. Quo facilius Cæsari, post Germanica exempla, persuasum, proculcata sacerdotum reverentia ne ipsi quidem mansurum obsequium, brevique pœna opprimi posse virus, quod alimentum haberet licentiam. Sed contra eventus fuit, effecto ut perirent multi, plures succrescerent. Ea nimirum, quæ corpore exercemus, mortis & cruciatuum metu, vi atque imperio obnoxia sunt: verum animus, ut est liber & immortalis, si quid per se arripuit, non ferro, non igne eviceris: quin ipsa invitant pericula, beatumque & gloriosum habetur,

habetur, extra sceleris conscientiam crudelia atque invisa perpeti, cui rei documento sunt & veteres Christianorum res, & hæc tempora. Nam post carnificata hominum non minus centum millia, ex quo tentatum an posset incendium hoc sanguine restingui, tanta multitudo per Belgicam insurrexerat, ut publica interdum supplicia, quoties insignior reus, aut atrociores cruciatus, seditione impedirentur. Atque hæc moverant Hungariæ reginam, quæ fratris Caroli jussu Belgicæ præsidebat, ipsum in Germania adhuc hærentem coram accedere, & edocere, in quantam stragem processissent illa quæ remedia dicebantur. Queis Philippus nihil territus, patri cœpta instantius urgebat; asperatis edictis, aliaque remedia moliendo quæ vetustescens malum opprimerent. Causa, supra communes alias, hæc propriè conjectari potest, quod ipse Pontificis Romani auctoritate ad res multas uti statuerat: Nam cum is regna dono dare, jus, fas, æquum ex usu temperare, consensu tot gentium obtineret; dum ipsum obsequio, proximum quemque largitionibus suum faceret, fiducia atque obtentus in hoc abunde videbatur: Tum verò suis ipse paternisque experimentis didicerat, quam grave esset illam potentiam habere adversam, à qua veniam etiam bello victores precantur. Is erat rerum status, hi populi mores, cum Philippi Regis discessu de summa præfectura certatum est. Non erant infra hanc spem Arausionensis & Egmondus; sed omissus uterque hoc obtentu, ne, prælato altero, perpetuis simultatibus distraherent rempublicam. Tum inter fœminas ambigebatur, Christiernam, cui maritus fuerat Franciscus

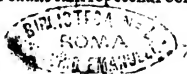
ciſcus Lotharingiæ Dux, avunculus Carolus Cæſar; & Margaritam, quæ ipſi Carolo extra conjugium nata, Alexandro primum Medicæò, inde Octavio Farneſio Parmenſium Duci nupſerat. In Chriſtiernam promota Arauſionenſis & Belgarum ſtudia; ſed contra tendebant Ferdinandus Alvares Toletanus Albæ Dux, & Antonius Perenottus Granvella Atrebatum Antiſtes, quos patri individuos quondam rerumque maximarum miniſtros eodem honore Philippus amplectebatur. Albanus Hiſpanorum genere inter primos, multis in locis ſummus armorum arbiter, inſignes Cæſari victorias, ſibi inclitum nomen paraverat. Perenotti Pater Nicolaus Burgundus, quantò ortu humili, tantò obſequiis promptior, pervigili induſtria, artes aulæ, conſiliorum arcana, ſigillum Cæſaris adeptus, functuſque per annos viginti, eadem filio reliquerat. Sed ut Albani ferum ac ſuperbum, ita ſubdolum Perenotti ingenium, dum Principis magnitudini ſtuderet nihil ultra penſi habentis, totidem gentes, quot utrumque novere, incuſant; præcipue Germani, qui Landgravii vincula non aliis imputantes, amborum potentiam inter præcipuas belli cauſas prætulere. Iterum, ubi in ſententiam de Margareta Belgicæ præficienda itum eſt, quamvis haud aberant ſpecioſæ conſilio cauſæ, ſanguinis qualiſcunque vinculum, & fidei obſes maritus, in urbe Hiſpanis arcem tenentibus obnoxia: offenſos procerum animos abitus regis, non minus ipſis ſuſpectus, quam plebi triſtis, accendit. Iſque præcipuus dies Philippo ſollicitatæ libertatis, aut Belgis contumaciæ in Principem fuit. Nam cum diſceſſurus Hiſpanorum ſupra ter

mille

mille præsidium vellet relinquere, tanquam tuendo adversus Gallos limiti, revera ut auctam bellis externo contactu religionum licentiam suo arbitrio compesceret, Arausionensis & Egmondus, quos leniendæ invidiæ cohortibus rectores destinabat, detrectavere munus ut inimicum legibus: & in ipso abitu Principem rogavit Ordinum conventus, quos tantum ad valedicendum convocaverat, amoliri vellet invisum militem; addito monitu, ne ad Belgas regendos, aliis quam Belgarum consiliis uteretur. Conditum inde odium hoc implacabilius, quod ingruentem dominationem, & imperii artes intellexisse videbantur. Sed palam assensus; nam & Gomessam Figueroam Hispanum Feriæ Comitem, pridem in id destinatum, Senatui Belgico miscere abstinuit; alebat iram dissimulando, & jam tunc vindictam animo versabat. Et ille quidem, dum alienos per fines ire dedignatur, mari vectus, amissa classe, vix sæva inter pericula incolumis portum Gallæcum attigit. Miles aliquanto post mansit immodestus & gravis, donec ad Gerbim (Menynx est veterum) in Turcas male pugnato, ut Belgæ interpretabantur, non suam in gratiam, sed in remedium cladis abductus est. Interim Belgicæ moderamen, vocabulo penes Margaritam, vi penes Granvellam fuit; in quo industria, vigilantia, ambitio, luxus, avaritia, bona malaque omnia excellebant. Nec ipsi tamen plus in sua prudentia subsidii, quam in aliorum omnium ignavia fuit; qui luxu marcentes tempora transmiserant præsentis potentiæ, cui olim adultæ non sine periculo occurreretur. Is igitur callidus illigare Principem con-

conscientia secretorum, & clientes efigens, legationum intima, litterarum notas, & quæ per exploratores noscebantur, in se traxerat. Hornano veteres cum illo inimicitiæ; primum per Lalanium, quem sororis Hornani maritum malè obitæ legationis crimine ille asperserat; deinde, quod Geldriæ præfecturam valde ambitam Hornanus illo intercedente non obtinuerat. Arausionensi adhuc non alienum se tulerat, subsidium in eo dignitati suæ sperans, sed, qui mos ambitionis, hactenus, ne nimium insurgeret; Quam ob causam, cum creandi Antverpiæ essent magistratus, illius absentiam captarat. At Arausionensis, qui nihil minus ferre posset, quam inanem honoris speciem, unumque hominem peregrinum & ignobilem non sine sua atque aliorum contumelia rerum omnium potiri; Egmondum, qui forte tum injuriam se à Granvella accepisse judicabat ostentata sibi nec præstita Hesdini præfectura, & Trullensi Abbatia, quam Egmondus agnato petebat, per illum intercepta, verbis exstimulans; plures inde aurei velleris sodales, collegas suos (nam hi eo tempore sæpius coibant à Margarita exciti, ut super muniendis finibus sententiam promerent) traduxit in partes, velut ad ipsos non minus id dedecus pertineret, quorum consiliis Principes res olim feliciter expedissent. Post quæ, tres illi proceres vitare Antonii congressus, ubi in Senatu pariter adsederant, manifesti discordiæ. Nec impiger Antonius, intendere vires adversum potentes & in vulgum gratiosos: adjungere sibi beneficiis homines industrios: inter quos erant Carolus Barlamontius & Viglius Zuichemus, pars & ipsi

ipsi Senatus: adhoc, ille rei quæstoriæ summus curator; hic Friso haud magna domo, sed clarus rerum multarum peritia, consessus juridici princeps erat. Qui cum secreto inter se commearent, & arcana componerent, exulceratum suspicionibus odium ad publica factionis insignia erupit. Iam ante abitum Philippus, quo sacra rectius ordinaret, à Paulo Quarto Romano Pontifice obtinuerat, ut suæ per Belgicam regiones externorum antistitum curæ eximerentur. Nam Agrippinensium & Remorum Archiepiscopi, quæ olim Principes, ista Germaniæ inferioris, hæc Galliæ Belgicæ civitates fuerant, ex veteri divisione nihil ferme præter nomen usurpabant. Igitur horum recisa jurisdictione, simul Leodicensi, Tauriennensi, Osnaburgensi, Monasteriensi, Paterbornensi Episcopis parte suæ inspectionis exutis, intra Burgundicas ditiones superioris gradus tres; Machliniæ, Trajecti Batavorum, & Cameraci; antistites renuntiantur. hos infra alii complures, quorum in finibus Brabantiæ sedes Antverpia, & Silvaducis; Geldriæ Rurimunda; Flandriæ Gandavum, Ipra, Brugæ; Hollandiæ Harlemum; Middelburgum Zelandiæ; Transisulanorum Daventria; Atrebatum quoque urbs cum Fano Audomari; inde Namurcum, Gruninga, Tornacum, urbes regioni suæ cognomines. Vetus quidem hoc, nec raro Pontificibus usurpatum ob populorum incrementa & quo sacra hoc facilius curarentur, novas ponere antistitum sedes, demto onere quo alii gravabantur: captamque olim Principibus Austriacis curam Carolus alia agitans intermiserat. Sed causæ tum repetendi consilii pænè omnibus

nibus invisæ: Vnam, quo plures essent ac propiores qui in mores sacerdotum & deviam plebem inquirerent, ipsi auctores palam prætulerant, questi gliscere mala neglectu aut dissimulatione curantium; altera Granvellæ artibus imputabatur, qui & pontificium Machliniense, & Cardinalem dignitatem Roma acceperat: plerisque futurum augurantibus, ut, quando in Ordinum Belgicorum consessu Sacerdotes antiquitus jus suffragii prærogativum habent, ipse ejus numeri princeps, quique alii ejus opera allecti (nam regi jus Episcopos nominandi, sibi retento probandi jure, Pontifices concesserant) tacito cum Hispanis fœdere opprimerent libertatem. Cum reditus Episcopis ex monasticis possessionibus addicerentur, primi se huic instituto objecere Abbates, cujus ordinis eo tempore liberrimæ voces erant, non admissuri opum & potentiæ subsessores. Socii his Brabanti per libellos, commendare Principi leges, queis cautum, ne invita plebe & nobilitate Sacerdotia augerentur. Accessere multa jus profitentium responsa, irreligiosum convelli pias liberalitates, & suprema morientium judicia & donata verti in quod non ipsi dederant. Et veterum antistitum nonnulli, præsertim Leodiensis, circumventum Romanum Pontificem clamitantes, jus suum pertinaciter persequebantur. Aliæ igitur urbes novos antistites non accepere, &, qui admissi erant, invisi omnibus, nec sine ludibriis agebant. Consentiente Belgarum in Granvellam odio, commodissimum suis publicisque rebus proceres judicabant, Ordinum Belgicæ conventus haberi. Igitur quoties de ærarii paupertate (nam & pediti & equiti

equiti mercedes multæ debebantur, & retentari apud exteros ob publica debita mercatores cœperant, & exitura jam erant promissa in novem annos tributa,) aut de seditionum metu querelæ inciderant, laudare morem vetustum, de quo nunquam male sentirent boni principes. Quid autem nunc mirum complorata omnia, quando unicum cunctis malis remedium deterrima assentatio eriperet? Regerebat adversa factio, parum ipsos dissimulare quo tenderent odiis in hominem plusquam vellent Regis studiosum: egregios scilicet Philippi ministros Principis potestati æmulam quærere alteram. at quos eos fore, quibus novato rerum statu cuncta obedirent? Abbates nimirum privati commodi causa offensos; nobilitatem ipsis obnoxiam; cæteros profanorum rituum contactu ancipites, Ordinum specie. Ita modestiam hinc & obsequium, providentiam inde periculorum & avita jura, virtutum vocabula, simulantes, pro sua quisque magnitudine certabant. Etiam litteras tres iidem, quos diximus, ad Regem componere ausi, pernegabant exitium publicum averti posse, ni Perenotus odiosa potentia dimoveretur, petita & sibi senatorii muneris vacatione; cæterum pro ipsius imperio, sororis dignitate, Romanæ religionis tutela, large pollicentes. Acceptoque Philippi responso, benigno in ipsos, sed insolitum sibi, ministros nisi dijudicata causa depellere, quare si reditus suus exspectari non posset, cujus spem faciebat, velle se alicujus ipsorum adventu propius de re omni cognoscere. instant iterum: Nec enim se in crimen cujusquam inscribere, sed quod officii sui crederent, ejus Principem simpliciter mo-

monuisse; At quam non falso, imminens inde periculum se tacentibus loqui. quanquam & ita se natos meritosque, ut non minus fidei litteris suis, quam verbis sperarent, nunc quidem maxime, cum rectorum absentiam præfecturæ cujusque non ferant. Permovere hæc regem, ut tempori cederet, secretaque Granvellæ, quem & præfecta ipsa gravari cœperat, partim ut inspectorem, partim ut odii publici contage sibi noxium, mandata abscedendi in Burgundiam daret: sed ipse vitam suam petitam inimicorum insidiis, eo digredi vitandi periculi causabatur. Diuque Belgas in universum metu reditus sui sollicitos, paucos ejus spe sibi addictos, tenuit; donec longius Romam, sponte an jussus, abiit. Tum illi qui emanserant hactenus, Margaritæ precibus in Senatum revocati, quo se omnibus probarent, summam incipiunt diligentiam rebus advertere: aliorum non magnus usus. Regis quoque, offensas dissimulantis, laudes & gratiæ in ipsos eo quæsitiores, quo magis volebat mali sensum avertere: planeque pro victoribus agentes, rationes publicas & ad leges pertinentia in se traxerant, Senatus ajentes summum esse arbitrium, eique consessus alios ministerium & obsequium debere. Sed, quæ paucorum dominatum comitantur vitia, & tum brevi adoleverunt: fisci neglectus, validas inter discordias remissa juris auctoritas, flagitia inulta, honores pro beneficiis dati; sive omnium gratias captantibus multa ambitiose facienda fuere, seu mala nunquam vitata semper famam potentium onerant. Minus & de religione dissimulabant, facilius eam persuaderi, quam cogi posse, comperto

perto tandem alimenta morbi facta, quæ remedia crederentur; quod populari auræ dederint, an suo ipsi ingenio à sævitia alieno, aut etiam quod sub inquisitionis tegumento latere servitutem, & fortissimo cuique periculum suspicarentur, in medio relinquam. Hoc quidem constat, & ipsos à Romanis ceremoniis non discessisse, &, qui horum consiliorum princeps erat, in sua Arausionensi ditione nihil passum in sacris immutari. Hæc super, aliisque gravibus de causis, missus in Hispaniam Egmondus regiæ voluntatis explorator, honore, donis quantis ante nemo, excipitur: multaque Philippus de suo in Belgas affectu testatus, & eos quo minus reviseret Turcico se bello distineri, spem quoque nonnullam fecerat, posse de sententia antistitum edicta hactenus temperari, ne sectarum licentia aut pœnis, aut impunitate excitaretur; reipsa totus in duriora concesserat. Nam cum primum in Hispaniam advectus multos illic reperisset, & Isidoriani Cœnobii præcipuos, de recepta doctrina ac ritibus segnius sentire, viros ingenio, fœminas sanguine nobiles flammari jussisse non contentus, ut læta oculis usurparat: quo terrore compressis dissidiis, eundem in Belgica exitum putabat sibi judicum socordia invideri. Quin hoc ipso tempore missa Bajonam uxore Elisabetha, Caroli Gallorum regis sorore, unaque Albano, quo & Carolus, & mater Medicæa ad colloquium convenerant, exscindendis sacrorum novatoribus, mutuam opem arcanis pactionibus firmaverat; simile fœdus post pacem Cameracensem Henrico & Philippo initum, idque sibi in Gallica legatione, cum forte venatu decurreret, imprudentia

Henrici regis apertum, Arausionensis sæpe asseruit, testatus jam tum consilia se metuisse quæ celabantur. Vix rediens Egmondus spem vanam attulerat, cum secutæ Regis litteræ, judicia læsorum sacrorum per Inquisitores, additis è numero judicum adsessoribus, immisericorditer exerceri imperantes; &, quanquam Viglio & cum eo nonnullis dissuadentibus, statim vulgatæ omnium animos movere: nec segnius Synodi Tridentinæ placita publicari. Eo in conventu nihil eorum in doctrina aut ritibus emendatum, quorum causa totæ nationes à Romana Ecclesia desciverant. tantum in sacerdotum mores instituta censura, hos ipsos offendebat, nec illis medebatur. erat sane corruptissima in Belgica eorum vita, qui, sacro ministerio electi, nihil ejus præter nomen & reditus obtinebant: nec alii acrius decretorum evulgationi intercessere. Paritum quibusdam in locis, sed adscripta exceptione, in quam Philippus adsenserat, ne quid juri cujusquam derogaretur; quod ob patrocinia in Ecclesias, & jurisdictionum terminos, additum. Vlterius Brabantorum vox libera processit, quorum urbes, mox & ipse ejus nationis Senatus, haud reticuere, irrepentem altius indies inquirendi morem patriis suis legibus adversari, quibus judicia ordinarentur, & quæ sacerdotalem notionem certis finibus includerent. Horum inde constantiam secuti alii. Sed præcipue vulgus terribili rumore Hispanicam inquisitionem differebat: cujus quanquam manifesta apud Regem auctoritas, usus que in regnis omnibus, & exemplum, ut salutare, Gallis commendatum; nomen tamen in Belgica anxie vitabatur. Fuere qui ad Regem

eo

eo tempore perſcriberent ſummam ejus diſciplinæ, quæ hæreſeos vocabulo male audiebat, ne tam profanam, atque inteſtabilem crederet, quam procul, & ab infeſtis fingeretur. Per Arauſionenſis induſtriam acciti & qui moderata ſuaderent, gnari antiquorum, Georgius Caſander, & Franciſcus Balduinus Atrebas. Hujus quidem & oratio exſtat haud inelegans, ad uſum impetrandum validæ jam, ſed inturbidæ religionis. Id commerſiorum, id pacis intereſſe. an & Iudæis illos inferiores; quibus emendam rituum impunitatem Pontifex ipſe concederet? Quæ poſtquam inita fuêre, pars pœnæ metu, alii rerum novarum cupientes, ſermones ambiguos jactare, libellos proponere, tentamenta vulgi; Germanos religionis vindices ex bello jus æquum retinere. ejectam rurſum Britannia Latinam ſuperſtitionem, ejectam eandem apud Danos & Sueonas: ne in Gallia quidem cædes inultas; ſalutem palam armis aut pace defendi, unos ſe libertatis medios, & expertes ſævientium ingenia alere ferendo. quaſi vero res ulla arctius populum obſequio, quam Principem æquis imperiis alligaret. Vtendum hac inclinatione animorum rati Proceres, qui in ſua ſententia ipſos ſe à Rege damnatos interpretabantur, quidam & matrimoniis illigati fœminarum externæ, ut gentis, ita religionis, Arauſionenſis Saxonico, Nienario Hornanus, ſuſpectos ſe Regi inde etiam credito, quod novam Senatus potentiam, quam ipſi introductum ibant, Rex improbaverat; quo cauſam ſuam cum vulgi ſtudiis ſociarent, diligentius inſtituunt pacem religionum, ſi publicam non poſſent, at domeſticam procurare; malorum metum hoc magis attollentes, quanto cæteri iniquius contemnebant. Ob-

tendunt huic rei turbas civiles, partim & ipsi faciunt: seu flecti posse Regem, sui ultra quidam speravere, non defuturos rebus novis adjutores invidia magnitudinis Hispanicæ. A Senatu ergo digressi, velut provisis motibus, quibus sanandis impares forent, modo per nuptiarum solemnia, modo epularum specie convivia miscentes, alios aut sanguinis aut studiorum vinculo aggregavere: id quò pertineret brevi erupit. Nam postquàm perspectum plurimos eadem velle, longè Principem & militem, rem summam penes fæminam, Ordines & Civitatum rectores dissuadere crudelitatem, interim perpeti, multi genere nobiles, cæterum regiminis exsortes, inter quos erant Romanæ religionis nonnulli, contra inquisitionem fœdus pepigere, verba dictante Marnixio, quo inter se promisere auxilium, siquis eo nomine periclitaretur; ac ne lateret quo subsidio niterentur, inter duces ejus societatis eminebat Ludovicus Nassavius Arausionensis frater, à Romanis Sacris palam dissentiens: unde haud difficile intellectu, vera capita occultari adhuc, in tempore eruptura, atque interim prætentantibus repositam in illorum auctoritate fiduciam, adversus acres aliorum sententias, qui nascentem coitionem armis opprimi volebant. Aderant Ludovico Herenbergensis, & Culemburgicus Comes, & Henricus Brederodius, antiquo genere Hollandiæ Principum, & vulgi applausibus, qui, ni alia adsint, vana & incerta sunt, in spes nimias erectus. Hi, quadringentis fœderatorum comitantibus, die Nonarum Aprilium inermes in Curiam Bruxellensem venere, ubi tum & Arausionensis aliique, vix à Margarita ut redirent exorati, consederant. Preces (ita enim vocabant) hæ fuere; ut edicta super religione à

Rege

Rege de Ordinum Belgicorum ſententia mutarentur; interim quieſcerent. quorum cum alterum Præfecta ſe commendaturam Regi promitteret, alterum ſuæ poteſtatis negaret, non aliud impetratum, quam ut judices & quæſitores juberentur cognitionem prudentia temperare. Tunc primum auditum eſt illud non minus poſtea nobilitatum, quam Proteſtantes & Hugonoti Goeſiorum nomen, quô cum ambeſas fortunas fœderatis alii exprobarent, ipſi in honorem traxere, parum fauſti nominis appellatione profeſſi, fidem ſibi in Regem ad mendicitatem uſque conſtituram. Sed his viſis atque auditis, varie per Belgicam & Hiſpaniam conſultabatur. Qui circa Margaritam erant, fęderatorum nobilium poſtulata alii ut æqua probabant, alii ut neceſſaria. addendam fiduciam ſecuritatis, ne pœnæ metus in ſpem belli tranſiret, haud diſſimulato ex ipſis primoribus eſſe, qui graviora in ſe Regis conſilia ſuſpectarent: & hæc ſi negarentur, ipſos, quorum ſub imperio fortiſſimæ nationes erant, & turmæ populares, præcipuum belli robur, pro legum ſævitia ferrum non educturos, quo cives ſcilicet alter alterius manu cedentes, Hiſpanis uſui & oblectamento cederent. Ad Regem aliæ poſt alias litteræ, poſtremo frater Hornani Ioannes Montigniacus, & Ioannes, Marchio Bergarum ad Zomam venere, læti honore legationis, ut prioribus ſe purgarent, venturis eximerentur. Ipſe Rex, turbatus atrocioribus indies nuntiis, cum primis Hiſpanorum, & qui Senatores Belgæ aderant, ſæpe & ſecum deliberabat. Non placebat transmiſſa à Senatu Belgico moderandarum legum forma, quæ prava docentes Sacrorum adminiſtros, conventuum receptores, & qui publicos oculos exemplo violaſſent,

laqueo aut ense premebat: indicta cæteris errorum detestatione, aut fuga. quia major ipsi dignitatis quam periculi cura, ne minis coactus, quæ nollet, largiri videretur: unde etiam siquid violentiæ cedendum foret, suum nomen pactionibus illigari vetuit. Hactenus tamen indultum, ut benè firmata Episcoporum auctoritate, quorum esset munus siquid usquam turbidum scrutari, extra ordinem alii Pontificis mandato, non ultra inquirerent. Veniam citra discrimen dari, &, nisi discussa conjuratione præfractius quam illa ferebant tempora, olimque multo majora concessurus, abnuebat: clementiam tamen & adventum suum pollicitus. Ordinum autem haberi conventus, quanquam fidissimæ civitates orabant, suadentibus Belgarum cunctis, annisa & sorore, quæ aliter retineri posse imperium desperabat, pernegare haud destitit, arma potius sumi imperans; & solvi Germanis auctoramenta, quò paratior miles haberetur: adjecto nec dubitare se, quam toties expertus esset pater Belgarum procerum fidem, eandem sibi paterna decreta exsequenti non defuturam: quippe sententiis diffidere fas cuique, sed mox judicium Principi, subditis obsequium relinqui. At contra illi, ne vis ulla pararetur facile effecere, ærarii penuriam obtendentes, & siquid moveretur, fœderatos nobiles bellum ante capturos, externis societatibus undique se offerentibus, quod ut in terrorem adauctum, ita à vero trahebatur. Nam vicinorum, nonnulli eadem de sacris aut non longè diversa sentientes, quo domi validiores ipsi agerent, contra Philippi contumaciam arma & opes ostentabant. Eorum, qui Pontificis Romani imperia abnuebant, tria per Belgicam erant genera. Anabaptistarum credulitas, quæ Frisiam proximaque

maque insederat, non magnopere formidanda ob infinitas inter se discordias, & quia magistratus atque arma abdicant. At ea professio, cui ab Augustano conventu & Luthero doctore nomen est, Germanorum Principum amicitia, & quadam juris imagine fovebatur. nam quia Belgas suos Carolus Cæsar Germanico fœderi adscripserat, pars quoque antiquitus ejus imperii Majestatem observarat; erant qui dicerent, pacem quoque religionum eo pertinere: facili quanquam responso, Belgas, & si tributorum & immunitatum participes, Germaniæ tamen leges, & conventuum decreta, jam à multis retro sæculis non agnoscere. Non multum ab hac institutione discrepat altera, Zuinglii præ cæteris & Calvini ingenio illustrata, & cum Augustana jamdudum coalitura, nisi in religionibus conpertum foret, esse omnia pertinaciæ quam concordiæ proniora. Hanc pars Helvetiorum & aliquanta Germaniæ probarat, & hoc uno clarissima Geneva Allobrogum: eadem in Anglia regnabat, paucis retentis ex antiquo ritibus. Sed potissimum magnæ per Galliam ejus vires, animum sectatoribus indiderant; nec eos cæteri numero æquabant. Ergo hi atque alii jus novum quod proponebatur, non minus acerbum quam Philippus remissum, judicabant: hoc etiam arguentes, quod loco postulati Ordinum universorum conventus, seorsim nationum sententiæ exquirebantur, nec omnium, nec prisco more; ab his facto initio, quibus & dignitatis minus erat & libertatis. Quos ad motus, dum Præfecta alios Reg s jussus, & militem, aut conducendo militi pecuniam exspectat, sperans posse periculum prolatando finiri, contra ecce è vulgo, qui flammas ferrumque timuerant hactenus, territare in-

incipiunt, prorumpunt è latebris in apertum, conciones & sacra celebrant novo ritu, velut convincendis palam mendaciis, quibus arcani cœtus infamabantur; acciti & exsules qui religionis crimine solum verterant, quibus non pauci, durioris vitæ pertæsi, monasteriorum desertores aggregabantur. apparet formidabilis multitudo & quantum nec ipsi crediderant, qui frequentiam faciebant. Licentia firmat audaciam, aut ubi vis metuitur, incedunt armati. His omnibus in tutelam receptis fœderati nobiles, fama quoque supra verum crescente, muniebantur. Nec multo pòst, incertis auctoribus orta vilissimæ plebis seditio, nec fures aberant, per oppida & agros templa involat. affliguntur sola, dona aræ & simulacra divum: quales olim sæpe motus Iudæorum, nec dissimilis Græciam tempestas Iconomachorum pervaserat. quin ne sævitiæ quidem in sacerdotes & religiosos temperabatur, eadem in libros & sepulchra rabie; motuque tam repentino, ut tanquam ex condicto Belgicam omnem eodem tempore incenderet; vix paucis in locis auctoritate, aut armis Magistratuum valentioribus: nisi quod Atrebates, Hænovii, Lucemburgenses, quique his proximi, fidem in Romanam Ecclesiam Regemque, ab ea contage integram tenuere. Nonnullis in locis magistratus, ne plebs licentiæ adsuesceret, occupaverant amovere imagines; quibus officium jactantibus, facetè Viglius dixit eos cum ratione insaniisse. Multa è sacro rapta ut redderentur, ipsi haud egentis ad odium nova infamia religionis doctores perpulere. Tantâ rerum perturbatione Margarita, vehementius exterrita, non tam Regis jam poterat è longinquo omnia audientis sero plerunque ob gliscens periculum

culum imperio, quam tempori, & procerum consiliis obsequi. nam & fœderati nobiles, & plebs concitata, non aliis arbitris agi secum patiebantur. Reluctata igitur diu, tandem eo pertrahitur, ut nobilibus promittat gesta hactenus fraudi non fore. Illi vicissim quamdiu maneret securitas, fœderi renuntiavere: Veniæ nomen & Romanæ religionis addita primum conditio, aspernantibus remissa. plebi, dum noxa & armis abstinent, quibus in locis conciones sacræ institutionis causa ad id tempus habebantur, permissæ in posterum: cessantibus edictis, donec Rex & Ordines propius statuissent. Statim diversa in loca abiere, qui vim prohibentes, affirmarent pactione quod vis extorserat. Imprimis Arausionensis missus Antverpiam seditione ancipiti flagrantem, Vicecomitis gentilitium nomen ea in urbe obtinens, flectebat in se validissimam civitatem: ubi non in agris, ut alibi, verum ipsa intra mœnia, præter conciones, admissus etiam, ritus novos, non ita necessitatem præferens, excusavit, ut offensam Præfectæ effugeret. Idem cum aliis tum Hornano acciderat, cui & ex Hispania frater iram Regis implacabilem, nuntiabat. Sed magis angebant deprehensæ ad Margaritam litteræ, quibus ministri secretorum ipsos crimini & exitio destinabant. Igitur in medium consulturi Tenerimundam convenere, versis in Egmondum oculis belli peritum, gratumque militibus. At ille promissis delinitus, an officii memor, negabat se Principi quidvis paranti obsequio defuturum: sed mitigandum consiliis animum, prioremque necessitatem purgandam in posterum fide: imprudens, magna & regibus adversa cum periculo incipi; ubi prima processerint, durando salutem & præmia sperari;

ſin remiſeris, inſtare ultionem. Plus Arauſionenſis habebat conſilii, qui videns fallere cœpta, Regem per litteras, ut pateretur ſe deponere honores, otiumque & Germaniæ ſuæ Secretum, orabat. Cui Philippus callidè reſpondit, & quæ fraus plurimum valet ſpecie ſimplicitatis. Nam obſecratum, ne ſe deſereret rebus turbidis, cum maximè uſus operæ eſſet, hortabatur ut fratrem ſuſpectum novandi tantiſper à ſe abdicaret, dum cuncta conſiderent. Sed ille ſuperior dolis, urgebat nihilominus miſſionem. atque interim regreſſus in Præfecturas, ſævitiam vetans, etiam proviſo ne earum regionum munimenta milite inſiderentur, populos fortes & ipſo ſoli ingenio validos, libertatis dulcedine excitabat. Scripto quoque ſuum ad Regem conſilium complexus eſt, ubi docebat, niſi hæ ſaltem religiones permitterentur, quas vicina imperia neceſſario recepiſſent, anceps ipſi diſcrimen; utique ac exhauſtis populis opibuſque, damnoſam victoriam fore. At Hornanus ſuos ſe in penates ſpeciemque privati condiderat. His disjectis, facile Præfectæ, quæ conſpecto quo res erupiſſet, ad damnata prius Viglii conſilia ſe receperat, nobilium & populi plebiſque infimæ nexus perrumpere; reſciſſis quæ ipſa aut per alios pepigerat, primum cavillando, mox apertius, ut metu expreſſa, & quaſi priores alii fidem exuiſſent. Nam cum in ſacrilegos, quique ultra verba ad ritus publicos aut ad arma proceſſerant, ſecretis judicum mandatis, animadverteretur, cæteri, quaſi cauſa diſpares, nec inter ſe religionum concordes, vim diſſociavere. Nec minus fæderati nobiles, ſpe aut metu diverſi, rem communem prodebant. Nam ſubeunte paulatim factorum conſcientia, fuere qui ad contraria provoluti, veniam pararent;
alii

alii cogi tributa & cohortes, ut privatis insolita dissuadent; alii, dum singula singuli conantur, omnibus excidunt. Et jam ipsa, ad tutandam vim imperii, præter Germanum militem, quem Ericus Brunovix ducebat, alium conscribi è Walonibus jusserat. Id Belgarum populis nomen est, qui Francis contermini, Gallici sermonis usu & ferociore ad arma ingenio cæteris distinguuntur. At quo duces fidos internosceret, verbis conceptis cogebat jurare, hostes sibi futuros quoscunque Rex designasset citra exceptionem ullam; id sacramentum dixere Egmondus, Carolus Arscotius, è Croiorum gente turbis prioribus impermixtus, Carolus Barlæmontius ejusque fratres: Comites, Petrus Mansfeldius Lucemburgi præses, Geldriæ Megemus, Frisiorum Arembergius, & qui apud Hænovios Bergensis Marchionis locum tuebatur Norcarmа. Statimque factis comprobavere; Egmondus, in Flandriam eos disturbando, in quorum tutelam consenserat; Norcarma Valentinianus imperia detrectantibus obsidio ad deditionem redactis, acriterque punitis: quo exemplo maximæ urbes, positis turbis, jussa præsidia accepere: cæteri manus temere coortas cædibus vastantes. Soli Arausionensis & Hochstratanus negarunt vetus se jusjurandum, quo Principi ac legibus tenerentur, alio mutaturos, adjecitque illi esse sibi uxorem eorum è numero, qui istud per jusjurandum exitu destinarentur. Quæ dum geruntur, Hispani tam felicem occasionem, ut quæsita videri possit, non segniter tractavere. Ac primum manente periculo, ferme consentiebatur vultum numenque Principis, ad comprimendas partes immane quantum valitura: fidissimis Belgarum monentibus, si alius mitteretur, plus odii, minus ob-

ſequii fore. Nam & Carolum patrem, cum una Gandavi civitas turbaret, nihil cunctatum Galliam pæne adhuc bellum ſpirantem, tranſcurrere. Sed moræ nectebantur, quod iter tutiſſimum, diſputando; dum ſuſpecta Gallia, inermi, & exercitui iter haud datura; & quo minus claſſe iretur, Oceani terrent pericula, nec ſatis certus in Zelandiam exſcenſus, ignoto quouſque Angli vel Arauſionenſis auderent. Igitur, quaſi mari alio Liguſtica ora, inde Germania peteretur, tentari prius Cæſaris animum placuit. Erat is Ferdinandi filius Maximilianus, qui conſultus de re Belgica, ni quid Philippus temporibus largiretur, ſignificabat periculum haud abfore, propter Auguſtanæ profeſſionis principes, Belgarum clariſſimis per varias neceſſitudines illigatos: ſin leniora probarentur, pacificatorem ſe offerebat: quæ parum gratè accepta. velut Auguſtus Saxo Elector dictaſſet, qui, Cæſaris amicitia potens, Arauſionenſi per fratris ſui filiam jungebatur. Miſſæ tamen ad Margaritam litteræ venturum Regem vulgabant, nec ſine exercitu: id quippe regiæ Majeſtati, etiam apud exteros decorum. & aut brevi terrore quieturos motus, aut ſiquid reſtaret, ad futurum non accipiendis ſed dandis legibus. Paulatim apparebat Hiſpanos, ſecuritate non contentos, ultioni proſpicere, quo Regis iram ſua in commoda traherent: oblato ſubigendos ad Belgas colore, perduellionis omnes teneri, quod aut ipſi res novas cæptaſſent, aut talia auſos non repuliſſent. Sunt qui addant jam ante Philippo à Romano Pontifice factam gratiam jurisjurandi, quo imperium iniens legibus ſe obſtrinxerat, ut quomodo America & Italiæ plurima, ita Belgæ regnarentur. Præcipua Albano conſiliorum fides,

qui

qui non novus sæviendi auctor, credi voluit, nisi tam fœdum rebellandi exemplum non minus insigni pœna corrigeretur, defecturas omni à parte nationes, cum pleraque non tam vis præsens, quam metus contineret. Neque omittendum Philippo aptissimum perdomandæ Belgicæ tempus, dum regna circumjecta fidam ipsi pacem servant; aut siquid suspectum, domi inquies. Ita victi qui mitiora suadebant, ipso etiam Carolo Philippi filio operam suam pacandis regendisque Belgis offerente, frustra adeo, ut id inter suspicionum in ipsum conceptarum alimenta fuerit. Tandem erumpit, retento Rege, velut majores ob curas, aut ne periculo misceretur, Albanum summa cum potestate mitti: nec dubium qualibus mandatis, hominem bello semper & sanguine exercitum; quem cum in Italiam transvectum Neapoli, Sicilia, Sardinia, Mediolano veteres Hispanorum cohortes, addito equitatu, adducere nuntii attulere. Arausionensis non ultra opperiendum ratus, Nassaviam petit fratri possessam; digrediens magna prosequentium multitudine palam testatur, nihil se moturum, nisi prior læderetur. absentis vice tutari præfecturas, jussus à Margarita Maximilianus Comes Bossuius. Brederodius cum & sua muniret, Trajectoque Rheni insuper & Amstelodamo, opulentissimis urbibus, immineret, fovente conatus primos Arausionensis per dissimulationem, aut tacita ope, mox armis pellitur; Egmondus & minores alii, quorum aut animus aut fortuna exsilium non tolerabat, spe vivendi inducti sunt ut perirent. At nobiles plerique & plebs multa, Hispanorum formidine, pars reducta supplicia metuens, nec de religione parata discedere, in Germaniæ pro-

xima Angliamque & longinquiora dilabuntur: cum eodem tempore Præfecta alio edicto fugere cogeret, alio vetaret. Cæterum ſponte egreſſis qui præſentia gravabantur, compoſitiſque rebus egregio aſtû fœminæ, alta pax erat, & quod ferè convenit, ſi nil ultra concupitum foret, facile manſura.

HVGONIS GROTII ANNALIVM BELGICORVM, LIBER SECVNDVS.

Sed Albanus morbo ſuo nonnihil, & ob hyemantes maxime Alpes tardatus, tandem itinere, & ſterili multum & laborioſo, tranſita Sabaudia Burgundiam attigit, ejuſque loci delectu auxit agmen: quod ille majus octo hominum millibus admirabili diſciplina continebat: monſtrata tunc via Hiſpanis tanto terrarum ſpatio; Lucemburgum uſque impediri nunquam poſtea potuit, haud imprudente Philippo quos & ſibi principes ad continuandam vim disjectæ dominationis adſciſceret. Eodemque tempore in Gallia, velut ex condicto, in bellum erumpebatur, contractis à Rege Helvetiorum cohortibus, in ſpeciem quaſi finibus metueret. Albani exercitu extrema radente,

dente, reipsa contra vindices invisæ religionis. Belgarum mira aut formido, aut securitas. intranti nemo obstitit. Quin festo concursu excipitur dux belli missus in gentem pacatam. Id enim initio potestatis vocabulum usurpabat: donec Margarita, vani honoris imaginem pertæsa & credita muliebri languore regimen corrupisse, eoque magis, quia Albanum cum exercitu mitti, litteris accuratis futurique præsagis dissuaserat, abitu suo summam illi Præfecturam patefecit: nullo jam dubitante, quam non ex legibus gesturus foret magistratum, ad quem salvis legibus pervenire non potuerat, cauto antiquitus, nequis nisi Belga aut principum è sanguine id munus fungeretur. Primum sæviturі imperii documentum fuit Egmondus & Hornanus, dolo in curiam acciti, vinctique, rogantes ut ex aurei velleris privilegio à collegis judicarentur, non hoc modo non impetrant, sed extra Brabantiam custodiendi ablegantur, contra jura è plebe infimo cuique concessa. Inde primis Belgicæ urbibus immissa præsidia, Hispanorum, qui ferme soli retenti, cum alii milites tantùm extra ordinem ad pericula usurparentur. Ipse Belgarum nobilium equitatus, admixtis Hispanis, ductore Arembergio, in Galliam missus, ut præsenti auxilio fœdus Regi Carolo probaret. Ceptæ interim & arces strui exarmatis civibus, &, quod gravissimum erat, ministrandos ad sumtus subactis. Quæ postquam nullo vetante processerant, judices fermè duodecim, Hispani pars magna, cæteri, quod genus non minus inclemens perspectum est, Hispanis servientes, jubentur his qui motarum nuper rerum affines culpæ essent, irrogare supplicia, rejectis ad quos patrio more jurisdictio pertinebat. Id maxi-

mum

inum potentiæ præsidium, judiciorum potiri: cumque læsis sacris majestas accederet, tam suspecta bonis principibus criminatio quam tyrannis oportuna, ut quæ reos omni legum auxilio exuat, & pœnæ sola nominis atrocitate convincat, stipatæ reis custodiæ, innumeri mortales necati: ubique una species ut captæ civitatis. Quippe non arma tantum huc trahebantur, sed pro motu habita aliorum quies, & infausta consilia, quæsitique honores & recusati: præcipua nobilium strage & qui auctoritate aut opibus valuerant, quorum mortes in securitatem, fortunæ in fiscum & prædam Hispanis cedebant: non dissimulante quid peteret Albano, cum voce aspera suique ingenii, pauca salmonum piscium capita multis ranunciolarum millibus præstare jactans, novo more veterem exprimeret sententiam, quæ, sublatis è republica primoribus, munire regnum docet. Egmondo & Hornano objecta omnia, quæ post Granvellana odia ad id tempus intercesserant, ingesta suspicione Arausionensi & ipsis constitutum, partita, inter se Belgica regem armis excludere. Hi duo viri omnium confessione eminentissimi, nec minus factis quam stirpe illustres, Bruxellæ post sacra Romano ritu peracta, loco publico cervices carnifici præbuere: capita aliquamdiu suffixa palis, Belgarum in oculis atrox spectaculum: & quanquam circumfusa arma vocibus ac prope vultibus imminebant, altius animis omnium miseratio, fortiorum etiam ultio insedit, cum incredibilis turbæ osculis & fletu sepulchra celebrarentur, alii vero & comas promitterènt, priscum in morem obligato oris habitu, quem non mutarent, nisi vindicato tam nobili sanguine. Arausionensis cum pluribus aliis edicto

citatus,

citatus, & quia pœnam absens illuserat, versa in fiscum bona, filiusque Lovanio, ubi honestis artibus innutriebatur, in Hispaniam & captivitatem avectus est. Stragibus & fuga magna vastitas fit. pauci, quibus nec exsilium egestas sua concesserat, cum armis in sylvas abditi, ubi multa de sacerdotibus præda victitarent, grassantes in se magistratus pari pœna coercuere, donec majoribus Albani copiis excuterentur. Ita & ad Mosam Rhenumque coortæ passim exiguæ manus, conjurataeque in Ducis necem primis conatibus succubuerunt. Mitiora à Rege quam ab Albano sperari atroces ex Hispania nuntii non ferebant: ubi affectus publico supplicio Montiniacus, quem missum eo retulimus, fas gentium sanctumque inter hostes legationis nomen frustra pro se fore speravit, negato subditis cum principe tale juris commercium intercedere. Marchio Bergensis similem exitum oportuna morte prævenit, non sine dati veneni rumore; sed & hujus memoria Albano faciente damnata est. De ipso Regis filio Carolo major fama & obscurior: tot illum regnorum hæredem in custodiam datum constabat, seu suspicionem incitaverat matura imperio juventa, quasi nimium Belgas, nec ut paternos curaret, sive idem crimen ipsum, & novercam abstulit: mox sanè interiit, incertum quibus causis patris ira in filii necem durasset. Arausionensem spontè ad arma non festinaturum, quod mallet Hispano ruendi in omnes, donec consilia cuncta patescerent, & oppressis coalescendi copiam dare, addita, spe fore ut in Regem aliis subinde bellis implicitum tutior daretur occasio, exsules impellebant, qui ubique inviti & inopes patriæ fortuna procul premebantur. Pars horum Ludovici

Nassa-

Nassavii ductum secuti in Frisiam irruunt. Hi interemto Arembergio, quem prudentius cunctantem militum ardor & convitia in prælium impulerant, disjectisque ejus copiis, victores, cum descituras civitates frustra exspectarent, & jam deficiens stipendium disciplinam solvisset, Albani superventu concisi, amisso etiam in priore pugna Adolpho Arausionensis ac Ludovici fratre, alterno hostium & suo sanguine bellum imbuerunt. Hoc rerum cursu pertractus Arausionensis, ut justo imperio & robore partes refoveret, jus causasque armorum libris evulgat, objecta sibi crimina, simulque judicem refutans, nec dissimulato meliora se edoctum à Romana Ecclesia transisse: sumere tamen arma communi pro salute, & depellendo patriæ servitio testabatur. id civis, id viri optimatis officium: de Philippo honorificè; cujus bonitatem ab Hispanorum consiliis obsideri, nec desperandum, quin aliquando fidam gentem juratasque leges respiceret: interim ejus erroribus, ex lege Brabantica, principatus obsequium non deberi. Postremum, quod ad jus causæ plurimum facere videtur, ita se habet. Brabanti, ut pleraque, cautius cæteris libertati suæ prospexere, ita contra fraudem imperantium, qui obtentu publici boni conventiones non metuunt rescindere, illud quoque proprium pacisci solent, ut, principe leges violante, ipsi fidei & obsequii vinculo liberentur, donec demantur injuriæ. Idque majorum exemplis firmatur, qui olim impotentia, aut assentantium dolis abreptos principes, ac maximè Ioannem ejus nominis secundum ad meliora traxerant, vi aut fortibus decretis haud ante pace facta, quam iisdem staturos se principes spopondissent. Arausionensis, quanquam in Germania

mania natus, clarissimas per Brabantiam jurisdictiones hæreditarias obtinebat, quarum dominis mos antiquus procerum dignitatem asscribit: eo tum ille jure, non usum modo legum, sed & tutelam ad se præcipuè, pertinere contendebat. Cæterum prætereundum non est, ab aliis quoque Belgarum nationibus idem jus moribus usurpatum, Maximiliani insuper Austriaci Mariæque Burgundicæ placita præferri, quæ ipsis Brabantis individuas eadem legum sanctione æquaverint. Illud constat, qui postea Carolo Imperatore principe accesserunt populos, Frisios, Trajectinos, Geldros, multa pactos propria, illud commune, ne à Brabantia atque Hollandia divellerentur. His disceptationibus permotus Cæsar Maximilianus, simulque Arausionensis casum miserens tantis honoribus tantisque divitiis subito exturbati, (nec enim illo ingenio mitius ullum regnis contigit) Carolum fratrem in Hispaniam misit, qui suo & Principum Germanorum nomine nuntiaret, non videri è bono publico in Belgas durius consuli. Sed male, dissimulata iracundia, Philippus referri jussit: sua sibi curæ; cui nota ut Clementiæ, ita Severitatis tempora, in eos qui spreto Deo, mox & Principem spernere didicissent: ipsos facturos rectius tutiusque, si rerum alienarum arbitrio abstinerent. Erant, qui differrent inferiora Germaniæ per vim dominantium corpori suo avulsa, nunc bello redditum iri. Sed Cæsar sponte pacis studiosus, mox & nova affinitate Hispaniæ illigatus, quievit. pauci Germanorum, pietatis respectu, aut regnorum invidia, & Albani nimium ibi noti odio, Arausionensem pecunia ac milite juvabant, forte & moti suspicionibus, quasi Albanus nobiles ad Rhenum Amasiumque

urbes,

urbes, ob religionem & Belgarum effugia, regio imperio adjecturus, inde cæteris immineret. Simul ad expeditionem ipsius Arausionensis fides & propinquorum pignoribus devincta; datum & nonnihil à Belgis quibus peregre morantibus necessitas redeundi, aut tacita domi vota libertatis: sed pleraque polliciti in eventum distulêre. Coacta igitur ipso dictante sex equitum millia peditum, quatuordecim è Germania, maximè ubi ingens hominum multitudo præsenti ære inescata, futuri improvida, nullo partium studio, cuivis conducenti facilis, pars & è Belgica & Galliis. Has copias, cum improviso Mosæ primam prælii occasionem non rapuissent, exin facile Albanus debellavit, egregio usus victoriæ genere non pugnando, fælix id sibi etiam in Italia quondam adversus Guisium expertus. Itaque hæsit usque per totos tres & viginti dies cautium tergis, tam providè positis proximè hostem castris, ut nunquam cum illius desperatione certare cogeretur. Repertus tum color iniquitatis in perpetuum duraturæ, ut bellum utrique pacatis è regionibus alerent, cum dato aut negato transitu per Cliviam aut Leodium, pars semper altera rapinis, se aut etiam incendiis vindicaret. Sed tanta moles exercitus nullis urbibus recepta, nullo adjuta commeatu, brevi diffluxit, fame rerumque omnium, stipendii maximè penuria: cujus vix tenues reliquias Arausionensis in Galliam trahens, eo spes suas transtulit: ibique immixtus aliquamdiu bello alieno, & simili causæ (nam & Albanus regi auxilia miserat) pace mox inita deceptus fuit, & in deceptos pars insidiarum. Depulso exercitu, quo non dubie exhaustæ vires Nassavianæ erant, ut cautus periculis, ita nimius

successu

ſucceſſu Albanus in eos ſe populos victorem ferens, quos hoſtes nondum ſenſerat, quæſiti annis imperii gloriam affectabat. Eoq; nomine, ſacrato enſe à Pontifice Romano donatus, ſuper deditam ſcriptis rei famam, in arce quam perfectiſſimi operis Antverpiæ impoſuerat, coërcendæ plebi nulli præter id uſui, quod ſitus ipſe teſtatur ab amne averſus, ſtatuam ſibi ponit, multo verborum honore, quod extincta ſeditione, rebellibus pulſis, juſtitia culta, provinciis pacem firmaſſet. Multaque eo tempore utilia non minus quam ſpecioſa, de moneta ac mercatura, de criminum perſecutione, & libris non temere in vulgus edendis conſtituit, ſolo auctoris odio peritura. Iam vero in religiones inquiſitio, acta Synodi Tridentinæ, novi antiſtites, excuſata hactenus aut repudiata, parato qui cogeret, velut ſponte recipiebantur; provectis eo uſque odiis, ut à Proteſtantibus Chriſtiano ritu tincti, contra veterum inſtituta, retingerentur. Nec minus perduellionis novum tribunal calebat ſuper vetera crimina additis, quos nuper Arauſionenſis proſpera ſperaſſe, aut indoluiſſe adverſis, ſuſpicio erat. Quæ tamen dum fiunt, clementiæ quoque fama velut honeſtandæ victoriæ quærebatur, propoſito Regis edicto, priorum temporum culpam fatentibus ignoſcentis: ſed excepti ad pœnam ſacrorum doctores atque adminiſtri; quique eos hoſpitio juviſſent, & quorum ſcelere violata templorum religio, quique arma geſſerant, aut honores, aut in nobilium coitionem adſenſerant; immenſum rerum agmen. Oppidorum quoque & Univerſitatum jura, & quæ privatis fiſcus debebat, Regis arbitrio ſervata. Cum jam non metus, non pudor retineret, ultima Hiſpanorum commenta

patuere,

patuere, quibus effecturos ſe jactaverant, ut provincialium ſumtu imperii onera, &c, ſi neceſſe foret, bellum quoque adminiſtraretur. Iubet Albanus totius cenſus in præſens centeſimam pendi: quod ipſum grave, quia rite rogari ſolitum, ab armato imperabatur, nec ſacerdotes exceperat: deinde viceſimam ſoli, decimam cæterarum rerum venalium in ſingulas alienationes, Hiſpanis ita pendi aſſerens, quo magis æquum Belgas parêre, damnatos legibus, ſubactos armis, nec aliter veniæ compotes. Facile intellectum hoc vectigali negotiationes, arteſque connexas multorum fuga jam labefactatas, perverti prima populi alimenta. Nam mercimonia, multis ſolita miniſteriis diſtrahi, ſi tantum onus in pretii partem accreſceret, non erant inventura emptorem, cum poſſent alibi vilius conſtare. Si quibus obloquendi audacia, ſtatim immiſſo milite exquiſitiſſimis injuriis vexandi tradebantur. Quin & nationum & urbium quædam contumaciores, raro more majeſtatis interrogabantur, objectis quæ contra edicta regia pepigerant, fierive permiſerant. Et quanquam privatorum furores à cauſa communi, neceſſitatem à maleficio ſegregarent, lata ſententia, legibus omnique conſilio publico exuebantur, regendæ in poſterum eo jure, quo Principi placuiſſet. Nec ad Regem provocaſſe quibuſdam impunitum fuit: & magiſtratuum preces mulcta coërcitæ, quam ipſi de ſuo dependerent. quibus exemplis territi cæteri, certâ pecuniæ ſumma infinitum onus redimere conabantur. Nondum infenſum Belgarum vitiis Deum tot mala ſatiabant: ſed quaſi jactandæ terræ viris opibuſque florentiſſimæ, hominum crudelitas & avaritia non ſufficerent, Oceanus, quanta vix unquam

quam

quam eluvie littora perrumpens, stragem præsentem attulit, futuram indicavit. Hoc enim illud erat tempus, cujus exiguo fine ultima servitus & summa libertas discreta, per utrunque nomen pares clades & miserias continuarunt. Iam ira oppressis armorum libidinem suggerens, documento erat nullam esse tam firmam concordiam, quam quæ privatæ rei vinculo continetur. Gens illa, quæ cives flammari, occidi rectores, eripi leges, religionem, rempublicam viderat pænè immota, tum primum consensit priora ulcisci, imminentia arcere. Atque adeo Bruxella in urbe, quamvis præsens Albanus & ingenti præsidio minax decimam exigeret, officinas & tabernas quisque suas clausere, vel capitis periculo aspernati confessionem servitutis. Iam patibula, jam carnifices parati erant in contumaces, cum nuntiati, quos mox narrabimus per Hollandiam motus, manum injecêre sævitiæ. Crescens populorum indignatio animum Arausionensi restituerat, quanquam afflicta fide, ut iterum belli fortunam experiretur, dum partem Philippi virium Turca in se trahit, & ipsa Hispania à Maurorum motu vixdum satis quieverat; dansque arma & ducem, viam dissidio aperiret. Misit igitur idoneos ad Principes omnes, qui se religionis instauratores profitebantur, oratum societatem, aut clandestina auxilia in causam communem. Negarunt Danus & Sueco, metu adversus validiorem certandi; nec Angliæ Regina ausa turbare vicinam magnitudinem, quanquam ipsam Romanus Pontifex devotam prædæ exposuerat, & Albanus ob retentas in Anglia mercatorum Genuensium pecunias, in usum præsentem & sub reddendi fide, exorto certamine & ad pignorationes

tiones usque prorecto, pridem suspectus erat causam belli in divitem insulam quærere; ac nuper cum in ejus regni Septentrionalibus turbaretur, miserat qui portus explorarent, quique se duces, si res processisset, præberent; & Scotorum Reginæ conatus adversus Elisabetham haud dubie foverat, quibus ad tempus dissimulatis, eo usque Hispano obtemperatum est, ut Nassaviani omni effugio exuerentur, jussi intra certum diem Angliæ finibus excedere. At in Gallia qui ritus Latinos aspernabantur, ut paci fiderent in admissiones gratiamque Regis adæquati, quo prodessent Arausionensi eadem sentienti, Burgundicis odiis recentia aggerebant, super motam tunc primum in conventu Tridentino de loco inter reges principe controversiam, infamato Philippo veneni in uxorem Elisabetham: cui ultionem deberi, neque minus Gallis, quos in Florida Americæ provincia Hispani obtruncaverant. Quæ Rex Carolus pronis auribus accipiens, credi voluit credidisse. altera hac illecebra, super pactas Navarræo sororis nuptias, suspectos sibi circumscriptionis. Egregia consilii species, obviam eundum potentiâ vicinis imminenti, & Gallicis ingeniis bello opus ut pacem servarent. Iactabatur velut arcanum, eoque intentius, fracto fædere, quod captivo Regi Cæsar Carolus expresserat in Francici nominis dehonestamentum, restitui veterem Galliarum limitem, Rhenoque tenus imperium ferri: quæ ultra sunt, dicto excepisse sibi Arausionensi præmium operæ. Missæ ad eum pecuniæ, & perlata consilia Ludovico internuntio, quem Caspar Coliniacus, dux novatæ religionis præcipuus, ad Regis colloquium perduxerat. Classis quoque regia oceano Aquitanico instructa,

ſtructa, venditæ palam in urbe Rupella prædæ ex Hiſpanorum navibus, Legati Hiſpanici inanes querelæ, fidem dolo auxerant. Interim Arauſionenſis tam validæ ſocietatis fama fruens, per legatos aut litteras Belgarum exſulibus patriam, domi oppreſſis libertatem promittit: & plurimis civitatum rectoribus perſuadet diſcidium, Albani odio & formidine. Sic ſtudiis populorum & armis fretus, vim maritimam adjunxerat. Nam audaciſſimus quiſque Belgica extorres, & inops exilium metuentes, in naves ſe conjecerant, aliaſque complures obvias per vim, nacti, aucto numero, prædabundi oceano & per oram maritimam vagabantur. In hanc multitudinem Arauſionenſis, quanquam jus & regimen aberant, ſpeciem imperii retinebat, diſtributis per codicillos poteſtatibus. Toti maritimo officio præpoſitus Wilhelmus Comes Marquius, Lumeius cognomento: animi ferox, idque illi unum pro virtute erat. & comitum pleriſque conſilium, aut animus non niſi in prædam. His tunc miniſtris, uti ſupremæ providentiæ viſum, cui ferè placuit Belgicis in rebus ita humanam fiduciam & conſilia illudere, ut nunquam ſimul eſſent ſpes magna, & bonus eventus. Viginti quatuor modica navigia, initium belli in potentiam toto Orbe præcipuam, edicto ejecta Anglicanis partibus in Weſtfriſiam ferebantur, tentandæ fortunæ, ſed, vento adverſante, rerum neceſſariarum penuria impulit in maximam inſularum, Vornæ vocantur, quæ Moſæ oſtia continent, ubi oppidum Brilam claſſiarii repentino terrore inter trepidantes, aut volentes invaſere. neque tunc manſuram ſedem, ſed ad paucos dies ſtationem decreverant. Exoraverunt prudentiores & loci opor-

tunitas, ut victoriam retinerent: adeo cunctis præter opinionem evenientibus, ut Maximiliano Bossuio duce (is tum Hollandiæ præerat) Hispanorum cohors ingressa insulam, velut subito pavore lymphata profugerit, nemine contra ire auso, tantum quia naves ipsorum oppidani incenderant. In reditu, Bossuius transitum Roterodamo postulavit. quod, experti præsidiorum mala, concesserunt, ea lege, ut exiguæ manus, aliisque dimissis, aliæ ingrederentur. Sed contra pacta confertim irrumpit miles: fit magna oppidanorum cædes. Ea perfidia commotos Hollandorum animos ita impulit, ut sponte plerique, pars aut plebis motu adacta, aut vicinorum armis, aut commercii denique necessitate, exsulibus admissis studium aperirent. Nam arces Albanus hic nullas struxerat, gentis simplicitate tutum se credens, quæ plus cæteris quieverat hactenus, tanto validius erruptura. Quin & Hispani pars antè abducti, ut Trajectum Batavorum militaribus flagitiis punirent, quod ea civitas, sacrorum fiducia, vectigalibus imperatis acrius restitisset: & eos, qui Roterodami consederant, Albanus ad primos tumultus nuntios, vanissimo metu, ne illic obsiderentur, exemerat. Secuti Hollandiæ oppidum Flissingani, quos surgentis arcis aspectus & præsidium adventans commoverat; Bacieco Allobroge, operum Albanicorum peritissimo curatore, ad supplicium rapto, in causam descendunt. Inde & alii Hispanos per Zelandiam exclusere, affluentibus quotidie auxiliis è Galliæ & Britanniæ regnis, quibus ex rebus novis spes licentiæ erat. Geldriam & Transisalana Wilhelmus Comes affinitate Arausionensi junctus, magisque hoc nomine quam sua vi nixus, Frisiam

Neder-

Nederwormterus, & mox Scandenburgus incursant; validis urbibus admissi, optima civium voluntate. Nuntiato hoc motu populorum, non multum Arausionensis lætabatur, minore casu præventum se querens, nec adultum satis consensum. Incondito adhuc corpori, primam reipublicæ speciem indidere coëuntes Dordrechtum Hollandi nobiles aliquot, & præcipuarum urbium legati. Miserat eo & Arausionensis, quem Hollandiæ Ordines, absentem quamvis, rectorem sibi, utpote accepta à Principe præfectura, nec ullo legitimo judicio ablata, simulque contra Albani dominationem belli ducem profitebantur. Pugnæ interea terrâ marique. pedestribus præliis vincebat Hispanus rudes & incompositos, pelago inferior in hoc genitis. Egregiæ hac in parte Zelandorum victoriæ, qui inopiam publicam navalibus prædis solabantur. & fortè Medinicælius jampridem dictus Albano successor, ut pænitentiæ exorabilior, capta classe, qua Hispania advenerat, vix ipse elapsus, recusavit imperium, ne tanto rerum discrimine alieno se dedecori immisceret. Nec Albanus tamen periculis mitigari, aut agnoscere hostes, & vim armorum: sed ubi quos nactus, ut in rebelles majestatis judicia exercere. Vbi ultio, & apud adversas partes eadem in captivos feritas nullo discrimine, donec quæ olim inimicas gentes, illos quoque docuit mutua necessitas, parcere sanguini in summam belli nihil profuturo. ita terrestrium armorum inducta commercia: maris possessionem Nassaviani sæviendo retinuere. Coalescendi spatium Hollandis ac Zelandis datum est, dum illis omissis, quin & parte præsidiorum abducta, Montem Hænoviæ urbem Albanus obsidio premit.

miti, captam à Ludovico Nassavio astu militari, cujus in vicinia amissas simul, Valentinianas Hispani ex arce receperant. E Gallia liberando Nassavio, qui montem tuebatur, auxilium advenit quingenti equites, pedites quinquies mille, non prohibente Carolo, quod ut taciti fœderis argumentum accipiebatur. pariterque ex Germania Arausionensis procedebat exercitus, major etiam quam priori expeditione. Potuisse magno terrore bellum circumferri credibile, nisi incautiores Gallos explorato itinere Hispani intercepissent. Dux ipse agminis Senlisius, aliique nobiles in potestatem venere. pro quorum incolumitate per legatum Rex Carolus acriter contendens, ultimum fabulæ actum imposuit. Nam subito Arausionensem atrox percellit nuntius fraudium Gallicarum, intelligitque Navarræi & Condæi vincula: primo Coliniaci sanguine fœderatam Guisiorum potentiam, inde toto regno jus factum cædibus, contraque exosæ religionis sectatores, armata vulgi furentis odia: huc pacem, huc funestas nuptias, totque illa delinimenta, suam quoque societatem cecidisse: spe igitur prope unica dejectus, cum & stipendia cohortibus quibusdam, promissa Rex Galliæ abrumperet, talique consiliorum exitu satis Philippo purgatus amicitiam integraret, dimittere exercitum cogitur, & vix evitata seditione, quod reliquum fortunæ erat, in Hollandiam abit; suorum ipse laborum irritus, extra spem ultro oblatis usurus. Secuta Montis deditio: usurpatumque jus victoriæ in Machliniam, aliasque urbes, quæ transeuntem Arausionensem stipendio, aut frumento juverant. Inde prolata formidine, quæ Frisiæ aut circa Isalam occupata diximus, non sine ducum

cum ignavia, præsidiis deseruntur. Capta & Zutphania à Friderico Albani filio, dum deditio paratur. ubi in oppidanos post tormenta & stupra sævitum cædibus, nulla ætatis, nulla sexus reverentia. Pòst Narda Hollandiæ oppidum vastatur simili feritate, dirutaque mœnia antiquo ultionis exemplo. Hæc Hispani aliis quoque bellis haud insolita sibi ad celerem victoriam profutura credebant, cum contra homines re nulla magis quam clementia vinci assuefeceris. auxit cæteris impetum & constantiam, quod, sublata fide & spe veniæ, graviora pacis mala, quam belli metuebant. ea desperatione in spem quoque elati fortius in medium consuluere, nec ulla omnino urbs dedita est postea, quæ non extrema tolerasset. Congruens arbitror cunctas nascentis reipublicæ partes simul recensere, quando ea tempestate initia jacta sunt belli & libertatis, quæ tum nemo mortalium tantum in tempus exitura judicabat. Perstiterant soli in armis Hollandi & Zelandi, quarum gentium situm veteraque & recentia nomina, ut per totum opus intelligantur, exponam. Antiquis temporibus nobilissima fuit Batavorum insula. Germanis Gallisque media, positu ad ducendum transmittendumque bellum oportunissimo. Nomen habitatoribus & origo à Cattis. Romana societate extra delectus, cætera sui juris egere; equitandi, nandi peritia, fide, virtute auxiliarium honoratissimi. nec minus clari eo bello, quo sub initia Vespasiani, Civili duce, Gallias ad libertatem excitarunt. Post quæ tempora, modo Franci, modo Saxones, tandem & Angli his partibus sedere. Sunt qui Slavos & Varnos adjiciant. Eam insulam Rhenus in Vahalim & sui nominis alveum distinctus, & duo-

bus maximè capitibus in Oceanum influens, amplectitur. Dextrum Lugduno non procul exibat, olim etiam tenue, post, vi tempestatis sabulo obstructum, aquas in Leccam vertit. Sinistro Mosæ mixtus Vahalis ostio tenus ripis continebatur. Hodie, antequam eo perveniat, varias insulas interfusus, ob crebra diluvia in maris speciem transiit. Tertium Rheno ostium, quod à dextro longius in Septentriones abit, Drusus aperuit. Nam in Isalam flumen, perductus amnis opere militari, inde se immergens in lacus, quibus Frisiorum nationes distinebantur, arctatusque apud Flævum insulam, hoc eodem accepto nomine in Oceanum effluebat. Cæterum & hæc facies locorum ita mutata est, ut non emitti fluvius, sed contra mare terras irrupisse, & angusto primum ingressu laxare, mox se in spatium ingentis sinus videbatur. Principium igitur agri Batavi vetus in parte nomen retinens, Geldriæ accensetur, cujus ditio latius patens Isala & Mosa amnibus ferè terminatur. Vicina huic Transisalana, à positu ducta latus Frisiis majoribus ad Amasium usque excurrentibus, tergum aliis Germaniæ populis obvertit; sed Mosæ Brabantia longo tractu prætenditur. Infra Geldriam, qua Velavia dicitur, Trajectum est, cum propinquis aliquot oppidis, insessum Episcoporum dominatu, quorum & Transisalana erant, quæ primus omnium Carolus Cæsar suæ ditioni adjunxit. Inde jam Hollandia frequentissime urbibus & vicis habitatur, duobusque angulis in Vahalim & sinum quem diximus excurrens, sensim aquis utrimque recedentibus, diffusum littus Oceano objicit. Cujus Septentrionalia, pars olim Frisiorum, partim armis partim pactionibus ad-

jecta

jecta Hollandiæ, quia Transflevanis in Occidentem objacent, Westfrisiæ vocabulum tenuere. Ager omnis Hollandiæ multis amnium brachiis lacubusque, & fossis manu ductis inter sese sus, pascuis quam segete fælicior: piscaturam & navigationem amnis & mare nulli gentium largius præstant. Zelandia huic contigua omnis in insulas sparsa, Mosæ & Scaldis ostiis ambitur, retro Brabantiæ quoque annexa & Honta, Scaldis alveo, divisa à Flandris, qui, apud exteras gentes, toti Belgicæ nomen dare meruerunt. Horum tractus, secundum mare urbem usque Caletum freto imminentem se explicans, eam Belgicæ partem attingit, quæ nunc sub Francorum est imperio. Hollandiæ & Zelandiæ incessores olim Danos de suis vocabula indidisse, quibusdā conjectura est; sed ego, vetera monumenta persequens, reperio hoc commune cunctis insulis esse nomen: illud proprium olim regioni haud magnæ, Lugduno non procul, silvis horridæ, credo, nam id nomen sonat. Id constat, ex Septentrione populos, cum sæpe incendiis, cædibus, rapinis grassarentur, causam dedisse, in commune consulendi, legendique aut accipiendi principes, Comitum vocabulo, qui Francorum primo, pòst Imperatorum Germaniæ majestatem ita observarunt, ut legibus non subderentur. quæ prima illis domus fuerit, ut ferè antiqua, incertum. Vulgo recepta opinio, ex Aquitania missos. Sed indigenas fuisse, qui multo arctius quondam eo in loco, unde Hollandiæ fluxerat nomen, imperantes, paulatim creverint, argumentis non caret. Per muliebres successiones ad Hænovios, Boioaros, Burgundiones, Austriacos, descensum est. Quorum è genere, Rex Philippus secundus in Comitum or-

dine tricesimus primus numeratur. Sed hoc tempore belli difficultas solique calamitas inde, quod communibus cœptis Hollandiæ Amstelodamum, Zelandiæ, Middelburgum deerant florentissimæ urbes, mole sua immotæ, & quia defixior in illas Albani cura, addictos sibi præfecerat, imposito & milite. Contra muniebat Hollandiam socia partium Bommeliensis, Geldrici juris insula, Vahali ac Mosa amplectentibus. Nihil istis rebus tam necessarium quam Arausionensis adventus fuit. Is peritus regendi artium, turbata omnia recomposuit, vimque alias haud diuturnam ratione fovit, & propria lenitate quæ ipsum hostibus quoque commendabat. Nam Marquius, dum pro absente imperium Hollandiæ administrat, sævitia in sacerdotes & nullo non immodestiæ genere, infamaverat nascentem libertatem: ferum per se ingenium accendentibus Gallis, qui sueti licentiæ & sanguini, mala quæ domi fugerant, alienis in armis ulciscebantur. Eam ob rem, & quia parere non didicerat, jussu Arausionensis captus mox, accusatusque est. quominus puniretur tempora obstabant. At Arausionensis, remisso Principis nomine vim amplectens, honores mandare, edere constitutiones, rem militarem & maritimam & pleraque reipublicæ tractare cum dilecto consilio: aut excitis Ordinibus præsidens, siquid majus incideret. Crebri autem conventus, præter speciem popularitatis, in hoc proderant, ut quamplurimi partibus illigarentur; cumque antea sex Hollandiæ urbes una cum nobilitate de rebus plerisque consulerent, Dordrechtum, Harlemum, Delphi, Lugdunum, Amstelodamum, Gauda, Arausionensis minores adusque duodecim admisit, non dubiè

fidas

fidas ei cujus ope jus suffragii acceperant. Sed nec ratione carebat, consiliorum factas, participes, quo introspecta onere facilius tolerarent. Nomina earum sunt & ordo; in Austrina parte, Rotterodamum, Gornichemum, Scidamum, Schoonhovia, & in insula Mosæ, Brila: ad Septentriones, Alcmaria, Horna, Enchusa, totidemque in aquoso recessu, qui Waterlandia dicitur, Edamum, & Monachodamum, nec longe Medemelaca & Purmerenda. In eorum qui defugerant locum alios subrogatos judiciis rationibusque publicis imposuit: magna penuria hominum, qui ea munera cuperent aut mererentur, cum plerique virium æstimatione, seu religio accedebant, eximerent se turbidis, & intutis. Cæterum, ne nulla subnixi societate temere, invidiam defectionis susciperent, rebus omnibus contra Philippi jussa, nomen Philippi prætendebatur. Nec exemplum deerat ipsis quoque ab Hispanis, qui digresso in Germaniam Carolo, tributis ultra modum vexati, regios præfectos oppugnaverant. Religionis causam primi talibus cæptis sociaverant, Smalcaldico fœdere Germani. post quos Galli proceres plurimis etiam scriptis, disseruerant, non peccare in fas obsequii minores potestates, quæ invito quamvis Principe, divina ac publica jura vitamque innocentium, si necesse foret, armis defenderent. Nassavianos hoc sublevabat, quod sumptis in Albanum armis, remoto rege, conspectui parcebatur: duriore illorum necessitate, qui pro regum suorum magnitudine, paratos se occumbere dicentes, contra eosdem instruere infestas acies, inferre signa cogebantur. At Romanæ cæremoniæ, ejectæ templis, & qui ejus sententiæ erant haud facile ad

magna munera admittebantur, non lege ulla, sed prudentia, ne, infensi dissentientibus & probabiliori venia, causam suam à publica disjungerent. Recepta publicè disciplina, quæ Genevæ & in Palatinatu Germaniæ passimque alibi docebatur. hoc tamen interest, quod ejusdem religionis alii diversas minus tolerant: quippe non in hoc tantum ordinatas à Deo civitates ac magistratus dictantes, ut à corporibus & possessionibus injuriæ abessent, sed, ut quo more ipse jussisset, eo in commune coleretur. Cujus officii negligentes multos pœnam, aliorum impietati debitam, in se accersisse. Contra istæ nationes non modo nulla auxilia repudianda judicabant, sed spontè etiam omnes de religione leges inquisitionis nomine detestabantur. ac proinde disputabant, neminem volentem errare, aut nolentem credere, sed veram de sacris rebus sententiam à Deo humanis mentibus insinuari. nec gratam ipsi pietatem, quæ non spontè procederet: pravas autem opiniones compertum, non tam vi atque imperio humano, quam spatiis temporum debellari. Hoc obtentu non tantum publica sacra impune contemnebantur, sed absurdi interdum & impii sermones crescebant inter mala libertatis. In publicos usus versa eo tempore agri & vectigalia Principis, sacerdotum, monasteriorum: nec non eorum fortunæ qui apud hostes degebant, & maritimæ prædæ. Tunc tot illa tributorum nomina in capita & possessiones, tum mutui vocabulo exactiones inventæ sunt, & in eas res quas usus consumit monstrata onera, quæ cum bello in immensum augerentur. Tanto flagrabant odio dominatus; omnia dabant ne decimam darent. Nova quoque reperta ratio ex ho-

ste

ste lucrandi, permissu vendito, ut commeatus, aliæque merces transportarentur; manetque mos utilis privatim & publicè, vetitus sæpe, semper retentus. Etiam pro navium deductione merces aliquid pendebant, cum onerarias bellicæ ad secura maris prosequerentur. His ita constitutis, summa nihilominus difficultas nummaria erat, quod Rheni Trajecto prius & Amstelodamo, tunc & per Nardam (id enim ex Geldria iter est) in Hollandorum agros Hispanus irrumperet. Res plurimæ civium opera, non externis & conductis copiis gerebantur. Sic quoque militantibus alimenta vix suppetebant. Non manipularis obsequio promptus, non ducibus imperandi artes; id unum salutare, quod communis cum hoste expugnandarum urbium imperitia erat. Inde in longum tractæ obsidiones & summa vis, hostium famem opperiri; multis edocti cladibus, & alterno sanguine bellum artem fecerunt. Gravis error Albani fuit, quod Zelandiæ non statim incubuit, dum res incompositæ; sed terrebat mare belli talis inexpertum. Septem menses circa Harlemum Hollandiæ urbem hæsit Hispanorum exercitus, multis interim millibus per arma & asperam hyemem absumptis. id tempus animos statumque rerum firmavit, & quanquam longa vi, post serum atque infœlix auxilium, obsessi in sævas hostium manus venere, pars magna suspensi mersique, visi tamen sunt vinci posse, qui tam lente vicerant. & ne successus continuarent, dum recens consternatio, ipsorum discordia obstitit, stipendiis non solutis, quod perpetuum illis partibus malum, sub opulentissimo rege. Harlemensium suppliciis, incensa iterum pertinacia, & Alcmaria vergentis in aquilonem Hollandiæ oppi-

dum, prima Hispani impetum fregit, invicta oppugnatione, atque alia subinde miseriæ solatia, oppressa à Nassavianis Geertrudisberga, Hollandiæ in Brabantiam prominentis oppidum, & ipse captus, cum classe Bosuius, dum maris sinum terramque Westfrisiam bello incursat. Ejus classis prætoriæ Inquisitionis nomen Hispani fecerant, causam belli superbè exprobrantes. Albanum cum non tam senectuti quam famæ sollicitus, quietem jamdudum oraret, Philippus revocat, violentiam ejus parum procedere conspiciens, & quominus aliæ artes, fœlicius tentarentur, odium ipsius obstiturum, neque auditus, dum filium sibi successorem parat, paternarum ut actionum, ita odii participem. Quinque annis paulo amplius imperium administraverat: eo temporis spatio jactare solitus octodecim hominum millia carnificis se ministerio sustulisse. Acta ejus, præsertim de decima, Rege nec laudare palam, nec rescindere auso; mansit ipse in aula incolumis honoratusque: donec aliquot pòst annis, cum filio, qui nobilem virginem stupro circumvenerat, conjectus in vincula est, nec ante solutus, quam bellum Lusitanicum periti ducis necessitatem fecisset. Successor regendæ Belgicæ Ludovicus Zuninga Requesenius mittitur, qui diversos dolis & laxiore venia irretiret, largitor & comis plusquam Hispanis solitum, peritia Albano impar. haud egenus tamen bellicæ laudis, pars magna scilicet illustris ad Echinades victoriæ: sed Granatæ etiam, cum inquisitiones vix toleraret, perdomitæ præ se famam ferens, violatæque ibi in suos & hostes fidei, ad captandam Belgarum gratiam primum censuit, Albani statuam amoliri. Hoc tempore Middelburgum diuturna fame,

quæ

quæ tamen haud multo minus obsessores, quam obsessos afflixerat, & devicta gravibus præliis Hispanorum classe, Zelandis accessit, attritasque opes refecit. Sed Ludovicus Nassavius, cum copiis quas fratri adducebat, ut Hollandia, hostem detraheret, prope Noviomagum cæditur, immodestia militis, qui cum strictis mucronibus hostis instaret, æra ducem flagitabat. Is finis fuit duci ingenio manuque inter laudatissimos. fratri ipsius Henrico, Christophoro prætexa Palatini principis filio. Transiit in victorem exercitum, quo victi ceciderant malum: cæperuntque & ipsi exigere præfectos, & postulare debitum sanguini pretium. Incubuit in Antverpiam is furor, urbem Brabantiæ, rebus tranquillis beatissimam, nimirum commercia & quæ inde proveniunt, opes, vota sunt pacis, ubi bellum semel omnia permisit, nihil tutius est paupertate. Per vim & minas extorta sunt Antverpiensibus quadringenta millia florenorum, sponte creditum Requesenii, quia vetuerat repugnari. at mox impunitatem sanxit, velut gaudens expressam quovis modo pecuniam, quam à volentibus nunquam impetrasset. Nam dum illarum partium Ordines, nisi edicto Decima tolleretur, tributa in bellum abnuunt, pervicacia Regis aut præfecti evenerat, ut se utroque frustrarentur. Quæ major autem Hispanis quam cæteris gentibus præmiorum aviditas est, hoc notabilius tumultuantur, & providentia quadam, nec ut regi desinant. Sic tacito ducum fœdere in rapinas itur. quæ apud militem merces, apud populum necessitas vocatur. Neque istæ tum primum artes, sed jam olim aliis Hispanorum bellis erupere. Hæc injuria studia nationum Arausionensi vehemen-

hementer conciliavit, quodque, proximè fecuto colloquio, postulata ejus cum omnium votis congruere. Nam capto Aldegondio (is & ingenio & eruditione plurimum, & apud Arausionensem auctoritate valebat) coram, inde per litteras cæptum agi de concordia, Campigniaco adjuvante, cui domesticum cum fratre Granvella certamen &, quale inter propinquos, odium erat. Ad ultimum legati utrimque Brædam convenêre, quo Cæsar Suartsburgium Arausionensis affinem miserat, partibus conciliatorem. Arausionensis, & qui ab eo regebantur, hæc dederant mandata: rebelles se & irreligiosos ab adversariis immeritò æstimari. constare enim sibi in Deum & Principem officii rationem: nec ulla in Philippum sumta esse arma. unam pacis moram, exteram dominationem. Si Hispanus miles amoveretur, quod ad religionem cæteraque pertineret, Ordinum totius Belgicæ judicio se fore contentos. Responsum est, non rectè illos facere, quod defensionem præ pænitentia elegissent. dari tamen impunitatem, dummodo religionis turbatores intra præstitutum tempus patria excederent. quippe iniquum, tanto regi de religione statuendi arbitrium detrahi, quod minimi in Germania principes usurparent. Cætera, ita Regem concessurum, si prius urbes arcesque & machinæ cum navibus traderentur. Displicuere conditiones ut armis sæviores: oratæque induciæ, ut per annos aliquot liberi essent ritus sacrorum, armis absisteretur. ne id quidem obtentum, sed, successibus aliquot elatior, traxit pacificationem Requesænius, ut belli incuriosos interea vi supervaderet. Nam eo tempore, quo de concordia agebatur, arma Hispanica validissimos conatus habuere:

buere: qui partim prosperi improvisa celeritate, alibi admirabili constantia refringebantur. Nam transgressas in Westfrisiam cohortes regias, passim deprehensas locorum imperitia, agrestes cecidere. Durabat inter hæc aliquanto ante cæpta Lugduni obsidio, qua cuncta nutabant, intima Hollandiæ insidentibus Hispanis, nec ullis contra viribus, nisi in divina ope & pertinaci odio infidæ dominationis, quod hac tempestate tantum fuit, ut repertus sit nauta, qui evulsum Hispano militi cor morsibus scinderet. Itaque morbis belloque consumtos, & nihil non experta fame, post longæ spei commercia, ad Mutinense exemplum, avibus internuntiis, perfossi aggeres, aperta amnium septa & terris immissum mare, attollente fluctus pleno Lunæ orbe, ad hoc ventis mirè obsecundantibus, servaverunt. quin & mœnium ruina, ultimum urbibus malum, tunc fuit salutare, objecta auribus eruptionis imagine, quæ hostem decepit & terruit. Lugduno discedens miles, captumque trahens ducem Baldesium, cum Trajectum Batavorum, suarum partium urbem, specie seditionis, prædæ destinaret, ab oppugnatione depulsus est. Tentavit Hispanus & sinisteriora Hollandiæ, secundum Mosam & Leccam, irrumpere, captis oppidis propè ripas, inter quas Veteres Aquæ (ita oppidum dicitur) nobilis sævitia victoris: nec ante reprimi potuit, quam ad Confluentes usque perraserat, quo loco vicus est Crimpa nomine. Eadem tempestate Petrus Melendes Cantaber, Floridæ victor, sed insigni in Gallos perfidia, apud suos etiam infamis, cum res Americanas Batavicis, parum sapienter compararet, Brilam se aliosque portus obsequio redditurum jactabat, & jam pa-

rata

rata classe missa in Angliam legatio, quæ littus & hospitium, si eo venti adigerent, oraret impetraretque. Sed subita morbi luës nautas disjecit, & dux ipse edoctus pollicitationis vanitatem, pudore ut creditum, aut metu vitam finiit; coactique Hispani oppressis vi Batavorum, quæ ad Antverpiam excubabant navibus, & mox nova rerum sequentium facie, terrorem maritimum multos in annos differre. Post hæc Scaldiam Zelandorum insulam, in Hollandiæ confinio, ita nominatam ab amne lævum latus affluente, vadis & classe ingrediuntur Requeseniani, dubium audacia majore an fælicitate, quam ipsi illustrantes, compositis in veterum auditionum speciem miraculis mare sibi ingredientibus cælestes faces præluxisse referunt. Hic expugnato portu Bomenedæ, qui locus non magno præsidio fortiter defendebatur, Zyrixæam, insulæ caput, novem mensium obsidione accipiunt in potestatem. Huic maximo malo, quia duarum nationum societas medio hoste turbabatur, cum jam & pecuniæ & vires defecissent, alterum non levius accessit, quod Principum amicitiæ frustra ambiebantur, metu potentiæ Hispanicæ, an quod exemplum displicebat. Angliæ enim regina, quanquam sacra communia, Oceani imperium, & ipsi ab Hollandis principibus ductum genus ostentabantur, fædus, & oblatum alteris mandatis summum imperium abnuebat. pecuniæ tamen nonnihil interdum suppeditabatur. Sed quod intempestivè repetitum in majus incommodum verteret. Galliam tum Henricus habebat Caroli frater, qui Hispani dolos præsentiens, & pari arte grassandum ratus, ejus vim destruentibus studebat, sed arcanum intra subsidium, haud reticenda

com-

commenti ferè piratici subtilitate, qua cum Rege convenerat, ut Caleti, Gallicâ urbe quæstores Nassaviani vicini maris navigandi licentiam venderent, nulla non gentium parata redimere injurias. nam hactenus sive ad hostes ibant, à Batavis in prædam, sive alio tamen ad disquisitiones & damnosas alieno sub judice lites trahebantur. Iuris simulacrum adhibebatur frequens negotiantibus aversi periculi pactio, quæ incertus eventus certa mercede in alium transferri solet. idque unum tributum haud impar fuerat magnis belli impensis, nisi navalis turba, indomita legibus, ad veterem licentiam & propria à rapinis commoda recurrisset. Rem undique desperatam restituit improvisa fælicitas, cum subita peste extincto Requesenio ad Senatum regiarum partium administratio translata est. Id gratum populis & servandis quæ tenebantur, pacandis quæ defecerant, censuerat Ioachimus Hopperus Frisius, cui tum in Hispania agenti auctoritas increverat, ex quo improbata ipsi consilia malè cesserant, ita ut sapientis nomen homo Belga ab Hispanis adeptus esset. Sed nemo est hominum ita sapiens, ut eum nunquam fortuna fallat. Clandestinis jam dudum artibus Brabantorum animos Arausionensis sibi conciliabat, demonstrando, nihil se quod privatim utile esset desiderare. At illi ultro etiam, dum Requesenius armis occupatur, aut lenitatem simulat, quantum remiserat dominatio, tantum contra insurgere. & ipse præfectus parum providè ad captantes militum tumultus arma rapere agrestes jusserat, quod illic initium fuit libertatis. Iamque oblita sub Albano nomina, jus Ordinum & leges omnium vocibus celebrari. Flandri quoque ingenium recepere, gens

gens inquies, & ne olim quidem Principum ſatis patiens, cum tantum Principes eſſent. Hi petenti tributa Requeſenio, quo magis neceſſario exigebantur, hoc confidentius negaverant. Sed in Senatu Hiſpani erant aliquot; cæteri Belgæ, à quibus ſperabat Arauſionenſis impetrari poſſe, ut eadem defenſæ patriæ præmia, quam proditæ mallent. id curantis conſilium caſus adjuvit. Bellum enim hoc mirum in modum quanquam validas Hiſpaniæ opes afflixerat, in tantum Rege obærato, ut novarum tabularum beneficio, poſſeſſiones ſuas eripuerit fæneratoribus. Et forte Turcæ (quæ potentia crevit ſemper Chriſtianorum diſcordiis) dum Philippi robur in Belgas verſum comperit, occupata Tunetenſi provincia, cæteris Africę, quæ Hiſpani tenebant, terra marique imminebat. Factum per has difficultates ut ſtipendiorum dies aliquam multi præterfluerent, Hiſpanis per Belgicam militantibus, qui recepto jam more obſequium, excientes licentiæ præmia captabant. Bruxella rapinæ deſtinabatur, imperii ſedes, ni plebs veterum memor, & in arma recentis periculi magnitudine conſternata, advertiſſet magiſtratus, & quibus creditæ leges. Hi Senatum, quem rebus Belgicæ præpoſitum diximus, perpulere ut improbum militem, hoſtem patriæ & Principis judicaret. quod palam conceſſum, clam ſeditio foveri credebatur, paucorum conſiliis, quorum opes in externa dominatione ſitæ erant. Sed cum, ejectis ducibus, conjuratæ cohortes Aloſtum, Flandriæ ejus, quæ jam olim non Francico ut cætera, ſed Germanico imperio adhæſit oppidum irrupiſſent, atque inde late circumſita popularentur, nullo ultore, pri-

mores

mores aliquot Brabanti, nullo publico consilio, sed Antverpiensis exempli memoria & metu, misere qui Senatum, hoc est reipublicæ caput, in curia & sedibus suis comprehenderent. Mox, ne sine legitima potestate jaceret regimen, suspiciones & innoxios discrevere, detentis quorum dolo aut socordia effectum volebant, ne contra Hispanorum injurias vis pararetur. quin & proprio delectu habito, pellectoque in partes quantum erat indigenæ militis, fœdus cum Flandris aliisque civitatibus junxere, ut in hostem communem. nec recentia modo quietis publicæ turbamenta, sed Albanicorum temporum scelera, decimæ, disquisitiones, insontium supplicia, quæsitum bello quod pace habebatur, suarum quisque cladium memoria edictis objectabant. Nec jam res ad eos qui imperium detrectaverant, sed ad omnem Hispanicam nationem visa pertinere. Quare excitis copiis ejus gentis, quæ tum Hollandia exiere non rediturae, ducem se dedit Roda, pars ante Senatus, & tunc, ad cohortes transgressus, jus omne imperii ad se trahens: velut in unum recidente collegio. Addidit se & Germanus miles, spe licentiæ: atque ita juncti Trajectum ad Mosam, egregiam urbem, diripuere: nec multo pòst in ipsam Antverpiam ex arce effusi, defensoribus exturbatis, aliquot per dies, cæde oppidanorum, ædium incendio, ingenti præda iram atque avaritiam satiarunt. Quas inter clades Belgæ, quibus in novo & rudi milite non satis præsidii adversus tot veteranos, tot arces erat, & longum movere exteros principes, proximis viribus, ultroque oblatis ab Arausionensi uti constituunt; conscii plerique paribus se apud Regem criminibus

nibus teneri, quæ aut ſimul avertenda aut ſimul luenda eſſent. Ergo reſumpta pacis colloquia, quæ Bredæ intermiſſa erant, &, ut inter cives, contra vim peregrinam, facile conſenſum eſt, cautumque oblitterata offenſionum memoria, nequis ſuper religione interrogaretur, neu rata eſſent judicia, quæ ejus rei ante facta erant: ſed damnatis & res ſoli in fiſcum verſæ reſtituerentur, aut, ſi alienatæ eſſent, dati æſtimatores alteri rem, alteri pretium addicendo poſſeſſionibus & evictionibus modum ponerent: ut quos in poſterum ritus recipi placeret; & de reſtituendis quæ Hollandi Zelandique regi propria bello detinebant; & quam iſti pecuniam conſtituerant ob duas Arauſionenſis expeditiones, ejuſve debiti portionem cæteræ nationes in ſe transſcribi paterentur; poſt liberatam externis armis rempublicam, totius Belgicæ concilium judicaret. Interea refoverentur commercia, pars utraque præſenti juriſdictione & receptis jam ſacris uteretur. nec liceret Hollandis eorumque ſociis extra ſuos fines quicquam in religionis cauſa immutare, data tamen Arauſionenſis poteſtate cum urbibus ad ſuam Præfecturam pertinentibus paciſcendi. In has leges pax facta Gandavi inter Naſſavianas gentes, & Brabantos, Flandros, Atrebates, Hænovios, aliaſque nationes, præter Lucemburgos, quorum rectores Hiſpanico nomini privatim obnoxii, & populus ipſe antiquitus fidei in principes retinentiſſimus, ſed Friſii acceſſere & obnitentem præfectum vinxerunt Caſparum Robleſum, gente Luſitanum. Dejectis paſſim arcibus ſervitus exuta. & quia infeſta Hiſpanis Antverpia commerciis nationum, intercedebat

operti

operti juxta Scaldis aggeres, ut per mersa naves tuto vectarentur. Fœdus post initum Bruxellæ, & belli societas adversus Hispanos firmata juramento sacerdotum, nobilitatis & plebis. adsentit & Senatus. Fuitque id unum omnino tempus, quo de rebus Belgicis bene sperare licuit, si cum armis & odia ponerentur. sed mihi hæc altius repetenti certissima malorum origo videtur procerum æmulatrix ambitio, & huic non dissimile populi vitium abruptus suæ religionis amor, nunquam se intra fœdera, nunquam præsentem intra sortem tenens: hæc dum manent, nec partes unquam desunt, nec instrumenta in libertatem. Itaque Rex Philippus perlatis ad se conditionibus, edoctus quanto omnium, studio probarentur, & patere externas amicitias, siquid in suos durius consuleret, cedendum tempori existimavit. editaque lege qua pacta confirmarentur, clam interea statuit occasiones opperiri distrahendæ societatis. At Arausionensis filium, cui ex pactis libertas debebatur, ut paternarum actionum obsidem retinebat. Rectorem autem Belgicæ misit Iohannem Austriacum, Imperatori Carolo extra conjugium genitum, ut juvenem ingenio acrem, clarum navali in Turcas prælio, & Pontificis gratia florentem, rerum majorum meditamentis avelleret: & ut specimen esset servandarum in posterum legum, tam propinquus sanguis in regimen missus. Mandata hic pacis servandæ præferebat, secreto jussus Rodæ consilia sequi, quem Hispanicæ seditionis ductorem fuisse narravimus, sed non satis occultabat credita sibi odia, impatientia ætatis, & simul literis interceptis intima consiliorum intelligebantur. Quæ consi-
derans

derans Arausionensis, intentusque, ne tam ferventem fortunam extrema corrumperent, auctor erat Belgis, ut, expenso quantum apud Philippum peccassent, injussa pace, manifestum iræ præfectum, sed adhuc inermem & in finibus agentem, bello opprimerent. Id alii primariæ nobilitatis, Arausionensi non satis æqui, veteri offensione, aut invidia recenti, inhibuere. plerique rerum turbine, quam consilio immixti partibus, reverentia Principis continebant arma intra se tuendi necessitatem. Ita pace facta, in oppido Lucemburgiorum, cui Marsa nomen, concessa Austriaco præfectura, si prius Hispanum militem, deinde exteros omnes dimitteret: Hollandis, & qui earum fuerant partium, multa nequicquam contra causantibus. Tum autem incredibili gaudio metus omnibus abscesserat, cum Hispanorum exercitus, ex pacto urbibus discederet. quanquam cruenta secum spolia, & decem annorum rapinas trahens: atque ultro jactans intra sex menses proximos occisa à se Belgarum triginta millia, imbellis haud dubie turbæ, cum suorum supra sexaginta amissos intra idem tempus negent; nec tamen digressi longe, apud Mediolanum, quidam etiam citerius detinebantur, dum illos paratos bello Iohannes revocaret: qui, summis honoribus in regimen acceptus, sed moræ omnis juveniliter impatiens, aditus interea Belgicæ insidebat, brevique erupit, occupato Namurco, & aliquot oppidis ad eum limitem. Germanicas etiam cohortes, quæ stipendiis necdum solutis in Belgicâ manserant, ad urbium deditionem sollicitabat: eratque illis promta perfidia; sed iners animus & ad pœnitentiam facilitas eadem, si minis aut pollicitationi-

tionibus tentarentur. Hac ratione pleraque Brabantia servata est, tradente in Ordinum potestatem milite non præsidia tantum, sed ipsos duces. Ordinum nomine utuntur nationum ad commune concilium legati, ad quos post Senatus regii vim fractam, pleraque reipublicæ devenerant. Neque dum bellum erat: sed accusabant Ordines Ioannem apud Regem aliosque principes non obscurè violatæ pacis: ille rursus Arausionensem criminabatur, contra fœderis leges novos ritus stabilire, in urbibus quas paciscendi imperio suo adjunxerat. At is apud omnes Belgicæ civitates ingenti fama libertatis auctor ferebatur, egregiusque morum, quibus studia hominum elici solent, potentiam, quasi remitteret, gratia muniebat, lenitate denique & prudentia, & quia acri pervestigatione literisque interceptis demonstraverat, Austriaci insidiis se primum & suos, deinde fœderis nexu resoluto, cæteros peti, tantum favorem est consecutus, ut ad Præfecti dignitatem à Brabantis evocaretur. Id Arscotius, qui eo tempore Flandriæ erat præpositus, Lalænius, Campigniacus, aliique nonnulli permolestè tulerunt. quippe rerum summam ad Arausionensem vergere, cui genere paucos, peritia & auctoritate parem neminem haberi. Igitur quoniam longè se ab illo relinqui vident populari gratia, nec metus aberat, ne rerum potitus sacra suos ad usus verteret, obstruere quærunt ejus claritati, nominis majoris fulgore. In locum demortui Maximiliani patris Rodolphum Imperatorem Germania subrogaverat; ejus tunc illi fratrem Mathiam, multa pollicitando, aula excivere, nullo palam Imperatoris assensu, ne Hispa-

Hispanum offenderet. Iidem, quod armis & validis urbibus præerant, facile se effecturos putarant, ut perductum ad se juvenem, & sibi cuncta debentem, haberent in potestate, ejusque nomen jussibus suis præscriberent: quæ providens Arausionensis nonnullos consciorum ab eo consilio, summovit, persuasitque ut justam potius, auctoritatem in legitimo Ordinum imperio quam partem in paucorum potentiæ sperarent. Et forte eodem tempore accidit, ut Arscotius, princeps Nassaviis pridem æmulæ domus, spe vana elatior plebem Gandavensem insolenti dicto offenderet: quæ natio Flandrorum nobilissima, & nobilitatibus adversa, ipsum cum omni comitatu in custodiam pertraxit. Sed Arausionensis quanquam Mathias ab inimicis vocatus nec ipsius spontè advenerat, Belgæque cæteri jam tum Galliam magis respectabant, pudori illius consulens, auctor Ordinibus fuit, ut adolescentem clarum fraterna majestate & regis propinquum causę suæ admoverent. Quod eousque placuit ut Mathiæ regimen Belgicæ, Arausionensi vicarium imperium imponeretur, idque velut recusanti; quo aucta illorum iræ est, qui spe duntaxat ejus dignitatis gratiam partis quæsiverant. Mathiæ præfectura, mandatis & additis adsessoribus circumscripta est, nec ipsi libido quicquam ejus fastigii præter vitæ splendorem, habitumque usurpare.

HUGO-

HVGONIS GROTII ANNALIUM BELGICORUM, LIBER TERTIUS.

REbus eum in modum constitutis, Ioanni bellum denuntiatur, quo tempore reditus menstrui ad sexcenta millia florenorum publico ærario inferebantur, quorum liberrimam dispensationem delectusque & belli consilia, quo melius laterent, Senatui Ordines permiserant. Tum demum Regina Angliæ dignas Belgarum vires judicavit, quibus faveretur: proprio etiam metu, quia Ioannes cum Scota conjugium, & per eam suaque arma Britanniæ regnum animo agitabat; idque magnis indiciis compertum. Quapropter pecunias & auxilia promisit, interpositis restituendi cautionibus, & hoc titulo inscriptis, ut Belgicæ gentes in Philippi obsequio continerentur: atque ita se reipublicæ immiscuit; ut nihil magni pateretur, sine sua voluntate, decerni: dansque operam, ut res novæ concordia fulcirentur, frustra à Belgarum nonnullis in Arausionensem incitata, atque alios vicissim monens ne veterem Romanæ religionis possessionem temere moverent, intendit opem, quantum pericula gliscebant. Cumque hæc ageret, literas ad Regem mittebat, suadentes veram pacem, & regimen juxta leges; sin ad arma subditos adigeret, intentis

jamdudum Gallis, ne moleste ferret ipsam inimicæ genti Belgarum Societatem prævertere, anxie interim suspiciones purgans affectatæ ex alieno potentiæ. Nec minus Henricum Galliarum regem, Sebastianum Lusitaniæ, ipsumque Imperatorem rogarant Ordines, ut Philippum sibi mitigarent, hunc etiam ut causam auxilio dignaretur, quod tum frustra fuit. Valescebant interea simultates & odia regentium: multi adeo castris ad Lucemburgum sitis diffluebant, varia obtendentes, sed tacite honores alienos in suam injuriam interpretabantur. Ioannes receptis Hispanis,. ingentibusque copiis auctus, quas illi Parmensis Belgicę quondam rectricis filius ex Italia adduxerat, exercitum Belgarum, qui ducum decessu in dies minuebatur, introrsus recedentem in Brabantiam ad Geminiacum prælio cæcidit: nec parva victoriæ præmia; Lovanium quod ex ea parte Brabantiam aperit; Limburgum ducatu insigne & cognominis ditionis caput, in Germaniæ subdita excurrens, & Philippopolis, quam urbem novo, validoque opere Arausionensis, regii quondam exercitus ductor, Gallis objecerat, cum tantum externa metuerentur: sed & alia circum oppida cesserunt. Victos spe pacis tentare regi placuit, Barone Sellesio conditiones ferente ex Hispania diversas à pactis Gandavensibus, & quibus Ioannis præfectura non mutabatur: quod tunc satis visum cur recusari deberent. Nosse enim se Belgæ tum primum cœperant, & augebant fiduciam Principes certatim operam & militem offerendo: Hinc Franciscus Valesius, Andium dux, regis Galliarum frater, jam ante pacem Gandavensem & postea sæpe ambitus Belgarum primoribus: inde Casimirus,

mirus, qui Palatinatum Germaniæ administrabat: domi postpositus uterque nascendi ordine, atque eo avidi increscere alienis. Franciscus haud contemnendo ingenio, sed animi inquies, belli se ducem dederat, quod ad restituendam contra aulæ injurias Galliæ libertatem, & pro quiete religionum sumi tum dicebatur: quod seu fratris odio fecit vita imbelli & infæcunda regnum detinentis, sive ad vim partium avertendam maternæ calliditatis instrumentum fuit, famam sane sibi popularem ejus causæ tutela; & pace facta amplissimas possessiones paraverat. Sed famam brevi fœdavit in socios versis armis, aliorum sævitiæ minister. Quo tempore Margarita-Valesia, Navarri uxor, quo se mariti fratrumque bellis eximeret, absentiæ desiderium ad aquas Spadanas itinere velans, cum Cameraco Montibusque transiret, usa occasione potissimis illic locis, moribus, lingua Galliæ propioribus, nec religione diversis, Andinum valide commendaverat. At Casimirus eodem tempore, ingens Navarri partibus auxilium, quæ sibi privatim pepigerat, concordiæ remittens, æqui religiosique animi præbuerat argumentum. Undique confusa hoc tempore respublica fuit, velut indigesta moles, & partibus discors: dum quasi vacuum regimen rapiunt singuli, diversa via. Et contra regnum quidem armis certabatur: sed aliis laudata, principatus & leges: alii vires suas præ Venetis atque Helvetiis admirati, nec considerata dissimilitudine, optimatium nomine imperium distrahebant: aut etiam, quod dignitate ab aliis vincebantur; plebeiæ potentiæ imminentes vulgus, qua turbidissimum, ductu, voce concitabant, inclementes.

D 2 suspi-

ſuſpicionibus, nec ullam probantes cum exceptione libertatem. Intus & palam partes & ſeditiones erant: nec eo minus bellum; lentum tamen, nec ſatis intentum tempori, quia pro ſtudiis copiæ diſtinebantur. Amſtelodamum, quam maximam Hollandicarum urbium libertati defuiſſe diximus, Ioanni tunc etiam fovebatur: ſed quia Naſſaviani urbem circumvenerant, nec ulla ſpes auxiliorum è tam longinquo erat, ventum ad pactiones, quæ religionis cauſa extorres patriæ reddebant; niſi extra mænia, prohibitis eorum ritibus; ſed cum Romanæ ſectæ homines, ambiguæ fidei, interdum & in hoſtem reflecti crederentur, exſules pulſis magiſtratibus, & his qui ſacris præerant, publico potiti ſunt. Idem diverſis temporibus ſimilibus ferme de cauſis Trajecti & Harlemi, & aliis Hollandiæ in oppidis accidit, quæſito adverſus fidem datam colore, ex magiſtratibus in hoc inſtitutis, ut quod ipſi probarent, id invita civitate fieri non videretur: quod ibi quidem haud inutile concordiæ, at ſociorum animos offendit, qui Romano Pontifici addicti, in ſe vires quæri ſuſpicabantur. Geldriæ regimen Ioannes Naſſavius ordinavit, cui Arauſionenſis eam præfecturam mandari curaverat, quo pluribus munimentis inſiſteret. At in Friſia, cui tum datus Rennebergius rector, vetera Groningæ urbis & agri circumjecti ob mercium evectionem certamina, velut alta pace, exarſerant: dubium an ſponte præfecti, ut certius imperaret. Legatos ad ſe partis adverſæ plebs urbana vinxerat: eadem, poſtquam privato utrinque auſu arma tentaverant, ſuperior evaſit. Et captis quidem reſtituta libertas: odia, quanquam Mathias &

Arau-

Arausionensis intercedebant, mansere, donec publicis dissidiis hæc quoque miscerentur. Etiam Frisiæ quosdam Senatores, qui Hispanorum victoriæ faverant, suffectis aliis asservari jussit Rennebergius, unaque Leovardiæ pontificem. Hæc ob merita, proprius regendæ & perdomandæ Transisalanæ dux eligitur: nam Campos & Daventriam Germanus à Ioanne emtus miles tenebat. Vtraque urbs dedita est. Sed ad Daventriam longius hærenti recens auxilium Casimirus cum peditatu octo millium, equitatu paulo minore, advenerat: copias adducens majores imperatis. Nam Angliæ Regina, promissæ pecuniæ loco, militem adjunxerat, & ipse ultro auxerat numerum, officii specie: quod Romanæ religionis primores sinistrius interpretabantur, atque eo promptius Franciscum Valesium suæ sectæ principem acciendum, orandumque curaverant, patiente Arausionensi, aliisque, ne suspiciones in se onerarent. Nominatur igitur decreto Ordinum Franciscus vindex Belgicæ libertatis, & super quod de restitutione impendiorum cautum erat, addicuntur illi, in præmium Societatis, oppida quæcunque trans Mosam hostis possidebat. Dum hæc geruntur, & inferiores pietatis studiis, maximus quisque ob potentiam dissident, innovatæ religionis sectatores rem impetravere egregiam sibi, ancipitem reipublicæ: quia jus imperii penes multos, nulla potestas celsior partium odia coërcebat. Postulata dederant ad Mathiam & Arausionensem, nec ante ignarum: quibus demonstrabant, se illos esse nunquam administros dominationis, sed materiam semper sævitiæ Hispanæ, cui destinatum

parte optima civium orbatam rempublicam opprimere. Ne nunc quidem hostibus aliunde plus invidiæ: & pignus suæ fidei certissimum, quod unam spem in salute publica haberent: quippe si vetera redeant, inopiam ceteris & servitutem, sibi mortes, cruciatus, flammas parari: deinde quod primi sumptis armis dominationem afflixerint, omnem sibi veniam præclusisse. Merito igitur, quos pessima regni maneant, partem æquam precari ex libertate. Opima sacerdotia, amplissimos proventus aliis se relinquere; tantum ne velut profani templis & curia arcerentur. Non se in Deum pietate, non in patriam fide cessuros. Dubitatum aliquamdiu: & tandem laudantes Germaniæ, Polonorumque exemplum, & vetera permulta persuasere, quorum hæc consilio petebantur, concordiæ interesse ne rejicerentur æquæ preces. Nam in exercitu quod roboris erat, inde stare: compertumque experimentis, rerum curam non aliis tutius credi. His accedebat, quod Romanæ sectæ nonnulli, præcipue qui se Iesuitarum nomine jactitabant, in juramentum contra Ioannem adigi non poterant, & pars haud exigua, cui plus spei in regiis partibus, sponte discesserant; multique magistratus, ita edocti, seu quod ejus partis auctoritatem providebant, Nassavianæ religionis studium amplectebantur. His de causis communicati illis honores, & quibuscunque in locis familiæ non minus centum postularent, jussæ illorum sacris distribui ædes: hac lege ut Latinorum ceremonias præferentibus per Hollandiam & Zelandiam tantundem concederetur: quod tamen non evenit. Post hæc quæ sequuntur, non sine miseratione aut ingenti

exem-

exemplo transeunda, tanti motus, tanta odia, & alturbæ turbis obtentui. Nam & Romanenses alteris nihil prorsus concedere, & illi non jam impunitate aut arcano suo læsi, adversus contumaciores magistratus legis munus privatis viribus rapere, & postquam prævaluerant, respicere ultionem. Ita qui vota jam dudum, opes & consilia contra Hispanos nuper admodum junxerant, cives contra cives ipsis in urbibus armati stetere, dum adversarios pellerent hostium securi: ne militis quidem multo ad bellum usu, cujus præsidio pax interna continebatur. Ac sicut morborum exitiales remedia aspernantur, ita qui tum concordiæ sectatores erant, eos concurrentia è diverso odia premebant, signiferis ad seditionem his, quos patientiæ doctores esse oportuerat, per quos, communis hujus sæculi pestis in utrasque partes vulgata est, inversa rerum nomina, ut cæca dissidendi libido pius ardor, modestia & animi temperies ignavia aut etiam proditio vocaretur. Gandavenses igitur eo jam provecti licentiæ, ut impunitatem nisi ex audaciæ magnitudine non sperarent, concitore Imbisio, qui per tritum quondam Arteveldis iter ad potentiam grassabatur, palam satis imperium detrectant. Negabant ultra se visuros Romanas superstitiones, sævitiæ & tot scelerum repertrices: non quod auctores seditionis multum sua referre existimarent, utrius religionis specie tumultuarentur: sed veteribus nova, receptis propria præferebant: & forte convictis nefariæ libidinis aliquot monachis, flagrantem recenti odio atque invidia ordinem, deinde sacerdotes exegerant. Tum conscii quantum cœptarent, urbem operibus munire instituunt: quæ ingenti ambitu

par maximis urbium, cæterum non tota habitatur: nam obsessi sæpe, & ex moribus suis eadem in posterum metuentes, mœnibus arva incluserant. Quo magis munitio procedebat; hoc minus Ordinum & Mathiæ mandata audiebantur, vanissimis in illos criminibus jactatis, & ex his quæ in se iritaverant, retro quæsito colore. Nec ulla Arausionensis gratia, quanquam eo suasore avitas leges, rebellione quondam in Carolum amissas, Gandavenses receperant. Quin & in vicinas Flandriæ urbes promotum est malum. Contra vero Atrebates & Hænovii Romanæ religionis tenaciores, quod ita plerique sentirent, præterea proceres civili obtrectatione Arausionensi adversarentur, novam legem & ipsi recusarunt. Fœdere enim contineri ne quid manente bello in religionibus mutaretur. Contendebant ad hoc manifestam perfidiæ Gandavensium civitatem bello coërcendam esse: Quod Arausionensis & alii Belgarum principes commissuri non erant, ut, Hispano scilicet mediam fere Belgicam validissimis cum legionibus insidente, in cives, utcumque meritos, arma verterentur: &, quod hostium prudentissimis prædictum, sua ipsi discordia interirent. Sed dum vi cogere periculosum est, jussus, consilia, preces ut apud destinatam malitiam spernebantur. Maximi eo tempore Belgarum exercitus Dux erat Bossuius, quem Frisio in pelago, cum Hollandiæ reliquias sub Albano regeret, captum fuisse memoravimus. Lalænio Ordines id munus abrogaverant, quod ipsorum injussu castra reliquisset, cum ad Geminiacum male pugnatum est. Magister equitum erat Viccecomes Gandavi Melodunea domo: præfectus castrorum

Lano-

Lanovius, egregiam famam civilibus Gallorum bellis consecutus. Castra non procul Machlinia ad Riminandum vicum siti Ioannes adortus est, tantumque depulsus. Erratum in eo plerique tradiderunt, quod non institum est discedentibus: quippe illa die Hispanorum copias debellari potuisse. Sed & urbes obsidendo annus iste occupari potuit, si ducum provisu fossores atque id genus operæ castrenses adfuissent. Non omissa inter hæc pacis colloquia: Rogati enim exteri principes rationem inire concordiæ, suadebant Ioanni, ut quando Belgarum vires multo præpollebant, integra adhuc fama exiret, & spes alias secundiores aggrederetur. Regem quoque rectius facturum, si gentem validam & armatam sibi conciliaret, nec tantum imperium temere projiceret, jam paratis qui exceptarent. hoc autem obtineri non posse, nisi, probato Gandavensi fædere, religiones ipsorum arbitrio permitterentur: æquissimum autem esse ut captivis omnibus & inter eos Arausionensis filio redderetur libertas. In has leges facta pace comprehendi debere qui cum Belgis Societatem iniissent, ut & horum quieti consuleretur. Ad hæc Ioannes, nisi Arausionensi in Hollandiam relegato spem nullam facere pacis: nec de religione quicquam concedere; tantum inducias non recusaturus videbatur. Pax scilicet validiorum fere arbitrio constitui solet: infirmis belli dilatio omnis in lucrum cedit. Sed cum novis auctus copiis triginta peditatus millia, sexies mille equites obtineret, nec jam multo se Belgis imparem crederet, præsertim discordibus, in Bonga monte, qui Namurco imminet, metatus castra, colloquium abrupit, omni pacificatio-

 ne

ne ad Imperatorem rejectâ. Casimirus interea diutius in Geldria moratus, ære non satis parato, quod militi solvendum erat, magnum agmen tarde moliebatur. Ejus adventu Belgarum exercitus quadraginta peditum, viginti equitum millia habuit: quibus cum copiis Francisci auxilia opperiri, deinde Ioannem circumsidere lentum nimis consilium erat, satis certæ tamen spei si incipi potuisset. Sed illa longi temporis peccata, honorumque nimia & divitiarum aviditas, & utrisque abutendi libido, quæ Belgas antea Hispanis in servitutem mancipaverant, eadem propinquam tunc & in conspectu libertatem avertere. Hænoviorum enim & Atrebatum cum Flandris contentiones eousque exarserant, ut exuta publici cura singulæ gentes tributa in proprios usus retinerent. Manante latius exemplo cohortes aliquæ jam dudum otio lascivientes cum stipendio fraudarentur à republica secesserunt, arcano ducum instinctu, qui non satis sibi in dignitatibus profecisse videbantur. Hic igitur miles occupato Menenio (Flandriæ id municipium est) circumjacentem agrum rapinis incursat. Ad huc intra privatam audentiam vis statura sperabatur, cum subito præcipuæ inter tribunos auctoritatis Montigniacus suscepit regimen, & in Atrebatum factionem transtulit. Adversus eorum injurias Gandavenses proprias cohortes conscripsere: sed in hoc milite domi feroce, bellorum rudi, non satis præsidii ad prohibendas inimicorum populationes erat. Ita autem illi ajebant, sacerdotes Gandavo per vim & seditionem expulsos apud se exsulare: nec potuisse negari propter sanctimoniam ordinis, aut fortunæ ipsorum indignitatem, supplici turbæ alimenta, quæ, cum

juri

juri locus non esset, à bonorum ereptoribus armis se reposcere. Hoc belli obtentu (nam in apertam hostilitatem dissensiones transiere) prædæ quotidie ingentes agebantur: donec Casimiro Flandri accito militem ab eo accepere, stipendium de suo polliciti, cujus tunc magna ubique penuria erat. Ipsum principatum sperasse & vanitate gentis, atque rerum eventu elusus creditur. Sed Franciscum ea tempestate Hænoviæ oppida attinebant. Id ille Lalænio ejus regionis præfecto gratificabatur, gnarus quorum sponte venisset. Equites paulo plures octingentis, peditatus sex millia adduxerat, Gallicorum tumultuum ejectamenta: quos post inclemens iter, & violata passim hospitia captis aliquot castellis, & autumno jam procedente, apud Binchium oppidum deposuit. Id obsidio & oppugnatione in potestatem venit, pretium temporis vile. Ipse Monte Hænoviæ urbe plerumque morabatur, non sine indignatione, quod attributa præsidiis loca oppidani non traderent: oratusque ut ad Belgarum exercitum accederet, prius se venturum negavit, quam idem faceret Casimirus: cujus Gandavensi profectione non mediocriter offendebatur Parma, amicus jam ante, & tunc competitor, exardentibus ad contumelias usque odiis. Nec demotus est sententia, demonstrante quamvis Mathia & Arausionensi, ipsaque Angliæ regina, Flandrorum & Casimiri factum sibi non probari: quin ultro passus dilabi militem suum ad Montigniaci cohortes. Ita duces duo, commune Belgis auxilium polliciti, accessere partibus in exitium ejus enatis: nec multo post Dux Andium in Galliam, Casimirus in Angliam digressus, alienæ reipublicæ bona malaque reli-

querunt. Sed discedenti Gallo Belgæ, quos ille & illius nomine alii principes ingrati animi reos agebant, si pax cum Philippo confieret, decreta, & statuas, & honorum inania pollicentur: quod si ad alia veniretur consilia, ipsius ante ceteros eam rationem habitum iri, quam dignitas ipsius & summo reipublicæ tempore impensum beneficium postularent. Is fuit rerum status, cum Ioannem Austriacum rapuit vis morbi subita, quam facile receptabat æger animus, & fortunæ iratus. Quippe cum egregiam sibi, non ex vitiis hostium, victoriam vellet, impediri gloriam suam ab inimicis, quos in Hispaniæ regia plurimos habebat, supra quam valetudo ferret, indignabatur. In literis certe interceptis contumax desperatio apparuit: & paulo ante Scovedonem, intima ejus curare solitum in Hispania, Philippus clam occidi jusserat, ut apud magnanimi juvenis cogitationes periculose sollertem. Nam supra natalium sortem Tunetense quondam regnum, tunc & Angliam sperasse manifestus, & cum Lotharingis in Gallica aula præpotentibus, clàm Philippum, sociasse consilia, facile & res Belgicas in se versurus timebatur. Vnde nec veneni suspicio abfuit, incertum tamen unde dati, quippe inventis sacerdotibus, Romanæ professionis, qui suam in hoc operam patriæ imputarent. Anglos alii suspectabant, non ita dudum supplicio affectis, qui inde immissi in ipsum percussores dicebantur. Regendum militem residuasque urbes Parmensis accepit, ipsius primum Ioannis ac militum voluntate, postea & regis imperio, ingenii tectior, & ex Italia afferens fidei usum, & peritiam simulandi. Terrere norat, & ignoscere, veras artes quibus Belgæ caperentur. Itaque cum

cum nullius armis tantum debeat Hispania, plus tamen hominum studio consecutus est: perfecitque rem difficillimam post libertatem, ut dominationi faveretur. Hujus occultis suscitationibus dissidia gentium vehementius etiam exarsere, maxime posteaquam de civibus aliquot sumtum supplicium est, qui, ut Atrebatum urbem ad concordiam reducerent, coitionem ausi erant intestinam. Nec tamen Arausionensis destitit omnia malorum remedia experiri. acrior iis coërcendis quorum crimina ipsius ad invidiam redundabant: & jam Gandavensibus persuaserat, ut restitutis sacerdotibus in fœderis leges redirent: deinde ad Montigniaci milites, & Atrebates conciliandos diligentiam vertebat. Sed patuit primo res amplecti ultro causas secessionis, eoque implacabiles: quod Flandrorum animos iterum efferavit, Imbisio summum Gandavi magistratum per vim adepto, & cætera honorum vocabula, quibus vellet, largiente. Casimiri interea equitatum tutum iter orantem Parmensis emisit: inde securus hoste nunquam obvio Trajectum ad Mosam præsidio invalidum circumvenit, & oppugnationem aggreditur. Manente ejus urbis obsidio imperator, ad quem relegatam fuisse pacificationem diximus, Coloniam Agrippinensem legatos miserat: eodem Hispanus Dux Terrænovæ cum regiis mandatis, & à Belgis Arschotius aliique convenerant. At Arausionensis, qui nunquam dubitarat omnem cum Rege pacem in suum periculum fore, divulsa tunc Belgica, tot inter partes medius ipse, atque eo cunctis invisus, ne pariter hostibus & inimicis dederetur, haud temere metuebat. Sed adversari colloquia & judices Germanos, durum atque in-

 fame.

fame. Occultius, quo eadem evenirent, curabat postulatis de religione insisti, quæque alia Regem concessurum nemo sperabat. Ceterum potuisse eo tempore satis æquas conditiones obtineri credibile est, nisi privatis pactionibus nonnulli pacem publicam corrupissent. Et Parmensis, quamquam bello intentus, monere non desinebat novorum cupientes, ut celeri pœnitentia gratiam occuparent. Ante alios Lamota Philippo conciliatus Gravelingam Flandriæ oppidum, cui præerat, eo traduxit, acceptaque paciscendi potestate, illexit alios, clementiæ regiæ laudator & exemplum. Suas deinde copias (octo ea millium erant) non exiguum partibus robur Montigniacus addidit, æris penuria, & quod ex merito in Belgas pœnam metuebat, Lanovio imminente. Atrebates & Hænovii aliquamdiu nutavere: tandem perscriptis conditionibus ad ceteros Belgas, ut si vellent iisdem uterentur, cum Parmensi transegerunt: simulque Insula, Duacum, & Orciacum, Flandriæ illius quæ à Gallis diu possessa, & postquam ad suos principes rediit sermonem inde retinet, civitates, quibus hæc privatim à Belgis diffidendi causa erat, quod in concilio proprium jus suffragii non impetrarent. Pacis leges cultum Latinæ religionis, solitum in Principem obsequium, Gandavensis fæderis comprobationem continebant: & ut res intra tempus dimisso milite peregrino, regia ex pecunia, in quam contribuerent nationes imperio redditæ, civium exercitus, ad ea quæ convenerant propugnanda, conduceretur: de præfecto rex dispiceret: interea Parmensi cuncta obedirent. Ita maximum militiæ robur regiis partibus Walones accessere, gens læta bello, & cujus
tuto-

tuto periculis Hispanus uteretur. Isque jam finis omnino concordiæ Belgarum adversus externam dominationem fuit. Ea nimirum firma demum societas est, quæ spes easdem, aut vincula plura quam dissentiendi causas habet. Commune Belgis vix quicquam extra odium Hispanorum: quo impulsi pacem fecerant Gandavensem, præcipuis ad suadendum sacerdotibus. Mox potentiam sibi quisque & contrarias per vias certabant. Arausionensis & qui cum illo conscii erant eadem quæ Egmondus & Hornanus meruisse, regi diffidebant. Hinc omne consilium se suæque religionis sectam firmare, quam ad rem gratiæ peregrinæ quærebantur. Pars altera, cujus crimen non erant belli primordia, fidem Principi servare, fidem Romanæ religioni, veriti maxime ne aliorum impetu longius raperentur. Sic illos temere cohærentes promptum divellere Philippo fuit, si hoc unum satagentibus, Hispanicum terrorem amoliretur. Vbi horum votis satisfactum, ceteri ultra tendebant, cuncta inter Belgas suspecta diu, deinde hostilia fuere: nec unquam postea religiones coaluerunt. Tandem res accidit haud sane insolens, ubi semel in partes itum est, ut qui civibus noluerant cedere, violatis pactionibus sub externa imperia adigerentur. Verum, omnium animis in pacem inclinantibus, facile Arausionensis intelligebat singulorum imprudentia dissolvi rempublicam, ni in tempore obviam iretur. Idcirco solita usus diligentia Trajectum Batavorum se contulit, & saluberrimo ad res suas consilio evocatos Ordines ejus nationis, tum Geldriæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Frisiæ ejus quæ citra Lavicam flumen & ejus quæ inter id flumen & Amasium est, arctiori omnes fœdere illi-

illigavit. Summa hæc erat: indivulsos nexosque inter se, haud alia republica, quam si una gens essent, pacem, inducias, nova bella, tributa, non habituros nisi quæ universi jussissent. In societatibus contrahendis, & ceteris consultationibus valitura majoris partis suffragia, & si qua dissidia orirentur, de iis Concilii, aut Præfectorum judicium fore. Objecta hostibus munirentur, neu quis præsidium recusaret: darentque operam singuli ut in tributis & nummi pretio æqualitas servaretur. Hollandis Zelandisque sua & una in publicum religio, ceteris nationibus eandem, an alteram, an utramque mallent ipsarum arbitrio permittebatur. Adacti in hæc verba rectores, magistratus, consilium cujusque urbis, & sodalitates. nam veteri instituto præcipui oppidanorum, quibus idonea armis ætas, in certa corpora, velut manipulos, adscribebantur. Id præsidium bello, pace munimentum, cum nondum principatus ars fuit fidere externis. manet mos & desuetæ virtutis insigne: sed usu per hos motus reddito fidelis sæpe illorum opera adversus hostem & seditiones fuit. Hoc modo; quas dixi gentes, in leges fœderis Trajectini Sacramentum dixere: & nequid ipsas suarum virium lateret, numerus iniri jussus est, oppidanorum simul & agrestium, qui intra decimum octavum, & sexagesimum ætatis annum agerent. At per illas nationes,. quæ non adfuerant fœderi, quantæ non alias turbæ & certamina, dum pars communis religionis, aut patriæ cura adscissi volunt, alios spes pacis propinquæ & diffidendi libido diversos trahit. Silvam-ducis tenuit secta Romanensis, alterius partis vano metu desertam. cum Parmensi qui permanserant egere, hoc proprium

pacti,

pacti, ne unquam inviti præsidio gravarentur. Antverpiæ contra cecidit, mansitque superior plebs adversæ factionis, suppliciorum solennibus operatos adorta minaci concursu. Nec Arausionensis inhibere potuit vulgus suum, quo minus per vim ejicerentur sacrifici: sed inimici ejus ita interpretati sunt quasi sponte ejus accidisset, quod vetare non potuerat: nam erat ille ab omni truculentia alienus, sed qui dato casu sapienter uteretur, aptandisque sibi hominum studiis in longum jaceret olim profutura. Coëgit id tamen multos è populo orbatos sacris, contraria reipublicæ vota facere, cum mitius sub rege servitium sperarent; nonnulli etiam nobiles desciscendi ad Hispanos hanc occasionem rapuere. Fuit inter hos Carolus Egmundi filius, quem, dum capere Bruxellam conatur, gnaro ut fertur Mathia, conscia cum manu Latinam religionem sectantium, ceteri in foro obsessum inclusere, ubi illi suum facinus, & paternæ mortis imago manesque inulti in supplicium verterent. Nam erant qui objicerent, eo in loco, & (quod mire congruebat) eodem undecim ante annis die, patrem carnificis gladio percussum, ejus gentis acerbitate, cui tunc filius patriam proditum iret. ad extremum, oppidanorum misericordia incolumis, in Nienovam irruit Flandriæ oppidum, quo à Belgis recepto, captivus ipse in popularium suorum, ut dicemus, pervenit potestatem. Brugis asper & anceps tumultus, capta arma, nec procul cæde res erat: & partes utræque suæ sectæ militem advocarant, priores venere Federatorum cohortes, magistratuum accitu; isque finis certandi fuit: aliarum urbium tumultus præsidia prævenerunt. Accessit fœderi

sponte

ſponte Ipra: ſponte & Gandavum: venitque in urbem aliquanto poſt Arauſionenſis ſecunda multitudinis voluntate. Tanta illi vulgo animorum diverſitas inerat, & ad honeſta pravaque levitas eadem. Ibi demotis qui ſe ingeſſerant, honores aliis mandavit. Plerique, quos captivos ibi detineri diximus, negligentius cuſtoditi; eruperant; ceteros Arauſionenſis dimiſit: acceſſitque honori ejus, & invidiæ, quod Flandriæ præfectura ſuperingeſta eſt recuſanti. At Agrippinenſi legatione nihil actum, niſi quod maxime Hiſpanus voluerat, ut in ſpem pacis diſtractæ mentes minus in commune conſulerent. Oratores partium, ſollicitatos privatis pactionibus ſocios, novis contra fœderibus turbatam concordiam, non ex colloquii fide, mutuo querebantur. Sed Belgæ præſentis periculi cauſa, quod Parmenſis adverſus Trajectum Moſæ, urbem partim Brabantici, partim Leodici juris, quippe in ipſo confinio ſitam, plurimum profecerat, nec inferendi militem aut copias occaſio dabatur, eximi bello pacificandi tempora rogabant: inque eo ſperabant Imperatoris legatos ſibi auxilio fore. Sed Terranovanus negabat ejus ſe rei poteſtatem ullam accepiſſe. Dum induciæ petuntur, & negantur, dum conditiones pacis ferri incipiunt, dum Belgarum mandata refelluntur, ut non ſatis libera, ſed adſtricta novis juſſibus, Parmenſis jam ipſis Trajecti mœnibus irrepſerat: inde, quanquam viribus modicis, fortiter defenſam urbem poſt quadrimeſtre obſidium impetu cepit. Sub hyemem vero Germanos, Hiſpanos, Italoſque milites dimiſit fere omnes, retentis tantum ducibus & ala equitum Italica, ſerius quam Atrebaticis pactionibus convenerat:

ſed

ſed tamen id illi Machliniam cum Valentianis & Inſula urbe conciliavit. Præſidia idoneis locis Walonum impoſuit. Horum ut quiſque graviter offenſus, aut ultro vicinos offenderat, ita tutiſſimus habebatur. Pro eo beneficio Parmenſis præfecturam confirmarunt, haud ſatis intelligentes, ſi quando placitum eſſet armato duci, fore ut exterum militem ipſi revocarent. At fœderati Belgæ, quanquam tot jam gentium urbiumque jactura ſpem pacis amiſerant, ne tamen odiſſe magis concordiam, quam deſperare viderentur, oblatas à Philippo leges compoſitionis in ſingula oppida dimiſerunt, ut publico conſilio expenderentur. Quæ ut iniqua aut fallacia incuſabantur, hæc erant: acta Mathiæ non aliter rata eſſent, niſi quatenus ad principis ſupremam poteſtatem, aut alterius incuriam non pertinebant: quem Belgis rectorem daturus erat Philippus, ei urbes, caſtella, machinæ continuo traderentur: is cum Senatu cuncta cognoſceret. Ordinum nulla mentio: reſtituerentur ejecti ſacerdotes, & quicunque honores aut magiſtratus geſſerant. utrinque dimiſſis exercitibus ab armis diſcederetur: nec tributa manerent, niſi principis voluntate. Quæ cuncta eo ſpectare viſa, ut in ſpeciem redditæ leges, ſtudio illorum, qui reipublicæ potirentur, brevi corruerent, atque ipſi exarmati in ſervitutem retraherentur: nec enim ad tutandam libertatem infirmius ullum eſſe munimentum regio jurejurando. De religionibus, quæ controverſia plurimum habebat difficultatis, ita regi placebat, unam per omnem Belgicam retineri, quæ Romani Pontificis auctoritate firmabatur: niſi quibus in locis alii ritus fuiſſent eo tempore, quo fœdus Gandavenſe

ſe approbatum fuerat. extra eos fines diverſa ſentientibus tempus præſtitueretur, intra quod ordinarent res ſuas, poſt Belgica egrederentur, ſalvis bonis, dum procurationem eorum Romanæ religionis ſectatoribus relinquerent. Id vero omnibus durum, nec publicæ quieti conveniens videbatur, ſtatum præſentem tot urbium inverti, tot hominum millia expelli, nec ſaltem liberum credere quod animus teſtaretur. Quam autem regionem fore tantis exſiliis tutam, aut capacem? ubi quieturos quos patria ejeciſſet? ſed nec ſine ſummo ſcelere poſſe rectores quam veram didiciſſent religionem, quoquo modo inductam, per metum prodere. Ne Hollandi quidem & Zelandi ſatis ſibi conſultum putabant uſu religionis ad ea tempora revocato, quibus validæ urbes à republica diffidebant: unde par novos tumultus metui; & quod ſua cauſa à ceteris ſegregaretur, ſuſpecta benignitas. Cum Arauſionenſi ſeorſim actum: atque eminus filio libertas & paternæ præfecturæ oſtentabantur, ipſi tantundem bonorum, quantum unquam poſſederat, ut relicta Belgica Germaniam deſtinaret tranquillæ ſenectuti. Sed præter cauſas diffidendi, animus divitiarum contemtor, eoque integer & incorruptus, ſatis habuit ſcire, quanto Hiſpanus redimeret ſui metum. Finito Agrippinenſi colloquio, Arſcotius & ſacerdotes aliquot ab illis partibus unde legati venerant defecere, regi, cui ſe alioquin hoſtes futuros in poſterum intelligebant, per literas conciliati, iiſdem quibus Atrebates legibus. At quæ perſcripſerant pacis bellique conſilia Hiſpanis faſtidita, & genti nihil externum probanti ludibrio fuere. Patuit eo colloquio, quam procul inter

ſe

se principis & populi studia diffiderent. Olim sanabile id malum, cum primum alienæ dominationis metu nobilitas surrexit: at postquam pertinacius pressa plebem religionis specie adduxerat in partes, didicitque vulgus se esse quos reges timerent, aut propter quos timerentur, nec posse nisi credendo capi, primum libertatis gradum putaverunt veniæ desperationem. Inde ausi nihil mediocre, aut quod pœnitentiam admitteret, eo provecti sunt, ut pacis commoda, incerta belli nequicquam postea differerent. Itum est ultra solitum armis civilibus modum, dum inde imperii & ultionis cupiditas sine fine producitur; hinc ipsa pericula delectant, & nonnulla in miseriis gloria est. At tunc quidem non unus exercitus, sed exiguis copiis bellum spargebatur, & fere singulis nationibus suus miles. Id statim vitium reipublicæ apparuit, quod non, ut in priscis Græcorum & Romanorum, aut hodie etiam florentibus imperiis, in una urbe summa potestas erat, sed inter plurimas civitates æqua vis, unde fit ut propria cuique curæ, ex ingenio gentis ad quærendas retinendasque divitias exercitæ, falso publici nomine bonum commune pervertant. Pecuniæ quoque vix conferebantur: & male cum Belgis agi potuit, nisi hostis eodem malo laborasset, dum Regis aurum Lusitania occupat, parandis procerum studiis pariter & bello. Nam desiderato Sebastiano in Africana clade, & mortuo Henrico successore, Antonium regia stirpe editum populus ad regnum vocaverat, quippe infestus Castellanis more finitimarum gentium. Sed Philippus propinquitatem sanguinis inter alios & ipse adferens, Albanum cum exercitu misit, qui recusantes armis

sub-

ſubigeret; ejus denique opera Regi Luſitania acceſſit, per quem Batavos amiſerat. tanto facilius regna quæruntur. Nec ſane quicquam Philippo felicius accidit, non modo, quod omnis Hiſpania unius imperio continuata eſt, ſed quia Luſitani, plurima terrarum circumvecti navigationibus, maximas Oceani Atlantici inſulas, Æthiopumque & Indorum littora imperio aut commerciis tenuere. Hoc eventu Batavi, qui è bello Luſitanico ſuam quietem ſperare potuerant, auctis hoſtium viribus, aliud inſuper incommodum ſenſere, infracto mercatu Hiſpanienſi, in quo tum facultates civium fere omnes conſiſtebant. Quanquam enim portus regni Caſtellani hactenus illis non præcludebantur, velut armorum cauſa nihil extra Belgicam ſpectante, attamen & à ſacerdotibus periculum, & ſolitæ Regibus, etiam in hoſpites, injuriæ, detentioneſque navium fatigabant: quæ Luſitani apud ſe abfore promiſerant, etiam proviſo ne ſuſpectos ad judices aut longas lites vadarentur. Sed poſtquam regna in unum coiëre, nec alterius commercii uſus alterius neceſſitas levabatur, idem utrobique dominus, variis rapinarum nominibus, majorem quæſtus partem nautis exprimere, non quidem continua vexatione, ſed talibus intervallis, & ſpiramentis, ut ſpe meliorum, & venali ad lucrum quodlibet mercatorum aviditate, nova ſemper præda ſuccederet. Interim, quanquam, ob æris penuriam, in Belgica utrinque ſeditiones erant, hoc tamen Hiſpani facilius mitigabantur, quia, ſtipendiorum loco, rerum omnium impunitas dabatur. Sed Parmenſis exigua aliquot Hænoviæ oppida recepit, quæ fœderatarum gentium præſidiis tenebantur

nebantur, deinde Cortracum in Flandria astu militari. Bredam quoque illi Altipenna addidit, arcem improviso, inde subjecta adortus. Lanovius vero, cui summa belli iis in regionibus permissa erat, Nienova & aliis Flandriæ locis exegit hostem. Inciderant in idem tempus illustrium virorum captivitates: Egmondi & Sellesii superatis in oppidis: & contra ipsius Lanovii, qui à castelli cujusdam obsidione infelici prælio detractus est, plurisque ab hoste ipso æstimatus, quam ut cum alteris duobus permutaretur. Machliniam Angli, qui Belgis militabant, impetu cepere, tam profana per victoriam avaritia, ut nec sepulchris parcerent: queis detracta saxa palam in Anglia vendiderunt. Multa alia consilia expugnationis subitæ validior iterum hostis evertit, paucis victoriæ præmiis penes Belgas manentibus, inopia defensantium. Namurcum, ea tempestate, ad filium venit mater Parmensis, excipere missa notum regimen, ut sexu gratior, & usu ætatis callida pacis moderatrix. Sed ille, qui juventæ vitia abjecerat, ut gloriæ indulgeret, demonstrare contra, armis & viro opus: conciliandis quin etiam studiis populi, aut militum, industriam suam sufficere. Vtrumque verum erat: itaque, remissa muliere, sublatum est impium certamen. At in Frisia, adsitisque regionibus, velut proprium exarsit bellum, Rennebergii inconstantia. Is fideliter & intrepide diu sectatus optimatium partes, cum gente omni Frisiorum Trajectino fœderi subscripserat, & detrectantes Groninganos, odio maxime accolarum, qui prævenerant, obsidio coëgerat in easdem leges jurare. Sed permotus postea cognatorum auctoritate, qui omnes ad Hispa-

Hispanum defecerant, quo dissidii principia strueret, agrestibus, qui circum colebant, permisit militum suorum injurias propulsare. Hoc dato signo, magna rusticorum manus in ultionem prorupit, diu crudeliter vexata, egitque eo ferocius, quod fortunarum suarum ultima defenderet. Sed rudem belli, & incompositam multitudinem rursus ab Arausionensi Hohenlojus, commissis aliquot præliis, disjecit. Frisii quoque, suspecta præfecti fide, arces, quæ remanserant, aggressi, in tempore solo æquavêre: & Transisalanorum gentem ad defectionem sollicitatam, nutantemque discordiis, missis præsidiis restituit Arausionensis. Tum ille, omissa dissimulatione, Groningam, cuius potiebatur, regio adjecit imperio. Inde transducta Rhenum arma clades mutuas, & continuam annorum quindecim miseriam invexere. Primum jubetur urbem copiis modicis circumvenire Bartolus Entesius, Marquii olim sodalis, quem, post ingentes prædas terra marique partas, nimium magna sperantem ex turbidis, mors ea in obsidione intercepit. Ad urbem liberandam Parmensis Scenquium misit, Batavicarum quondam partium militem, ad quas postea reversus est, cum sperata transitionis præmia non consequeretur. Sed tunc fortem duci suo operam navavit: nam illius virtute, quod duces majores jam desperaverant, soluta est obsidio, & cæsa Hohenloji manus: quem deinde victarum partium fortunam divisis copiis retentantem, perculit iterum Rennebergius: &, fuso hoste, pleraque itinerum aut amnium munimenta irrupit: sed cum in Stenovicum, urbem Transisalanorum, vim omnem belli quinque totis mensibus converteret, à Nassavianis

ſavianis ducibus depulſis, victuſque, inter miſerabiles cogitationes, quanta cum famæ jactura, integras opes ad incerta redegiſſet, morbo finiit. Succeſſit ei Verdugo Hiſpanus, & commiſſa adverſus Noriſium pugna ſuperior, ceterum nihil profecit, campis per autumnum madentibus. Hinc fames & morbi militem abegere. Patebat Parmenſi magna ſatis & digna curari poſſeſſio, ſi tot in ea parte victoriis uti libuiſſet: dum alibi arma occupantur, dilati diu, qui tum opprimi potuerant, ambiguam fortunam meliora in tempora traxere. Tumultus interea nonnulli, & non procul ſeditione res fuit, ut in Brabantiæ, ita in Tranſiſalanis urbibus, ſtudio in Regem ejus multitudinis, quæ Latinos ritus ſectabantur, quo factum ut imaginibus, ſicubi permanſerant, ſublatis è publico, ne privata quidem ſacra illis permitterentur, metu coitionis. Circumfuſo undique bello angebatur apud Ordines defenſorum numerus, quantum tributa minuebantur: quodque difficillimum erat, verſo milite ad uberiores ſtipendiis rapinas, nec ager liberari ſine pecuniis, nec agro inſeſſo expediri pecuniæ poterant: jam & urbes præſidia formidare: nec duces caſtris imperio aut diſciplina præeſſe, ſed vitiorum ſimilitudine, dum luxum & omnem licentiam militaria decora exiſtimant. Has ob difficultates, inviſo civibus plurium imperio, Arauſionenſis cum multa ſuper juredicundo & tributis, & milite, ad præſentem rerum ſtatum neceſſaria, tum illud quoque Ordinum conſilio ſuaſit, ut propter ſubita belli, & tarda conventuum auxilia, Senatum legerent, qui de re ſumma ſecum conſultaret. Rebus ita conſtitutis, ut cuncta ſibi prona

E vidit

vidit damnatæ Philippo religionis vinculo, & dissentientium validissimos alias in partes iisse, aperire incipit usurpatum hactenus Regium nomen, dum spes maneret pacis: nunc quando ille implacabilis, tanquam rebellibus, compertumq; sit, ut quis in Belgas acerbus fuisset, & crudelis, ita in Hispania inclitum & florentem conspici, quid ultra errare populum sacramenti veteris inani religione paterentur? unde enim tot turbas & dissidia, nisi quod fides inter patriam & principem ambigua penderet? At sapientibus haut ignotum, populi ex consensu, populi gratia institutas esse potestates, ut superiores singulis, ita infra universos, quæ si publici curam privatos ad usus verterent, populo, hoc est Ordinibus rite coactis, judicium & vindictam relinqui. Nec alio jure pleraque regna præsentibus sub dominis esse, nisi quod ea populi, priorum injurias aut socordiam pertæsi, ad alios transtulissent. Quanto hæc magis in Belgis valitura, quibus regium nomen ignotum, talisque obsequii modus, ut non dicerent solenne sacramentum, nisi ante principem in sua & legum verba adegissent? Gentium jus esse, alterius perfidia solvi mutuos nexus. Philippo autem repudiato, alium quærendum principem: nec enim eas res esse, quæ contra Hispaniæ potentiam suis opibus facile sustinerentur. & aliena, nemini, ut sua, curæ. Præsenti opus duce, quique Belgas, ubi mala desævière, salutis suæ negligentes, legitimo imperio excitaret. Germanicas spes se ex animo projecisse. Vnum restare, ut Francisco Valesio principatus deferretur, quem certa jamdudum indicia dedisse non recusaturi. Nec parum referre, si juvenis

sum-

summæ fortunæ proximus huic crescere inceperit. Interim non fraternam illi Galliam, non studia Angliæ defutura: in quam & classem nuper paratam habuisset Hispanus, quam partim tempestas, partim Lusitanicum bellum evertisset, & Hibernos rebellantes, nunc idem auxiliis concitaret: nec minora belli semina tentatus Anglis novus orbis, & in patriam perlatæ quas eripuerant Hispanis opes. Post longam dubitationem, probatum consilium, metu magis Hispani, quam ullo in Franciscum studio: & ab Ordinibus Belgarum Philippo, ob violatas leges, imperium abrogatum est: lataque in illum sententia, cum quo, si verum fatemur, novem jam per annos bellatum erat: sed tunc primum desitum nomen ejus & insignia usurpari, mutataque verba solennis jurisjurandi, ut qui princeps hactenus erat, hostis vocaretur. Hoc consilium vicinas apud gentes necessitate, & tot irritis ante precibus excusatum, haud desiere Hispani ut scelus insectari, parum memores, pulsum à majoribus suis regno invisæ crudelitatis regem, eique prælatam stirpem non ex legibus genitam; ut jam taceantur vetera apud Francos, minus vetera apud Anglos, recentiora apud Danos ac Sueconas dejectorum regum exempla. Mathias cum gratia muneribusque dimissus. Hispanum nec rei magnitudo, nec autor latuit, unde cum judicaret unius hominis vitam obstare felicitati suæ, illum, in quem arma habebat, proscripsit, invitavitque percussorem honoribus, divitiis, impunitate etiam antepeccatorum. Adversus novi moris edictum Arausionensis apud Ordines Belgicos & Christianos principes libello se defendit, adjuvante

Petro Villerio, homine Gallo, qui subactum rebus forensibus ingenium, ad religionem docendam, & hinc ad intima Arausionensis consilia transtulerat. Exstat scriptum utrunque pari acerbitate, qua post crimina ad causam pertinentia, hinc animum ingratum & perduellem, inde sævam ac perfidam dominationem, veris falsisque narrationibus permixtis, porro ad alia, rixantium more, prolabebantur. Nam, quia Arausionensis, facto dissidio ab uxore Saxonica, ob causas ipsius gentilibus approbatas, Momtpenserii filiam, inter Deo sacras virgines educatam, in matrimonio habebat, utroque nomine incusatus, Philippo vicissim magna adulteria objectavit, respersosque uxoris & filii sanguine penates novæ dominæ avunculi ad amplexus venienti patuisse: nam conjunx tunc regia Maximiliani Imperatoris erat filia, è regis sorore, quod fœdus Pontifex suis, ut multi judicabant, divinis quoque legibus abrogans, autoritate firmaverat. Sed & ipsum Maximilianum agnatum, & tunc socerum, olim ministro Granvella veneno petitum non tacebatur. Ordines, contemtis Philippi artibus, qui omnem defectionis culpam uni assignabat, Arausionensis innocentiam publico testimonio honestarunt, addita super vetus satellitium equitum turma saluti ejus custodiendæ. Gratissima Francisco Belgarum legatio fuit, qua ad imperium vocabatur; amica & matri, cui provisum filios summæ spei nimium imminentes, externis honoribus demulcere. Sed antequam conveniret, opis Regiæ astipulatio petebatur, quæ voto quidem non respondit: tantum enim Rex perscripserat, faventem se fraternæ magnitudini, & ipsi & Bel-

gis

gis, qui sub ejus ditione forent, auxilio ac subsidio fore; quod quo rectius posset, optare regni sui pacem, & fratri prospera omnia. Præsens necessitas Belgas, verbis contentos, cetera sperare tantum coëgit: subitoque Valesius, ut amplius Belgarum studiis se commendaret, intellecto Cameracum hostilibus copiis, castrisque cinctum, extrema tolerare, profectus eo cum exercitu, ad quem alendum magnam illi pecuniam Elisabetha suppeditaverat, perrupit obsidium, statimque princeps liberatæ urbis salutatus est. Neque tum ultra pertendit, quia potissima pars virium erat in clientium manu, & qui spes ejus sponte, nec diu mansuri sequebantur. Situm est Cameracum in finibus Belgarum, propria antistitis sedes, sed utrius sub regni fiducia haberetur, Germaniæ Imperatores & Gallorum reges bello sæpe contenderant. Sed bello Gallico Carolus Imperator detinuerat, imposita arce, cujus præsidiarii, vincto præfecto, fœderi Gandavensi accesserant. At Tornacum Flandriæ oppidum circumsessum aliquamdiu, absente præfecto principe Spinoio, cujus obsessa uxor singulare edidit constantiæ muliebris exemplum, tandem in Parmensis venit potestatem.

HVGONIS GROTII ANNALIUM BELGICORUM,

LIBER QVARTVS.

FRanciscus in Angliam transvectus, ubi futuro principatui amicitiam firmaret, ita reginæ placuit, aut ipse, aut spes in illo majoris fortunę, ut certis conditionibus de matrimonio ageretur, utcúmque religio dissidebat. Lætus is Belgis rumor, sed frustra fuit, seu dolo instituta simulatio, seu fraternæ offensiones impedimento fuerunt; deinde ipsius infelix temeritas, quæ cuncta maluit armis debere. Reversus in Belgicam, solenni ritu & magnifico cum apparatu, in Brabantia Ducis, in Flandria Comitis vocabulo imperium suscipit: leges principatui, præter veteres, novæ datæ, ex fœdere inito Burdegalæ, semel ut anno fœderatarum gentium convocarentur Ordines, sine quorum consensu fœdus iniri cum Hispano, dux bello imponi nequiret: queisque postulantibus miles peregrinus ablegaretur. In ordinanda religione, locandis externis præsidiis, gentes singulæ auctores fierent: eædem ternos nominarent, unde singuli ipsis rectores darentur: tum si quid inter se dissiderent, ea de re Ducis esset arbitrium. Senatus Gallos admitteret duos: cæteri in præsens Ordinibus, in posterum Duci, sed è nominatis legerentur. etiam aulæ

aulæ præcipua munera Belgæ obtinerent. Promiſſa, extra patrimonium Principale, ad bellum annua quater & vicies centena florenorum millia, ut his, quod reſtaret, id privatis Ducis ipſius, aut fratris opibus ſarciretur. Spes aliqua erat utriuſque religionis homines manſuros in fide, tum qui cum Arauſionenſi ſentirent, tum Romana ſacra ſectantes propter Valeſium: quippe his Antverpiæ permiſſum, nec ultra, redire ad ſuos ritus, dum commune Belgarum ſacramentum pro novo imperio dicerent. Omnia publice gaudii ſigna, & ipſe non abſurdus vultu comitatem, ſermone gratiam præferre: ſed nobilium qui ſupererant tacite indignabantur, reſpicere coacti, in Burgundionum ſolio, principem gentis diu inimicæ: mutatum ſcilicet dominum, ut illi Belgis miſcerentur cum quibus nunquam tuta pax, infeſtis toties ſignis concurſum, & jam in alterum ſeculum odia durabant. Etiam vulgi animis fas illud jurisjurandi prioris, & qualiſcumque principis reſpectus haud facile evellebatur. At contra erant, qui novam religionem animis objicerent, ne cauſa pietatis auxilio diſſentientium contaminaretur. Sapientiores ex diſcordia periculum, inde & Gallicam inclementiam formidabant. At ubi patuit ſecreto conveniſſe, ut Franciſcus, quamquam accepto Belgicæ principatu, in Hollandos Zelandoſque nullum, niſi nominis jus temporarium, uſurparet, jam Arauſionenſis quoque conſilii auctor damnabatur, ut particeps dominationis, & qui ab initio motuum munitiſſimas gentes ſibi ſeponeret. Certe præſcriptum ejus nomen legibus & actis publicis: neque tunc præfectura, ſed ſummum imperium penes illum fuit.

Quin & Comitis nomen per eas regiones à plerisque delatum, quo minus reciperet, pauca suffragia restabant, cum ad longi laboris præmia properantem inferius narranda mors intercepit. At alii hoc potius indignari, quod Gallicæ potentiæ seorsim manciparentur, Arausionensisque imperium & ipsi malle, qui cunctis defensandis impar, haud immerito socium adsciverat. Multitudinis sane quanta in illum studia fuerint, morbo ejus compertum est. Nam cum ex vulnere, quod percussor regius inflixerat, graviter Antverpiæ ægrotaret, tota civitas mæstitiam & fletus suos templis affudit, ut Dei pacem exposceret, veluti in publici parentis periculo. Tunc quidem valetudo restituta: sed reliqua vitæ pars infecta latrociniis Hispanicis fuit: iterumque & sæpius deprehensi, qui ipsius & Francisci vitæ insidiarentur. Dum Ducis copiæ paulatim adventant, Parmensis exercitum in Flandriam duxit, ubi Aldenardam, urbem à veteribus Nerviis appellatam, qui Scaldi adsita olim tenuere, trimestri obsidio, & telorum impetu cepit, eo facilius, quia præsidium, quod satis esset, oppidani recusarant. Inde, cum Bruxellæ circumsita castris insideret, res arctas urbi facturus, consumtis per agros frugibus, & mox hyemis asperitate attritus, recessit. Multum subita quoque valuere: & inter alia oppida improviso superantur à Valesio Alostum, quam hostis tenebat, à Parmensis milite; Lira proditione aliquot præsidiariorum. is locus magnam ad bellum oportunitatem habebat, ob propinquam Antverpiam: interim & leves pugnæ æquo certamine; & Anglorum non pauci perfugæ ab Hispanis contemtim habiti, aliis ad servandam parti-

partibus fidem documento fuere. Mox Lochemum, modicum Geldriæ oppidum prope Zuthfaniam, Verdugo circumventum, ut fame tentaret, deserere coactus est, ter invecto commeatu. At Stenovicum, de quo graviter ante certatum fuerat, labore nullo, per tenebras & inscitiam oppidanorum, idem occupavit. Interim Philippus, objecto sibi Valesio, majore quam antehac vi & cura agendum ratus, Hispanum Italumque militem Parmensi remiserat, nec cuiquam tantum in Atrebaticis pactionibus & jure, fiduciæ fuit, ut contradicere auderet. ipse obtendit spectatum in ea sponsione Belgicæ totius obsequium, qua spe irrita, cum causa & obligationis vinculum concidisse. Summa recensitu comperta pedites sexagies mille, quatuor millia eorum qui equo merebant: manentque numeri, aut augentur adhæc usque tempora: quorum menstrua stipendia septies centena millia florenorum excedere putantur. atque ejus dimidio non minus cetera belli impendia. Igitur, super tributa domestica, missum à Philippo quotannis non minus vicies centenis millibus. tantum Hispano in Belgas perit. &, ne plus pecuniæ trajiceretur, obstitisse crediti, qui, rebus in Belgica male gestis, alienos successus formidabant. Ordines contra, ut egregiis initiis novo imperio famam circumdarent, vicies quater annuum quod fuerat inpræsens, ad quadragies centena millia extulere, qua pecunia, Francisci sub signis, præter Belgas Galli, Germani, Angli, Scoti militabant. Validæ utrinque copiæ, sed quarum pars magna præsidiis attinebatur: quippe indiscretis finibus, &, ut belli casus tulerant, inserti oppidis alter alteri ex proximo imminebant.

Hactenus sperabat Valesius fraterna subsidia ad eas opes evertendas, cum quibus varia ducentorum annorum fortuna conflictati Gallorum reges, per bellum penuria & sanguine, iterumque pacis conditionibus hostem sibi æquaverant. Sed quanquam Medicæa mater Lusitanici maris possessionem attentabat, Rex ipse nec bellum palam indicere animatus, nec clam quidem suspectas vires accidere. Nam Philippus ultro prævenerat, emercatus dissidia, quibus tranquillum Galliæ statum turbaret. quod ipsi facile, cui multa largiendi facultas; & Galli vix gratuito quiescant. Pars igitur validior palam Regem absterrere, ne alio quam in Romanæ religionis hostes arma verteret. pars, specie altioris consilii, callide fallaces, negabant utile aut æquum esse, Regem, cui nec promissa successio, in alienos usus ærarium profundere. quin relinquendos Belgas ipsumque Ducem suæ paupertati, donec exhausti, & de summa rei periclitantes ad accipiendas leges venirent. satis enim mature ex affini regno vinci Hispanum posse, cum non aliis vinceretur. Et erat rex sponte etiam sua fratri iniquior, non quod offensus, sed quod offenderat: memor ob suspiciones magis quam crimina duris custodiis nec semel septum. Ea res præcipitem egit Ducem in consilium atrox & plenum desperationis, sibique pariter & Belgis exitiosum. Nam cum prospiceret facile se illis contemtui fore, quibus promissa auxilia non præstaret, tantum inutili principatu gravis, nec immemor precario se imperare: deinde (quod in regno educatos moleste habet) legibus & aliorum auctoritate retineri, orata aliquoties mutatione, nec obtenta, singularem

larem potentiam vi ſtatuit munire, & fidiſſimis ducum Flandriæ oppida præſidiis occupanda delegat: ipſe Antverpiam ſibi ſumit, ut maximam urbium, & ubi Arauſionenſis validior gratia, cui tacito fœdere partem deberi ſciret potentiæ, & Ordinum legati, dominationis impedimenta. Credibile eſt hujus temeritatis concitores fuiſſe, non modo quibus occulta cum hoſte conſiliorum ſocietas, & fides pretio corrupta, qui certum duci imperium ex matrimonio Hiſpanico oſtentabant, ſed Gallos, qui urbium direptionem, aut, majorem prædam, honores ſibi propoſuerant, unde legibus arcebantur, cujus cupiditatis totidem gentes compertæ ſunt, quot Belgæ ſocias habuere. Adfuit ſucceſſus ubi Gallorum præſidia prævalebant, capiunturque Vilvorda, Tenerimunda, Dicaſmuda, & Dunquerca, maritimum Flandriæ oppidum, commodo ſitu ob Galliæ commeatus. Brugis & qui ante præſidebant, & qui recens advenerant, egregia magiſtratuum arte, eluſi ſunt, qui ductos in curiam tribunos, conſultandi ſpecie, coëgere, ut egreſſum militi per literas imperarent: & hic metu armatæ plebis haud gravatim paruit. Antverpiæ majus periculum, cruenti exitus, eruperant quanquam indicia & occurſum ab Arauſionenſi urbiſque rectoribus quantum poterat diſſimulata ſuſpicione. Exercitus eo Helvetiorum Gallorumque convenerat, ut, capto tum forte munimento, cui Endovia nomen, & fuga hoſtium, Brabantici agri poſſeſſio retineretur. Ad eos, velut agendo cenſui, ſub ipſa mœnia Dux egreſſus, cum familiari comitatu, obtruncari repente vigiles, invadi portas jubet, ut cæteris pateret aditus. Et jam centuriæ ſeptende-

cim per urbis vias, quasi victrices volitabant; Missam Romanæ religionis sacrum inclamantes (id conspirationis signum erat) cum oppidani relictis mensis (prandebant enim) ad subitum tumultum corripiunt arma. qui primi processerant Valesianos transire in ulteriora conantes, objectu corporum, prohibuere. Paulatim plures manus coortæ, undique egregia virtute, & concordia, (suos nimirum penates, suas fortunas tuebantur) cunctos qui urbem ingressi erant, in portam, qua intratum, repellunt. Ibi alta strages, atque inter angustias fugientes adventantibus mortui vivis impedimento erant. At Franciscus, ubi insaniam cœpti eventu didicit, pudore & conscientia vecors, rerumque omnium egens, quantis potuit cum copiis, inter magna vitæ pericula, & gravem suorum jacturam, per humida camporum trans amnem Dilam profugit. Hæc tam insignis injuria multorum animos, ne ante quidem satis æquos Gallico nomini, vehementius offendit. Nec omittebat Parmensis, & qui Belgarum apud illum erant, infaustam defectionem, & novi dominatus graviora, quam fugiebantur, scelera literis incessere. Ferenda scilicet superiorum ingenia, nec ulli populo tutum inter tot regna rebellare. Quod si vel nunc tristi experimento ad obsequium rediretur, æquas leges, & Regis clementiam offerebat. Senserat Arausionensis nimis oportunum rebus Hispanicis tempus pacificationis invadi: & quanquam consilium semel inprospere cesserat, quo maximam potentiæ suæ partem amiserat, vulgi favorem, rogatus sententiam, multa cum invidiæ deprecatione, exposuit. Si concorditer regi respublica potuisset, & suis opibus administrari,

ſtrari, dubitandum non fuiſſe, quin merito unius & externo imperio abſtineretur. Neque nunc illud quæri, an jus ſit eum deſerere, qui prior publica jura violaſſet, quod ſatis cautum pactionibus: ſed vires reſpiciendas; modicum ſibi militem, & urbes validas in Ducis manu: deliberandum Belgis, ſuas has eſſe, an hoſtium mallent. Multum autem referre, ad Hiſpanum, an ad Gallum ab utroque offenſi reverterentur. Nam illam potentiam, imperii vetuſtate coalitam, reperire ſemper inſtrumenta ad opprimendam libertatem: huic, ſi quid moliretur, defore qui libidini ejus obſecundarent. Satius igitur Gallum experiri, cui ſemel deprehenſo non occaſionem poſthac, non animum eadem audendi. Ipſi viciſſim, pro uno recenti delicto, multa Ducis benefacta, & proximos per annos defenſas urbes, oppreſſos hoſtium conatus ipſius opera, benigne cogitarent. Ita redituram belli concordiam, ſi peccaſſe Franciſcus ſe meminiſſet, ipſi oblivifcerentur. Cui orationi acceſſit ab aliis excuſatio imprudentiæ juvenilis, & animi è regio ſanguine, qui nulla obſequii humilitate delinitus, forte & quorundam incenſus contumacia, non tamen ad cædes & rapinas, ſed ad ſecuritatem potentiæ pravis conſultoribus infelix iter legiſſet. Rex etiam Galliarum pollicitatione, & latentibus minis fratrem commendabat. Cœptum igitur agi cum Duce, ut, reſtitutis oppidis quæ habebat in ſuam poteſtatem, Dunquercam ſecederet: eodem commeaturos qui cetera componerent. Interea, longa cunctatione, dum & ipſe oppidorum reſtitutioni renititur, & Belgæ militibus, qui cum ipſo erant, alimenta non ſuppeditant, plebis metu,

quæ recentis metus tenacior, majora & vetera minus cogitabat, vix tandem placuit, Bironem Gallici exercitus ductorem mitti, ut Parmensis conatus compesceret: qui tum, captis oppidis aliquot, Brabantiam infestabat. Sed nec huic bellum satis processit, & colloquium multis difficultatibus trahebatur, ultro accusante Francisco, quod velut in vanum principis nomen accitus, tributorum rationem, & res maximas celaretur, nulla ad benefaciendum cuiquam licentia: neque mirum, si, post tot aliorum exempla, qui ad res Belgicas invocati, gravia sensissent mutatæ voluntatis experimenta, inventus esset ipse, qui, diu cunctatus, nollet ex alieno nutu pendere. Præcipue autem flagitabat, ne cunctis Principibus permissum sibi uni negaretur, ut extra curiam domesticum haberet consilium: cujus moris usum laudabat ante alios Ioannes Bodinus libellorum præpositus, notum scriptis ingenium: contra, Belgis nihil æque perhorrescentibus: etiam pro sacris Romanensibus aliquid Galli in speciem attulere. Hæc inter certamina prope inclusus Dunquercæ Franciscus, cum super veterem dolorem novo tædio angeretur, & arctiore oppido multitudinem vastarent morbi, in Galliam concessit: sive ut mutata locorum facie animum recrearet, sive, quod credibile est, rediturus in gratiam cum fratre, durantibus hactenus offensis. Temporaria certe profectio fuit: neque, dum vixit, adire illum Belgæ legationibus desierunt, ut Flandriæ nutanti suppetias veniret: orantes maxime Regem, fraternam ut causam aperte amplecteretur: id si minus posset, ut milite & pecuniis juvaret, omnesque è Gallia commeatus in

in hosticum intercluderet: quæ si impetrarent, non verebantur Regi successionem imperii legibus eisdem addicere, ita ut jure Francico in corpus regni multis post sæculis, rediretur. Sed sequentium temporum malis, & Francisci morte diremta colloquia. Superstès is fuit honoris & dedecoris sui menses non amplius septendecim, confectusque aliis per libidines, aliis veneno, plerisque animi ægrimonia creditur, communi ferme omnium exitu, quibus ante illum, vel pòst, infelicium populorum malis abuti libido fuit. Etiam funus habuit, nullis Belgici imperii insignibus, & rerum ibi actarum silentio, dum rex frater vitat Hispanum, quem rebus non audebat, inanibus offendere. Vt primum Franciscus Dunquerca excesserat, Gallorum cohors, quæ præsidio relicta erat, acceptis stipendiis dilabi & diffidere genti quam læserant. Ita milite nudatum & navigiis oppidum minoribus ducibus obsidendum Parmensis delegat: mox ipse adest ad perficiendam oppugnationem justo cum exercitu. Imperatum Bironi erat insequi hostem, & vires committere: sed Gandavenses veteri in Valesium odio, & reperta specie tumultuandi, transitum negarunt. injustum enim esse ajebant ejus copiis uti, quem neque principem ultra, neque amicum agnoscerent. Hac igitur istorum hominum pertinacia Dunquerca in Hispani venit potestatem: unde nunc perpetuo infestum mare. Nam importuoso in littore vix modicis myoparonibus subsidia habet: hinc, ubi commodum est, observato exitu, prætervectas Batavorum naves ad piscandum aut cum mercimoniis, ubi opposita Britannia arctat oceanum, prædones aggredi solent, & facile

effu-

effugium levitati apertum per mare, aut propinqua inter vada, adversus bellicas moles. Nec hujus quidem oppidi tam insignis jactura sanavit dissensiones: sed necesse fuit dimitti Bironem cum exercitu, quanquam obtestante Arausionensi, ne hosti animoso & felici proderent rempublicam: adeo Gallis nihil credebatur: & ipse propter illos adverso rumore erat, ita ut Antverpiæ in arma concursum sit, vulgato mendacio Gallos ab Arausionensi in arcem inductos, inde urbi imminere. Ille vero, cui nihil æque insolitum, aut triste erat, quam civibus suis formidolosum vivere, non tulit mutatos vultus, & pro festis acclamationibus, suspicax silentium: sed relicta sex annorum habitatione in Zelandiam, & certiora imperii concessit, ingratis animis & imminentibus periculis exemtus. At Parmensis, vacua nactus vincendi tempora, *Neoportum Dunquercæ dextro littore adsitum, & interiora Dicasmudam, Furnas, & Bergas quæ Winoci dicuntur in deditionem accipit. Inde Flandris major indies belli detestatio, & plerique in tantum proxima meminerant, ut contra Gallos vel Hispanis faverent. Per idem tempus Hollandiam hominis ignobilis audacia turbare sermonibus scriptisque aggressa est: Hogius dicebatur: sed ipse materno dedecore & forma non dispari vanam sanguinis gloriam affectabat: quasi Carolo Cæsare genitus: inde ab Hispanis injecta spe, fore ut illum Philippus fratrem agnosceret, homines novorum cupidos, aut quibus præsentia displicebant, in spem pacis, & obsequium gentis Austriacæ retrahebat. Sed conspiratio adhuc recens auctoris supplicio extincta est. Pugnari cœptum & in

in Agrippinensi ditione,quæ tunc Ernesto Bojoaro cum pontificatu delata erat, ob Truxii conjugium. Is enim, ejusdem ante loci antistes, intempestivo amore illectus illustris feminæ, festinarat exuere cœlibatum, quod per Latinas leges sacerdotibus non licet, cum in promiscuis libidinibus facile conniveatur. Ille hominum scitis fas divinum opponere, & impar tantis ipse curis, per Casimirum, & Nienarium Comitem Mursæ, modici utrumque exercitus ducem, inhærere urbibus, donec vi hostium & suorum perfidia plerisque præsidiis depulsus, inito cum Belgis fœdere,ad Arausionensem profugit,unde populationibus se,ut potuit, ultus est: factumque est hoc bellum majoris accessio: nec id Hispano ingratum, quo speciosius limitaneas Germaniæ urbes, vetera Belgarum exsulum receptacula, armis involveret. Auxit hoc quoque valescentem indies Parmensis fortunam, quod Zutphaniam, quæ nec justo præsidio, nec satis concordi tenebatur, Taxis tribunus ex insidiis illi cæpit, adjutus gregarii unius opera, quem habuerat apud se captivum. Hinc jam cuncta inter Isalam & Rhenum sita Hispanorum incursibus infesta erant: nec occludi saltem exitus potuere: urbs quoque frustra obsessa est. Adeo tunc maxime Belgarum vires & tempora discordiis peribant. At primores haud pauci, rebus publice desperatis, privatim remedium ex venia gratiaque Regis quærebant, quæ nisi magno facinore non sperabatur. Ita Wilhelmus Herembergensis, qui, accepta in matrimonium Arausionensis sorore, primæ spei periculorumque socius fuerat, levitate ingenii, Geldriam quam tum regebat, statuit donare victoribus, sed præ-

venta

venta fraude, & accepta fide dimissus, tamen transfugit, nihil partibus conferens præter egregia filiorum robora, quos ad defectionem impulit, nec suis criminibus implicitos, nec honorum expertes. Geldriæ mox regimen Nienario datur. At Flandriæ miserabilis status. Ipra à Parmensi obsidebatur. Gandavenses Imbisium revocaverant, non alia gratia, quam quod cum Arausionensi & Gallis veteres inimicitias exerceret: hic summum denuo magistratum adeptus, per turbulentos aliquot concionatores, plebis animos quatiebat. Brugarum civitas, cum Flandria bello ardesceret, præfectum sibi advocaverat Carolum Cimacensem. Arscotii is filius, mutatis aliquoties ex fortuna partibus, proxime à patre desciscens, voluntario exsilio mutatæ religionis studium professus erat, eo impensius, quia simulabat. hac arte irrepens illorum animis qui sacras literas populo interpretantur, hominum minime callidorum simplicitati illudebat, & per eos vulgi affectibus commendabatur. Non minus autem Cimacensis quam Imbisius cum Romanæ sectæ hominibus secreta consilia agitabant, cum tamen palam illorum nonnullos uterque vinciret, aut relegaret. Interea alteram plebis partem ita sibi ficta superstitione devinxerant, ut omnium odia incurreret, si quis de illis sinisterius suspicaretur. Hi duo fuere, qui Flandriam, nobilissimam regionem, munitam adhuc tantis urbibus, hosti tradere susceperunt. Iam primum ut Gallos revocandi levarent necessitatem, Casimirum, & Truxium & Germanica fœdera loquebantur; non, quod spes aliqua appareret, sed ut elapso remediorum tempore, præter deditionem nihil resta-

restaret. Ita pacis laudatores licentiam primum loquendi, mox & auctoritatem habuere. Sed ita rem instituerant, edebantque in vulgus, quasi pax daretur, non cum Parmensi & Hispanis, sed cum Belgarum civitatibus quæ ad imperium reverterant. Id enim erat aliquanto popularius: addito, resipuisse Regem, contentumque obsequio quod sibi deberetur, divina Deo permittere. Simul libelli & sermones jaciebantur, cum gravi Gallorum insectatione, & eorum qui tam diu inæquali certamine publicas & privatas Belgarum opes attererent: nunc quidem nullas sibi vires, nec foris spem societatis, cum potentissimi Regis arma continuis victoriis ipsos pæne inclusos haberent: manifeste nimirum Deo improbante cruentari sacra, usumque religionis per vim & cædes rapi. At veteres certe Christianos profanorum etiam principum, cum maxime sævirent, imperia tolerasse, ut impositam à Deo necessitatem, quam cum demere ipsi visum, non armasse populos, sed mutasse imperantes. Iuris bellique arbitrio semel ad principes translato, nihil subditis præter patientiam & preces relinqui. Quin ipsam pietatem malle sæpius oppressam semet colligere, quam laxitate diduci. Multos sub Carolo & Philippo suppliciis cecidisse, nunc armis quanto plures? Et illos quidem felices, qui non suo scelere perirent: at civium inter furores æquè miserabiles, qui ista facerent, & qui paterentur. Vere spectanti non hæc esse belli semina, quæ dicerentur, sed paucorum ambitionem, quos domesticis periculis excidium patriæ opposuisse. Harum rerum conscius Parmensis instirit occasioni: & Iprâ castellis circumsessa, quo minoribus copiis opus haberet,

beret, exercitum sub ducibus Vicecomite Gandavi & Montiniaco in septentrionalia Flandriæ dimittit, ut sibi faventium animos Belgarum procerum auctoritate confirmaret, & qui id sponte facturi non erant, interclusa spe auxiliorum, ad traditionem cogerentur. Est in ultima Flandriæ parte, quam continuus adhuc Scaldis à Brabantis, scissus deinde à Bevelandia Australi Zelandorum insula dispescit, flexuque suo amplectitur, terra Wasia nomine: quam tum regebat Stelandius, eodem quo Cimanensis & Imbisius in patriam animo. Huc ubi regii duces pervenere, continuo omnem eam regionem traditione præfecti nanciscuntur, oppidaque Hulstum & Axelam, cum castello cui Rupelmunda nomen, priscis Flandrorum historiis non incelebre. Origo vocabuli à Rupella tenui amne, qui Scaldim illabitur, unde non nimium longe in altera ripa Antverpia est. Interius aliquanto recedit Alostum, cujus præsidiariis (peregrinus erat ex Anglia miles) mediocris ex causa stipendiorum summa debebatur, neglecta solvi à Flandris, etiam cum milites hostium viribus, penuria sua, vicinorum exemplo ad deditionem sollicitarentur, quæ deinde secuta est. At Brabanti Zelandique non omiserunt disjicere aggeres, diffundere Scaldim, & ultra eum castella disponere, ut suam ripam tuerentur, hostilem incurrerent. Parmensiani interea duces, quo duarum urbium maximarum seditio pluribus malis incenderetur, inter Gandavum ac Brugas castra locarunt, obsepta etiam amnium navigatione, ad arcendos commeatus. Igitur utrobique Romanæ religionis sectatores, quique alii per dolum, aut, quod ita sentirent, res Hispanicas pa-
cis

cis nomine amplectebantur, non amplius mussitare, aut secretos quærere conventus; sed publici & maximæ auctoritatis compotes partim suadendo, alios metu, pertrahere in suam sententiam. Hi tandem discessu ceterorum Brugis præpolluere; simul Cimacensis erupit. Quæ postquam ad Arausionensem per fidos magistratus delata sunt, data est opera ut ille comprehenderetur per cohortis præsidiariæ præpositum. Sed hunc ipsum Cimacensis donis prævenerat, & præsenti usus occasione, edocta plebe seque & urbem inimicorum insidiis peti, munera publica & honores ereptos aliis in eos contulit, qui cum ipso consilia sociaverant. Ab his igitur adjutus, urbem Romanæ religioni & Regis obsequio reddidit. In easdem leges oppidi Dammæ deditio facta est, & liberæ universitatis, quæ Brugarum olim imperiis, gravioribusque agri oneribus excepta, Franconatus vocabulo appellatur: & in Flandriæ conventibus par maximis urbibus dicendæ sententiæ jus habet. Nec Ipra communis spem pacificationis, & obsidii mala diutius toleravit, tertia principum Flandriæ urbium à Gandavo Brugaque. Gandavenses & ipsi venere ad colloquia per legatos, inducias, obsides. Sed urbem servavit parum dissimulata Imbisii perfidia. Nam Teneriimundam oppidum, quod Risovius Arausionensis jussu strenue tutabatur, Hispano tradere voluerat, gratiæ duplicandæ, & apertius quam ut lateret. Cumque ab aliis in tam nefario consilio præpediretur, curiam & inclusos Senatores comitatu militum, quos præsidio acceperat, ibat obsessum. Vtrumque hoc facinus populi animos ita abalienavit, ut in convictum proditionis capitali supplicio animadver-

ver-

verterent. Egregium infaustæ ambitionis documentum, functus amplissimis honoribus senex, & diu secundis usus vulgi studiis, quem eo deripuit civilis contentio, ut sceleris magnitudine etiam misericordiam consumeret. Prostrato partium duce, quanquam tumultus redardesceret, per tempus aliquod res eorum validiores fuere, qui pacificationis insidias arguebant. Sed inclusam pæne urbem, & hostilibus copiis circumsessam Parmensis satis habuit fami & discordiæ relinquere. Major animo spes & labor, dum ipsi florentes copiæ, & quod roboris erat Fœderatis gentibus irrito Zutphaniæ obsidio attinetur, superare Scaldim; adsitamque ei fluvio Antverpiam, Belgicarum urbium nobilissimam, quæ acceptos è Zelandia commeatus toti Brabantiæ dividit. Hac ratione urbs, una bello, ceteræ penuria & metu petebantur. Transposita igitur parte exercitus depellit præsidiarias Belgarum naves: utramque amnis ripam complet tormentis & milite. Sed Antverpienses, ubi objecta Flandriæ hosti cessisse intellexerant, ad navigationem muniendam, inter alia castella ex humo excitarant duo, quorum alterum infra urbem ad vicum Lilloum erat, alterum Flandrica in ora positum retro Hulstum Wasiæ oppidum respiciebat. Hoc, quia semifacto opere erat, oppugnatum captumque est: illud multa cum Hispanorum clade Teliniacus defendit Lanovii filius, paternarum virtutum imitator. At ingruentia undique pericula mors Arausionensis impulit, importunissimo tempore, si Belgas spectamus, quorum res turbidæ & afflictæ ejus poterant unius consilio regi: sin ipsum, immature occidisse videri non potest, qui fortunæ publicæ, cui suam

arctissime devinxerat, crescentibus malis ereptus est. Nam post illius obitum intestina seditione, & continuis hostium victoriis oppressa jacuit, donec in filio respublica & quodammodo ipse reviviscerct. Delphis in Hollandia à Balthasare Gerardi, Burgundione, glande trajectus est; qui proscriptionis præmio, seu partium fervore concitus, mira animum firmitate, ut ad facinus, ita ad facinoris pœnam duraverat. Nec defuere ipsi laudatores, quanquam Italus Parmensis, cum publica ob amotum hostem gaudii signa postularentur, famam & jura belli reveritus, erubuit permittere. Vna morientis ad Deum vox fuit, Miserere populi. Nec dubitant qui senescentem interius novere, quin varietas casuum, quos, prima ab ætate, quinquaginta ultra annos pertulerat, maxime, ex quo suscepta causa plena invidiæ, plena difficultatis, armis & ira potentiorum, obtrectatione æqualium, sæpe & vulgi offensis affligtabatur, ut tolerantiam rerum humanarum, ita seriam pietatem illi firmaverit. Quare, ut corpore nihil fracto laboribus, ita animo semper excelso egit, secundis adversisque juxta immotus. Reticendum non puto in signum abstinentiæ & infelicitatis, adeo nihil Arausionensi, præter gloriam ex bello civili, cessisse, ut rem privatam, qua ultro publicam adjuverat, reliquerit perturbatissimam quadruplicis matrimonii liberis. Prima illi nupserat Egmundo ex sanguine Buræ & Lerdami Comes, ex qua Philippum sustulit, quem Hispani captivum abduxere, & Mariam, Hohenloii Comitis postea conjugem. Altera ex uxore, Ducis Saxonum, Electoris Germanici, filia, natus una cum sorore Mauritius. tertium Arausionensis matrimonium habuit

habuit Borbonii generis, & inde liberos virilis sexus nullos, filias complures, quibus per Germaniam Galliamq; amplissimæ conditiones obtigerunt. Vltima excepit morientem Coliniaci, maris apud Gallos quondam præfecti, & partium ducis, filia, Henrici Frederici mater. Nullum unquam funus tanto populi luctu, & prope desperatione, celebratum est. Solatio fuit, quod Mauritium, qui tum decimo & octavo ætatis anno Lugduni Batavorum sapientiæ studiis inhærebat, ob indolem virtutis, & ut parentem libertatis auctorem grata memoria remunerarentur, publicæ curæ licuit imponere. Huic pater, in hæreditatis divisione, inter ceteras possessiones, Flissingam situ invictissimam, unaque Veriam, Zelandiæ oppida, assignarat, empta sibi ab his qui Marchionis titulo tenuerant, eoque nomine in Ordinum illic conventu locum principem: præter quod, ipsa quoque illa duo oppida, jus suffragii, juxta Middelburgum, Sirixæam, Goesam, Tolam acceperant, Abbatis, qui olim primo loco sententiam dicere solebat, jure intermortuo. Quia vero summum regimen foris petebatur, data adolescenti Hollandiæ & Zelandiæ præfectura. Vicariam potestatem Hohenloius accepit, qui plurimis armorum experimentis inclaruerat. Frisia vero, in honorem illustris familiæ, quo externis nobilitatibus respublica esset commendatior, Wilhelmo, Ioannis Nassavii filio, quem patruus eas in partes jam ante miserat, regenda conceditur, quanquam erant qui civium imperia præferebant, intempestive avidi libertatis, cui tolerandæ impares, tunc maxime in discordias ibant, dum, summam curam ad se trahentes, hinc judicum consessus,

ſeſſus, introductum ſub Burgundico principatu morem in exemplum trahens, inde Friſiorum Ordinum legati, recens inſtitutus Arauſionenſis conſilio & vicinorum exemplo conſeſſus, urbium ille, hi nobilium, agros tenentium, opibus nituntur: quas ad occaſiones intentus Verdugo, cum exercitu præpolleret, terrori adjungebat clementiæ famam. Sed Wilhelmus, juſſa moderatione medius, primos, qui acerrimi, diſſidentium impetus inhibuit; interim finibus ſe undique objiciens, præter populabundos excurſus nihil hoſti conceſſit. Sic tempus datum orta certamina colloquiis & arbitriis componere: legatiſque Ordinum, quæ conventui juſſa exſequi & quotidiana reipublicæ ordinare: judices, de litibus poſt omnes juſſi cognoſcere, de capite ſoli, ut ſub Burgundica domo: præterea cum præfecto oppidanorum magiſtratuum electiones regere, ut ſtudiis intactiores, niſi quod Leovardia & Franecra jus legendi ſibi tenuere. Oppida, quæ olim haud aliter quam vici, in tres regiones, Oſtergoam, Weſtergoam, Septemſilvas diſtributi, inter eos ſententiam dixerant, aucto per bellum & uſu & auctoritate, tum in conventu, tum in illo novo legatorum conſeſſu tertiam imperii partem accepere, non tanta tamen concordiæ ſide, ut non preſſa odia interdum erumperent, præſertim ubi de novis oneribus diſceptabatur, in quibus valere majoris partis decreta vetabat hîc, ut apud vicinas nationes, mos ſub principatu haud imprudenter introductus, libertati periculoſus, ni pro jure ſuccedant prudentia & publici amor. Quo magis admirandam ego, per omnem belli hiſtoriam, & iſtis maxime temporibus, arbitror Batavûm fortitudinem, quos non ſociorum ab

omni latere defectio, non aucta continuas inter clades tributa unquam fregerunt, non illa mors ducis, ut pacem poscerent, rati ejus nominis illecebra deditionem trahi. At Parmensis, velut Arausionensi bellatum hactenus foret, quem defectionis ruptorumque fœderum auctorem divina nunc ultio mactasset, ipsos ad pœnitentiam, & vetus obsequium revocabat: quæ postquam constanter vidit repudiata, cœptum Scaldis obsidium perficere proximum arbitratus, Brabantię aggeres castellis instruit, aperitque idoneis locis, ut amnem adjacentibus superfunderet: Deinde omisso Lilloo, quod aliquamdiu frustra obsederat, subito Tenerimundam versus (hæc pars est ejus Flandriæ, pro qua Comites jam olim neutri regno fidem debuere) rapit exercitum, & aqua mœnibus abacta, milites præsidio relictos deditionem facere cogit, missaque trans Scaldim parte copiarum, ut Bruxella Antverpiæ commerciis abscinderetur, Vilvordam capit, quod oppidum ad Sinnam amnem interjacet. Simul Gandavenses, quod Hollandorum arma alibi occupabantur, nulla spe auxilii, imminentem necessitatem festina pactione præveniunt, conciliatore Campigniaco, qui, captivus ea in urbe, liberaque in custodia habitus, legati officium tuto fungebatur. Sed & Ricardoti celebratur solertia, quod leges deditioni præscribens, sacrorum diversitatem repudiaturus, non ante præ se tulit, quam inclinatis ad pacem omnium animis, recedere tutum non erat; & alterum ejusdem commentum, quo sex è civibus, ad explendam ultionem, Parmensis arbitrio exceperat, magno proventui fuit, dum æquale omnibus periculum singuli pro se deprecantur. Nec omisit Parmensis, priorum gnarus

&

& in posterum providens, arcem reponere, quæ civitatis immodestiam coërceret: totiusque jam Flandriæ potens (præter oppida maritima duo, (Clusam & Ostendam,) commeatus bellique copias inde adventantes adjuvit, deducta fossa ad eam ripæ partem, quam castris insederat. Inter hæc, ad quos Antverpiæ cura pertinebat, sociorum opem implorare, nova instituere tributa, per Belgicam & Angliam conscribere militem, nec certe ullius rei obsessis major copia fuit. Nam præter classiarios centuriæ fere octoginta, sedecim turmæ Brabantiam tuebantur. Sed incertum urbis imperium senatores, magistratus, centuriones plebis, præpositi militares distrahebant, nimia regentium turba: eoque perniciosius id vitium, quia inundationes, & alia publice profutura, privati commodi ratione, avertebantur. Vicini, quos ulterius omnium urbis periculum spectabat, alii alium respicientes, auxiliandi tempora, dum nondum hosti firmatæ sedes, prætermisere: sero, cum ultima urgerent, opes & vitam profundere libuit, nemini profutura. Maxime autem consilia Belgarum frustrata est accitæ foris potentiæ exspectatio: nam eò angustiarum deventum erat, ut vellent regnis accrescere, nec admitterentur. Regis quidem Hispaniarum vires brevi immensum adauctæ, si Belgas recuperaret, & labore armorum levaretur, juxta positis formidabiles erant: nec ullus jam Arausionensis, qui sub onere fatiscentes, & tot cladibus afflictos sua fortitudine in spem meliorum erigeret. Nam ille quidem ita comis fuerat & popularis, ut nunquam libertatem aut dignitatem suam cuiquam gratificaretur; neque detegendis vitiis parceret, supra omnes positus avaritiæ

F 2 suspi-

suspiciones. quo nomine admirabilem, simul ætate, genere, experientia gratum, plerique judicio, alii assuetudine venerabantur. Hoc collapso, etiam obsequium concidit, ut sine externæ potestatis firmamento restitui non posset: nec enim plebs tantum nullo fulgore eminentem, & tot nuper infortuniis concussam procerum auctoritatem cœperat contemnere: sed & miles imparatus obsequio: & contra imperiis vetus prudentia aberat. Inter quæ via patebat Parmensis artibus, servitium amicis nominibus velantis. Quare visum occurrere desperationi, simulque Rex Gallorum & Angliæ Regina misere, qui luctum ducis, & ceterorum casuum mœstitiam solarentur, notabili argumento, vicinos principes, ut suis Batavos opibus & constantiæ interdum relinquere, ita periculis non defuturos. Sed dubitatum fuit utrius regimen præoptaretur: nam invisa Gallorum imperia per Italiam, Anglorum per Galliam Hiberniamque memorabantur: apud hos, populo consuli, parco usu tributorum: illic plus leges valere, nec infinitam regni potestatem. Apud Gallos, mores pretio corruptas, magnoque emi ut patriæ serviatur; Anglis dura dilectus, dura in pupillos jura: quæ mala ut primum pactis caveantur, paulatim exemplo serpere. Sed religio cum Anglia communis, quam per Gallias atteri aut evelli odiis crudelibus & perfidis: hinc contra, spes Borboniorum, qui eadem sacra propugnabant; inde, ambigua successio, & inter inhiantes Scotorum Regina, Romæ & Hispanis devincta, prospiciebantur. Ita certabant res præsentes & ratio venturi. ingens Gallis & propemodum par hostili potentia: minores Britanniæ,

sed

ſed maritimæ vires. Prælata eſt Gallia, Anglis ultro ſuadentibus, qui ſe faſſi infirmiores, ſubſidia duntaxat, & acceptis pignoribus offerebant. Ita veteres & renovatas Franciſci facto inimicitias temporum neceſſitudo evicit: arcanumque ingens patefactum eſt, poſſe Belgas ſub domino eſſe, non poſſe ſub Hiſpano. Nam minora multo poſtulabantur quam quæ Franciſco præſcripta fuerant, & quæ ſecretiora habebant legati mandata, metu offenſæ, ſtatim aperuere: ex his etiam circumciſa quæ inviſæ erant libertatis, puta, ut Ordinibus injuſſu Regis convenire liceret, ſenatus è Belgis eſſet, præfecti & magiſtratus è nominatis legerentur, inque omnibus honoribus, ejus religionis, quæ tum ſola per iſtas partes recepta erat, ratio haberetur: quanquam erant nationes quæ ad iſta remittenda non conſenſerant. Quibus agitatis diu, lentiore colloquio quam præſentes neceſſitates ferebant, invito non minus Rege quam Belga, accidit, ne juncti adverſus Hiſpanum imminentem, alter alterius ope rem ſtatumque firmarent. Lætari ſe honore, & uti voluiſſe, ſed impediri inteſtino tumultu Henricus imputavit. Nam Lotharingorum familiam, invidioſæ jam olim per Galliam potentiæ, Philippus eo maxime tempore, imminutionem virium ſuarum metuens, arcanis opibus in ſpes magnas erexerat. qui, facta conjuratione, Romanæ religionis tutelam, diſſentientium pœnas, tributorum levamenta, & alia captandæ plebi jactantes, Regem timoris manifeſtum, quantum ipſis plura largiebatur, tanto inſolentius contemſere: ac poſtquam orbitas ipſius, mortuus frater, è propinquo Carolus Borbonius ſenectute & ſacerdo-

tio invalidus, ceteri à Romano Pontifice devoti, successionem fecerant incertam, tandem apertius innuebant, venire suum à Carolo Magno genus, cujus stirpe dejecta, occupatam à Capeto regiam sex per secula detineri. Horum libidini Henricus, spem pacis socordiæ prætendens, agi se diu ferrique passus est; donec, erumpentibus in rebellionem dissidiis, sero didicit irritatam cedendo audaciam. Igitur, ea per impedimenta Rege absterrito, ne id quidem obtentum, ut, matre aut Navarreno nomen præbente, Regis beneficium dissimularetur, clausique limitum Gallicanorum transitus penuriam hostibus facerent.

HVGONIS GROTII ANNALIUM BELGICORUM, LIBER QVINTVS.

Ost longi temporis, & quidem tanta ferentis momenta, factam à Gallia jacturam, ad Elisabetam recursum est, asperiorem hoc ipso, quod secunda rogabatur: tractæque & illic fœderis pactiones, donec validæ civitates, auxiliis destitutæ, à republica desciverunt. Adhuc inter arma & machinas Hispanorum, onustæ commeatu ab Hollandia Zelandiaque naves, ubi ventus ferret, Scaldim subvehebantur, tanta certe copia, ut intempestiva magistra-

giſtratuum frugalitate, dum rebus neceſſariis pretium minuunt, relatum ſit, frumentum quantovis tempori ſuffecturum. Et Parmenſis, manu multo impar obſeſſis, niſi per famem, præcluſo hoc itinere, victoriam non ſperabat: ſed ingens amnis latitudo infra urbem, qua oſtiis advolvitur, & profundi æſtus, quos hucuſque Oceanus impellit, terrebant vani laboris metu. Quia tamen una hæc ratio obſidendi videbatur, adhibere diligentiam ſtatuit, & aliquid credere fortunæ; quam non alias ſecundiorem expertus eſt. Nam dum natura obſtare operi creditur, neglectæ à Batavis diruendi occaſiones: ita factum eſt facillimum, quia difficillimum putabatur. Ab utraque ripa projectis molibus arctatum flumen, qua minimum patebat, Ordamum, Callounque inter: media ejus completa navigiis, quæ anchoris, & inter ſe vinculis continebantur, ac conſtrata deinde, in uſum pontis & ſpeciem. Addita ripis munimenta, & præſidio operis bellicæ naves, infraque & ſupra in flumine ratium compages tignis prominentibus, ut, ſiquid turbandi operis cauſa eſſet immiſſum, hoc impedimento detineretur. Nemo dubitat, contra imperfectum opus multa utiliter excogitari potuiſſe, ſi Belgarum, in evertendo ſtudia ædificatorum, diligentiam adæquaſſent: ſed hyems tota Parmenſi condonata eſt: cujus diligentiam excitabat novum Philippi beneficium, arce Placentina ipſi reddita, quæ Hiſpanorum præſidio hactenus tenebatur. Vere primo mirari magis licuit conſummatam molem, quam exſcindere, cum denſiſſimæ per utramque ripam machinæ arcerent. naves quin etiam coacto intus tormentario pulvere & ſaxis fulminantes, & alia, ſero uſurpata,

incertis tempestatum & significationum, quibus socios obsessi admonebant, partim & pravo ministrorum obsequio, eventum perdidere. Nec contabulato Scalde aliud restabat, quam per campos, quos amnis inundaverat, inferre commeatus, cui navigationi Caudesteinius agger intercedebat, quem, humentibus Brabantiæ pascuis eminentem, quod Belgas fecisse oportebat, munimentis aliquot hostis præceperat. Hunc missi Antverpia Zelandiaque pariter oppugnavere. & jam tenebant, sed fortissime dimicantes tormentis eminus discerpebantur, donec loco cederent. Ea clades spes ultimas infregit. tandemque intersceptis auxiliis imminentes rei frumentariæ angustias sueta commerciis civitas non toleravit, cum aliquanto ante Bruxellam & Machliniam necessitas eadem, & annixi turbatores in Parmensis potestatem redegissent: quarum conditio durior, quia, rescissis legibus, modus servitutis à Rege petebatur. Ideo quod temporis Antverpiæ ad suprema restabat, hoc victoris clementia redemta est, qui & ipse, occupandæ gloriæ properus, utque alias deditiones exemplo incitaret, pleraque indulsit, nisi quod alieni à Romanis sacris quatuor ultra annos, constituta re familiari, excedere jubebantur. In ipso ponte, memorabili ad omnem posteritatem opere, Parmensis, victoriæ decus concessum à Rege, vellus aureum induit. Mox & arcem, qua urbem respicit, studio libertatis pridem dejectam, firmat, imperio restituit. Multum famæ, multum & virium urbs tam clara Hispanicis partibus attulit; non tamen, ut plerique tunc judicabant, res ceteras in se tractura: quod eventu adeo revictum est, ut Batavi, maximo

ad

ad liberandam urbem sumptu ac labore, suspiciones tamen non vitaverint proditæ fidei socialis, velut aliorum mala suas in utilitates verterent. At contra, ipsi Aldegondium (namque is urbem rexerat) culpæ subdiderunt, qui ad Zelandos reversus, cum primos accusantium impetus & custodiam pertulisset, post honorate habitus, in nulla tamen reipublicæ parte, ingenium paci quam bello aptius intra artes privatas & tranquilla studiorum tradidit senectuti. Fracta tot malis & militum virtus, qui, dum spes adhuc erat hostem Antverpia avocandi, Silvam ducis, Hohenloio præeunte, feliciter ingressi, continuo profugere, per metum & imprudentiam, dum porta & hostibus omissis in prædam ruunt. At Noviomagum, urbem Geldriæ, cum Dosiburgo oppido, Romanæ religionis sectatores adjuti, partium fortuna victori adjecere. Eandemque circa regionem passim clades, ducum temeritate, aut gregariorum ignavia. Mœrorem publicum auxit miserabilis exsulum populus, Brabanti & Flandri, religionis ergo, aut quia pactionibus diffidebant, propter iniquos interpretes, commerciorum denique inopia, in Hollandiam insulasque diffusi, qui exhaustas bello urbes viresque in majus extulere, ingens mox fortunæ melioris auspicium. Vix interim Anglicani fœderis exspectatio animos sustinebat. Delatum Elisabetæ imperium diximus. Sed prudens femina detrectavit invidiam interversæ dominationis: neque tam arcta societate, rebus ambiguis, famam fortunasque suas implicuit. consultius visum secreta habere per Belgicam potentiæ munimenta: & modicis ibi viribus, & missis iterum qui Americæ oras popularentur,

F 5 Hispa-

Hispanum fatigare, donec flexis in pacem animis amoliretur suspectus exercitus. Auxilia autem promisit, id se jure facere scripto testata, quo morem principum oppressos sublevandi, pactas olim Britanniæ & Belgarum amicitias, cum Hispanicorum scelerum insectatione, memorabat. Simul religio prætendebatur, cujus securitatem sibi nulla alieni cupidine commendatam, Galliæ & Scotiæ rebus probabat. Perscriptæ fœderis leges, pleræque in eandem formam qua prima societas convenerat, & ut quinque millia peditum, equites mille in Belgis reginæ stipendiis militarent: legatus, qui ejus copiis præficeretur, cum Anglis præterea duobus, receptus in senatum publicis bellique consiliis interesset: classem struenti reginæ Belgæ parem navium numerum adjicerent. Pro restituendis impensis, ubi bellum desiisset, obligatæ pignori maritimæ urbes Brila & Flissinga, nihil immutato earum regimine, cum Zeburgo Walachriæ castello, Anglorum præsidiis traduntur, non sine metu in posterum, quem tunc præsens necessitas averterat. Auxilii Anglicani imperium RobertusComes Licestrius accepit, egregius virtutum simulator, & qui invisos atque infelices Dudleiæ gentis spiritus haud ingrata comitate velaret. Origo illi fortunæ (nam claritudo generis inter adversa fuerat) à carcere cœpit, quo inclusam simul Elisabetam, sororis reginæ suspicionibus, non pro rerum præsentium conditione coluerat. unde, per obsequia consortiumque infortunii, conciliatis affectibus, quibus illa muliebriter indulgebat, non tamen ut viriles curas omitteret, ita animum ejus erudito luxu permulsit, ut jam regnantis conjugio

electus

electus crederetur. quod, æmulantium metu, quanquam non obtinuit, ad maxima tamen evectus, &, ambiente invidia, valentes inter inimicos illæsus egit. Advenienti in Batavos obvia populi studia, & procerum assentatio. Nam inerat & vultui sermonique amæna quædam majestas, & quasi collapsæ fortunæ restitutor conspiciebatur: nec liberalitas aberat in literis aut armis eminens: tantaque festinatio fuit, ut homini extero, & apud suos morum minime inculpato (nam, sublato Essexio, domum sibi vacuam nuptiis fecisse dicebatur) ante ulla ingenii experimenta, præfectura totius Belgicæ, qualis Caroli temporibus fuerat, & omne terra marique regimen permitteretur, cum pecuniæ publicæ administratione. Senatus ita illi additus, ut adsessuros è nominatis ipse legeret, & quodammodo omnium suffragiis unus æquaretur. Præcipue grata pietatis species à rerum divinarum ordinatione imperium auspicantis: & recens Valesii ob contraria odium, illum favorabilem fecerat. Erant & qui Arausionensi ante haberent, sperantes minus gratiæ datum iri, quanto domesticis opibus & egregiæ Principis amicitia florenti pro recto tendere expeditum foret. Sed decernebant honores immodicos, alii ambitione, simpliciores demerendæ reginæ; quod tamen contra cecidit, ut excusandum illi haberent, quæ videri voluit timere, ne recusatum sibi imperium per Licestrii personam ingererent, nisi forte gnaram illius ingenii altior suspicio incesserat. Statim, imminens omni potentiæ malum, adulatores accessere, quibus impellentibus & ipse delinitus (ut est humani ingenii natura) occasione dominationis, cum jam ab Ordinibus

 in-

in verba solennis sacramenti & reipublicæ insignia adsciscceretur, beneficium eorum in ipsos vertit: &, quasi in provinciam missus, occulta cum Anglis maxime hominibus consilia init, qua ratione muniret imperium. Plurimum autem differunt harum nationum ingenia & mores. nam Angli, ut addicte serviunt, ita evecti ad dignitates priorem humilitatem insolentia rependunt: Belgarum est parere & imperare cum modo, nec gens ulla fidelius amat eminentes, aut iisdem, si contemtus adsit, implacabilius irascitur. Quæ non expendens Licestrius, ignarus etiam dignitatis suæ, auctoribus pœnitentiam restare (tantum in Anglo milite, & præsenti fastigio fiduciæ erat) indulgere pertinaciæ cœpit: idque eò periculosius, quia rerum Batavicarum intima nec ipse norat, nec peritioribus auscultabat. Assumti sunt & Belgæ in partes, sed quorum alii, rebus domi afflictis per bellum aut luxum, qualicunque servitio paupertatem, ut summum malorum, fugiebant: alii, patria capta, assueti honoribus, & privatæ vitæ impatientes, non alium videbant insurgendi gradum: cæteri, novorum propter ipsa avidi: quibus deinde, ut fit rebus turbatis, perfidi & hostibus venales miscebantur. Talis Belgarum præsidem cohors obsederat, quæ primo in Ordines obliqua convitia jacere, &, ubi hæc pronis auribus excipiebantur, apertas criminationes è paucorum culpa in cunctos intendere, quasi nihil hosti arcanum, nihil impervium esset apud suis commodis distentam multitudinem. Arausionensis etiam exemplo ad spem dictaturæ præproperam hortabantur, ipso ad omnia credulo, ut cui longa felicitate corruptum judicium, nec satis disserne-

cerneret, quanto aliis artibus muliebris gratia, & in libero populo principatus quærerentur. At plebi in Ordines concitandæ, quæ ſponte etiam rectores odit ſub quibus fortunam adverſiorem experta eſt, ærarii patrocinium, res maxime popularis, uſurpatur, cum tamen, in eo tractando, tam verum ſit, miniſtris Liceſtrii fidem, quam ipſi perſpicaciam defuiſſe. Offendit ſtatim plurimos edicto, quo non modo cum ſubactis Belgarum gentibus & Hiſpanis negotiationem reſcindebat, quæ niſi ob certas temporum occaſiones hactenus tolerabatur, ſed ne in Galliam quidem, aut maritima Germaniæ transferri merces volebat, quod obtenderet rerum penuria debellari hoſtem poſſe, ſi nec ex Britannia nec ex Belgica ullis copiis juvaretur: incogitato, merces eſſe multas, nec hoſti neceſſarias, & Batavis ſuperfluentes. Sapientiores judicabant aſſentantium avaritiæ obtemperatum, qui venalem apud ſe exportandi licentiam, aut ex delationibus lucra animo antecepiſſent; auctaque fides, cum Ringaltius, ſub Albano quondam & Requeſenio quæſturis exercitus, mox peculatus crimine aſperſus, tunc vero flagrantiſſima apud Liceſtrium gratia, jus ex edicto inquirendi in tabulas mercatorum & literas accepit, contra vetera inſtituta, quæ maximam partem habent libertatis, amovere à cujuſque re privata ſpeculatorem. Ergo cum aliæ gentes, ad quos bellum non pertinebat, arceri Oceano & hoſtium commerciis non poſſent, compendio duntaxat à Batavis averſo, quo uno res hactenus ſteterat, magna mercatorum multitudo patriis urbibus emigrabant. Nam Angli quidem facilius mercaturæ damnum patiebantur, gens prædis lætior, &

tunc, egregia belli ſpecie immiſſi oceano, parentes Hiſpano inſulas naveſque infeſtabant. Nec interea Batavis abſtinebatur, ſi qui forte, emiſſi cuſtodum diſſimulatione, per fretum tentabant in occidentem erumpere: unde repertum poſtea Britanniam inſulam retro vehi, quo vaſto & vix uſurpato mari prædonum inſidiæ effugerentur. Vetitam evectionem viciſſim, eorum, quæ peregre ſolita peti, penuria ſequebatur, ita quidem ut non aliud remedium Ordines invenirent, quam frumentum omne decreto publico coërcere. qua lege iidem incognitæ hactenus neceſſitatis auctores, & maligni interpretes, famem Angliæ quæri calumniabantur. Simile erat, quod hoſtiles agros, qui ſtipendium pendebant, Liceſtrius ſolitudini & excidio damnabat, præter ultionis metum, ſævum in eos qui vi aut dolis avulſi à patriæ corpore quandoque redituri ſperabantur. Commotus & miles, quod aliarum nationum cohortibus Angli duces inſererentur: adituſque Hohenloius, qui cunctantes ante in Liceſtrii verba adegerat, ut impermixtos ordines & armorum præmia tueretur, ſuſcepit cauſam: odioque tam gentis quam ducis interritus, ut pollicitationibus incorruptus, apertiſſime defendit optimatium partes, generoſa ſimplicitate ſimulandi impatiens, & per vinolentiam tegendi quoque ignarus. Sopivit naſcentem diſſenſionem nonnihil cura belli recrudeſcentis. Nam Parmenſis per prælia aliquot, & caſtellorum utrinque ereptiones circa Rhenum hyeme extracta, ad nuncium Anglicani fœderis pecunia à rege auctus & milite, ut reliqua Brabantiæ perficeret, Graviam, oppidum in ſiniſtra Moſæ ripa, obſidio premebat, ſupra

infraque

infraque clauſo amne, quod ad commeatus arcendos toties ſibi proſperum rurſus experiebatur. Sed miſſus à Liceſtrio Hohenloius cum delecto militum comitatu hoſtilia munimenta vincendo perrupit, &, adjutus verno fluminis incremento, liberavit oppidanos famis & reliquæ penuriæ metu. Nec eo minus perſtitit hoſtis majore cum exercitu oppugnationem moliri, quam imminentem Hemerta vir nobilis Belga (hunc Hohenloius præfectum reliquerat) cum jam auxilia adventarent, feſtinata nimirum deditione prævenit, blandiciis, ut creditur, pellicis emollitus, cujus flagitii crimine à Liceſtrio capite plexus eſt. Diſciplinam vocabant æquiores: alii gentis odium, quia Rolandus Eboracenſis Imbiſianis quondam conſiliis permixtus, Anglique plures nihilo tutioris fidei, aut manifeſti ignaviæ, non modo ſecuri ſed primarum admiſſionum compotes agerent. Secuta Graviam Venloa, Geldriæ oppidum ſuperius, & in dextra ripa ſitum, prodente plebe egregia militum ſtudia. Dimiſſæ interea manus agrum hoſtilem prædabantur: poſuitque Mauritius rudimenta Axelæ expugnator, quam Ternuſio egreſſus (id Flandriæ oræ munimentum Fœderati tenuere) nocturno ſcalarum aſcenſu invaſit. At Agrippinenſe bellum, de quo ante retuli, non tam partium viribus, quam ducum virtute flagrabat. Scenquius, relicto Parmenſi, transgreſſus ad Truxium, occupatis paſſim præſidiis, cuncta antiſtitis ditioni ſubjecta ferro & igni populabatur: deinde juſſu Liceſtrii inſulam muniit, quæ ad ipſum Rheni divortium lævo Bataviæ lateri præjacet, Gravewardæ nomen: idque nunc maximum imperii iſtius propugnaculum eſt. At

Niena-

Nienarius, earundem partium ductor, Novesium, veteri celebritate oppidum, furto ceperat: quo contendit Parmensis, oratus à Bojoaro, & cupiditate cum felicissimis ducum gloria certandi. Nam Carolo Burgundo secundissimam prius fortunam is locus retudit, vertitque. At ipsi prospera oppugnatio, & superba victoria. collucentem incendiis ingressus urbem, mox Alpa, Cracovio, Mursa in deditionem acceptis, ad Bercam hæsit, spem præter defensam à Scenquio: tandemque detrahitur, Licestrio post captum Dosiburgum Zutfaniæ imminente. Sed huic, dum aditus claudere & castra præmunire ignavum putat, invecto commeatu reversus hostis experiendarum virium occasionem dedit. Ejus pugnæ fœlicem alioqui Anglis eventum mors Philippi Sidneii funestavit, juvenis ad maxima quæque nati, ut qui claris natalibus opibusque verum decus literas adjunxisset, hoc major avunculo Licestrio, cui & fortunæ, quantacunque ea futura erat, successor destinabatur. Mox venit in potestatem castellum contra Zutfaniam in altera ripa, quæ cisisalana est, cœptum olim Belgis, &, cum incremento fluminis fugarentur, ab hoste perfectum. Hujus curam cum omni terra Velavia Licestrius Rolando Eboracensi: Daventriam, quam, defectionis suspectam, præsidio Hiberni militis ab omni humanitate alienissimi ultro iritaverat, Wilhelmo Stanleio credidit; utrunque adversa Ordinum voluntate, qui satis gravibus de causis, quos exitus comprobavit, illorum hominum perfidiam metuebant. Nec ullum hac in re Licestrii dolum arguerim, sed quod in ceteros contumax, & tantum adulantibus patens, inexploratis amicitiis turpi-

turpiter fidebat. Nam & aliorum, quos ad consilia præcipuos habebat, factiosi conatus eruperant: quos inter conspicuus etiam in reatu Ringaltius cuncta judicum tribunalia ejurabat, donec ad extremum transfuga vitam infamem inter hostes inopia finivit. Regressum igitur à bello ducem innumeræ simul querelæ premebant, quod non sine civium injuria bellum & præsidia agitarentur, contra quam expediret imperium sponte populi obtinentibus. addebatur, traditam alienigenis quæsturam malis artibus geri, turbatum nummi pretium, nec milites & cætera reipublicæ onera cum ærario comparari: exhaustis rei navalis obventionibus prodi maris arbitrium: labare commercia: male meritis mandatos honores: at secundæ ab ipso præfecturæ vim omnem destrui, & jus in præsidia eripi multis annis servatum. Nec tacebatur, quod conductus eo tempore miles non adventasset (suspicio erat, Anglorum dolo factum, qui suum robur & proprias vires mallent inducere) tenuitate copiarum, quando & auxiliares numeros ducum aut quæstorum avaritia exhauserat, cessum hosti, neque ejus victoriis obsisti quivisse. Perlata hæc Ordinum verbis tum fœderatorum, quorum eo primum tempore crebri conventus haberi cœpere, ut agi extra senatum possent ea quæ Anglorum conscientiam formidabant, tum Hollandorum, qui pro se & Mauritio privatim multa questi, etiam communia pleraque ad suam curam retrahebant. Quæ Licestrius impatienter tulit: eos scilicet ex officinis & tabernis in curiam evadere, quo præter sordidas artes venalemque animum nihil afferrent: se eo genere, ea dignitate, accepturum leges ab rudi plebe, &

alieno

alieno imperio militaturum. His ille accensus, à republica, si posset, amovere plebem, quæ fere dominantibus infestior est, & acris depeculatorum observatrix, optimum factu judicavit: idque eo facilius processurum, quia exteri & civium multitudo longe maxima regiminis exsors læto animo acceptura videbatur æqualitatem. At mihi, sapientum præcepta & veteres civitatum species animo repetenti, videntur magnifica dictu verius quam factu sequenda excogitasse, quotquot partem eam populi, cujus ad communem utilitatem quæstus maxime redundat, honoribus exuunt. Nam, ut maritimas taceam gentes, apud quas vulgus plurimum pollebat, etiam Spartiatæ dilectos è plebe, tanquam adulandi nescios, regibus æquavere: Romæque haud ante pax ordinum fuit, quam plebs in imperii partem vocata est: quin & hodie florentissimis in urbibus, quas optimates regunt, negotiatores patriciorum nomine plebis officia exercent: nedum ab ista republica, quæ cuncta mari & amnibus debet, is ordo arceatur, majore multo, quam olim fuit, mercaturæ dignitate, ex quo orbem totum navigationes aperuerunt. & nunc divitiæ fere penes illos sunt; quarum in mandandis honoribus haberi rationem priscis quoque ac severis legum-latoribus placitum est: minusque suspectæ esse debent ullius opes aut avaritia, ubi potentia nec perpetua est, & fere mandatis includitur. Sed hæc atque alia semper servata mutare Licestrius parabat, non tam vano novandi studio, quam ut nobilitatem & clara ingenia à ceteris segregando, partes proliceret. Interpretes primum sacrarum literarum (qui soli multitudinis aures & affectus hoc seculo possi-

possident) adjungebat sibi specie pietatis, & aliorum dissimilitudine. Nam primis in republica religio minus tum cordi quam par erat, hanc unam armorum causam vulgantibus: & olim contra supplicii metum acrius cupita, per impunitatem neglectui erant: non sacris salva reverentia: non administris honos. erant & qui omne jus ecclesiasticæ censuræ eriperent. acerbam scilicet sacerdotum dominationem infestis animis meminerant, veterumque odio cuncta novabantur. Quæ contra Licestrius, autoritatem atque alia commoda Angliæ exemplo ostentans, concionantium voces, & per illos populi studia sibi conciliabat. pleraque reip. non magistratibus credens, sed his qui in aliqua sacrorum parte aut plebejo centuriatu versabantur, quibus etiam optima volentibus rerum notitia & usus aberant. Iam vero multi, quorum fortia pro patria consilia exstabant, palam demoti honoribus, quia cum Romana Ecclesia aut per omnia aut ex parte sentiebant, parum proviso quam non pacifici exempli res foret, si semel evulgaretur, eam induci religionem quæ consortes reipublicæ alios non admitteret. Brevi apud Frisios, Trajectique Batavorum, ubi ereptum civibus imperium incolæ occupaverant, aliasque per urbes, quæ turbidæ etiam olim ac nimia vi multitudinis regebantur, Ordinum nomen magna in invidia esse cœpit: ille unus religionis vindex, ille & hostium & intestini ambitus avaritiæque expugnator coli. Præter hæc, munimenta, insulas ad mare sitas, & alios milites Anglicano milite tenebat. nec minus in Snoio præsidii, qui ob egregia facta Westfrisiæ regimen sub Arausionensi meritus, intendere
vim

vim suæ præfecturæ sperabat, favente Licestrio ut proximas suo fastigio potestates imminueret, atque avido hanc regionem, aliaque præsidia ab Hollandiæ imperio & Mauritii cura divellere, qui magnam indolem pertinaci silentio dissimulabat, cum eodem tempore & falsissimis criminibus & per amicitiæ speciem tentaretur. His præstructus Licestrius cum suorum è numero multos evexisset, & vulgus ubique discordiis ambiguum, pars major in ipsum vergeret, non multum sibi ad liberam potestatem restare credidit, si veteri apud Elisabetam gratia niteretur. Ergo ne longæ absentiæ tempora largiretur inimicis, peritus ejus regiæ, domum proficiscitur. Apud Ordines, evocatum se ad Angliæ concilium præferebat, ibi quoque res Belgicas acturum: apud plebem, Ordinum contumeliis iritatum excedere, & nisi alio rerum vultu haud rediturum minabatur. quod plurimos incendit, sparsis & in vulgus literis, quibus aut Ordinum acerbitas aut Licestrii merita & in populum studia differrentur: additoque insuper rumore, reginam principatum Belgicæ non detrectaturam, nisi terrerent primæ societatis experimenta, & innumeræ leges, quibus justissima quamvis imperia eluderentur. per quæ eo deventum est, ut Trajecti novi magistratus, & in Frisia privati publico nomine legatos ad reginam mittere auderent, qui principatus conditiones non tam ferrent quam acciperent. At illa, quanquam Anglorum concilio collationes, si vellet, eam ad rem pollicente, pernegavit: nec tamen quorundam effugit suspiciones, quasi consensu publico delatum honorem & recusatum, plebis ac militum seditionibus debere mallet.

Disce-

Discedens autem Licestrius senatui permisit rempublicam: sed non multo post scriptura prolata est, qua jus in præsidiarios & præcipua imperii sibi exceperat. Missi hac de causa in Angliam, qui mutilum regimen, & si subita ingruerent, nulla in potestate præsens subsidium conquererentur. Sed inauditos Britannia diu detinuit, suis ipsa motibus involuta. nam regina Scotiæ, à suæ gentis Ordinibus exacta, supplex ad Elisabetam profugerat, cui, præter similitudinem summi nominis, propinquo sanguine connectebatur. ibi, magnis suffulta clientelis Romanas ceremonias sectantium, spem recepisse prioris fortunæ, & Elisabetæ saluti, regnoque imminere credita, custodiis primum, deinde, ne sic quidem infra metum, morti tradita est. Apud Batavos sævi interim tumultus, &, ut quæque partium prævaluerat, exsilia aut vincula decernebantur. Sed ubi Wilhelmus Stanleius Daventriam, Rolandus Eboracensis oppositum Zutfaniæ munimentum Taxi Hispano, accipienti perfidiam & tamen aversanti, tradiderunt, gratiosis apud Licestrium uterque, è plebe multi efferre Ordinum prudentiam, sua studia damnare. etiam Anglorum nonnulli, eluendæ gentis infamiæ, procerum jussibus applicabantur. Inventus tamen ex eadem gente Alanus, Cardinalis postea factus, qui libello in id edito religionis obtentu defenderet facinus, ut pessimi exempli, ita autoribus quoque suis infelix. Nam postquam ipsi inter se odiis commissi, Eboracensem hominem formidandæ in quidvis audaciæ veneno sublatum fama est: Stanleius Daventria demotus, cohorte, quam secum traduxerat, subductis stipendiis diffluente, in Hispaniam profectus,

fectus, neque præmia ibi sperata neque consiliis fidem reperit. At fœderati Ordines accepta voluntatum tam vulgi quam militis pro se inclinatione, ut quamvis magna reipublicæ calamitas in bonum verteret, paternum in Mauritio favorem excitarunt, mandato per summi ducis absentiam armorum imperio. Quin & prætermissum hactenus sacramentum à militibus in nomen Ordinum, & cujusque nationis præfectorum postulabant, quod proditores & seditiosissimus quisque hoc colore scelera velaret, simpliciores etiam Licestrii honorem, quasi dictum reginæ jusjurandum, interpretarentur. Edictum de evectionibus ita temperatum est, ut in pacatas gentes cuncta, præter quæ bello idonea, ad hostiles Belgas locaque his finitima, excepto super hæc frumento, cætera exportarentur: quæ lex pro usu sequentium temporum contracta sæpius aut laxata est. Itaque ea tempestate diversissima fortuna per Belgicam agebatur. Nam Brabanti Flandrique, raro commeatu & perpetuis agrorum populationibus exhausti, extrema penuria conflictabantur: ditesque olim homines ad famem & mendicitatem redactos constat: vix populorum defectiones metus atque obsessi dominantium viribus limites arcebant. Contra prolatis pomæriis crescere videres oppida Batavorum, & utrunque in latus classes Oceano dispergi: ut unam gentium hanc arbitrer, quæ bello etiam magis quam pace commerciis profecerit, habendamque merito felicissimam, si non, qui senescentibus fere imperiis & consumtæ fortunæ finis est, ipsa magnitudinis suæ primordia, valido adhuc hoste, intestinis discordiis attrivisset. Tribunus Hispanicarum partium Altipenna, postea

poſtea quam oppidum Geldram, unde Geldriæ regioni nomen eſt, cum præfecto pactus in ſe traduxerat, apud Silvam Ducis ab Hohenloio cæſus, occupandum illi caſtellum reliquit non longe ab urbe, cui ex ea clade vocabulum Crepicordii factum eſt. At Cluſam, in ultima Flandrici maris ora, quæ Zelandiam ſpectat, à tergo inſulaque adjacente (Catzandia dicitur) circumventam Parmenſis incredibili machinarum violentia labefactabat. Quod ſimul comperit Liceſtrius, nihil tardato reditu, fruſtra de portu irrumpendo cogitationem inſtituit. Sed cum ad alteram verſus rationem, Oſtendam profectus, hoſtem propter caſtra poſuiſſet, incogniti exercitus numerum augente fama, conſtat utrumque alterius vires ſupra verum formidaſſe. Digreſſus tandem prior Liceſtrius jacturam oppidi apud cunctos graviter acceptam, non hoſtium virtuti, non partium ſtudiis ob ſuſpiciones male adhuc coaleſcentibus, imputavit. perſequi jam pene obductas diſſenſiones, & Ordines culpæ ſubdere, libido erat: cupienti ſibi hoſtem depellere, militem, pecuniam, & cetera maligne ſubminiſtrari ait: vix præſidiis ſufficere quæ tribuebantur, ne dum exercitu contra certaretur: aut ſi tanta eſſet paupertas, quid deſperatam rempublicam infelici bello detinerent? Quippe tunc ſolitas poſt victoriam artes iterante Hiſpano, & ipſa regina in pacem nutare videbatur: quanquam miſſa nuper ſub Dracone claſſis, vaſtatis Hiſpaniæ littoribus, oſtenderat quam infirmum domi quod alibi adeo metueretur imperium, & ſub Cavendisho aliam averſam Americæ oram & Moluccas cum lucro perſpexerat. Sed ingraveſcente ætate feminam multa terrebant;

Hiberni

Hiberni sæpe rebellando, & per Belgica arma in justam militiam exerciti; & præter hostem Hispanum suspecta Scotia; infesta Gallia; nec pauci in Anglia motuum avidi. At Ordines, gnari quantum id rebus suis alias nocuisset, colloquii mentione, ut poterant, discussa, si ex fide administraretur ærarium, negabant annuum tricies florenorum (id præter Angliæ auxilia & maritimas proprie opes erat virium) quasi magnam tenuitatem contemni debere, cum Arausionensis minori copia res magnas sæpe gessisset. attentos & parvo uti nosse: ubi pecuniæ negligenter habeantur, etiam cum nimium datur, non satis dari. Deinde repertis Licestrii ad amicos literis, quibus ipsi dedidicisse obsequium, & iniquitate adversus eminentes rerum ad se non pertinentium satagere accusabantur, edicto ostendunt, olim in se populi jus, nuper & principis translatum: utrumque delata præfectura detinuisse: aliaque de conventu suo magnifica, & quibus ambitionis crimen purgarent. Spes Licestrii directius jam petebantur, quam ut intellectis tardisque artibus insisteret. Indignatus igitur plebis iram adversus magistratus adhuc intra voces stare, festinata audacia urbes interius sitas, & unde terror in cætera, factione & præsidiis opprimere parat, haud satis proviso Valesii exemplo, quem tentata vis pacto jam principatu extruserat. Sed ante periculum Lugduni detecta conjuratio incolarum, qui pravæ in alienam remp. curiositatis pœnas capite luerunt. & quanquam errore nonnulli quam malitia peccaverant, salutaris ea sævitia fuit, ac cœptantes tunc maxime motus compescuit. Et illæ infaustæ jam affectationis manifestus in Angliam

gliam concessit. Ibique eum regina, postquam non omnino amicum ipsi Buchorstium ad res Belgicas explorandas miserat, quo minus caussam in consilio diceret potestate regia texit; attamen in Belgas imperium ejurare coëgit. Sed cum adhuc veteres partes literis sustentaret, bello quoque per Angliam mox impositus, annum non integrum explevit, incertum uxoris dolo, quæ impari post ejus mortem conjugio prius adulterium fassa sit, an fatali, aut sumpta morte; quæ reginæ luctum ac lachrymas, Batavis gaudium & salutem tulit, exemptis periculo, quo par nullum res istæ adierant. Bonnam interea, Germanici imperii cisrhenanam urbem, à Bojoaro ad id tempus possessam, Scenquius clandestino introitu ceperat. Ceterum quieta per Belgicám arma: nec Parmensis, ut solebat, intentus discordes bello irrumpere. majores animo conatus omnisque Britannia, gloriosum & minus difficile certamen, obversabatur. Plerisque ducum, qui regi Hispaniæ bellaverunt, ea insula cumulus meriti, aut laboris præmium placuit, utque Galliæ & Germaniæ adsita per occasionem armorum, ita transmarinum regnum bello complecti consilium fuerat. sed illis sua cujusque fortuna, aut morte præpeditis, hac tempestate velut justæ ultioni post initum fœdus palamque missa rebellibus auxilia, classis in proximam æstatem per Hispaniam struebatur. Ei tum præsidia Parmensis apparabat, dignumque finem decem annorum victoriis, ut spes ferebant, vetera imperatorum nomina Britannica expeditione æquaturus. Sed imminentis periculi rumorem Hispanus sopivit ostentata pace: cui componendæ etiam Danus leges præscribere aggressus

sus est; misso ad Parmensem Cajo Ransovio; quem, in hostili comitatu proficiscentem, & inter pugnantes ignoratum, Batavus miles intercepit: sed rex violata legationis sacra, maxime quia literæ reclusæ erant, interpretatus, adeo arripuit ultionem, ut septingentis navibus, quæ frumento Cimbricum fretum pervehebantur, detentis, subito ingens periculum famis intulerit populis in diem viventibus, & nullo antehac exemplo talium securis. Sed penuriæ subventum consilio necessario, ut Gallicæ Anglicæque naves, mari eodem venientes, ad portus Batavos & mercatum pertraherentur. Ita vitatum discrimen sola pecuniæ à Danis expressæ jactura: quod ipsum tamen, & quia rex missos ad se legatos audire dedignabatur, hæsit altius multorum animis judicantium minora regna majorum opibus obnoxia teneri. Interim & cum Anglis actum Philippi nomine, quoniam regina Belgicarum jam rerum arbitram ageret, discedi ab armis & metu posse, si gentes, quæ rebellaverant, veteri obsequio redderentur. quomodo Anglicanos ritus sibi extra curam, ita per Belgicam sacra Hispani jussibus permitterentur: per perniciosum instituerent exemplum, religionis judicium penes alios, quam principes esse. Neque vero minori calliditate accipiebat Elisabeta pacificationem quam offerebatur, id maxime cupiens, ut, per speciem compositionis, quando de classe jam inaudiverat, periculi tempora extraheret. Sed, dissimulato metu, pia concordiæ vota, & gentium commeatus prætexebat: missique talibus verbis ex Anglia qui Batavos juberent alto silentio pacis rationes invenire, & ne semet ipsi tanta invidia onerarent,

quasi

quasi perpetuas cædes & sanguinem, crudeli obstinatione, elegissent. At illi repetere infida Hispanorum blandimenta. Quid enim Requesenii colloquio captatum aliud, quam ut correptis munitionibus intimæ urbes obsiderentur? an non Agrippinensi pacificatione spem veræ pacis corruptam, sollicitatis ad defectionem tot gentibus? ita & Flandriam non nisi per sermones ejusmodi proditoribus patuisse: tandemque hostem, pollicendo fallaciter religionis usum, eo virium venisse, ut jam abnuere auderet. Nunc tantis civium discordiis, si mentio pacis incideret, excuti manibus arma: aliis alios legibus, ut cuique commodum, deditionem præfestinaturos. Et si maxime res æquis conditionibus componeretur, non Gandavense fœdus, non Ioannis perfidiam excidisse. Regibus, quos Romanus Pontifex jurisjurandi religione exsolveret, omnem cum subditis pactionem pro victoria esse: nec defuturos qui honores sibi & opes cum patriæ servitio pararent. Sed hæc apud se quisque palam, quia suadebat pacem quæ cogere poterat, velut dubitando tempus terebatur: aut quoties cunctantes regina impulerat, illi obsecrare, ne Dei hominumque causam, & sexaginta urbes paratamque gentem, si præsentia non sufficerent, privatis opibus publicas augere, projiceret prædam perfidiæ Hispanorum. Consenserant civitates (nam ad singulas relata erat consultatio) non esse mittendos ad hostem legatos. Sola regina, adulta jam hyeme in Flandriam misit, alienam si posset pacem factura. Dum de conventus loco deque mandatis quæritur, & Angli inducias rogant, Parmensis negat, tres menses abiere. Elisabeta Belgis veniam pris-

casque leges & civium imperia, sibi antiqua fœdera, sumptus salvos, & quæ firmandæ securitati, ablegato utrinque milite, postulabat: ceterum de sacris, ritibusque per Belgicam tam remisse, ut nonnihil cessura videretur; & jam eo descenderat, ut ferri ea in biennium tantum postularet. oppida vero, quæ Angli ex pacto aut occasione tenebant, reddere non abnuebat, dum impensas servaret. Hispani, dum de religione pernegant, resque Belgicas Philippi clementiæ permitti jubent, Anglorum impendiis sua per Anglos aucta objiciunt, alia vero prolatant, jam manifesti erant colloquium voluisse, pacem nolle; donec argumenta in dies clariora hostilis conatus erupere, ac tandem in conspectu formidata diu classis spem & fraudes diremit. At non cum Licestrio dissidia & nomina partium Batavis excesserant. quin passim hoc obtentu à præsidiariis urbium castellorumque in turbas & raptus ibatur: maxime, quibus stipendia ob pravam ærarii administrationem insoluta, pacis metu properabant militiæ commoda rapere. placuit & hic quibusdam color, ut partem stipendii tertiam, quæ moribus Belgarum penes ærarium manet, melioribus olim rebus exsolvenda, repræsentari juberent. Quod cum obtineri non posset, quia & multorum annorum reliqua, & à multis flagitabantur, quem vellent licentiæ modum sibi quisque statuebant: defensi interim à nonnullis quos regina allegaverat, quasi Anglorum nomini hæc flagitia gratificarentur. Habitus Getrudisbergæ miles, accepta ingenti pecuniæ summa velut sedatus; in quam deinde licentiam & perfidiam proruperit, in tempore expediam. Suo in urbe Medemelaca,

ca, quæ in Frisii sinus occidentali est littore, ubi rebellante in ipsum suo milite negati rectoribus obsequii pœnas luebat, Mauritius obsessum, suis & Ordinum imperiis subegit. Flissingani præsidii moderatorem Russelium, sperata præfectura Zelandici militis, tractisque in partes Vera & Arnemuda, oppidis Walachriæ insulæ, imperium affectantem, tandem reginæ jussus, edoctæ meliora, cohibuerunt, & sero nuntiata Licestrii abdicatio. Alibi seditiones minore periculo, sed magna pecuniæ jactura sanabantur. Hæc in sequentem annum exeuntia, quia cohærent, annexi. Sed priusquam turbidis digressus justiori operi me componam, haud injucundum fore legentibus arbitror, maxime si quæ nobis super domesticis rebus laborata in aliarum gentium notitiam pervenient, breviter inspicere, quale id certamen fuerit, cum littore exiguo inclusæ nationes, multisque cladibus perculsæ contra tantam se magnitudinem rursus erexere. Igitur qui medio tempore fines, quis reipublicæ status, quæ virium copia, qui habitus animorum inter partes utrasque comparabo. Post firmatam Gandavensi fœdere libertatem, Namurcum, Lucemburgumque ac Limburgum Ioannes Austriacus, Atrebates & Hænovios propriis pactionibus Parmensis, Flandriam fraude proditorum, Brabantios & Machliniam fame subegerat: nisi quod è Flandriæ oppidis Ostenda, Brabantiæ Bergæ ad Zomam, dictumque ab Arausionensi Wilhelmostadium, simul castella aliquot, cuncta in maris aut amnium margine, resederant. Frisia ac Transisalana penes Fœderatos: sed illi Groninga aberat: hæc amissis Stenovico, Daventria, totque aliis munimentis

cum hoste divisa. & ne Geldriæ quidem præter Arnhemum multa oppida restabant, Geldram, Noviomagum, Zutfaniam principes urbes, & minora præsidia tenente Hispano. Hollandiam & Zelandiam integras Mauritius regebat: post cetera ejus præfecturæ, extra Frisios, accessere & maritimum una imperium, quæque hostili in solo Fœderatos penes manebant. magna exempla proprios urbibus præfectos, nisi in ultimis finibus sustulerant. Nec de vicinis omiserim: trans Amasium Comitem, Frisiæ Orientalis, quæ Emdana regio vulgo dicitur; ad Mosam, Rhenumque Agrippinensium & Leodici præsidem Bajoarum, Philippo propinquum, qui totam Belgicam fere ambiens, nominibus sacerdotiorum diversis, latissimas ditiones possidebat; aulamque Cliviæ & Iuliaci principis, quanquam bello abstinebant, ad Hispanos tamen vergere, majori inde formidine, & Burgundicorum fœderum obtentu. tum si quas urbes Batavis similitudo religionis conciliabat, his imminere hostem, & suos non minus implacabiles. At Cameracum, quam post affinium civitatum defectionem præsidio suo infestam, Valesius supremis tabulis regno Galliæ commendaverat, Baligniacus, à regum matre Catharina impositus, post utriusque mortem detinuit: ac Lotharingicæ mox factioni se quoque immiscens, dum gaudet Parmensis dilatione belli, agrorum raptus redimere, nec regi Henrico, suis ex urbibus profugo, circa extrema otium est, invasit haud diuturnam dominationem. Ea limitum species: nunc interna videamus. Fœderati, ex quo Arausionensis diu regio, dein suo nomine summam rerum complexa, mox & Li-

cestrii

cestrii ad principatum utraque accedens potestas cessaverat, edocti usu, vim imperii in plures sparsere, quod ut libertati tutius, ita, si paulum remittat hostis, concordiæ periculosum. at præfecturæ, quantum de vi detractum erat, tantum benevolentiæ accreverat. quippe & venia & honores inde, onera atque indictiones aliunde accipiebantur. atque ea præterea vulgi natura est, ut casuum adversa his imputet vulgus, apud quos plurimum è republica est: victorias uni debeat. Vetere instituto agros virosque nobilium primores, ut cuique hæreditaria ditio est; oppida civium dilecti regunt: quia plebi negotiosæ non concio, non comitia placuere. illi quadraginta aut pauciores numero (Sapientibus nomen est) convocati de republica deliberant: & si quem mors aut exsilium demit, adoptant sibi alios, divitiis & prudentia insignes, adeoque ejus ordinis decreta pro civitatis totius consensu valent, ut vix unquam plebs obsequium defugerit, quin & annis sæpe tutata sit regentium auctoritatem. Iidem nominent quotannis complures, ex queîs præfectus (id olim Principis munus) seligat quietis publicæ defensores, quos populi magistros vocant, summum quatuor: & alios septem admodum, qui privata ac criminum judicia exerceant Scabinorum appellatione. Hæ functiones nullo aut exiguo præmio, ut debitum patriæ præstantur. Atque horum omnium potestati, & consilio adsessorum, qui jus civile didicerunt, res oppidanæ administrantur, concesso jure, etiam leges & modica vectigalia intra suum statuendi. Hinc velut in fastigium coëunte imperio, qui singuli partibus, universæ nationi conjunctim præsident.

Nam ter, quaterve anno, aut quoties digna incidunt, concilium advocatur, cui Ordinum nomen, ex utraque populi parte. Sed nobilitas, quia diversis è sedibus haud facile coëat, curam sui in paucos contulit, qui genere & possessionibus præstantes in commune consulerent. Iis primum loco, sed unum omnibus suffragium est. Vbi ergo cujusque oppidi consilium de rebus propositis domi deliberavit, mittuntur ad conventum magistratus & adsessores, qui illi visa enuntient, permissis, quæ repentina obveniunt, ipsorum prudentiæ & fidei. Hoc igitur in cœtu cum alia tractantur omnia, quæ principum fuere, tum tributa quotannis edici necesse est, quibus belli onera in singulas gentes dispensata pro viribus sustinentur. Sed quoniam conventus hic rursum dissolvitur, delegant nobilitas & qui primariis urbibus præsunt, homines ex se idoneos, ut apud imperii sedem rerum quotidianarum disposita Ordinibus placita exsequantur: simul mederi subitis, & perscripto, si quid curam majorem flagitat, conventum indicere permissum. is honor ad tempus fere sumitur. Sed perpetua est dignitas Hollandiæ Advocati. Is principum temporibus vox erat publicæ libertatis, utque tunc periculis, ita mutata republica auctoritate præcipuus, in conventu Ordinum & delegatorum consessu exquirit sententias, præit suadendo, componit dissidentes. Hoc munus à Paulo Busio, ab initiis belli, cum laude administratum, excepit mox Ioannes Oldenbarneveldius, auxitque virtutibus propriis, quarum insigne documentum dedit adversus Licestrii minas artesque, ut fidus consilii, ita animi invictus. Hæc fere Hollandiæ regendæ est facies: unde

unde mos aliarum nationum haud longe discrepat. Habent & quæque rei fiscalis curatores, & judices legum peritos, ad quos ab oppidanis tribunalibus provocatio est, qui omnes perpetuas obtinent dignitates, legente præfecto eorum ex numero, quos ipsi Ordines nominavere. Iam vero communia fœderis & quæ bello necessaria, senatus providet: in quem qui veniunt, jurant nullo eorum, ex quibus mittuntur respectu (mittunt enim singulæ nationes, sed tres Hollandi, binos Zelandi, item Frisii, singulos ceteræ) quod universæ rei optimum, se consulturos. acciuntur huc, ubi gravis deliberatio est, præfecti nationum. Sed quia res majores antiquitus nisi gentium singularum consensu non expediebantur, mole negotiorum & periculo cunctationis repertum est, legatos mittere cum liberis mandatis, qui supremæ curiæ imminerent, &, ubi quid gravius obveniret moraque dignum, suæ quisque patriæ Ordines consulerent. Nationibus, quæ modo è primariis urbibus aliquam apud fœdera habent, jus æquum suffragii. Vicibus præsident. Hæ tum erant, Geldria, Hollandia, Zelandia, Trajectina, Frisia intra Flevum & Lavicam, & Transisalana. Hæc legatio sensim in perpetui consessus speciem transiit, Ordines Fœderatos referens, eoque nomine utitur. Et huc, & in senatum missis, præfinito tempore potestas inclusa, non nisi voluntate mandantium prorogatur. Similiter inferiores alii maritimas in urbes delegantur, qui res navales judiciis & consiliis defendant. Talis in summa reipublicæ habetur status: neque enim congruens sit exigua persequi: unde clarum, nec paucas intra familias conclusum, nec rursus ita

populare imperium ut apud multitudinem sit. Sed nobilibus suam auctoritatem, potestatis plurimum penes cives præcipuos clariorum oppidorum relinqui: hinc velut per gradus designari qui nationibus singulis, quique cunctis imperitent, non ut in vulgi potentia, promiscua & fortuita dignatione, sed nomina majorum, partas opes, ingenii decora spectando: nec pessime provisum libertati, dum præcipua rerum inter plurimos tractantur, semperque in alios transeunt maximæ potestates, ut multi citra spem continuandę licentiæ justis regendi artibus assuescant. Sane olim video, & cum in Romanos bellatum est, Galliæ, Germaniæ, Britanniæque populis placuisse per gentis proceres & civitatum legationes res maximas disceptari, ac manere ejus moris reliquias ab ultima libertate, etiam ubi nunc regna sunt. Quod si vetera repetimus per Græciam, Amphictyones haud discrepant, quorum consensus Medorum potentiæ restitit; aut Achaia, cujus res alioqui exiguæ sola concordia valuere. Ceterum sua cuique urbs regioni caput. commune nunc imperii domicilium apud Hollandos, qui ut opibus longe ante socios, ita auctoritate non parum pollent. Haga est vicus, eademque Mauritii sedes, nemore & vicino littore imprimis amæna. Haud multo diversus regia in parte reipublicæ status, nisi quod ejus Belgicæ Ordines, extra tributorum causam, vix convocantur. privatis cujusque nationis rebus delecti pauci supersunt. regimen omne cum præfecto senatus obtinet, & qui adsunt senatui consessus fiscalis & juridicus. Adscriptis semel is honor manet. Fœderatorum reditus ante qui fuerint memoravimus, mox liberalius, amoto

omni

omni terrore dominatus, pro republica quasi sua tribuere cœperunt, & postquam auctis commerciis per Brabantiæ excidium cum opibus animi crevere, aderantque successus, majora audendo sumptus & onera duplicabantur. agri, ædes, annona, vestis, capita, nihil immune, nec subeundo fœnori temperatum. certissimum vectigal, apertum mare, nec, ut alia, bello obnoxium, quanquam mercaturæ præ ceteris parcebatur, regentium studiis, tum ne maximum atque instabile commodum alio pelleretur. At Belgicæ Hispaniensis opes, quanquam tributis difficulter certantibus, regiæ pecuniæ accessione immenso anteibant, nisi multitudine tractantium, & largiendi facilitate, dum partim singuli retentant ut suas, partim profundunt ut alienas, ante veros usus interceptæ perirent. Miles Batavis conductus, civis, socius, peregrinus, præter Anglicana auxilia, ad decies & octies mille pedites sub hæc tempora non excrescebat, modico cum equite: pars major detenta præsidiis: & hostium multitudini impares, antequam illorum vires Gallia distraheret. Sed, Licestrii incuria, & tot seditiones docuerant parvis potius se copiis tueri, quam supra ærarii vires militis nomine hostem conscribere. Disciplinæ indies arctior ratio, ne cives & vicinæ gentes, quique agri ipsos inter & hostem siti raptus tributo redimunt, per injurias vexarentur: & cum hybernatum ducitur miles, nulla privatim impendia: quicquid præstitum est, respublica persolvit. ea æqualitate effecta est res mira, ut ultro expeterentur armati hospites. Peditatus omnis in cohortes distributus. ita enim vocabimus. constat decem vexillis, raro pluri-

 bus.

bus. Vexilla centum homines continent: sunt & majora: sed, in universum si inspicias, per mortes & fugas & ducum furta ad hunc ferme numerum devenitur. totidem equites habent turmæ, quarum tres, velut ala, communi imperio reguntur. Quo paratius expedirentur stipendia, certas cohortes turmasque nationes singulæ in se receperunt, quibus æra de suo numerant. cœptum & hoc usurpari, ut tribunos ordinumque ductores ipsi designarent. minora belli munera mandant ductores ipsi: majora, qui summæ reipublicæ præsunt, ex virtute, aut gratia. Hostium copiæ plus quam altero superabant, quibus suspecta cuncta latéque diffusos fines coërcerent. æquale utrinque gregario stipendium: sed penes Hispanum majora extra ordinem præmia, & ingens duplarium turba, nec eo minus oppidis agrisque per castra aut præsidia graves, bis ærario nocebant. Regimen quoque armorum æmulatu diffidebat. Contra Mauritius, ex quo primum belli curæ admotus est; nihil eorum prætermisit, quæ vetus ætas, aut recentior usus invenerant: impiger suas accelerare, & res hostium attendere: etiam supremo imperio inferiora non extra suam sollicitudinem pati. Ergo, admirandum, militiæ doctor, cujus doctorem non viderat, firmare cuncta belli meditamentis, ut intentæ essent vigiliæ, munitæ urbes; castra docte metari, oppugnandi machinationes in promptu habere. tum milites, ignari operum ac præliorum, equos regere, servare ordines, ferre cibum, ferre aggerem jubentur, non in hujus sæculi morem. Ea diu ludibrio, ob eorum inscitiam, qui, quæ ignorant, discere erubescunt, post eventus aliquot miraculo fuere:

re:

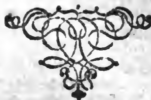
re: quippe, ubi multis cladibus fugaces ausi iterum consistere, & oppida velut impetu rapta: plane ut jam omnes faterentur, quemadmodum affectandis populorum studiis, ac fundandæ reipublicæ, neminem patre priorem, ita ad tuendas res augendasque cælesti munere filium obtigisse. At, quantum belli ratio ab usu priori discesserit, in ipso sequentis operis contextu intelligetur. Navium haud contemnenda vis ad maritimas hostium urbes, aut amnium commeatus excubat: partim piscationi mercatoribusque præsidio eunt, aut, ad proturbandos prædones, Oceanum pervagantur. Non dubie hostis hac parte inferior, cui portus haud multi, nec sane utiles, & naves paucæ, quæ pro urbibus speculantur. Nobilitas utrinque segni otio aut tranquillis honoribus imminebat; frigore in partes, ob invidiam, hic plebis, illic Hispanorum: an & inveterata inertia, quia callidi quondam principes militarium officiorum gratiam illis fecerant, translata in possessiones functione: pauci, amore laudis, aut per familiares angustias, arma & dignas genere suo curas capescebant. E vulgo memores pejorum, & juniores, quia pacem non viderant, contenti qualicumque rerum statu, bellum nisi per rumores & tributa non sentiebant. & multi, quibus religio sine affectu publice recepta, non ob aliud, sequebantur. at Romanis cæremoniis innutritos, post tot coitionum exempla, leges Batavorum, multæ non admodum graves sanctione, privatis quoque sacris prohibebant. Iidem præcipuis honoribus usu tacito arcebantur. Reliquias sacerdotum utriusque sexus, quia publicatæ possessiones plerisque in locis erant, dum tranquilli de-

geret, alimentis Ordines solabantur. aliarum sectarum conventus placebat dissimulando transmittere. Ministri publicæ religionis nulla in parte consiliorum: ne ecclesiastici quidem cœtus citra inspectionem magistratuum. Omnino, si proximi motus consedissent, haud facilè novi timebantur. Parte quoque alia Belgarum, longa peritia turbarum causis occurrerat. Species legum quæ ante bellum: nec gravis cuiquam Parmensis modestia: & aliquot civitates præsidiis, cunctæ vi regentium tenebantur. ac quanquam Episcopi, datas sub Parmensis matre, & Albano, sedes occupabant, & Iesuitarum in gratiam pleraque inclinaverant, inquisitionibus & suppliciis temperabatur; belli & hostium respectu; tum quia dissentientes pars magna profugerant, reliqui metu quam pœnis didicerant parere. Vtrisque in partibus annonæ caritatem, & ceterorum, quibus vita indiget, intenta magnis oneribus pretia, agrorum fructus parum commode, negotiatio, & operarum pariter adauctæ mercedes facilius sustinebant. Florebat Batavis mercatura, inferiorum artium nutrix: unumque Amstelodamum veterum & hujus sæculi maximis emporiis æquabatur. Per bellum interea pacis ut bona manebant, ita mala non emoriebantur, armorum usu adeo non efferatis ingeniis ut in contrarium vergerent. nam cultus victusque nimia & supervacua externorum contactu, qui non inops illic exsilium tolerabant, nullis legum habenis, secuti ditiores, mox neutiquam pares pudore paupertatis in eadem traxerant: itaque, tum primum prisca Batavorum fortisque simplicitas & castæ munditiæ in luxum vertebant, ærario quidem vecti-

galem,

galem, at moribus perniciosum: quippe quo avaritia, malum vetus, in audaciam impellitur, nec sinit meminisse victas esse gentes, quæ eum vivendi modum tradiderunt. Sed pro virtute erant hostium vitia, quorum intolerabilior luxus ne inopia quidem mutabatur.

ANNALIVM FINIS.

H V-

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER PRIMVS.

CLarior rerum ordo aperitur, ex quo Princeps Mauritius, armorum regimen adeptus, in se fata vertit. Reipublicæ vultus, ſacra contraria, belli acris ratio, ſpes nulla pacis, ut fuerant, manſere. Tum varia magis caſuum quam intricata ſeries. Petita Anglia Hiſpanorum armis, petita & Gallia, non irrito tantum conatu, ſed & luctuoſo. Tot bellis impar, quamvis ingens, ærarium: hinc cuncta inopiæ mala. Laxatæ interim Batavis vires animique: adjuncta regnorum ſocietas, partim iterum diremta. Illic mutati ſæpe præfecti: tandem & dominus: male tuta confidentia, inſidiæ degeneres. Vnius hic ducis ingenio vitatum diſcrimen, provecta arma: ſimul maritimæ opes vi in hoſtem, in cæteros fide, immenſum adoleverunt: plane ut credi jam poſſet, æquas partes, & ambiguum facturas Martem, conſtitiſſe. Nam rebus diu exiguis ſpes humanas hoc tempus addidit, & ſero à miraculis diſceſſum. Quæ ſpectata, aut certo auditu comperta, hiſtoriarum in mo-

morem vulgaturus ſum. Nec ignoro quam ſit inviſum ferventibus iſta odiis ingerere, ubi adverſariis ſuſpectus aſſentandi, veri pervicacia tuos etiam offendas. Sed judicium fidei, præmiúmque penes poſteritatem erit. Et ſi quem Deus finem tam gravi bello deſtinat, erunt forte qui depromta hinc argumenta majori ſecuritate & eloquentia celebrabunt. Fruantur interim, ſi qui, noſtris procul turbis remoti noſcendis, aliorum malis ſuam quietem impendunt: ſumantque belli documenta, quibus, exoſi civiles diſcordias, barbarum in hoſtem felicius utantur. Sed res quidem geſtas memorare arduum ſemper: quia abſentem fugiunt, præſentem trahunt: utque illud legenti, ita hoc ſcriptori periculoſius eſt. neque vero parum exactæ notitiæ ſequens ætas deterit per oblivionem, aut victoris potentiam. Quod ſi omnino coram iſta tradi neceſſe eſt, profuerit ſane ea in parte vixiſſe quam merito pudeat ſi non præſtet ſcriptori promiſſam omnibus libertatem. accedit, quod plerique eventus hac ceciderunt: & majorem uſum habet initia admirari reipublicæ creſcentis.

ANnus agebatur Chriſtiano nomini poſt mille quingentos octuageſimus & octavus, quem ultimum rebus humanis Mathematici edixerant: ſeu vana ars eſt, & intra noſtram credulitatem, futura invadere: ſive error iſte non recte fatorum magnitudinem interpretantium: ac pars cæleſtium minarum fuerit, claſſis ingens, quæ pari ſpe atque ira Hiſpanis, dum pax cum Turca, & Gallia in ſemet armata, feſtinabatur. Neque enim ſatis, quod tot

cIↃ IↃ LXXXVIII. regno-

regnorum novique Orbis victores tam diu exiguam gentem mutuis cladibus ad imperium revocarent, ni probro femina accederet. Sed Batavos Britannorum, Britannos maris fiducia rebellare: quasi Saxonum adeo & Danorum & Normannorum nomina ignota sint, aut non possideat insulam quisquis intraverit. Nam & reges, dum intestina metuunt, dejectis munitionibus externis aperuisse Angliam: tum vero corpora imbecilla, animos gentis longa pace luxuque infractos, sine ducibus, sine equite, quid ad Hispanorum robur, & illos tot annis Parmensi duce victores? ita in eos qui defecerant ultionem, in cætera gradum dari. Iam, qui mos est humanæ aviditatis, spem in ulteriora promittendi, Scotiam, Daniamque, devota regna, sibi destinabant. Vsuros deinde se Anglorum viribus atque odiis in Galliam tunc cum maxime suo sanguine undantem. Cætera mox Europæ in tot distracta Principes, nec unquam bona fide coitura, præcluso mari, quid aliud quam prædam fore? Iudicii modestioris haud tanta sibi promittere, sed adversus maritimas gentes tentare pelagi fortunam, magnum atque incertum circumferre terrorem, includere ad tempus latebris suis prædonem, auferre commercia, tanti existimabant. Et Romanus Pontifex (erat is Sixtus nomine) per Hispanum suis quoque legibus acquirere Angliam nitebatur, quam isti sacerdotio tributariam Regum quondam simplicitas effecerat. Veterum igitur Pontificum exempla æmulatus, qui per discordias Principum, in regna primum, deinde in Reges jus usurpaverant, Angliam exposuit occupanti, velut quam nullo jure oppressam Elisabeta per illu-
strium

ſtrium cædes, & populi metum detineret, ſuper religionis crimen natalium quoque vitio, quaſi adulterio genita, quod fruſtra conjugii nomine velaretur. Hæc enim pluraque alia edicto objectabat, ſimul juvandam ad expeditionem cunctos homines invitans, ſoluta & jurisjurandi religione, qua Angli Reginæ tenerentur, ut ipſam maxime vivam, ſin minus poſſent, necatam traderent. Præmium addidit ſceleri ſcelerum impunitatem, etiam apud Deum: atque alia id genus ludibria, quæ rudibus ſeculis haud invalida nunc tantum in ſpeciem dantur, in ſpeciem accipiuntur. Conſtat ita creditum, compluros in Anglia principes viros præſentem rerum ſtatum gravate ferre, quorum ſtudia in res Hiſpanicas per vaniloquentiam prædicabat Bernardinus Mendoſa, qui legati nomine ſpeculator ea in aula egerat per annos aliquot. Sed verum erat, utcunque religionibus diffidebant, vix quenquam adeo imprudentem eſſe, qui externæ victoriæ confideret. Cunctas per Hiſpaniæ oras, & quicquid Italiæ ſubactum eſt, armantur militum ferme viginti millia, naves centum & quadraginta, pars maxima incredibili mole, quæ quidem ipſa exitio fuit. Has inter, complures (Galeones & Galeaſſas vocant) turribus atque tabulatis levatæ in caſtellorum & urbium ſpeciem trecenis remigibus citabantur, tectæ adverſum tela, munitoque utero, quo facilius fluctus tolerarent. Coëmti nautæ cunctis è gentibus, commeatus ſemeſtres, pecuniæ ingens copia, tum ſolita terreſtri bello & tormenta vicies quinquies centena. Omniſque hic multorum annorum apparatus libris in vulgus ferebatur, terrori & oſtentui, ut ſatis appareret Hiſpanicæ opulen-

opulentiæ illam esse professionem. Indici per fecialem bellum, quanquam erant qui suaderent, non placuit aliis satis in Pontificis sententia juris ponentibus. Nec probatum Marchionis Sanctæcrucii & Parmensis salubre consilium, ut prima cura esset aliquem invadendi portum è Batavicis, quando Flandrici receptum classi adversus maris & belli incerta præbere non poterant. Plurimis, ni statim ad Tamesin exponeretur exercitus ad Londinium oppugnandum, mora quæri victoriæ videbatur. Curam navium Alphonsus Peresius Gusinan Dux Medinisidonius obtinebat, generis fulgore quam re ulla alia id honoris promeritus; & sub illo Hispanorum nobilissimi, multique splendido genere extra numeros suo ære militabant, tanta prædæ non modo cupiditate, verum etiam fiducia. Constans fama est, honores, fundos, tabernas, cuncta belli præmia ante divisa. Laquei certe & plura necis instrumenta aut servitutis, inter spolia visitata sunt, quæ in victos, ut non dubio eventu, paraverant. Vere adulto Vlysipponem convenere, unde in Callæciæ portum abreptis tres naves desideratæ sunt, quas sæva tempestas, partimque remiges occupata libertate, Galliæ littoribus objecerant. Parmensis interea, quem summa expeditionis spectabat, cum equite & cohortibus, supra triginta hominum millia, incubabat Flandriæ; ductis fossis, per quas copiæ omnes maritimis oppidis acciperentur. Præsidiarias eo naves conduxerat octo & viginti; planis carinis, ut sine noxa littori adhærescerent, fere quadringentas; quarum pars emta, pars sine ulla intermissione dierum noctiumque fabricata: pontesque transponendis equis & militi,

con-

continuo ut Hispanica classis mare intrasset. At per Angliam & Batavos nequaquam pro ingruentis belli discrimine apparatus erant, dum vento repelli creditur, aut tanta navium moles nunquam ventura in maris sui angustias. Denique remeantibus India navibus præsidium duci plerique affirmabant, quanquam Rex Gallorum vim classis & consilium, explorata denuntiabat. Ita rumoribus & conjecturis sibi blandiebantur, haud intellecta periculi magnitudine, nisi postquam vitaverant. Recensuere tamen Batavi quantum sibi navium nautarumque in armis, aut penes privatos foret: dein classe modica Flandriæ portus obsederunt, ut Parmensi exitum præcluderent, de cætero pene securi. Vix sero Regina, quæ pacis colloquio hactenus demulcebatur, omnes novandi ob religionem suspectos insulis aut locis palustribus claudit. Tamesis utranque ripam, qua exscensurum hostem credebat, complet equitatu, & tumultuariis cohortibus: lustratque coram & alloquitur speciosam multitudinem, sed veteri Parmensis militi, si accederet, armorum usu haud quaquam parem. Nec interim deerant, qui Tomyrim ipsi & Amazonum reginas eademque in insula Voadicam, cuncta fœminarum decora aut fabulas, compararent. Classem, in quam & privatorum naves assumserat, ita distribuit, ut minoribus ipso in freto, & Tamesis propter ostia Seimorus præesset; majores centum numero naves, quæ pleræque ad petendos commeatus Hispanico mari remeabant, Plimuthæ in statione haberentur: inde, cum opus, hosti occurrerent. In quas summum imperium Carolo Howardo datur, proxima Francisco Draconi

Draconi poteſtas. Illuſtris hic maritimis victoriis, quas toto Orbe circumtulerat, & digniſſimus cujus manus iſto in periculo patria reſpiceret. Non procul Anglia erat hoſtium claſſis, cum Regina, quam in hoc dediti ex Hiſpania rumores deceperant, Howardum per litteras admonet, compertum ſibi, non venturam, aut multum in temporis detineri, quare ſuarum navium præcipuas exarmari jubet. Vix obtemperatum erat, & ecce illa in conſpectu, multuſque labor Howardo revocare militem licentius vagantem, quod exauctorari ſe crederet. Peccatum haud minus ab Hiſpano, quod non protinus irruit, cum poſſet imparatos offendere. nec dubie periclitatura fuerit Anglia. Sed captivi duces exprobrata hac vecordia auditi ſunt excuſare deſtricta mandata, & præſcriptiones, ut plurimum, occaſionibus inimicas. Noluiſſe enim Philippum dari in caſum claſſem, antequam Parmenſis, Oceanum ingreſſus, terrorem duplicaſſet. At illum Dunquercæ incluſum Seimorus & Batavorum naves tenebant. nec ipſe perrumpere auſus minoribus navigiis, aut Hiſpanorum claſſis, etſi maxime clades ſecutas effugiſſet, tam prope littus, vadis prætextum, accedere potuit, ut leviora multo hoſtium navigia detruderet. Præcipuum id in res momentum fuit: quod adeo nemo erat ſuſpicatus, tanquam fatali omnium cæcitate, ut multa claſſi neceſſaria Hiſpani conferre neglexerint, velut à Parmenſi accepturi. Quin & Parmenſis naves magna ex parte nautarum inanes erant. cauſa rei, præter notam præfectorum avaritiam, quod apud Belgarum civitates, ejus imperii, nauta infrequens: ne Balticæ quidem civitates ſuppeditare poterant quod

nume-

numerum expleret, & quos invitos Hispani in naves compulerant, fuga dilabebantur. Recollecti interea Angli classem, difficili ob ventum adversum molimine, Plimutha produxere, ut hostem eminus lacesserent. Quo genere prælii facile apparuit, quantum interesset majoribus an expeditioribus navigiis certaretur. Nam Anglicæ naves Hispanicis magnitudine paucæ pares, sed gubernandi artibus mobiliores ventum hosti interceperant, ut velis quandoque impellerentur, interim retro cederent. Etiam cum mutans ventus in ipsas tulerat, ambitu eludebant. Silente cælo, quod hostem facilius remigio vectabat, non simplices jam globos, sed catenas jaculabantur, queis explicitis vincula navium, remosque defringerent. At Hispanis non insequi promtum, nec, si daretur, pugnandi mens erat. Velut majores in usus servabantur. Longa navium series, extenta cornua, tardi incessus, & vulnera hoc certiora. Tum si quando tormenta gravius instabant, contracti lunatam in classem, & ne alius alium præcurreret minoribus velis ferebantur: ne id quidem satis tuto, quoties urgerentur collisis navibus. Quod Baldesio evenit Vandaliæ in Hispania præfecto, & illius gentili, quem Lugduni obsidio famæ tradidit. Nam Hispalensis navis homines ferens octingentos, quam iste curabat, alteri ea vi impacta est, ut arbore mutilam classis relinqueret, ne cursum omnium una moraretur. Ita circumventam Draco in deditionem accepit, interque eos in victum clementia, in victorem adulatione certatum est. Eodemque tempore Cantabricarum navium prima flagravit, quæ ad Michaëlis Oquendi præfecturam pertinebat. Sunt qui tra-

tradant, hominem Belgam aut patriæ memorem, aut quod suspectum se videret irascentem, his quæ incendium cœperant admota flamma in altum desiliisse. pauci hominum servati. infima navis intacta flammis in prædam cessere. Mox & Venetam & minores alias Hispani desiderarunt. Classis Britannica subsidiis interim aucta, & nobilitatis accursu, quæ studia sua Reginæ certatim probatum ibat, plures in manus spargebatur: atque ita hoste circumvento naves continuis ictibus lacerabat. Sed jam tum apud illos pulveris tormentarii inopia fuit: qua post continuo laboratum. Vsque Hollandia petitum est, sine qua defendi tunc Anglia non potuit. Dierum octo jugi eminus certamine (nam conserere manus Angli milite minores anxiè vitabant) ad freti Gallici angustias octavo Idus Sextiles perventum est. Anglorum hic classes, quas initio separatas memoravi, coierunt, ad nautarum militumque undecim millia, relictis ad Flandriæ oram Batavis. Hispani Parmensem & cum eo mobiliores navium exspectabant jactis anchoris Caletum prope urbem: cum ille interea templa circumcursare, vota facere. quomodo solent insani spe, & consilii expertes. Hac inquietudine Britanniæ præfecturam an nomen altius concupiverit, quando alia evenere, nec eadem traduntur, in medio relinquam. Missi in Flandriam ex classe nobilissimus quisque, & inter eos Ascolitanus Princeps, cui mater in Rege infamis ambiguum genus effecerat, super communi negotio consiliaturi, præcluso reditu multorum exitium evaserunt. Nam Reginæ jussu, quæ hostem non dubitabat, ubi luna primum remitteret, electa nocte minus illustri, copias si posset, juncturum, classis

classis Hispanorum altera nocte quam freto consederat, hunc in modum proturbata est. Machinis saxa & pulverem continentibus, quæque alia ignem alunt funduntque, oppletas naves octo Angli in hostem prono salo ventisque immiserant. At Hispani terrore flammæ micantis (in se enim citatam, & late pelagus collucere aspexerant) præcisis anchoris in Oceanum pertendunt. Hac trepidatione navim maximam, cui præerat Hugo Monradius, alterius navigii funibus innexam, inde excusso regimine æstus eodem quo ventus ferens Gallici littoris vado impulit. ibique classiarii (inerant præter remiges quadringenti) Anglos scalis adortos, dum auxilia ex continente sperant, prælio detinuere, donec interemto Monradio, aliisque compluribus capta navis, & per tres totas horas spoliata est. Sed ipsam incendi Caleti præfectus vetuit, ut Regi Hispaniæ nondum hostem professo in Galliam, quanquam huic ipsi oppido imminere credebatur, amicitiæ speciem servaret. Quinquagies mille ducati Regis pecunia direpta est. trecenti remiges donati libertate. Pauci vectorum enataverunt, rei infeliciter gestæ primi in Hispaniam nuntii. Disjecta hoc terrore classis contra Gravelingam, proximum Flandriæ oppidum, relocatur: ac vi tuborum militarium & machinis Anglorum plurimum vulnerata, adduci tamen non potuit ut ordines confunderet. Hoc maxime prælio res Hispanorum fractæ atque comminutæ sunt. nam naves aliquot laceræ globis, quia nec pertusæ expleri, nec exhauriri irrumpentes aquæ poterant, fluctibus superurgentibus cessere. Cantabricam unam, dum oppugnatur, & intus duces inter fortia ac necessa-

ria consiliorum ad cædes usque dissentiunt, repente salum absorbuit. Lusitanicas duas, Wilingium in ostium delatas (nam frustra fretum repetere annisas vehemens ventus huc impulerat) Zelandica littora excepere, quasi inter quos commune periculum fuerat & naufragia dividerentur. Alteri Philippo, alteri Mathæo nomen: huic Didacus Pedimontellus, illi Franciscus Toletanus moderabantur, Tribuni militum uterque. Sed illam, scapha dilapsis primoribus, Flissingani occupaverunt. Pedimontellus fugam, missumque in hoc navigium aspernatus, postquam multis suorum amissis diu tormenta pertulerat, fidei se potestatique Petri Dousæ permisit. Parti hic Batavicarum navium præpositus raptum insigne Lugdunensi templo suspendit, inusitatæ magnitudinis ostentui. Navem utranque, exemtis quæ usui videbantur, neglectam Oceanus subruit. Iam Batavi Frisiique totam hostium classem sua prætervehi littora intellexerant. Nec alio super metu, quam ne Amasii ostia subirent, occursum, abreptis è mari signis quorum conspectu navigantes eorum locorum brevia evitant. Tot coacti cladibus Hispani duces, & omnes de cætero culpam in Parmensem rejecturi, discessus consilium ceperunt, quanquam apparebat sic quoque periculum non sine periculo vinci. nam retro obsessæ angustiæ. quod unum restabat, Septentrionalia Britannicæ obeunda erant, qua indomitus terris Oceanus, & vix impune tentatur. Quod si tum institum foret, tanta Hispanos maris hostiumque formido invaserat, ut traditum sit, agitasse Medinisidonium, num dedita classe vitam pacisceretur. Sed Angli, observato tantum cursu, ne Scotia forte, aut Cimbri-

bricum fretum adirentur, ubi omnem hanc oram omitti constitit, & vasto mari fugam tantum quæri, noluerunt alios insequendo ipsi idem discrimen incurrere: depulsæ classis, & servatæ patriæ decore contenti. Quin ut maxime sequi voluissent, vetabat ea quam dixi tormentarii pulveris penuria. Sed Seimorum mature remiserant, ut una cum Batavorum classe Parmensis conatibus obsisteret. cæteri oborta cum tempestate aliquamdiu conflictati non sine periculo in Angliam redierunt. Grajorum, Romanorumque gloriæ, qui res olim suas navales per acies asseruerunt, non dubie tunc Anglorum & fortuna & virtus respondit: etsi lente ac tuto vicere, nusquam tota belli mole cominus immixti. Hoc memorabilior eventus fuit: omni tempore quo cum Hispanis pugnatum est, navis alicujus pretii nulla, homines bello marique non ultra centum desiderati sunt. Hispanos interea genus omne miseriarum exercuit, amissis suorum quinque fere millibus, & navium potissimis, ægri plerique aut vulnerati, rerumque omnium egentes sævissimo pelago volvebantur. Equi, jumenta, sarcinæ præcipitata, quo levarentur alvei adversum fluctus ingruentes. Orcadas inter, atque alias ejus maris insulas evectis imperat Medinisidonius in Cantabriæ portus dirigere vela. Ipse aliquot cum navibus, quæ minus quam ceteræ inanes atque inopes erant, in altum se dat. ceteræ non longe Hibernia abeunt. Fuere quas variæ undique procellæ in mare interius rejectas Angliæ aut Galliæ oram afferrent. Plures Norvegiæ abrupta, & saxis incerti fluctus elisere. pars ad ultima Septentrionis & ignotum adhuc Orbem turbine aufertur. Rex Scotiæ in sua litora

tora ejectis pacis jura servavit. Triginta & duæ naves Hiberniæ vadis impactæ, aut proximo mari haustæ sunt: enisique homines ab accolis trucidabantur, quia plures erant, quam quorum tuto misaresceret. cæteras ira fati in patriam prosecuta est. nam in ipso portu duas fortuitum incendium consumsit. alias alii casus perdiderunt. Triginta omnino superfuere, quæ commeatus vexerant: E belluis una, tantæ modo classis ducem ferens. Primores multi, vulgique pars magna non multo post reditum vita excessere, sive contractus tam molesta jactatione morbus, sive aliquos animi ægritudo confecit, dum more dominantium rei subduntur his quæ fortuna peccaverat. Summa cladis ex eo apparuit, quod Rex edicto luctus tempora contraxit, ut magnitudinem damni, quod late nobiles domos funestaverat, publicis oculis subtraheret. Apud Anglos, Batavosque captivis soluto pretio, quibusdam & dono data libertas. Dum in dubio eventus se extendit, & metus pietatem docet, crebro supplicatum. Pro victoria gratiarum actiones Deo decretæ sunt. ipsaque Regina triumpho vecta priscum in morem oratione ad populum exposuit, majore nunquam æternæ providentiæ beneficio approbatum, quam infirma adversus vim superam præsidia humana sint. At Batavis communis periculi etiam in hoc fructus fuit, quod æquiore posthac usuri erant Anglorum societate, qui jactare hactenus solebant, quod socios sustentarent, id soli se humanitati præstare. Dum naufragæ classis reliquiæ in Hispaniam rapiuntur; Parmensis ex diuturna felicitate in miseriam, ex fiducia in desperationem versus, alieno magis impulsu quam consilio suo, quod odisse jam

jam cœperat, in Bergarum ad Zomam obsidionem trahitur. Instigabant Brabanti, ne unum oppidum, unde hostili equitatu infesta itinera, & agri vastabantur, ipsis deesse & suis victoriis pateretur. Nec duci admodum displicebat gravem exhaustæ jam Flandriæ exercitum alio transducere, pudore quoque & metu, ne, si detrectaret, nihil in ipso opis videretur. Quod si rediret fortuna, via in Zelandorum insulas, mox bellum intra Hollandiam parabatur, proxima nimiæ spei, quam præsumserat perdideratque. Namque id oppidum præclaro situ Brabantiæ in finibus Zelandiam parvo discrimine aspectat. Flandria & Hollandia lateribus adjacent. Haud longe pars est Scaldis, in quam Zoma, qui oppido nomen dedit, illabitur. Hinc portus oppido longus & nonnihil flexuosus. Floruit multum commerciis sub ditione familiæ cognominis, donec Antverpiæ vicinitate & belli malis attereretur, hostes & illos experta quos præsidio acceperat. Sed ex quo adjecta fœderibus fuit, proditione aliquoties periclitata, vi & obsidio tum primum tentabatur. A Bergarum territorio Tola, Zelandorum oppidum & insula, Scaldis æstuario dispescitur. quod idoneum subvectionibus copiarum, & ne apud Batavos relictum obsidionem recluderet, præmissi occupare Montigniacus, & Octavius è Mansfeldiis comitibus. Qui simul disjectis in Hœsdam belli rumoribus improvisi adfuere, per vada octingentos milites ducunt oram Zelandicam suggressuros. Sed male observato æstus tempore, qui jam increscebat, nutantibus cœno vestigiis graviter annixos pauci propugnatores detruserunt. interim contra jaculatores, quos Brabantico in agro hostis re-

liquerat, lorica ripæ (ita locus erat) se tuebantur. Statimque cura Comitis Georgii Eberardi Solmensis, qui insulam præsidebat, & vulgato periculo, adaucta defensantium multitudo, regressum hostem in fugam & voragines egit. Vix duces emersere. quadringentos, ut quidam tradidere, profunda uligo, aut, si qua pars corporis eminebat, destinatior telorum jactus interemit. adversa ex parte unum modo cecidisse haud procul miraculo abit. Exinde insula castellis, excubiis, machinis firmatur. Tum vero spem alteram amplexus Parmensis, ut portu intercluso oppidanos commeatu arceret, ingenti illo exercitu, circumjecta collium & aggeres insedit, junxitque pontibus quæ interscissa erant. Quibus interriti Bergenses, nec velut obsiderentur, quia miles, & virtus, aut defensioni necessaria à Zelando & proximis Hollandorum urbibus affluebant, quasi positis contra castris, pedes aut equo dimicabant, levibus quidem prælius, sed non sine hostili sanguine. nec tantum militis egregia virtus, sed oppidanis muniendi labor & tributa extra ordinem imperabantur, laudabili ducum & magistratuum concordia. At inter Anglorum rectores (id in præsidio roboris erat) de summa præfecturæ ortum certamen, & si quid ultra turbidum, Princeps Mauritius cum Ordinum legatis tuto pervectus coram composuit. Oppidum inter Scaldimque castella erant duo, hinc machinis, inde æstu satis defensa, quorum quod in septentriones abit, tormentis ab aditu oppidi divellere frustra Parmensis parabat, ut navigationi intercederet: eique curæ defixus in spem proditionis adducitur, qua Itala calliditas elusa est: Hispani è captivis duo cauponem,
apud

apud quem custodiebantur, & Anglum militem, eodem solitum divertere (Grimston nomen erat) sollicitant ad traditionem castelli, de quo memorabam. Illi, quorum ingenium à quæstu turpi ita non abhorrebat, ut tamen, si pretium esset, mallent hostem quam suos fallere, præfecti consilio instruunt dolum. Aditus ab utroque Parmensis, ne operam sperneret, aut, quod accidit, obsequii simulatione circumveniretur, magnis pro illorum fortuna muneribus & promissis oneratos obstringit jurisjurandi religione: & cum ne sic quidem nisi ipsorum periculo satis crederet, convênit, ut vincti inter armatos duos comitarentur, ituros in munimentum, si fallerent, strictis pugionibus. Satis ita cautum videbatur, nec enim fore queis odio salutis alienæ sua evilesceret. Qua fide ter mille, & inter eos insigni stirpe plerique accinguntur, ut castellum invadant. Patuit porta, dum quinquaginta transeunt: & hactenus promissis exitus respondebat. Tum subito porta pensilis altera præcisis funibus dejicitur, cæduntur que admissi aut capiuntur. nec custodibus Hispanis in vinctos proditores ferri usus placuit, territis pavore, & præsenti ultione. Sed exclusum agmen, cum continuo alter alterum urgentes recessus non facerent locum, versa in virtutem desperatione, per fossam æstu destitutam scandunt aggerem: jamque sepimento è palis priore convulso ad interius sistebantur: unde pulsi machinis, quæque ignifera alia præscii fraudis paraverant, in abditas, qua fugiendum erat, insidias ruunt. Cæsi pars magna, & qui evaserant, recrescentibus aquis, perque inscitiam locorum cœno hauriebantur. Hac fraude Parmensis, & quod cœlum ingra-

vescens morbis & mortibus grassaretur, cum flexu autumni crebros per imbres plana stagnarent, neque præ luto aggeres tenerent vestigia, hoc primum, dehinc castra deseruit, diuque caritate ac tandem rerum omnium, & aquæ dulcis maxime inopia coactus obsidionem sensim solvit, quam spe vana in sesquimensem produxerat. Paucos tamen locos, ne nihil egisset, adversus excursionem munit. Nec eo minus post ista tempora ditantur Bergæ frequenti ex hostibus raptu, & sub peculiari Principis Mauritii imperio revirescunt. Namque ei & hæc, & alia, quæ hostiles partes sequentium fuerant, Ordines dedere solatium eorum quæ ipsi paterna ab Hispano tenebantur. At Brabantus ager, hibernante per vicos Parmensis exercitu, post Flandriam atterebatur. Bonnam interim dilecto cum milite missu Parmensis à primo jam vere Cimacensis obsederat. nec Scenquio contra certandi copia, sed Principum Germaniæ concilium ingressus exposuit periculum egregiæ urbis, quando non sibi, non Truxio vires in hostilem exercitum. Ipsorum potius interesse, ne Hispanica dominatio, armorum per Belgicam specie, proxima quæque & semper ulteriora invaderet. Valida namque imperia, atterendo singulos, cunctis supercrescere. nec aliud remedium, quam festinos occursus, & ex communi metu virtutis societatem. Ad extremum ita finivit, ut si tutela affirmaretur, Bonnam ipsis permitteret. Sed hæc militari facundia elocuto, non quale exspectarat Germanorum nomine responsum redditur. At nos, inquiunt, alienis discordiis vestra causa non immiscebimur, quibus improspera toties in Galliam auxilia documento sunt, motus gentium ipsis ambi-

ambiguos, foris accedentibus nunquam innoxios esse. Plerique nostrum nec Belgis abstinuere: quam feliciter ipsi sciunt. Eadem scilicet mercede qua Rex Galliæ fratrem submiserat, & Catharinæ Medicææ auspiciis pro Antonio navigatum est. Nunc cum iidem illi gratiam Hispani & fœdera ambiant, nos Philippum postremi iritabimus? qui non spernendis in Germania possessionibus pars ipse nostri, restituit sedibus Germanum antistitem. Imo affinem potentiam colamus potius pace, quam bello experiamur. Ita elusus, dum Angli Batavique distenti majoribus auxilium & ipsi negant, milites præsidio relictos, queis Pedalitha Silesius præerat, hortatur morari hostem, dum tutó liceret, ac fortiter tolerare obsidium. nec secus fecere, occisoque Baptista Taxi, egregio Hispanorum duce, & multis eruptionibus victores, postquam semestri labore munitiones circumjectas hostis extorserat, penuria quoque afflicti, non indecora pactione urbem tradiderunt in Bojoari antistitis potestatem. id nomen usurpabatur: quanquam iniit urbem miles Hispanus tenuitque. Hinc jubetur Mansfeldius, qui autumno jam inclinante Cimacensis vires auxerat, obsidione peracta cum parte copiarum Wachtendoncam degredi, quod oppidum superna Geldrum regione Nersæ amniculo adjacet. Præsidium erat ex Scenquii cohortibus: nec facilem adpugnationem situs loci uliginosus, & vis hyemis ingruens effecerat. Sed ab obsessoribus aggesta humo in altitudinem tumuli, quæ ædificia despectaret, cadentes inde globos, modo injectos etiam ignes, oppidani non pertulerant, accedente & metu, ne quæ tum humebant gelascente mox cœlo hosti pervia fierent, aucto-

res militi ne citra ſpem ullam ſecundi eventus (quia exiguæ ſociorum vires, & procul aberant) ipſorum fortunas corrumpi pateretur. Tracta in ultima anni obſidio, etſi ſucceſſum habuit, multa ipſorum millia confecit per cœli ſævitiam, & neceſſariorum egeſtatem. Sumptus enim & damna Hiſpanicæ claſſis regias opes ita exhauſerant, ut diu exercitus ſtipendiis fraudaretur. Hinc crebræ ſeditiones, & ſpes prædæ uberioris multos in transfugium illexit, quod Batavi tuti ſuos inter amnes paulum promotis finibus hoſtilem agrum impune incurrerent. Sed harum partium Ordines, cum nova evitarent, antiquis oneribus premebantur. nam exorti per Scotiam qui Mathiæ aut Valeſio militaverant, atque alieni nominis redemptores advectas naves auctoritate publica pignerabantur. Miſſa ad Principes legatio docuit erratum ignorantia moris Belgarum: nam Batavos, etſi copiis ſuis cæteras civitates adjuverint, nunquam illarum æris alieni participes factos, nec alterius quam Arauſionenſis imperio paruiſſe. Neque nunc recte à fœderatis peti, quod gentes deberent quæ à fœdere deſciverant. Hoc ideo tradendum putavi, quia talibus verbis repertum eſt exactiones damnoſas refellere. dataque occaſio, cum ducibus, qui ſub ſacramento remanſerant, de veteri ære in certas portiones paciſcendi magno in rempublicam levamento. Communi inter hæc metu, & Trajecti Batavorum vinctis qui imprudentiæ remedium ex pertinacia quærebant, diſſidia ab Liceſtrio orta deflagraverunt. Sed Gertrudisbergæ præſidium (pedites habebat mille quingentos, equites trecentos) quia plus licentiæ ex occaſione diſcordiarum uſurpaverat, quam ut veniæ

fidem,

fidem, aut non infame commilitium ſperaret, impacatum, & ultro ferox manebat hoſtium vicinitate. Initio tumultus exactis qui fuerant, & impoſitis quos vellent ducibus, adhuc Parmenſis literas & nuntios averſabantur. Immixti deinde ignorantibus hoſtium miniſtri, & qui legati in Batavos erant, auditas minas in pejus referentes, pœnarum metu ſeque & alios ſtimulabant. Accenderat iram contemtus, poſtquam Willugbæus Anglicani auxilii rector velut pacando militi Wincfeldium affinem ſuum, ut conſilium fuit oppido, reipſa ſeditioni præfecerat, dataque ab Ordinibus ſtipendia quibus ſuſpectos eliceret, non certa pactione, ſed in ſpem occaſionis, numeraverat: unde quaſi deceptis eludebant, & velut rapto abutebantur. Vbi hanc pecuniam duces, & ducum exemplo miles per luxum ſaginamque perdiderant, miſſo equitatu prædas undique traxere: quin & naves retentabant, nullo hoſtium aut ſociorum diſcrimine: nec magis pacatis gentibus abſtinebatur. Sic hyemem agentes ſollicitabat ad proditionem, quo facile ab his flagitiis tranſitur, Odoardus Lanzavechia Bredam in proximo Brabantiæ regens. quippe intutum in peccando modum, & Parmenſi imputari poſſe, quod apud Anglos Batavoſque nunquam ſatis excuſaretur. Vera dicebat: nec ab hujuſmodi conſilio abhorrebant, in omne vitium corrupti, & qui mos eſt ſeditionis, infenſi mitiora ſuadentibus. Pari mox omnium rabie, aut paucorum tot inter turbidos formidine & ſilentio, eripiuntur arma oppidanis. prætendunt Anglicum nomen duces pleríque ejus gentis, miles etiam Belga. Ac quo plus turbant hoc liberalius offertur impunitas, Ordinum graviora

metuentium literis. Redirent ad signa, obliti discordiarum, quibus publicus error & ira fati cuncta miscuissent: præstarentque reipublicæ, ut non à se ortis dissidiis ipsi finem imponerent. Sed huic defensioni suorum facinorum conscientia non credebant. Dubitatum est, an in rebelles, & Ordinum Mauritiique imperia pertinaciter respuentes, vis pararetur. Nam aliis displicebat iritari periculo militem. Diem melius & tempus sanaturum impetus vix unquam durabiles. Contra afferebatur, patientiam & lenitatem in ludibrium vertisse. an vero exspectandum, ut hostem, qui cum secreta jamtunc colloquia, palam mœnibus admitterent? Si addito metu venia ostentaretur, bonis audaciam dari, ceteris resipiscendi necessitatem. Ita nuper Medemelacam pœnitentia militum redditam, quam sedentes frustra opperirentur. Vtrum fieret non interfuit. Nam certi perfidiæ, seu destinationi permitteres, sive ultro impelleres, eadem meditabantur. Vere primo terra & flumine copias, quantæ tunc haberi poterant Mauritius admovit, minores quam ut obsidium contexeret. At illi tormentis petiti paria reddidere, ut præter ceteros Iustus Villersius caderet, insigni militia, Trajecti quondam regimen & nunc castrorum præfecturam meritus, utque Principis juventam belli consiliis instrueret. Sed imminens oppugnatio, cum properata jam aggeris ruina oppidum nudasset, extracta est colloquii simulatione: & qui sequebatur dies exundatione amnium, & pluviis fœdus inhibuit accessum. Simul Lauravechia accitu Wincfeldii adventare lecta cum manu audiebatur. Nec Anglo suadendum ad scelus verba defuerunt, Verum advocata

con-

concione: Cernitis illos, ait, quorum globi & ignes hostilia nunquam mœnia pari impetu circumsonuere: tanto nobis infestiores. & nunc ferrum cominus intentant: omnesque inimicis vocibus ad supplicium exposcimur. At inde veniunt qui servatos nos volunt: apud quos gratiam ac præmia mereri licet. In vestra nunc manu est, commilites, periclitari deditionem, an dare beneficium & accipere malitis. Promptissimi cujusque vocibus, cæterorum admurmuratione probata oratio. Neque Mauritius substitit imparatus longiori obsidio, & ne transitionem, quam prohibere non poterat, cogere videretur. Literas tamen misit, si quos adhuc moveret respectus honesti aut timor infamiæ. quæ per ludibrium accepta vænali turbæ, quando supra elapsas stipendiorum pensiones donativum Parmensis adjecerat. Illum tum primum ajunt pressum longo mœrore vultum levasse, cum traditæ urbis è specula Dordrechtum, & illa crudi olim belli loca spei atque oculis admoveret. Inspicere juvabat & calcare primam duodecim ab annis Hollandicarum urbium redactam in potestatem. Eaque gaudii festinatio fuit, ut nullis adhuc præsidiis ingressus oppidum crederet se illis, quos admissus hoc ipso debuit habere suspectos. Et fuere qui dubitarent, an ex magna occasione verterent perfidiam. Sed ad consensum tempus defuit, aliis intutum putantibus. Sibi, non partibus, tribuerunt, ne ambas fallerent. Pauci in Angliam, aut vetus ad sacramentum refugere. Ceterorum suos cujusque apud numeros, ut eos Parmensis distinxerat, egregia bello opera fuit, spe nulla salutis nisi per victoriam: quia proscripti proditionis & transfugii crimine belli

jura amiserant. Improbantibus tamen scelus etiam queis proderat, irrisi diu mercatorum vocabulo, ne mortem quidem honestam, nisi pauci, habuere. Plerosque captis in urbibus pœna vindicavit. Datus à Parmensi miles possessioni urbis, & excursibus, sæpe fortiter, & proximis diebus feliciter pugnavit, interceptis turmis tribus Mauritianorum equitum, qui Silvam ducis juxta incuriosius palabantur. Hoc magis ex usu visum proxima annectere: mandataque cura præfectis minoribus. Præter Gertrudisbergam, alia quoque oppida duo, Mosam ultra nunc jacent, Hollandici juris: sed Hœsda olim Mosa continebatur, antequam novo facto alveo venis exaruit: pars credita vetustissimi Teisterbantiæ Comitatus, in fide ac clientela Clivicorum Principum, qui in Hollandos deinde jus suum transcripsere. At Septembergæ oppidum Strideni quondam agri portio, flumine sane dividitur. ideoque sacra illic non à Trajectino, ut reliquam per Hollandiam, sed Leodiensi ab antistite curabantur: proprios vero Dynastas habuit, sed ut Hollandiæ Principibus obsequium deberetur: quorum imperio & supra Gertrudisbergam vici aliquot, ab antiquissimis temporibus parent, quippe cum mos validis gentibus transcendere amnes, ut proximæ ripæ munimenta interioribus circumjicerent. Nihilominus & Hœsdam & Gertrudisbergam Brabanti sibi vindicare jampridem frustra laborant. At nunc Septembergas invalidam opere, & prædam semper armis, facile Arembergius invaserat: sed teneri non potuit, quia Nordamum & alia circum loca Batavi tuebantur. Missus in Hœsdam Carolus Mansfeldius, simul Bommeliam, caput insulæ adjacentis,

centis, quam geminos inter confluentes revulsi Mosa & Vahalis ambiunt, dolo & oppidanorum aliquot conscientia petebat. Sed retecta punitaque proditione, cœpto obsidio institit, Hemertam juxta arcem acceptam in deditionem obtinens, cum immodica per augmenta effusus amnis campos auferret. Nec jam vis sed fames Hœsdæ timebatur, quam longinquo ambitu circumventam ab hostilibus copiis Famarsius defendebat, destinationis intrepidæ, nec dubitaturus ultima tolerare. Prævenit Mauritius, coactoque proximis è præsidiis militum comitatu, qua rarior hostis, perrupit, illatis quorum inopiæ timebatur. Inter hæc abducta non procul parte exercitus Helium Bommeliensis insulæ arcem, Crepicordium contra, Mansfeldius machinis navibusque aggreditur. Opera, manus, tutamenta abunde erant, ni Sidenborgus præpropera deditione spem metumque abrumperet. Ipsi visum culpam militibus assignare, hoc confidentius, quia plerique occubuerant, dum Hispanus miles injussu ducum in exeuntes sævit. Hujus loci præsidio, & Crepicordii ex adverso, quod Hohenloio dirutum regii duces restituerant, ad confluentes Disæ amniculi & Mosæ fluminis, ingressi insulam, patentes agros, quæque arcium aut castellorum infirma pervastant, haud dum certi quo potissimum evaderent. Modo cæptas ubi insula desinit, Gorichemum contra, munitiones aucti imbribus amnes differebant. Deinde aliud consilium trans Vahalim sita, Geldros & mox Trajectum, accedere postremo insulam Vorenam nomine, quæ Bommeliensi superjecta est, castelloque ante biennium à Nassavianis insessa, adorti eminus, audiunt

Hohen-

Hohenloium dilecto cum pedite & turmis in prælium adventare, majore fama. nec manendi spes Mansfeldio, postquam veris tempora & æstatem per irrita aut successus exiguos transmiserat. Mosa igitur remeans turbine subito & ira Hispanicæ cohortis ob non solutas pensiones, contra ipse nisus haud procul exitio fuit. Præerat cohorti Saurius Læva, tam militi gratus, quam Mansfeldio ex verborum nuper certamine inimicus. Nec deerant qui Principis Asculitani & Pastranæ Ducis dolo atque in Parmensem odio ardescere seditionem crederent. Haud dubie traxerat jam pridem invidiam Parmensis rerum gestarum magnitudine & gloria Hispanos duces supergressus, & Italis apertius quam conducebat fisus & favens. Inde exorti qui virtutes non minus quam infortunia criminarentur. Sed proditam classem, conatus in Bergas irritos, aliaque hujusmodi palam. Tot vero nationes partem maximam Belgarum subactas, egregia in illam populi studia, occulto apud Regem & specie laudum perniciosius jactabant. Nec vanus de illo metus, si vitam in deteriora Hispanici imperii prorogasset: ne clarus bello & regendi clementia, hosti quoque non invisus, debitam filio Lusitaniam (ut tum plerique ferebant) parata possessione mutaret. Certe seu Philippus, ut sunt regum ingenia, pronus ad formidinem, dum nimium gloriæ ducem premeret suam ipse fortunam frustrabatur, sive immensos sumtus vera paupertas excepit, provisis quæ inopia provenere, & præsentium tædio Parmensis morbum consciverat: quæ illi causa Germanicæ profectionis ad aquas Spadanas fuit. Nec post id temporis solita illi valetudo,

aut

aut fortuna rediit, cum alterum altero corrumperetur. Itali gens læta ſuſpicionibus, & fingens quicquid auderet, datum ab Hiſpanis duci ſuo venenum arguebat: eaque fama immanitate ſui commendata prævaluit, & quia in Hiſpanum quidvis facile creditur. Literas, queis apud Philippum graviter accuſabatur, Mauritius interceptas ad ipſum nuper miſerat. ille diſſimulato hoſtis beneficio; nec actis gratiis, ſcriptorem literarum Ioannem Moreum, qui res Hiſpanicas magno aſtu & effuſa largitione in Gallia promoverat, ad epulas vocavit. nec is diu ſupervixit, nova rumorum materia: præſertim cum is, qui miniſter vindictæ fuiſſe credebatur, nullo cæteroqui merito tolleretur honoribus. Inde Ricardotus à Parmenſi in Hiſpaniam mittitur, purgandis, quæ de non adjuta claſſe ipſi objectabantur. Rex & hunc, & qui viciſſim arguebatur Medinifidonium coram audiit, ac videri voluit utrumque ducem abſolvere. Repreſſa ſeditione militum paucorum ſupplicio, & diſſoluta cohorte, quanquam bellandi vetere, integras ab eo motu centurias ſeptuaginta jubetur Mansfeldius Bercam rapere. Vrbs ea Epiſcopi Agrippinenſis tertium jam annum, ex quo Parmenſis inde abſceſſerat, caſtellis ſepta tenebatur. Nacti eam jam pridem Truxius & Nienarius, quia cauſam ille, hic arma contulerat, diſceptatam poſſeſſionem Fœderatis Ordinibus, ut ſequeſtris, permiſerant. Sed ejus anni initio Batavi juncto ponte (quo Rhenus transiretur) & equitatu ſuperiores, commeatum intulerant. Exinde miſſus (rogatu Epiſcopi ad Parmenſes & ipſe venerat) cum parte copiarum Varembonius regius Geldriæ moderator, qui vim & famem propius admo-

admoveret, in transitu Blidobecam (hanc olim arcem Scenquius juri parum fidens, ut propriam sibi armis vindicaverat) haud incruentus invaserat. Nam præsidiarii, vetus & exercitus miles, toto mense tormenta passi, ausique paria, miscuerant cladem, donec graviore inter paucos jactura, perque mortem centurionum discordes (& quosdam suorum exegerant) lapsabundis jam munitionibus hostem admisere. Insignivit victoriam reperta inter strages mulier, quæ virili habitu animoque prædam & vulnera concupiverat. Quod primis discordiis palam sæpe visitatum: neque ejusmodi exemplorum feracior ulla ætas fuit. Nam ut magna belli nomina Deus, & Patria, aut Princeps, in partibus attonuerant animos, libidine odii fas etiam sexus exuebatur. At Scenquii ferox semper ingenium propria jactura & pudor irritabat. Hinc erepti penates in ultionem incenderant: inde, quod non satis sibi militis quo Bercæ inclusos eximeret, acrius animum fatigabat. Contractis tamen quas habebat turmis vexillisque, locum communivit in Rheni ripa haud procul Resa oppido, obnitente frustra Varembonio, unde acceptas amni copias terrestri itinere Bercam ductabat. Dein comperto auxilia Verdugoni advenire, citis itineribus deprehensos Luppiam ad amnem Westfaliæ in campis cæde impulit, ut stipendium quod in Frisiam ferebant, fuga dimitterent. Eo successu audentior, Noviomago, cui jampridem infensus, nocturno impetu excidium minabatur. Præmisso equitatu delectas per tenebras paucis cum pontonibus, quas milite oneraverat, delatus Vahali, urbem attigit, ea parte munitam hoc uno, quod amnis prælabitur. Iubetque expeditissimos

tissimos suorum dirutis cancellis ædium unam quæ retro in ripam exeunt irrumpere, ut deinde catervatim effusi per urbem turmis jam assultantibus portas remolirentur. Sed forte domus, in quam fiebat impetus (nec eadem erat quam Scenquius ante destinaverat, oblato per noctem errore) nuptiis tum celebrabatur. Hinc ingens statim strepitus, excitique oppidani, ipsam ædem, & aliquos in publicum progressos armis, deinde tormentis obsident. Addidit multitudini fiduciam dies, pauci contra per angustias & trepidationem atrocius cædebantur. Nec inhibere fugam Scenquius potuit stans in ripa, & modo omnes, modo singulos nomine inclamans, ut perficerent pulcherrimum facinus, ac forti eruptione viam panderent secuturis. Accedebat grave perculsis incommodum, quod assumptas præsidio naves noctis adhuc obscuro infra urbem vis fluvii detulerat, ut fugientes excipere non possent. Cum hostium telis premerentur, rara ad ripam navigia ruentium oneri ac consternationi cessere, interque plurimos ipsum Ducem, ut erat, armis gravem hausit amnis. Eum vivendi finem Scenquius habuit, vir suo sæculo præter cæteros nobilitatæ audaciæ. nonnulla domus claritudo; sed ipsi aucta sub Parmensi gloria. mox equestrem dignitatem, & alia militiæ ornamenta Licestrius adjecerat. Multum animi, prudentiam sæpe desiderares: jura & leges pati nesciebat, unde ipsi apud milites favor, apud vulgum rectoresque odium: quanquam durum & intractabile ingenium flecti cœperat ætate. Repertum corpus victores ob transfugii memoriam ludibrio exposuerunt. Sed demovere coëgit ultio militis, qui ducis ignominiam in No-

vio-

viomagenses captivos acriter vindicabat. Biennio tamen inhumatum capta demum urbe Mauritius composuit. Et Nienarius ea tempestate, dum machinamenta quædam indiligentius lustrat, casu interiit: belli ferus, morum inculpatus. Orbatus utroque duce Taxius, quorum manu fortuna partium steterat, tandem dimisit bellum, maxime postquam & Berca hosti cessit: ubi longa & in sequentem annum tracta obsidio cladem prius Hispano, dein victoriam dedit. Nam post soluta stipendia adscito in commilitium Scenquii milite, qui luctu ducis efferatus seditionem minabatur, quia insula ejus in manu: claustra Rheni, facile emtorem inventura erat: mox ultima Batavos cura subierat Bercam juvandi, spe haud alia, quam ut hosti, cui urbem non poterant, tempora eriperent. Missum hoc consilio Comitem Falcostenium duobus cum millibus præter additos equites, simul occupato in transitu castello amnem superaverat, consequitur Varembonius: nullo prælium animo, quanquam major advenerat, sed ut euntium tergis cum cæde insisteret. Duas Anglorum centurias novissimum agmen regens Franciscus Verius in hostem vertit: sustinuitque impetum, donec circumfusus eques, & universæ mox cohortes signa intulere. Fit pro numero magna strages: & cæsis hostium promptissimis rapta vexilla peditum decem, turmale unum, & equorum magna vis. Pauci cum duce effugiunt. Verius illustre hoc virtutis specimen aditum ad dignitates famamque habuit. Varembonius partem magnam cladis Carolo Mansfeldio imputabat. nam is quoque adfuerat, sub ipsum pugnæ tempus adductis è Bommeliensi insula cohortibus:

tibus: posthabitusque nuper, eundem cum honorem ambo peterent, deseruisse nunc æmulum ferebatur. Tuto post hæc itinere victores vehicula cum copiis ad obsessos perduxere: qui & ipsi stationes proximas feliciter irruperant. Regressi per ignara hostibus periculum fallebant. Nec tamen inclusos adauctæ hostium vires terruere, antequam castellum propter Resam, subsidium commeatus, vadoso flumine Hispanus irrupit. Tertio post hæc mense in annum alterum hyems egrediebatur, cum haud dissimulantibus Batavis, nullam sibi militiæ copiam, qua tantis spatiis divulsos juvarent, ad ultima se consilia applicuere, pacti haud indecentia. Retinuitque Bercam Parmensis, quomodo Bonnam & Novesium, Cliviæ etiam urbibus insidians, inter Principis senectutem, & empta potentium studia. Ita præsidiis, aut per addictas potestates Arnhemo tenus Rheni potiebatur. Neque vero Aquægrani, libera imperii Germanici civitas, salvam habuit pacem inter arma, cum Philippus veterem apud Brabantos Principes ejus urbis tutelam ut dominationis nomen interpretaretur, edicto proturbans incolas, qui Romana sacra profugerant. Sed redemta ab regiis ducibus mora, contentique agrorum raptu, urbem distulere, donec multos post annos vis partium in Germaniam versa & hoc in speciem juris obtendit. Dum ad Mosam Rhenumque exercitus certant, inter congressa passim præsidia pugnatum, multa Mauritianorum præda. Nam & in hostilis regionis intima eques ignibus grassabatur, & obvios commeatus trahebat fusis defensoribus. At mari crudeliores occursus, quia Batavi hac parte virium potiores solita inter pares belli commercia,

&

& jura captivitatis diremerant. Futuri hostes si tantundem pollerent, per furta navigantibus infesti, prædones vocabantur. Hinc iritati crebris suorum suppliciis Flandri, & qui Batavis è classibus (ut ferox est genus) sceleris alicujus conscientia transfugerant inermes navium, cupiditate ultionis & prædæ, validiores etiam desperatione terrebant. Sæpius accidit, semel memorandum, quia prisca facinora adæquat, pars ut altera alterius navigiis circumventa pulvere tormentario seque & hostem incenderit. Tanta est cura vitam desperantibus non multos mori. Hoc primum tempore quæ hactenus alienis tumultibus quieverat bellum sibi reponi sensit Hispania. Nam Angli assumtis Batavorum navibus & milite, Gallæciæ maritima temere adorti, deinde Antonium in regnum reducebant, fixis ad Vlyssipponem castris. Naves regina de suis attribuerat sex: cæteræ erant centum & viginti: queis Draco imperabat: pediti Norisius: spem prædæ inter se partiti. Tanta successuum initia, ut jam Albertus Austriacus Philippi nomine urbi præsidens fugæ se pararet. Sed privatorum conatus erat, inde per incerta obsequii, & rerum necessariarum exiguo provisu, & potus quoque intemperantia morbis grassantibus, incertum reliquere, Lusitanorum studia & opem à Mauris vane promisisset Antonius, an ipsi festinato alitu corruperint. Nec auditi Batavi, qui arces se maritimas regnique aditum servare paratos ostenderant. Vt soluta obsidio, statim qui res novas sperasse convincebantur ab Hispano ad supplicia rapti. Ab Anglis nihil actum ultra, nisi quod receptu non lacessito & irruptis impune castellis, apparuere invalida Hispanici imperii: & di-

repta

repta mox obvia classe Germanorum Balticis è civitatibus, occasio gentibus data est per legatos inter se & scriptis certandi, an copiæ quibus parati populi hostem juvant rite in prædam venirent. Sed & Gallia in partes adscita miscuit causam, postquam Guisium apertæ defectionis autorem Rex interfecerat, ipsumque mox Regem percussor monachus, ultimum Valesiorum sanguinem: & in utriusque ultionem arma capiebantur. Francicis non dubie moribus ad Borbonios pertinebat successio: sed caput gentis Henricus Benearni Princeps, è regno Navarræ vix quicquam præter nomen usurpans, ut quod jam olim Hispani interceperant, professus Reformatam, quam vocant, religionem, etsi utrique sectæ jus æquum pollicebatur, traxerat nobilitatem, exclusus oppidis. Versaque rerum facie apud Romanenses, culpa defectionis, penes alteros regium nomen conspiciebatur. Nec suo Philippus exemplo territus est, quo minus Meduanium (Guisii is frater duplici pietatis obtentu utebatur) non occultis jam opibus, sed palam auxiliis firmaret, ut interjectum sibi & Belgicæ regnum, atque olim utrinque metuendum, occuparet discordiis, si adessent successus, suorum alicui fiduciariam potentiam traditurus. Isabellam quippe filiam ostentabat Henrici secundi Galliarum regis è filia neptem, dignissimam quæ regno imponeretur, vel ob paterna merita, vel ob maternum sanguinem, eoque justius, quod Britannia Armorica, ut alia quædam, Galliæ fœminarum imperia etiam ante hac nocuissent. Parte alia Sabaudus gener prolatis finibus aperiebat Alpes. Accepto nuntio Lamotam missu Parmensis cum equite & cohortibus in Galliam pro-

& jura captivitatis diremerant. Futuri hostes si tantundem pollerent, per furta navigantibus infesti, prædones vocabantur. Hinc iritati crebris suorum suppliciis Flandri, & qui Batavis è classibus (ut ferox est genus) sceleris alicujus conscientia transfugerant inermes navium, cupiditate ultionis & prædæ, validiores etiam desperatione terrebant. Sæpius accidit, semel memorandum, quia prisca facinora adæquat, pars ut altera alterius navigiis circumventa pulvere tormentario seque & hostem incenderit. Tanta est cura vitam desperantibus non multos mori. Hoc primum tempore quæ hactenus alienis tumultibus quieverat bellum sibi reponi sensit Hispania. Nam Angli assumtis Batavorum navibus & milite, Gallæciæ maritima temere adorti, deinde Antonium in regnum reducebant, fixis ad Vlyssipponem castris. Naves regina de suis attribuerat sex: cæteræ erant centum & viginti: queis Draco imperabat: pediti Norisius: spem prædæ inter se partiti. Tanta successuum initia, ut jam Albertus Austriacus Philippi nomine urbi præsidens fugæ se pararet. Sed privatorum conatus erat, inde per incerta obsequii, & rerum necessariarum exiguo provisu, & potus quoque intemperantia morbis grassantibus, incertum reliquere, Lusitanorum studia & opem à Mauris vane promisisset Antonius, an ipsi festinato aditu corruperint. Nec auditi Batavi, qui arces se maritimas regnique aditum servare paratos ostenderant. Vt soluta obsidio, statim qui res novas sperasse convincebantur ab Hispano ad supplicia rapti. Ab Anglis nihil actum ultra, nisi quod receptu non lacessito & irruptis impune castellis, apparuere invalida Hispanici imperii: & di-
repta

repta mox obvia classe Germanorum Balticis è civitatibus, occasio gentibus data est per legatos inter se & scriptis certandi, an copiæ quibus parati populi hostem juvant rite in prædam venirent. Sed & Gallia in partes adscita miscuit causam, postquam Guisium apertæ defectionis autorem Rex interfecerat, ipsumque mox Regem percussor monachus, ultimum Valesiorum sanguinem: & in utriusque ultionem arma capiebantur. Francicis non dubie moribus ad Borbonios pertinebat successio: sed caput gentis Henricus Beneami Princeps, è regno Navarræ vix quicquam præter nomen usurpans, ut quod jam olim Hispani interceperant, professus Reformatam, quam vocant, religionem, etsi utrique sectæ jus æquum pollicebatur, traxerat nobilitatem, exclusus oppidis. Versaque rerum facie apud Romanenses, culpa defectionis, penes alteros regium nomen conspiciebatur. Nec suo Philippus exemplo territus est, quo minus Meduanium (Guisii is frater duplici pietatis obtentu utebatur) non occultis jam opibus, sed palam auxiliis firmaret, ut interjectum sibi & Belgicæ regnum, atque olim utrinque metuendum, occuparet discordiis, si adessent successus, suorum alicui fiduciariam potentiam traditurus. Isabellam quippe filiam ostentabat Henrici secundi Galliarum regis è filia neptem, dignissimam quæ regno imponeretur, vel ob paterna merita, vel ob maternum sanguinem, eoque justius, quod Britannia Armorica, ut alia quædam, Galliæ fœminarum imperia etiam ante hac nocuissent: Parte alia Sabaudus gener prolatis finibus aperiebat Alpes. Accepto nuntio Lamotam missu Parmensis cum equite & cohortibus in Galliam pro-

proficisci, pecuniam Borbonio & quatuor Anglorum millia Regina transmisit: nec fœderatarum gentium Ordines auxilia segnius decrevere. Missisque navibus cum alimentis & quæ bello idonea, pecuniam addidere, liberalius quam pro rerum præsentium angustiis, ob spem futuri. Id vero magnificum & leniendæ libertatis invidiæ fuit, reipublicæ opibus regnum juvari. nec minus utile eventu, & hosti exitiosum, dum Walonicæ gentes expositæ armis, quibus olim causam dedere, pari malo affliguntur, suus sive Gallicus miles assultaret. Deinde vires Hispanorum, Gallia retentante vincendi tempora, Batavis patuerunt, auctique limites, ærarium, copiæ octo per annos, donec Borbonius, sua virtute perduellium turbidis rebus, & ipse tandem Romanam in religionem mutatus, cuncta partium sub imperium accepit, posuitque magis arma, quam pristini fœderis memoriam. Consequens videtur, quando rerum Gallicarum mentio incidit, scrutari, quantum humanis rationibus fas est, quomodo paribus cum Belgica initiis in tam diversa processerint. Nam olim constituta pace Philippum inter & Gallias eadem dominantibus sententia, & mutuum fœdus, exscindere religiones, quæ per bellum & impunitatem auxerant. Galli dein proceres invisa Guisiorum potentia, & ne despecti agerent, ut Belgæ contra Hispanos, usi occasione, multitudinem pro sacris periclitantem in tumultus & arma civere. Sed dissimillimi exitus: illic integrum obsequium, atque ita victrix Romana religio, ut alteram premat, non opprimat. Sic abdicatum vetus imperium, ritus insociabiles, & inter libertatem servitiumque divisi. Causam putem, quod

Lo-

Lotharingi per se invalidi occulte, deîn palam modicas foris opes accepere, & quæ fortunam non facerent, sed sequerentur. ita vis præcipua in præscriptione regii nominis, aut vulgi studiis erat, quæ munimenta non diu valent, ubi utilitatis experimentum contra est. At Galli unius populi Reges totas intra se vires habent. ita sæviendo minuitur imperium, & quicquid ultioni impenditur ipsis perit. ne plebs quidem, quamtumvis infensa sacrorum dissensu, postquam belli mala sensit, vindictæ quam quietis cupidior. Hinc properata toties pacis Edicta, toties turbata, fractis jam populi studiis, ut bellum ponerent magis, quam pacem servarent. Longa arma pertæsi in vim & perfidiam impulsu quam obstinatione ferebantur. Et sueti regno prius componi potuerant, si Rex unus, egregius pacis bellique artibus, sese & jura ad vires partium temperasset. Novi dominationibus, ætate rudes, diversa per vitia discordias aluere, dum fervidi ingenio, aut per luxum segnes, rapiunt cuncta aut remittunt. ea tantum quietis mora. Contra Hispani Regem nacti eadem volentem odio Belgicæ libertatis, & qui rerum usu insenesceret, tantis extra viribus, solitudinem Belgicæ non metuebant, provisis non Italiæ modo, sed Americæ exemplis, ut colonias facerent, ubi provincias non possent. Superbia, avaritia, crudelitate gentis peregrinæ offensi, etiam qui in Romanas cæremonias nihil peccaverant, donec nonnulli circumventi simulatione rerum meliorum, cæteris documentum fuere, ut contumaciter odia exercerent, diffidentia pacis, quasi quæ tegeret ultionem. Ita bellum non inclemens minus quam sunt civilia, durat tamen ut externum.

At per Frisiam Wilhelmus Groningam urbem, impar majoribus conatuum, frangebat inopia, munitionibus per agrum irruptis, Rheidaque oportuni situs peninsula ad Amasium flumen, & sinum maris, à fluctuum rabie Dullartus qui dicitur. Verdugonem urgebat super hoc malum suspecta civitas, quia præsidium recusaverat. Inde ancti, hic novo peditum dilectu, Nassavius equite, mutuo metu vel audendi occasionibus annum sequentem continuavere.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER SECVNDVS.

Ncubitura in Frisios belli moles videbatur, ni capta Breda traxisset exercitus. Brabantiæ id oppidum jam olim accensetur, fertili circum agro ad confinium Hollandiæ, & septendecim vicis imperitans. Ab amne nomen. is Aa hactenus, in latumque editus mœnia perlabitur mutato in Mercam vocabulo: & mox ad Septembergas oppidum in maris sinum se immergit. Polana domus Baronum titulo ex emto tenuit. inde Nassavia Engelberti matrimonio, cujus Henricus pronepos munimenta fossasque addidit, & nobilissimam arcem, præsidio simul & ostentui. Belli

usus novissimis temporibus propugnacula, ceteraque arcendis hostibus, & à difficili expugnatione gloriam adjecerat. Dolum quo capi posset nauta monstravit. Philippi Nassavii impulsu (Ioannis hic filius, missus gentile in bellum, partem militis & pauca ad Mosam oppida regebat) Heraugerius Cameracensis centurio, re æstimata cum Principe Mauritio, cepit audendi consilium, Lambertumque Charlium, strenuum militem adoptavit in facinoris societatem. Navis assumta fraudi, quæ solita partes inter commeare fide publica, ut alimenta ignium Bredam conveheret. Limus Hollandiæ paludibus editur, qui postquam solibus inaruit, scissus in cespitem, ligni præstat usum. Nam bitumini sulphurique par ingenium efficit inclusus terræ calor, quem ut alibi montium incendia, ita hic prorumpentes interdum flammæ prodiderunt; nisi prostratæ olim silvæ, impulsu maris ac turbinum, postquam superinducta humo putruere, mutata facie naturam retinent. Imponitur carinæ oblongæ lecta è cohortibus & promta in periculum juventus, numero septuaginta, quos tenui interjectu tegerent cespites, dissimularentque. Diu parum favit fortuna audaciæ, ut solent ejusmodi conatus malis onerari, etiam quæ non metuantur. Adversa vis venti, & quanquam exitu hyemis asperum frigus, mox defectus ciborum quos mora consumserant, prima tempora abstulere. Nec silendum reor, has inter moras, rei quæ agitabatur, velut jam patratæ perscriptos ex Anglia rumores. Vbi refoverant corpora, & animos Heraugerius sermone firmavit, misso ad Mauritium nuntio, qui proximam apud insulam militem occultabat, haud procul Breda, repetitum

iter. Intra aquæ ſeptum, quod arcem propter eſt, pervectos unde regreſſus non erat, nova calamitas terruit. Nam fluminis receſſu afflictus vado alveus, ſive glacies pertudit, oppleri undis cœperat. Ibi incluſi trepidare, ac deteſtari infelices latebras, madentes genuum tenus, donec æſtu levata navis nulla humana ope perfluere ultro deſiit. Explorandi curam quaſi, ex uſu magis diſciplinæ quam quod neceſſe arbitrarentur, præſidii rectores ad minora quiſque officia relegaverant. Multorum per ſocordiam ad manipularem rejectum munus, qui, ſecurus exemplo jubentium, puppe leniter pertentata nihil ultra ſcrutatus eſt. Et forte evenerat, quod vix alias, ut tuſſim frigus nemini excuteret. Servari meretur vox militis, qui præmetuens ne ſpiritu prorumpente ſecum cæteros proderet: Occidite me, inquit, commilitones, ne occidamur. Ipſi navem præſidiarii in arcem traxere, quod non ſatis ſoluta glacies aquas attineret. Inde alia rurſus incommoda, quippe admotum propius periculum formidinem expreſſerat, & in Heraugerium querelas, ut alieni pariter ſanguinis ac ſui prodigum. Pars omni projecta ſpe ſalutis tenebras non morari: ſed, quando moriendum eſſet, apertum cœlum, & hoſtem in quem caderent, poſcere, ne in illo ſuo carcere oppreſſi ad ſupplicia traherentur. torpere plures. nec tam ducis hortamenta ad virtutem & gloriam, quam deſperatio compulit cœptum exſequi. Ejecta pars oneris: nec ultra levata navis, ne inſidias nudaret, ſolertia nautæ laſſitudinem ſimulantis, cui & vox & vultus miram animi præſentiam præferebant. Media fere nox erat, nec illunis, cum educere viſum milites admonitos prius ad decus & præmia victoriæ,

riæ. desertoribus vero animosi facinoris non vitam, ne mortem quidem honestam dari. Haustu sentinæ aversæ hostium aures. ita exiere, quod mirum est, inobservati excubitoribus. Pars militum prætergressi armamentarium, obvios vigilum, dehinc custodes portæ qua in oppidum itur, intra stationem obtruncant: nisi quod ausus prorumpere signifer, & infesto mucrone vulnus in Heraugerium ferens morte haud ignava procubuit. At Charlius, cui attributa erat manus altera, præsidium hostile in arcis intima compulit. aquæ ædes ambiunt. has in spem novissimam retinebat Paulus Antonius Lanzavechia vice patris Bredam regens, juvenis, & belli artium rudis. Ipsum Odoardum Gertrudisbergæ, tres leucas distanti, munitio & creditus illuc copias trahere Mauritius detinebat: quippe submissi specie exploratorum qui falso metu vulgato verum averterent. Nec levis error Parmensis, qui uni duo oppida servanda commiserat, cum vix singulis singuli sufficiant, & bene meritis alia sint sine periculo præmia. Sed Paulus, si forte exiguam adhuc manum prælio exturbaret, denso militum cuneo (sex & triginta adsumserat) egressus ponte hostem irruit. Vicere quibus vinci non licebat: multaque cæde saucius ipse, qua venerat, refugit. Exaudiri interea per urbem pugnantium tumultus cœperat, & oppidani portas arcis irrumpere, ni Heraugerii miles proxima è porticu glandibus arceret. Tandem accepto rei bene gestæ signo adest Hohenloius cum parte Mauritiani exercitus, qui speculabundi non procul substiterant. Cum portam glacies moraretur, septum è palis transiere. nec distulit Lanzavechia, dedito quod arcis retine-

bat, incolumitatem pacisci. Secutus confestim Princeps & major altera exercitus portio, pedes turmæque, per arcis portas impressionem minabantur. Sed pavida civitas, & præsidio nudata, bimestri stipendio direptionem redemit. namque Itali, queis commissa oppidi tutela, (erant hi centuriæ peditum sex, turma una) quorum officium fuerat aut pontem arci oppidoque medium abrumpere, aut aversas ab hoste tenere portas, ad armorum ex arce sonum exterriti, atque inter se jam pridem discordes, hoc facilius in fugam consenserant. Quod fere ejusdem animi est, pavidi hostium, hospitibus infensi, nullo, dum oppidi potiebantur, abstinuerant contumeliæ aut libidinis genere. Itaque desertorum supplicio affecti, cum Parmensis populare flagitium in suum quoque pudorem vindicaret, sero sceleribus pœnas solverunt; excepto Intemelio, quem adolescentia & nobilitas sua supplicio exemit. Et Odoardus Lanzavechia, quasi pœnam sibimet irrogans, Gertrudisbergæ præfecturam à se abdicavit. Victor ingressus paternos penates Mauritius populum accepit in fidem & ditionem: pressam stipendii solutione civitatem (& multo plures quam affuerant milites nomina profitebantur) dolens magis quam accusans; modestia juventæ, & ne privata curare crederetur, quanquam ad centena florenorum millia crescente summa, cum Parmensi Antverpia quater centenis haud amplius pependisset. Tum Heraugerium præfectura oppidi, cæteros deinceps honoribus & præmiis attollit. Decreta & ab Ordinibus supplicatio, ac publica gaudii signa, utque nummi inscripti primam ducis ac sine suorum sanguine victoriam testarentur, quæ postea

mos,

mos secutus usurpavit, quoties prospera evenerant. Nec ingenia defuere, auspicia Principis & non degenerem dolum celebrando: ita Trojam equo ingressos Græcorum proceres, seu vere talis effigies, seu navis insigne fuit. Ipsius urbis fortunam comparabant, quam novem ante annis Altipenna absentia præsidii, proditione vigilum, deinde oppidanorum strage incesserat. Relictis centuriis quæ tuerentur, & turmis ad incursandos Brabantorum pagos, discessit exercitus. Simul convectæ copiæ illorum providentia, quos Princeps conscios habuerat expeditionis, longum in tempus sufficiebant. Sed ubi in Germaniam Parmensi nuntius advenit, fessus ipse tædio, an per consilium armis abstinens donec ex Hispania literas acciperet, ne agros impune raptari pateretur, Carolum Mansfeldium Berca reducem ire cum parte altera copiarum & claudere exitus jubet. Spes falsa accesserat inesse paucorum dierum alimenta, & recenti obsequio fluxam oppidanorum fidem. Premebat latus Gertrudisberga: cætera Mansfeldius præsidiis ambit. Sed ventura Bredanis à tergo auxilia metuebantur. nam Merca Mosam influit, modicas ubi insulas Mauritius milite compleverat. Ipsum igitur amnem, qua Bredam elabitur, ponte & castello clausit; Terheidæ loco nomen. Dehinc milites Septembergas in ultimo ejus continentis, & invalidam arcem pleni irarum rapiunt. Nordamum restabat, supremus labor. Castellum id variis quondam temporibus ex humo situm cingunt fossæ æstu madentes, præsertim ubi aquilo impulit: & retro ductus agger. ripa scilicet abscissum, insulæ in modum, Mosæ æstuario alluitur. Mathias Hellius tuebatur, inclytus jam Bre-

dani periculi societate: & militum quantum satis è proximis insularum. Postquam aliquot per dies tormentis nequicquam territaverant, pontes cæteraque ad incursum parabantur. Simul immissa navis, & summa mali in corona armati qui propugnatores telis depellerent. Obsessi ubi adventantem conspexere, ardentes scaphas contra destinabant, quod periculum ventus avertit, & applicuit ripæ. Vt propinquatum est, fluminis vortex circumactam navem in fossam tulit. hærentem vadis retentant alii, pars faces ingerunt. ac miles telis dejicitur, patescens ad ictus, ac non quo voluerat latere objectus hosti: ideo nihil hac munimenti obtenderat. Mansfeldius, ut multam suorum cladem, & obstinatam præsidii fidem conspexit, nec minus adjacentibus insulis arcebatur, non tam obsidium Bredæ quam proditionem sperare. ibi frustra hærentem emissus oppido eques quotidianis præliis lacessebat. Mauritius interea recollecto milite tenuis exercitus ductor (quatuor peditum millia erant, & rarus eques) in Geldriam concessit, velut Noviomago imminens. Sed machinamentum subitæ oppugnationi paratum, quo muri appenso vi dissilirent, successus defecerat. Gallorum id repertum ex ære, pilei forma, cui inclusi cum pulvere nitrato globi & è ferro quadrantalia. Exin virium conscius, atque impar obsidio, quia proximis è locis arma & commeatus in urbem venerant, hæsit tamen atque eminus lacessivit, si eo terrore hostem Breda abduceret. quod evenit. Nam postquam diu irritus obsidii uterque, Mansfeldius auctis copiis, quia validius præsidium civitas ob notam militis lasciviam aspernabatur, propinquum laborantibus auxilium,

Mo-

Mosam inter Vahalinque consedit. At Princeps, Batavorum intra insulam continuit exercitum, & metu ne hostis flumen transgrederetur, dispositis per Vahalim navibus, ripam quoque omnem præsidiis munivit à Rheni divortio adusque Mosam ei influentem, qua parte Vorenam insulam Solmensis (is datas à Mauritio centurias regebat) justis munitionibus castrorum in morem instruere jubetur. Perducta & fossa è Vahali in Rhenum, qua, vitato Noviomago, subvectæ copiæ in Germaniam navigarent, additis aggeribus ad coërcendas amnium exundationes, Hollandorum maxime nisu & impensa, qui securitate ac commerciis juvabantur. Tutam per hæc ripam Mauritius obtinens, mansuram castris sedem molitur exadversum Noviomago. Cnodsenburgi nomen milites fecere. inde in urbem, quæ ex ripa clementer assurgit, & contra instruentes vis immensa globorum adigebatur. Sed qui castellum exstruebant noctem plerumque aut velum prætendere, ne ad ictus destinarentur. Major oppidanorum pernicies, quos turres, & eminentia operum irruebant. Nusquam tuta habitatio: clausum flumen: quæ per mala, insueti bello, cupidi mercaturæ, ad mutandam fidem paulatim trahebantur. Sic apud Noviomagum èxhausta æstas, cum Parmensi interea sumptæ iterum Spadanæ aquæ, simulque res secundiores nonnihil valetudinem firmavere. Nam Ricardotus continuus semper Ducis & consiliorum particeps, ex Hispania literas retulit honorificas in Parmensem, quæ, stabilita veteri præfectura, belli Gallici mandata continebant. Ita regi visum, pronum id putanti, sive ut difficili certamine curas ejus distringeret. Contrà

Parmenſis ſuaſerat, relinqui ſuis diſcordiis Gallos, dum Belgica perficerentur. Sed gnarus ferenda ubi cœperis dominorum ingenia, neceſſitatem in gloriam vertit, offerri famam ratus & ultro auctam periculis. Nam in Hænoviam digreſſum, unde propius curaret, aſſequuntur nuntiis, Evriaca acie ſtratum cum auxiliis Egmundum, & jam premi Parrhiſios victore exercitu. Nec diu, cum Meduanius ad ſocianda conſilia accitus fortunam partium coram teſtabatur. Poſtquam de ſumma belli ſecretis ducum colloquiis deliberatum eſt, Parmenſis exeunte æſtate regii exercitus ipſa robora in Galliam duxit. novi è Germania delectus ſequebantur, & quæ Hiſpanorum manus Cortraci & Menenii ſeditioſe admodum egerat: ſed ante abitum partem ſtipendii oppidanis expreſſere: reliquum à rege numeratum eſt: inſtitutumque tunc exemplum quod manſit poſtea, ut ſcutatus militi in decem regales imputaretur. Cohortes univerſæ duodecim millia, tria equites confecerant. Petro ErneſtoMansfeldio ſummæ rei per Belgicam cura: reliquiæ militum Carolo ejus filio permittuntur, & juſſæ in præſidia referri, ne quod amoto ſubſidio diſcrimen adiretur. Hæc ubi percognita, miſit Mauritius usque Germaniam, qui vacuæ agrorum poſſeſſioni inſiſterent. Captæ munitiones, quibus Hiſpanus ripam & aditus itinerum obſidebat: exciſaque opera hoſtibus ſita pacato in ſolo ad Rhenum Moſamque. Aliæ manus, ut cuique proximum, è Brabantia Flandriaque prædas petebant, intima illapſi: nec vici tantum, ſed infirmiora oppida per vim irrupta deſolabantur. Per autumnum ipſe brevi tranſcurſu, quæ anno priore ſecundum Moſam, & circa

Bre-

Bredam nuper Mansfeldio deditā, recuperavit: eruitque minus idonea. His Stenobergam paternum oppidum annexuit, inclytum quondam portu. nam Merovæ diverticulo adjacet. mare & bellum exitio fuere. Certatum & navibus feliciter quæ adversus hostes Regis Galliarum Normanniæ littora præsidebant. Nec omissi astus. Mauritiani Dunquercam, pelago nocentem, navibus & scalis petivere. Lochemum ex insidiis Hispani. utrunque præcognitum. Multus hoc anno rumor parari Germanos in bellum & ultionem finium, quos vicina arma temeraverant. Iam aggregari partibus, descendere in causam, ut cuique conscientia & hostis odium inerant, per opem aut contemtum interpretabantur. Nam Hispanus miles extrema Frisiæ obtinens Transrhenanos agros villasque vastabat: nec his modestiores, quos Geldrica præsidia Cliviæ & Iuliaco circumfunderent. Quin supposita prædæ, quamvis ulteriora, captis arcium perfugiis, urbibusque. Tum insecuti Batavorum equites premebant hostem, licentiam imitabantur. Ita circumventi fiducia pacis & belli cladibus concilium indixere. Vbi longa cunctatione, ut mos gentis est, consilia trahendo, interdum & minis, remedia magis quam mala differebant. Decreta ad extremum legatio quæ expostulatione fungeretur, deponique aut sisti intra certantium terminos bellum juberet. Apud Parmensem, quo tempore Gallicum iter aggrediebatur, anxii disseruere: hoc ille ferocius respondit, solitus alioquin id genus querelas ambiguo sermone aut rejiciendo eludere. Pluribus finitimorum cladibus veteres gentium discordias stetisse. nec enim belli modum ducis in manu: sed quomodo

 incen-

incendia, & aquarum eluviem, cæteraque naturæ aut fati mala, ita præsentes temporum necessitates ferrent potius, quam ferendi impatientia irritarent. Cæterum si prior hostis excederet alienis, & se quæ Germanici essent soli redditurum, modo salva esset Regi pecunia, quam bello Agrippinensi expensam ferret. Cogitarent interea, si quid tolerandum sit, mereri hoc priscam religionem, cujus gratia in Germaniam ultro accitus esset. An vero dubium coalita libertate quos spectet exemplum? feroces jam dudum populos speculari vicinos exitus, & suas vires, ut proximum quemque Principem & invalidum fastigio devolvant, quando tantum in Reges liceat. Orandam potius bonam fortunam, ut quos penes armorum culpa sit, præliis aut pœnitentia victi resumerent obsequium. Id brevi futurum si interscisso undique commeatu suis angustiis damnentur. His verbis dimissi Fœderatas gentes confidentius ingrediuntur, & audacioribus postulatis. Nam reddi Gravewartam insulam, quæque alia suis in finibus tenerentur: deinde incustoditos transitus, exonerari Rhenum Amasiumque Germaniæ amnes terrore classium & vectigalibus imperabant. Ad hæc Ordines, ut æquiorum studia sibi adjungerent, turbatæque pacis culpam sibi assignatam in hostem amolirentur, orsi ab inquisitionibus & cruciatu, exutos antistites, stragem nobilium, oppressam plebem, cæteraque servitii mala enumerant. His, inquiunt, injuriis compulsi ad arma, non aliud tam longe difficilique bello quærimus, quam ut sanguinem nostrum ab ista sævitia, uxorum virginumque corpora ludibrio arceamus. Ea spes, is finis armorum, neque nostra

pau-

paupertas cuiquam invidiosa est, non magis quam fortis Helvetiorum libertas vicinis metum facit. illos timere & eruere æquius, raptores Orbis, quos non Americæ solitudines, aut Bæticorum Belgarumque cædes, non Lusitaniæ & per Italiam servitus satiaverit. Quomodo belluæ feræque piscium & gregium præda pascuntur, ita magna semper imperia minori potestati exitiosa sunt. Adeone igitur obscurum, quorum nunc cum maxime fraudibus sollicitentur Angli, descifcat Hibernia, armatæ in Regem Galliæ ruant? Sedent & inter vos qui emti pretio jubeant quicquid Hispano conducit. Etiam qui odere metu obediunt, quomodo Indorum apud populos pravi Genii coluntur, tantum ne noceant. Ille Cliviæ urbes impune proditionibus petit: traduntur ultro aliæ in pignus societatis & accepti sacerdotii præmium: ubi fida sceleribus receptacula, & tot rapinarum sinus. Opulentissimus dominorum flagitanti stipendia militi vos monstrat, totæque cohortes & aliæ Germaniæ tributis saginantur. Nos illud nunc contendimus, ne pari in causa disparem fortunam patiamur. Nobis, si cui unquam populo, cura est solutis ad diem stipendiis innoxium habere atque inturbidum militem. Testantur edicta, & supplicia in legibus sontes, quatenus bellum regi potest, parci quiescentibus. Tantum ignoscite si quando plus militi quam rectoribus licet. Priscam Batavi fidem vel in sejunctissimas nationes etiam inter arma servavimus: nedum Romanæ olim potentiæ socii & clientes, consanguinei Germanorum, magnam parentem, quæ duces nobis, quæ virtutes ac verum libertatis exemplum suppeditat, perfidia violemus. Gravewar-

tam jam ante bellum & impensas certati juris, ut cujus insulæ summum imperium Geldrica ripa sibi vindicet, tuendis finibus, non in cujusquam injuriam retinemus. Cæteris oppidis aut castellis, etsi erepta hosti jus pacis perdiderunt, ea sponte cedimus, ut quemadmodum vis ab Hispano cœpit, ita juris penes nos initium sit & exemplum. Onera commerciorum quæ nostros per fines eunt non gentibus vicinis quam civibus graviora sunt. extorsit bellum, quod alta quoque pace validi Principes usurpant. Tollere præsidia navium, cum hostis undique amni immineat, intutum. Prosint potius commeantibus & vos pariter nobiscum tegant. Introducta per eos dies & Coloniæ Agrippinensis, & Leodiorum legatio. Vtrique populo antistes Bojoarus. Igitur Patres, segregata à se causa Truxiani certaminis, multa dequesti in antistitem, cujus inexplebiles cupiditates Hispanicis opibus niterentur, Agrippinensibus tutum spondent otium, si medii partium æquarent studia miscerentque. Leodiorum non eadem conditione prope hostilia ausi, & pertulerant. Objecta illis supplicia insontium religionis crimine. Deinde Hispanis cum cætera Belgica indiscretis haberi. ita palam statui hyberna, exigi æstates, quæ, si non plane volentibus, certe tolerabantur. Sperare amicitiam ubi sic mererentur, atque interea jussi captivos abducere. Hæc longius evolvere haud absurdum fuit, ut quæ ad vicinas civitates belli ratio, quis pacis modus, noscantur. Neque enim post hæc abstitum rapinis & injuriis, ut quæque gens pavore periculi, interdum & sponte, huc aut illuc inclinaverat. Vix unquam libera armis itinera, dum hostem utrique velut fugaturi hoc ipso trahunt,

hunt. Ita repetitis sæpe legationibus eadem dicta, auditaque. Iam Batavi tradiderant munitiones, sane longius sitas quam ut facile defensarentur: simul ut Hispano invidiam, &, si possent, bellum concitarent. Nam ille nihil horum præstare quæ nuper convenerant. & erant in concilio Germanorum qui in obsequium abnuentes vim & arma postularent. Sed Principes alii & antistites, societate Latinæ religionis, aut propius devincti, prolatandis consultationibus & spe Belgicæ pacificationis, impetum fregere. Missi à Fœderatis gentibus, qui prodi se perfidia hostium, amicorum ignavia, quererentur. Omissis à se belli præmiis, Truxio in privatum recondito, impune adhuc Philippi signis Rheni urbes possideri. Nec obtinuerunt tamen quo minus Imperator, pro armis iu Hispanum, aversantes ipsos suspecta pace quotannis obtunderet. Fine anni regressum Parmensem, quanquam liberatæ fœdam post famem Lutetiæ, & infesti inter agmina reducti exercitus gloriam deportabat, augebant multa, invisus ipse & miles Gallorum vulgo, nec acceptantes præsidia civitates externi servitii metu: hinc summæ spes Philippi irritæ, & parum certa societas. hostiles per Belgicam excursus. capta munimenta: Verdugoni in Frisia capto Ementillo castello modico, cætera infelix bellum & ibi quoque miles seditione haud longe. Terrebant & Venloæ oppidani (Geldriæ ad Mosam locus est) qui tædio malorum cum duplici præsidio affligerentur, Italum Germani militis opera, dein validiores hunc quoque exegerant. Quin & novata seditio crudescebat, ex quo Mansfeldius festinato per Germaniam dilectu, ut Mauritii progressus coërceret, auctoramen-

mentum recenti militiæ comparaverat, exinanitis aliorum ſtipendiis. Vetus belli erat is miles, atque hoc pertinacius furebant. Infeſtoque Herentalio & vicinis Brabantorum oppidis, hoſtilem in morem regio, Campana nomine, vaſtabatur: tum ſi quis reſiſteret, ſtupra, cædes, nihil illiciti. Ita vexatis agris minus in dies ſtipendii, & plures qui poſcerent. Sed, ſpargi debuiſſe munitas in urbes ſuſpectum militem, permixtum tirociniis, Parmenſis aſſerebat, ſerum poſt rem conſilium, & quaſi transmoto crimine inane ſolatium publicæ infelicitatis. Nam & plures aggregabantur, qui feſſi duro atque inopi itinere felix otium & negata præmia manu rapiebant. Sed cohortes nonnullas Parmenſis apud Meduanium reliquerat: rurſusque alias ejus precibus conceſſas jubetur Princeps Aſcolitanus in Galliam ducere. Hunc in modum diſtractis hoſtium viribus, dumque inobſequens domi miles, aut bello novus, etiam anni prioris ſucceſſibus animos ſuſtulerunt Fœderatæ gentes, ut quæ vix trepide hactenus fines ſuos tuebantur, arma ultro inferrent. Quidam exſpectari ſuaſerant, donec in Galliam abiiſſet Parmenſis: potius aliis viſum rapere occaſiones: ſi nihil aliud, Parmenſis in Galliam impediri conatus, ſatis magnum operæ pretium fore. Nec longa dubitatio, unde placeret inchoare fortunam: Quanquam enim Friſiis ad ſe vocantibus, plurimum intererat liberari, Iſalam præſidiis Hiſpanorum quibus ager Geldriæ Velanus, & Trajectinus, quique proximi Hollandorum incurſionis metu vectigales erant: Quod ab Arauſionenſis temporibus perpetuo agitatum, vi hoſtium aut ſua infirmitate omiſerant. Vt primum pabulandi tempus advenit, &

 de-

descriptis inter se stipendiis numeros expleverunt, Franciscus Verius, (hunc Anglis omnibus Regina præfecerat) Dusoburgum præmittitur. Ejus è manu pauci agrestium fœminarum habitu & mercimoniis, velut hostem adventantem fugerent, ingressi munimentum, quod amne discretum Zutphaniæ objacet, arma vestibus occultata in custodes expediunt, partim suis ipsos telis, incautos primum, tum pavidos sauciant, capiuntque. Pridie castellum Verius occupaverat, quam copias eo Mauritius tulit. octies mille pedites, alæ duo millia effecerant. Aderantque cuncta oppugnationibus idonea, & lecti è Senatu, consilium, & socii curarum. Sed apud hostem prævenerat fama, Brabantiæ urbes, aut Gertrudisbergam peti, quia paucis ante diebus, capta ejus regionis castella aggeresque miles insederat. Iuvit errorem Princeps, dubio primum itinere, velut Mosam intraturus. Sed subito in Rhenum flexu ad Isalam vertens, obvium illic habuit Wilhelmum, & duo millia Frisiorum deducta præsidiis. Simul è Verio & captivis cognoscitur, teneri ripam: hostem hac securum, alibi pavere: ideo non urbi firmatum præsidium, non alimenta nisi paucos in dies. Priusquam commeatus & subsidia adventent opprimi inclusos posse, haud plures sexcentis armatos, nec multum paganæ manus. Nam oppidanos jam olim plerosque profugisse militares injurias. Primos inter paratus, Comes Falcosteinius, Truxianorum ducum supremus, occubuit, dum quosdam hostium refugos, in urbem avidius sectatur. Sed vindicatum corpus, ereptumque ludibrio. Imponuntur flumini naves anchoris deligatæ pontis in morem, quæ dispositas per

utramque ripam stationes inter se connecterent: dehinc jussi alii immunire viarum præsidia: obliquatas alii in arcem fossas producere, quo terræ objectu tuti adversus tela defensorum mœnibus succederent, nox operi assumta. Triginta numero tormenta nautæ, quorum exercita maritimis ministeriis alacritas magnos ad bellum usus habet, equis citius, in continua urbis & modicam fluminis insulam rapuere, ut munimenta, qua amni fiditur, neglectiora, diversis ictibus quaterent, traherentque. At in urbe, quanquam perculsi improviso metu, circumcursare ad omnes hostium conatus, obseptaque porta adaugere aggeres, & novos interius ordiri, per excussa quot erant tormenta (ita mos habet militaris) cum missi à Principe caduceatores extrema minantur, ni veniam accipiant. Negatum orantibus spatium consultandi. Tum conscii multarum rerum penuria, & quam pauci istam mœnium amplitudinem tuerentur, incolumem ad suos exitum pepigere; oppidanis facta manendi potestas: leges, ritusque in morem Fœderatarum civitatum. Quo fine & in posterum transactæ obsidiones, nec toties iterabimus. Festinatam deditionem Hispani incusavere, atque ideo qui præfectus fuerat, Louquemannus nomine, dum Parmensis vixit, aula amotus est. Quinta die quam obsideri cœperat Zutphania in potestatem venit, egregio situ. Nam Bercola amnis secat, Isala prælabitur, Westfaliæ è fontibus, sed Rhenum acceptans Drusi, ut creditur, opere. Ipsa affinibus cum oppidis, agroque suis olim Principibus paruit, qui Comites vocabantur: Manetque discretum ditionis nomen, etsi in corpus Geldriæ coaluit, non tam loco, quippe

trans

trans Rheni alveos sita, quam Principum connubiis. Est in eadem ripa Daventria, libera jam olim Anseatici fœderis civitas, & sub jure Pontificum Transisalanæ regionis caput. Huc postquam rapido itinere descendit exercitus, ipso aspectu dubitatio circumstitit. Terrebant egregia urbis munimenta, auditumque præsidium, centum equites & peditum vexilla quatuordecim. Aderat Hermannus Comes Herenbergensis hortator, monstratorque virtutis, Mauritio ipsi propinquus sanguine, quippe amita natus, & hoc magis invidens devincti sui gloriam. Super cuncta Parmensis excire jam copias, & inhærentes obsidio turbaturus timebatur: unde ancipitis prælii aut turpis fugæ necessitatem fore. Captaque jam Zutfania ut sperantibus incitamentum erat, ita aliis monendi caussa, ne partam famam periclitari mallent, quam servare in usus certiores. Contra afferebant ex urbe profugi, discordem militem, non inclusæ turbæ victum in longam obsidionem sufficere, ne pulverem quidem, quo tormenta incitarent. Quo comperto media placuit sententia, ut, castris propere munitis, flumen & viarum aditus clauderentur, ne quis adventantis auxilii nuntius penetraret. Quod si durarent hostes, satis fore ut infessis præsidio ripis trajectu in posterum arcerentur, quæ & ante sumptam expeditionem consilii ratio fuerat. Continuatis machinarum ictibus, ubi nonus dies illuxit, Mauritius, tentandis obsessorum animis, ante mœnia ostentat aciem. Tum naves in alveum, quo amnis urbem allapsus excipitur, prono amne rapi jubet. Has, quia remis adigi propter angustias non poterant, sub ipsis mœnibus telisque hostium tractas manu nautæ

nautæ deligant, egregium ausi facinus, & plerisque exitiosum. Locatis ipso incili navibus, impositoque ponte, impetum & oppugnationem sibi quisque deposcere, desuetæ prope virtutis opera, & pulcrum in ore Principis certamen. Insultantium properatio turbavit rectores operis, atque ipse pons, justo brevior, aggerem usque non pertigit. Murus hac in parte juncta cum turre partim ictibus cesserat; pars fornicibus adhuc, (ea vetus structura est) & ingesto aggere sustinebatur. Lecti qui præcurrerent, &, si daretur, in loco se communirent, pars mersi, pauci saltu oram tenuere. Signiferi memorantur duo æmulatione gloriæ, quorum alter supra mœnia confossus est, alter summi & interfecti signum deportavit. Sed magis obsessos tormenta fatigabant. Stabant tamen pro muris vino ad temulentiam saturi: Imprimis Comes Hermannus, plusquam necesse fortis pugnandæ fidei famæque. Nam Hispanus quidam collusuros inter se cognatos dixerat. nec discessit antequam densa vis glandium attacto caliginem ob oculos effudit. Nocte, jactis facibus, defensus ab incendio pons. Vbi illuxit, sobriis conspicua hostium acies & pons integer, & cominus iterum pugna animo obversabantur. Intuleramtque pavorem Zutfania emissi, qui vim hostium celebrantes suum dedecus leniebant. Vnus deditionem Hermannus morabatur, qui tamen ipse vulnere æger permittere jam poterat, vetare non poterat. Igitur relictos ad pontis custodiam inclamant ut colloquendi potestas fieret. Convento Principe, sub signis, ita pacti, exiere: oppidanis victoris clementia pro pactis fuit: datique magistratus, non quot solebant ex legibus, sed quot haberi

receptæ

receptæ apud Fœderatos religionis poterant: Apparebatque ut Zutfaniam, ita & Daventriam adeo non pro suis tenuisse Hispanum, ut ante obsidium ædes ipsas absumserit ignibus, non longe quamvis suppetente ligno. Stabant ante digressum innexi cervicibus cognati duces, suasque necessitates & civiles discordias frustra miserabantur. Hermannus creditum sibi negabat, tantas potuisse copias ab Ordinibus contrahi. Zutfaniæ præfectus sub imperium Hispanicum redire formidavit, metuens acres accusatores & infestos judices. Relicta captis in urbibus præsidia. Orabant Frisii tandem sibi prospici, narrantes pacem suam unius urbis pertinacia inquietari: paucaque oppida aut castella restare, ut omnis intra Isalam & Amasium ager ereptis hostium tributis fœderi adderetur. Tantum primis successibus spes increverat, ut vix modica ausi hactenus, subito maxima quæque sibi sponderent. Summa celeritate susceptum iter, & ne abductis copiis illac hostis irrumperet, conscriptæ per Hollandiam cohortes jubentur Vahalim præsidere. Copiæ belli, atque impedimenta classi imposita ex Isala Frisicum sinum & oceanum, inde usque Amasium flumen pervehuntur. Miles levis assumto commeatu ac fascibus palustri solo, in Tarantios ducitur, præmissis qui palustria camporum virgultis munirent: nam iter alterum, possesso jam olim Covordio, hostis abstulerat. Nec deerant, qui prius occupandum Covordium dicerent, ne qua à tergo via hosti pateret. posse Verdugonem, qui eam arcem servabat, machinis aut commeatuum inopia depelli. Sed discessum ab hoc consilio ob difficilem terrestri itinere tormentorum travectionem,

tionem, & quia ad Groningam minor prælii necessitas. Illuc euntibus plura inter incommoda, occurrit palus ter mille quingentos passus in longitudinem patens: sed innatans uligini cespitum crusta primos currus pertulit: sequentes hiante solo vix extracti, ipsis ducibus manum admoventibus, quo gratior militi labos accideret. paucisque horis inventus transitus, quem accolæ omnes desperaverant. omni vero itinere graves injuriæ militum in agrestes nullo imperio prohiberi quivere, ob inveteratam licentiam. Raptaque & perdita, quæ multos in dies suffecissent, prope famem, atque inde seditionem, rem perduxerant, antequam naves commeatibus onustæ advenerunt. Cuncta ad Groningam castra posita, ibi fluxa vulgi adversus dominantem fides ac civitatis discordiæ sperabantur: elata supra verum illorum sermonibus, quorum intererat huc verti exercitum. Et erant intus, qui fœderum meminissent. Sed premebat adversæ factionis potentia. Verdugo præterea ad famam venientis exercitus, firmato præsidiis Stenovico & Covordio, reliqua cum manu Mauritium præverterat. Nec tamen admissus portis (id unum civitas obsequio exceperat) propriis se munimentis in suburbio tenebat, auxilio simul & terrori. Princeps haud ultra sex dies cunctatus, metune adacta civitate admittere intra muros præsidium spes in posterum quoque corrumperentur, & quia audiebatur parare exercitum Parmensis necdum peracto obsidio superventurus, circumjectas munitiones, queis flumina & viarum aditus claudebantur, subversa sæpe & restituta longi per Frisios belli opera, subitus invadit. Ingens militum pavor,

ut

ut qui populationibus & furtis, quam bello insueverant. Admotis tantum machinis pauci ulteriora tolerare: & quæ minus firma erant ante obsidium deserebantur. Maximum castellorum (Delphizylio nomen) portu inclytum, ubi Fivela in Amasium flumen illabitur, Groningano milite tenebatur. Iam olim loci oportunitas suaserat munire se illic quicunque agri Groningani dominatum concupivere. cœperat & Albanus; sed tempora obstiterant. Hoc nunc Fœderati recepto ex tributis juxta colentium, augebant opera, maritimum aggerem à vallo separantes, instruebantque ædificiis, & Groningam, ni resipisceret, exhausturi habitatoribus minabantur. Simul intersеptos undique mutandam ad fidem inopia tentabat. Sed postquam Princeps abduxit exercitum, Verdugo irrupto quod è munimentis minime firmum erat, aditum urbi è Westfalia, Bortaniam patefecit. At Parmensis in Zutfaniæ Daventriæque auxilium sero excitus, dum hostem non credit eousque ausurum, & Hispani non pauci ob male soluta æra obsequium negant, mox contractas ad Mosam Rhenumque copias utram in partem verteret dubius, distrahere hostem magis in rem, an ultro insequi magnificentius foret, quo minus Groningæ invocanti subveniret, vastitate itinerum deterrebatur. Nam interjacentes agros certatim ipsius & Frisiorum miles attriverant. Sic Noviomagensium preces valuere. Quo postquam ventum, trajici amnem, & castellum quod priore anno Mauritius inchoarat, circumveniri jubet. Ipse in urbe plurimum agere. Cnodsenburgi latus, quod in ortum obvertitur, Barlæmontius obsedit, alterum obtinebat Octavius

Comes

Comes Mansfeldius, quem jactus ab obsessis globus mordit, peremitque egregium animi juvenem, atque avidum periculorum & gloriæ? Tergum aliæ cohortes & eques ambierunt. Machinas Lamota facile admovit, juvante aggere qui ripa eminet. Hic postquam tormentis resistere vallum, disjecta quamvis magna ex parte lorica, ne ostentata quidem acie terreri obsessos videt, virgultis & ramalibus, non sine clade congerentium, fossam opplet, deinde submittit qui vallum occulti suffoderent. Sed defensores sexcenti imperitante Gerardo Iunio, magni animi viro, circumacti ad vim artesque hostium undique instabant telis, & prosperis interdum eruptionibus cœpta turbabant. Iam, omissa Mauritius Groninga, Stenovico intenderat, cum, intellecto Cnodsenburgi obsidio, Wilhelmum tutandis Frisiis relinquit. Ipse, rapido cum agmine apud Arnhemum ingressus insulam Batavorum, obsessos signis firmat, inde & nuntiis, qui navigio & per tenebras inobservati penetravere. Sed Nassavianos apud duces diversis sententiis certabatur, periculum in aperto auderent, an transmisso Vahali amne, munirent sese, commeatuque hostem exuerent, & quæ Noviomagensi ripa machinæ constiterant traduci vetarent. Arduum utrumque & intutum. nam equitatu hostis non dubie prævalebat, cujus in pugnam aut petendos commeatus plurima vis est. Diremit ambiguos fortuna, quæ non minus sæpe quàm prudentia profuit. Nam Princeps cum Solmensi & Verio proxime hostium castra advectus, flagrantissimas cohortium, turmasque occultat inter saltus viæ imminentes. Pars equitum longius progredi jussa elicuit-

cuit hostem. Tum sponte refugi, tanquam multitudini cederent (nam decem turmis, quas inter ipsa Parmensis prætoria, Itali pleriqne, prorumperant) secutos trans rivulum pontisque impositi angustias traxerunt. Ita conversis subito equis, & exsurgentibus insidiis, clausi, fortissimus quisque in vestigio, cæteri palantes occubuere. Paucis, dum signa vivosque homines & equos victores prehendunt, in sua castra effugium fuit. Quo dolore Parmensis, & procerum jactura, & vix ante tutam ratus moram hostili in ripa, omisit irritam oppugnationem, vocari in Galliam præferens, nec summam imperii negligendam dum de castellis Batavorum certaretur. Perite sarcinas præmisit, transduxit exercitum, structis ad amnem munimentis, queis Mauritiani arcerentur, ne coorti postremos invaderent. dehinc ut quisque trajecerat, adversa in ripa jussi consistere venturis navibus præsidio erant. Sed digredientem civitatis indignatio excepit: pauci in adulationem compositi: plures minaci silentio: ferociores vulgi nec vocibus abstinebant: queis velut ad conspectum hostis adolescentuli veterem ducem è fuga retraherent: Graviter tulit contumeliam assuetus gloriæ animus: unde morbo recrudescente, cum filio Rainutio (is ex Italia recens paternum dolorem testis onerabat) Spadanas ad aquas iter exegit præsentes inter cogitationes & memoriam prioris fortunæ. Misit inde ad Hispanos Diestæ tunc extra obsequium agentes, quibus pacandis malo exemplo concessum, ut Tribunus Emanuel Vega, severior quam quem corrupti milites ferrent, alio mutaretur. Dubium non erat Noviomagensium multoȿ respicere libertatem, post-

quam mala, quæ vix pollicitis & exspectatione meliorum hactenus tolerabantur, desperatio accenderat. Nam & sex ante annos non consensu, sed paucorum factione res Parmensis prosperas secuti, cum jam imperium Fœderatarum gentium dies & cura firmasset, quibus invitis servitus, aut obsequium sine affectu erat, tuta & profutura malebant; & commercium aliquod inter ipsos ac Batavos esse cœperat, permissis Vahali ire horum navibus, quas siccior tum forte Rheni alveus haud receptabat. Sed præsidio tres centuriæ, una externa, conscriptæ intus duæ, (plures enim recusaverant) & ut quis partes optimatium gravissime offenderat, vi acceptæ potestatis minax, ausuros coërcebant. Restabat obsidio, ni copiæ hostiles circa Mosam adhuc specularentur; ea tantum mora, simulque, Vahalis auctu immenso aquarum pontis impatiens. Nec in longum tamen quies militi data in hiberna quanquam abducto, quo securitas hostium cresceret. Sed subito Mauritius, fortunam secutus, partem cohortium è præsidiis revocatam Scaldi flumine terræ Wasiæ infert: Eodem eques Brabantiæ campis penetravit. Ereptis circum munimentis, quinto die Hulstum, ejus regionis oppidum, in deditionem cogitur. Perterruit militem præsidiarium (nam Præfectus ipse casu ob res privatas ante obsidium exierat) res improvisa, & quod Princeps perfosso aggere, qui amnem adjacentibus superfunderet, auxilia hostium tardaverat. Terra Wasia concessa populantibus, donec tributum pollicita Fœderatis obsides misit. At proximi Belgarum, ubi quod agri uberrimum, & sua alimenta ab hoste possideri vident, digresso Mauritii exercitu, qui à Parmensi in hostico depre-

deprehendi metuebat, Mondragonium arci Antverpiæ præpositum impellunt in arma. Is igitur proximo cum milite, & accitis, qui Mosam propter versabantur, transgressus Scaldim, nec adversus oppidum quicquam ausus (tuebatur enim Solmensis, & opera solidabat) vicinas agri munitiones recuperat, aut novas struit arctandis excursibus. Ex eo qui agrum colebant tributum promissum negavere, plus hosti clementiæ quam ut innoxios in obsides sæviret haud falso rati. Cunctis super vota fluentibus, Princeps revocato iterum ex hibernis milite, vacuam hoste Geldriam petit. ea in festinatione naves allisas vado coactus est incendere. Mox Wilhelmi copiis (vexilla erant duodecim) auctus, intrat Vahalim, insulamque cum interioribus ponte connectit. Castra utrobique præmunita contra vim externam. Pars oppidi superior, qua muri ab aggere nudiores, oppugnationi placuit: & quia trahi tormenta longum, nec satis commodum videbatur, urbem prævecta sunt obscura nocte. Ita per tenebras & incitis navibus Noviomagensium tela in irritum cecidere. Aliæ machinæ ex ripa adversa trans amnem eodem jaculabantur. Primum animus & fides tuendam ad urbem abunde erat. Et nondum circumsessi, ad Verdugonem miserant oraturos ne pericula sua desereret. Namque illi id temporis tutanda Geldria obvenerat, sine copiis, ut non immeritò quereretur desertas partes sibi mandari. Exin quia defectura munimenta metuebantur, omnis sexus & ætatis manus interiora vallaverat. Arx ea in regione non tam hujus sæculi artibus invicta, quam veteris militiæ inclyta monimentis. Oppidani ad Iulium per Gallias militantem operis

gloriam trahunt. Conditores urbis Cattos memorant, qui, profugi quondam patria, Rheni insulam & proxima Belgicæ oræ cultoribus vacua tenuerint. Nobis vetera inquirentibus patet, neque Cæsaris, neque Trajani ævo, quo scripsit Tacitus, ullam hic urbem fuisse. In itinerum descriptionibus Romanis, quæ ad Antoninorum tempora referuntur, apparere primum incipit Noviomagum hoc ad Vahalim: cui palatium à Carolo Magno additum, annales Francici nos docent: insuperque id ipsum in cineres sedisse urentibus Normannis. Postquam Germani præpotuere, libera civitas, multumque Imperatoribus dilecta sedes. Quo verò tempore Pontificum artibus scissum Germaniæ Imperium, partemque ejus Wilhelmus Hollandiæ Comes obtinuit, & pecuniæ egestas ad nova impellebat, Ottoni, Geldriæ tunc Comiti, hæc urbs pignori data, ex eo annexa Geldris contermino agro & oppidis imperat, dives pace, nec ingeniis infæcunda. Vbi tormenta, & missiles ignes, occultaque operum periculum undique æquaverant, vocati ad conditiones, in studia discesserunt. Vim Regiam potentiores jactabant, & jam adfuturos è Frisiis Flandriaque exercitus, nec esse cur transfugæ è transfugis utriusque partis vindictam iritarent. Sed plebs, subito concursu irata, curiam irrumpit: Ibi longum murmur, & tandem vox unius audita est, qui prohibitum amnem, vastatos agros, dirutos penates, instantem famem, facundè miseratus. Neque nunc, ait, primum obsessi fortunæ cedimus. Annus jam, & ultra est, ex quo vix turpes inter latebras toleramus inopem vitam. Quin perpetua miseriarum series hucusque auxit, postquam

fœde-

fœdera perfide violavimus. Egregiam vero gratiam cepimus indigni auxilio, & dominis fastiditi, quibus alia ſemper potiora. Niſi nunc forte, cum extrema ingruunt, ſuppetias, dum prodeſſe potuerunt negatas, opperimur, vel quod propius eſt, noſtræ vires & tres militum manipuli, iſtos aggeres & caſtrorum propugnacula exſcindent. Vt Zutfania & Daventria deſereremur. Certe ultra Hulſtum trahimus trepidos dies: qua tandem ſpe, quo pretio pertinaciæ? Miſeri, niſi vincimur. Tandem fugiamus ingrata regna, dum ille invitat ut hoſtis validus, ita victor miſericors. Inventa gens eſt, quæ ſpe nulla dominationis bellum gerit ne alii ſerviant. Illis ſemper patent amnes, annavigant commercia: ut alta pace, florent agri: non præfectorum avaritia, non miles atterit. Neque vero minoribus tributis datur alere ſervitutem, quam leges & jura defendere. Liberi inter liberos, primumque in republica nomen, vincemus pariter, & pariter imperabimus. Iam plures eadem fremebant, & qui initio adverſabantur, quod vera dici ſentirent, aut metu, ceſſere. Nec miles reſiſtere audebat, impar virium & contemtus vitam exoraſſe. Sed uſus Romanarum cæremoniarum poſtulanti civitati negatur. Impoſuit præſidium, legitque magiſtratum Mauritius, & jus iſtud excepit ſibi manente bello, abrogata ſodalitatum poteſtate, quod ſeditionibus alimentum fuerat, cum vicina oppida ſenatus regant, niſi quod ad graviora negotia delecti è plebe adhibentur. Ita pleræque jam Geldriæ potitus, decus avitum recolebat: quia Naſſavii quondam ſanguinis Principes rempublicam illic adminiſtraverant. Stenovicum differri placuit,

quia hyems imminebat, frigore & gelu commeatibus nocens, aut si imbres funderet, uliginem soli auctura. Victor in Hollandiam reversus, egregia externas quoque apud gentes fama, quantis nemo unquam populi gaudiis excipitur. Principum quondam res prosperas, ut jussi nec proprias sibi gratulabantur. Arausionensis fere adversa tantum viderant. Etiam Licestrii tempora clades inter & discordias exacta. Nunc primum fines armis propagatos: fluminibus undique validis munitum & oppidis imperium. Nec aliud duci quam laborem & gloriam posci: successus ad patriam pertinere. Ipsaque juventa velut rebus tantis & divino ministerio lecta spem & admirationem accenderat. Tum fixi in vultu, illam pro se ætatem & inclytum sanguinem objectum periculis grati celebrabant. Maximum non dubie momentum in celeritate fuit. Aderant oppugnandi muniendiq; artes, &, in quantum sæculum patitur, egregia castrorum disciplina. nec idem hostibus curæ: nam fiducia socordiam sæpe, interdum & temeritatem parit. Penes minus valentes plus consilii, major constantia & industria suppletur, quod viribus deest. Iuvit & fama, qua primi eventus immensum aluntur, & favor libertatis. Sed plurimum in navibus præsidii tot inter amnes, quorum potiri grande ad omnia momentum est. Hibernatum, ut solet, in præsidiis: unde egressi vario successu manipulares prædas egere, vel ab hostibus circumventi sunt. Captatæ & furto urbes, hinc Gertrudisberga, Trajectum ad Mosam, & Clusa, inde Breda. Sed, erumpentibus insidiis, irrita agmina rediere. Purgatum mare captis prædonibus. Et missam ab imperatore legationem

quæ

quæ pacem laudaret, accinctus in Galliam Parmensis læto animo accepit. Suspectum id fœderatis gentibus, ut semper, & quia literas à Rege Hispano in hoc scriptas interceperant. Ita aures obstruxere veteribus documentis, & recenti Tarraconensium exemplo, quos, incaute repetita, libertas in fraudem & exitium traxerat. Tarraconensis Hispaniæ populus primi olim recepta armis possessione, quam barbaræ gentes fretum transgressæ invaserant, sapientum consilio rempublicam constituere. Initio reges (id nomen, is honos modicæ potestati) suffragio legebantur: mox cæterarum gentium more accepti imperio hæredes. Sed in legum verba successores adigebant. Per quæ majores prævisis regni malis vim populo dederant, publico consilio auctoritatem, summo magistratui jus in ipsos Reges: firma olim munimenta, dum Principibus æqui reverentia fuit, aut nullæ vires, queis peccata tuerentur. Postquam regna coiere, & omnis Hispania in Philippum cessit, per sacrorum inquisitores patientia tentata est: & per nova judiciorum genera, quæ ad aulæ nutum, quam ad recti normam moremque veterem aptabantur: maxima in Antonium Peresium populi miseratione, quem Scouedanæ quondam necis ministrum Philippus, subtracta auctoritate, communi facinori reum subdebat, & Castella elapsum in hanc regionem vi regia persequebatur, acer odio, quod circa amores pro conciliatore æmulum egisset. Iræ tantæ instrumenta cum in leges audacter insurgerent, & frustra jus pararetur, armis repugnatum est. primique motus per vim iritati, mox levi contra conatu, aut dissimulatione alebantur. Vbi sidere tumultus cœperat,

belli Gallici specie persuasa civitas, ut Regis exercitum suos per fines, & urbem Cæsaraugustam, quod genti caput est, inde trans Pirenæi juga duci pateretur. Tum primoribus trucidatis, & qui voce aut manu ad libertatem præiverant, expleta ultio, prospectumque in posterum dominationi. Hæc etsi ab instituto discedunt, quo gesta sunt tempore inserere haud neglexi, quæ posteri cum rebus Belgicis compararent. Simul ut Principum offensæ noscantur, & discant populi, non causam sæpius respicere quam vires. Rex interea Galliarum, Germano milite firmatus, & Anglicanis auxiliis Rhotomagum ambiverat, Elisabeta postulante ut à Sequana flumine & Oceano suo hostem intercluderet. Quo socii infensius Parmensis moram tulere, qui tardus belli paratu, sive altius consilium subierat, ut pericula augescerent, sero domum anni Fera prius in pignus accepta, Normannorum finibus propinquabat. Aderant novi undique dilectus, & digressæ nuper cohortes, nunc redditæ signis, facietate prædæ, & persolutis stipendiis quæ vix Parmensis, auctu tributorum, & vendito inter hostes jure commercii extuderat, querentibus sane Belgis nudari fines, atque alienos in usus pecuniam & juventutem abduci. Adjecit Meduanio auxilium Gregorius Pontifex tum Romanus, insolitum prioribus, qui exsecratione, & veteris sæculi minis hostem terrebant, damnorum expertes, & commodis permixti: aut si qui veram opem parabant, hos brevis senectus incluserat. Sixtum sane invidia retentum, & potius quam Hispani opes firmaret, Gallicam ad amicitiam respexisse, adeo constat, ut quidam hinc illi necis causam suspicati sint. Adversus

versus hanc belli concurrentis luem Fœderati Ordines auxere classem, suarumque cohortium ipsa decora, Scotorum decem, totidem Belgarum centurias, præsidio Regi misetunt, Philippo Nassavio moderante. Sed cùm Parmensis, (hic namque hostilis exercitus summam agebat) accedere diu cunctaretur, nobilitatem Henricus sponte sibi fidam, & unum columen belli pauperis, quo promptioribus uteretur, hibernatum suam quemque domum dimiserat. Vix abiere, cùm audito hostium assultu cogitur Rex contrahere copias: Ita urbs exemta obsidio. Sed ubi ver primum equitem reduxerat, Borbonius hostem ultra flumen redactum fame premebat, impatiens moræ & decernere paratus, ni Parmensis, silentio trans amnem remeans, Parrhisios flexisset. Rex omisso Rhotomago, alios ejusdem oræ portus suæ potestatis faciens, & quæ nuda muniens, effecit, ne ab auxiliis mari adventantibus secluderetur. Leves interea pugnæ, sed hoc insigniores occursus, quod in altero Rex, in altero Parmensis vulneratus est. Vnde affectum supra veterem morbum Spadanum secretum excepit. Laceratæ copiæ sero per æstatem, qua proximum, Veromanduorum finibus in Belgicam redierunt. Angli per hæc tempora, dum Hispanos America aut aliunde revectos navibus consectantur, varie egerunt, utcunque hostem ventus & mare in manus dederant. Alteri alteros per vices afflictabant, tempestas utrosque. Redibat interea per Belgicam velut anniversaria partium lues, & hoc acrius quod egentes stipendii hyemis mala fatigabant. Relicti per Agrippinensium urbes ferocius se agebant, sufficiente in prædas Germania. At quibus

Leodium & affines agri obvenerant, poſtquam diu morati cuncta circum ſe vaſta fecerant, pars diffugiis elapſi, egeſtate plures & morbis procubuere: aut ſi quos vires nondum defecerant, in diſcordiam uſi, longius populabantur. Sic plura adſervanda erant & pauciores qui tutarentur. Sed fœderatis gentibus ſpatium adſtrictius, circumjectaque flumina, & mare in partem præſidii veniebant. Nota & civium virtus, ut exciti interioribus, extima oppidorum defenderent, fida cohortium ſupplementa. Hinc animus prodire parte cum altera præſentium copiarum, non regreſſo etiamdum Parmenſe, & ſi properaret, haud ambiguo, feſſos viæ ac præliis laceratos, tum acta peregri hyeme, vix multos integris pares. Gertrudisbergæ obſidium Hollandia commendabat. Sed prælati Friſii, ut peragerentur priore anno cœpta, militem ſuum offerentes, quo carere non poſſent ſi longe illis finibus bellaretur. Atqui præcipuum id robur Fœderatorum, dum cohortes alias bellum Gallicum attinet. Et venerant in manus Groningenſium literæ ad Mansfeldium, quæ res arctas & gliſcentem inopiam fatebantur. Quin imperatorem legationibus adiverant, non hac ſpe liberos ſe quondam ad Auſtriacam magnitudinem confugiſſe, ut indefenſi vicario legatorum imperio,& hoſtium injuriis relinquerentur. nunquamne ſe tanti ut ducem viderent & exercitum, in exemplum ſaltem, nequis populus ejus imperii fortunam fruſtra ſecutus videretur. quæ in Hiſpaniam perlata. Nec aliud interim retulerant, quam hortamenta fidei & magnifica promiſſa, adfuturum exercitum qui ferro viam patefaceret. Addita cohors una tuendis quæ trans

Rhe-

Rhenum tenebantur. E dum Verdugo ambit copias justiores, Hermannus Herembergensis nihil ultra ausus, modicas ad Isalam munitiones bello infestabat, unde accolis occasio data paciscendi, ut tollerent utrinque subitum terrorem, & detractis castellis mediam facerent agrorum possessionem, donec totis partium viribus judicaretur. Quo minus propere signa moverentur, attinuere Mauritium Trajectinæ factiones, quas Licestriano sacrorum dissidio inquies civitas nondum projecerat. Zelandia quoque, armis à suis insula longius translatis, in tributis inferendis refrixerat. His utcunque compositis, vere ipso proditur, nullo novo dilectu, sed ut supplerent, augerentque numeros mandata Centuriones acceperant. Ita ex Batavis, Frisiisque octo ferme peditum millia coiëre: equites mille quingenti: machinarum majores minoresque quinquaginta. Vbi ultimo Transisalanorum fine qui Frisios respicit ad mœnia Stenovici ventum est, occurrit ingens operum facies, nec minor oppidi fama: Queis territi nuper in Ordinum consessu nonnulli, externi quoque Principes, hoc consilium temeritatis damnaverant. Hunc esse locum meminerant, unde tremestri ab obsidio Rennebergium depulissent: nec illi minorem exercitum, aut tunc ea munimenta fuisse, quæ usus metusque invenerant. Nam Hispanus postquam astu ceperat, ratus illis velut claustris Frisiam premi, & maris sinum navigiis infestum haberi, adjecerat cuncta hodiernis munitionibus solita adversus vim olim incognitam. Qua pelagus prospectat humile solum & palustre satis placuit, ægre vestigia, nedum machinas & oppugnandi molem ferens. ideo leviter aggesta

humus claudit hac magis quam munit oppidum. Partem alteram ambit agger, limo tenax, quem interjectæ concædes firmo operum nexu devinxerant: propugnaculis majoribus duobus, inter hæc minoribus totidem, per artem eminentibus, ut oppugnantium latera undique sub ictus darent. Lorica super defensuris prætexitur. Et in imo munimenta adversum subeuntes, mox perpetuus palorum ordo: Dehinc fossa in centenos pedes, in quam aqua rotarum haustu attrahebatur, parvo ex amne, qui ex Tarantiis adfluens, & aliquanto quam fossa depressior, inde Blocsilum portum petens, Frisicum sinum illabitur. Extra fossam alius agger excubiis tenebatur, proruptionibus oportunus, & leniter devexus; nam quæ ulterius erant munimenta abjuncta oppido facile cessere. Circumsessis numerus & obstinatio. Armati mille pedites, equites sexaginta, haud ampli oppidi spatia tuebantur. Omnes extrema passuros potius, quam præsidium amitterent, is qui præerat Antonius Coquellus adegerat sacramento, quod ex rerum sequentium necessitate post interpretarentur. Nec minus paucitate hostium quam suis munitionibus & spe auxilii firmabantur. Ac propria quidam Gertrudisbergani flagitii conscientia, vitæ desperatione mortem contemserant. Principem ac Wilhelmum ipsa difficultas stimulabat, spe laudis in præsens, & in posterum terroris. Castra provide munita: in queis victus non affluentia tantum, sed & vilitas erat. Tum per anfractus iter scinditur, quo tectus miles adversum oppidi tela subiret. Obsessi interdum erupere: nec infeliciter, dum ebrios & inermes aut semisomnes subiti invadunt: haud nimis crebro tamen, quia inexple-

bilia

bilia obsessi militis damna, & metu, ne per captivos rerum status nosceretur. Per dies & probra audiebantur in ducem & exercitum. quanquam tormenta undique vi diuturna fatigabant, & structus agger imminentem urbi collem altius erexerat in pedes viginti: vertex ipse in longitudinem sexaginta, quinquaginta in latitudinem pedes habebat: unde interiora quoque urbis infesta telis. Necdum movebantur multis suorum amissis, in queis Ludouicus cecidit Comitum Herembergensium frater: Eductamque turrem è lignis, antiqui moris irritamento, ad depellendos propugnatores atque inspectanda opera, ultro ipsi, cum machinarum jactus eniti in tam sublime non possent, glandibus turbavere. Princeps, postquam globorum esse inanem strepitum videt, multo sumtu ac labore, atque addi obsessis animos lacerato frustra oppido, ni intercedentia tenerentur, alias ad artes versus, qua terra firmior acceptabat cuniculos, ferri ligones, & occultum iter intendi jubet. Sic penetrato aggere exteriore (nec enim tormentis cesserat) ad fossam ventum, quam virgultorum injectu solidabant: palam irridentibus obsessis ad rusticas operas militem trahi. Tum quæ ultra suggredi prohibent, invecta per cuniculos tormenta stravere. Et jam ipsa oppidi munimenta fodiebantur, cum cæca pestis infregit defensorum animos, terruitque, incertos quam partem vitarent, quam rursum tuerentur. Maxime fatigabat pulveris nitrati penuria, de qua pridem literis ad Mansfeldium questi, dum is copias, & copiæ pecunias, & pecuniæ reditum Parmensis exspectant, nihil acceperant. Petito colloquio audiuntur legati. Princeps per-

fugas in pœnam postulabat & jusjurandum, cæteris ut bello Transrhenano sex mensibus abstiterent: documento potestatis. Cum leges tanquam à victore datas, non ut jam victi acciperent, pleni contumaciæ recedunt, ut si pariter vivere non liceret, pariter morituri. nec suspicio abfuit, quæsitam sine necessitate colloquii speciem, quo averteretur obsessor à sensu adventantis subsidii, quod nocte insequenti misit Verdugo usque ad trecentos, cum ducenti paulo ante per paludes penetrassent: At Mauritius, præstructis quæ per operta agere parabat, ostentat aciem, facturus impetum simul destinata provenissent, &, ut ambiguo metu obsessos in perniciem traheret, locis duobus abdiderat notissimum nunc belli instrumentum, quod veterum arma rectius ignorabant. Nostra sæcula invenere, queis tanto plus solertiæ, aut malitiæ fuit. Carbo sulphuri admixtus, & nitro ubi multum inaruit, si flammam admoveris, immensum tumet, ac claudi impatiens, qua proximum, obstantia perrumpit. Ea vi concita, tormenta & militares tubi objectos ferri globos ac glandes longissime pellunt: ac vis eadem, si humo premas, disjicit molem. Pulverem tormentarium vocamus. plena hoc dolia in cuniculo locantur, fune devincta, qui longius procurrit. is, ubi ad specum hostis accessit, incensus simili pulvere, ignem spargit in cætera. Horridus igitur fragor audiri, tollique cælo crassa nubes igneis intercurrentibus radiis, & versum subito propugnaculum certa superstantium pernicie: sed plerique, id metuentes, in tempore abstiterant. Volitabant eo jactu rapta in sublime corpora, laceríque artus retinebant impetum, & vice teli vulne-

vulnera in alios prorogabant. Sed altera specus, disjecta valli parte, ore non satis occluso, aut quia vetus sub humo maceries impetum repercusserat, vim pulveris retro egit. Ibi Nassavianorum antesignani subtracto solo disjecti aut obruti. quosdam absumsit flamma. Scandere jam parabat acies, atque aliud agmen portarum obices moliebatur, cum speculantem propius Mauritium glans oppido immissa malam transfixit, & statim ore evoluta est. nec ipse quidquam mutatus tenebat regimen, & solita ducibus exsequebatur. Sed apud posteriores vulgata in pejus fama turbaverat exercitum, affingentibus singulis, quantum timebant. Proinde inhibita adhuc oppugnatio, ne creditum falsò periculum vero occasionem aperiret: & quia militum quoque plures vulnerati, nec interiora oppidi, admota quamvis turre, satis noscebantur. Fremebat sane miles, nec indignari ante desiit, quam conspecto pòst oppido difficultas oppugnationis apparuit. Ruinas tamen, qua moles sederant, obsessores tenuere: Vexillis quoque impositis. Cætera adhuc aggeris defendebantur, quæ perfodere ac deinde impetum facere Mauritius agitabat. Atque interim obsessi forum obvallaverant, non in spem ullam, sed moram quærentes & tempora paciscendi. Videbant inferri machinas, parum in vallo præsidii, quin eadem pro hostibus munimenta, &, si manus miscerentur, cadendum paucioribus. Ita cunctis antè rebus quam animis victi leges accepere nec inhonestas, nec graves. Samarii nobilis inter Iesuitas saluti nominatim cautum. Ita ut fieret, auctores erant qui ex senatu Mauritio aderant, tempori magis consulentes, intellecto jam coire

sub

ſub Mondragonio hoſtilem exercitum, cum militares animi exemplum ſtatui mallent ex parata victoria. Affecti ſupplicio, qui egredientes injuriis temeraverant. Exiere integri ſexcenti: morbo ægri aut vulnere, ducenti. quingentos ferme variæ mortes abſtulerant. Dies plus viginti inter reparanda Stenovici opera & conſiliorum certamina exacti. dum Hollandi, & qui à bello remotiores, ſatisfactum famæ judicant, nec iritanda ultro pericula fatigato exercitu, clam timentes ne cum metu Friſii & onera abjicerent. Accedebat novum quoque impedimentum, militem ſuum revocante Eliſabeta, ut Hiſpanos ora Aremorica arceret, non ſine exprobratione auxiliorum, quæ ipſa inconſulta Gallo Ordines miſerant. Attamen & Trans-Rhenani omnes & continuandæ laudis cupido poſcebant Covordium adiri, oppidum arcemque difficili ſitu, ac priſca nobilitate. Majorum bellis, & hoc inter nos, ut quisque ultra aut interius poſſidebat detraxit opera, adjecitque: poſtremo Hiſpani firmaverant, Tarentiorum & Groningæ propugnaculum: ſimulque iter in Germanias. Moles quinque vallo prominebant, exciti & tumuli qui machinas attollerent. foſſa centenum pedum, præmunita palis. Nec minus his omnibus firmamentum, loci natura. Geminum namque in latus hinc ad Friſicum, inde Dullardum ad ſinum, quo ſpatio Friſii & Tarantii agerque Groninganus & Transiſalanorum pars comprehenditur, unus, humida & tenuis ſinus interjacet, boves ruſticorum transmittere in Benthemium Germaniæ agrum ſolitus, unde Covordio nomen. Hoc igitur capto & Groninga claudi, nullo ſuper aditu niſi quem

per

per Bortaniam humanæ manus fecerant, & Frisii agri ab incursu hostium liberari poterant. Stagnans alte camporum planities, aut limo turbida, ne tum quidem fervida æstate & caniculari sidere satis duruerat. Tutandis commeatibus, quia Fœderatorum fines longius aberant, nec ullum, nisi tenuissimum, flumen quod Covordium fossæ in modum prælabitur; placuit Othmarso præsidium imponere. Extrema id Tubantum regione oppidum jacet. Quo Princeps profectus cum parte exercitus, dum castra ad Covordium muniuntur, tormentis depulit Hispanos: quorum eques, antequam clauderetur, per medios hostes perruperat. Cecidit hic hostium telo Carolus Lævinus Famarsius, qui pars quondam Fœderatæ nobilitatis induerat arma: supremam tum machinarum curam agebat, multo usu rerum secundarum ambiguarumque sciens. Ex Covordio proruptum satis prospere, & qui occubuerant, petiti ad sepulturam, datique. Fredericus Herembergensis sexcentis millibus, quorum pars per paludes ipsi transmissa, arcem tuebatur: oppidum, ne si defenderet oneri cedentibus ad ictum muris, aut mox hostibus usui foret, incendit. Aream tamen ipsam, ut moram hosti augeret, tutari ausus; donec, fodiendo ingressus, Princeps mox inhærentes prælio pepulit, factoque tumulo imposuit machinas. Munimenta quæ extra fossam circumjecta arci, deserta præpropere. pontem quoque ultro obsessi flammis corrupere. In fossam ubi perreptum, intelligit Mauritius cæterarum rerum copiam obsessis: adversus sitim unum duntaxat puteum: sed noctibus aquatum ad fossam veniri, qui mira altitudine arcem circum-

cumfunditur. Hanc machinamentis ſiccari poſſe, & ſimul putei venas intercipi. Verum cœpto labore patuit perennibus infra ſolum ſcatebris ſubnaſci humorem, &, qui mos aquarum eſt, trahentem ſequi. Nec diu, cum imbres coorti ſitientibus ſolatium, operi impedimentum tulere. Foſſa tamen, quam ducti è paludibus rivi inundabant obruta eſt, & quo tutius tranſiretur, vineis adminiſtratum. Struentium latera, & frontem noctis tenebræ muniunt, aut agger projectus ſemper in ulteriora. inter quæ latibula fixæ modico intervallo trabes teguntur tabulis, ac ſuperinjecta humo contra tela & ignes hoſtium. Ita perducti vallum ex imo ſubruunt. Tormenta vero editioribus è locis loricam & propugnatores undique dejecerant. Mondragonius interim Brabantiæ campis modica replebat caſtella, queis proximos per annos Batavus irruptis prædam ac tributa protulerat. Ea prior cura, dum maximum Transrhenani imperii præſidium oppugnantium ac defendentium manibus exſcinditur. At ubi jam Parmenſis Gallia redierat, inſtitit Verdugo illuc ut exercitus verteretur. Sed itinere feſſus miles, ſtipendia quoque inſoluta poſcebat. Obtinuit tamen, ut collecta diverſis è partibus decem ſibi peditum millia, ſeptem turmæ traderentur, capeſſendo itineri, & ſi fors daret, prælio. ter præterea mille aliis augendis, quæ trans Rhenum præſidiis. Princeps, acceptis horum paratuum nuntiis, cum major eſſet caſtrorum ambitus, quam ut adverſus obſeſſos, & vim externam defendi tuto ſatis poſſet, nova interius munimenta orditur, relictis & prioribus. Advenit & conſcripta per Clivios Stolbergii cohors, ſupplementum militis, quem Steno-

Stenovici prospera sed non incruenta obsidio absumserat, lassaveratve. Redibat & Anglica cohors, & quæ Batavorum auxilia Galliæ militaverant: jusso Philippo Nassavio distribuere in præsidia fessos, ac recentes vicissim educere: queis Gravewartam tueretur, speculam belli, obversus in hostem, si forte aut insulam Batavorum aut alterutrius ripæ proxima sedem bello legisset, & quocunque iret ille, secuturus. Fredericus quoque Herembergensis spem auxiliorum sibi adventantium nuntiis aut conjecturis præceperat: ideoque ut arcem dederet interpellatus, respondit menses etiamnum aliquot exspectandos. Paucis horis antequam cohors Anglica & aliæ sub Philippo Nassavio copiæ ad castra pertingerent, Verdugo, cum ad Bercam longa circuitione Rhenum superasset, haud procul Mauritio ad Emmelichemum consedit: Castrorum hostilium situm diligenter explorans, nec oculis tantum, sed prodente viro nobili, cujus tum hospitio Mauritius comiter utebatur: atque ipse postea manifestæ ejus culpæ pœnam tamen condonavit. Spes aderat arcendi commeatus. Sed postquam cognitum duo itinera, & paludes intercedere, neque vires ipsi ut divideret copias, impetus & arma probabantur. Visitati crebro ignes, queis obsessos monebat, ne tempori deessent, ignarus rescisso ponte eruptiones coercitas. Nox præcipitabat, cum Hispani, objecta in transitu mora à Vidri fluminis ponte (Vectum nunc vocant) exteriora castra impetunt. Stolbergianam ibi cohortem & multum equitis Princeps posuerat, oportuno aquis & arboribus loco. Hostis hæc oppugnationi elegerat, quia equitum minus attentæ vigiliæ, & nova cohors

belli

belli rudis sperabatur. Perreptare fossas, vallum prehendere, per aliorum vestigia alii scandere. At Nassaviani, quanquam noctem eam suspectam egerant, velut cum luce securitas rediret, in somnum lapsi, longe in terrorem redditis hostium vocibus, capta castra conclamantium, exciuntur. Nec festinatione aut loco patescere acies potuit. Intecti aut semisomnes arreptis telis, sibi quisque, aut modicis ut sors tulerat cuneis consistunt. & equites pedibus præliabantur. Procerum maxime virtute, queis fortissimi se militum ex castris interioribus aggregarant, depulsum periculum. Ante alios Wilhelmus Nassavius, hoc magis sollicitus, quod dissuadentibus multis cœptandi obsidii auctor fuerat, eductos quot poterat extra castra equites in latere oppugnantium sistit. Cæsi, qui penetraverant: & inhibiti qui sequebantur; clariorque jam dies velorum commentum in ipsos verterat, ut agniti certius telis destinarentur. Iterum tunc velut corona castra capturi circumstetere, fiducia nimii, quia sueti vincere, quindecim per annos hostium aut latebras aut terga tantum viderant. Sed omnis jam in armis Fœderatorum exercitus modo hos, modo illos temere assultantes facile repressit. Pulsi retinuere tamen ordines: nec ingruentibus tormentis in fugam turbabantur. id multam post stragem saluti fuit. Et prudens temperandæ victoriæ Mauritius insisti abscedentibus vetuit. E castris, inauditum, duo tantum aut tres cecidere. Plures sauciati sunt, in quibus Wilhelmus Frisiorum rector. Proximos quoque per dies frustra Hispanus aciem ferociter ostentans, prælium lacessivit haud avidos periculorum, & consilii certos. Nam clausorum

spes

ſpes ad metum mutatæ, poſtquam detrudi ſocios, ſua munimenta ſubſidere conſpexerant. Quippe propugnaculi, quod vallo exſtabat, cuſpis ſubruta: & alterum, quod obſeſſi ſuffecerant; à foſſoribus impetebatur. Fridericum cunctantem adhuc impellebant ad deditionem ſeniores, increpabant quinetiam ut pericula haud intelligentem. Vt Verdugonem conſulere liceret, fruſtra oratum. Cætera poſtulata conceſſit hoc promtius Princeps, quod commeatus difficiliores ipſi redderet pluvia cæli tempeſtas. Datur Covordium Friſiis cuſtodiendum, reclamantibus Tranſiſalanis, qui eam arcem omnemque regionem ad ſe pertinere contenderent, ipſis Tarantiis ſui ſe juris eſſe aſſerentibus, nec quicquam antiquitus debere Tranſiſalanis, niſi ne hoſtem ipſorum ſuos per fines tranſmitterent. Nondum dimiſſi exercitus, ſed mutuo metu otioſi egere. dabant hoc ordines Galliæ Regi, quo ſerius in ipſum vis belli incumberet. Mox ubi fœdo madore autumnus infeſtos diremit, Parmenſis, quanquam afflicta valetudine, novum in Gallias iter ingreditur, ut imperii comitiis, quæ ſocii Hiſpanorum ſub annum ſequentem indixerant, præſens cum exercitu moderaretur. Sed imparem fatigationi in Atrebatum finibus vires defecere. Ibi graveſcente morbo, ſeu peracta veneni lue extinguitur. Quibus atrocior fama placuit, hoc etiam arguerunt, quod mortis tempus cum Fontani adventu congruebat, quem Philippus, audita forte Parmenſis valetudine, res Belgicas inſpectare juſſerat, ut, ſiquid morbo ducis neglectum, aut morte turbidum, componeret: duri ingenii hominem & Parmenſi privatim inviſum. Et fuere qui, haud

haud multo antè, mortem Parmensis aut vincula prædicerent. Multa sane eruperant indicia suspicacis in ipsum aut infensi Regis. Nam & gentilem ipsius Farnesium, quo minus Romanus Pontifex fieret, solus impediisse credebatur. Et nuper vetuerat, ne fœnori pecunias sumeret, nisi ex consilio eorum quos ipsi velut custodes addiderat. Medici lienis duritiem & aquam intercutem accusabant: sed nata hæc quoque constabat, dum, vini abstinens, potandis aquis assuescit: vitandis articulorum doloribus, gentili malo, an insuper veneni metu, quod aqua minus recipit. Plerique non semel illigatum veneno credi cupiunt: auctores varie destinant. Sic finivit Alexander Farnesius, viridi adhuc ætate, annorum septem ac quadraginta, cum quatuordecim annos in belli hujus arbitrio egisset: postremos quinque deterioris fortunæ: neque sane diligentiæ ejusdem: seu post Antverpiam gloriæ satur voluptatibus se dedit, seu cognitis Philippi suspicionibus adversus magnam famam remedium ex segnitie concupivit. domus illi potens quam antiqua, à Paulo quippe Tertio Pontifice originem & magnitudinem trahens. Olim adolescens maternis sub imperiis per Belgicam inhonorus egerat, atque adeo contemtus, ut non satis animo competere diceretur. Solita mentiri judicia vix quisquam apertius convicit. Primum belli decus peperit expugnato Navarino, cùm Hispano in Turcam sub Ioannis avunculi signis militaret. Belgicis armis impositus quantus esset ostendit: studio laudis indefessus, accessu comis, clemens in hostem, quantumque in magna simulatione nosci potuit, fidus Regi, & adversus suam gloriam ac populi studia incorruptus.

Parebat

Parebat consiliis, nisi quod initæ semel sententiæ contumacior, ac infestus diffidentibus: tum rerum successu, nimia concupiscebat. idque illi initium adversorum, quæ mollius tulit, cum, quod multo difficilius est, secunda fortiter toleraret. Sunt qui notant Casparis Roblesii, viri sane prudentis, monitis diu obsecutum. Eo mortuo, nemine prævalente, inter diversa suadentes fluctuasse, atque ex eo cessim iisse & fortunam. Majestas illi oris ita venerabilis, ut & amari posset: statura & cætera corporis mediocria: acres oculi, pervigilis animi notæ. Cætera non jam ipsius, sed aulæ vel sæculi vitia. Famæ ejus detrectatores, quos inter Campiniacus fuit, jussus ab ipso nuper in Burgundiam recedere, regias vires, inopiam aut discordias hostium jactabant, quibus mutatis pariter belli casus vertisse. Contra alii, utrisque prudenter usum, nec minimum in eo difficultatis, quod diversas in exercitu nationes, & prope insociabiles jure æquo rexisset, compressis odiis, quæ statim post mortem & deinceps acrius eruperunt. Etiam rebus arctis multum in illo præsidii: hinc plerasque seditiones absentia ducis cœptas. Perdita sane oppida, dum alio vocatur: utque multum arma fortuiti habent: sed quotam partem eorum quæ vicisset? Eundémque hostem non aliis postea ingeniis, non vacuis viribus sisti quivisse. Disciplina non dubie cum illo concidit. Funus Belgarum quoque luctu celebratum est, haud sane dolentibus qui veterem præfectorum sævitiam requirebant.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER TERTIVS.

MORTE ducis abruptum iter, & cohortes in finibus retentæ proxima Gallorum castella, mox Noviodunum ceperunt decimo sexto obsidionis die, cum jam impleta fossa & interposita ei munimenta suffodi cœpissent. At Rex Hispaniæ bellum pace conficere cupidus, quo secundis Belgarum studiis frueretur, procerum plerosque longo obsequio cognitos honoribus evehit. Mandatæ singulis nationes quas curarent: & dum diligitur qui rerum summæ sufficeret, nomen interim præfecturæ Petrus Mansfeldius obtinuit, ætate atque experientia ante alios; octuagesimum quippe tum annum agens: vis consiliorum penes Petrum Henriquium Comitem Fontanum & Stephanum Ibarrani Hispanos erat. Atrebaticis sane pactionibus jam pridem convenerat, ut penes cives esset publicum regimen. Sed reperta fraus, instituto consilio militari, quod cætera quoque oblique suam ad curam traheret. Eum cœtum Hispani plerunque, ac tum Fontanus & Ibarra implebant; jussi modum facere publicis impensis, & ærario consu-

lere, quod non ex fide tractari rumor Hispaniam pervaserat. Causa credendi, bellorum, ut accidit, sumtus insperati: quo tamen obtentu teguntur prædandi artes & nunquam satis exussi fines, aucta in immensum labes, ut jam remedia quoque vicerit. Ajebant, qui ista introspexerant, ducentis florenorum millibus menstruis plus apud Ordines effici, quam nongentis apud regias partes, dum fœnus & supervacuæ mercedes, & furta vix partem sumtuum tertiam veris usibus relinquunt. Sufficere & Belgicæ perdomandæ & Galliæ Philippi vires, si recte curarentur, quippe cum pater Carolus neutiquam tantis opibus, multos sæpe exercitus diversissimis terrarum partibus aluisset. Ergo ut novo imperio auctoritas conciliaretur, aut quia metus à Præfecto cesserat, adjectæ cohortes, & pecunia abunde missa: hoc quidem oportunius, quia, stipendiorum causa, classiarii, qui pro Antverpia excubabant, ni continuo satisfieret, gravia atque hostilia minabantur: Bonnam quoque & Bercam custodientibus idem audaciæ: sed Hispanis recens adventantibus, ut multarum rerum imperitia, ita novandi studium fuit, quo decus ac gratiam quærerent. Ac certo die Fontanus senatum ingressus, atrocis sententiæ auctor, & quod necessitas expresserat socordiam vocans, abolere parat belli commercia. Non enim Batavorum virtute aut opibus tam diu certamen trahi. Sed gentem exiguam, & si recte ratio ponatur, multo Belgis imparem, nedum Hispaniæ thesauris, ipsorum viribus aut vitiis adolescere. Suas sibi fortunas, suam obstare inertiam; quodque manifestum hostem trepide offenderent.

Immensa agrorum spatia regias inter urbes impune perduellibus vectigalia haberi, quasi facilius esset inferre armis, quam propulsare, injuriam. Quin potius accolæ truderentur in bellum, ausique & passi hostilia odiis insuescerent: nec soli omnium tuti inter pericula, & pro cupidine studia dispensantes, alterno in sanguine fortunam partium specularentur. Quod si non undique resisti posset, at melius certe vastas jacere atque invias solitudines, quæ non itinera hostium, non tributa, non proditiones transmitterent. Iam vero corrumpi legiones velut per fœdus ignaviæ, dum abjectis quisque telis vincula & incolumitatem paciscitur. Hinc in acie fugam, nundinationes in urbibus primos hostium impetus sequi. Melius Romanos providisse, verum militiæ exemplar, ne quis vitam aliunde quam ab armis sumeret. Plerunque fortes etiam animos spe salutis infringi: pavidissimis contrà desperationem esse loco virtutis. Disceret miles sub istis signis dari tertium nihil inter mortem & victoriam. Quippe mixtam bello pacem, moram esse pacis, & belli alimentum. Quæ ille ferociter elocutus, plerosque traxerat auctoritate & fortis consilii specie. Contra pauci experientiam adferebant: compressam & Albani severitatem. Non cunctis temporibus eadem convenire. Hujus equidem sæculi mores impares tali disciplinæ, cum maxime sacramentum nemo subeat, nisi pretio illectus & facilitate militandi. Nec ea asperitate ad concordiam iri, aut bellum sibi cum finitimis adeo internecinum, ut nisi summa hominum atque agrorum pernicie transigi non posset. Sed quomodo

do

do vicinorum & consortium crebris dissidiis spem amicitiæ non projici, ita civiles discordias moderate exercendas, velut sub arbitrio fortunæ. Nec duces populique deerant, si exemplis certabatur, qui in neminem ultra aciem sævierant. Quin intactæ fruges, captivi & sine pretio remissi, magna clementię fama celebrantur. Quod multis in negotiis solet, tunc quoque evenit, ut pars major meliorem vinceret. Lege igitur Mansfeldii supplicio damnantur, qui bello capti, aut hostem tributo juvarent. Idem, ut necesse erat, Fœderati Ordines edixere, ni certum intra diem pœniteret gravi cum insectatione crudelitatis Hispanicæ. Iam trahi vagis incursibus villæ agrique, jam strangulari milites cœperant, & alieni casus ire per omnes exempla. Primi sacerdotes & Nobilitas suis possessionibus excidium deprecabantur, quando vis improvisa arceri non posset patentibus campis. Minus vero cohortes: & qui manserant omnem hostis occursum metu averti, auditis per manipulos vocibus; exiguo ære emi suum sanguinem. ne id quidem præstari ad diem. At vero non pugnam, non vulnera differri: & victoriam quidem sine præmio. Si quid fortuna abnuat, inter ludibria & tortorum manus exspirandum militi, quia non in tempore fugisset. Centuriones & tribuni silentio trepidare, quanto beatioribus plura timentur. Hæc docuerunt mirari vetera, præsentibus obsequi; reditumque ad morem, ut pro agris tributum penderetur, captivorum commutatio fieret, aut redempti menstruo stipendio exsolverentur. Quæ in posterum servata, & si quis violasset, eadem hostium inclementia

 vin-

vindicatum est. Ita pari terrore atque interim insontium pœnis, belli jura sanciebantur. Missus per hyemem eques, peditisque haud multum Philippo Nassavio ductore, qui Lucemburgiam & extrema Belgarum tributis subigerent, parumque absuit, quin sancti Viti oppidum irrumperetur. Culpa penes exploratores, qui qua parte invasuri erant oppidum portas duas obstare nuntiaverant. duabus jam disjectis, inventa est tertia. Postquam dies totos quatuordecim populabundi absumserant, concurrentibus hostium præsidiis, correpto si quid obvium aut incenso, tuti rediere & præda graves. Miserabilis eo tempore finium facies, cum Mauritianis relicta novus Mansfeldii dilectus attereret; simul circumstrepente Gallorum bello, quod & Lotharingiam Argentoratumque minoribus dissidiis in vastam malorum colluviem miscebat. Hinc questus innumeri & remediorum inopia. Vt primum licuit invadere annum, Hollandi præcipui fœderis ab externis ad domesticas curas animum vertere. Gertrudisbergam capi haud dubiè intererat. Nam unum id oppidum à suo corpore avulsum Hollandiam lacerabat. Igitur ipsa hyeme properata quæ futura usui, ne aut hostis præverteret, aut Frisii in se copias traherent. Sed experta non ita pridem irrito obsidio loci munimenta validus miles tuebatur, Walonum Germanorumque vexilla quindecim, & propinqua rectorum sollicitudo. Tum perpetuam camporum uliginem supra solitum extulerant hyemantes adhuc aquæ, crebrique imbres. Contra quæ spes una in celeritate, dum flos hostilium copiarum Galliæ finibus dete-

detinetur. Equites è Brabantia jussi ambire oppidum, & quo copia minueretur, arcere commeatus cum præsidio adventantes. Confestimque Princeps, paratis quæ bello utilia, pedestres copias haud magnas sane (nam suas Frisii attinebant, frustraque Mauritius Wilhelmum, hic illum vicissim auxilia oraverant) navibus intulit. Præjacet oppido, partemque ejus majorem alluit, ingens lacus, Mosæ ab ostiis retro fusus, ab anno supra millesimum quater centesimum vigesimo primo, quo tempore violentissimum mare rupit obstantia, mersitque vicos duos & septuaginta. Hunc (Merovam vocant) communi vocabulo cum Vahalis alveo, qui à Francicis regibus ut credibile est jam olim id nomen accepit) dextro latere Dunga amnis illabitur, adjacentibus campis late exsudans. Solum aliena in ripa Hollandici juris est, quanquam in dubium Brabanti traxere, Nassaviorum possessio pignoris jure. Arausionensis, post pacem Gandavensem, ut Brabantiæ aditum munierat. Stagna piscium capturis celebrata, quos nunc succreta undis vada aut belli circum ipsos sonus & hominum mala fugaverunt. In aggere, lacum qui continet, (nam cætera tenui humo aquas tantum occultantia opus tale respuebant) instructi anfractus ac latebræ, quæ ad munimenta oppidi fossam extra jacentia perducerent. Sed verni aquilonum flatus impulso lacu, debilitatam fossionibus partem ejus aggeris absciderunt. Iterumque connisos eadem via (nam alia restabat nulla,) tela infestabant è castello quod in vicino Dungæ aggere hostis adhuc tenebat: Accessu id difficile, sed positæ crates humo factæ, quæ valli viæ oppugnantes

tegerent. Ex insula quoque Dungæ quæ adjacet, explosa tormentis tela: simulq; Hohenloius, ne ex oppido recentes castello subvenirent, medium arctumq; limitem, felix audaciæ, invadit. Itaque deditum est. Hos inter labores & munimenta castrorũ, mensis fere exactus est antequam Mansfeldius accurrit. Turmarum sane partem Turnhoutum præmiserat: sed coalescentem adhuc Mauritiani equites ultro incursavere, quos Princeps, nullo usu inter palustria, oppidis reddiderat, unde hostium itinera infestarent. At Carolo filio tuti ab hoste reditus, à suis periculum fuit. Nam properis nuntiis Gallia excitus, ubi Noviodunum, ut dictum est, & mox Valeriacum ceperat, cum finibus Atrebatum centurionem Hispanicæ cohortis, stupri compertum ad pœnam deposceret, vix cæterorum iram ac rabiem evasit, petitus telis, & sarcinis exutus à militibus queis imperabat. Licentię assueverant externo in solo, & mensium aliquot mercedes ipsis debebantur: Adhæc Mansfeldius, homo Germanus, suo honore & paterni muneris invidia premebatur. Sed his in sancti Pauli fano quod invaserant relictis, dilapsus ipse fidis cum cohortibus, auxit exercitum, quem ipsa multitudine gravem tarde duces moliebantur. Duodecim peditum millia, equites quasi ter mille fiduciam fecerant proteri hostem posse, altera virium parte inferiorem; nam Mauritio quinque millia, haud multo amplius. Hinc novæ præfecturæ mansurum decus, terrorq; in posterum & gloria sperabantur. Nec quisquam suspicabatur immensam camporum amplitudinem, cum incerta uligo & tot æstuaria intercederent, ita circumseptam, ut non arma prælio, non vada dolis locum aperi-

rent

rent. Proinde congruens arbitror obsidii faciem, & quotum more bellum exercitum sit, paucis exponere, quia non alia castra periculo aut eventu parem famam meruere, & vera æstimatione exemplum tum primum datum est, laudatis veterum artibus utendi in rem magis quam ostentationem. Bina Princeps castra locarat modice assurgentibus campis, ut læva amnis & urbi propiora ad occasum præsens ipse tueretur, alteris ad ortum Hohenloius consideret. Ibi metatis cohortium sedibus, quas inter viæ & fora, urbis in speciem patescebant, ingens utrobique circumdatus agger in propugnacula sinuatur, tormentisque instruitur, nec eminus convelli facilis, & propinquum certamen haud sine noxa hostium laturus. Præductam fossam, in qua duplex palorum & præpilata series, ne recedentes aquæ nudarent, aut nimio contra auctu traherent munimenta, educendo flumini machinæ & septa moderabantur. Dunga ponte gemino instratus qua proxime inter castra commeatur: aggeratusque trames palustri solo, cum crates infartæ humo prævelarent, tuta euntium latera præstabat. Tum quicquid circa camporum cæno maduerat, injectis jam virgultis stabile, & si quà æstuaria interpellant, ac vis undarum impositam molem disjectura, præferratis sudibus horret crepido; versa plane quæ fuerat locorum facies, solidatis paludibus, & quà hostis metuebatur jussis stagnare campis. Cuncta castris interjacentia, longo ambitu ac trium ferme horarum itinere, suus agger & fossa complectitur; speculæ passim locisque apertioribus disposita castella, tormentis & militum telis terrent accedere. Nec eo segnius ulteriora muricibus

& foveis turbata, quæ latentibus exitii causis passim periculum, equiti præsertim hostili, metum ubique fecerant. Præsepta & vada sicubi faciliores aditus pollicebantur. Pars navium, protentis in urbem cornibus minax, firmo anchorarum funiumque nexu devinctæ, auxilia ab oppido nuntiosque intercluserant. Multis in amne atq; ipso in lacu attributæ stationes. Quædam & in voragines detrusæ sedebant pariter æstu aut levabantur. Atque alias classes ferendo victui, & quæ bello necessaria, occultabant ad utraque castra oportuni sinus. Ipsique nautæ, in littore jussi Hohenloium propter tendere, haud contemnendo usui fuere. Opera pleraque militum manus ostentabant, novum ea tempestate, quorum labores majori pretio solari egregium compendium fuit, ne compulsa ex agris, ut apud hostem, multitudo invidiam faceret libertati, aut segnis ad periculum, & iners fossorum turba oneraret exercitum. At mores providentia disciplinæ in tantum à sæculo recesserant, ut rusticæ plebi armentisque ea castra perfugium fuerint. Locabant manus, vendebant alimenta, ab armatis pecunias exigebant, quorum si arva Hispani duces insedissent, nullum satis pretium suffecturum fuit ad redimendas injurias. Sub ipsa quidem castrorum munimenta versabant agros, & semina humo inferebant, adeo non præsentis modo, sed futuri temporis securi. Compertumque usu, recti & gloriæ diligentes ambiri ultro commodis, quæ vix per nefas alii & contraria studia assequantur. Nam continentia hæc incredibile quantum laxavit annonam, cum raptores rerum omnium penuria

afflicta-

afflictarentur. At Mansfeldius circumſpectis hoſtium munimentis anxius, &, quæ magnæ trepidationis natura eſt, nullis conſiliis inſiſtens, dum è cunctis maxime diſplicet quod ſemel placuit, primum haud procul Mauritio communit ſeſe, tanta vi machinarum, velut urbem non caſtra oppugnaturus accederet. Ibi cum dies hæſiſſet decem, & equitatus Breda egreſſus arctos ipſi commeatus faceret, ſperans è Silva-ducis promtius cuncta ſubvehi poſſe, transmovet juxta Hohenloium caſtra, inde modo ſuperſtagnantem lacum diducere in veterem Moſæ alveum parans, modo naves hoſtium abigere, aut quod reliquum equitis propulſare, quo tutiori commeatu frueretur. Tandem virgulta faſceſque congerit, velut per vada paludum in oppidum irrupturus, non tam ſpe certa aliqua, quam ne nullam habere videretur. Quæ dum irritus voluit, &, quo minus diverſa in regione fortunam tentaret, conſpectus oppidi ac militis obſeſſi ſpes ultimæ vetant, per otium hoſtis, Mauritii opera promovebantur. Sed nihil magis fatigabat quam paucitas militum, laboribus ac vigiliis prope exhauſta. Orati iterum Friſii ne adjuti nuper ſociorum copiis ipſos viciſſim laborantes deſererent, cunctati aliquamdiu, quod Verdugo trium cum millium manu ad Slochteram hæreret, vexilla tandem quatuor mittunt. Leviora interim per campos prælia ferebantur, promtiore quam neceſſe erat Hohenloio: ultra haud proceſſum, cum nec Mauritius, ſupra ætatis ingenium cautus, periculum in aperto, nec caſtrorum oppugnationem Mansfeldius ſperaret. At oppidum tormentis infeſtum, quo-

rum magna penes Mauritium copia perfoderat domos, & quæ intus tormenta, pleraque corruperat, jam & vineæ patebant, propugnaculum usque promotæ, quod vallo prætendebatur. Et septentrionali ex parte in munimentum, cui minus timebatur, non quidem urbi continuum, sed quod fossa ambiretur, nocti pons adactus est scirpeo contextu. Custodes incuriosos & passim jacentes (nam id quoque retulerant, quibus audacia introspiciendi fuit) enisi milites invadunt. Pauci fuga dilapsi oppidum formidine implebant. Nulla etiam ante imperii reverentia: nam ad quem propria oppidi præfectura spectabat, ante obsidium egressus, aberat. nec quisquam alius par ei muneri: unde opera crebro structa, destructa, consiliis nutantibus. Ex iis ipsis, queis delata per obsidium præfectura, duo antea obierant. Et jam tertius dum auditæ trepidationi accurrit, illisu saxi exanimatus plane obsequium solverat.. Ita præter hostem nihil timebatur, auxeratque metum Mauritius, cum interceptas ad ipsos Mansfeldii literas, retinere quas posset, mittere maluit. Quippe Mansfeldius, sumto jam discedendi consilio, monebat obsessos ne id propter minuerent animos, spem vanam adjiciens, fore ut in alia hostem abduceret. Pacti vitam, signa quindecim Mauritio tradidere, integri adhuc à morbo vulneribusque sexcenti, affluente & cibi & pulveris tormentarii copia. Sed in pœnam excepti sunt, qui urbem istam prodiderant, cum sceleris memoriam aspectus loci, vetusque & recens labor exasperaret. Eodemque die Mauritius Gertrudisbergam emtoribus eripuit, & venditorum supplicio expia-

piavit. Re comperta Mansfeldius, haud ignarus suam incusari senectam, & deteriora quamvis consilia post eventum prævalescere, ac secundis vulgi auribus jactari; angebatur insuper suspecta Sylviducensium fide, ne civitas turbidi moris & nullis præsidiis insessa prosperis hostium & suis ruentibus mutaretur. Nam & Diesam amnem, quem urbs ista Mosæ affundit, Mauritianus miles, qui tum Crepicordium castellum tenebat, objectu transversæ molis in objacentia verterat: inde ablatæ fruges & pecorum pastus rei privatæ damno pacem publicam lacessebant. Visum est placare beneficio, qui coërceri metu non poterant. Sed in castelli obsidium properantem Mauritius prævertit, equite ante misso, qui Mosæ transitu ac Bommeliensi insula hostem arceret: mox ipse cum exercitu amne invectus se castello atque Mansfeldio medium interposuit, proximisque ex oppidis petita vi machinarum nullo adhuc præmunitum vallo (properam enim castelli deditionem animo præceperat) coëgit relictis tabernaculis minus decoram fugam capessere Cuquios in agros. Mox ponte imposito Mosæ, velut Sylvæducis immineret, novos conatus hostium metu falso morabatur. Tandem digressi duces missa parte copiarum Frisiæ bellum auxerunt. Postquam Stenovicum & Covordium interius ad Isalam sitis, Frisiorumque urbes & castella Groningam mari & amnibus absciderant, unus in Germaniam exitus Bortania patebat. Haud latus is trames, Dullardo haud procul ejus Oceani sinu editur, vastas inter paludes Tarantiorumque genti longo ambitu circumfusas. Willhelmum Nassavium, quo

modo ſpem ultimam hoſtibus eriperet anxium, initio anni gelida hyems & flatibus adverſa tardaverat. Vere primo invectus mari, Verdugonem conſpicit nuntiis excitum anguſta viarum inſediſſe, vetitusque mandatis certare prælio, inconſulto inſuper longius progredi quam certi eſſent commeatus, præſidium in proximo immunivit: unde aut apertis aquarum ſeptis mergeret campos, aut clauſis eoſdem ſua ſponte undantes ſiccari vetaret, ac ſic itinera impediret. Sed cum Verdugo partem ſui militis vaſtandis Friſiorum agris miſiſſet, non auſus id damnum contemnere Wilhelmus, ne adverſanti ſibi per Friſios factioni (palam enim odia eruperant) materiam criminandi daret, illuc & ipſe ſecedit, & quà poteſt adverſus incurſus in poſterum munit fines: inde vanis rumoribus aliorum conatuum hoſte decepto, Covordio multarum rerum egeſtate laboranti neceſſaria ſubminiſtrat. Sic æſtas acta verſis in Gertrudisbergam partium viribus. quæ poſtquam ceſſerat, Wilhelmus receptas cohortes terreſtri itinere admovit, cunctisque Covordium inter & Bortaniam caſtellis in deditionem acceptis, in ipſa Bortania, qua Wedenſem inter agrum & Monaſterienſium terras proxime disjunctis paludibus (has quoque & æſtas & labor ſolito magis pervias fecerat) arctus limes, arenarum quodam velut clivo interſternitur, quinque centuriis excitari hiberna, & propugnaculis firmari jubet. Ipſe cætera cum parte copiarum (quippe hoſti ſubſidia adventare intellexerat) pone Groningam conceſſit, prӕmatura ſpe illectus deſcituram civitatem, ſi Verdugo abſcederet, qui ſuburbanis munitioni-
bus

bus inhærescens auxilia opperiebatur. Atque interim Fredericus Herembergensis missu Mansfeldii valida cum manu, quod reliquos aditus præsidia hostium aut loci natura præcluderet, Othomarsum oppidum, & castella, quæ Wilhelmo tradita diximus, vi multa, nec sine sanguine, irrumpit. Inde successu plenus cum Verdugone ad scindendas Bortaniæ munitiones ibat. Sed properata operum moles, & inaccessa paludum ab impetu deterruere. Continuoque Wilhelmus, per exploratores edoctus in se veniri, fossas & munimenta castrorum augebat. Queis tutus consistentem campis aciem contemsit: neque contulit signa, prudens nullam sibi necessitatem, & cuncta hostibus infesta. Tali mora & levibus præliis detrusi Covordium intendunt, per humida & impedita, sed subtus reperto solo, supermadentia fascium aggeribus siccabant. Cumque subita belli locus abnueret, castellis Verdugo iter occupat, sperans inclusi militis famem: deceptus falsis nuntiis, jam bis invecto quicquid desiderari poterat. Tentavit & Casparis Ensemi præfecti fidem præmiis, metuque, adversus utraque invictam. Sed præcipitante jam anno, munitiones Hispanicæ cæno atque imbribus differebantur. Accessit victus inopia, cum per octo menses vix tantum stipendii accepissent, quantum duobus mensibus debebatur: agrique circumsiti, etiam Germaniæ, rapinis defecerant. Secutum postea frigus auxit egestatem, & orta per utrumque tabe, fluebant corpora. Pars ærumnas & obsidium fuga deseruere, nec, ut sæpe olim, singuli, sed centuriatim. Incitabatque Wilhelmus, si quis ad se transiret præ-

mia pollicens. Crevit hinc obsessis audacia, ut erumpere etiam auderent. Otiosa mox hyems, dum suis quisque auxilia & commeatus parant; nam & amissa ad Groningam castella obsideri à Wilhelmo Frisii jusserant. Sed sero jam anni, violentiora cœli quam hominum imperia prohibebant. Tantum cohortis partem, quæ per Germaniam conscripta Verdugoni succurrebat, armorum inexpertam, obvii Mauritianorum fudere. Aliaque per itinera fortuito concursu varie pugnatum, cæsis fere aut direptis quos commeatus aut sarcinæ onerabant. Sed Wasiam terram tributa aspernantem raptu pecorum & captivorum Solmensis coërcuit. Castella quæ invaserat in transitu, ut abiit, hosti recuperata. Philippus Nassavius Limburgo circumjecta populatus aberravit urbe: atque ipsum Principem per mare & æstuaria advectum compositæ in Brugas insidiæ fefellerunt. ipse madore ac frigore morbum contraxit. festinato abitu navis una mergitur. culpa utriusque casus penes nocturni itineris duces. At regium per exercitum minuente rursus pecunia seditio gliscebat, initio motus ab Hispanis: tantaque Caroli Mansfeldii, qui præerat, irreverentia, ut missos ad ipsum commeatus interciperent: quorum flagitium detestatæ diu cæteræ nationes, mox viso offerri tumultuantibus stipendia, negari quiescentibus, ad eadem inclinavere: exactisque ducibus, quos rebus turbatis infidos putant, vilissimus quisque consensu manipulorum præficiebatur. Is vitæ necisque dominus terret singulos, omnes timet, precariumque non regimen modo, sed spiritum obtinet, pari periculo, accipiat

cipiat imperium seu recuset. Vtcumque discordes & efferati dum consilium legesque sibi imponunt, nec ulla inter ipsos delictis venia est, juris necessitatem fatentur, ejusdem boni testes, quod maxime violant. Alimentum iræ militari addiderat, subita nimium Hispanorum qui ærario præerant, parsimonia, revocatis stipendiorum auctuariis, quæ pro insigniori opera, aut per gratiam Parmensis concesserat. Nec tantum in Galliæ confinio, sed Germanicarum urbium præsidiis idem furor rapinis & vectigalibus alebatur. ubi Novesii civitas parte in prædam egressa reliquos militum dejecit. Secutisque aliis quicunque potuerant, documentum id militi fuit, ut avaritiæ temperaret, aut vires intenderet. Bercam quæ tenebant centuriæ septem, abrupto & ipsæ obsequio, nullum sibi ducem, ut cæteri, sed senatum viginti & unius militum imposuere. nec perpetuus is honos, sed temporibus mutabatur. Exigebant vectigal ab agris circumsitis, meliore disciplina, quam nuper sub Præfecti imperio factitatum. Is proventus, cum intra menses quatuordecim centum prope millia florenorum confecisset, in partem illis stipendii imputatur. pars altera persolvitur, data impunitate. In eas leges cum illis transegit Hermannus Herenbergensis, accusataque à multis Boioari antistitis negligentia, qui modico tum sumtu recuperare oppidum suum potuit. Et cum Parmense jam id convenerat, sed causatus exspectandum nunc Ernesti adventum, queis studiis teneretur, parum celabat. At Batavos his malis liberos cœli injuria affligebat, cum fine anni ingruens tempestas apud Flæ-

vum

vum ſtantem in anchoris claſſem, navium quinquaginta, ut vela in Italiam expediret, per inſulas & vada infido mari depreſſit, ac vicina littora naufragiis & luctu complevit. Sequentem annum miſſus qui Belgicam regeret Erneſtus Auſtriacus excepit, exitialem ſibi & Hiſpano maxime luctuoſum. Erepti namque Friſii, detractæ Galliæ, arma improſpera, inſidiæ pacis infames, hoſtium res inclytæ & florentes, apud ipſos inopes & turbidæ. Quæ mala in vitæ tædium aut mortis neceſſitatem egere. Adventum ipſius cauſæ plures, res Turcicæ, imparata pecunia, & familiare ipſi malum articularius morbus, tardaverant. Solennia præfecturæ delata à Belgis multa gaudii oſtentatione, qualem vix olim Principibus ac lætis rebus imputaverant. adeo facti in omnem patientiam malorum levamenta pro proſperis interpretabantur. Non enim jam Mansfeldium vana imperii ſpecie ſuis pariter atque hoſtibus ludibrio fore: mutatum invalidum ſenem magna nobilitate. Simul honore & velut redditis legibus gloriabantur, quod Regi ſanguine & affinitate innexus more priſco ad ſe mitteretur. Albanum meminerant & Requeſenium externis imperiis bellum iritaſſe. Et Parmenſi, cætera haud inviſo, patriam objici ſolitam. Ioanni vero, qui regium genus quocunque jure attingeret, modeſtiam magis quam populi & nobilium ſtudia defuiſſe. Venire nunc veram Imperatorum ſobolem, Germanica integritate, nec odiis imbutum, & concordiæ faciliorem. Pannonias & extrema imperii fratris imperatoris vice rexerat, amatus ſubditis curandi comitate & otii blandimentis, non laceſſens

cessens hostem, non ipse lacessitus. Haud ultra quietem ferente barbaro amotus præliis, & potior visus, qui res Belgarum componeret, fessis armorum civibus, & gnaro Rege quibuscunque legibus constitutæ pacis usum penes imperantem fore. Gravitas morum Ernesto erat: Belgæ fastum interpretabantur. Cæterum, quod proprium genti, rebus haud superior, consiliis & mandatis facile regebatur. Hac ingenii mediocritate ita placuerat Philippo, ut suam illi filiam in matrimonium, & regnum Galliæ sociare per legatos in Gallorum concilio acerrime contenderit: forte & metuens ne sicui Gallo nuptum illa iret, distincta aliquando sua virili sobole, Hispania Galliæ accessio fieret. Sed aliter fatis visum, quæ Henricum Borbonium diversa per itinera in regnum perduxere. Is anxius jam dudum, quod natus imperio sola religionis specie arceretur, multis quoque Principum hanc per causam impediri se testantibus, quo minus auxilia ipsi submitterent, attritas sibi vires, atque alios summæ spei proximos, amicos inter laudantes honestam constantiam aut suadentes profutura, incertus volutabat. Tandem, seu quod nihil crederet sanctius regni quiete, sive & priorem viam more quam judicio amplexus fuerat, accepit Romanam institutionem. Quod adeo Hispani non interfuit, ut multos deinde per annos odium & arma continuaret. nec ita dudum, Aumalio annitente, Picardiæ urbes, fini Belgico proximæ, adactæ in ipsius verbo fuerant. Etiam Romæ diu apud Pontificem (Clementi nomen erat) & potentissimos consilii, vi ac minis obstitit, ne pœnitentiæ Regis veniam aperirent, perfu-
gam

gam sacrorum & novæ pietatis simulatorem vocans. Sed utrisque primum partibus, unde abierat, & ad quos venerat suspectus, salubri dein moderatione, his maximas potestates, tuta illis sacra & partem honorum largiendo, spem vicit, & diversissimos ante composuit, nisi paucos, quantum acceperint ignaros, quos nulla unquam felicitas, aut nulla ultio expleverit. Brevi cœptis per inducias commerciis, &, ut fit, plebi allubescente otio, validissimæ civitates, & caput gentis Parrhisii, ac perduellium duces, obsequium accepere, discordia inter se, & externæ dominationis metu. Meduanium, Bruxellam cum venisset, Hispani, ut suis consiliis adversum, retinendum censuere: sed Ernestus, famæ reverentior, obstitit: cognitum tamen primo partium duci ad promerendam Borbonii gratiam, incitamentum fuit. Nonnulli propria cupiditate, vel Hispanorum artibus detenti, spes suas & pacem omnium morabantur. Præcipue inquies, Picardia, & quæ circum alia Hænoviorum atque Atrebatum vicinitate & vi Hispanorum infesta erant, primoque vere Carolus Mansfeldius, qui eos per fines bellabat, antequam ab Henrico auxilium adventasset, Capellam Tiracensis agri municipium, cum fossa siccata vallum oppugnaretur, in deditionem compulerat. Mox ipse Rex cum copiis pervectus Laodunum, iisdem finibus adsedit. Vbi trita æstas, depulsoque Mansfeldio, qui perrumpere obsidium nitebatur, oppidum in potestatem venit. Dederantque Fœderati Ordines pecuniam Henrico hac lege, ut Belgis arma inferret, quod Elisabetæ invisum, quæ cum bello sui quoque usum ac reverentiam finituram.

turam providebat. Variis rumoribus regis à religione defectio per Batavos Britanniamque jactata; ut fere nulla res plus sermonum aut liberiora judicia experitur. cæteros ira & detestatio: Romana sacra venerantes spes incesserat posse & alibi acceptos in publicum ritus sociari, utque Gallia Germaniæ, ita reliquos Galliæ exemplum sequi. Sed fœdus & humanorum societas cum Rege mansit. religiones ex suo quisque usu ordinavere. Et gnari Ordines secretis in se artibus grassari hostem, explorandum sanxerunt, ne quod scriptum publice perniciosum in vulgus serperet, neu magistri operatam studiis juventutem pravis opinionibus imbuerent. inde hostis in pacem, ipsi in bellum consilia vertêre. Et quia Ernestus aucto exercitu famam & terrorem novæ præfecturæ circumdare audiebatur, emissi qui per Angliam & Germaniam pedites quater mille, parum equitis scriberent. Tutum militibus iter & hosti ignarum, qui frustra ad Rhenum occurrerat. At contra Ernesti dilectus paupertate atque aliis casibus impediebantur. Nam Francisci Saxonis Lavenburgici cohors, Monasteriensium agro paulatim coiens, à Batavis cæsa partim diffluxit: & his qui superfuerant Oldenburgius Comes suos per fines transitum negavit: Cunacensis quoque è Flandris ac Walonibus contrahebat militem, spe ipsi facta fore ut in præsidiis attineretur. Sed ubi duci sub Verdugone cœperunt; dilapsi pars magna; alios morbi atque egestas absumserunt. Alia Swartsenburgii cohors partim ab hoste, partim à rusticis ad Carpam & Aquasgrani concisa. Alii in Hungariam militatum iere. Ita novus miles aversus, vetus inobsequens, multum dece-

decepere ſpes ante conceptas, triginta millia diviſis copiis ultra citraque Rhenum bellatura. Ipſumque Erneſtum, quanto nuper exſpectatior, tanto præſentem major contemtus excepit, ubi otium, Venus, morbi ipſius innotuere: ita ut famoſis quoque carminibus laceraretur. Oneravit ejus inſuper famam apud Belgas, quod urbibus quibuſdam, Hiſpanorum ingerere præſidia voluit. Quod ab Inſulanis & Namurcenſibus contumaciter recuſatum. Vernante primum anno in campos proruptum, irritis inſidiis duas in urbes plurimum momenti partibus addituras. Silvam ducis, quæ talibus cœptis raro indulget, fortuna eripuit, quia adventu militum collapſus lapis vigiles adverterat. Trajectum ad Moſam etiam culpam habet, exterritis centurionibus quos Princeps nave præmiſerat: & quia miles additus, itinerum gnarus, prædæ quam virtuti aſſueverat: niſi forte interdum non magis animorum, quam ſucceſſuum penes nos poteſtas eſt, forteſque alias & intrepidos fatalis interdum ignavia, & repentinus pavor limphaverit. Trans Rhenum inde Mauritius conceſſit, tot ante geſtis apud Friſios finem impoſiturus, quo ſimul Wilhelmi manus & nova agmina coiere: relicto apud Bommeliam Hohenloïo, qui duabus cohortibus Hollandicum finem tueretur. Haud multo ante Verdugonis milites, cum aquas adhuc hyems glaciaret, Delphozylium adorti ad Amaſium amnem caſtellum, primos conatus ſilentio texere, mox ad terrorem clamoribus utebantur: adeoque improviſi involaverant, ut in aggere maritimo, qui imperitia ſtruentium trans foſſam ductus vallum attingebat, ſubito tumultu & ambiguo Marte certaretur in propin-

pinqua navis adacta telis, & propugnantium virtus aggressorem multa cum cæde expulisset. Tum Groningani dona & preces Ernesto allegavere, ne summum ducem & robur exercitus, promissa toties in communem ruinam & excidium urbis, differret. At Princeps, gnarus Brabantiæ timeri, atque alteram partem copiarum bello Gallico illigatam, præmissis munitoribus, Covordium versus incedit, itineri simul, &, si necessitas ferret, prælio. Decem peditum millia septeno agmine divisa. eques media sed maxime tergum ambierat. Novi consilii ratio, ut turmas hostium (nam ei parti virium Verdugo maxime fidebat) hastatus primum miles, & aliquot in fronte machinæ frangerent: mox fessos equitatus proneret. Lævo à latere currus & advecti obsessis commeatus, & cohortium validiora. Dextrum tormentis & flumine Vidro claudebatur. Etiam Verdugo pro munimentis aciem ostentaverat, ut vires animosque hostium specularetur, facili refugio, vel ex occasione ausurus. Et Princeps quidem consultabat, munitis paludibus ad obsessos penetrare, aut castella aggredi certius foret. Sed Hispanus fractas longa inopia cohortes & imminente periculo discordantes, veterem Parmensis militem, nocte & silentio eduxit, Oldensaliam versus concedens: ibi castra fixit, militemque stipendii vice præda satiavit, populantem Germaniæ agros, & quæ brevi hostibus cessura tanto avidius raptabantur. Militum nonnihil trans Amasium, ubi Linga oppidum Regis imperio tenebatur: Pars Groningam missi, quo vulgus ingenio mobile, & subitam, siquid ingrueret, formidinem coërcerent. Postquam nocturnam fugam & vacua castella dies aperuit,

lætique

lætique inter ſe & gratulantes liberatores & obſeſſi conſalutaverunt; proximum fuit, quod deſtinatum hactenus, Groningam quaſſatam prioribus annis impellere, quanquam mænibus propugnaculisque valida, nec ad victum, nec ad belli paratus quicquam deſiderabat. & è Friſiis primorum haud pauci tracturam in ſe commercia urbem, hoſtilem quam ſociam malebant. Dimiſſo equite, qui cunctos hoſtium aditus apud Stenovicum Covordiumque & Bortaniam clauderet, relicta Zutfaniæ cohors, qui hoſtem, ſi opus, diſtineret, tormenta mari advecta. Ingreditur Princeps campos multa ſuorum clade luctuoſos. namque ipſi è Saxonibus maternum genus, quos eodem in obſidio mors intercepit, aut irritus diu labor omittere coëgit infauſtam poſſeſſionem. Nec patruis parvo conſtiterat civile bellum ibi provocaſſe. Vetuſtiſſimi ſuperſtites locum monſtrabant, quo jacens Adolfus cæſi Arenbergii exuvias, & primos armorum ſucceſſus nobili ſanguine corruperat: Noſcebantur & caſtella, queis Ludovicus inſeſſis defectionem civium ac ſtudia libertatis fruſtra ſperaſſet. Tum Lemminga non procul, & ſeptem millium ſtrage deteſtabilis ripa. At Princeps ac Wilhelmus (pariter enim hic imperabant, nulla æmulatione aut diſcordia) ut ſuorum gloriam ſupergreſſi locos omine exſolverent, ſtationes urbi circumdant, metanturque ipſi eam ad partem qua Groninga Friſiis averſa Germaniam late proſpectat, haud equidem alibi turribus & propugnaculis annexis vallo, aut extrajacentibus munimentis, firmior. Sed antequam inclitæ urbis obſidium peragam, ſitum regionis & occurrentes ſæpe populos aperire haud fruſtra erit,
quia

quia non alibi attigimus. Transrhenanæ gentes, quæ Amasio includuntur, vetustam haud dubie claritudinem obtinent. Antiquissima, ut cæteras apud gentes, fabulis incerta, priusquam Romanum imperium cum armis rerum memoriam propagavit. tum Frisiorum virtus & fides nobilitata: Francorum nomen serius auditum, quorum pars Salii ab amne, quem Salam veteres dixere, nunc aucto vocabulo Isala creditur: & inde salicæ leges: Conditores & originem non harum magis quam totius Germaniæ memorem, constanti etiam apud veteres opinione, indigenas esse qui colant, id est, qua primum tempestate mortales aucta soboles, vel cupiditas impulit, tentare maria, quærere sedes, fuisse qui & hoc ultimum Oceani littus sortirentur. Nec interim negem, partem Normannorum, & Saxonum, & si quæ aliæ gentes maritimam oram classibus tenuerunt, per eas regiones relictam, in mores & imperium coaluisse. Eodemque ipsi exemplo exundantem multitudinem proximas in terras & longius effudere. Sed maxime memorandum, regnis duobus, Francorum in Gallia, Anglorum apud Britannos, primordia istis finitimisque à gentibus duci. Qui domi status, quæ rudibus sæculis reipublicæ species, haud satis affirmem: nisi quod ultima ab origine reges præfuisse intelligo. neque id nomen infinitæ potestati: sed, quomodo per omnem Germaniam, summum arbitrium penes plebem & Principes erat. At postquam commune Germaniæ Galliæque imperium, & mox resolutum, quæ mediæ erant gentes in libertatem, Principes in dominationem traxere, turbida cuncta, nec quicquam diuturnum. Et Christiana institutio

non omnes apud gentes pariter accepta, ut animos, ita regimen dissociavit, dum alii, specie illecti sanctimoniæ, sacerdotum imperia optant: sapientiores ducem potius & arma quærunt adversum barbaros, terra marisque ingruentes. Hinc bella inter ipsos, & quanquam de religione convenit, non tamen certamina desiere, quæ obtentu pietatis, atque inde vi & ferro, diversis artibus tractabantur. Sic Episcopi & Comites, divisis inter se Batavis, simul conterminas gentes, ut cuique proximum, rapuere. Nam Zutfanienses ultra Isalam primi occurrunt, Geldriæ accessio: Hinc, quæ proprie regio Transisalana dicitur, & suis nominibus Tubantes, Salandi, Tarantii, Trajectinis Pontificibus tenebantur. At Frisiorum, quod intra Flævum est, post longam rebellionem, in mores imperiumque Hollandiæ concessit. Qui ultra lacus sunt, diversam ripam bello & atrocibus præliis implicaverunt, victi sæpius quam domiti: quia Hollandi Principes dedignabantur precariò imperare, & ipsis avita, utque arbitrantur, imperatorum sanctionibus firmata libertas. Ita, in medium consulentes, suorum è numero summæ rei moderatorem legebant, Potestatis vocabulo. Sed munitissima antiquitus urbs Frisiorum, Groninga, oportunitate Amasii fluminis, & Germaniæ confinio, attollitur. Inde olim, super ingenii ferociam, spes civitati accesserat, ut totius nationis caput, mox Isala tenus imperaret. Quod cum negaret belli fortuna, Lavicam & Amasium dominationis terminos constituit, circumsecto agro gravis: quippe vetitis distrahi mercimoniis, ni venum prius in urbem ferrentur. Munimentum hujus

potentiæ

potentiæ postquam pactisque usuque juris nomen induerat, externi Principes quæsiti, & sæpe mutati, queis propugnatorum honore salvis legibus tributa pendebantur. id lætum in præsens dum gratiæ studetur: quæ postquam magnitudine & invidia consumta est, pernicies exempli patuit, insito Principibus quovis modo parta retinere, cœptasque opes, si obsequio destituantur, per vim intendere. Contumax igitur civitas, nec libertate contenta, & servitutis impatiens, tum vero & intestinis plerumque dissidiis concussa, dominos sibi semper adscivit dominorum tædio, expers ejus boni, propter quod à populis arma capiuntur. Ita Trajectinos olim Antistites experta, inde Saxonum metu ad Transamasianos, Geldros, tandemque Austriacam ad domum devoluta, tantas inter jactationes gloriam semper aluit: retento per Austriacos jure, ut ipsa sibi magistratus legeret uno excepto Principis legato, qui supremo judicum de rebus agri cognoscentium consessui præsideret. Hocce bello, quo nihil immotum fuit, gravissimis seditionibus agitata ad extremum sub Hispanica dominatione resedit, libertatis specie: non, ut aliæ civitates, sacrorum dissidiis: nam cum atrocissimæ leges in novam professionem sævirent, undique exactis tutum ibi perfugium fuit: sed quia, ardescente inter ipsos & accolas discordia, Fœderati proceres ex vero, aut in gratiam nobilitatis statuerant: Callidior Hispanus favebat urbi, unde in subjecta regimen. hoc uno impulsi, ut desciscentem Rennebergium sequerentur (adeo prima mortalibus ultionis & odii libido est) religionem & fœdera projecerunt. Præsidium, ut alibi memoravimus, asper-

M nabau-

nabantur: ita pacti cum Rege, qui alia quoque onerum levamenta indulserat: sed è plebe tria millia Hispano merebant. Peregrinus miles ad nongentos suburbana insederat: commeatuum, machinarum, pulveris quantum vix usquam. Posita castra ab urbe longius, quo minus noxæ tormenta urbi inferrent, firmandis operibus contra vim internam externamque. Solida ac salubris planities rivos inter Hornam ac Sculendipum diffunditur, qui orti Tarantiorum paludibus per fossas Groningæ transeunt, & per Reidipam mari miscentur. Cum toti urbi ambiendæ non sufficerent copiæ, hinc illam oppugnare, hic & hostem, si adventaret, excipere placuit, effusis rivis ut cuncta circumjacentia stagnarent. Compertumque experimento, vicinas oppidis aquas non magis prodesse arcendis hostibus, quam nocere interclusis auxiliis. Duxit Princeps etiam rivos, queis tormenta facilius castellis per agros passim jacentibus admoverentur. Deserta quædam facile in potestatem venerunt. Sed nobilissimum cui Adoardizylio nomen, cum præfectus constantius quam pro præsenti necessitate defenderet, acceptis pontibus scalisque, tanto oppugnatum est calore militum, ulcisci sociorum cædem anno ante eodem in loco patratam flagrantium, ut nec recepta sit sera deditio, nec, ut impetus fieret, imperium sit exspectatum. Ita facta cædes, quam auxit ignis fortuito illatus. Hoc castello occupato facilius è Frisiis commeatus in castra adnavigabant; etiam Emdanis haud pauca mittentibus, donec Verdugo minis terruit, ne studium proderent. Eruptum & ex oppido & ex suburbio non inprospere, continuos per imbres fatigatis custodibus

dibus novorum operum, quæ ambitione militari festinantius quam cautius promovebantur. Major mox cura, paulatim adfodiendi utrumque in latus portæ, quorum alterum valli propugnaculo, extrajacente munimento alterum defendebatur. Tormentis vehementer utrimque certatum est. Agger & ex humo opera retibus utcunque resistebant. pontes, portæ, turres, ædificia dejiciebantur. Et captis ad Verdugonem literis apparuerat nitrati pulveris copiam prodigo usu & casibus prope absumtam. Moniti ergo, ne à sociis deserti, quorum alios Gallia, alios suæ discordiæ distinerent, clausi armis, ruinam ultro iritarent. Responsum, non ut ab obsessis, sed qui antiquitatis & recentium memoria superbirent, maximis ducum non impune lacessiti. non eadem tamen mens omnibus, & diffidendi causæ. Plebis collegia, quorum major circa publica auctoritas, quam ipsis expediat, arbitrium omne magistratibus permiserant. Imminente nuper obsidio legatos miserant qui auxilia concirent. Sed securæ tanti discriminis Belgarum civitates, certantibus circa Præfectum novum studiis, profundere sciebant pecuniam, uti nesciebant, cujus nunc penuria res maximæ amittebantur. Igitur fuere qui proponerent tradendam Duci Brunovicum urbem, sequestre ejus consilii Hohenloio, & si succederet, vicarium sibi imperium spondente. Sed eam spem abrupit obsidium: quo cœpto, modo ut mortui humarentur, modo rursum ut liberarentur captivi, aliaque specie, agitata sæpe colloquia: concessis etiam brevibus induciis, quas tandem oppidani prorogari postulant, donec responsum certius Bruxella peterent: quod merito

 rito

rito repudiatum. Præcipuus magistratuum Iorgius, consul ante, & tum tribunus militaris, paci obstans, armatus Iesuitarum vocibus, in se traxerat egentissimos vulgi, queis nullæ ex publico spes metusve. Hi hostium internuntiis pacisque laudatoribus minabantur exitium, non cæde, non rapinis abstinentes. Iam vineæ atque alia propius exitium ostentabant. Sed longe miserrima facies, cum missili igne noctes lucerent incendiis! densique & conglobati, ut domus, ut fortunas defenderent, ardebant & ipsi, aut globis lacerabantur. Postremo quid vitarent, quid tuerentur ambigui, implebant cuncta formidine & lamentis. Contra sacerdotes, & quos Hispanus stipendio obligarat, privatis commodis partium & constantiæ nomen imponunt. ausisque jam suburbano ex præsidio nonnullis trans fossam actis naviculis intrare urbem, his advocantibus, illis prohibentibus, flagrabat seditio, quæ initio haud incruenta, mox externo metu consedit. Princeps, ut bellum urgendo pacis consilia impelleret, maximum ex omnibus intra fossam propugnaculis, in quo arcis Albanicæ manebant vestigia, cuniculis suggreditur: & quo dolum alio conatu velaret, quassata machinis munimenta capturus impetu minatur. Simul ingenti oppidanorum concursu velut detrusi oppugnatores retro cesserant, accenso pulvere quem specus occultabat, dirupta moles excussam multitudinem in fossas adjacentes & longius intra castra effudit. pars vivi aperta humo mergebantur. Tum per ruinas ingressos milites (Scoti erant) quo minus inhærentes fugientibus unà urbem irrumperent, ruptus asser qui pontis usum præbebat, impediit, locum tamen tenuere,

saccos

ſaccos arena fartos opponentes ingruentibus telis. Iamque omnes flagrare in ulteriora, cædem poſcere eruendæ urbis avidi. Hanc illam, cujus ſcelere cuncta trans Rhenum quatuordecim per annos exhauſta bello aut corrupta. Tot caſtellorum excidia, atque agrorum ſolitudinem, cruentaque prælia vicem depoſcere. Id documentum cæteris fore, ne vincendi dies tenerent inani pertinacia, & ſuperbis ultro reſponſis illuderent. Quid autem glorioſius duci, quam rebellatricem in urbem, cædibusque ſuorum & ſpoliis ovantem, jus uſurpaſſe victoriæ. Aut ſi generis injuriam, majorum ultionem publico poſthaberet, non tamen ſervandam civitatem, iniquam vicinis, intractabilem legibus, nec libertati fidam, cui inſurgens aliquando perniciem latura ſit, aut, ſi domaretur, infamiam. Hæc coram: ſibi quisque prædam urbis opulentæ animo præceperat. Sed Principi, quique aderant ſenatorum, ad reliqua belli perpetranda utilius viſum, licentia ſævitiaque in cives militem non imbuere. Sic preces & legatio valuere, compoſita è variis ordinibus, etiam ſacerdotum quæ mænibus egreſſa urbem, quantumque ejus ditionis, fœderi addidit, ut ſuis legibus pari jure cum ſociis regerentur. Præſidium accepere, dum nova imperia in conſuetudinem verterent: & junctim Friſiis rectorem Wilhelmum Naſſavium. Vrbanus miles & externus incolumes abiere ſeptimo calendas Auguſtas. Ingreſſus urbem Princeps Proteſtantium ſacra reſtituit; ejectis ſimulachris, utque convenerat magiſtratus legit, maxime ex his qui ob religionem exſulaverant, valituris in poſterum legibus. De accolarum diſcordiis, quæ olim per arma atque acies

exercitæ nondum ſederant, ſociarum nationum ordinibus permiſſum arbitrium eſt. Atque interim Bruxella Hagam Otho Hartius & Hieronymus Comannus venere, velut privatum ob negotium ad Cimacenſis miſſi uxorem, quæ mariti ſævitiam fugiens, apud Batavos exſulabat. De pace, non ut tanta res merebatur, ſed obiter egerunt, ab Erneſto literas ferentes: queis belli onera, veteriſque obſequii & commerciorum bona diſſerebat. Nec ullas unquam immortales diſcordias fuiſſe, paucas bello, pace pleraſque transactas. Tum ſi qua perfidia hactenus formidaretur, at non Auſtriacæ domus incognitam virtutem, aut ſuſpectum ſe pacis auctorem. Quin haud alia ſpe patriam, & fraternos penates deſerere, quam ut redderet Miſtianis gentibus veram fidamque concordiam. Convenire Ordinibus viciſſim ne ſuas res proſperas, adverſariorum ambiguas in diſcrimen & belli fortunam mittere mallent, quam tempus occupare, quo darent magis quam acciperent pacem. Ad ea Ordines, altius orſi, reſponderunt, de cauſa magnifice, pro ſacris & legibus, quæ Maximiliano quondam imperatori placita Mathias Erneſti frater bello texerat. Inde implacabili Hiſpanorum rabie ſibi in arma truſis, nequaquam ignotas bellorum vices. ſed laborantibus & oppreſſis Deum adfuiſſe: & nunc, magnis ſocietatibus ac ſua virtute ſubnixos, illum eventus judicem malle quam hoſtem toties perfidiæ expertum. & ne ſociis ſine regibus arma ponerent, fœderibus quoque ſe impediri. Simul exempla addebant falſo oſtentatæ vel irritæ pacis. neque nunc accidiſſe quicquam, cur ſperarentur tutiora. Nam Philippum adeo veteres offenſas non remit-

remittere Christianæ paci, ut barbaros potius pateretur raptare Europam, quam desineret ipse aliena regna per arma & fraudes incessere. Quod literis convictum Philippi ipsius ad Wilhelmum Clementium scriptis, queis Cæsarem pollicitando lactare jubebatur, addito, ab imperio Hispanico vim Turcicam facile donis posse averti. Nec silebant Ordines, sanciendæ pacis solennia præfectis delegari: servandi jus & potestatem penes dominos esse. Quid denique spei, dum premeret Belgicam miles externus, & summæ rei compotes Hispani atrocibus consiliis Ernesti bonitatem convellerent? Iactabatur in odium pacis non paucorum inter Romanenses sententia, quæ diversa sectantibus servandam fidem neget: versa merito in ipsos commenti pernicie, dum studio diffidendi hominum commercia abrumpunt. Cunctis nimirum qui fas atque honestum suo in usu habent, nec ullo obtentu dedecus mutatur, & ne diu perfidia fruantur, ipsi adversum se documento sunt. Plebs etiam, quam primum bellorum pœnitet, recentibus hostium flagitiis in iram novata omnem concordiæ spem aversabatur. Namque Hispanus, tot inclytam victoriis Mauritii juventutem, & duplicis regni fœdus metuens, usque adeo magnitudine periculi infamiam contemserat, ut emtis percussoribus singulos per ictus conficere destinaret, quod vix totæ acies præstarent. Nec aliud unquam tempus ejusmodi flagitiis fœdius fuit, ut nemo veram ab illis pacem speraret, qui jura etiam armorum & concessa odiis egrederentur. Anno hoc ipso quo colloquium petebatur, sacerdos Namurcensis, deinde miles alter transfuga, suspicionibus præventi, ex ipsa vul-

rus inconstantia, ut difficiliter leguntur ta
sceleris meditamenta, mox tormentorum n
tu, ordinem insidiarum patefecerunt, qu
Princeps, & frater Henricus Fredericus, atc
alii eminentes in republica viri petebant
propriis quisque de causis: Leoninus, quo
partibus regiis descivisset: Aldegondius, qu
ad spes in Regem perfidas excitasset Parm
sem! Oldenbarneveltius, quod adversus p
crederetur. Michaël Renichonius & Petrus F
rius fontium nomina: sed rectius auctores ed
tur, qui in conspicuo positi & gloriæ capa
huic se probro obstrinxerunt. Fontanum igi
& Ibarram Hispanos, Stanlæumque Daventr
proditorem, atque è Belgis Lamotam & Ba
læmontium, veteris in Nassavios odii hereder
simulque Assonvillam, Arausiana cæde ja
olim maculosum, reperta apud reos indicia, a
sponte fassi, postquam certa mors, neque
spargenda culpa pretium erat, prodiderun
Etiam Ernesti pollicitationes, atque hortame
ta referebantur: ad Renichonium quidem, la
go se fœnore pensaturum: ad Furium hæc ipsa
si id præstas, quod mihi polliceris, ut Tyra
num mactes, recta te via in Paradisum duce
nec deerant, qui hoc argumento tranquillu
ejus quod credebatur ingenium contra interpr
tarentur, quæsitumque arguerent modestiæ vu
tum, quo tantam feritatem occultaret. Coma
nus certe & Hartius, dum in Batavis agunt
erumpente Renichonii scelere, Ernesti ullam i
eo culpam negabant: addentes paratum & Ba
læmontium, si venire fide publica datisque obs
dibus liceret, coram dicta refellere. Sed cu
non alia lege admitteretur, quam ut evict
pœnan

pœnam ſubiret, conditio repudiata eſt. Sub idem tempus Lodovicus Lopes Luſitanus, ſed Iudaïcæ originis, medicus per Angliam, comprehenditur, qui quinquaginta millibus ducatorum ab Hiſpano ſibi promiſſis ſpem feciſſe veneni in Reginam indicibus & literis convictus, cum conſciis crimen ſupplicio expiavit. Auctores rei dicebantur Chriſtophorus Morus, & Fontanus quoque, & Stephanus Ibarras, tum Bruxellæ agentes, quos Eliſabeta datis ad Erneſtum literis perſtrinxiſſe contenta, concitores talium Ieſuitas nominabat, & communis exempli cauſa dedi ſibi poſtulabat, non id adipiſcendi ſpe; ſed quo Hiſpani famam magis oneraret. Aliorum quoque ſimiles molitiones prorupere, mirum quanto proventu hominum, quorum par ad promittendum & ad indicandum ſcelus levitas erat. Auxitque Ieſuiticæ ſectæ invidiam in Gallia, fine hujus anni, Ioannes Caſtellus, juvenis ipſorum ex diſciplina, perſuaſuſque à magiſtris nulla illi regia jura qui à Romana Eccleſia alienus viveret. Is ergo revertenti ex Picardia Parrhiſios Regi cultrum in jugulum direxit: ſed flexu corporis ictus in dentem incidit. Id facinus Parrhiſiorum Senatus, non contentus ipſius ſupplicio, diruta quoque altrice domo, & mole ſuperſtructa, quæ facti memoriam præferret, tum & Ieſuitarum exſilio expiavit. Namque his præcipuè talia & Batavi & Angli & Galli imputabant, ut qui pietatis & fortitudinis laude incendant juventutem, additis & veteri copia exemplis, quoties Tyrannos publice nocentes privata audentia depuliſſet. Ea de ſecta, quoniam occaſio tulit, nec alii plus in partes contulere, pauca diſſeram. Auctor inſtituti Ignatius

Loiola, Navarrico bello ad Pompeiopolim vulnere debilis fortem adhuc & militarem animum quietiores ad curas retulerat. accessitque ambitio condendi familiam, cui in spem futuræ magnitudinis, non hominis alicujus eximii, ut tum mos ferebat, sed ipsius Iesu nomen præscripsit. Aggregati quibus nova volentibus erant, incredibili studio duo maximè percoluere vim Pontificis Romani, & opes Hispaniæ. primique in causam labentem egregia præsidia induxerunt, & neglecta hactenus, mores inculpatos & bonas artes: crebris certaminibus exerciti varias adversus religiones, quæ per ea tempora Romano nomini insultabant. Aucta per Americam & Indiam gloria, dum feras inter gentes Philippo imperium Christiana institutione circumdant. Claraque prodigia velut ipsis evenerint, per locorum longinquitatem celebrantur, fiducia affirmantium, & credendi facilitate. Cætera reipsa aut in speciem abunde sunt. Fidem & pudorem sunt in quibus requiras. Magna in vulgum auctoritas ob vitæ sanctimoniam, & quia non sumta mercede juventus literis sapientiæque præceptis imbuitur. Sui per urbes & populos præsides. Cunctis per orbem unus imponitur, ut plurimum gente Hispanus. Sapienter imperant, fideliter parent. Transgressi in morem non una habitant omnes. angustum videbatur societatis incrementa parietibus includere. dant nomina & conjuges, nec quicquam prius docentur, quam mortis metum & cunctos hominum affectus exuere. Sed maxime adsciscitur, siquis ingenio ante alios, aut sanguine divitiisque pollet. Vsus in singulis. nam ingenia distinguunt non minus prudenter, quam eli-

eligunt, ut quem facundia aut ſcribendi meditationibus ſperant clareſcere. Per ſuorum nobilitatem maximis conſiliis miſcentur, explorandi ſagacitate, & quia ad eruenda arcana nullum vehementius tormentum religione eſt. Opes legatis ac muneribus in ſe vertunt. quas per artes noviſſimi omnium brevi ſectas priores fama & opulentia vicere, hoc ipſo cæteris inviſi & tanquam è diverſo mores exprobrarent. Sed ſuper æmulantes evecti, tenent Principum domos, laudabili temperamento. quippe medii fœdum inter obſequium & triſtem arrogantiam, nec fugiunt hominum vitia, nec ſequuntur. Præcipuum id Hiſpano dominationis inſtrumentum, quo domi concordiam retinet, quo turbat externa. Nam eorum mentibus infuſi, qui Latina ſacra adorant, per Galliam & Angliam ipſoſque Batavos, hic pro regno differunt, ibi contra regnum. & quanquam capitis ſupplicio finibus arceantur, non obſtat periculum quo minus audeant fallantque. At imperator pacem quantumvis repudiatam, & quibus dixi ſceleribus inviſam, non deſinebat retentare, ſuper commune Germaniæ velum, fraterni decoris cura. Et, ne monere tantum videretur, habito Ratisbonæ Principum ac civitatum concilio, decerni curaverat, armis coërcendos, qui perpetuæ bellorum miſeriæ ſeque & finitimos damnarent. Quæ ut erant inania nec voces unquam & minas tranſitura, ita accipiebantur. nam imminente Pannonicis urbibus tum vel maxime Turca, curæ & vires Germaniæ ad externa non ſupererant. Eodem anno egregium Fœderatis Ordinibus ac glorioſum fuit exciri ab Iacobo Rege Scotiæ, juxta Galliæ, Angliæ, Daniæ

Reges ad Baptiſmi ſolemnia filio celebranda, quem primum illi conjunx dederat, Regis Daniæ filia. Reſpondet honori liberalitas egregiis in regium infantem muneribus teſtata, cui Henrici Frederici nomen inditum eſt. Simul veterem cum Scotis amicitiam, atque inter gentes commercii jura quæque alia Belgarum cum Principibus, ac poſtremo cum Carolo pacta recoluere. Sed fruſtra armorum ſocietas affectata apud Scotum Danumque, & eidem affinitati innexos Germaniæ principes, quibus tuta ac illæſa quies, nec ſatis cauſæ, cur alienis armis ſe interponerent. Facta ſane per Scotiam ſpes non ſine cauſa Hiſpanis infenſam, qui per annos aliquot, ejus regni quietem factionibus turbarant: unde acerbiora in Romanenſes jura, & hinc auctis odiis reperti qui juſtiſſimam Iacobi ſpem in Angliæ regnum in Hiſpani filiam transferrent, argumentis ſane abſurdis, ſed quæ animum ad inferendam injuriam promtum oſtenderent: verum formidandæ potentiæ cunctis obviam eundi initium & Scotus & ceteri principes in alios alii rejectabant. Reverſa per Angliam legatio, cujus Princeps Walravius Brederodius inclyta ſtirpe dignationem reipublicæ præferebat, Iacobo Valquio comite, de rebus fœderis conſultavit. Ibi munerum invidia patuit, queis gratia Scotorum Regis ambita erat, objectante Regina ut externæ opis egentibus intempeſtivam magnificentiam: neque tam regalis ingenii more, neminem faſtigio ſuo accedere ferentis, quam quod callida mulier, & quæ inter munimenta potentiæ haberet ſucceſſionem tenere in incerto, nollet proximum regno & ſanguine Principem vicinorum ſtudiis hæredem deſtinari.

ri. Igitur, qui mos irascenti, veteris debiti portionem exigit, & ni satisfieret pacem minabatur: quæ modeste excusata ad tempus quietem habuere. Atque interim, quo offensæ redimerentur, obtemperatum poscenti, ut suam ad classem naves & pecunias adderent, quibus Hispani Britannia Gallica arcerentur. Nam validis portubus confidens hostis possessioni maris, quod Hispaniam, Galliamque alluit, utroque è litore imminebat: Vnde & Angliæ metus, nec satis tuto Batavis occidens navigabatur. Iunctæ classes plerisque maritimæ oræ munimentis hostem depulere. At Transrhenanis in partibus, post captam Groningam bellum stetit: quanquam erant alia quæ spem & pretium laboris promitterent: sed instante Buzanualio, Henrici Regis legato, magis ex æquo visum, postquam sua recte processerant, socios respicere: quia tum per Belgarum & Galliæ fines acriter certabatur. erant qui retento milite pecuniam Regi mittendam censerent. Sed obstitit Buzanualius Regem dictans milite rectius quam pecunia uti didicisse. Tantaque ejus habita est ratio, ut & spes egregiæ, & facti jam sumtus in expeditionem novam continuo posthaberentur. Miles Hispanus, qui Gallicum ad limitem turbarat hactenus, postquam æra & jus licentiæ acceperat, exclusus urbibus, ne per otium peiora auderet, duce Cimacensi Cameraci ad obsidium habebatur. Namque urbem Philippo quondam possessam Balagniacus, ubi memoravimus, imperii Gallici nomine, & suo dominatu invaserat, Princeps Henrico dictus: inde vicina populabatur. Deerant cuncta obsidiis adhiberi solita; etiam commeatus. Ne nihil agerent, clau-

ſere urbem eminus & ſegni cuſtodia Hiſpani, amicarum gentium agris, quam hoſtibus terribiles, nec ultra mutati quam ut ſeditionum ſcelera ſub imperio uſurparent. Interdum & è Gallia prædæ agebantur. At Henricus plerisque perduellium perdomitis vere jam regem ferens, eoque virium auctus, ut, qui ſua ægre hactenus tueretur, jam vindex & paria ultro minitans adeſſet, Philippum edicto increpuit, quod ne probabili quidem obtentu, quæ annis ante viginti & quinque ipſi cum Gallis pacta, rumperet. Avito ſe imperio contentum, quod cœleſti providentia magnificum per ſe & auguſtum haberet, abſtinere alienis; neque cum finitimis Belgarum civitatibus armorum ſibi cauſam, niſi quam ipſius injuria feciſſet. Hænovios igitur & Atrebates ac cætera ſervientium nomina hortabatur, proturbare Gallico & Cameracenſi ſolo externum militem inviſum cunctis, & tantum ferentibus gravem, quem nemo impune niſi hoſtis odiſſet. Quod ni præſtitutum intra diem fieret, regeſturum eo tela, unde in ſe mitterentur. Silentium ſe, velut negarent, accepturum. Attamen civitates reſpondere non auſæ: ſed brevi Philippus Romanæ pietatis ſtudium, ſuumque cum Gallis fœdus memorans, Bearnni Principem (nec enim alio nomine dignabatur) qui fruſtra religionis quam ſemper oppugnaſſet cultorem, & Galliæ regem imitaretur, armis undique perſequendum pronuntiavit. Ea ſero, poſtquam totum per annum Belgicis finibus ſigna cecinerant, juris ſimulachra adhibebantur. Sed extremo bello ducem Henricus Turrium dilegit Viccecomitem Turenæ, aucta tum in nomen Builonium dignatione, & Mauritii affinitate

tate inclytum, cujus sororem Elisabetam Borbonii per matrem generis in matrimonium acceperat. Hoc justior cura, auxiliis & belli gloria attollere principem super jus fœderis, privata necessitudine devinctum, & regis gratia florentem. In Luxenburgiam terram conferre bellum placuit, quod Italicis Germanicisque dilectibus isthac iter foret. nam spes Batavos incesserat, si novæ copiæ arcerentur, posse veteres nec multas adeo, nec sane concordes sponte Belgarum, aut coëunte bello intercipi. Sed properanti in auxilium Philippo Nassavio viginti & octo peditum centuriis (viginti solas polliciti Ordines ultro numerum auxerant) nuntius occurrit, acceptis quatuor Helvetiorum militibus Carolum Mansfeldium medio vagari. Igitur præsidio itineris quinque turmas ductante Verio assumit, compositumque agmen, ne quam prementi Mansfeldio occasionem aperiret, trans amnem Mosellam ducit Mediomatricum finibus. nam interiora cuncta hostis præceperat. Turmarum pars maxima, impetrato aut vi quæsito per Germaniam itinere, in Batavos reversæ. Vim magnam equorum iter longinquum absumsit. Sed majus in partes damnum, quod procul domo eques licentius agens, per rapinas ac stupra multorum, aut ob religionem aut alias ob causas Batavis faventium animos avertit. At Bulionius, mandata quidem maximarum rerum habens, sed vires haud juxta, nec Lucemburgi ausus obsidium, postquam socias cohortes acceperat, Parrhisios consultatum ibat ingravescente jam autumno. Patuitque eventu, multo ad rapinas usu, magno domi & damno & discrimine auxilia festinata. Ac quo minus & subito & acerrimo

gelu

gelu Batavorum intima irrumperentur non tantantium consilia, sed mala hostium obstitere: Nam regium per exercitum translata seditio, priorisque tumultus finis alteri initium dedit. Ea rabies & sua magnitudine & remediorum atrocitate cæteras longe antecessit, quia non per singulas cohortes, sed inter nationes, nec circa fines, sed in ipsis Belgicæ visceribus certabatur, veteremque flagitiis causam, militarem avaritiam, invidia accenderat. Itali, gens natura æmulatrix, soluta Hispanis stipendia, cum & ipsis deberentur, posthabiti in contumeliam trahebant. Pauci primo conquesti, tum sibi laborum & sanguinis pretium periisse, cum ille, columen partium & justius in omnes virtutis æstimator Parmensis, quomodocunque mortuus, gaudium sane & insolentiam Hispanis attulisset. Nunc palam despectos circumagi paucorum libidine, qui Ernesti ingenio & regiis opibus illuderent: At hercule & sibi arma queis adversus peculatores debitum vindicarent: nec posse exemplum illis displicere, qui eadem fecissent: aut si quis obsisteret, sensurum quos viros Italia daret, Hispaniæ victrix illius olim veræ, non, quæ nunc ita diceretur, fæda pessimarum gentium colluvies, & cui fastus ac crudelitas pro cunctis virtutibus sint. Nec jam tantum manipulares, sed præfectorum fortissimi eadem loquebantur: quibus incitamentis, velut lymphati, omnes ejus gentis signa Sichemum contulerunt; Brabantiæ id oppidum munitionibus ac situ placuit, unde prædæ ab agris & Bruxella usque petebantur. Accessere & aliæ gentes, Galli, Hiberni, Epiratæ, & ab Italia usque veterum qui olim apud Belgas militaverant, pacis obtentu &

spe

ſpe præmiorum, nullis prohibitis præter Hiſpanos: rarumque ejuſmodi motibus, aderant præpoſiti, quaſi de gentis cujusque gloria quæreretur, non ullo jure poteſtatis, ſed ita pollentes, ut ſe quisque notabiliter turbando militi approbaverat. Centuriatus in dies legebantur. Signum factioni ſuæ, quam militari facetia rempublicam appellabant, apium examen fecerant præeunte rege. Tributum indixerant agris, & vectigal præterea cunctis quæ ex agro evectarentur. Fovebant ſeditionem arcanæ Mauritii Batavorumque artes, ob metum, ne ſi rediret concordia, improviſum aliquod vulnus acciperetur. Iam quippe, per dies ferme ſeptuaginta, continuum gelu paludes amnesque ferendis etiam machinis duraverat. Simul dum hoſtilis ager, inde Gallorum bello, hinc ipſorum tumultu, rapitur, clauſis primum, quo inopiam intenderent, & mox ingenti pretio reductis commeatibus, ærario conſulebatur. Auditi igitur benigne quos ipſi ſuorum ad Principem miſerant, narrantes nullo ſe natalium jure, per ſtipendia duntaxat, Hiſpano obligari. atque ea ubi non ſolverentur, haud ultro devinctos ſeſe. Ac ſi quis oppugnatet, uſuros lege naturæ, quæ animantium cuique ſui tutelam commendaſſet. Factæ cum illis induciæ: Cuquivum quoque agrum, in quem paterna Principi ditio, tributa popoſcerant; negantesque ruſticos defendere parabat Hermannus Herembergenſis, rogato Principe id ſaltem permitteret. Sed major hic quoque militis, qui vim partium deſtrueret, quam imbellis turbæ habita eſt ratio. Quæ ubi in curiam & quidem Hiſpanorum verbis in dete-
rius

rius perlata sunt, dubitatum sententiis, dum comitate permulcendos alii, ferociores, & quibus gentile odium erat, dandum exemplum putant, ne quoties ad diem pecuniæ non adessent, exuere obsequium miles insuesceret. Irritabat etiam moderatiores animos temporis ratio, quod cum maxime usus operæ esset, nullis conditionibus paruissent. Nec illos fugiebat duriora in se consilia haberi, quin calliditate gentis emtos per exploratores cuncta noscebantur. Et quidam primores ultra favebant Italis odio & intolerantia Hispanorum. Victus, munitiones, quæque bello idonea modice provisa erant, cum Hispani valido se agmine eandem in regionem inferunt. & primum alios conatus simulare: Postquam his artibus neutiquam Italis pares erant, serio claudere egressus & circumsessis moliri famem. Mox & manus collatæ, nec incruenta castellorum oppugnatio: tantumque sævitiæ, ut in Hispanorum castris clam trucidati ferantur, qui providentia seu alio affecti ea consilia perhorruerant. Id vero nemo jam ferre, illos ab eodem flagitio recentes in aliis vindicare, quod toties sibi permitterent. Ita pessimum exemplum utrique instituerunt, hinc ut eodem sacramento obstrictas gentes mutuo sanguine efferarent, inde ut pro hostibus habiti ab hostibus opem poscerent. Nam prior aditus Rex Galliarum, quò manente injuria auxilium præstaret, & tot fortium virorum manibus uteretur, ad Mauritium ut propiorem relegaverat: qui cum factas inducias datis utrinque obsidibus firmavere. Tum castellis exuti, nec satis in oppido fiduciæ erat adversus ingruentem exercitum & machinas,

agmen

agmen conjugibus & liberis grave per incustodita hostibus nocte & silentio movent. Hiberna Sylvaducis non procul posuere, tuti tergum ac latera, cum Breda urbs, Hæsdaque & Gertrudisberga accingerent; parata laborantibus suffugia, atque interim latebræ inutili vulgo. Bellique seu victus copiæ deessent, haud secus quam socios inter commeabatur. Et Princeps benignitatis famam nec in hoste aspernatus, instruxit machinis, addidit equitem quo valentiores egressi subjicerent agros tributis, aut populabundi ulciscerentur. Sic infensissima ausi, & nondum transfugæ, tertias velut partes in bello fecerant. Misit mox Ernestus, qui impunitatem, stipendia, missionem pollicerentur. Sed cum interceptis ex literis, subesse dolum & pœnam imminere cognovissent, suspecta diu omnia habuere. Nec alia circum quietiora. Nam equites peditesque haud pauci, cum Verdugonis castra deseruissent, rerum omnium adacti penuria, adiuti à Cliviis, trans Rhenum, atque inde in Brabantiæ proxima concessere. Et qui Dunquercæ præsidio erant, quique Amandi fano & Capellæ, obsequium detrectabant. Ipsi denique Hispani paulo ante pacati, iterum deficiente stipendio, fano Paulino seditionem resumserant. Causæ tot malorum, dispensandæ pecuniæ vetus jam incuria, & minoribus quoque corrigendis impar Ernestus, & classem Americanam ventis, morbisque tardantibus, concussa, ut sæpe, Hispani fides. Pars damnorum & ab Anglis, quorum hoc anno, ut per Australia Americæ improsperi conatus, ita in Brasiliam iter irrupto Fernambuco prædæ opimum fuit. Secuta hyems, ut retractis ad Cameraci

raci

raci obsidium Hispanis inclementia frigorum & inopia pestilens fuit, ita Verdugoni in Frisios & Groningæ proxima iter præbuit, populatione duntaxat & villarum incendiis grave. Sed resoluta mox glacie hausti quidam, terrorem in alios sparsere. Et jam reversus ex Germania eques Fœderatorum, ne idem sæpius auderetur obstitit. Eademque hyems per eluviones infesta Batavis. Nam postquam gelatis diu amnibus retenta vis aquarum, simulque summis in jugis nives tabuerunt imbribus adauctæ, Mosa & quocunque se nomine Rhenus dispergit, cæteraque fluminum circumfusa ripis, moles objectas multa pecoris & agrorum strage perruperant. Fine hujus anni incerta nobilis judicii exspectatio animos omnium oculosque erexerat, dum severitatem alii requirunt, alii inquisitione nimis anxia datum causantur æmulantibus nocendi obtentum. Arnoldus Dorpius, Zirixcæ quondam vi Hispanorum obsessæ præfectus, & apud Arausionensem multa dicendi libertate versatus, ita res suas alienasque administraverat, ut objectum invidiæ Divitis cognomen apud vulgus acciperet. Is morte Arausionensis extra res positus, à Menenio nuper ex Danica legatione reverso, pacta quædam cum Dano inita acceperat. Evênit ut mox Dano eadem objectarent legati ab Ernesto missi, quærendæ illic societati & quò in septentrionem navigatio Batavis turbaretur. Ita deprehensum enuntiante Dorpio emanasse arcanum. Hinc orta in ipsum graviori suspicione, dum chartæ pervolutantur, apparet literarum exemplum, queis hortabatur Ernestum, ut composito ad latendum habitu iter

cæpta-

cæptaret, mox ubi Hagam venisset, semet professus impermixtum hactenus bello, nunc pacis auctorem, adversantibus metum à plebe, suique & concordiæ studiosis fiduciam adderet. Sed cum exercendi ingenii, nec alio fine scriptum constanter asseveraret, carcere liberatus, domique servatus, deinde datis vadibus dimittitur, paulatim, ut fit, evanescente judicii calore, &, ut in potentia plurium, parabili venia. At Menenius, qui ex judicum Hollandiæ consessu publico ad civitatis Dordrechtensis adsessionem descendens reipublicæ partem se fecerat, ab ea tandem amotus, scribendis mox patriæ annalibus, omnia mercede, adhibetur, non tam spe ulla laboris, quam ut otium viri, valentis ingenio ac literis, animo inquieti, honesta imagine velaretur.

HVGO.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER QVARTVS.

INEVNTE anno Bruxellam Ernestus concilium advocavit, præfatus de rebus maximis acturum: quod in speciem egregium, quasi jura & leges firmaret: sed non prisco more Ordinibus facta potestas de republica judicandi. Antistites tantum & nobiles convenere: quia nobilitati gratia & auctoritas sub dominatione: & sacerdotes vinculo religionis fide habentur. plebs ambigua & cujuscunque pacis cupiens. ideoque nisi in tributis, fere non auditur. Vbi cum susceptos pro concordia labores graviter elocutus, in cætera consilium posceret, Arschotius, primæ inter Belgas dignitatis, arripuisse dicendi facultatem his verbis dicitur. Majores olim nostri, nullis odii causis, nisi quod jubebantur, arma validas in gentes maximeque in Gallos cepere: nec illos periculorum pertæsum unquam est, & quæ mala bello trahuntur, dum Principum magnitudinem propugnarent. Itaque res maximas illorum virtute & prudentia patrari contigit. At nunc non arma & consi-

lia, sed miseriæ, ærumnæque nostræ usum habent, bellumque, ut vos dicitis, civile civium manibus non creditur. Quid igitur! pacem flagitamus! Imo jam dudum hanc curatam oportuit, cum essent adhuc, quæ vellemus servata, nec recendia urbes, vastitas agros, inopia domus etiam futurum in tempus stravisset. Quod si triginta per annos continuatis cladibus otium nondum meremur, altero nos saltem bello absolvite. In Gallos imus? secura à Batavis tuta præstate. Sin hos ulcisci prius videtur, atque ita necesse est, quiescant spes nimiæ, ne de nostris periclitemur, dum concupiscimus aliena. Sed enim oblata pax est. ita sane. Quam igitur belli causam Gallus, quam pacis moram Batavus adfert? nec enim suis arbitror, nec nostris quidem malis dejectantur. Arcendum clamant peregrinum militem, inclementem illum ac fastuosum, & nostris moribus insociabilem, cui modestiæ nihil unquam, fidei tantum quantum expedit. Hæc nos in illum inique & hostiliter dicta credamus, si non hostilia magis sunt quæ ab illo patimur. Interroga Atrebates, interroga Hænovios & contiguas gentes, cui tam uberis agri possessores famam imputent. Aliqua dicent Gallos rapuisse; Hispanos omnia, similesque alios qui discordes inter se, tantum Belgarum in perniciem consentiunt. Ita sub militiæ & seditionis nomine nos præda sumus. neque hac stetit injuria. etiam externis regendi tradimur: Adeo nemo nostrum illis sapit, atque ultro patientia ludibrio est. Quorum si lubido plus nostris querelis valet, placetque vitia dissimulando alere, tandem audebimus, quod orbi Christia-

no & optimo regi ipſa neceſſitas ſatis excuſet. Loquentem adhuc primi utriusque Ordinis circumſteterunt multo aſſenſu & velut læti repertum qui cunctis intra animum agitata palam efferret. frementibus interim Hiſpanis. Nam aderant nonnulli. Fontanus conſeſſum vitaverat, quia præponi Arſchotio non ſperabat, & ſequi dedignabatur, ita veræ potentiæ cupitor, ut inania non contemneret. Hunc ego Arſchotium cunctis belli hujus tempeſtatibus magna animi fiducia fuiſſe comperio & qui indubitata in Principem fide non tamen externorum libidini gratificaretur ſuam dignitatem. Sui plane juris & libertatem impune ferre ſolitus, regios miniſtros illudebat, quia & horum ſuperbia cunctis inviſa, nec ipſe ultra voces metuebatur. Et tunc prope ultima ſenectute ſecurus iſta velut oracula popularium mentibus affudit. Sane poſt pacis Gandavenſis tempora nunquam Belgarum in Hiſpanos infenſius odium: & uti potuiſſe Batavos ſunt qui credant, ſi ut olim ſub Arauſionenſi, ita nunc quoque non penes multos regimen, ſed unus vim imperii atque amicitiarum arcana tractaſſet. Veteres irarum cauſas incenderant in maximis Belgarum miſeriis nimia potentia Hiſpanorum, & ipſi propriis quoque moribus inviſi. Fontanus, multus ſomni atque epularum, etiam in adulterio Antverpiæ depreheuſus, ægrè vitaſſe exitium narrabatur. Stephanus Ibarra, probatioris ingenii & diligentiæ, ſed eas laudes ſuperbia corrumpebat: quæ ipſi ac Carolo Mansfeldio acerrimi diſſidii cauſa: nec multum ab cæde. Stephani Carolus abfuerat: arripuitque hunc obtentum Hiſpanicus miles, ut

niſi

nisi à suæ gentis ducibus regi nollet. Christophorus Morus consilii bonus, ut qui cum Idiaqueo Hispaniam regeret, jus domesticæ potentiæ hic quoque usurpabat. Didacus vero Ibarra etiam queri per literas apud regem ausus, quod Hispanis exigua apud Ernestum auctoritas eaque maximis malorum causa. At Taxis, introspiciendis periculis callidior, suadebat mulcere Belgas proceres multa honorum specie, manente penes Hispanos pecuniæ regiæ cura, qua tacito nexu cætera quoque ad se traheret. Audito Arschotio Ernestus natura cunctator, & gnarus hac optime ratione impetus retundi, consulendum Regem respondit, cui se suasorem fore eorum, quæ ad concordiam pertinent. Hæc spes animos sustinebat: sed non & mala pariter differebantur. Nam postquam arma reges indixerant, possessis Lucemburgiæ minoribus oppidis, quæ non adversus eam vim erant, Bulionius circum & longius sita omni clade pervastabat. Et cæsis primum aut fusis quatuor Philippi Nassavii turmis, quæ auctu amnium & hostilibus insidiis circumventæ erant, majore mox equestri prælio victor fortunam purgavit. Validas in urbes dolus magis quamvis parabatur. neque ideo successus adfuit. Vnus sane casus juvare partes & bellum per eos fines incendere potuit, si non difficilius esset servare quam quærere: quorum hoc audacia & sæpe temeritate conficitur, illud cura & bonis artibus indiget. Hoia Leodici oppidum est, quod ex majori & inclyto quondam barbaricas post incursiones restare auctores sunt, & situs persuadet interfluente Mosa, quem torrens irrumpit violentior quam pro copia

aquarum. is urbi nomen dedit. Solum circa ferrariis asperum, gentis suæ ingenio respondet. Pons arcuato opere. qua dextra ripa surgit, imposita colli arx subjecta late despicit, dilectus Episcopis secessus locorum amænitate. neque minus tamen arduo positu adversus oppugnationem consultum. Sed dum juri & paci fiditur, nequaquam multi in præsidio, per otium atque epulas velut supervacuo munere fungebantur. Parique neglectu ædificia in rupem erecta solum arcis æquabant. Horum unum conscio possessore, machinator talium Heraugerius, qui Brædam sibi captam præfectus regebat, triginta militibus compleri jubet, qui noctu per scalas & fenestram emissi, primum usi silentio, deinde crebris tuborum ictibus prospectum adimentes undique, captos custodes vinxere. Dubia adhuc luce cum equitibus sexcentis, mille quingentis è cohortibus dux ipse aderat. At oppidani, quanquam primum ad tumultum arma corripuerant, ubi tantum ante portas militum atque alios supra caput aspiciunt, ad geminum terrorem animos submisere. Tum Heraugerius disponere præsidia, immittere equitem campis, perque gentes intra Mosam Hispano subditas tributa describere. Id belli facinus pacatum in Principem & utcunque infesti in Batavos animi, certe cui ritu belli denuntiata non esset hostilitas, Hispanis facilius, quam ipsi excusaveris. Neque enim dissimile erat, quod Bonna, quod Berca, bello quidem olim capta, nunc alta Agrippinensium pace, tamen ret nebantur. Cum igitur res repetitum misisset Boioarus Leodici atque Coloniæ antistes, responsum est ab ordinibus

magis è præsenti usu, quam gentium jure, non quò ejus imperio aut civibus noceretur, sed contra publicum hostem oppidum cœpisse, redituros, simul arma ponerentur. Neque recte Boioarum in ipsis incusare, quod Hispano permitteret. & conditiones repudiatæ, quibus ad reddendum invitabantur, haud sane iniquæ, ni loci oportunitas contra suasisset. Magnum quippe arx ipsa itineri præsidium, quo Gallica arma Batavicis tutius jungerentur. & in oppido placuerat Italos desertores longe Batavorum à finibus & multam inter prædam seponi. Vbi sperni se Episcopus, aut prolatando eludi videt, conducto tyrone & auxilium peditum mille quingentorum, septingentorum equitum, quindecim cum machinis ductante Lamota, utraque ripa in obsidium tendit. nam regii duces ultro obtulerant operam, ut quorum non minus quam Antistitis interesset, ne Mosæ supernis & agrorum annexu Batavi potirentur. Nec honesti species aberat, quippe cum Philippi Burgundi, Philippique primi Austriaci fœderibus Leodicus ager in fide esset Brabantiæ Principum. Oppidum haud satis firmis munimentis irruptum scalis ac per ruinas, & cæsi qui restiterant. Pars maxima in arcem refugi propinquo è colle, quem solo arcis celsiorem antecapere Batavi neglexerant, tormentis, infra & cuniculis petebantur. Aderat enim ingens accolarum manus, queis metalla scrutari solitis, non ignotus fodiendi labor. Indicaverat Heraugerius teneri diu præsidium posse, atque ea spe auxilia contrahebantur. Sed veritus tandem ne pervia non essent itinera fluviis superstagnantibus, quanquam erant in arce

 sufu-

suffugia & trahendi artes, iram obsessionis deditione prævenit: notatus à multis ut subitis melior, quam patientia periculorum. Ipse promissam sibi à Bulionio, ac Italis Sicheinianis opem, nec respondisse eventum querebatur: murumque, præcipuam defensandi fiduciam, qui solidus credebatur, apparuisse mox duobus ex parietibus compositum ac medio rudere dissoluto patescentem, intima quoque arcis hostium verberationi nudasse. Egressi quo minus militum manibus discerperentur ab Hispanis ducibus protecti sunt tanta sane fide, ut fuerint qui gladium stringerent, pro hostibus contra socios. nam cum ipsis pepigerat Heraugerius, non immerito timens ne à Leodicensibus sibi belli jura non servarentur, Episcopus hos, qui fraudis conscii fuerant, puniisse haud contentus, civitatem quoque libertate veteri exuit, ut minus sibi fidam: sed nec in Heraugerium desiit quærere ultionem, ignaviam, ipsi objectans, & transmissa literarum parte, qua de Fœderatis Ordinibus minus reverenter loquebatur. Periclitatum apud cæteros Mauritius, & qui cum illo conscii capiendæ Hoiæ fuerant, defendêre. Non diuturna alienæ urbis possessio fuit: quadragesimo atque altero die recepta est: & facti periit fructus manente invidia. Ac forte evenerat, ut, quo die mox amissæ arcis nuntius nemine exspectante advenit, Ordines, freti firmitate loci, legatis Episcopi ferocius responderent. Hoiam se reddituros ubi Bercam hostis reddidisset. At Hispanus ad Bercæ possessionem Hoiam quoque adjunxit, captamque tenuit, donec solutis impendiis, & ab illis finibus hoste amoto, tutum

postea

postea putavit reddere. In hoc quoque pietatis gloriam quæsivit Philippus, prædicans malle se de suo largiri Leodiensium Ecclesiæ per Belgas antiquissimæ, quam quæ ipsius essent ullo obtentu eripere. Quadringenti eorum qui cum Heraugerio Hoia exierant, ab octoginta hostium equitibus cæsi, dum præda graves nimiaque servandi cupidine semet impediunt. Iustas & illi pœnas dedere, quos Transisalanis è præsidiis Monasteriensem per agrum populabundos, noctu hostis incurrit. Henricus inter hæc, ut hostem Picardis imminentem ad sua defensanda cogeret, Bulionium ducem, quanto potest exercitu, Burgundiam eam, quæ Comitatus cognomine Hispano paret, ingredi jubet, secutus regionis oportunitatem, quia ex Italia & Germania hac maxime commeatur. Primi impetus vim habuere, cum multo terrore oppida raperentur, & objecta passim tumultuaria manu ejus gentis, quæ bellum toto sæculo non viderat, cædes magis esset quam prælium. Neque tamen Belgarum finibus abducta signa. Sed, audito discrimine, Velascus Comes stabuli Castellæ, (hæreditarium dignitatis nomen est) qui tum jussu Hispani Mediolanum curabat, vim equitatus peditumque Transalpinis præsidiis excitam hyemantibus adhuc jugis traduxit, receptisque in transitu urbibus aliquot, Ararim ad amnem consedit, majores copias equestres & Vmbrorum, Germanorumque dilectus opperiens, neque dato pugnæ casu, Gallorum impetus frustrabatur. Hæc inter pericula & discursantes nuntios, jam ante per hyemem corruptior Ernesti valetudo gravescere. nam gnarus Hispanis invisum se, nec Belgis satisfecisse,

& differri inimicorum vocibus apud Regem agique pacis & belli reum, premendo tantos dolores irritabat, donec lenta febre attritus & sanguinante morbo defecit. Mors ejus, ut fere Principum, suspecta: sed sine motu aut turbis fuit: dum otiosos spes concordiæ; cæteros multiplicis belli labor destringit. Veram leti causam introspectores secti post mortem corporis prodidere calculum & in renibus vermem etiam tum viventem, qui proxima arroserat. Vacuum regimen à Philippo Senatus accepit. Summa rerum belli domique penes Fontanum præsidis nomine. Hoc illi munus Ernestus morti proximus scripto ad tempus mandaverat, Hispanorum ex sententia: mox rex firmavit. Neque ille, quanquam vitia adfuere, impar tanto muneri, quod res per Belgicam gestæ ejus cura, & mox alias per terras docuerunt. At Belgæ proceres, qui illum hactenus vim potentiæ minori, sub imagine occultantem non tulerant, sumta jam ab ipso insignia, invide atque irate ferebant. Vera prorsus de patria majores locutos, Hispanis se quondam provinciam fore. Post Albanum & Requesenium, aut, quod propius est, Rodam, modico tempore & in speciem repetitas leges, atque eandem redire superbiam. Arbitrium igitur pacis penes alienigenam fore, qui priores dominos, vitiis pares, dignitate non æquaret. Hæc sibi quisque: fortiores & aliis loquebantur. Nimirum cunctis populis prægrave & velut probrosum est parêre externis: neque alia Regibus tam supervacua invidia est, cum singulæ gentes daturæ sint, qui servire concupiscant, ut aliis imperent. Carolus igitur Mansfeldius,

feldius, militari gloria, & magnis semper inimicitiis spectatus, ut qui Parmensi quondam, nuper Ibarræ, nunc & Fontano contenderet, specie honoris seponitur, sociis cum cohortibus, quas Philippus imperatori miserat, Turcam eo tempore valescentem in Pannoniis oppugnatum iit. Proximus ibi Mathiæ, qui fraterno exercitui præerat, veterem virtutem & artes, scientiorem in hostem exercitas haud diu usurpavit, absumtus morbo inter belli pericula. At Arschotius, ne se Fontano secundum Belgæ conspicerent, apud Venetos sponte exsulavit, eo proficisci testatus, ubi liber moreretur, nec plebe secundiore Fontanus utebatur: quia turbante leviter Germano milite, qui Bruxellam servabat, per suæ gentis cohortes possessionem urbis affectaverat. Id cunctis adversum, nec aliorum tumultus magis, quam Hispani militis modestia timebatur. Et cæteris civitatibus eadem formido. Duplex hinc intemperies, his, quod exclusi erant, illis quod prope depulsi, quærentibus. ob utrunque agri plectebantur. Vnde cum ad prioris anni calamitatem nova lues accederet, & ipso inopiæ metu annona vexaretur, exsolvit vulgi gemitus paupertati propria libertas. Hoc magis in pacem cunctorum ordinum animi flagrare, cujus desiderium facta ab Ernesto spes incenderat. Neque Fontanus restitit quo minus inanibus experimentis vota sua fatigarent. Flagrabat ante alios pacis studio Croïorum domus: è qua Haureius Marchio ad Iacobum Maleræum, suæ quondam domus partem, tunc Mauritii in aula florentem, literas misit, affectus sui indices. Quas cùm ille Principi, Princeps Ordinum potentissimis ostendisset, jussus est rescribere Maleræus,
 ita

ita spem esse pacis, si miles Hispanus non interiore tantum Belgica, sed Lucemburgia quoque & Burgundia egressus, metum sui undique tolleret. Ad quæ cum rescribens Haureius totum illud postulatum silentio transmitteret, iterum Maleræo mandatum, significaret inter Fœderatos & alterius Belgicæ ordines posse inveniri concordiæ rationes. cum Hispanis nulla ipsos velle colloquia. Igitur procerum Belgarum nomine (neque dum Arschotius profugerat) adornata ad Mauritium legatio, ut æquum animi, & cognatis nobilitatibus faventem. Theodoricus Liesveldius Brabantiæ quondam Cancellarius Valesio rerum potiente, Masiusque & Hartius, clari omnes civili sapientia, ad colloquium venere. Agebat tum Middelburgi in Zelandia Princeps: Apud quem orsi edisserunt, olim cum Belgarum discordias peregrinus miles in prædam verteret, Senatum, qui tum rebus præsidebat, civile certamen diremisse, ictoq; fœderi Regem factum auctorem: nec arduum ipsis postquam inter se consenserant, externis armis liberare rempublicam. Mox alia intervenisse partium utrinque culpa, seu ira cælesti, quæ vetuissent prope sanatum vulnus bona fide coalescere. Idem nunc Senatus regimen: Iisdem se malis fessos à vicinis finem orare: quem & ipsis placiturum confiderent, hoc quidem justius, quod integri & florentes ad pacta vocarentur. Etiam dubium non esse, quin Mauritius, qua sit animi moderatione deserere fortunam malit, quam ab illa deseri, cum nihil sapienti suspectius sit quam longa felicitas. Optime igitur claritudini suæ consulturum, qua priscos quoque duces præfulgeret, si partam gloriam referret in tutum. Egregias

illi

illi præfecturas, & satis rerum, queîs ingens animus pasceretur. Non tantum armis Nassavios nosci: plerosque pacis artibus inclaruisse. Quin illas amplecteretur laudes, quas lugeret nemo: & obsequia potius exspectaret ejusdem sanguinis Principum, quam vota facere cogeret contra ipsius magnitudinem. Aut si præ cæteris placeret illa in sanguine & sudore virtus, esse ubi Christianum nomen armis attolleret. Ita mereri prudentiam ejus & fortitudinem, ut de summa belli nemo non ultra cederet. Ad quæ Mauritius, ita uti Ordinibus placuerat, paucis adsidentibus respondit. Vtinam quidem se tam felicem, ut finem civilium malorum sæculo suo & posteris imputaret. Id sibi gloriosius, quam nomen expugnatoris, quam decus triumphale. Si tandem illi Hispanorum injuriis vere irascerentur, capesserent dignum majoribus animum. Ita facultatem dari, ut liberi cum liberis quæ vellent paciscerentur. Redeuntibus ad fœdera non se modo vindices, sed socios Reges adfore, quorum nunc vi succumberent. Neque magis obstituram concordiæ rituum dissimilitudinem, quam nunc Galliæ obstaret. Nihil se aliis præscribere. Religionis judicium Deo & singulis gentibus relinqui. Cum Belgis multa sibi & Fœderatis gentibus communia, vetustissimas societates, jus sanguinis, fas gentium. Eosdem inter & Regem Hispaniarum infesta cuncta & hostilia, quæ per illius libidinem cœpta, necessitas auxerit: Nec posse cum eo hoste pacisci, quem coacti sint Principem abdicare. Neque pacem hanc, sed deditionem fore. Implacabiles dominantium offensas, minimeque dubium quomodo imperio usurus sit, qui bello sic uteretur. Multa tempus

& rerum vices afferre, quæ frustra in præsens sperentur. At nunc quomodo ei se credituros, qui fas putet justorum hostium capita licitari? Vetera in exempla advocare parcerent. Omnium se & patris meminisse. Cum Liesveldius, omnem se dignitatem Arausionensi debere referens, nunc quoque se diceret, Ordinum Belgarum mandata exsequi, neque Hispanos istis consiliis permixtos, Princeps ejus rei præmonitus manu in sinum Liesveldii dimissa, diploma, quo Fontanus commeatum ei dabat, eduxit, speciosa verba certo documento refellens. Sic dimissa legatio, cum mandata non haberet citra regium nomen paciscendi. Varie prudentum & vulgi sermonibus excipitur novi responsi species, dum pars gloriam & opes bello captant, alii pacem sperant ideo quia valde concupiscunt. Hispani & qui hos sequebantur, satis jam in regiam majestatem peccatum, si cui ea curæ, quod desertores & quibus summum fuerat, veniam mereri, ultro ad pacta vocarentur. Quid tot jam legationibus, profectum, nisi ut intolerantius superbirent? Modicis successibus hos spiritus induisse, ut non ipsi modo reverentiam excuterent, sed docerent alias gentes sine Principe pacisci. Irent sane iterum & audirent rebellem Batavum, ferentem leges, quibus se faceret Philippi victorem. Si hactenus dubitaretur, at nunc manifestum aspernari illos pacem; provisis Helvetiorum exemplis, & si qui præterea everterent dominationem, quam mox ipsi invaderent. Vnam pacem quam subacti armis poscere cogerentur. Id brevi futurum, si non minus Belgis animi pro side & obsequio, quam hostibus in diversum cerneretur. Minores pacem tam prope admotam

omni-

omnino teneri suadebant. Quid enim adeo mirum, si Batavi Belgis se permittere, quam Regi mallent, qui consciis offensæ ultor formidaretur? Nihil principatui vel religionibus inimicum, sed illud posci de externo milite, omnium vota, bello quoque utile, sed paci necessarium. Legatos à Rege diligi & mandatis instrui posse, quocunque nomine mitti placeret. Nec ita inexpertam Belgarum fidem, ut eum pactionibus frustrari vellent, pro quo sponte arma paterentur. Multa honestius Principem ferre, quam concedere. Quæ si nondum sufficerent, fas tamen Regi, jus summum publicis utilitatibus donare. Respiceret suorum miseriam, & quomodo ultimo à spiritu penderent deficientes tot populi; Diversam esse ejus belli fortunam, quod inde nocendo, hinc pereundo gereretur. Nam hostibus pascua, opificia, piscaturam, quamvis numerosæ plebis alimenta. Tum quanto his majora, quod illorum in finibus cuncti amnes exirent & flumina retro in caput, Oceanus sine termino navigaretur? hinc illam advenarum multitudinem, oræque exiguæ totas inseri gentes. Vere æstimantibus illos & bello frui. Sibi præreptam agrorum spem, siccum littus, & classibus obstructum. Onera tamen & rerum caritatem, quæ nullus quæstus solaretur. Tum vasta cuncta & exhausta, quæque superessent turbata discordiis. Disputaretur equidem an pax haberi possit. Certe bellum non posse. Addebant novum metum, ne tædio malorum Fœderati populi legendum ad Principem agerentur, externa potentia sive domesticæ virtutes placerent. Spem aliquam dari adversus vacantem rempublicam. Vbi dominum invenient, bellum inexplicabile, aut pacem cum

damno & infamia. Erant qui inducias laudarent: Res enim Batavûm ſtare adhuc concordia & concordiam metu. His ſemel amotis ſubitura æqualitatis vitia, & æmulationes civitatum, quæ vix inter armorum pericula conticeſcerent. Interim cum gentibus divitiarum avidis commercium animorum fore, & corruptis primoribus, etiam plebem, quo eſt ingenio, amare incepturam quicquid odiſſe deſineret. Nec redituros facile ſub belli onera, quos permulſiſſet quantulicunque temporis immunitas. In ſumma, diem pro regibus. Subactis Batavis apud quos robur, & conſilium & obſtinatio, promtum Philippo diſpicere, quem viribus ſuis modum ſtatuat adverſus Galliæ lacerum corpus, & Britanniam muliebre régnum, cùm illa protritis fruſtrà opibus, & hæc ſolam ob formidinem bellaret. Et Lipſius hoc conſilium veteris hiſtoriæ exemplis firmabat. Contra Taxis judicabat, Belgis, qui Regi parerent, majus fore ex induciis damnum. Ita certantibus ſententiis cuncta potius quam quæ acciderunt, deſtinabantur, fortunæ more, quæ hominum prudentiæ inimica futuros caſus in occulto tenet. Sed ne vulgus præciſa ſpe pacis ad ſeditionem incitaretur, immiſſi rumores prolata eſſe colloquia, quo externorum Principum auctoritas interveniret. Et imperator ſane literas mox miſit, inſcriptas Hollandiæ Ordinibus quas ipſi Fœderatorum in conſeſſum detulere. Hi reſponderunt, optare ſe cum vicinis concordiam. ab Hiſpanis, cur pacem ſperare non poſſent, ſæpe indicatum: neque eveniſſe quicquam cur ſententiam mutarent, niſi poſt immiſſa in Reges venena & percuſſores tutius nunc talium ſcelerum auctoribus crederetur. Simul

mitte-

mittebant ad imperatorem interceptas Taxis ad Philippum literas, queis ille, ficut ferendum dictabat Ordines Belgicos cum Fœderatis ordinibus velut pari forte inter pacificandum componi, ita ad Fontani arbitrium cuncta referri volebat: multa monftrans effugia, atque in primis diffuadens, ne aut dimitteretur miles Hifpanus, aut Germani pacis arbitri fierent. Iifdem partibus hoc anno Comitum Philippi Hohenloii & Georgii Eberhardi Solmenfis matrimonia ludis & dapibus atque è publico donis celebrabantur. Hohenloio Maria, Solmenfi Sabina nupferat, Lamoralo hæc Egmondo, illa Araufionenfi genita: clarum utrunque & favorabile conjugium maritorum meritis & virginum nobilitate, quarum parentes plerique meminerant, victimas cadere patriæ libertati. Inter civilia mala erat, quod nummi pretium immenfo auctu jactabatur, & fingulæ nationes jus fignandi in prædam verterant. quæ æquo modo eft gentium commerciis reddere, quibufdam animus fuit. Sed è contiguo ferpenti licentiæ, etiam qui veтuerant fuccubuere. Manentque argumenta non fatis certæ focietatis, melior adverfum hoftem, quam inter fe confenfus, & victæ leges. Etiam vicini motus mentes adverterant, qui fere amant, ni jure dirimantur, propinquo bello, & partibus involvi. Nam Cliviæ & Iuliaci principatum, ut prioris quondam domini invalida ætas, ita filii, qui fucceſſerat, morbo imminuta, mens Hifpani artibus patefecit. Raptabat imperium, hinc uxor procax moribus, fanguine Badenfi, fubnixa Auftriaca magnitudine, gentis inde primores, Brandoburgiusque ac Nioburgicus Principes, qui per conjuges ducis forores

ſibi ſpem tantæ hæreditatis vindicabant: invito ſane imperatore, qui exſtincta virili ſtirpe principatus illos ſui futuros muneris judicabat. Favebant his omnes qui illis in regionibus Proteſtantium ſacra ſectabantur: etiam Romanenſium nonnulli, metuentes Auſtriacæ domus faſtum ſubditis gravem, & tributorum cum ſumtibus certamen difficile. Hi ergo, Ordinum Iuliacenſium ac Montenſium nomine uſurpato, Ducem ipſum ita inhumane aſſervatum ut non mediocre id morbo alimentum crederetur, liberant, uxorem cuſtodiæ mancipant, velut iniqua molientem. Audiebatur interea Comes Suartſenburgius Hiſpanorum hactenus cliens, militem illis finibus conſcribere, ut ipſe ferebat Turcicum ad bellum: firmandæ Auſtriacorum factioni, ut alii exiſtimabant, quibus haud credibile copias, quarum uſus in ultima Pannonia foret, diverſiſſima parte Germaniæ colligi, ut inutili diu ſtipendio, ac damnoſo itinere traducerentur. Imperii Germanici reverentia obſtitit, quominus ſparſos & imparatos Batavus miles irrueret. Hoc tempore Elector Brandeburgicus Fœderatorum ordinum amicitiam atque ſocietatem ambire cœpit. Idem faciebant illarum regionum primores, pecuniam non longum ad tempus orantes, quæ mox ex facili proveniret, ubi in ſe regimen & ærarium traxiſſent. Et erant in Batavis, qui properandum cenſerent. Nam & trans Rhenum ſitis quietem inde portendi, & ſua cum Gallicis armis illo vinculo necti. Prudentius alii exiſtimabant hoſti valentiori non eſſe ſuppeditandum illas in terras tam ſpecioſum belli titulum; venturos in partes non hos modo, qui inter Clivios Hiſpano ſtuderent, ſed vicinos

quoque

quoque Episcopos & sacerdotes. & opem poscentibus, idem quod sibi, pecuniam deesse. nec posse suis viribus longe dissita, lateque sparsa defendi: quare exspectandum, donec quorum res ageretur eorum animi viresque maturescerent. Nec minus Emdæ turbarum. Opulenta urbs trans Amasium, ostio ejus amnis assidet, pars ejus Frisiæ, quæ Cauchos olim complexa intersusum Batavis Danisque littus implebat. Vnde nunc etiam ea regio Orientalis Frisia dicitur, quia veteres cis Amasium Frisii ad occasum ei objacent. Mores olim, quales cæteris Frisii nominis: etiam libertas, relicta à Francis quoque regibus & Germaniæ Imperatoribus, ubi dominari non poterant qualicunque obsequio contentis. Publica per conventus, populorum seorsim, & communiter gentis totius, curata: judicia per dilectos in conventibus minoribus majoribusque exercita: Par in his jus omnium qui prædia possiderent: plurima tenentibus maximus honos, eaque sola nobilitas. At hi cum arces struxissent non sibi modo sed & aliis confugia internis externisque bellis, & domi manum haberent adversus vim paratam, moderatores conventuum & judicibus contra factiones præsidium paulatim per dissidia aut incuriam plebis, quæ poterant in se traxere, & huic redeunte interdum libertatis memoria, alii adversus alios vindices facti. Inter hos Grethana domus per connubia, per hæreditates valida, & multorum prædiorum domina, quæ jurisdictionem usu suam fecerant, etiam Emdæ vici primum, deinde tenuis oppidi durius ab aliis habiti tutelam suscepit. Hac origine Vldericus anno post mille & quadringentos quinquagesimo
quarto

quarto clam primum nobiles alios, clam populum, ab Imperatore Frederico in eum tractum, qui, ab Amasio ad Visurgim mari prætenditur, accepit nomen Comitis & jus, quantum libertas Frisia pateretur: decemque post annis publicavit tabulas sed contractiores, ne aliorum, qui alibi intra eos fines insurgere pari modo cœperant, jura læderentur. Temperavit hic benignitate imperium, multa populo Emdano, multa magistratibus relinquens, aut largiens, magisque etiam natus eo patre Edsardus, mutua in se subditorum fide adeo potens, ut horum spe Groningæ & annexi agri principatum speraverit, tenueritque, donec eum Saxonica arma, fides mala Geldri, ac postremo cuncta invadens vis Austriaca trans Amasium rejiceret: Huic filius, Enno impar patri & sic regens, ut ab aliis ipse regeretur, haud longus vitæ atque imperii. Quo tempore cum orbis Christianus religionum dissidio concuti cœpisset, Emda eam professionem secuta, quæ alias per terras ferro atque igni petebatur, Belgas, Gallos, Anglos vim magnam convenarum, oportunitate fluminis invitavit, aluitque. Anna tum Oldenburgica filii Edsardi nomine præerat, civiliter usa principatu jam increscente, nec ut Germani Principes solent. Idem illi pietatis studium & legum reverentia, quas non tam libertatis, quam imperii præsidium judicabat. Hac comitate & perfugio gentium, incredibile quantum urbs adoleverit, aucta non minus sex hominum millibus. Secuta mox florentium populorum mala, superbia apud ipsos & luxus, invidia apud dominantes. Nec tamen ad vim ventum, dum Edsardum asperiorem frater minor Ioannes mitior consiliis aut metu

reti-

retinebat. At, Ioanne mortuo, Edſardus religionis diſcors (nam ipſe Auguſtanam, Genevenſem Emdani profitentur.) magis ac magis ſuſpectam habere cœpit civium felicitatem. Vxor inſtigatrix aderat regia Sueonum ſtirpe, regioque ingenio: & narrabatur hæc inter cætera ſuppellectilem ab oppidanis commodatam ſibi detinuiſſe, hoc obtentu, quod privatum nitorem excederet. Irritamentis illorum, qui novandi ſtudio Principem aut populum adulabantur, pravum certamen eouſque invaluit, ut Comes cœtus, ſacrorum cauſa inſtitutos, ſeditioſorum conciliabula, & ſtipibus, quas clara miſericordiæ civitas in uſus pauperum contrahit, vires adverſum ſe quæri interpretaretur. At contra nomen libertatis, & quæ violentiſſima perſuaſio eſt, Dei cultum jactabant acre concitorum genus, qui rerum civilium ignari, ſpecie religionis turbidi, ſæpe bonam quoque cauſam male agendo pervertunt. Invicta progenitorum virtus, recenſque & propinquum exemplum Batavi cum Friſiis monſtrabantur. Et quid ſibi pulchrius, quam ſi priſcum in nomen ac fortiſſimarum gentium fœdus coaleſcerent? Iam onera commerciorum, jam ſuos magiſtratus rebus intentior Comes impoſuerat, & adhuc fera quamvis & contumax plebis ira intra voces ſæviebat. Cunctationem & pudorem excuſſit viſum in arce præſidium. Privato duce rapiunt arma, & machinas. Curiam, portas, cætera urbis munimenta invadunt. Neque centuriones tantum ac tribunos legunt, ſed peſſimo quoque exemplo novos ſibi magiſtratus præficiunt, illis demotis qui ob ſacramentum Principi dictum turbis ſemet exemerunt. Arcis cuſtodes fame coacti diſcedere, cun-

ctis

ctis ad vim versis haud dubie fœderatarum gentium opes respiciebantur. Missi ab utrisque partibus Hagam legati, qui Ordines convenirent. Accusabant illi inconditam multitudinem seditionis, cujus ultionem & exemplum ad Ordines pertinere, vigentes concordia, & si vulgo imperia spernerentur, præcipuos ad injuriam. Contrarii odium sinceræ pietatis, ruptas leges, injusta onera, regnum factione & armis quæsitum memorabant, velut interrogantes an hæc Ordines toleranda judicarent. Orabantque, ut socios religionum & malorum miserarentur. Addebant ambire Comitem Pontificis Romani & Philippi amicitiam, quorum vi adjutus opprimeret libertatem, aut acceptis alibi possessionibus traderet urbem dono Hispano. Ipsisque haud dubium per exploratores erat, hostem summam belli in eo ponere, si flumine & portu eximio potiretur. neque alium Amasio potiorem, qui lacum perfluens Dullardum nomine Emdanum agrum & Groninganam ditionem secat, ac medius ingenti ore Oceanum petit, maximarum navium patiens & fidus insularum objectu, quas inter obliquus exit. Vnde promtum Hispano novare in Frisiis bellum, &, quod negatum hactenus, mari classem immittere. Ordines Fœderati, qui & periculum, &, si obviam iretur, invidiam providebant, legationem ita demisere, ut nec Comiti metum tollerent, nec populo societatem affirmarent. Pax utrisque commendata, aut, si ita videretur, jure agerent: arma sibi suspecta. Neutri nunc partium inimicos, sin ultra pertendant, huic à qua bellum cœperit. Mox ubi ab Ennone Edsardi filio militem cogi & portum

tum Cnoccanum muniri, qui Delphizylio adversus est, festinantes per nuntios affertur, auctæ naves, quæ de more Amasium asservarent, cohorsque Frisiorum jussa ire tuendam ad urbem, ac nova cœptantes ripa depellere. Læta etiam, adeo secura, civitas se fortunasque suas fœderatorum armis credidit. Neque Edsardo tum aliud succurrit, quam eos rerum arbitros facere, quorum vi cuncta gerebantur. Fœdus quoque & societatem armorum obtulit, metuens ne eam gratiam civitas occuparet. Quem tum missi ab Ordinibus Delphizylium disceptatores pacis modum statuerint, summasque leges commemorare haud sine usu erit, ut quomodo illi de rebus Emdanis, ita de illis posteri judicent. Religio ne cuiquam fraudi esset: usus rituum in urbe qui solitus, & Comiti extra urbem suus. Sacris cætibus, tantum sacra curarentur, inspectante si quem Senatus diligeret quod in Palatinatu & in Batavis usitatum, ne quid hoc obtentu turbaretur. Religionis administros crearet idem cætus, auctor fieret Princeps. Agri, qui religiosorum fuerant, inter populum Comitemque divisi. Ex consulibus quatuor, adsessoribus novem sorte primi, mox ordine quotannis pars altera decederent, egregium potentiæ temperamentum, ne quisquam imperii spem, biennium ultra produceret. In locum abeuntium binos Senatus nominaret, è queis Comes singulos legeret, antea in creandis magistratibus liberrimo usus arbitrio. Hos penes res urbis & maritimæ, vis, donandæ civitatis ac sodalitiorum in quæ plebs distinguitur, portarum quoque claves, & excubialis tessera. Iudicia civilia & quæ intra mortis

mortis pœnam consisterent, penes eosdem. Graviorum criminum sontes peregrini à Principe datis judicibus, cives mixto ex utrisque consessu plecterentur. Senatum (quadraginta is virorum est) senatus ipse suis suffragiis suppleret. Inituri honores in obsequium Comitis, & curam civitatis sacramentum advocarent. Firmatę leges & tributa, duntaxat quæ legibus non adversabantur, sic ut sua vectigalia civitas seorsim regeret. Cæterum Faldera, nova urbs veteri addita, & Comitis servitio addictior, eodem posthac quo Embda jure haberetur, ne perpetuam certaminibus materiam præberet; ex quo certiores veniæ cives agerent, tolleret ultro Comes arcis minas, eamq; urbi submitteret: neq; per ripam castellis terreret navigantes, quæ Principis beneficia civitas ingenti pecunię summa repensaret. Ita horum securitati, illius magnitudini consultum. Neq; ipsis leges displicuere, quanquam injuriæ recentibus & infestis. Placitumq; venturos Comites, & magistratus in hanc pacem jurare. Monetur subinde Comes Ordinum verbis suspiciones & offensas clementia revincere. neu fallacem Hispani amicitiam post ipsorum fidem habens insidiis se pariter & finitimo bello illigaret. Iubentur & Emdani flectere animum vicina ad exempla, nec jugum jactando mala sua onerare. Civile bellum mediocri servitio bene redimi: etiam se atrociora principum ingenia tolerasse, quamdiu externa sævitia abfuerit. In hæc dimisso utrinque milite, quies verius quam concordia: neque ita sanata dissensio est, ut non sæpius eadem ad mala & remedia rediretur. Hujus anni & quæ proxime sequuntur tempora, velut brevi fastidio obsequentis fortunæ, Fœdera-

rum

rum gentium bello infelicia fuere. Ver totum & pars æstatis per otium ipsis exhausta, parte certe militis circa Galliam bellante: sed quo minus arma & alibi moverentur, interpellante sæpius Buzenvalio, ipsorum discordiæ obstiterunt. Frisiæ namq; urbes, agros colentibus infestæ, communia utrisque onera non ex fide persolvi, & quæ agrorum propria omitti aut remitti querebantur. Zelandi vero de vectigali evehendarum mercium cum Hollandis acriter rixati, hoc obtentu Fœderatorum ærario tributum inferre diu distulere. Geldris quoque & Transisalanis paupertatem suam & hostem penitus infusum excusantibus, Hollandi eandem & ipsi, quibus communium fœderi onerum duæ partes tertiæ incumbunt, cœperunt exemplum aut imitari, aut ulcisci. Quod si utilia homines non necessitatibus magis, quam consilio sequerentur, rebus hostium arctis, lucrosa ipsis mercatura, & flagrante Gallorum bello, id præcipue tempus audentiores conatus vocabat, quorum mox onera pauperior populus, & irrito successu, tamen toleravit. Ne Lucemburgici quidem successus votis respondebant, dum temere irrumpuntur castella, parum hostibus noxæ, nihil victoribus commodi latura. At postquam Rex Henricus, in Burgundiam profectus, regni vires eo traxit, exhaustus copiis Bulionius, qui magnifica denuntiatione Hispanicum exercitum in se traxerat, non modo minas implere non potuit, sed suis tuendis impar, raptari fines Gallicos impune, spectabat. Quorum tædio Philippus Nassavius, & quia fame ac potandæ aquæ insolentia miles diffluebat, haud satis volente Bulionio, regredi festinavit,

non

non tamen qua venerat viâ. namque eam hostis abstulerat. Sed jusso retro cedere peditatu, qua proxime Gallia mari succingitur, unde in Batavos navigarent, ipse cum turmis per interiora Germaniæ in Geldriam recurrit. At Fontanus, quanto invidiosam sustinebat præfecturam, hoc niti impensius, nequid in illo adversarii præter magnitudinem culparent. præcipua in militem cura, firmare veterem, novum adjungere. Et maxime gnarus secessionem Italorum, quæque inde venerant calamitates suum in crimen trahi, leniendæ invidiæ putavit eosdem obsequio reddere. Deproperatis igitur pactionibus, quas Ernesto cœptas mors ejus interruperat, quando pecuniæ nondum superabant, diurna interim & obsides dedit. Tilemontium possidere jussi, signa nondum sequebantur. Sed lucro fuit usum militis, quo ipsi carituri erant, etiam hosti avertere. Mox in duces ac præsidia dispertit militem: majores multo à tempore non fuerant reges Hispaniarum copię, sed sparsæ locis in nihil magnum valuere. In Burgundia sub Velasio justus erat exercitus. Atrebatum & Picardorum confinio post Caroli digressum, Varembonius imponitur, coercendis Cameracensibus, & qui in Galliam effusus rapinas rapinis ulcisceretur. Mondragonius in Mauritium obvertitur, spectandos ad conatus, queis in tempore obviam iret. Data sibi in hoc quatuor armatorum millia circa Hulstum tenet. Verdugo cum peditatu sex millium, equitibus mille quingentis, virium minorem Bulionium Lucemburgia protrudere & oppida recuperare jussus Fertum aggreditur: crebro ictu & ruinis patebant mœnia, cum Gallorum manus op-
pidum

pidum immissa feroci eruptione contudit obsidentes. Sed exemtum obsidio oppidum, cum mox fortuito pulveris incendio magna ex parte arsisset, Bulionius ipse munimentis ac præsidio nudavit. Verdugo interim versus ad infirmiora, paucas post expugnationes, morbo fatoque intercipitur, etiam circa hujus mortem aliquid suspicante fama. Sed ille quanquam infelici Frisiæ præfectura nomen meritus, ut cui tempus & vires sæpius quam robur & industria defuerint. Fides illi religiosa & militaris facundia. Etiam comitas ingenii, quo infrequentior Hispanis hoc insignius honestamentum, & quod magnos ad honores ab imo evectus, quippe natus domo non ignobili sed paupere, prioris fortunæ, quantum satis erat, meminisset. Orabant Fontanum Belgarum civitates Cameraci ut obsidio tandem insisteret, vim auri & militum offerentes, quia nec clausa urbe & circumjecto Hispanorum exercitu, utrisque spoliabantur. At ille ultro, avidus occasionum, ne tempus præfecturæ inglorium transmitteret, & quo laboranti ærario subveniretur ad Varembonii castra contendit augetque copias, ut peditatus duodecim, equitum duo millia conficeret. Hoc cum exercitu cuncta circum Gallis inaccessa redditurus, Castelletum in Veromanduis oppidum apud Scaldis primordia, quod Henricus alter eo nomine Galliarum rex Cameraco, & siqua vis à Belga ingrueret, munimentum regni objecerat, machinis labefactum irrumpit, & mox qui in arcem se contulerant, in deditionem cogit. Atque interim Hanum eisdem in finibus oppidum concutitur miranda & ad fabulas accedente casuum varietate. Præfectus erat Gomero,

ro, Gallorum unus, qui Romanæ religionis specie externas gratias suum in usum quæsiverant. Hic, quo tempore pleraque istarum partium in Borbonium reflectebantur, ingenti prætio pactus cum Hispanis tradiderat oppidum, dum promissa exsolverentur arcem retinens. Sed evocatus astu Fontani vincitur duobus cum fratribus. Mater & affinis Orvillerius præsidio inhærebant, & ni continuo decederent, periculo carissimorum pignorum terrebantur. Mulier magno affectu pavida. Orvillerius indignanti propior secretis nuntiis Bulionium adit, & regios duces qui tum Picardiam præsidebant. Postquam acciti in arcem venere, tota die contra oppidum, in quo erant milites mille & ducenti, Hispani, Walones, Germani, Itali, multoque nec ignobili sanguine certatum est. Nam & Humerius occidit spectatus militiæ inter Gallos & regi carus. Ad ultimum igne & ferro via scinditur: quique cladi superfuerant Orvillerio, ut convenerat, obsides traduntur, æquandis Hispanorum minis. Sed captivi per custodum perfidiam ruptis vinculis arcem in id discrimen adduxere, ut pacto dimitterentur. Galli arce potiuntur Orvillerii ignavia, qui sibi eam servare decreverat: Et Fontanus, quia capto oppido serus supervenerat, pudore in iram versus, pallentem inter carnificum manus præfectum pro mœnibus ostentat. Ibi ille flebili voce modo parentem, modo amicum testari, si qua misericordia, si quod fas generis, ne stante sibi sub ictu gloriam potius & dignitatem imaginarentur. Cumque illi responderent non esse id penes se, quippe Gallos arce & oppido potiri, suorum in ore jugulatur, addendus
infe-

infelicibus eorum exemplis, qui partes instabili fide professi utrisque se hostibus hostes fecere. Durlanium inde procedit exercitus, quo Cameracum sub id tempus sacerdotum & oppidanorum quorundam dolo infeliciter ipsis tentatum, à tergo ambiretur. Cujus dum munimenta & locum obsidio ad lunæ lumen circumspectat Valentinus Pardivius Lamota glande ictus cadit. Primus hic ducum egregiis quondam Ordinum rebus ipsorum discordiam, & revalituras Hispanorum opes providerat: virtute clarus & plusquam militari solertia, & qualem esse oporteat, qui ad machinarum ac Gravelingæ oppidi præfecturas magnasque divitias ac Comitis nomen è caliga surrexerit. Præsidium urbi Bulionius miserat. Mox ipse pulverem atque alimenta laturus advehebatur, simulque Sancti Pauli Comes. Sed primi agminis ductor Villarsius (is oram maritimam Henrici jussu curabat) dum pugnæ avidior imperia contemnit, Fontani ab exercitu (& erat forte tum festus Apostolo Iacobo dies, quem Hispani felicem sibi credunt, & credendo sæpe faciunt) circumventus & captus, mox quia à Lotharingio fœdere ad Henricum desciverat, interficitur, & multi nobilium circa. cæteri evasere. & utriusque partis errori fortuna ignovit. Nam si majoribus copiis, quas tum Nivernensis cogebat, Galli in prælium venissent, patebat in urbem via & locus victoriæ. Et Hispanus, si fortunam secutus impulisset refugos, parum abfuit quin Papiensis & Quintiniana clades æquaretur. Victor arcem oppugnat, haud satis custoditam. Nam Præfectus loci Gamachius, dum more temporum sibi quam regno consulit, ex mille

ac ducentis Gallis quos secum habebat, paucos sibique fidos intra arcem receperat, reliquos in oppido reliquerat, ut præsto essent siqua necessitas ingrueret, quod exitio fuit. Nam missi ex Hispanis qui ruinam arcis per tormenta effectam specularentur, cum desertam cernerent, clamore testati gaudium, plures suorum traxere, qui arce irrupta nullum spatium reliquere quin una & oppidum irruerent: nec temperatum cædibus: quippe ubi non armatos virtus, non inermes misericordia tegebat. His dum rebus fessi exercitus Gallicis in præsidiis quiescunt, affecta jam æstate Mauritius quod apud se militis & reversas cum Philippo Nassavio copias in bellum trahit. Intentusque occupandis, quæ pauca circum Frisios hosti tenebantur, Grollam adsidebat, Zutfaniensis territorii oppidum. Præsidium haud majus sexcentis, paucæ intus machinæ, nec in longum alimenta, & fossa aquis exhauriri facilis, spem prope admoverant. Compertum id Mondragonio, qui citato cum agmine Antverpia profectus obvia quæque præsidia trans Mosam Rhenumque rapiebat. Erant quinque peditum millia, equites admodum mille. sed in majus numerum augente fama, Mauritius, cui bis tantum copiarum erat, commeatibus diffidens, oppugnatione relicta & incensis quæ corripi nequibant, ad Isalam occurrit, quo hostem Germaniam intra sisteret. nec ille in castra quicquam ausus, sed contentus obsidio Grollam exemisse, & mutuum anni otium pacisci, retro cessit; ubi Luppiam amnem hosti objiceret. Nam Mauritius insequebatur, edoctus non eam advenisse multitudinem quam prior fama vulgaverat. Mittit igitur transtam-

mem

nem Philippum Nassavium cum equitibus quingentis, ut pabulatores hostilis equitatus subitus concideret. Sed per transfugas ejus consilii certiorMondragonius, vim omnem turmarum eundem in locum contulit: Philippus, ut angustum iter exierat in apertum progressus, statim circumfunditur: ac quo minus sequentes succurrerent adverso fugientium impetu & viæ arcto, lubricoque implicabantur. Prope tamen, ut ambigua est equestris maxime prælii fortuna, impulsus hostis erumpentium nisu. Sed defecti vulneribus duces minuerunt audaciam. Alii hostes turbatos adhuc integri pervasere. Pluribus, cum premerentur, fugæ terminus Luppia flumen fuit, quos obvius altera in ripa Princeps cum cohortibus excepit. Neque magna aut alio memorabilis clades, præter quod ut primus quisque dignitate, ita infortunio fuit. Philippus ipse, dum acerrime pugnam ciet saucius & mox captivus, inter egregia propinquorum Herembergensium officia exspiravit, intrepidus juventa, & bello quondam utilissimus, si ferventem intra se animum ætas parasset imperiis. Moritur & Ernestus Comitum Solmensium unus. Sed frater Philippi Ernestus Nassavius pretio se redemit. peremtorum corpora donata sepulturæ. Nec quicquam præterea accidit, dum propinqui exercitus, atque alter alterius consilia obsidentes autumnum, & securiora anni tempora exspectant. Nisi quod Mursam dolo nocturno aggressus Mauritii miles, jamque per fossam enisus, dum palos in vallo obstantes rescindit, suborto die coactus est discedere. Prior tandem hibernatum abiit Mondragonius, militiæ incommoda haud ultra ferens, dux nona-

 gena-

genarius, compertoque pronum seditioni exercitum, hoc nascenti malo remedium invenit, ut parte trans Mosam missa, cæteros citra flumen cohibens ac consilia dissociaret. Nec Princeps ultra moratus est. Statimque Mondragonius funebrem annum morte sua implevit, militiæ vetus, primisque ab Albani armis ad ista tempora continuus. Aderant regendi militem artes & auctoritas: vix sane cujusquam parentium ducum tot ac tam clara facinora memorentur: neque omiserim raram felicitatem, quod periculorum haudquaquam timens, quin ultro avidus, sine ullo vulnere ad summam senectam pervenit. Etiam Dux Pastranæ obiit, generis claritudine nec ultra notus. Idem annus Antonium quoque absumsit, qui Albani armis pulsus olim Lusitaniæ regno, cum potius esset per Africam Indiamque & alia Lusitanis possessa excitare partes nondum intermortuas, per Angliam Galliamque profugus, frustra spes suas in Christianorum Principum misericordia posuerat. Turcarum & Maurorum oblatis sæpe auxiliis quo minus uteretur, credi volebat pietati à se datum. Amici ejus, cum honoribus pecuniisque à Philippo promissis perduci non potuisset, ut regni jus à se abdicaret, veneno exstinctum prodidere. Haud longa interim Fontano quies. In Cameracum impellitur: nec potiendi ratio in aperto erat. Sed multa ad latus Belgarum nobilitas Gallique duces qui Regis sui veniam indignabantur, & miles post Durlanii spolia majoris prædæ avidus, ac civitatum vicinarum pecuniam offerentium preces, claudere egressus jubebant, & specie obsidentis audendi tempora opperiri. Rex ipse Philippus scripserat rem esse indignam,

structum

ſtructum patri ſuo limitis munimentum hoſtium in manibus relinqui. His incitatus, quod defugere non poterat, ſperare cogebatur. & caſus adfuit. Circumſeſſos exterioribus munimentis Barlotus exuit: inde jam cuniculi: ictus, ruinæ, occultæ manifeſtæque artes intentabantur. Terrebant adhuc excepturæ impetum egregiæ Gallorum manus, quos Gonzaga patris Nivernenſis miſſu centum adduxerat, & mox alii quingenti proſequente equite per incuſtodita obſeſſoribus matutina nebula adjuti tranſierant: Tunc quoque nobili exemplo compertum eſt quam ſit formidoloſum à multis formidari, neque ulla ſatis firma ſint præſidia dominationi, quæ civibus invitis tenetur, ubi gravius metu periculum conferre iras impulit. Nam Balagniacum, quo deſtitutam jure potentiam vi muniret, tributa graveſque cuſtodias atque alia regibus ſolita in cives auſum, multitudinis odia claris opibus everterunt. Nec deerat Fontanus clam religione, metu, pecunia, commotos ſemel animos incendere. Priuſquam hoſtes vallo conſilirent plebs undique conglobata, Helvetio milite eadem volente, privatas ob injurias, & quia cuſos ære nummos Balagniacus auro & argento contra in ſtipendium quaſi redemturus imputabat, quod factum alibi pro libertate, pro mercede militantibus haud quaquam tolerabatur, acturos de pace ad Fontanum allegant. neque multa pacti, Gallorum metu admiſere ultro Hiſpanos, à queis eadem paterentur ob quæ Gallos ejecerant. Atque illi qui arcem clauſerant non tormentorum verberationem, non impetum exſpectavere. Et multa jam exſtabant inclementiæ Hiſpanorum exempla ni intra ſex dies à Borbonio auxilia

nova adessent, promissa deditio & mox impl
ta: Ita incolumes dimissi sunt, & Balagniac
quidem Gallis prosequentibus privatus de in
perio exiit: parum dignus, quam faventem fa
habuerat, fortuna. Omnes quippe partes d
lactans, nulli omnium fidus, pecuniam ac con
meatus modo ab Hispano, modo à Gallo, inte
dum & ab Ordinibus Fœderatis acceperat. pr
ximeque ante obsidium alimenta urbi necess
ria vendiderat, ita opus militi dictans. nec m
nus vectigal, sacra ac publica munera ipsius
manu. Arcem quoque adversus machinaru
ictus munire neglexerat. At non muliebris uxo
ri animus. dum spes superfuit agere ipsa vig
lias, aggerere cespitem, dirigere tormenta, in
tervisere manipulos, cuncta ducis, militisqu
munia induere. Etiam plebem largitione te
taverat, quæ postquam frustra fuere, agnovitqu
adversa fata, non tamen principatum hosti r
linquere, aut vitam debere sustinuit, eodem d
exstincta dolore an sumta morte parum defin
tur, quo dedendæ arcis fœdera sanciebantu
Direptæ Balagniaci, Alenconiique imagines
cum ab oppidanis jusjurandum rogaretur, R
cardotus formularum gnarus verba ita conc
perat, quasi in fide Philippi urbs esset futur
Nam ad id tempus Burgundi & Austriaci Prin
cipes, tutelæ tantum vetus Comitum Alostens
sium jus usurpaverant: eoque titulo Carolu
Imperator arcem imposuerat urbi ne ad Fran
cos iterum deficeret. Sed juris discrimen Font
nus armata potestate rescidit, & Philippo
Principi jurari imperavit, ita ante obsidiu
convenisse dictans, cum Ludovico Barlæmon
tio urbis Antistite ut sacra functione content

JI

jus imperii, quod & ipsum Episcoporum sub reverentia Germanicæ majestatis, fuerat, Hispano transcriberet. Neque tamen Barlæmontius etiam post dictum id sacramentum destitit negare pactum, & jus antiquum repetere, annitentibus oppidanis, labore irrito & nihil præter odium utrisque parituro. nam & arx & injuriæ licentia penes Hispanos milites erat: Quo factum ut lintearia negotiatio, præcipuus urbi quæstus, propinqua in oppida diffueret. Exorati à Fontano Itali ut obsidio adsisterent, cum urbe capta possidendum ad Tilemontium regrederentur, in obvias Batavorum turmas fortiter coorti, tum primum fidem bello præstitere. Sed Mauritianis equestre decus reparatum est, irrupta Wartia apud Hornensem Comitatum oppido, Henricus ubi Comitum Herembergensium unus in potestatem venit: deinde fusis commeatuum præsidiis. Sed Wartia longius à finibus jacens deserta iterum. At Heraugerius usu edoctus, multa experienti interdum adesse fortunam. Hoii jacturam Lira rependere machinabatur. Id oppidum Hispanis quondam captum proditione, & satis crudeli victoria Netham ad amniculum Antverpiam, Machliniamque medio situ interjacet, magnisque invicem usibus miscet. Hic omne in latus præda ostentabatur. Antesignani lucis incerto scalis enisi ignaros vigiles obtruncant: ita portæ patuere. introëunt pedes, & equitis parum, mille omnes, lecti Breda ac circum præsidiis, nec dubie potiebantur, si quantum in capiendo industriæ tantum in tuendo virtutis & obsequii fuisset. Alphonsus Luna præfectus oppido primos ad tumultus, haud equidem consternatus animi, suum militem, quodque è vul-

go promtissimum in foro proque curia disponit. Mox his quoque munimentis diffisus portam ab hoste aversam, qua Lovanium iter est, insedit. At victores, ceu tutis rebus, per templa, per domos, in raptus & licentiam spargi. Sic maximam diei partem intra mœnia egere: neque imperii reverentia aut preces aut minæ valuerunt, ut tantum militis sub signa contrahi posset, quod exiguam manum porta depelleret. Interim accita propinquis præsidiis Lunæ auxilia venerunt: pars maxima Antverpiæ cives, pauci Hispani ex arce: videns id Heraugerius, portam quidem qua ingressus, occluserat, quo suos in prælium cogeret. Sed non ideo palabundi suas, non hostium vires respicere. tantum, quia nihil timuerant, timebant: & quando haud alius patebat exitus, ultroque primi cœsi viam sequentibus auferebant, è vallo præcipites fossis hauriebantur. pars inter prædam cæsi: captaque hominum & equorum vis. Duci, & nandi peritis effugium fuit. Insignis liberatorum continentia, quod quæ oppidanorum fuerant inter prædam reperta dominis reddiderunt. Burgundicum interea bellum Hispaniæ Galliæque vires paratu quam eventu majore exercuit. Ædui olim Romana societate notissimi, & Sequani, Gallicæ nationes, has terras tenuere; in quorum mox possessionem, Romano orbe concusso, venere Burgundiones ex Septentrione orti, sed qui propiora Germaniæ pridem insederant. Horum & cis & ultra Ararim late patens potentia, etiam cum regio nomine, à Francica magnitudine imminuta primum, ac postremo obtrita est. Exinde ejus partes modo amicis, sæpe & regum Francorum filiis attributæ, dum dividuum id imperium,

rium fuit; manente regni honore, postea Æduorum ferme quæ fuerat regio ducatus, Sequanorum comitatus vocabulo. Post mortem Caroli Audacis Valesiorum è stirpe Ludovicorum undecimus Francorum rex Mariæ Caroli filiæ ducatum eripuit, successionem ejus imperii fœminis deferri negans: at comitatum, qui, ex quo Germania seorsim regnata est, in ejus fide esse cœperat, post Maximiliani cum Maria conjugium Austriaca domus tenuit. Hoc tempore Galli quidam duces, auctores Henrico fuerant, ut Hispanum, qua parte securissimus ad ictum pateret, invaderet: posse hoc modo ex Italia in Galliam aut Belgicam transitum militibus Hispanis præcidi: & jus majoribus debitum repeti. res primum minores per duces prætentatæ. Sed cum Philippus periculum metuens Velascum, ut supra diximus, ex Mediolanensi terra, quam is regebat, in Sequanos misisset, cum peditum decem millibus, equitibus mille quingentis, ea vis hostium Bironium illuc, deinde Regem ipsum tulerat. Fortuitis equitum concursibus victor sæpe Gallus. Iustum prælium Velascus vitabat, servandis oppidis anxius. In ducatu Burgundico, Divionem urbem, interno Galliæ dissidio Meduanii partes sectantem, Henricus suis imperiis subegit: nihilque munitum illic Meduanio, præter Cabillinum reliquit. Sed ubi ille, comitatus intra fines prosequi cœpit victoriam, Helvetii intercessere, quippe per fœdera Austriacis hactenus obstricti, ut Mediolanensi imperio, ac Burgundiæ Comitatu vim externam arcere debeant. Arripuit occasionem Henricus sine dedecore per inducias retrahendi exercitus, fessus & ipse certandi, neque digno satis pretio ad

mutuas clades, Et Cameraco sollicitus, illuc tendebat, cum tristis nuntius captæ urbis occurrit. socios igitur incusat, quod, se procul bellante, Gallorum & Belgicæ confinia hostibus prodidissent. At non ea spe, ut sui fines auxiliis nudarentur, oblatas se pacis conditiones toties aspernatum. Quanquam si fœderis pœniteat, promptum sibi & nunc cum Hispano partiri. Ob hæc Batavi, excusatis ejus anni necessitatibus, multo stipendio frumentoque Regem & duabus cohortibus instruunt, Scotica & Zelandorum ducente Iustino Nassavio. Quibus ille auctior, in Veromanduos descendit, & sollicitus ne qua jam cœperat hostis interiora irrumperet, subactis Suessionibus hiberno difficilique obsidio Faram stringit. Sed quanto Galli offensa impensius vitabatur tanto Elizabetam infestiorem Ordines habuere. Quippe Henrici res secundæ pro brevi miseratione veterem gentis invidiam reposuerant. Et accendebat eam religionis dissidium, maxime ex quo cognitum, quam adversas Protestantibus leges Henrico ad pacem suam obtinendam Pontifex præscripsisset. Nuper postulatis à se quatuor cohortibus, pro quorum stipendiis, Parisiorum civitas fidem suam interponeret, responderat Regina, inconsultum sibi juventute nudare regnum, tot insidiis appetitum. Servandæ tamen Diepæ, Bononiæ & Caleto suum militem obtulerat. Suspectum id Gallis, & addito, quod nuper in Britannia Armorica Angli minus honorifice habiti, nec quibus voluerant receptibus admissi, causa majorum mox simultatum. Ad Batavos vero Elizabeta & literas & Thomam Budleium miserat, adjutam Galliam invidiose objectans. Non enim suæ

opis

opis indigos, qui ultro aliis gratificarentur. Responderunt Ordines, non id ambitioso consilio, sed plane necessario factum, ut tracto diversos in fines hoste spiramentum ipsi acciperent, qui alioqui cogerentur à Regina, quæ non nisi sexcentis peditibus & ducentis equitibus duntaxat in castris cum essent, stipendia mittebat: integra sex peditum millia & mille equites ex fœdere postulare. Illa contra, quanquam & hoc fœdere continebatur, ut finito demum bello erogata redderentur, eorum quæ impenderat solutionem acriter flagitare, saltem ut in præsens pars haud exigua, reliquum pensionibus annuis acciperet. Addiderat minas, ni obtemperaretur, usuram se consiliis à sua lenitate alienis. Ad hæc, multam post gratiarum actionem, oratur regina præsentia ut tempora respiceret. bellum civibus suis grave, & nunc satis improsperum: ac pridem prolatis finibus tributa parum, tuendi onera multum auxisse. Mercaturam & piscationem, queis solis viverent, illam detentis per Hispaniam navibus, sæpe & Anglorum injuriis, hanc Dunquercanorum rapinis exhauriri. Sævum & per eluviones mare. Super hæc si reddita Angliæ pecunia ad onera accederet, simulque palam fieret nolle Reginam fœderis legibus stare, nutante Gallo, haud temere metui, ne valerent apud vulgus hostium insidiæ & malefidæ pacis tentamenta. Non tamen vitatum, quin Anglico militi, extra oppida pignori concessa, in posterum Ordines de suo stipendium darent. Æquiorem sociis Reginam fecere novi hostium conatus. Nam Hispani ex Britannia Armorica in Cornubiam populabundi exscenderant, virosque nobiles & res alias abduxerant. Hiber-

nicæ quoque rebellioni apertius miſcere ſe cœperaut: Hiberniam antiquiſſimis à temporibus reguli indigenæ multi partito, tenuere, quorum facile potentiſſimus Dermitius Munhardi filius, ob multa ſæve facta regno exturbatus, Richardum Penbrochiæ Comitem generum ſibi & auxiliatorem adſcivit. Cui cum in Hibernia bellanti res pulchre procederent, Henricus ſecundus Rex Angliæ cum edicto revocatum coëgit jus omne ac ſpem Principatus in ſe tranſcribere. Et ipſe magnis cum copiis in Hiberniam advectus, regulorum alios vi, alios pollicendo permovit, ſuum ut imperium agnoſcerent. Sed, quæ erat ſimplicitas ſæculi, creditum eſt firmando juri futurum, ſi Pontificis Romani auctoritas accederet: qui ne verba quidem gratis concedere ſolitus, dominium Hiberniæ Anglis Regibus donavit, ſed ita ut Feudum eſſet Eccleſiæ ac tributum eidem perſolveret. quod ſecuti poſtea reges pendere abnuerunt, hoc colore, quod regni Anglici proceres onus illud nunquam approbaſſent. Henricus octavus, contemto Domini nomine, auguſtius vocabulum Hiberniæ Regis primus uſurpavit: ſibique eum honorem dedit, quem Maria ipſius filia à Pontifice accipere poſtea maluit. Sed quanquam Hibernia, qua cultior moribus, rectores legesque ex Anglia pati paulatim didicit, manſit tamen aliis in partibus, quas ſylvæ ac paludes abſcondunt, amor libertatis. Hoc nomine vocabatur omnium fere, quæ vetita alibi, licentia. Clara inter cæteras Onealum familia, Vltoniæ ſibi principatum mox & Hiberniæ totius auſa aſcribere. Crevere his ſpiritus, Anglis inter Eboracenſes & Lancaſtrios feraliter diſſidentibus. Sed Conum,

num ejus gentis hæredem Henricus octavus pacate severeque regnans compulit ejurato Onealis vocabulo ac dignitate in Comitis Tironi nomen transire. Mathæum huic fuisse filium alii credidere: alii fabro ferrario genitum ferunt: sed avus conjugem Conus adamaverit, ideoque passus sit obtrudi sibi aut alienam aut incertam sobolem. Hunc Ioannes, secundum leges Cono natum se ferens, interemit. Mathæo patre natus erat Hugo, qui partim domi, partim in Anglia educatus, Tironi Comitatum, & quæ Conus possederat, Ioanne, dum rebellat, peremto & bonis in fiscum redactis, Elizabetæ beneficio accepit, certis sub legibus quæ nocendi potestatem in posterum anciderent. Vir bello ingens & quibusvis par negotiis fidem Reginæ præstitit, donec anno octuagesimo octavo disjecta nobilissima classe Hispani Duces Hibernicum in littus ejecti, arcanis illum colloquiis ad recuperandum jus Onealum incitavere. Nec statim tamen spem prodidit: sed protrusis in arma aliis quos Romanæ religionis studium, aut acceptæ ab Anglis injuriæ stimulabant, ipse obsequium hostili animo diu præferens, crimina negabat non minus audacter quam objectabantur. Peccatumque graviter ab Anglis, qui virum ferocis ingenii, quem reum fecerant, vincire cum possent, dubitarunt. At ille vinctis prius Iohannis liberis, ne domestico certamine impediretur, hoc anno, cum audiisset Iohannem Norissium militia Belgica clarum, & tum in Britannia Armorica agentem, veteri cum milite à Regina evocatum comprimendis Hiberniæ motibus, irrupto castello, unde in latebras suas aditus, ducem se rebellibus præbuit, non tamen ut omitteret supplicibus ver-

bis veniam pacemque poscere, causam dissidii in præfectorum sævitiam referens. His artibus, & per inducias, moram bello quærebat interponere, donec promissa ab Hispano auxilia adventarent. Fovitque has ejus artes Russelli Hiberniæ præfecti & Norisii, qui dux bello impositus, eo provecta discordia, ut alteri placita, alter ob id unum destrueret. Regina vero post concitatam hanc rebellionem, non tantum pro sociis, ut hactenus prætulerat, sed propriis in bellum causis acrius ferebatur. Draconem igitur obito orbe notissimum, egregia cum classe, partim suis, partim privatorum impendiis immittit mari, spe posse congestas in Portoricum opes intercipi: sed cum rumor prævenisset, hæ introrsum abductæ, portus ipse ab Hispanis obseptus fuit. Itaque Draco Canariæ aperta, inde qua arctissimus Americæ limes, duo Maria interjacet oppidum Nominideum populatus, cum multis suorum, cœli intemperie, an mœrore animi ob successus votis impares, exstinctus est. Quo tempore Anglus alter Walterus Raleigus, reginæ satellitio præpositus, Orenocum flumen ingressus, Guianam nunquam Hispanis perdomitam adiit, ac notitiæ tradidit, ex vero quæ vidit; de Amazonibus; & his queis vultus in pectore, audita tantum & aliis plenius indaganda. Vtilem sane & quæ non minus delectet historiæ partem, posteris eripiam & externis, si taceam navigationes, per quas effectum est, ut Batavorum inter arma felicitas, non alienam modo pacem, sed suam quoque vinceret. Quippe natis ad classes is vel maximus belli fructus est, non partiri orbem, neque Pontificis Romani legibus subjici, qui partem naturæ maximam

Hispa-

Hiſpanicis gentibus adſcripſerit, quo ſpecie religionis opprimerent mundi libertatem. Veteres mercaturæ termini, qua iſtæ nationes multa per ſæcula claruerunt, paucas præter inſulas, duo erant freta, ac Maria introrſum, hinc Cimbri, inde Gades. Medium inter hæc Oceani littus obtinentibus omnis utilitas lateris alterius merces alteri vendere. Nam ipſis non frumenti, non ullius rei magnæ copia. Vectura tantum in quæſtu, quæque artificum manibus laborantur. Poſtquam manifeſto Dei beneficio aperta Magnetis efficacia rexit pelagi curſus, & librorum monumenta docuere veteribus cognita requirere, nova non deſperare, nihil jam humanæ experientiæ intentatum. Extima Africæ & Aſiæ Luſitanus: Trans Oceanum littora ac vere alterum orbem Caſtellanus invenit. Gallorum minus validi conatus, poſt tentatam infeliciter Braſiliam, ad Terramnovam piſcoſum littus, nec ultra ferax, adhæſere. Viſum & fretum, & terræ quas ultimus Auſter premit primo omnium Magallano: ſecuti mox Angli, quibus Septentrionales fluctus in partem patuerunt. Poſt omnes Batavi, quos non dubie hactenus Principum iniquitas oppreſſerat, ut qui fortem, nec oblitum libertatis ſuæ populum trepide mari immitterent, jam invidi hoſtibus, ſociorum æmuli, animum audentiamque cœperunt, ut repertis in medium uterentur, ſuosque viciſſim labores humano generi contribuerent; & rerum naturæ, quæ noſcendam ſe in hæc ſecula ſervavit. Neque vero nova quærendo, vetera omittebantur; quæ enim litora illos ſatient, qui hominum ſeptuaginta perpetuo millia in mari habent? Magnarum navium multitudine nulli regnorum cedit exigua regio, &

tam

tam adductis finibus inclusa, cujus adeo vis omnis velut extra ipsam est. Bis mille quotannis novarum ædificatione strepunt urbes. Præter Galliam igitur Angliamque & Germaniæ portus, ac Balthicum mare, Hispaniam plerunque permittebat egestas mutua, inde mercium, hinc argenti, Philippique Regis dissimulatio & metus, ne propinquis abstentos in ulteriora verteret. Sed non injuriæ aberant, cum modo religionis crimine, interdum velut agniti (namque aliarum gentium nomina usurpabant) denique tanquam illorum opera rex indigeret, nautæ ac naves retentabantur: unde ipsis periculum, & potentibus præda. Hoc ipso anno quinquaginta non minus naves arreptæ: indicatumque à Lusitanis temperaturum istis injuriis Regem, si Batavi maritimâ auxilia Britanniæ Galloque mittere absisterent. Sed Hispanica damna ex Italia resarciebantur, cui steriles aliquot retro æstates, nec Galliâ sufficiebat agris bello infessis. Ita per Suedicam negotiationem frumentum omne sub Batavis, qui brevi huc illuc recursu ingentibus præmiis festinabant. nec, ut fit, occupatum ditioribus id commodum stetit, sed latissime in plebem spargebatur, levibus impendiis & celeri quæstu: Etiam Mauritaniam itum quà Oceano quaque mari interiori objacet. Cum Moscovitis commercia Batavi etiam ante bellum habuerant, sed per Balticum mare & Narvam Livonum Novogrodia tenus: quæ deinde per Russicum Oceani sinum Angli ad Nicolai portum, Batavi ad Podesemseram & Archangeli Michaëlis monasterium, cuncta Duinæ amni adsita, transtulere, multumque ab Anglis laborato, ut soli exercerent, ægre Batavorum preces & liber-

libertas præpolluerunt. Mox longius auri, eboris, ebeni ferax Guineæ regnum, cæteraque Æthiopiæ: ac tandem Indico in Oceano insulæ biennii itinere lustrantur. Id hoc anno navibus quatuor privatis impendiis tentari cœptum, anceps primo nec innoxium fuit, cum inexplorato locorum ingenio passim feras in gentes & cunctis hostiles impingerentur. Plurimum morbi & æstuantis sideris injuria turbaverant. Et Lusitani obsistebant suppliciis, siquos suas in colonias aut classes tempestas inopiave detulerat: deinde criminationibus apud Reges populosque sibi non subactos. Quod diu acerbum, dum raro usu peregrini sermonis & infidis hinc inde suspicionibus cuncta implicantur. At postquam publicis literis & commerciorum usu compertum est, venisse non in prædam & raptus, ne dominationis quidem avidos, sed amantem populum alienæ etiam libertatis, in hoc penetrasse tot maria, ut æqua fide jus gentium coleret, ingens subiit Hollandorum fama & admiratio. Celebrique jam communes per quæstus mercatura, etiam societates tam longinquas odium Hispani aperuit, & clarum per illas quoque gentes bellatoris Mauritii nomen. Mira eorum, qui primi Indiam adiere, religio: famæque cura. Nam quia mandata nisi se tuendi nulla acceperant, obviam Hispanorum navem, paratam uberemque prædam, intactam omisere. Vix tandem Lusitanorum feritas, neminem eo orbe se præter admittentium, expressit, ut privati commercia bello munirent. Secutæ Indorum legationes, dona, maritimæ in hostem pugnæ, &, qua maxime expedit, vinci cœpit Hispanus. Nam captis urbibus, neque magno sane agro-

rum

rum ſpatio, ut vincentibus aliquid accedit, ita perdentis nulla jactura eſt. Longe ſunt iſtius regni viſcera, longe opes, largitionum & belli alimenta: quibus ereptis, aut per onera exhauſtis, quid aliud quam cunctarum gentium præda ſit, vaſtum illud, vagum, & nuſquam ſibi tam propinquum quam hoſtibus imperium? Americæ quoque ora, palam qua adhuc libera eſt, clam qua ſervit, Hiſpaniæ Regis metu, innotuit. Petuntur inde ſal, Margaritæ, bubalorum coria. Sed terras genteſque aliis repertas. & repertoribus cum cura celebratas invertere ſuperſedeo. Nobis maxime memorabilis illa navigatio videtur, qua Septentrionem ſuum Batavi invaſere, ut cunctis ante populis ignotum ſciretur, quis Oceanus Europam Aſiamque committeret. Spes enim proceres ac mercatores inceſſerat, poſſe ditiſſimum Cathaiæ regnum & Sinas, longiuſque Moluccas & Indiam propiore multo quam ab Hiſpanis itinere inviſi. Tres naves, Hollandica, Zelandica, Weſtfriſica, Norvagiam Finnoſque præterlapſæ apud Quilodunum Lapporum inſulam diviſere curſum. Hollandi ulteriore pelago obverſum ſibi novæ Semblæ latus prævecti, qua longiſſime in occaſum brumalem exit, inſulas duas navigationis terminum, Arauſionenſes dixere: ubi polum ac finitorem circulum ſex ſuper ſeptuaginta gradus interſunt. Cæteri mare ultra quo Ruſſi adeuntur, Condoræ Pitzoræque oram legentes, anguſtias pertigere, quibus objecta continenti terra; Vadigatha nomine arctat Oceanum. Sinus, an fretum eſſet dubitatum; Confuſa nebulis dies, glacieſque immenſo tractu, quam pari diſcrimine frigidus aquilo con-

concipit disjicitque, diu vetuere in mundi fines inquiri. Tandem eluctati claustra, ubi se terræ deducere incipiunt, in ortum æstivum directo cursu, inde ab extimos Semblæ Schytiam versus vela vertere, Æquatoris centesimo ac decimo gradu: donec conjecturis creditum est id pelagus navigari, quo flumen orbis è Sarmatarum paludibus ingenti ore consumitur: Cârambucis antiquis ut eruditi volunt, quo haud melior limes Europam ab Asia dispescat. Quibus exploratis obvia cum nave, quam à Sembla immensum gelu repulerat, tertio quam venerant mense domum redierunt. Ea fuit æstas quæ annum hunc proximè antecessit. Atque ita placuere prima tentamenta, ut plures naves exploraturæ ulteriora remitterentur, non Semblam versus; sed quæ via spem certiorem ostentabat, per fretum Nassavium. Ita illud dixerant quod Vadigatham & Sarmatas interluit. Frequens rebus magnis impedimentum contatio accessit: & serius quam oportuit profectis, mare impervium fuit. Inclemens adeo rigor, & illi quoque cœlo rarus, cuncta glaciaverat. Qui utroque ab itinere revenerant, naturam maris solique, inauditas avium & belluarum formas, ut cuique repertum, monstrabant. Prominentes oræ, sinusque & flumina positu cœli, & Principis, patriæ, denique privatorum titulis notabantur. Insulæ etiam complures modicæ, quodque veteribus proditum, per alternos accessus recessusque pelagi, ita ambiguæ, ut modo tales, modo pars continentis appareant. Major una trans fretum Ordinum nomine tuto inter pericula subsidio memoranda, & quia Hibernantibus jugis crystallum edit, adamanti haud

haud dispar. Congruens videtur situm ejus plagæ, quique homines aut feræ habitent efferre, tunc primum percognita, & quando vetustissimi auctores hac super re vana, nec eadem prodiderunt. Etiam nuper quatuor ad Septentrionem Euripos magicæ astructioni temere credidimus. Et quid à Caspio sinu in septentrionem vergeret, inter sapientes olim disputatum, dum alii Oceano claudi terrarum Orbem vatum carminibus affirmant: pars projectam in ultimum frigus tellurem nullo ambitu definiunt. Quæque de incompertis fabulandi licentia est, mare ipsum pigrum multi atque immotum, & quasi deficientis suo fine naturæ vastam molem, seu proprium, Diis & sanctioribus animis secretum finxerunt: nonnulli contra vi quidem turbinum & monstris inaccessum; sed desinenti Oceano fertiles iterum terras aut spiritum aut ignem occurrere. Plurimum ad spem enavigandi contulerunt, quorum libris signatum est, Indos & quidem sæpius, vi tempestatis abreptos in Germanica littora exiisse. Neque magis de cœlo & loci ingenio conveniebat, cum septentrionis populos fide ac justitia præclaros continua in die quidam collocarent. alii mersam densa caligine & alienam molliorum siderum aspectu regionem, cunctaque nivibus aut feris aut immanitate habitantium inculta: nonnulli visum primo, mox mundum eripi. Quæ adeo pugnantia, originem ex vero traxisse pleraque videntur, quatenus nautarum experimentis, & accolarum sermonibus probatum est. Nam mari illo, cui Lapporum, Russorumque & quam dicimus Samojutarum ora obtenditur, lux æstiva bimestri longior æquales

les hyemis tenebras repromittit. Sed solis etiam menses nebulæ perdunt, nihilo nocte meliores, remota vi caloris, ut excire queat nubila, non dissolvere: tum eadem ut plurimum nive albicantia maria & terras haud promte dignoscas. Haud sane sævum procellis pelagus, quod utrinque à freto patescit, velut frigore suo attinetur. Nec immerito prisci homines congelatum & mortuum dixerunt. Nam quacunque terris accedit, durati in glaciem fluctus longe littoribus abhærescunt, spectanturque nonnunquam plurium annorum crustæ unam in molem densatæ: ubi ventus rupit, aut rigor remissus compagem laxavit, avulsa montium aut insularum specie fragmenta Oceano feruntur, & sæpe concurrunt. Is maxime terror afflixit navigantes, quippe cum explorandi cura terras raderent. Fretum, cujus latitudo horarum duarum, longitudo dierum quinque iter complectitur, concrescit omne ut quidem pedibus transeatur: & quando solutum est, non sua modo, sed illapsa gemino à mari glacies adurget. Quinquaginta vix dies sunt, sub ipsum apud nos posterioris æquinoctii sidus: id tempus illic, non æstas, sed hyemis intervallum est. visaque palam tabescere glacies: neque diutius velis, imminens iterum gelu indulget. Tunc sane & Russis commeatur, manebantque signa infaustæ navigationis, fluitantes tabulæ, sive illos frigus resurgens, sive alia vis deprehendit. Sunt illis & trans Obim commercia: atque illic hibernare pericula docuerunt, ut stato tempore remeent, ubi se undæ patefecerint. Quomodo Magellanico Freto, ita his angustiis coire Oceanum fidem hanc Batavi attule-

re,

re. Flumina in fretum exeuntia distrahi, velut dubia quo cursus agant, aut si ventus invaluerit, eodem impelli; quæ dulcibus aquis mitigent maris saporem. Simul transvectis jam littora recesserint, salsos cæruleosque fluctus immenso profundo attolli: atque eadem iterum monstra: Nam dictu mirum quam sit belluosus omnis iste Oceanus. Spectantur Vitulæ & canes marinæ, & ferarum nobilissima quam Morsam vocant, miræ & ut compertum est pugnacitatis, & vix ullis ictibus penetrabilis. Pedes ferme quales castori: magnitudine præstat & pariter solido utitur. Nam visa & glaciei incumbere, & imminentibus mari jugis apricari. tarde enititur. incredibilis delabenti velocitas. Dentibus illis, quantum apud nos ebori pretium, persuasio gentium facit. Ajebant Russi post Vadegatham diductum mare iterum cogi, iterumque erumpere, quo sermone haud affirmem Tabin ne Schytiæ montem olim cognitum, & porrectam in ortum Semblam parvo brevius concurrere indicarint, an fretum, illud auditu compertum sit, quo diremta à Tataris America communem cum illis originem vultu ac moribus gentium fatetur. A Pitzora Moschi provincia ad flumen usque Obin quicquid mari prætexitur Samojutæ, Sarmaticum genus, non colunt, sed peragrant, adversus immanitatem quoque naturæ & cœli urgentis ipsos animosi & felices. Fœdi quidem vultus & fumo nigri: parvis oculis, pressis naribus: neque ingentia corpora, sed firmæ valetudinis, & ut cuncta fere animantia pernicitate cursus adæquent. Lætos parvo atque agiles non delitiæ enervant, non cura macerat. Qua pedibus incessit, quod manu cœpit, id cuique suum

est

est; nec alius possidendi finis, quam animus paratis contentus & obviis. Ita omnia habent quia nihil concupiscunt. Arma sane Scythicum Parthicumque in morem, arcus & pharetræ, sed adversus feras. ab his vestem sumunt qua totos se caputque & manus induant, ab his victum, crudas carnes, velut amplexi naturæ munera. Delitiæ adeo nullæ, ut panis quoque & usum & nomen ignorent. Id melius arbitrantur, quam iritare maria, quam negantes fatigare terras, & in ulterius semper vota promittere, infensos aliis, infensos sibi. Atq; adeo noverunt rates non imitantur: suoque se tenent littore, nisi quatenus diversa elementa gelu, velut cœlesti ope, coierunt. Sic eunt redeuntque cum Vadigatham & Semblam, deserta alioqu n, longo venatu scrutantur. Insulas has esse duas neque magno æstuario divelli pronuntiabant. Ibi longius, quam norunt ipsi, imperant, quia præter solitudines & feras nihil ultra est. Videre nautæ secundo itinere, qui se Principem omnium earum gentium ostentaret: hominem non cultu ullo, non majestate nisi senectutis, insignem. Nam à Moscho, cujus aliquot jam sæculis aucta dominatio, tergum ac latera circumvenit, Riphæi, ut creditur, montes nivibus inaccessi, quos cingulum terræ dixere, & sua illos inopia defendit. Proximi tamen tributum pendunt, pelles ferinas; nec enim aliud habent, magisque belli odio quam metu. Samojutiæ, Semblæ, Vadigathæ littorum prope eadem facies, anceps interdum rupibus & vadis alibi plana. Humus ibi muscosa & palustris, silvis nusquam horret. ignotæ enim, & qualium ubique prodiga natura est, nulli bono usui herbæ sponte nascuntur.

Quo

Quo magis mirandum est ramos truncosque arborum passim fluitare, nisi remotiores septentrionis terras vastus, & ipso littorum occursu excitatus abrumpit Oceanus. Eademque vi credibile est dissiluisse quas nunc insulas videmus, forte hucusque olim exeunte Sarmatia. Quamcunque ejus oræ partem naves attigere, fumus interdum & hominum vestigia, non urbes, ne vici quidem apparebant. Interior regio & nemora habere creditur, & lacus quos perpetuæ nives fundant, alantque. Hæc juxta, ut solum, ut aqua placuit, discreti diversique tuguriis latent, aut specus aperiunt, ad fovenda ignibus corpora contra cœli injuriam. Nec tamen desident. Traha, quam rapiunt incredibili celeritate quadrupedes, haud dissimile cervis genus, rangiferos vocant, una omnibus, supellex. Hac lapsi altas per nives vestigant prædam, mutantque sedes. Totam hanc plagam feræ cum hominibus haud sane ex æquo divisere. Tanta multitudo est leporum luporumque candida cute. tum martes, sabelli, quæque aliæ tantum ob pelles expetuntur. Vrsis (& hi frigore albicant) major solito moles, & quia pabula deficiunt, rabies inaudita. non armorum metus, non mare obsistit, quo minus conceptum odorem impetu sequantur. Ea pestis improvidos nautas, qui littus adierant, fœda morte absumsit. nec aliud sociis quam spectare & sero ulcisci datum. Notabatur in ora eminente sancti & profani triste divortium, cum summis in jugis innumeræ Deûm effigies rudem artem sensumque: contra erectæ cruces Christianas manus testarentur. Nam Russi, quos in insulas & partem eam continentis tempestas, aut pellium mer-

mercimonia adpellunt, sex ante sæcula Græcos ritus accepere. Samojutæ cœlum atque astra adorant, numina haud aliis iniquiora, tradito more, nec ut oderint dissentientes. Sunt & qui lucos apud illos memorent horrendo fragore & visis infames, sacrosque angues, superstitione haud ignota coli. Cæterum mos Samojutarum minime ferus & Lappis, Finnisque vix dissidet: quanquam olim humanam illis carnem pro cibo fuisse, sunt qui ex nomine, quo vocantur, arguant. Quod si recipimus, annumerandi & hi populis, quorum vitam ætas & exempla mitigarunt, facili ad dediscendam feritatem hominum ingenio. Ad primos Batavûm occursus, sola ignorantia pavidi, fugam aut arma prospiciebant. Postquam approbata innocentia, & quædam munuscula acceperant, duo sanctissima, solem & paupertatem suam testabantur, invitos se beneficiis vinci. Omnino, siquid in posterum fortuna annuit, multum momenti in illarum gentium studiis, quæ freto assident. Quanquam & arcibus premi transitum ad retinendos usus reperti maris profuerit, & quo refugium habent naves, siquid subitum ingruat. Tum, si cura & homines accedant, non minus Vadigatha est insula cultus patiens, quam quæ extremo Danici imper.i litore habitantur. Nam ut sub ipso sideris incendio flagrantem plagam, ita, quæ ad utrosque relegatæ vertices gelu stringuntur, admittere mortales, eosque sorte nascendi & assuetudine sibi æquare, contra veterum rationes, experientia convincitur. Nullam sui partem natura solitudini damnavit, adeo quidem ut Gronlandia ad Septentrionem remotior fruges & sata alat nostrum in

morem. Pleraque certe inculta olim jacuiſſe par eſt credi, cum adhuc potiora ſufficerent. Paulatim ſua homines multitudo & diſcordia longius projecit, terræque maria, & maria terras monſtravere. Proxima Obi regio Obdoria eſt, anus aureæ ſimulachro & oraculo celebrata. Vltra amnem Molgomzaya flumen alterum, & ripa cognominis, quam Ruſſi non commerciis modo, ſed imperio novere. Cætera jam fabuloſa: morte hyemem transmittere, vernoq; cum ſpiritu reſumere animam Leucomoriæ populos, cum expoſitis interim rebus permutationem ſola accolarum religio peragat. Tum hirta hominum corpora, & canina oris ſpecies, haud minus vana veterum mendaciis, qui equinis pedibus gentes, & alias, quarum aures nuda alioquin corpora ambiant, iiſdem locis aſſcripſere, ut fere ubique in miracula, & falſas auditiones fama rerum deſinit. Quædam horum tamen, & quod certiori teſtimonio firmatur, capite truncos homines, qui vultus in pectore gerant, aut eſſe, aut colli brevitate erectiſque humeris tales videri, haud pertinaciter refellam, ſatis gnarus, ut alibi ignium intemperie, ita vi frigoris nimia peccare naturam. Hoc conſtat Loppos ſequi, Imaumque montem, & inter nemora late vagantes Hordas Tartarorum, quorum pars ſit Cathaia, converſa jam littorum fronte: inde Sinas & quæ in orientem noſcuntur. Idem hic annus infamis rapinis Dunquercanorum; qui triginta & quinque Batavorum naves, in Norvagiam miſſas lignatum, inermes præter unam omnes, in poteſtatem redactas, avehere cum non poſſent, magiſtros navium obſides promiſſi in redemtionem pretii ſecum duxere. & mox e Galliam peten-

tentibus non minor præda: sed una raptorum navis circumventa a Batavis, forti prælio absumta suorum parte altera, quadraginta trium, qui superfuerant, supplicio aliquantum repressit grassantem satis feliciter audaciam. Simulque liberati supra viginti, qui nave illa, capti tenebantur, quique jam singuli bina, aut amplius, florenorum millia vitæ servandæ promiserant.

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS
BELGICIS
LIBER QVINTVS.

Estum inde annum Belgæ sub Hispanis inchoarunt, insueto gaudio eorum, quæ Gallicis finibus provenerant, tum nova spe ornandoque Alberto Archiduci Austriaco intenti, qui pari cum honore successor Ernesto mittebatur. Minimus hic fratrum, quod magnæ nobilitatis solatium est, tacitumque Regibus & Pontifici fœdus, Cardinali dignitate fulgebat. Exin probatus Philippo Lusitaniæ præfectura, ubi suspenso obsequio & in subditos comitate claruerat, haud indignus habebatur, quem Rex, more gentis inter se fidæ, propiori necessitudine sibi immisceret. Igitur quo majore cum gloria

gentile regimen addisceret, provisa abunde belli & pacis instrumenta. Tutum illi iter ex Hispania in Italiam, perque Sabaudos & Burgundiones Luccmburgiam usque & fines Belgarum. Pedites & turmæ undique agglomerabantur, non modo cuncti præsidium, sed exhaustæ militiæ supplementum, quos ille ubi ad exercitum pervenit, paucos in cohortes, aut alas coëgit, partimque veteribus infudit, prudens verum numeris robur, quam nomen & speciem quærere, ne inutili præfectorum turba ærarium & militem oneraret. Itaque & Belgas proceres, apud signa infrequentes, præfecturis ac tribunalibus amovit, quorum præter nomen & commoda vix quicquam usurpabant, suffectis aliis, qui diu obsequendo imperare meruerant. statuit alia quoque haud indigna imitatu, ut ne quis signum ferret nisi tertio stipendio. Conquisitæ & pecuniæ, quia recens seditio in metu & vetera malorum recrudescebant. Et promiserat Hispanus in menses singulos undecies centena florenorum millia, sed quæ primum autumnum haud ultra processere. Trahebat secum Albertus satis magna argenti infecti pondera, quo trajiciendæ per syngraphas pecuniæ damna lucrifierent & quia cuso in Belgica majus pretium est. Et alias ob longa itinera intutum, nunc valido præsidio defendebatur. Aderat una & velut pignus clementiæ ostentabatur Princeps Arausionensium Philippus Wilhelmus nomine, qui motis in Belgica rebus avectus olim & honorate Hispanica in aula custoditus libertatem tum primum receperat. quippe Romanam in religionem firmatus, & isto obstrictus beneficio, si fratrem minorem adiret, & gentes, apud

quas

quas paterna valeret memoria, pacis medius, aut inter hostes discordiæ causa sperabatur. Neque sane Albertus ipse adverso apud Batavos rumore erat, plerisque nautarum cognitus grata clementia, quos per Lusitaniam, in hoc ipsum, ut creditur, comprehensos haud dubie in spem famæ dimiserat. Gratum præ cæteris, quod ejus adventu Ibarra & Fontanus invisa potentia demoti in Hispaniam remitterentur. Sed plures successerant, Franciscus Mendosa, Tarraconensis pelagi præfectus, consilio tum & bello caput, Consalvus Carilia, Girolamus Zapata, & Baptista Taxis, alia nomina, iidem mores. quo magis formidabatur simulata bonitas manentibus malis. Et Fœderati Ordines, veriti nequid vulgus Principis Arausionensis aspectu & colloquio mutaretur, ad ipsum scripsere, gratulabundi quod viginti octo annorum captivitatem exiisset: cæterum fines suos, inter arma, nisi publico vocatu haud tuto adiri: neque satis ex usu rerum præsentium coram ipsum venire, quanquam ultro confiderent; haud eum fore, qui expertus cummaxime Hispanicam sævitiam; subruere velit patriis consiliis & patrio sanguine fundatam libertatem. Quibus ille respondit, ad reliqua officiose, de patre dissimulans: verum nullius rei auctorem venisse, quæ non utrique partium conduceret, unde se merito secundas ipsorum voluntates opperiri. His tum abstentus, nihil in posterum affectavit, suspectum se Batavis querens, & apud Hispanos generis invidia premi: Quare nec arma induit, privati expetens, seu fraternæ gloriæ reverentia. Sed Mauritius illum per legatos, soror Hohenloio nupta coram in Cliviis convenit, dona &

pecuniam, offerentes, quo domesticam administrationem maximarum penes se possessionum domino certatim purgarent. Ordines autem callidi vitare imminentes insidias, jubent excutere transitus, præcipua adversus Iesuitas cura, nequid infidum credulam in plebem manaret. At Albertus non his artibus fidere, ita pacis avidus, ut bellum interim urgeret: super præsidia instructo quindecim millium exercitu. Faram in Veromanduis, bello & inopia circumdatam, nisi furtim ac modicis copiis alere ratio nulla erat, quia hostilia circum oppida, & ingens equitatus, tum humentia camporum, quo majora insidentibus munimenta, hoc adituros graviore periculo terrebant. Detrahere obsessores, aut si morarentur majori pretio Caletum aggredi propius fuit, & suadebant per avaritiam præfectorum neglecta urbis munimenta. Id ipsum Parmensis olim, inde Lamota hortatore Fontanus sibi destinaverat: sed gloria cœpti novo imperio servata est: supremum hoc transmarinæ expeditionis præmium, & freti sui claustra, ducentos per annos Britanni retinuere: quibus intra insulam redactis Francisci Guisii virtute, acceptum regimen urbis Gordanus, mox in propinquum sanguine Bidosanum transmiserat. Neutri cura, quæ bello aut ævo fluxa reficere. Et erant longe infra sæculum opera: murus lapideus urbem ambiens: arx angusta, & in quatuor propugnacula leviter excurrens: ne miles quidem adversum hostes, sed firmandæ potentiæ assumtus, dum terra marique augendis divitiis incumbit animus, ac, quod frequens turbatis rebus, ex præfectura regnum fit. Quare nec Borbonius, cognito jampridem interceptas

per

per literas periculo, occurrere potuerat, precario adhuc & tantum volentibus imperans. Quin adeo Bidossanus, celebri jam rumore Caletum peti, sociis e Batavorum cohortibus, duabus centuriis haud amplius admiserat, ex conscientia suspicax. Apud ipsum sex aliæ erant. Quæ postquam Alberto relata, quo terrorem latius spargeret, e Valentinianis oppido diversas manus sub ducibus ire, & proximis Gallorum locis miscere tumultum jubet. Præfectus castrorum Christianus Ronæus, Gallorum exsulum clarissimus fama, parte exercitus ambire missus oppidum, omne auxiliis iter abscidit. Nam capto ponte, quo terrestris arctatur aditus, coctili muro turrim, quæ Ricibancum dicitur, ad portus fauces, unde & Guisio quondam in oppidum aditus, semirutis jam olim munimentis, quæ ne tum quidem audito periculo, quisquam refixerat, percussum tormentis in litore positis, defensumque non quamdiu debuerat, victor ascendit. Inde jam Batavorum naves, quæ Flandricum ad littus sedent, quo minus commode obsessis succurrerent, arcebantur. Attamen tela inter, late patente portu, travecta navis Bidossano, quos poposcerat, curandis machinis artifices, & pulverem tradidit rediitque. Mox & Sancti-Paulio Comiti, qui mille & quingentos Gallos oram ad maritimam duxerat, suppetias oppido laturus, invectandi operam spondebat nauta, ni ipse periculum defugisset. At postquam Austriaci vires coierant, & tela ex incumbentibus arenarum tumulis desuper adigebantur, suburbana primum ædificia ad impetum cessere :. mox oppidum ipsum triduo obsessum, cum quassari machinis porta cæ-

 pisset,

pisset, vulgi pavore & domini veteris odio (quippe ipsi regenti, non consilium, non auctoritas inerat) Hispano deditur. In arcem se miles recepit, quæ pactis sex dierum induciis in spem auxiliorum tenebatur. Et Mauritius quinquaginta navium classe multoque milite jam aderat, visurus quid Gallis, quid Anglis esset animi. Sancti-Paulius discesserat. Essexius in propinquo habebat paratam in Hispanos, si forte ingruerent, classem. Obstitit populorum nunquam bona fide coëuntium æmulatio. Nam Viquium proxima Galliæ præsidia regentem, tentavit Essexius, velletne si recuperaretur Caletum, custodiam ejus Anglis permittere. Credidere Galli quæ bello quondam Angli tenuerant, nunc per amicitiæ speciem indecore repeti. At Rex Henricus non quidem obsidio desistere: sed relicto ad Faram exercitu, id potius credens, an quia Caleti aditum desperabat, interscisso æstuariis solo, quatuor millitum præsidio Samaram amnem delapsus proximum navale Bononiam advenit: Ibi ferendæ opis sera consilia habebantur. Rogatus à Rege ut in terram descenderet Mauritius excusavit, nudatis domi finibus consulendum dictitans. Trecenti ferme milites Campsaniolo duce terrestri itinere submissi, nocte usi & silentio & maris recessu, per fossas in arcem erepsere, exemplum magis obsessis quam subsidium. Plerique, ut propugnacula oppugnantibus patebant, cum Batavo milite in vestigio cecidere: dum cæteri Gallorum, bello inhabiles, præcipiti fuga, seque & alios in exitium dant. Occubuit & Bidosanus. Batavi ferme sexaginta e domuum culminibus fortiter se defensando expressere ut salvi emit-

emitterentur. Temperatum fecit usum victoriæ Archiducis præsentia, qui sine multo suorum sanguine Caleto potitus, oppidum extremis Gallorum finibus auctum firmatumque opere, imperio & sermonis usu in Flandriam trahebat: bellum inde maritimum agitans. Egregium hujus victoriæ præsidium haud longe interius jacens Ardea, Britannis olim irruentibus limes oppositus, in potestatem Alberti venit, Galliamque illac patefecit, eadem illius felicitate, hostium hoc majore culpa, quod non improviso opprimebantur. Milites bis mille munito satis loco excessere, honesta turpiter pacti. neque enim dum oppugnarentur exspectavere, sola, ni dederent, mortis denuntiatione exterriti. Quæ dum aguntur, Fara tandem fame subacta, Henricus in vicina Caleto loca distinxit exercitum, ne infirmiores civitates, quas metus ingens pervaserat, ad victorem descīscerent. At illum jam & inopia coactum Galliâ decedere, Flandri orabant, vim magnam auri pollicentes, Ostendam sibi redderet, quæ sola ejus littoris oram dissociabat, idque ipsum metuens Mauritius introspectum ivit ipse: egressusque curavit, ut militum satis, deinde victus, quæque bello aut operi faciendo idonea, suppeterent. Quod exploratores retulere, simul ipsum mare commodo portu ad oppidum accedere, & cuncta retro æstuariis incerta. Ita dilata hec obsidio est, ne temere cœpta primorum successuum famam laceraret: Quoniam tamen præter auxilia Galliæ donata magnam partem Batavici militis, ut memorabimus, Anglorum classis absumserat, damnata quies, & quo conferrentur arma, civitatum precibus, consiliis

ducum certabatur. Sed dum Gallia Archiducis copias tenet, Mauritiani equites Brabantiam & Belgarum ultima ferro atque igni vastabant: irrupto & Andethanna Lucemburgorum oppido: ubi illæ in Flandriam recesserant, Galli incubuere. Sic alterum semper latus hosti obnoxium. Fusæ & Alberti turmæ, ut quasque casus obtulerat. Atque id maxime tempus multa exercitatione & cura ducis firmato Batavorum equiti documentum sui & in majora fiduciam dedit. Quippe Hispanorum alæ velut inclusæ & resides: Mauritianos contra patentes hostium campi & præda iritabat: Archidux, ubi tempus exeundi placuit, nequid inutile sibi aut suspectum relinqueret, expeditis stipendiis Italos Tilemontio evocat. Spes & consilia in Hulstum versa, quod Flandris placandis, nec minus ex usu Brabantiæ videbatur. Oppidum veteri structura infirmum: victorque Mauritius, quia longum mutare rotundam mœnium faciem, interim adauctæ fossæ munimenta iniecerat. Mox Zelandi, suscepta tuendi cura, castellis per agros dispositis, ruri quam oppido rectius consuluisse arguebantur. Præcipuum loci robur, quod rivus haud procul erumpens, adjutus manu, quo laxiore via in Hontam exiret, retroque in Scaldim ducebatur: nam utroque nomine amnis idem Hulstani agri tergum sinuosus circumvolvitur. sic velut insula undique inaccessa & geminæ ripæ imminens in prædam Wasiæ & Brabantici soli rapinas militem emittebat. Dissecti & in hostem aggeres, & qui intra flumen erant depressi sub jactus ex oppido telorum. Pridem castella Flandri duo arcendos ad excursus objecerant Ernesto & Fontano jubentibus,

bus. Plura Fœderati, queis ripam tuerentur. Bina horum oppido connexa, per excurrentem aggerem, quem interpatescens humus transitum ac mutua auxilia occultabat. Haud omnino par utrique firmitudo. præstabat quod Hontam versus Nassavianum vocabatur, quippe subvectioni præsidium ab Axela & insulis Zelandorum. His difficultatibus territi quos inspectandum ad situm Albertus miserat ante placita dissuasere. Quomodo enim adversus minas incumbentium castellorum transduci posse nudum militem, vim commeatuum, machinarum denique pigram molem, insidenti cum maxime Scaldim hostium classe, quorum & minora navigia medio vectarentur? Arduum id, anceps: nec cætera expeditiora. Solum palustre, hostem industrium, libero navigatu irritum obsidium, nec magis sperandam oppugnationem contra integros semper & recentes. Super hæc Gallorum Rex, acceptis in fidem perduellium plerisque, jam validior irrupturus vacua formidabatur: neque dignum satis Hulstum tot periculis peti. Sed flagrantissimus tribunorum Claudius Barlota, homo Belga, contra exsurgens travectionem cohortium, Hispanis ducibus detrectatam, sibi deposcit: Quod cæteros ad metus pertineret, dandum aliquid audaciæ & fortuito hostium errori aut formidini. Staturas bellorum vices, si paria altrinsecus consilia & virtus in singula fingerentur. Res in præsens dissimulata paucis consciis firmatur, quo facilius hostem fallerent, quem suspectis locis inhærentem amovere primum erat, nec eventu caruit. Nam Ronæus ponte imposito Scaldis flumini, Brabantiam inferre signa jussus, quo Bergis aut Brædæ terrorem faceret,

ceret, Mauritium compulit relicto ad Hulstum præsidio, quod Solmensis regeret, reliquo cum agmine anxium sequi. Modicæ tum, siquando alias, Fœderatorum copiæ: quia parcendis sumtibus fines duntaxat tueri placuerat, cujus consilii rationem hic præcipue annus improbavit, & damno & impendio gravis. pars militum Anglicanæ classi concessus aberat: pars in Galliam profecta liberando Cameraco: quod restabat in præsidia ferme absumto. Missi quippe Germani nuper: nec novæ cohortes conscriptæ. Duo vix penes Mauritium millia, queis incertos hostium conatus sequeretur; sed repetitus e Gallia miles mox advenit, octodecim centuriæ erant. Barlota interim (cui Bissa aderat spem præfecturæ præcipiens) lintres e proximo Flandriæ castello per stagnantia ripæ obscura nocte in alveum adigi jubet. Mille quingenti aut paulo plures sequebantur, Walonica Barlotæ & Germanica Teslini cohors, armis & dierum aliquot alimentis graves, undas inter & cænum lapsantibus vestigiis. Tandem impositi navibus (nec enim vada aderant) transitus inultos habuere, silentio suo & Batavûm classicorum indiligentia, qui ut periculis intrepidi, ita custodiæ segnes, hostem per aquas voluntantem, quod promtum fuit, scaphis non turbavere. Iam vero tela per tenebras vana: nec in tempore oppido proruptum: sed modico ad ripam munimento triginta milites, quos locum servare jussus & ratio fuerat, temere egressi cæsique, hostem machinarum & receptus egentem utroque instruxere: secuta mox pugna: sed nocturna eoque turbida haud internoscentibus se sociis aut hostibus primo tamen impetu Germani, qui cum Bar-
lota

lota venerant, cæso Tefclino duce, vertere terga, ac frustra retenti augescentibus aquis & obscuræ morti occurrere. Restituit fortunam obnixus cum suis Barlota, voce clarum intonans, redactique in oppidum aggressores: Numerum cæsorum utrique in majus celebravere, pro victoribus agentes, Solmensis quod signa, illi quod captivos abduxerant. In supplementum Germanorum milites nonnulli, quos ultra flumen Claudius reliquerat, illecti pretio ut tranarent peremtorum spoliis ornabantur. Tum siquid juxta editum (namque intus aggeres adversus augmenta fluminum intercursant, haud perinde ac Mauritius jusserat custoditi) nocturno subitoque opere hosti occupatur. Hæc ubi per Brabantiam sonuere, duces ambo diversis itineribus eodem ruunt: Princeps ut crescentem turbam insula depelleret, ille, ne pauci, qui intraverant, copiis hostium aut fame circumvenirentur. Nam sola illis, quæ humeris ipsi asportaverant, alimenta: curribus, navigiisque nulli aditus. Sed frustra laboratum Mauritio recuperare infessa, quia Ronæus trans Scaldim raptas cohortes quinque, Walonicam scilicet, Neapolitanam & tres Hispanicas, haud sane illæsas, invexerat. reliquo cum exercitu Albertus ipse ulteriorem opplebat ripam. Mauritius ultima Zelandiæ ora Cruningæ subsedit, inde quantum poterat militis, oppido immittens. nam Zelandi acriter socios obtestabantur, ne se negligerent, in quos & validus & victor exercitus, propinquo ex Gandavo & Antverpia commeatu, vi tota incumberet. Igitur Transrhenanis urbibus & queis locis hactenus formidabatur excitus miles. finium custodiæ tiro conscriptus

auctoratusque dimidiatis stipendiis. Decretum insuper, ut justorum militum per Britanniam dilectus haberetur ad duo millia: rogata regina tantundem ut ipsa huic necessitati contribueret. Rex vero Galliæ oratus, ut vacuo ab hoste tempori instaret, ultroque ipsius fines incurreret, pacis, quam jam sperare cœperat, consiliis tardabatur. Interim Hulstano agro eques Hispanicus, Batavus, hac, illac inductus, subitum terrorem & cladem miscuit. Major vis penes Batavos: & quoties æstus campos inundabat, navigiis impune vehebantur. Tum oppidum inter & contiguum oppido castellum, quod Scaldim atque adeo hostem spectabat, contemtis munimentis dabant se in apertum. quo velut ludibrio iritati hostes, cum refugis instarent, oppidanorum telis & densiore eruptione turbabantur. Tormentorum inopia hæc evenire, sine queis nihil profici, manifestum: in transvehendo difficultas erat. Paulatim virgultis fascibusque solidantur madentia: in æstuario devinctæ inter se naves ea firmitate, ut pontis usum præberent, & in ultimo ripæ regiæ lunata munitio. Hinc machinæ oppidum contra & castellum excutiebantur: tum vero duæ, quæ primo incessu obvenerant, insula in ipsa, & ut cæterarum quæque traducta, in hostem diriguntur. Postquam aliæ aliarum præsidio complures pervectæ erant, tutandos ad commeatus castellum, quod diximus, oppido avellere, & sibi vindicare flumen Ronæus aggreditur. Quod postquam modicis assultibus non successerat, machinarum ac tubarum sono, quo propalam confessus agitata pavorem hostibus, suis alacritatem inderet, dilecta insuper concubia nocte, ire Italos mediumque

diumque aggerem, qui e castello ad urbem ducebat, infessum munimento hostium perrumpere jubet. Exactæ tenebræ per vulnera & cædes, cæco strepitu, dum ambigui quamvis ictus in confertos cadunt, nec ulla declinandi providentia est. Mane pulsum præsidium. Atque interim Germani earundem partium, quo vim astu juvarent, locis palustribus atque incustoditis enisi, vallum castelli exterius penetrant. rescisso palorum ordine funduntur vigiles alieno periculo securi. Sic dum partem alteram alterius auxiliis arcet, in utramque victor, toto eo die castellum machinis pulsat: &, ut erat aggere structum uliginoso, facile disrumpit. Inclusi haud pauciores octingentis, quanquam nec ruina satis patescebat, & nulla, cominus arma senserant, pontem hosti captum & dubia casuum aut præmatura formidare, illorum maxime contactu, qui nocturnis e præliis profugi cæteros sibi miscebant, nec quenquam integrum patiebantur. Projecta arma, vis, clamor, minæ in præfectos ni continuo dederent. Cum jam suppetiæ a Solmensi ducerentur, sero diei exiere, irrisi hostibus & apud suos impuniti: intantum scilicet corruptis sæculi moribus, ut non mala sæpe quam remedia formidabiliora sint. Spe citius Hispanus facilem nactus præstructumque aditum, quod fossæ proximum siccabat: inde quæ fossa ambiuntur munimenta dolis & impetu afflictabantur. Simul ope castelli jam tutum instruere flumen, cingere copias, castra disponere: levataque rerum pretia quæ difficultas transportandi ad famem usque manipularium intenderat. Concupiverant obsessi pertusis molibus aquarum vim in hostem vertere, sed

aderant derivandi artes, quique aggeres illorum in potestate, exciti contra præsentes ad usus. Igitur ad eruptiones versi subter mœnia specus duxere, quibus improvisi emergerent: multamque post cædem relata signa captivique, nulla redeuntium clade, cum vicinas inter administrationes securos, in ludo interdum & alea, deprehenderent, quæ nunc militaris otii oblectamenta sunt: aut, si clamoribus excitus densior hostis ingrueret, levi prælio, tardo recessu periculum vitabant. Plurimum noxæ tormenta attulerunt, & missiles flammæ: quippe adversus urbem procedentibus inanes corbes prætenti, qui visum non & tela arcerent. Nec tantum qui machinarum pericula tractabant, sed ducum haud pauci sternebantur. Et hos inter Ronæus, quo consultore pleraque per Galliam præclare gesta Hispanis, nisi quod eadem jubendo Albertus & Fontanus & Parmensis in se verterant. Gente erat Lotharingus, domo nobilis, ac Gallicorum motuum per initia Francisci Valesii fortunam ac partes secutus. Mox Guisius hominem, non minus callidum, quam fortem & qui nihil profuturum turpe duceret, largiendo suum effecerat. Annis ultimis multa Hispanorum consilia clam Henrico significaverat, velut reflectente in ipsum studio: re vera quo majora conatuum occultaret. Castrorum præfectura, morte ejus vacua, Hermanno Herembergensi traditur. Oppidanos suæ insuper angustiæ in vulnera impellebant, minaci circum aspectu aggerum atque collium, quos Varax ei rei sub Archiduce præpositus undique machinis armaverat. Ita nihil tectum extra turpes sub humo latebras, aut quæ imminente vallo obumbrabantur. Solmensis

ſis, perfoſſo crure æger, imperii munia per nuntios & tribunorum colloquia exſequebatur. Et ipſe Mauritius propinquo e litore cuncta inſpectabat. Tum qui defecti vulneribus, aut armis, inhabiles, quinquageni prope per dies ſingulos, vicinas per inſulas atque aliarum urbium hoſpitia exonerabantur. Pironemque Zelandiæ tribunum vigilanti ſtudio exercitus labor valetudine feſſum dimiſit. Supplementa, & quæ bello aut victui neceſſaria indidem advenere Erneſto Naſſavio, ac poſtremum Dorpio duce. Crevitque paulatim præſidium, donec in oppido ſex & triginta, Naſſaviano in Caſtello ſex centuriæ forent. Frumenti vero ea copia, ut, cum intra oppidum ſervari commode nequiret, pars navibus ſit impoſita. Id vero hoſti vix ferendum, commeare toties navigia ſe obſidente. Igitur portum verſus opera protendere & modo hac, modo illa ex parte machinis inſequi: fruſtra plerunque, cum paludum interventu & ſpatiis longitudine ictus elangueſcerent, atque ultro ipſe Naſſaviano e caſtello telis petebatur. Æſtus quoque aquarum ſubinde vehementior incommodum dabat. Inde Itali Marchione Trivici regente aggreſſi munimentum, quod recens oppidi portæ caſtra ſpectanti Solmenſis præduxerat. Primo fodientium nudi apertique impetus. at ubi ex vallo conſpicui telis urgebantur, ſtructis duobus aggeribus latera cinxere. Tum incuſſæ machinæ: ſcandentesque mox Itali in ipſam munimenti radicem, prælio dejiciuntur, unde reſurgentes Zelandorum manu denſaque vi glandium & miſſili igne fugabantur. Aſſumta aliarum nationum ſubſidia: & ſibi quæque conſtiterunt, quo virtus diſcretior eluceſceret.

Quin

Quin & proprium e beneficiariis agmen progredi jussum, præeuntibus signis, non militaribus modo, sed quæ sacris & suppliciorum solemnibus usurpantur. Hispanis id solitum veteri exemplo, quoties profanam adversus barbariem certaretur, & quia gens addicta religionibus non aliud majus audendi incitamentum habet. Contra nitebantur singulæ cohortes per vices custodiarum, ac pæne ministra bello oppidanorum turba tela ac faces ingerens. Ita tres per alternos dies acriter pugnatum, majore aggressorum pernitie. Etenim priorum ordinum milites, gravem per armaturam vice muri cæteris, ut glandibus impenetrabiles, ita si cominus tenerentur vitandos ad ictus immoti seque & cæteros impedierant. Tandem ab impetu ad artes ventum, & utrimque cuniculi, quanquam alteroversum promoti, damnum æquaverant, pro oppugnantibus fuere, qui planitie dissilientis soli, ac partim scandentes, suorum & hostium stragibus juvabantur. Ea vero dira facies, cum per iniqua exstantibus tumulis loca & humum sanguine lubricam, ubi calcandi commilitum artus, attoniti iris, instabiles gradu truderent, truderentur. Ad extremum coorti hostes defensorem impulere: ac quo minus secuti una vallum irrumperent, quod multis ictibus hiare jam cœperat, agger lunata specie & fossa structa interius Solmensis providentia, atque eo conglobata militum manus obstitit. Nec longus Hispano usus munimenti quamvis multo sanguine ac labore constantis: Nam quicquid ejus restabat obsessi cuniculari pulvere disjecerunt. quin & areæ, quæ eum locum vallumque inter patebat, specum subjecerant, cujus obscuro ore glan-

des

des in hostem jaculabantur, qui vix sero cognita fraude, fauces obstruxit: sed cum retro quoque obsessores cavum occluderent, injecto prius igne compressa vis flammæ hostium aliquot terra obruit. Non cessabant illi interim quod reliquum fossæ subductis aquis siccare, quatere vallum machinis, eo violentius, quia mænium ruentia destitutis infra palis sustinebantur, quaque defecerant munimenta oppidani fasces & aggerem inferebant. Nec levis oppugnantium labor in propugnaculum, quod portus aggerem contingit. verberare id machinis infeliciter cœperant. nam incensus forte pulvis ei operi destinatus adstantium plurimos rapuit, fragore ac tremore tanto ut trans mare Middelburgi quoque sentiretur. Vbi hoc casu, sive alias lassi obsessores aliquantum remiserant, sexcenti, lecta Batavorum e centuriis manus, claro meridie quo tempore undæ decreverant, scaphis vadisque flumen & quæ ultra sunt æstuaria superant: improvisique adeo diversis locis involavere, ut Hispani qua se munierant, vallum suum intra cæderentur. Posita contra navigantes tormenta, quia devehi non poterant transfixa clavis. mox turmas & octingentos pedites in auxilium suis aut ultionem adventantes ita repressere, ut redierint egregio cum decore, nulloque aut facili damno. Post & alibi nec minus prospere eruptum. Instabat percutere mœnia Hispanus: unoque jam loco in vallum penetrabat, qua parte interior nulla munitio erat, quanquam fieri id Mauritius jusserat. qui omiserant, oppidanorum penuriam & tot simul laboribus imparem militem excusavere. Hoc statu, more belli Albertus periculum denuntiavit obsessis, ni dede-

dederent. acceptoque responso forti, non tamen impugnationem rursus audebat. quia priora certamina duobus millibus haud minus demserant: plurimique duces & fortissimus quisque ceciderant, dum continuas ad clades cunctabundum militem exemplo trahunt, novum apud rectorem decus sibi & gratiam certantes. Sed & affectorum incredibilis multitudo, cum jam vicinorum urbes excluderent, campis procubuerat: quæ spectaculi fœditas miserationi formidinem miscebat. Occulta igitur fossorum opera subducere vallum parat, haud satis certa spe, quamdiu recentes in oppidum vectari conspiciebantur. His anxium fors antevertit. Nam suspecta hostis tam rapidi quiete, ex obsessis alii insulas & vada quæri, unde flumen ac naves invaderentur, pars erupturas ab imo in urbem insidias, queis non frons, ut hactenus, sed terga quoque intuta redderentur, aut per ruinas impetus subitos, ut multa invenit metus, sibi, mox aliis figurabant. Facundi subito attollere hostium, suas imminuere copias, quæ diebus iisdem feroces contemserant, ut maxima malorum loquebantur. Concurritur ad Solmensem, ubi frequenti consilio (idque ipsum fuere qui reprehenderent, quod non apud se potius, aut cum dilectis deliberasset) centurionis deditionem suadentis hæc fere verba fuere: Si non maxima pro hoc loco edita essent virtutis documenta, ambigerem & ipse salutis an gloriæ viam rectius sequeremur. Iniqua est fama quæ satisfieri nondum sibi patitur. Quoties hostem toleravimus in nos effusum? quoties irruimus ultro? Sed ille nimirum cladibus etiam proficit: nobis supplementa nunquam tanta adveniunt, quantum vincendo

cendo perit. Totius mensis certamine detrita oppido munimenta: nudum aggerem cum hoste divisimus: interiora vallando humus quoque absumta est. Quid igitur moramur? Venturumne exercitum ut hostem, quem arcere non potuit, præsidiis ac sedibus pellat? procul hæc quidem exspectatio: Gallia & ultimæ Gades spes nostras tenent. Mille hic & quingenti sumus, quos vocant prælia: mors cæteros habet, aut vulnera retentant. Circumsidemur viginti millibus, quorum nos armis obrui etiam possumus. Quid jam memorem depressas sub terram insidias, a quibus nulla virtus tuta est? Indefensis & inultis pereundum. Enimvero a majoribus ita nos accepimus, forti vera pericula nunquam contemtui esse: temerarios nec apud prudentes laudem, & certe exitium sequi. Tum vero longe alia apud nos atque hostem bellandi ratio est. Nos paucis stipati legionibus pensandum habemus obsequii alacritate quod numero deest. Ille dominator, opum inexhaustus, prodigus militis, vili constare putat, quod sanguine emitur. At quem eum in hostem futurum creditis, qui suos ita projicit? miserum vero militem, si toties contemta morte vitam nondum meretur. Quid, quod & patriæ interest, ne dum pauca pertinaciter tuemur, cætera eidem furori tradantur inermia? Sit sane superior ille, quem validiorem negare non possumus. Habeat solum, sed cruentum suorum cædibus. Nunquam se nimium hac victoria jactabit illis, qui tot hic duces, tot commilites requirent. Accurata timoris defensio non omnes flexerat, præcipuo resistentium Matthia Hellio. Is enim clamare, novum hoc prorsus belli nefas,

fas, ante oppugnationem vallum deserere, & exitum ab hoste precari eò ex loco, quo suis adhuc aditus pateret: spatium saltem vel ad deliberandum sumerent: posse interim muniendo excludi hostem aut proruptione depelli, dum Ordines, dum Princeps consuleretur, qui propinqua insula, sollicitus oppido, nihil dum tale exspectaret. Prælata fortibus tutiora, & Solmensis, qui paulo ante Mauritio duraturum se in extrema promiserat, Ordinum quoque literis ac pollicitis in id ipsum animatus, nunc subito militi metuens, seu quia experimento cognitum est generosos impetus & præliis invictos adversus obsidium bellique tædia non idem valere, maturandam judicavit deditionem, ne, qui intus esset rerum status, transfugarum indicio proderetur. Conditiones pœne ipsi præscripserunt, avidiore gaudii Alberto, quia non speraverat. Sub finem Augusti mensis, cum centuriones non minus sexaginta militum haud minus quinque millia obsidio imputaret, traditum in potestatem ejus Hulstum, Nassavianumque castellum armis intactum: reliqua ripæ munimenta effugientes præsidiarii corrupere. Graviter ferre Batavi jacturam oppidi & tributorum queis Flandria in partem onerum vocabatur: accedebat metus à victore exercitu, cui multum adhuc anni supererat: & quam posthac urbem substituram, si tactum ab hoste vallum ad deditionem sufficeret, si tria hominum millia pugnando morari hostem non auderent? Apud multitudinem atrox in Solmensem rumor velut emollitum uxoriis amoribus, ut fere vulgi solatium est, unum publicis cladibus reum destinare. Nec Zelandi distulerunt gravem jam-

jamdudum, quia imperiosius agebat, suarum cohortium demovere præfectura. Non egere se opera ejus professi, reliquum dissimulabant: sed ipse, ut audiret, conscius, voce ac scripto occurrit, necessitatem excusans. A Fœderatis Ordinibus novam accepit cohortem, Zelandis haud prohibentibus: testatusque est tredecim se annorum militia eum in res Batavas induisse animum, ut acceptas a paucis injurias facile publico condonaret. Vberrimo suorum plausu Cardinalis excipitur: quia non infæcunda virtutum Austriaca domus, & ipse Gallici limitis & Flandriæ restitutor, septem post annis reversam, ac tum forte continuam felicitatem triplici victoria impleverat. Sed favoris & gaudii præsens usus: sequentia haud ad eam spem fuere. Bello propere defunctus, cum exhausta partium militia, simul & ærarium, quietem anno daret, efferendis aliter finibus oculos animumque adjecit: misso fratrem ad Imperatorem Francisco Mendosa, qui regio nomine multa postularet: Vt Vesontio libertatem sibi sub imperii Germanici reverentia jam olim vindicans Burgundiæ, quæ sub Hispanis, adjiceretur: Vt Aquigranenses parere decreto cogerentur, quod jubebat Romanæ religionis accipere magistratus, ac proinde diversos ritus dispellere. Illud vero quasi pro Ansiaticis urbibus, ne impune Anglos mare prædando infestum habere permitteret. Vtque Hispanus ad conscribendam in Germania juventutem, quod ante permissum duntaxat, publica auctoritate juvaretur. Sed præcipuæ in Clivios ac Iuliacum spes e longo jaciebantur, ubi rapta morte subita insani Ducis uxor novis suspicionibus veteres discordias incen-

incenderat. Retinebant regimen consiliarii, plerisque indigenarum procerum invitis, & revalescentis ducis falsa fama fruebantur. Hi, quia statim uxorem Duci aliam Lotharingici sanguinis destinabant, crediti prioris necem optasse aut struxisse, prosperisque jam rebus Hispanicis eo ferociæ venerant, ut Brandeburgici & Palatini Neoburgici procuratores finibus juberent excedere. Quin & ad Fœderatos misere, audacter sciscitatum, ecquid ab ipsis exspectandum haberent. Ordines, & suæ imbecillitatis & hostilium virium conscii, modeste respondere, amicos se & Brandeburgici & Neoburgici: nec eo minus tamen ipsis quoque pacem servaturos intra pacis jura manentibus. Monitos tamen velle, ne in Germaniam magno malo vires externas accerserent. Mox iidem illi Bruquium Comitem & qui alii Protestantium, ut conjurationis reos, accusabant parabantque dejicere honoribus: Quin & Alberto excusatum miserant, quod dissimulare multa & in secundiora occasionem differre cogerentur. Effecit Mendosa horum ut auctoritas Imperatoris decreto firmaretur: pluraque cum posceret, & Imperator ostenderet Protestantium se metuere offensam, quorum ad Turcicum bellum necessaria ipsi esset opera, dixit Mendosa, ita longinquis armis obviam eundum, ut ne propiores injuriæ interim tolerarentur. Pacis, quanquam spe nulla, mentionem tamen ut gratam Germaniæ Hispanus admittebat: scripseratque Albertus Philippo eam in sententiam. Itaque Imperator ad Ordines misit virum nobilem, qui venturis legatis commeatum posceret: quod cum illi excusarent, ex voto Hispani onerabantur. recu-

sata

ſatæ pacis invidia. Nec minus tamen Albertus parentes ſibi populos ſpe pacis detinebat. Atque hi dum circa Belgicam caſus eveniunt, Anglorum interim Batavorumque claſſis, cujus ante memini, Hiſpanico mari victrix ferebatur. Cauſa mittendi, quia compertum Reginæ vim navium Philippo contrahi, qua portum in Gallia aliquem aut juxta prehenderet. Nec dum illæ octo ante annis minæ exciderant, & quod Hiberniam Tirono duce imperium exuentem Hiſpanus auxiliorum ſpe tunc cum maxime animabat. Vires defenſandis finibus paratas, quia ſumtus & occaſio aderant, cunctantem in hoſtem vertere ultro placitum. Coierant e Regina navibus ſedecim, & minores, quadraginta, ſed bello idoneæ. Quinquaginta additi ferendo militi & commeatibus. Copias omnes regere jubetur Robertus Eſſexius Comes, ætatis decore Reginæ haud ingratus: curam navium Carolus Howardus maris præfectus accepit: pari uterque jure, quod auſis ejuſmodi anceps & eventu noxium apparuit. Et diſpar utrique ingenium. juvenili calore Eſſexius imperatorium ſibi nomen ac gloriam quærens, Reginam impenſas muliebriter fugientem, periculi oſtentatione, in arma pellere ſolitus. Quoque magis claſſis procederet, ipſe de ſuo non parum contulerat, auctor conſanguineis & familiaribus, ut ſequerentur exemplum. Howardus ætate & rerum uſu cautior contra tendere, & quantum poſſet moram afferre claſſi: cumque parata jam eſſet, tum quoque Reginæ perſuaſerat, Eſſexium ut literis hortaretur, deſiſteret ancipiti cœpto, quæque impenderat ab ipſa reciperet. Ille ni plane vetaretur, navigaturum ſe bona cum ſpe reſpon-

dit. Nec æmulum sibi adæquari imperio recusavit, gnarus valere apud nautas auctoritate minusque reprehensurum queis gerendis socius foret. Quin & alios, quotquot poterat, inimicorum, ne domi gravius nocerent, honorum specie comites assumserat. Additi utrique *in* consilium viri militares, & valere jussum, quod pluribus placuisset, præcipua reginæ cura, ut classis in Angliam aut Hiberniam structa, & quæ in id usui esse poterant corrumperentur. Præterea si & India adventuræ naves aut aliunde præda intercipi posset, inde bene meritis præmium foret. Batavis naves & fœdere imperantur viginti quatuor, instructæ ad bellum pæne omnes, queis rector datus Ioannes Duvenvordius Warmondus, ad quem per Hollandiam rei maritimæ imperium post Principem summum pertinebat. Etiam delecti Britannicis è cohortibus, quæ per Belgicum militabant, robur classis & exemplum tironi poscebantur. Nec Ordines negare sustinuerunt, etsi exhaustis nummis mala quæ acciderunt, metuebantur, quo infensiorem Reginam tali officio placerent. Profectus eo cum milite Ludovicus Nassavius Ioannis filius, Philippi & Ernesti germanus, clara posuit virtutis rudimenta. Plimutho XXIII Iunii die evecti duces præcocinio edixere, nulla sibi nisi in Hispanos arma populosque Hispanici juris, & qui eos navibus, machinis, milite commeatuve instruerent: cæteras itaque gentes tutius facturas, si classem sequerentur, aut mari decederent. Promissa & transfugientibus impunitas. Spes omnes & paratus ad prædam magis, quam bellum erant, quia procul domo, procul auxiliis, infestas inter terras, ambigua maria

&

& implicitos tempestatibus commeatus nulla mora satis tuta est. Nec id veteres tantum Annales docebant, & Lusitanica haud ita dudum expeditio, sed & anni prioris per Americam successus longe infra vota. Ex eo potiora videbantur, quæ subito impetu vim hostium haud leviter affligebant: incognitumque illis qua parte peterentur, paulo antequam ad Gades perventum est. Huc convenire naves omnes jussæ arcanis literis, quas obsignatas præfecti acceperant, hac lege ne aperirent nisi diversos à classe procellæ tulissent. Nobilissimam hanc urbem prima a tempestate (Tartessum tunc nominatam haud pauci volunt) & mox Tyriorum coloniam, dictam terrarum terminum, neque priscæ opulentiæ nunc etiam degenerem, indicasse sufficiet: situm & cætera innumeri tradiderunt. Hodie quod insula non est ponti debetur, quem Suacum vocant. Is namque diremtum modico æstuario Hispaniæ littus conjungit, qua parte cultores olim Vandalos regionis nomen testatur. Vltra est fretum illud quo primum Oceanus terras irrumpit: citra sinus occultandis navibus commode patescit. Ac tum forte classis ingens partim Americano accincta itineri, partim in bellum parata, sub ipsis insulæ castellis desidens, non tam Anglis exscendendi difficultatem quam spem prædæ uberioris fecerat. Galeones erant quatuor, Epidauriæ duæ, armatæ omnes machinis quinquagenis aut amplius, hominibus ferme septingenis. Regis ipsius naves bellicæ una & viginti: onerariæ ferme totidem, sed & ipsæ machinis vicenis. Fregatæ tres, octodecim quæque machinas expeditas habebant, oneratæ pluribus in usum. Classis quæ

 Vlissip-

Vlissippone ac per alios Hispaniæ portus armabatur: nam maritimarum Hispaniæ virium pars duntaxat tertia hic erat. Aderant & privatorum naves ex Hispania, Italia atque aliunde, inermes aut leviter instructæ quinquaginta. Nec procul ab urbe naves longæ una & viginti. Flagrabat Essexius, antequam formido exolesceret, turbidos impellere, ne componendis viribus aut consiliis spatium daret, quod si obtinuisset, & sane Batavi annitebantur, plurimum gloriæ prædæque partum erat. At Howardus creditas sibi naves, regias præsertim, quas Elisabeta periculis objici satis destricte vetuerat, vento, tum forte sævienti permittere verebatur, qua angustum maxime pelagus & vadis infidum erat. Ita res dilata, amissa occasio est. Postridie (Calendis id Quintilibus fuit) quo minus statim prælium coiret, maris recessus obstitit. Ineuntibus fretum a læva portus est Regalis nomine. huc se Hispanicæ naves retulerant: Galeones præter & Longas, quæ propius urbem ausæ consistere, qua littus in Linguam excurrit, quam Punctale indigenæ vocant. Sed aggressus has levioribus cum navigiis Franciscus Verius, mox & Essexius, ita pressere ut pontem Suacum petentes & posito ibi machinamento sublatæ, in fretum atque inde interius mare evaderent. Galeones Essexius & Howardus per horas quatuor tormentis verberaverunt, hoc acrius quo crescens maris æstus propius eos admovebat: evenitque hoc tempore ut navis Hollandica, centurionis Petri Henrici suo igne ac pulvere per incuriam dissiliens, breve hosti gaudium daret. Nam statim Galeones non ausæ prælium exspectare præcisis anchoris in vada impactæ,

elapsis

elapsis vectoribus. Pars abductæ, pars arsere suo aut hostium igne. Anglorum una simul conflagravit. Nec parum terroris inde in Hispanos datum, solitos moli navium fidere: adeo ut Rex Philippus accepto hoc nuntio statim Neapolim, Genuam & in Siciliam miserit, ut quæ illic erant naves longæ subsidio accurrerent. Rogati & Melites Insulæ equites auxilium ferre: sed qui illic militabant Galli, quo minus pareretur, intercessere. Post navale prælium Essexius vergente jam die, ad Punctale obsistente nemine exposuit militem, & nautæ Hollandi, irrupto castello, quod mari imminet, signa extulere. Missi alii, qui pontem Suacum rumperent, ne inde auxilia adventarent, imperatum effecere. Defensandam ad Vrbem concurrerant Hispani nobiles, qui circum colunt, pedites sexcenti, totidem equis advehebantur. Quos adversum mittitur Ludovicus Nassavius cum hastatis quadringentis, voluntario Brittannorum agmine. nec longum prælium in armorum insuetos. Prima cæde impulsos nulloque ordine in urbem refugos persecuti victores, dum recens terror, pars mœnibus, pars effractis portis irrumpunt. Gaditani initio summam tectorum planitiem insistere: inque hostem per vicos palantem jacere lapides, pondera saxorum moliri. Mox, ubi forum & curia tenebantur, in arcem conglobati, tum oppidani, tum centuriæ militum. duæ haud diu restitere; quippe & præclusum ad se aditum ponte quem diximus, infesso intelligebant. Ita obsides dati primores civitatis in centies & vicies mille ducatos: qua pecunia vitam tantum pepigere: sed hi obsides avecti mox in Angliam, cum redemtionem Regina non per-

mitteret, novis injuriis irritata, in custodia perierunt. Actum & inter Petrum Herreram mercatorem Hispanum & Essexium, de redimenda oppidi ac navium populatione, vicies centenis florenorum millibus, haud aversante Essexio, quod prædam cerneret inter milites perituram nullo in cætera usu. Sed improbavit pactionem Medinisidonius oræ proximæ curator, maluitque & regem classe & decem civium millia fortunas exui; id tum in dispendio lucrum ratus, si nihil inde hosti accederet, oppidum igitur direptum est, haud levi etiam in mercatores Batavos damno, quorum plerique longinquas per negotiationes hostibus miscebantur: qui jacturam hanc trecentis millibus æstimavere. Quin & navis Batava cum fiducia edicti ad Anglos transgrederetur, quinquaginta florenorum millibus spoliata est, hoc obtentu, quod hostilis esset pecunia. Simul Americana classis mercibus onusta navium triginta duarum, cum præsidiariis aliquot ab Hispanis exuritur. Haud minus tum pretio centies centenis florenorum millibus flammæ datum. Hinc inter duces certatum, monente Essexio retinere victoriam: dum major ex improviso fama vicinos portus ipsamque Hispalim terrore concuteret, posse perfodi angustias, quibus demtis urbs ipsa insula fieret: paratum se dictitans, si abirent cæteri, cum quadringentis militibus aut egregiam patriæ præstare operam, aut hostili in solo fortiter occumbere, si non aliud moræ prætium, prædas certe navium aut vectigal immensum ostentari e freto, quo Europa atque Africa proxime coirent. Sed Howardus, velut famem metuens Essexii gloriam premebat, cui res & no-

men

men parta Gadibus captis navali alterius successu neutiquam æquabantur. Et verum erat Anglos haud multo cum penu domo egressos, ipsaque in urbe profusa temere, quæ multos in dies suffecissent. Sed nec Warmondus audiebatur in mensem alimenta suis e navibus classi offerens: posse interim, ut ventus tulisset, Italia aut Britannia commeatus peti: ne Pænos quidem negaturos, quibus assiduum in Hispanos bellum. Incenso oppido facta vela, & quanquam iterum demonstrabat Essexius onustam argenti classem America abusque ferentem non minus septuagies centenis Florenorum millibus, & India alteram remeare, parabilem prædam, si, quod secundum Gades optimum erat, Azores insulæ sub æstivum solis pulsum, quas Belgæ popularibus quondam suis habitatas inde Flandricas vocant, peterentur, interceptis celeritate auxiliis & rei fama, prælata tamen alia quæ specie accuratæ providentiæ fortissima plerumque ausa corrumpunt. Quin ne obviis Hispaniæ portubus naves detraherentur, eadem quæ ante invidia periculum suarum navium & victus inopiam præferebat: tantumque apertum littus & infirma oppidorum in raptus inglorios cessere. Ita factum ne spolia & cineres Gaditanæ urbis minimum ejus conatus essent, cum offerret se Hispania terra ac pelago vastandam, nisi concors nunquam æqualibus imperiis potestas obstitisset, & frustra usque blandita Essexio fortuna. Batavorum industriam laudarunt etiam, quos uti piguit, ipsaque Regina datis ad Warmondum literis grates exsecuta est. Nec parum tamen afflixit ruentes jam opes Hispanicas, exusta ad Gades classe, anni sequentis vectigal perditum,

imminutæ maritimæ vires, machinæ abſorptæ ad mille ducentas, & quod maximum erat, patefactum orbi, quam domi eſſent invalidi, qui peregre timerentur. Quæ ſuper damna vetus malum fœnebre publicos reditus merſerat. Nam Philippus annis ante viginti cum fidem minuiſſet, implicitus adhuc Batavico bello, neque regna aliena extra ſpem ſuam ſinens, aut erogationes cum fructibus comparans, dum avidos nimium conatus gravibus verſuris alit, inopiam producebat. Nam cæteris potentiam debitoris ſuſpectantibus reperti Genuæ & per Germaniam negotiatores, qui Regii commercii periculo pecunias auctitarent. His traditum pignori fere quantum erat vectigalium: qui maris bellique incerta, trajectionis incommoda, fœnus ipſum ſine modo imputantes, venturos in longum reditus præverterunt. Ita obſeſſo à creditoribus ærario, unde nomina expungeret, aut armorum ſumtus toleraret, nihil regi ſuppetebat, donec ejus aulæ ingenia, præſentium magis ſollicita quam provida futuri, artem parum decoram inveniunt: quam Rex ſecutus menſe Novembri longa edicti circuitione diſſerit atrocitatem fœnoris, jacere agros, jacere mercimonia: Regni vectigalia, decimas ſacerdotum à Pontifice ſibi conceſſas, tributa populorum, cuncta detineri iniquiſſimis pactionibus, quas metus pejorum extorſiſſet. Plane tot ſuos pro re Chriſtiana labores perverti, ni tantis neceſſitatibus ſubveniretur. Haud alia verborum ſpecie exemta vinculo pignora, Regi ſuæ poſſeſſiones, fœneratoribus ſpes relicta: & hac quidem lege, ut, quod ſupra legitimas uſuras depenſum erat, ſortem minueret. Pars interim magna provoluti

voluti facultatibus, quanquam & alii falsa paupertatis specie ad quæstum abutebantur. Et per Belgicam nonnullos connexu rationum eadem calamitas implicuit. Archidux certe perculsus rei nummariæ inopia inter inexplicabilia damna traxit annum sequentem: cum tandem ad vetera reditum est, non tam pudore appellantium, qui fidem periisse clamabant si pactis potestas regia misceretur, quam quia tempora proventuum varia, &, qua pecunia transiret, iter prædonibus infestum, ad belli onera præsens remedium postulant. Non tamen ante redditis pignoribus fides refecta est, quam in menses continuos octodecim millia Ducatorum quater centena ad sortem veterem promissa adjici, quorum pars tertia in Hispaniis, reliquum mutatione nominum intra Belgicam numeraretur. Apud Batavos vero quantum Italiæ fames remiserat, tantundem privati publicique reditus minuebantur. Queis supplendis Hollandi, veteribus vectigalibus octava sui parte adauctis, novum insuper instituunt, quo luxum crescentem indies coërcerent, aut certe in usus verterent. Indicta est pecunia his qui sericum & id genus alia pretiosa vestium ferrent. Sed ubi exactor quasque per urbes exercere leges cœperat, voces primum detrectantium, inde vis & vulnera. Qui victus diurni onera haud gravate ferebant pro supervacuis, quasi pro libertate, certabant. Sed ignominia hoc, non vectigal, videbatur, retuditque publicam auctoritatem multorum contumacia, haud tuto contra tendere. At apud Frisios, qui urbes quique agros curabant, discordes adhuc, dum suas quisque possessiones contra tributa tutantur, aper-

 tum

tum fecere queis maxime morbis laboret commune regimen ubi non communis utilitas. Sed præcipue intenta Procerum cura ut cum Gallis Anglisque societas legibus sanciretur. Nam hactenus ex suo quisque usu præstabant auxilia aut flagitabant. unde querendi inter ipsos vices & præripiendæ pacis minæ. At Batavi quibus perpetua belli causa, & ut plerumque societas inferiores superurget, dum copiæ militant Gallis, aut Anglis navigant, sibi Hulstum periisse & Flandriæ tributa, curante nemine, dolebant, tacebantque. Galli interim de Caleto, tardisque auxiliis non dissimulare, elusam querentes Regis fiduciam, qui ad Faram sedens istis suorum viribus nulli parti minus, quam oræ maritimæ metuisset. Et creverant illis spiritus ex quo Meduanius & earum partium alii externæ superbiæ commercio Regis veniam prætulerant: jamque indicto Rhotomagum totius Galliæ consilio, legitima regni facies apparebat. Nec abhorrere a ferendis conditionibus Philippi animum ut verum erat, ita filiam Borbonio nuptum dari, Hispanicæ primum fraudes, dein falsus rumor adjecerat. At Regina Elisabeta missis ad se legatis e Gallia Bulionio ac Sancio, quo tempore Caletum Albertus ceperat, difficilem se primo præbuit, ut viginti quinque scutatorum millia mutua ægre a se impetrari pateretur. Sed mox propius introspecto periculo, legatos ipsa detinuit ultro, interpellavitque de certiori fœdere, cujus & conditiones scribi tum cœpere. Interim in Gallia, crebrescentibus de pace sermonibus, Rex Fœderatis Ordinibus, & hoc nomine, & mutatam ob Regis religionem sollicitis, significavit, Pontificis Romani

gra-

gratiam ita sibi quæsitam, ut in sacris dissentientium amicitias salvas excepisset: nec mirum, si spe aliqua pacis vulgi animos lactaret. Cæterum si societas firmaretur, paratum se præter nobilitatis suæ vires, octo hominum millia in fines Atrebatum ducere. Verum, cum Hulsto paulo post obsesso talis opera maxime desideraretur, Galli quievere. Quin & Bulonius domum reversus, iterumque mittendus in Angliam feriendo fœderi, tres totos menses detinebatur. Induciæ quoque Caleti Bononiæque inter præsidia convenerant. Hæc Galli ita excusabant: exercitum educi non potuisse, quod & Gallica nobilitas messis tempore ab armis vacare consuessit, & proxima Belgarum finibus peste vastarentur: fœderi moram accessisse, dum per cunctos Galliæ senatus circumfertur deliberatio. Inducias mox abrupere. Plus Batavis cum Regina Angliæ negotii, quæ jam duos per annos veniri ad calculos & æs suum sibi dependi postulabat: non sine specie æmulationis enumerans belli successus, & superbas urbium structuras, suasque contra necessitates, quas non perpetuis metallorum venis, quales Hispano proventus, sed sola civium benignitate expleri: & Hibernicus tumultus ut corrogandæ domi, ita foris relegendæ pecuniæ præscribebatur. Contra Proceres cum præfatione gratiarum, ut fœderi staretur oraverant: conquesti perbrevem usum fuisse eorum, quæ duodecimo ante anno convenerant: nec enim pactum ad numerum præstari militem: unde ipsi, qui, ut neutiquam dubia fide, ambigua tunc consilia ad bellum inclinassent, nunc incerto virium ad irritos conatus toties revolverentur. quo intempestivius in medio

armorum æstu id.a se exigi, quod pace demum firmata ex conventione deberi inciperet. Neque vero ita mutatas res, ut non miseratione essent, quam invidia digniores. nam ex eo, præter opulentas Brabantię urbes, amissa ad Mosam oppida & quod oræ Flandricæ vectigalibus terra marique oportunum fuisset: tum auctas erogationes etiam vincendo tuendoque. Nec parum post depulsam Britannia Hispanicam Classem, tot nauticis Anglorum expeditionibus impensum. juvandæque Galliæ, non alio studio, quam ut bellum propulsaretur, & amotis littore hostibus maria patescerent. His addebantur naufragia, naves detentæ aut ceptæ, rupti aggeres, quotidiana mala pro infortuniis. Disceptatum super hoc aliquamdiu cum Bodleio, qui res Anglicanas apud Batavos curabat: Sed durior indies Elisabeta primum prolatando, dein missis itineri Gaditano suppetiis delinita est. Consumto hujus obsequii fructu rediit certamen: & missis in Angliam legatis Sebastiano Losæ, Iacobo Valquio & Abeli Franquenæ respondit Regina, non eam fœderis sententiam, ut Batavi bellum sibi, sumtus aliis sine modo ac fine prorogarent. Sed pacem tum speratam, quam si damnosam ducerent, at nec sibi utile duodecim per annos, & quantum adhuc restaret, se populumque exhaurire perpetuis auxiliis & urbium pignori datarum custodia. Quod enim istud consortium fore, cujus omnis nexus alterius ex arbitrio penderet? Quin si leges inspicerentur, uti Reginæ placeret, nec ultra convenisse. Conceptum quidem sic erat, sed verba honori data captabantur. Addebat Burgleius Hiberniæ motus, & proprium Angliæ metum satis justas esse

causas,

causas, cur pactis regina discederet, cum privata quoque fides inexspectatis eventibus liberari soleret. Ergo juris disceptatione, ut inter impares, frustra ac in speciem usurpatâ, Batavi ad vetus præsidium recurrunt, ostentando periculum circumjacentibus imperiis, si fracti per se animi civitatum ejusmodi postulatis dejicerentur, tantumque maris & divitiarum Hispano accederet. Super quæ, cum anceps rerum status, & haud congruens ineundis accepti & expensi rationibus excusaretur, aliquam saltem debiti partem inferre Angli jubebant, & adversus futura pericula remedium non veteribus pactis, velut cogendo, quærere, sed nova beneficia testatione gratiæ demereri. Obtulere legati multum deprecantes, ex præsentibus angustiis pecuniam annuam, & residuum confecto bello. Quod Regina, ut exiguum, contemsit: dilato interim terrore, dum rumor hostilia in ipsam & majores solito paratus ab Hispania nuntiat. Rerum utrarumque sapientes judicabant, nec Batavos inopia magis premi, quam id curare ut societatem sibi necessariam magnæ jacturæ periculo illigarent, & Reginam vicissim pecunia carere, æquo animo potuisse, ni consilium ipsi Batavos subinde flagitando subactos admonere suæ potestatis, neque vero pati, ut secunda fortuna sui debitores alienis se amicitiis insolentius jactarent. Interea misso in Angliam Bulionio tractum diu fœdus inter duo regna in hæc convenit. Fœdus & societas belli propulsandi inferendique Regi Galliarum, hominibusque Anglis, his Legibus & conditionibus esto. Veteres pactiones ratæ manento. Operam dato uterque, ut Principes gentesque aliæ idem in fœ-

dus coeant. Ac cum primum res domi ferent, communis sociorum exercitus in terram hostilem arma transferat. Pacem totiusve regni inducias alteri sine altero pepigisse fas ne esto. Arma & quæ bello usui inter se bona fide justoque pretio communicent. Militi commeatus præbeant sine dolo malo: commercia sacrosancta, & hospites eodem jure quo subditi sunto. Rex Gallus ab Anglis omnem religionis vim arceto. & quando nunc ille propior injuriæ, promisit Regina milites Anglos quater mille, qui Normanniam Picardiamque ipsi proxima defenderent, semestre per tempus datis stipendiis, acceptis obsidibus: quod si longior usus placeret, id regis fiat impendio: Qui Reginæ vicissim necessitatibus idem auxilii respondit, sed circa littus, aut quinquagesimam intra leucam. Mercede conducere ad quatuor millia liceat. Imperium in militem ejus esto, cujus intra fines bellum geretur. Hæc palam speciosa. nam secretioribus pactis imminutus est numerus militum, quos in hunc annum Regina mitteret. Regina in hoc fœdus juravit: ab Rege qui exigeret jusjurandum profectus Comes Sarisberiensis. Inde in Batavos Bulionius transiit accipiendæ fidei. Pactis sanciendis adfuere Paulus Busanvalius, qui perpetua Regis apud Proceres legatione fungebatur, & Georgius Gilpinus Anglicanus in Senatu adsessor ex veteri fœdere. Sumtoque Principis Mauritii & Senatus consilio, Ordines fœderati eadem in verba adiguntur: nisi quod propria hæc fuere. Vere primo rex Gallus militem ad Picardiæ & Atrebatum finem habeto, & parte ex altera Ordines peditatum ad octo millia, equites,

equites mille quingentos, ut ancipiti contentione medius hostis distrahatur. Iccirco Ordines cohortibus auxiliariis duabus, quas Regi suis stipendiis exhibuere alteras adjiciant duas: quod si tamen hostis in ipsos vim omnem belli verterit, revocandi jus esto. Et Gallus vicissim suis melioribus rebus cohortes totidem Batavis transmittat, equites adhoc mille. Suo quisque in solo jus imperii in auxilia obtineto. Quæ olim cônvenere & quorum præsenti fœdere nihil novatum reperietur, ea uti fuerint ita sint maneantque. Civitates Fœderatas, hominesque ejus fœderis Rex commendatas habere velit, & ante alias domum Nassaviam ob immortalia ejus in rempublicam merita. Itus, reditus, commercia libera utrinque sunto. nec vectigal alteri apud alteros gravius quam cives pendant. Rescissæ inter ipsos & leges quæ advenarum hæreditates in fiscum vocant, reddito testandi & succedendi jure. Prædam in mari sibi vindicent, qui priores navem hostilem invaserint. Batavi quo voluerint cunque naviganto, etiam in Occidentis regna. Clarigationes, pignorationesque nullæ, nec publice debiti a privatis exactio sit: Iure ac judiciis disceptanto. Naves in prætervectione aut appulsu retentare, onus ut exponatur venumve eas subigere quenquam ne liceat. Signatæ hujus fœderis tabulæ pridie Calendas Novembres. Quæ publicis fœlicitatibus testandis solennia, eorum nihil prætermissum. Nam præter quod firmandæ concordiæ erat, etiam ad decus ac majestatem reipublicæ novitatis invidia laborantis plurimum pertinebat inter reges æquo fœdere conspici. Quod ut fieret, Gallus pervicerat, dum suis id

rebus

rebus & Batavorum in se beneficiis congruens existimat, quanquam pugnaverat Elisabeta veteres ut socios sua sub tutela complecteretur, satis id affirmans nec quicquam causæ, cur egressæ alienum imperium civitates summæ fortunæ nominibus insererentur. Erant qui antiquas necessitudines repeterent, Francos Vahali olim & iis sedibus degressos, quarum nunc partem Geldri colant, Batavorum insulam tenuisse, nec aliunde Meronæum regibus nomen: & missos e Gallia Hollandis rectores: Tum vero & Anglos sermonis sono Frisicam originem fateri: mox utrique regno per connubia devinctos Principes: & longius, validissima re Romana Batavos armis ac fide & simplici libertate meruisse, ut imperatoris terrarum populi fratres atque amici vocarentur: Eosdem Romanis jus & æquum exuentibus, Civili duce opposuisse arma, & Germaniarum Galliarumque societatem. Alii vicissitudinem rerum propius notabant, quod, quorum legatos ante annos aliquot Galliæ reges Hispani ob reverentiam audire vix ausi fuerant, cum his nunc Gallia publicum fœdus contra Hispanum pacisceretur. Sed Batavi cohortium, quas ex fœdere debebant, loco, volenti Henrico stipendia potius misere, pecuniæ magis quam hominum laboranti inopia. Sed id quoque Angli sequius interpretabantur: nec quenquam Regina dignata est mittere, qui cum Batavis Galliæque legato Germanos Principes circumiret: & quo minus in societatem plures accenderent, nihil magis quam ista æmulatio obstitit. Atrocior hinc Gallis suspicio incidit, æternum apud ipsos bellum ab Anglis concupisci: nec alio

animo,

animo laboratum Reginæ, ut Turcam inter atque Austriacos pax coalesceret. Neque multo post instituto Diepæ colloquio, quæ belli gerendi ratio in annum sequentem placeret, ostendit iterum Gallos Anglorum postulatio, ut si Caletum recipere possent, præsidium ipsi imponerent. Illi manere penes Hispanum urbem malebant, spe majore in posterum ab illo extorquendi per vim aut pactionem, quam si Britanni potirentur. Eodem tempore ab Henrico impetratum, ut, quæ Lugduni Batavorum eductis apud se ingeniis testimonia perhibuissent diversarum artium professores, per Galliam valerent. Olim eam liberalibus studiis sedem Arausionensis legerat, ne metu sumtus longinqui populus inter arma natus feritatem atque inscitiam indueret. Eodemque remedio civitas adversus obsidii clades recolebatur, quæ clara fidei & constantiæ, oblata tributorum remissione, hoc præmium maluerat. Præcipue movebat religio, columen partium, cujus explicandæ munus opifices hactenus, aut e rudi plebe literarum inexerciti sibi sumserant: dum labor ipse honorum exspes & certus paupertatis, docentium discentiumque penuriam facit. Brevi, quanquam & Frisii Franecram eodem instituto extulerant, Batavorum Schola & fama præceptorum, & suæ externæque juventutis accursu multum præfulsit. Civile studium doctorem habuit Hugonem Donellum, qui, Connani & Duareni vestigiis inhærens, legum disciplinam in ordinem artisq; modum composuit, recisis quę superioris ævi secura nimium imperitia turbarat, non tamen ut recentiori inertiæ accederet, quæ nudo verborum cultu ipsam ejus sapientiæ vim

vim infregit. Sed hunc contactu Licestrianarum partium eo abreptum, ut sui studii haud minimum, quæ & privati & inquilini officia oblivisceretur, & inde vilem Altorfia excepit. Romanos mores veteraque tempora interpretando plurimum claritudinis Iustus Lipsius sibi locoq; addidit, amœna morum gravitate supra professionem spectabilis: & sua quadam eloquentia plerosque alliciens: nam cum floridum ipsi & profluens natura haud abnegaret, alterum maluit dicendi genus, concisum quidem, nec sine festivitate, sed vere novum obtentu antiqui: quod cum imitarentur, quibus ingenii judiciique non idem fuit, ad corruptissima quæque deventum est. Cum verò Lipsium metus publicus & privata injuria mutandas ad partes impulisset, accitur e Gallia Iosephus Iulii fil.us, qui Scaligeræ nobilitatis & paternæ sapientiæ vim ad cuncta gentium sæculorumque noscenda contulit, invictus studiis ad senectutem continuis, cujus ingens solatium habet gliscentem prima ab adolescentia famam. Sed & literas Orientis Franciscus Raphelengius, Græcas Vulcanius non sine laude interpretabantur. Nec parum acer in sacris disputator Franciscus Iunius, & callidus adversariorum subtilitate adversus ipsos uti. Claruerat & Hadriani Iunii Batavi eruditio, cui physica & medendi usus obtigerant. Nec quod reliquum est sapientiæ deserebatur. Maximum accessit lumen Aldegondius, otium illic Divinæ legi in patrium sermonem transferendæ quærens, & egregius noscendis herbarum viribus Carolus Clusius Atrebas. Inter primos, quos curandis regendisque studiis Ordines imposuere, Ianus Dousa fuit,

cui

cui genus, gestique honores, & toleratum Lugduni obsidium apud posteros carminum gloria prementur: in queis tamen ejusdem nominis filius præcellit, idem patri Annalibus Hollandiæ condendis socius, & par majoribus meditamentis, ni mors immatura juvenem summæ eruditorum exspectationi abstulisset. Talibus magistris atque exemplis juventus excita in eam multitudinem excrevit, ut artes communi & privatæ utilitati propiores, quæ antea per infrequentiam jacebant, alendis ingeniis non sufficiant: quanquam & ultro alii literatura aut versibus nomen suum vulgare præoptant, haud sterili ejus eloquentiæ Batavia, ut quondam Petri Nannii & Iani Secundi, ejusque fratrum, tum hisce temporibus multorum etiam adolescentium scriptis compertum est. In summam tamen cruda gentis studia & lucri propera inspiciens, nondum Erasini, nondum Longolii patriam agnoscas. Sed me magnorum nominum reverentia, & tranquillioris sapientiæ reputatio a republica & armis longius tulit, quæ nunc repeto. Missi ad Christianum ea appellatione quartum, legitima jam ætate regnum Daniæ capescentem, qui Patrum gaudia & vota ferrent, non ante tamen, quam solemnia transierant, ne celebri aliarum legationum conventu de loco certaretur, cum invidia, aut si sponte cederent, imminutione dignitatis. Tantum abfuit, ut auxilia communi Hispanicæ dominationis metu exorarentur, privilegia solis Amstelodamensibus firmata sunt, improbatis quæ Scidami & Enchusæ civitates priscis a Regibus sibi concessa dictabant. Legati tamen cum honore & muneribus dimissi, atque adeo haud multo

post

post ab Hispano eodem adveniens Iohannes Baptista Taxis majora quanquam dona adferens, haud æque comiter exceptus est. Causa creditur, quod Hispanus, qui non ita pridem trecenta Ducatorum millia annua Dano promisisset vice vectigalis, ut fretum Batavis clauderet, hoc non impetrato, convictus deinde fuerat, voluisse arces freto impositas dolo invadere. cujus rei indicia Ordines Fœderati in Daniam miserant. Post Hulstum cuncta circa Batavos quieta, extra leves nec memorandos equitum concursus. Nam & ipsis exhausta militia, & hostis vix Belgarum extrema adversus Gallos defensabat. Ineunti enim autumno Henricus pollicita explens spe facili & multa apud socios gratia, Bironium haud contemnendi equitatus ductorem in Atrebates miserat, quod ipsum tuendæ Picardiæ videbatur. Varembonius flagrans creditam sibi præfecturam a rapinis vindicare, duodecim cum turmis invehitur Gallos numero tum minores, victus nihilominus capitur cum Montecuculo Comite Italo & aliis, quibus pro redemtione pretium grave imperatum est. Statimque victores non Atrebatum modo, sed Flandriæ quoque finibus infusi, cuncta raptando, majorem intulere vastitatem, quam Caroli olim & mox Philippi in Galliam bellis contigisse meminerant. Rustici in urbes profugi non egestatem modo, sed & morbos illuc intulere. Defensando statim limiti missus novo cum robore Cimancensis, sed hic quoque actus in fugam imperia ipsius detrectante Ambrosio Landriano equitum magistro, qui mox captus eo nomine, pecuniâque & ignominia mulctatus est. Ita jus agrorum penes Gallos mansit,

qui

equeſtribus præliis ſuperiores, vim peditum vagis itineribus eludebant. Propius inſtante jam hyeme Rex Galliæ, ut & in Hænovios aliquid auſurus, Ordines rogaverat ipſi quoque alia parte ſecuritatem hoſtium turbarent. Parentes poſtulato Fœderati ſpe non alia, magnisque incommodis, militem in navibus ad Bergas habuere, donec intellectum eſt regis conatus incrementis amnium impeditos, omnemque vim Gallicam metu frigoris Belgarum finibus exiiſſe. Paupertatem Archiducum aliud quoque haud inſolens malum ſequebatur. Germani quippe, ipſius in Sacramento, ſtipendiis non ſolutis Herentalium occupant, miſſisque Hiſpanis qui imitationem ſui moris ulciſcerentur, & acriter repulſis, incenſa ſeditio. Et in Valachria Scotus Ioannes Vbomis nomine capite plectitur, qui Vera ejus inſulę oppidum, ut Hiſpano traderetur, alios ſollicitaverat, ipſe ab Ieſuitis inſtigatum ſe ferens. Increbreſcebant nuntii Regem Hiſpaniæ, quanta poſſet corrogata pecunia eniti ut claſſem expediret: retinerique eos in uſus peregrinas quaslibet naves: ſed Batavos præterea Sermonis indicio explorari, & ad ſupplicia abripi. Placuit edicto vetare, quod ob pericula non ſatis cavebatur, ne quis in Hiſpaniam frumentum ferret, eo ſane juſtius, quod gravi anno Polonia quoque & Boruſſia meſſes ſuas retinente, eadem opera domi vitata fames in hoſtem mittebatur. Obnitente Amſtelodamo, cujus præcipue quæſtus hac travectione ſtabat, conſenſus aliarum urbium valuit: ac ne domeſtica peccata Anglis Galliſve in prædam cederent, ipſi naves bellicas freto Morinorum diſpoſuere, quæ illa exeuntes pertentarent. Menſe Novembri, claſſis Hiſpa-

Hispaniæ, velut iræ impatientia ultionem Gaditanæ injuriæ in æstatem differre non valentis, navibus centum octo & viginti, militum quatuordecim millibus, & inter hos equitibus nonnullis, sub Martino Padilla mari immittitur, fama comitante Cornubiam peti, qua Britannia procurrentes in meridiem terras Galliæ Hiberniæque interserit. Addebatur Rex Hispaniæ purgatam religione Angliam dicturus filiæ dotem, ne metus externi imperii studia averteret. Qualicumque conatui idem qui sæpe alias Deus intervenit, in brevia, quadraginta, nocte una, impactis navibus, quinquies mille hominum & pecuniæ insuper multa pernitie. Nocuit Hispanis sua diffidentia: nam Germanos & Belgas gubernatores, quos in classem assumserant, aliam viam insisti monentes, stricto ferro coëgerant sequi male præeuntium signa. Tandem apud posteriores navium Hollandus quidam nauta fidem invenit, qui & anno retro octavo multis Hispanorum servatis præmium assecutus, tanto nunc fidelius par officium præstabat. Superstites huic malo (Artabricum circa promontorium evenerat) domum rediere. At in Belgis Dunquercani hanc classem exspectare jussi interim quiescebant. Ita sine damno maritimo annus hic Batavis exiit, contraque ipsis naves duas quæ Neoportum ad oppidum struebantur, urere licuit. Hispanicæ negotiationis in locum inquies populus insulas adibat Æquinoctialem ultra circulum nullo hominum cultu salis feracissimas: Guineam quoque comparando auro, ebori, piperi, ligno Brasiliam, Thomæ insulam saccharo, lucri causa contra regis edicta dissimulantibus Lusitanis. Sed imprimis mira sunt, & cui

par

par quicquam non veterum tradiderunt, non hujus ævi experientioris monumenta, quæ fine hujus anni ac sequentis primordio Batavi pertulere, cum jam tertium Septentrioni pœnas darent, cujus secreta rimabantur. Meminerant illi diu magna quæri, non cuncta novi Orbis simul percognita etiam Lusitanos multum circa Africæ frontem hæsisse: monstrabantque naturæ prudentes certiorem viam per aperta Oceani, quæ contra vim frigoris liberi fluctus & æstivum reciproca defenderant. Naves duæ relictis Orcadibus & Norvagia, procul in altum evectæ, inde vela in diversum tenuere. in Septentrionem ambæ, sed altera Orienti, altera Occidenti propius. Iacet illo in mari tellus turbida, quod mirum eo situ, ac læti viroris, unde octoginta in partes (quales ab Æquatore sursum nonaginta veteres posuere) attollitur. Pelago circumluatur, an alias retro terras attingat tunc haud exploratum: Grunlandiani insulam nautarum quidam existimant, celebrem quondam Venetorum, Norvagiorum, Belgarum commerciis, nunc tantum nomen auditur, asscribit illam regnis suis Danus, nec invenit. Socordia hæc illorum, qui nota olim memoriæ ac scriptis negaverunt. Et nos longissime remota sequimur, quid tam propinquo itinere Deus discreverit, securi. Diligentior posthac inquisitio per Islandiam facta docuit Gronlandiam aliquanto longius a Septentrione abesse. Huic vero quam designavimus terræ nullis habitatæ hominibus repertores monumenta e palis lapidumq; congestu posuerunt, & nomen Spitsbergæ ab acutis montium jugis: quo ipso in famam tabulasque venit, futura quondam ubere per multos

sinus

ſinus balænarum captu inter Batavos Angloſque diſſidiorum haud levis materia. Gigni illic & volucres compertum, noſtro cœlo haud incognitas (anſerum genus eſt) quas Scotiæ arboribus in ſtagnum depluere ignari originis tradiderunt. Curvato paulum in Auſtrum curſu, conata hinc in ortus proficiſci navis tempeſtatibus retro in Ruſſorum littus adacta eſt. Inferius altera ab inventis ſibi inſulis & ea quæ repertoris Willugbæi nomen retinet, curſus in Semblam rexit: qua cœli vertex ſex & ſeptuaginta graduum ſublimitatem obtinet. Vbi dum notas oræ ac primi itineris vocabula nautæ recognoſcunt, ventis, inde gelu impediti quo minus profundo remearent, difficiles inter moras, hominumque & navis pericula vix Arauſionenſis inſulas ſuperavere: quippe cum modo continua glacie firmare ſeſe ut ſolido cogerentur, eademque rupta iterum & in ſe rediens cuncta in diſcrimen daret: quæ vera quidem, ſed haud minus ſtupenda Græcorum fabulis. Paulum progreſſis in alterum Semblæ latus atrocior indies vis frigoris hinc Schyticum mare, inde Naſſavicum in fretum iter præcluſerant. in ſpem denique ultimam qua venerant revertentibus, hæſit puppes ſuccincta glacie, nec procul litore. quo factum eſt, ut poſtea, etiam cætero mari liqueſcente, navem gelu non dimitteret. Nec jam aliud reſtabat, quam ut in Sembla hibernantes, meliora tempora opperirentur. Ita raptis è navi tabulis ſibi ſuiſque rebus receptaculum ſtruunt. Ac forte vim lignorum maximam, incertum quibus e terris eandem in oram æſtus adjecerat: quod tanta in ſolitudine, tegmen & ignibus alimentum fuit. Quotidiana interim cum urſis prælia,

qui

qui sæpe clamoribus, &, si acrius furerent, tuborum telis profligabantur. Carnem esu insalubrem (quippe sola illic ferarum terrestrium alimenta maritimæ sunt feræ) haud sine noxa didicerunt, adeps usum nocturni luminis dedit. Miserrimos mortalium feras inter sterili in solo post cuncta hominum bona sol etiam deseruit, quem stato anni subire terras, nec nisi post longum tempus resurgere alibi memoravimus. Cum tenebris auxit horror, aërisque intemperies. Cumulatas immensum nives, ne habitaculum obruerent, ægre amoliebantur, frangebantque in gradus, tanta cœli circumsistentis asperitate, ut egressis parumper ad tumorem usque artus adureret. Atque intus etiam densus adeo rigor parietes, hominum amictus, ipsamque flammam obsederat, ut torrerentur quæque facilius quam calescerent. Igitur dum clausis foribus certant cum frigore, pæne incautos exanimavit prunarum vapor. Balneum imitari, aut candente ferro saxove cubilia fovere optimum e præsenti copia repertum est. Vacua ursis loca (namque ursis obtusior visus, atque eo tenebras metuunt, specubus abditi) vulpes occupaverant, quæ per insidias captæ, exuviis & victu profuere. Infelicem diu patientiam spes anni melior erexerat, cum velut divina miseratione sol etiam celerius, quam mundi ratio ferebat, vultu toto emicuit. Nam noctis spatium trimestri brevius fuit, quod septuaginta in partes depressus orbis longius deposcit: sive in loci situ, aut cœci temporis mensura erratum est, quod vix credibile ipsorum diurna faciunt, sive ipso haud procul infra terras labente densa nubes solis speciem repercussit, seu quædam naturæ adhuc la-

tentia mirari satis est. Tum primum ausi prorepere, & languida corpora in labores firmare, qui difficillimi instabant. Vocabat enim apertum mare, qua septentrionem ipsum, non qua Scythiam spectat. Quo argumento haud pauci credidere Scythicis fluminibus deferri glaciem, littorumque magis quam Poli vicinia frigus increscere. Nam nec calores statim minui quantum ab Æquinoctiali recesseris. Quare aperto mari sub ipsum Septentrionis sidus urgendum iter, si quis illac posthac auderet perrumpere. Alterum hujus sententiæ firmamentum erat, quod insula quam herbidam memoravimus, infra Semblam jaceat, cum ipsa Sembla nullo gramine virescat, ideoque & animal quod tali utatur pabulo nullum ferat. Sed tum navis adhuc glacie hærentis exitum frustra nautæ morabantur. Cunctantesque prope alimenta modice hactenus in dies & viritim partita defecerant: corruptus gelu potus nivem compulerat liquare, &, si diutius hærerent, hyems rursus ac certa pernities imminebant. Scaphas expedivere: & quanquam ægri plerique, cunctis tot nuper mala & egestas, vires attriverant, omni molesto fortior animavit necessitas, ut glaciem in juga surgentem ferro panderent. Hac via pulsæ in mare naviculæ tandem fluitaverunt: neque dum laborum finis crebro retenti gelu, velisque & remis, sæpe & manibus vix eluctati, inde proxima littora coguntur per inediam intervisere: namque ova ibi reperiebantur, & volucres faciles capi, quia morem ignorabant humanæ aviditatis, & passim locorum in sequentium argumento compertum est, quod ab animantibus aliis fugimur, non illis deesse, sed no-

bis

bis mansuetudinem. Ægri interea expositi imbribus & cœli rigentis injuriæ, pereuntes, sociis dolori aut etiam invidiæ fuerunt, cum suos illi casus, quem sors exitum daret pavidi, respicerent. In mortuis & Wilhelmus Barentius fuit, navis infelicissimæ rector, invita etiam fortuna non minus dignus qui noscatur, quam Vespucius & Columbus. Pauci superstites modo per glaciem navigia trahebant, modo elisa reparabant: ita cum vires contra imminutas labor incresceret, non ultra operi pares clementior ventus in ultima Semblæ & nostro obversa Oceano tulit. Primos illic hominum toto post anno Russos nautas conspexere: & forte eosdem, quos secunda navigatione, fretum propter, invenerant. Illi igitur, ut gens est minime irreligiosa, vultu, & quantum intelligi poterat, voce miserari, quod speciosæ quondam classis istas reliquias intuerentur. Quin ultro alimentis juvant. Reperta hic salutaris herba solutæ membrorum compagi, quæ propria navigantium pestis frigore inhorruerat, æquitate naturæ erga mala remediaque. Britannica Plinii putatur, quam Frisiis monstrantibus a Romanis adversus id malum usurpatam diligentissimus scriptor memorat. Mox retenti diu obluctante vento Russici maris in faucibus, & quoties extrema fames urgebat, fortuito navium occursu postremo Lapporum, qui id littus incolunt refecti hospitalitate, cum & scaphas tenebræ segregassent, pariter Quilodunum insulam pervenere. Ibi intelligunt (toties res perditas casus corrigebat) vicino in portu navem, quæ secum Hollandia solverat, in eas partes rejectam tempestatibus, reditum in patriam adornare. Duo

decim fuere, principe Iacobo Hemskerkio, quos ab ultima mundi solitudine Amsteledamum reduces tanti laboris miraculum illustravit.

HVGONIS GROTII

HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER SEXTVS.

Edia adhuc hyeme felix casus Batavis egregium incipientis anni auspicium dedit, reditumque fortunæ, quæ post Groninganum decus interquieverat. Albertus enim, post liberatos Gallorum metu Atrebatum fines, militem in præsidia dimiserat, majore tamen parte Brabantiæ per agros relicta, in queis cohortes quatuor belli veteres & supplementis recentes, ut super quatuor millia pedites essent, cum turmis quinque equitum centenorum ad Turnholtum morabantur. Haud ignobilis Brabantiæ is vicus patentes undique campos prospicit, olim principum in delitiis, cum venatus & innoxiæ remissiones satis placebant: tunc occultandis consiliis legebatur, quia locus ipse ad multa medius nullum itineris indicium præbet:

CIↃ IↃ XCVII. Vnde

Vnde gravior Batavis ex incerto metus, dum proximis Brabantiæ urbibus & Zelandorum insulis timetur, suspecto maxime gelu, quo amnes, quod istis partibus validissimum munimentum est, facilem quovis aditum ostentant. A factis aliena non erat conjectura, ibi potius consedisse, ut uberem agri annexum vice stipendii popularentur. Monuere Principem qui vicina præsidia curabant rapiendæ occasionis, ut, priusquam illic augescerent copiæ, perverso quod penes hostem roboris erat præcipuum, etiam in futurum formido exsolveretur. Spem addebat successui dux illic copiarum hostilium Varax Comes, Varambonii frater, qui bellorum inexpertus, neque certa ipse providentia, nec admodum volentibus imperabat. Sed contra terrebat, quod sparso in oppida milite longum copias machinasque in unum contrahere, impeditum iter gravi hyeme, nec ita tamen frigida, ut viæ durescerent: interea exauditurus hostis, peritura consilia. Spes vicit: & difficultatibus, qua potuit, subventum, secretis ad duces imperiis, paratisque omnibus quæ festinationem adjuvarent. Iuvit & fortuna resoluto aliquantum gelu & sicco tamen cœlo. Locus, quo prædicta convenirent, placuit Gertrudisberga, situ remotus haud ultra sex horarum iter, & quia plurimus circum eques, cætera amne Mosa devehere ac subvehere pronum erat. Indictus dies coëundo periit. Postero Princeps quinque peditum millia, equites octingentos educit, qui nocte adulta Ravelam pervenere, cum tormentis muralibus duobus, campestribus totidem: crepera luce, ut se dedisset occasio, aut munimenta oppugnaturi leviter excitata, aut in aperto ausuri prælium. Vnius

namque hinc ad hostes horæ iter restabat, qui præcurrentibus nuntiis exciti, an forte conspectis ignibus quos refovendis corporibus Batavi struxerant, diversas in sententias iere. pars intra munimenta opperiri, pars rectius censebant occurrere ultro fessis itinere & cœno madentibus, neque vero hanc Mauritio relinquendam gloriam, quod miles vetus & qui famam belli sustineret, adversus haud multo majores copias prælium detrectasset. Sed plerique timori honesta prætendebant: cedendum potius integris viribus, cum non procul esset Herentalium fido receptu: Nec virtute nec fortuna prodige utendum. Quo cum & Varax pavore confusus accederet, prævaluit consilium turpius idem & periculosius. Nam & hoste tam propinquo serum id erat, & quanquam præmissis nocte ultima impedimentis, & ubi illuxerat, ordinato agmine itineris quam fugæ speciem fecerant, non tamen vitabant, quin persequi fortioris videretur. Iam & jussa silentia, non tubæ ulli, non tympanorum strepitus, inania quidem, sed apud militares animos multum in deterius valuere. Quo Princeps comperto, non jam de pugnæ eventu, sed ne elaberetur hostis sollicitus, hoc magis, quod & camporum stagnantia, & rivum intercedentem moram sibi latura prævideret, cum turmis, &, quod in cohortibus expeditissimum erat, ad ducentos, in campum (Tilensi nomen est) mane summo properat, jusso pedite longe subsequi, cum tormentis. Aderant Comes Hohenloius, iter tum forte Germanicum accinctus, sed quanquam Princeps vocare omiserat, ipse, quod parabatur conjectans, rei bene gerendæ occasionem privato suo antehabuit:

buit: & Eberhardus Solmensis intentus famam anni prioris adversam novo merito purgare: Tum Angli Franciscus Verius, & Robertus Sidneius Flissingæ custodiendæ præfectus: Belgarum Marcellus Baxius fortissimæ turmæ dux, & inter primos itineris hortatores: inde alii. Verius levi cum pedite missus silvas excutere, ne quid lateret insidiarum, ad rivum prægreditur campis interfluentem, qui longis vadi angustiis, ligneoque ponticulo vix singulis transitum dabat, & militem tuborum vi depellit, quem hostis moræ offerendæ eo loci reliquerat. Inde agmen hostile consecutus ultima abeuntium terga assilit & retentat: nec enim procul arctus callis coëuntes inter saltus Herentalium ducebat: quem si penetraret hostis (& jam impedimenta intraverant) non dabatur prælio locus. Interim Hohenloius, cui equites quadringentos subsidium peditis Mauritius attribuerat, ad latus hostium conspiciebatur. Confligere nondum licebat stagnanti valle intermedia, nec ea planitie, qua modica acies patesceret. Ibant sub Varace cohortes justo intervallo, novenis, undenisque ordinibus. Prima e Germanis erat Comitis Sultii: secunda Walonum, vetus Lamotæ & Coquelli miles, tum Aschicurtio regebatur: alteram ejusdem gentis Barlotus curabat. Tergum Neapolitani clauserant, Marchionis Trevici manus qui tum per Italiam aberat, Sinistra agminis arboribus continuis muniebantur, & rivo qui Turnholto delabitur: eques tribus catervis modo in fronte, modo dextrum latus prætexebant: imperitante Basta & sub illo Cordubensi, Dracone, Grobbendonco, Gusmanno. Loco signoque ad irrumpendum datis,

Hohenloius prætervectus cæteras hostium cohortes primus invadit. Eques objectus tutando lateri, redit, & peditem suum turbat. Ita Germani facile perrumpuntur. Ne Itali quidem immissum in terga Verium, cum parte equitis, quem penes se Princeps retinuerat, sustinuere. Quibus fusis profligantur & mediæ cohortes, rara vincendi celeritate. Tam facile locum à vetere milite proditum, ipsi qui vicerant mirabantur. Sed præter quod dilapsus eques pavorem intulerat, ipsæ cohortes haud prudenter satis ordinatæ. Non enim densa hastatorum omni ex agmine confertorum series tegebat cæteros, sed rari sparsimque circumsteterant, ut facile irrumpendi spatium Mauritianis darent: eoque impunius, quod & jaculatores non alternatim, sed pariter cuncti tubos exploserant. Accusatus postea Basta, quod non terga potius peditum clausisset, mandata Varacis ostendit. Irrumpentium mortui quatuor duntaxat, sex vulnerati: novæque armaturæ insigne documentum is dies dedit. Nam Mauritius equites non lanceis, qui mos valebat hactenus, sed Carabinis armaverat, id tuborum longioribus militare vocabulum est. Igitur, quæ primum jaciuntur, vitatis, priusquam hastas protendendi spatium sit, tam certa vulnerum vis irruit, ut non arma hostes, non ordines retineant. At turbatis pulsisque nulla jam effugia: quippe arbusta & aquæ præsidio futura pugnantibus, contra ipsos verterant. Sed & victores nimia prope fiducia periculum adierunt. Nam dum cædibus nonnulli, cæteri prædæ insistunt, Basta paucis suorum comitatus, cum fugienti sibi viarum angustias currusque obstare sensisset, coactus

fingit

fingit audaciam, retroque effusis frenis ruit. Complures Mauritianorum spoliis affixos, & impedimenta scrutantes, quod genus pavidissimum est, tam repens novitas, ut terga darent subegit. Sed præfecti peditum, quorum pars major ac tardior pone secuta tum forte adventabat, occursare paventibus, retinere cedentes, &, ni in hostem redirent, majus a se periculum intentare. Eodemque pavore captivi aliquot, qui Principem deprecabundi circumsteterant, metu mutantis fortunæ abacti transfodiuntur. Providus talium Princeps jam ante turmas quatuor exemtas discrimini præsidium sibi victoriæque posuerat. Sed turmæ unius rector suam jussus ducere, male excepto imperio, cunctas pugnæ miscuerat, sponte etiam prædæ quam obsequio promtiores. Tamen ad ducem concursantibus, queis major officii aut famæ reverentia, vitatum discrimen: hostes iterum refugi suorum stragibus & angustiis viarum conflictabantur: nec ultra inquietarunt victoriam, tam facilem paratamque, ut vix decem è victoribus desiderarentur: & peditum agmen in partem duntaxat spoliorum advenerit. Sepulti hostium super duo millia; captivi ferme quingenti, pars magna signiferi. Quidam vulneribus defecere. Sequente die accepta in deditionem arx Turnholtana cincta fossis: pedes in præsidia remissus: eques quoque jussus continuo abscedere, ne insequendo fessum recollectis viribus hostis noctu invaderet. Inde ovans Mauritius inter festas populi gratulationes erepta hostibus signa centuriarum octo & triginta, turmale unum, quod Draconis fuerat, Hagæ in Capitolio suspendit. Nec minor victoriæ fides

ipsius Varacis inter primos prostrati corpus exanime cum literis Alberto transmittitur: qui prolixe gratias egit, & cum nuper eques Mauritianus ab hoste suspensus simili alterius supplicio vindicatus esset, servaturum se in posterum belli commercia promisit, alieno ipsi ab omni sævitia ingenio. Id primum sui experimentum collatis signis habuit Mauritius, decem jam per annos imperator: neque tam militi ex eventu crevit in hostem fiducia, quam illum fecere casuum caventem, quæ viderat non satis firmata subitis exercitus disciplina & levi animorum momento Mars ambiguus, inque ipsa victoria tantum periculi. At Albertus perculsus simul & pecuniæ inopia, & tanta clade, per dies noctesque consultans, ægre malo utrique remedia inveniebat. Effusus antea non solvendi sed donandi quoque, ita ut uno Hulsti obsidio plus in largitiones, quam tribus annis Parmensis exhauserit, ex eo tempore stipendiis quoque numerandis defecerat. Ita qui paulo ante per uberiora præmia multos ad transfugium illexerat, suorum tunc desertionibus nudabatur. Germani pecuniæ avida natio, conscribi quos jusserat equites peditesque, aut negabant operam, aut ut advenerant dilabebantur. Seditionum metu urbes atque Ipra imprimis præsidia accipere recusabant. Inopiæ, qua posset, obviam iturus, suam ipse supellectilem pignori dederat: orabatque civitates nummos ut mutuos conferrent, ausis negare Bruxellensibus. Volebat & cum Fucqueris pacisci: sed terrebat fides incerta, & edicti nuper Hispanici exemplum. Cætera hyems primumque ver nullo adhuc exercitu inter subita & dolos transiere, dum parvæ

manus

manus res magnas audent. Ferdinandus Tellius Portocarrera Durlanium Hispano regebat, quo oppido haud ita longe Ambianum abest, Picardiæ caput, urbs inter Galliæ maximas, opum potens, belloque tum & commeatibus opportuna, allabente amne, cui vetus Samaræ nomen. Parebat Henrico civitas, sed excluso præsidio commissaque magistratibus custodia, per speciem privilegiorum negligentius usurpans jus invisæ dominantibus & periculosæ apud hostem libertatis. Quæ postquam Ferdinandus exsulum monitu ac præcipue Monachi cujusdam, situmque locorum missis exploratoribus didicerat, milites ab Alberto accipit, peragendæ fraudi. Promtissimi duodeviginti dubia luce, cum primum ingressus patet, post alios alii mittuntur, agresti specie, poma ferentes, pars & plaustrum agebant onustum pabuli, quo portæ pensiles abscissis, ut fit in periculo, retinaculis, adversus casum sustinerentur. Custodes aditus occultis ante armis aut prima ex cæde raptis conficiuntur: celerique accursu eorum qui proximis urbi locis abditi subsiderant, fit via insequenti agmini, quod pedites bis mille, sexcenti equites complebant. Forte eo ipso articulo temporis (Quadragesima erat) quidam in sacra ad populum allocutione peccata ipsis sua exprobrans & rei ignarus, meritos dicebat ut in Hispanorum venirent potestatem, & venere: Nam valida quamvis & numerosa civitas quatuordecim haud minus hominum millibus habitata, non diu restitit, ambigua in regem fide, an pavida ex priori securitate & imperii egens: quin & Præfectus Sancti-pauli Comes audito tumultu parte alia diffugerat. Rebus tutis

auctum præsidium, corrupta flammis quæ contigua urbi erant, exarmati cives direptique egregia in militem præda: sed & in ducem: quia Rex vim magnam machinarum omnemque belli apparatum paulo ante indiderat. Misit ad Philippum Albertus rei bene gestæ nuntium, monuitque unam esse ac præcipuam earum urbium quas ad Samaram sitas Burgundionumque ducibus possessas orbæ virgini quondam Gallus extorsisset: laborandum nunc, ut bello partum, etiam paci, siqua coïret, retineretur. Magnum id damnum Gallis, nec sine fructu tamen. Nam conspecto dure haberi ab Hispano Ambianos, etiam qui in Gallia Romana sacra sectabantur obsequentiores regi, præsidia non ut ante recusabant: Rex ipse pacis cogitatione ad tempus discussa totum se sociis dabat, ita ut quas nuper de Caleto conditiones Angli tulerant nunc accepturus videretur. Interim unius diei fortuna longum recuperandi laborem Gallis præbuit, circumfuso statim equitatu, inde sub Bironio crescentibus in Ambiani obsidium copiis, donec Rex ipse coram advenit: illectusque ut vitem reponeret, Atrebatum urbem, accenso pulvere, quo muri dissilirent, scalisque, infeliciter aggressus est. Nec meliores Gallorum in Cameracum Durlaniumque insidiæ. Sed & Hispano spes irrita in Gravewartam insulam Rheni divortio sitam, rursumque in oppidum Stenovici, quo Tubantum e præsidiis mille pedites, equites quadringenti deviis itineribus convenerant. Hi suprema, nocte palis, qui obstiterant, resciffis, in aggerem enitebantur: utque primos conatus silentio juverant, ita quo terror per tenebras ingra-

gravesceret truci clamore signorumque cantu diversas mœnium partes oppugnabant. Sed excubitores haudquaquam turbati inanibus, sese objecere: idque cæteros advertit haud procul remotos (nam plerique structis prope vallum tuguriis continebantur) quorum pars intecti, ut stratis exsilierant, saxa in scandentes moliri, semermes alii egressos in vallum hostes gladiis fodere, aut glandibus succedentes propellere, propulsos sequi. Ita resumtis aliquoties animis aggressores tandem cessere, multam cladem devectis peremptorum corporibus dissimulantes. Sub idem temporis, velut æqua in omnes fortuna, Mauritius peditem & turmas aliquot Noviomago ductans, nulla interposita ad quiescendum mora, haud absurdo capiendæ Venloæ consilio eventum contra habuit, navibus duabus adverso flumine militem miserat: priore, egressi jam portam occupaverant oppressis custodibus: & adiuti unius atque alterius intra urbem conscientia. Sed navem alteram, centum onustam militibus, ventus remittens, vadumque in amne detinuit; atque interim clarescente mane oppidani concurrerant, primumque portam interiorem obmoliebantur: tum aucta multitudo eos, qui extima tenebant (nec plures erant quinquaginta) eruptione depellunt. Et fugientes, nautarum e Leodico illic agentium telis petebantur. Mathias Hellius occubuit jam tertio virtutis experimento, nec ibi minus quam Brædæ Nordamique spectandus. Cumque eo Schalquius navis rector. Capiuntur alii, &, quod jus belli consensu valuit avertendis id genus periculis, supplicio damnantur. Vnus qui portam tradiderat salubri audacia per

urbem discurrens velut communi pavore, nec agnitus, aversa parte oppidi evasit. Quin & in Flandricum littus missi cum classe milites re infecta redierunt. Bulionius interim haud magna manu populabundus Hænoviam & proximos Mosæ campos persultabat. Et Mauritianus eques ex victoria confidentior, Brabantiæ & Geldriæ præsidia egressus, uterque locis diversis hosti circumventus funditur. Tum leves intra conatus æstas circa Batavos transmissa est, & de Ambiano retinenda sollicito Archiduce, & quia Fœderatæ gentes, dum otium arripiunt, belli occasionibus incuriosæ, satis habent auxilia sociis mittere, nec ipsæ lacessi. Sed & discordiæ fatigabant, quanquam non supra fœdus, at alieno tempore & eo suspectiores. Groningana civitas, & qui patentes agros Lavicam intra atque Amasium colunt, vetera & bello indurata odia adhuc spirantes, haud facile coalescebant, dum civitas, quæ sibi regias partes secutæ Parmensis, non quidem perpetua lege sed interdicti in morem concesserat, pertinaciter urget: contra accolæ omnem cum ea societatem, ut libertatis imminutionem accipiendo, quo sua seorsim agerent, vetustum cum ea fœdus abrumpunt. Verum erat, ut totius quondam Germaniæ, ita Frisiorum diu populos discretas habuisse ditiones, ut, nisi suo arbitrio, in medium non consultarent: Translavicanos autem & ipsos pagis discretos adversus interna externaque mala vires sibi vicinæ civitatis paciscendo adjunxisse, cui & mercatura & judiciorum sanctimonia florenti, magnam in utrumque potestatem, præmium societatis vicini volentes detulerunt, conventus eo indicere soliti. Sed quod

initio

initio liberum fuit, longo usu multisque pactionibus, in vim juris transierat: neque vero hoc erat tempus, quo vincula amicitiæ utcunque indicta resolverentur. Et Hispano quidem olim pars visa potentiæ, nihil definiendo alere subditorum certamina: at vis Fœderatorum concordia nitebatur. Igitur tranquillandis controversiis judices dati: tres primum: & cum horum sententia agrorum habitatores offenderentur, novem alii, quorum decretum a Concilio nationum comprobatum est. Ordines ergo ex urbe agroque collecti jubentur constitutum utraque ex parte corpus, ut unam rempublicam regere, majora conventu disceptando, minora per legatos: Eorum curæ subdita communia tributa, quæque Principis aut sacerdotum fuerant: paribus suffragiis, ut prior civitas, non superior foret: Attamen cautum, qui judicia per agrum regerent (Hovetmannis nomen est) ab urbano senatu more, quem Geldris probatum Austriaca domus servaverat, legerentur, cæteri ejusdem curiæ ab Ordinibus. De mercimoniis ita temperatum, in agro nata, facta, exportare ne liceret, nisi Groningæ prostitissent: neu cerevisiam (aqua farre cocta est, Germanicarum gentium potus) præterquam Groninganam bibere, excepto ab utraque lege, quod usus familiaris caussa haberetur: externis vero mercibus adjudicata libertas: & alia ejusmodi, quæ etsi, magnis dissensibus agitata, ut instituto minora, exsequi piget. Sed enim Hollandorum cum Zelandis contentio eo gravior, quo horum maxime opibus corporis universi concordia continetur. De vectigali certamen erat, quod mercibus exteras ad gentes aut hostem transvehendis describitur.

Id nationes singulæ non sibi proprium, sed commune fœderis in rationes onerum maritimorum, quæ ipsæ usu publico poscente privatim sustinerent, accepto ferebant. Zelandi ultra tenderant, coactis mercimoniis, quibus Hollandia evectis alio per ipsorum insulas iter esset, alteram vectigalis partem apud se pendere: quod quia arceri non poterat pacto inter duas gentes temporario firmatum. Sed eam conventionem Hollandus renuntiabat, fretus Ordinum Fœderatorum edicto ubi onus imponeretur, ibi solvi jubente portorium. Super hoc Zelandi accusabantur, quod imminuto vectigali & commissi pœnis rem communem sui juris facerent, alienaque commercia & utilitates ea fraude in se verterent, contra fidem & leges tam necessariæ societatis. Quibus cum illi referrent, Hollandos suis cupiditatibus Fœderatorum jussa, ut alias Senatus aut Principis nomen obtendere, uni controversiæ plures miscebantur. Nec cessantibus utrisque suis in bellum meritis aliorum opponere segnitiem, &, si fœdus exueretur, latenter ostentare vires, quibus privatim se tuerentur aut alerent, Zelandisque eo provectis iræ, ut tributum fœderi inferre negarent, postquam & populi minores perniciosum exemplum sequebantur, vix tandem convenit, ut, Zelandiæ commodis quibusdam relictis, salva esset in posterum Fœderatorum concilio sua auctoritas. Auditæ interim legationes externæ, & pacis laudes, & de bello querelæ: curante Hispano, non tam spe ulla concordiæ, quam ut negantes odio objiceret. Auditus cum admiratione parum grati sermonis Paulus Dialius a Sigismondo missus Poloniæ Rege, qui Latino sermone clarum

clarum intonans, cum de officio subditorum in Principes multa jactasset, certum Batavis exitium ab Austriaca magnitudine minabatur, ni culpam fassi mature veniam exposcerent, regem suum deprecatorem offerens. Sed & Philippi bonitatem & fidem celebrabat, idque coram Arausionensis & Egmundi filiis generisque: nec minus Christianum nomen, & Turcæ vis discordibus longe imminens prætexebantur, cum proxima Polonia metum pace redimens communi se bello subtraheret. Nec ignarum Ordinibus Polonum Hispano junctum necessitudine, & quod propius vinculum est Iesuitis regiam obsidentibus. Modeste responsum de causa & pacis periculo,& acrioribus Hispani in Christianos quam in Turcam armis præ nimia dominandi cupidine, quæ curæ esse Sigismundo debere, præ domestica conjunctione. Et cum ille nihilominus ferociret, velut commercia abrupturus, innuere qui colloquebantur, si jura humanitatis violarentur, non se Polonicæ messis, quam Polonos sui nummi indigentiores. Sed & Imperator Principesque Germani & primæ civitates locum magnificæ legationi poposcerant, quod Ordines, suspecto tantæ auctoritatis paratu, excusabant. Quare alteras literas misere Carolo Nutselio ferente, acerbius interrogantes hæc ne Germaniæ cognationis reverentia, hanc tot beneficiis gratiam referrent, ut amicis negaretur, quod apud omnes gentes etiam hostibus licuisset? Neque vero Legatos duntaxat de pace acturos, quæ tamen ut fida ac secura foret, siqua daretur occasio, diligenter se curaturos, sed de multis gravibus rebus, quæ tractari Batavorum haud minus quam Germaniæ

niæ

niæ intereſſet. Interpretabatur id Nutſelius, de priſcis fœderibus inſtaurandis. Nec minæ aberant, nemini majeſtatem imperii impune ludibrio fore. Humiliter ad hæc Ordines, honori Germanico & reverentiæ datum demonſtrabant, ut præmonerentur, ne ſe irrita legatione fatigarent: rerum ſuarum, & quid ipſis expediret, non alios ſe peritiores. Serius aliquanto Arnoldus Witfeldius Regni Præſes, & Chriſtianus Barnicavius, a Dano venere, qui, cum ut pleriſque creditum, hanc operam magis negare non potuiſſet, quam ſponte præſtaret, Naſſaviæ ſe ſtirpis & Batavæ gentis amicum paternum, ac ſinceræ purgatæque religionis conſcium, nihil poſtulaturum prætulit, quod aut huic aut illis fraudi cederet: ſed quoniam pace & numen divinum purius coleretur, & publicæ privatæque res extra belli aleam tutius conſiſterent, ejus ſperare haud ingratum ſe auctorem fore. Tot ſimul concordiæ hortatoribus verbis diverſis in eandem formam Ordines reſcripſere: ad Danum tamen quam ad cæteros accuratius. Rationes jam aliquoties memoratas breviter repetam, ne, quod ipſi ſæpe eadem audiendo dicendoque faſtidii cœpere, id in legentem tranſeat. Docebant ſocietate Gallica Anglicaque, deinde ſummis Mauritii virtutibus ſe obſtrictos privatim pacis leges nec ferre poſſe, nec accipere. Quod ut nefas, ita & noxium ſe arbitrari, quia pacis quanquam vana commemoratio cunctos mortales in bello remiſſiores, in libertate & civitatum fœdere etiam diſcordes facit. Detectæ ſimul literæ Wilhelmo Clementio ſcriptæ Hiſpanico apud imperatorem Oratori, quæ ſpes tales proderent, quæſitamque ex pacis mentione Ba-
tavis

tavis apud Germanos invidiam. Iungebantur exempla eorum quæ Bredæ, Gandavi, Agrippinensi in urbe acta, & apud Brabantos Flandrosque, hostiles insidias promoverant. Post quæ nullum se belli exitum ab Hispani fide, sed primum a Deo immortali armorum moderatore, tum, si forte, Belgarum e consensu opperiri. Pro causa nonnihil: quam renitentes & qua impulsi necessitate ad ea venissent, quorum nulla pactio securos facit. Interesse & vicinorum, ne bello tanto levatus Hispaniæ rex deditorum viribus augesceret. quo ille impetrato, centum hominum millia semper in armis habere posset, nunc huic nunc illi opprimendo. In ore esse Hispanis hæriticos hæreticorum sanguine vincendos: nec eo vocabulo reformatæ magis, quæ dicitur, religionis, quam Augustanæ sectatores & ipsorum & Pontificis judicio comprehendi. Et quia reipublicæ vocabulum nunc non minus invisum quam olim populo Romano præpotente regium nomen erat, ac tamen cum illis gentibus res erat, quæ principatum amant proximum libertati, neque tam nascendi sorte quam cooptandi judicio, quod Poloni apertius servant, Germani & Dani imaginem retinent, suo de regimine eundem in modum loquebantur. Belgæ, inquiunt, serviere nunquam, sed imperium legibus. Legum cura his credita a majoribus, quos virtus monstrabat. Iustitia regendi provocati affectus a parentibus in liberos transiere: ne tum quidem infinita potestas, sed intra conventiones stetit, quare & regio nomine abstentum. Mansit fides Principibus populoque, donec Philippus non tantum judicia vertendo, inconcessa exigendo, sibi jurata infregit, sed contra

fas

fas omne Dei hominumque vera legationum contemsit, innumera cæde se insontium cruentavit. Quod cunctis animantibus natura imperat, suam ut salutem defensent, id nos fecimus: neque vero promiscua licentia, sed ductu Principis Arausionensis. Longæ interim preces, & ambiti Reges qui Philippi animum mitigarent. At postquam sub pace dissidium & ultio latuere, haud novum populis, etiam, qui regnantur, cuncta principatui contraria facientem imperio demovimus, decreto publico vulgatisque caussis. Ac rursum aliis visum Regis Galliæ fratrem rebus imponere, alii Arausionensi obtemperare haud ante desiimus, quam ille Hispanico scelere procubuit. delataque ad Mauritium regendi successio, qui nunc egregio subnixus regum fœdere fines armis propagat. Hæc ideo expressi, quod sepositas apud gentes ea tum fama nosci ex usu rerum præsentium videbatur. Nec contenti pacem discutereBatavi,ultro ad arma alios vocabant, regnorum aviditatem Hispanis & potestatem nocendi objectando, exsoletas jamdudum criminationes, & quas magna imperia nunquam effugiunt. Faciendæ tamen fidei præter manifestum Galliæ Britanniæque exemplum proferebantur, Alberti postulata adversus plerasque Germaniæ urbes: & quid de religione sperandum esset, documentum e Brabantia recens. Anna Hovia virgo famulari ministerio vitam tolerans cum sororibus Rampardis, quibus inserviebat, suspecta dissensionis circa Pontificum sanctiones, & in carcerem protrusa fuerat. Cumque illæ victæ aut minis aut precibus amicorum ac vitæ illecebris, quibus & viriles animi franguntur, imperitiam fatendo veniam me-

meruiſſent, hæc una nihil moveri: modeſto interim ſermone obteſtari, fœminam ſe & ſexu & ſorte extra turbas, ut ipſa crederet, recte ſentientem; ſin minus, erroris ream, cui par eſſet ignoſci: at illud ſcelus non hominibus, ſed Deo vindicandum, ſi quis contra animi ſententiam metu ſubactus, quamvis vera dicendo, mentiretur. Conſultante Senatu, an judicium redderet, Albertus reſpondiſſe fertur, exercendas leges. Illud juſtius mireris, quod tam acerbum, infeſtumque etiam ſpectantibus ſupplicium placuit. Viva Bruxellæ ſub terram defoſſa eſt, auctores ejus ſævitiæ pœnitentiam exſpectaſſe credibile eſt. Sed illa jam in ſpecum deſcendens, inter mortem poſita & proritantes venia ſacerdotes, ſuperfuſam humum imperterrita, tantumque Deo ſupplex accepit. Ea mulieris conſtantia magna Belgarum miſeratione celebrata eſt, augente famam rei novitate, cum olim multa cædium millia brevi auditu tranſmitterentur. Et poſt Albertus id genus crimina ſatis habuit minis, aut ſi urgeretur, pœnis ſecretioribus compeſcere. Atque interim Batavi ejus invidia fruebantur, cunctos, queis religio curæ, prævertendam ad ultionem incitantes. Egere & Regibus gratias, quod pro Belgarum otio ſolliciti forent, reſque ſuas ſingulis commendatas voluerunt. Legatis hoſpitium & ſumtus e publico, abeuntibus dona acceſſere. In literis ad Germanos excuſati incurſus vicinos in agros, comparatione hoſtium & belli neceſſitate, cui unum remedium foret, ſi Hiſpani quam longiſſime pellerentur: adverſus quorum inſolentiam in occupandis Germaniæ locis auditos ſe ſæpe, adjutatos nunquam. Vnde cogi ſe hac, quoque de
re

re spem omnem suis in armis collocare, quæ tamen pacatis populis fore innoxia. Ideo & stipendium se militi nuper auxisse, quo arctiori disciplina frænaretur. Dani seorsim postulaverant, ne ipsis grave esset bellum non suum, neu commerciis Hispanicis arcerentur. Quod Regina Angliæ & Danis & Polono, legatis iisdem, qui in Batavis fuere, ad se missis, negaverat, & naturam laudantibus, quæ mare cunctis & jus permutandi patere voluisset, responderat, nihil esse tam congruens naturæ hominumque moribus quam periculum propulsare: quare haud passurum sapientem ulla ope eum juvari, qui suo exitio immineat. Nec arma tantum, sed & commeatus omnes vetabat: quippe asserens constituto belli judicio hostem vel fame domandum, ut pacem accipiat. Idem veterum Anglorum pacto cum Ansiaticis civitatibus, aliorumque Principum exemplis tuebatur, Paulum Dialium insolentius agentem irridens, ut feciali quam oratori propiorem, nec Sigismundo parcebat. Ignarum nempe regii moris ob juventam & quia electus imperaret. Patrem certe avumque ipsius Moscho cum bellarent, alia in Anglis jura statuisse. Sibi vero, quæ legatorum suorum opera & Russico Bello Suetiam, & Turcico Poloniam liberasset, egregiam hanc scilicet gratiam referri. At Batavi haud æquum æstimantes aliis se leges duriores quam sibi præscribere, non intercedebant, quo minus cæteræ gentes pari jure cum Fœderatis Occidentem & hostilia littora inviserent. Maritimæ hoc anno expeditiones fuere, magnis initio consiliis, sed inani spe per tot incerta. Allubescente Gaditaneæ expeditionis successu Angli

gli novos hostium paratus in ipsis navalibus opprimere, Azores insulas insidere opulentas: naves rapere, longinquo ex orbe venientes capere certabant. Naves armis validas Regina sedecim, in quibus ad Gades captæ erant duæ, vigintique suas Batavi Warmondo Duce attribuerunt. Sexaginta ferme inferiores magnitudinis aderant, belli instrumento & militi ferendo. Nam & machinæ oppugnandis urbibus una vectabantur: & sex hominum millia, quæ in terram exponerentur: audito quanquam & peditem in maritimis Hispaniæ oris paratum haberi. Summa imperii in militem ac naves Essexio tradita, vitandis malis quæ discors nuper imperium dederat. Iulio mense exiêre. Ac primo placidi fluctus & lenis aquilo ferre vela: mox adulta vis venti, & ubi classis in alto, Gallæciam contra, cœlum pelagusque in austrum verti: qui mixtus horribili procellæ naves ipsas ducumque consilia in diversum tulit. Quidam expeditioribus navigiis obliquos cursus in conspectum Hispaniæ produxere: plerique pertæsi maris & periculorum, quo citius in patriam redirent, ventos sponte sequebantur. At quanquam Essexii fractis arboribus navis teneretur, hiscerent compages, vix undæ irruentes exhaurirentur, ipse adhuc obniti & contrà tendere: sed & prospectus atro nubium, & aures clamore trepidantium, fluctuum collisu, fragore cœli impediebantur, metusque præsens officia nautarum & imperii reverentiam abruperat. Ita victus comitum consensu naves plerasque rimis fatiscentes, vix ut maximo labore aquæ educerentur, salvâs tamen omnes, decimo postquam exierat die in Angliam refert. Vbi dum

dum socii exspectantur & flatus adversi in portu detinent, alimenti inopia ac subeuntes morbi cogunt onerarias ac militem dimittere, una cohorte retenta, quam belli exercitam concedentibus Batavis Verius abduxerat. Contracta cum copiis & consilia, omissaque spe belli terrestris, adventantem India classem excipere Azores juxta Insulas placuit. Sed per obvias iterum tempestates laceris aut disjectis Anglorum navibus, Essexius lustrato diu mari, per insulas populabundus, mox explorantium errore devius abducitur, & alia parte vagatur Ralegus imperii minus patiens. Hispani Angram interim portum aversa in parte Terceræ, quæ Azorum potissima est, subeunt; divitias opimas ferentes. Britannos venti reflantes & prominentia juga distinebant. Tres tamen naves, eæque segreges excitio datę aut in prædam cessere: pravumque certamen exortum est, Batavis Ralegum parti classis Anglicanæ præpositum incusantibus, quod captam sibi navem, dum persequuntur alteram, per vim eriperet. in eodem itinere modica quædam ac sine munimentis oppida ab Anglis incensa, ut Caracca ex India veniens à suis, ne in manus hostium perveniret. Frustrati duces, & cum hyematuro jam mari in Angliam rediissent male volentibus irrisi, inter se quoque æmuli pridem, nunc inimici, infausto eventui recta consilia & suos labores præscripsere. Fortunam nec præstari a sapiente, nec ab æquo homine exigi. Gravior Padiliæ casus, qui paribus, ut nuper, mandatis, ex Hispania Britanniæ nociturus mittebatur, centum & octo navibus, in queis militum octo millia. Multumque processerat, cum turbidis septentrionibus

bus galeones tres, sex naves aliæ, virûmque & auri vis magna mergitur. Reversus domum Padilia imprudentiæ, an infelicitatis jam sæpius expertæ reus classis præfectura demovetur. Datus ei successor Didacus Broeurus. Hac æstate naves Hollandicæ quatuor, quæ vere tertio exierant, primæ omnium ab Indis revenere. Nec major civium lætitia quam admiratio fuit, audientium circumcisos genitalia velatosque, cætera nudos agere, qua in Orientem Africa vertitur, insulæ Madagascaris populos: hi quomodo Deum nossent ignorarentque: quanta infelicibus geniis jure licentia: tum vero ipsos non se nominibus, non tempora distinguere, moris nostri adeo ignaros, ut e stanno cochlear bove mutarent. Narrabatur & periculosa tantis periculis nautarum seditio: tum infida Barbarorum ingenia, quos passim, & in Iava maxime, Lusitani emerant, ut specie pacis cædem & prædam occultarent: hinc prælia & moræ. Nec nulla in Batavis culpa, nam missos eo a parentibus aut agnatis, quos æs alienum malive mores patria expulerant, vitia sua comitabantur. Ac tanta quorundam stupiditas fuit, ut suspicaces inter populos Bantamensis portus profundum claro die explorarent. Insulam esse Iavam, Britanniæ ferme parem, non, ut quibusdam creditum, Australis continentis partem, circuitu patuit. Reges habet plures: pars falsa numina more avito colunt, pars Mahumeticos ritus non ita dudum accepere. Visa & Sumatra, major Iava, & minor Balis insula: inque reditu alia, cui Helenæ nomen est, multarum rerum ferax, sed nullo hominum cultu. Ex eo piper & fruges aliæ cœli calidioris a Batavis peti cœpere, quod

commercium Venetis olim lucroſum per Ægyptiacas trajectiones centum fere per annos Luſitani Oceani iſtius repertores, longo navigatu & dono Pontificis; ſoli uſurpaverant. Primum iter plurimas poſt difficultates, damni tamen exſors, ſpem lucri in poſterum fecit: ac per Hollandiam plures Zelandosque & exſules Brabantos impulit, ut idem majori navium numero auderent. Ab ipſo vere multos jam in menſes protrahebatur Ambiani obſidium, dum rex, quamvis haud invalido cum exercitu millium quatuordecim, parcus ſuorum ſanguinis, nec avidus alieni, caſtra munit adverſus internam externamque vim: primumque conjurationem civium, &, ea poſtquam patuerat, replere foſſas, ſuffodere vallum, incruenta & longa agitat, haud ſatis gnaris talium obſeſſoribus, nec obſeſſis virtus aut artes deerant, quibus in ſpem auxilii moras ducerent, ſuſpecti civium ad ſex mille ejecti: eques, dum coit hoſtis, ingreſſus augebat præſidium. Peſte quanquam afflictabantur, crebra proruptione pro mœnibus pugnatum, varia fortuna, quæ claros utrimque & ipſius doli auctorem Portocarreram abſumſit: & flumen objectu molis oppidani in hoſtem fuderant. Sed repulſis ſæpe, qui per neglecta intrare urbem & numero firmare mittebantur, ipſe ſub autumnum archidux, veteribus novisque copiis & avitum in morem excita Belgarum nobilitate, quæ in pedites & turmas compoſita ibat, famæ major quam ſpei ſupervenit. Primo aſpectu apparebat, nec munitiones regias perrumpi poſſe, nec venturum hoſtem, ſolito jam cautiorem, ad prælii incerta. Parvæ manus temere concurrebant: & jam Picardia vaſta

bello

bello penuriam victus, inde morbos vulgaverat. Hæc, ut discederet, archiducem perpulere, languentem & ipsum dolore amissæ urbis, quæ, elapsis octo dierum induciis ex pacto, si auxilium interim hominum plus mille non penetraret, Henrico redditur, & hic, quo minus instaret successibus, Dorlani ab obsidio, metu hyemis, alimentorum penuria, detrahebatur. Mittit mox partem militis Albertus, qui Ostendæ exitus obsepiret castellis, oratu Flandrorum, quando obsidium, loci exploratis munimentis, quæ terra marique aderant, & infirmitatis in præsens conscientia nondum audebat. Interim coërcitæ populationes, queis Eduardus Norisius præsidio impositus impune per agros grassabatur, terribilior hosti, ex quo nuper Alvarum Agilarium Dunkerkæ præfectum alia cum preda abduxerat. Vnam hanc rerum seriem finem ad anni producere libuit, ut quæ Batavis interim acta, nec istis continua seorsim ponerem. Quieverant in multam æstatem, dum pecunias Gallia, militem Britannia detinet, exspectantes aut alia negotia, aut seditionem hostium. Avocatis in Ambianum Alberti copiis, placuit agendi occasio: sed qua parte bellum gereretur, certantibus in diversa nationum studiis, principi ac Wilhelmo senatuique arbitrium permittitur. Placuit his excutere hostem præsidiis, quæ non multa Hispano restantia Transisalanis in partibus Fredericus Herembergensis custodiebat, ut bello intra Rhenum redacto, quicquid agrorum ultra patet, hostilibus tributis eximeretur. Id quo tutius proveniret, (nec enim copiæ pares domi suppetebant, & metuendum, ne Hispanus mutato consilio recurreret)

visum est iter auferre secuturo, præceptis qua Rhenus transiri poterat. Idem ad famam egregium tuendis simul finibus erat, utque in Germaniam commeatus patesceret, ab hoste interclusus non levi in mercaturam damno, dum mari accepta per amnes differre aliaque reportare prohibetur. Tum primum Henricus Fredericus annum agens quartum & decimum, Lugduni ad eam ætatem liberalium studiorum primordiis operatus, ad belli rudimenta assumitur. Quo comite, pluribusque suæ domus, princeps & cæteri duces, clam habito consilio, ita ut cui loco potissimum caveret hostis dispicere non posset, Gravewartam contendunt. Peditum septem millia, equites ducenti supra mille correpti eodem, Rhenum pontonibus, inde Vahalim connexis ratibus transiere, currus & sarcinas secum trahentes. At naves impellente vento flumina subvehebantur, in queis tormenta muralia quadragena, & cætera ad hanc copiam. Procedit agmen secundum ripam quæ Gallica olim, sive & Romana dicebatur: in itinere Alba arx & municipium modicum, conspecto exercitu & machinis, (solent enim convelli leviores) sine mora deditur: eodemque vespere missus eques qui Bercam ambiret. Sunt qui olim Tiberiacum dictum putent, & restare vestigium contracto in barbarum vocabulo. Exiguum id oppidum, sed opulentum portorio, quia Rheno imminet ex ea, qua diximus, ripa Xantemum supra, quæ Vetera creduntur, Legionum olim obsidio belloque Batavico nobilissima. Sed ex obliquo Vesalia aspicitur: tergum citima Geldriæ, latus utrunque Clivia ac Iuliacensis regio includunt. Ipsa in ditione est

Agrip-

Agrippinensis Episcopi: sed Parmensis per speciem Truxiani quondam belli, multum certato, insederat: ex eo, præter ingenium loci & vetera operum munimenta, præsidio non minus mille hominum e Belgis Germanisque, servabatur. Parte supera fluminis insula ambitu patens in tria millia passuum oppido adhæret solo amne discreta, qui parvam modico ambitu circumvenit. Huic princeps quantum satis erat militis imponit, & pontem alveo, quo pabulis & commeatui prospectum foret. Dein, pluvio quanquam cœlo, castra locat, locis maxime duobus: sed, nequid pateret, media perpetuo aggere & fossa ab utraque fluminis parte jussa concurrere. Ita clausum oppidum, quia naves Rhenum obsederant: at passim viarum & ignobiliorum fluminum munimenta castrensium custodiarum vicibus firmabantur. Quæ postquam disposita, alter fodiendi labor oppidum versus tutos meatus moliebatur: nec obsessis audacia opus hostile eruptionibus turbare. telorum se jactu eminus vindicabant. non alterius rei major illis copia, cum nullius indigerent. Inventæ enim in urbe machinæ ferme octoginta: his munitiones, his siquid in oppido arduum compleverant: præcipua tales ad noxas turri, quæ palatio eminens amni proxima infestabat. Hinc multis cadentibus in castris miseratio, metus, ira: quippe & Ludovico Nassavio in tibiam inciderat globus, & principis periculum cognoscebatur trajecto forte tabernaculo. Obsessores tormenta contra disponere: exarmataque turris, nec quisquam ausus insistere. Sed hactenus per intervalla ac spiramenta: postquam & fossa impleri, &, quanquam cœlo ini-
 mico,

mico, continentes per pluvias late ad aggerem procedere vineæ cœperunt, haud intermissæ machinæ, quæ portam flumentanam ex insula, quam diximus, at aversa oppidi e solido, concuterent. Missi qui deditionem obsessos postularent, ut jam manifesto, non inanes esse minas, cum oppugnationi proxima tentarentur. Negatæ precantibus induciæ: & continuati eo die ictus bis mille. Atque interea Wilhelmus Nassavius imminens amni lunatum munimentum supervaserat: pulsis multa per tela propugnatoribus. Perculit obsessos denuntiatio acrior, instare extrema: nec, si ultra tenderent, veniam fore. Ita Berca decimo die traditur, egresso præsidio cum eo quod cuique suum: publicæ hostium machinæ & naves, ut semper, victori accessere. Sunt qui præmaturum timorem accusant, cum maxime Hermannus Comes Herembergensis Geldriæ rector præsidio adventaret, sive præfectus culpæ affinis, jactantiæ immodicus, & ante pericula insolentior, sive & miles, quem mox ut exierat Geldra in oppido seditione incensum plereque retro arguebant. His perpetratis legati a pontifice Agrippinensi & sacerdotum collegio principem, indeque Ordines adiere, reposcentes oppidum liberum nec obnoxium bello. Movit Ordines loci maxima oportunitas, ut hanc ad formam responderent: Quanquam nostrum videri potest jure victoriæ quicquid hostis possedit, non tamen vana vos cœpit fiducia Batavæ æquitatis, cum quod Hispanorum violentiæ tam diu permissum est, id e nostra manu vindicare non piget. Cederemus ultro, ni priora docuissent defensando vos impares. Immerito miser est, cui fraudem affert

aliena

aliena socordia. Iam si ad Bercam Hispanus ducat, vobis eadem quæ super Bonna & Novesio cura: nos haurimur excursibus: nostra nobis terra & commune flumen eripitur, ita non reddimus urbem, sed dedimus. Quin potius vestram illam creditis, sed nobis pignori concessam, nec tantum adversus periculum, sed impensarum nomine, quas certe exsolvi æquum erat, si vobis vicimus? Cæterum vectigal, quod Episcopo dependi hic solet, salvum illi promittimus. His tum illi verbis dimissi: nec tamen Bercam Ordines ut suam muniere: refecta tantum quæ oppugnatio corruperat, & data præsidio cohors cum modico equite tum nequid propter hosti pateret, æquata solo Mutiliana: quia firmare, quantum satis, longum videbatur. Exciverat id castellum Rheni in ripa Camillus Sachinus Parmensi militans, egregio situ, utque creditum in ipsis Asciburgii vestigiis, oppidi cujus originem ad fabulosos Vlyssis errores prisca etiam Germania retulit. Ipse patriæ suæ Parmensi solo sitæ nomen indiderat. Nec dubium, quin isto opere auctor in longum sibi famam & memorem sui posteritatem promiserit, quod tum præterequitante forte Hohenloio, qui haud magno comitatu in Germaniam proficiscebatur, magna trepidatione desertum, & principis jussu deletum est, irrisa multum hominis Itali arrogantia, qui fundatam animi virtute (verba ipsa referam) & inexpugnabilem arcem inscripserat. Hoc tempore ad Neoburgicum ac Brandenburgicum scripsere Fœderati, maluisse se facto ipsis viam in Clivios aperire quam verbis polliceri. Superesse ut ipsi opportuna vindicando juri tempora arripe-

rent. Iisdem in partibus Mursa est Agrippinensi in solo, sed Cliviæ clientela. Comites, qui tenuere, vocabantur. Vltima gentis hæres Valburgis supererat, clara Hornani quondam matrimonio, & per Albani sævitiam vidua, rursumque Nienarii gentilis sui nuptiis tradita orbataque. Ea in Batavis degente, Hispani oppidum & arcem haud invalidam annos ante undecim capta præsidio tenebant, cujus auxerat numerum supra octingentos Hermannus Herembergensis ad Bercæ famam excitus, & irritus auxilii, neque par prælio: ideo quod reliquum erat copiarum secum trahens, retro cedebat, ipse Mosam ultra. Seorsim a ripa jacet oppidum: quo facilior accessus hosti ac plura obsidenti incommoda. Situ cognito binis princeps locis, sine vallo tamen, deposuit agmen: accedere incipientem propius imbres fundens autumnus tardabat. Tertius dies ad fossam perduxit, quæ tribus locis obruebatur. Nulla adhuc ruinis efficiendis tormenta sonuerant, sed statui complura Mauritius jusserat, pontemque parari velut impetum facturus, cum nec exspectato præfectus oppidi arcisque (Andreas Miranda nomen habebat gente Hispanus) ad pactiones venit, mutatis obsidibus: quanquam paulo ante per literas a Mauritio rogatus arcem si posset tutaretur, parceret oppido & extra jus belli positis civibus, superba responderat. Permissum exeunti, signa, arma, & machinam unam avehere, dum Princeps inanium concessione moram belli redimit, & ille falsi honoris imagine dedecori suo blanditur, quanquam super Bercæ exemplum prætendens pulveris nitrati penuriam: sed & iis comparari potuerat & non

non defuerant trahendi artes, refecto modice oppido, ni formido prævenisset. Dum Frisiorum robora Mauritium sequuntur, Fredericus interim Herembergensis Linga aliisque præsidiis abducto milite in Septemsylvas (id parti Frisiæ nomen est) populabundus irruit incensæ villæ: abducti captivi & præda. Sed nihil privata incommoda publicis conatibus obstitere. Rhenum itaque ponte transit Batavorum exercitus, qua Orsæum est vicus. Victores hactenus, hic quoque eadem fortuna secuta est, obvio nemine, dum in Gallico fine hærere Albertus eligit, eoque præsidiis paventibus. Etiamsi paria antiquis bella, & concurrentes in unum regni aut populi præpotentis vires tanta casuum similitudine & societate memorarem, mirandum haud foret, si & ego copia fatiscerem, & eorum, quibus talia viserentur, tedium deprecarer. Nunc in tenui labor: & ne signa quidem collata, infestas acies, claras mortes, magna discrimina referre datum: sed obsidia oppugnationesque nec illustrium oppidorum conjungendæ obvenerunt, majore, si quid video, usu quam oblectatione. Nam & alibi olim, & majores apud nostros numerosi exercitus, quinquaginta sæpe & sexaginta millia, campo stetere, belli exitum secum tractura, qua tempestate ars fuit librare ictus, tenere vestigium, hostem impellere. Sequens sæculum ferociæ minus, solertiæ plus habuit, nec, ut ante, festinati casus, qui de re summa judicarent, sed muniendo præversa pericula, & ex adverso vis reperta, cominus, eminus, qua patescerent clausa, & siccato si quid humidum, hiantia æquarentur, ardua descenderent. Quæ si quis indagare, temporumque & belli

S 5 gnarus

gnarus haberi velit, nulla exemplis terra ante hanc noſtram, qua urbibus crebiorem alteram, præſidiis firmiorem, diu & fruſtra quæras. Huc cuncta priſcis & recentiorum ingeniis inventa confluxere, trahente ad ſe belli diuturnitate externos undique ſpectatores, velut ad publicam armorum diſciplinam. Quippe hoc ipſo tempore duces comitesque & e Germania, Gallia, Britannia, longinquiorque nobilitas principem Transiſalanum ad bellum proſequebatur. Ipſe Lippiam ultra amnem ibat, Germanico ſolo: naves Rheno, inde Iſala devectæ Duſoburgum venere. Haud multo interius Grolla occurrit Zutfanienſis ditionis, quæ & prima loco, & fruſtra biennio prius obſeſſa, ni cederet, exprobrare videbatur. Nec vulgaria oppido munimenta Caroli Quinti pro iſtis finibus curam oſtentantia: moles quinque ex aggere prominebant, eo flexu, qui oppugnantes undique ſub ictum daret. Haud amplum urbis ſpatium tuebatur Ioannes Comes Stirumbius peditibus octingentis, & turmis tribus: nec omiſerat, audito in ſe veniri, denſare munitiones. Queis nihil territus Princeps, quin lucro deputans incluſos equites, qui vias infeſtas tenere potuiſſent, contra eruptiones, tamen ſolito diligentior, foſſa perpetua caſtellis intervenientibus una nocte duas urbis regiones includit. Octingenti milites inſtabant operi, quos bis mille armati tuebantur. Proxima nocte regiones duas alteras pari ſedulitate circumvenit. diebus firmata opera. inde verſus oppidum, per anfractus via ſcindebatur. Quæ dum fiunt, & mox aquis deductis, quas clauſtra continuerant, foſſæ oppidi humus ſuperingeritur, haud deſtitere obſeſſi

recu-

recusare deditionem, ac tormentis se ulcisci. Simul proruptum aliquoties, donec a machinariis Mauritianis injecti oppido ignes, & late pasti sexaginta ædium incendio ad curam se suaque servandi ab operum impugnatione converterunt: nec tamen deficiebant, quanquam intus flammis & vulneribus, extra mali incogniti metu gravius, conflictabantur: interiores quoque aggeres, quo se tuerentur, si præjecta fallerent, duobus locis orsi. Sed postquam vineæ septem ad oppidi processerant munitiones, quas, subjecto pulvere, & desuper tormentis viginti quatuor, convelli princeps jubebat, ut undique patentibus incursaret. oblata venia, acceptaque. Is erat obsidii dies septimus & decimus. Dati qui deducerent cum equis signisque abeuntes: & ægris currus ac navigia: sed lex imposita, tres intra menses cis flumen Mosam arma ne ferrent. Duarum ferme horarum itinere, Grolla Bresfurtum distat, ditionis ejusdem tenue oppidum, sed tutela loci inter prima: quippe unus perpetuus agger oppidum permeat, nec alius præter hunc aditus, tenuem præter semitam. Cætera circum late sepsere invia paludum & vestigium recusantia, quæ ut quisque accessit, hæret illuvie. non iter oppugnantibus, non castra mansuris. Nec reliqua segnius provisa: murus antiqui operis fossa præalta cingebatur, Martini Rossemii opus, cum quadraginta ante annos illic bellaret. trecenti intus milites pro modico oppidi ambitu satis placuere. Sed hos in Præfectum, cui Gardoto cognomentum, & oppidanos diffidere rumor incesserat, quo major vis externo terrori sperabatur. Haud tamen auditi qui deditionem flagitabant, prægravante Præ-

fecti imperio, cui pro rebus præsentibus etiam nimium animi fuit, seu fiducia loci cætera concordes in hoc consenserant. Pertendente Mauritio commovit militem tanta laboris species, & gravius adversus vastas paludes quam cum hoste certamen, ignarum maxime, quos gurgites atque voragines fallax soli natura occultaret. Nam & quæ solida quondam, uvido tunc cælo, & continuis imbribus fluitantia differebantur, itinerisque limosa tenacia gravi cæno & ubique incerta erant: nec usquam humus unde aggerem sumerent. At ubi Princeps prætentatas ad Gertrudisbergam Covordiumque artes admolitus est, cuncta experiendo leniebantur. Et ipse hortator idem monstratorque operis, parte copiarum sub Solmensi tribunoque Brederodio dimissa in utramq; regionem, quæ portis respondet, quod medium ad Septentriones, difficillimumque sibi sumit. Humentia camporum virgultis advectaque humo & saxis infarta, tum asseribus superpositis solidabantur, aquis altioribus scirpei fasces contexti natabant: ita facto solo impositæ crates ingesta terra binæ modicis intervallis. id in lubrico munimenti erat, quo visus magis quam tela hostium vitabantur. Perductusque agger tumulum usque non procul oppido exstantem, insigni nautarum opera, queis mos pericula contemnere. Ibi viginti machinarum ponderis fundata sedes: tantumque octo intra dies laboris exhaustum est, ut perventum sit ad oppidi fossam. Sed aquas hinc derivandi nulla ratio, cum late patentibus campis incidentes imbres, infernæque scatebræ plus semper submitterent. Hac fiducia, & quod Fridericus Herembergensis trecentos se milites

auxilio

auxilio per vada missurum promiserat, deditionem obsessi adhuc recusavere. Res ipsa ad oppugnationem spectabat, nec desinebant duces, Angli maxime, multis illic suorum amissis incitare principem, ut post imbelles fodiendi labores aliquando militem sanguine & præda animaret. Satis multa exstare clementiæ exempla: dandum & ultionis: esse, ut rerum omnium, ita veniæ modum, & fines, quos intra repugnare liceat & ignoscere, quando terror & moderatio in gloriam & usum, nimia facilitas in despectum ac fastidium vertat. Concedi sane publicis armorum commerciis & honori virtutis militaris, ne infelicem fortitudinem pro crimine victor interpretetur: at non, & si quis minas certumque exitium contemserit, pertinaces sine viribus moras impune semper tulisse. Iam tormentis turres & propugnaculorum summa conciderant: & quæ portam extra munimenta verberata diu in potestatem venerant. Valli ruinas corporibus & armis obsessi tuebantur, saxaque & glandes jactabant. Sola impetum fossa intercedens morabatur. Huc pons e subere, paratus in proximo, repente immittitur. Nautarum hæc quoque opera plena discriminis, ipsi etiam, ultra quam jussum ausi, vallum subruere cœptabant, spretis suorum quoque telis quæ eam in partem ferebantur. Ponte viso velut miraculo attonita plebs oppidana, non animo, non manu competere. sed deserere alia, huc omnes concursare. At ubi jam certo gradu, & velut per plana ingredientes vident adstare retro aciem fulgentibus signis, trucibus oculis, minaci ferro, & strepitus glandium loquendi audiendique vices ademerat, ostentantur capitum tegmina,

oratæ pacis indicium: ad quæ, cum Mauritiani præter vulnera nihil redderent, illi in arcem integram adhuc refugi objecere insequentibus miserabilem turbam feminarum & infantium, quam in genua sidentem protentis manibus, quamvis irato victori, sexus aut ætas conciliabat. In fuga interempti fere septuaginta: qui penetraverant continuo se atque arcem potestati principis permisere: qui lætus expleta ultione superesse veniæ locum, vitam dedit, pretiumque imposuit, quod expugnatori militi solveretur: in id obsides dilegit. Sed oppidanis & hoc postea remissum, habitationi recolendæ adversus incendium, quod ortum nocte globo ex ignito qui extinctis aliis inobservatus, domos plerasque corruperat, vetante supprimi flammam stramenti copia. Atque interim præfectus non minus odii suorum ob acerba imperia, quam iræ hostilis conscius, & metuens ne miles pertinaciam supplicio ducis expiaret, non communem cum aliis fugam intenderat, sed specu sub oppido nigra delitescens molliora tempora exspectabat: unde protractus in lucem, ubi Mauritio adstitit, multum veteris contumaciæ retinens, incipit pro se disserere, de fide partium, quæque alia fractis rebus haud tuto jactantur. Ad ea cum princeps contra ingenium modo sævire coactus hoc ipsum illi imputaret, cujus proinde pœna justius quam plebis aut manipularium sanguine tanta temeritas lueretur, & vox simul & vultus concidere: demissusque ad preces & lachrymas vitam retinuit. Pauci dies militi inter exhaustos exhauriendosque labores renovandis corporibus dati, nec leve ex præda solatium. Nam vicini undique velut tutissimum in receptum suas illuc

illuc sarcinas contulerant. Fœdo per imbres cælo soloque Transisalanum iter imminebat, sævius bello, cujus pleraque terror confecerat: nec erant oppida quæ prioribus comparares. Gova sponte deserta est: Enschedæ præsidiarii, pars obvii in itinere concisi: & qui remanserant, admota tormenta videre tantum: idque satis fuit. Divisæ inde copiæ Otmarsum & Oldensaliam petiere. Priscam oppidi utriusque originem a Marsis saliisque (haud ignobiles Germaniæ populi fuerunt) nominibus indicari existimant. Othomarsum, quod quinquennio ante oppressum amissumque retulimus, redditum nnnc statim: nec moram milites faciebant, sed ab hoste impetraverant, ut mœnia tormentis percutiendo speciem augeret necessitatis. Oldensalia triduo perstitit. Nam circumjecta oppido valla tria, fossasque centuriæ sex impleverant, verbo magis quam numero, sed quæ veteres stipendiorum majoris turbæ loco esse poterant. Celerem deditionem oppidanis se gratificari præferebant, ne ædificia nullo moræ præmio lacerarentur. Simul hæc oppida cesserant, decreto Transisalanorum cardinum dejectæ munitiones, quia perficere haud dignum, & metus erat, ne sic relictæ hosti redditum darent. Vnus adhuc, sed arduus propinqua jam hyeme, exstabat labor, quo omne dextrum Rheni latus pacaretur. Nam pars illa Germaniæ, quæ cum Belgis in nomen imperiumque coaluit, ad solem orientem accolas Westphalos, & prope littus Emdanos habet. In hoc confinio Linga est, trans Amasium flumen: Teclenborgiæ domus hæreditas: sed Imperator Carolus, quo bello fœdus Smalcaldi cum perculit,

culit, Maximiliano Burensi in præmium militiæ concessam possessionem, inde in se traxerat, avidus transeundi veteres terminos, ut & interioribus præsidium obtenderet, & promineret ipse in ripam ulteriorem, qua Hamburgum & Brema Germaniæ maritima adeuntur. Civilia per arma Arausionensis, quo tempore Belgarum secundissimis studiis utebatur, inter cætera hanc urbem regionemque dono acceperat. Lingæ haud nimia firmitudo, quanquam Fredericus nuper Herembergensis transfugæ indicio prælocare munimenta cœperat. Arx validior dimidios in orbes quatuor pari spatio sinuatur: præsidium id temporis sexcenti erant, pedites plerique, modicus eques, sed flos non dubie partium regiarum. Plures ne contraheret, obstabat juramentum, quo, qui proximis exierant oppidis, militare trans Rhenum intra tres menses vetabantur. Notant, quibus promtum ex eventu retro judicare, rectius facturos fuisse Hispanos, quando perrumpere obsidia spes nulla erat, si nudatis cæteris in unum locum vires contraxissent: nunc, cæteris perditis, ipse huc se contulerat, pro ultimo præfecturæ munimento cunctis viribus certaturus: aderantque tormenta ex ære & ferro, aliaque ad tutelam aut ultionem. Hoc contra oppidum Mauritius, præmissis qui Dinclæ amnis transitum occuparent, subsecutus ipse quarto die trans Amasium stetit; ubi hostem invenit villas ac stabula incendio populantem, quo cogitur oppido longius per vicos militem disponere. Ea tum castra fuere, nullo hostis externi metu: proinde neglecta terga, frons leviter muniebatur; adversus opposita tormentis tormenta, subitosque
im-

impetus, queis obſeſſi prorumpebant. Cœlum hac tempeſtate clementius, & humus in colles placide tumens opus occultum facile acceptabat. Penetrato, quod aquis maderet, ſpecus patuere depreſſi oppidanis in pernitiem ſupergredientium, ſed & globis ſuccedentes Mauritiani obruebantur, vi tanta, ut arx eorum ignibus colluceret. idque impunius tunc habitum, quia celerando itineri paucas machinas Princeps & leves convexerat. Majora juſſa Amaſii oſtia ſubire, tardo navium niſu, dum ventus eodem quo amnis rapit. Quæ poſtquam advenerant, bellum omne circa arcem hæſit. Nam & Herembergenſis quod habebat roboris huc tranſtulerat, & Princeps oppido, ut mox ſuo, parcebat, ne oppugnando & caſtris, & prius captum ex arce deformaretur. Præcipuus & hic labor aquam deducere, nam foſſam intra ſepto continebatur: cui munimentum præjacebat, defenſum obſeſſis acriter, ita ut & ſuffoſſa ejus cuſpide novam molirentur. Sed ubi id omne vis longa eripuit, oppleta foſſa, promotæ vineæ, tum demum fit denuntiatio, dilata hactenus ob toleratas prioribus obſidiis irriſiones. ſed additum, primam eandemque ultimam fore. Hoc audito Herembergenſis, & acceptis ab Alberto literis, queis ſuam militumque vitam ſervare in uſus meliores jubebatur, obſidii die decimo ſexto arcem oppidumque tradidit, armis conſanguineis exutus omni imperio, quod hactenus obtinebat. Tum reductus in hyberna miles. clarumque principis reditum, quod trimeſtri tempore, nec magnis ſane copiis, tanta agrorum itinerumque ſpatia hoſtium ſtipendiis aut prædis erepta, objectu amnium tuta in poſterum red-

reddidisset, ut fama externa, ita majora solito, patrum ac plebis studia celebrabat. Ac fuere Germaniæ principes, qui minus tum forte prosperis Hungariæ rebus Turcico bello ducem ipsum palam in conventu destinarent. Non tamen integrum id illi gaudium fuit, sed corruptum mœrore domestico, dum soror ipsius, etiam ex matre, Æmilia nuptiale fœdus peragit, clam fratrem, Ordinesque, amore saucia, & quia tale ad factum facilius venia quam assensus sperabatur. Intactam hactenus eo malo Germanisque moribus, Emanuel vultu & sermone pellexerat, haud absurdus inter obsequii simulachra & miserationem ciere, quod juvenis regio sanguine per vim atque injuriam paternis sedibus exsularet. Antonium enim patrem ostentabat, cui breve in Lusitanos regnum. Hic cum fratre Christophoro Galliam Angliamque & cuncta Philippo hostilia oberrans, visa virgine, & quoties libuit adita, (quam mos licentiam dabat, retentus ex veteri simplicitate, postquam ipsa periit) in spem Nassaviæ affinitatis inciderat, quanquam, præter cætera fortunæ, religio, utrique patria, diffidebat. Prohibiti conspectu principis novi conjuges, leniendæ ejus iræ Vesaliam concesserunt: inde regressi in Hollandiam, haud amplis facultatibus privatum intra modum vivere spectabantur. Id eo tristius fuit in Arausionensis filia, Saxonum nepte, quod ante atque etiam tum Borboniæ sorores auctoritate procerum & dicta e publico dote florentes in domos magnis solennibus deducebantur. Quippe Palatino principi, ex his qui Imperatorem legunt, Ludovica Iuliana nuptum ierat: Henrico Duci Bulionio Isabella: Et Philippo Co-

Comiti Hanovienſi haud ſpernendæ inter Francones opulentiæ Catharina Belgica cognomento collocabatur. Carolam vero, quam Brabanti quondam ſuo de nomine dixerant, ambierat Claudius Tremolia ſtirpe, Tuartii dux, apud Pictones claræ potentiæ: cujus conjugii ergo, ſimul ad viſendos cum matre Galliæ mores, regemque, Henricus Fredericus legationem liberam ab Ordinibus impetrarat. Hyems haud innoxia perruptis Hollandiæ, qua in aquilonem vergit, Groninganæque aggeribus. Etiam Amſtelodami renata ſæpe incendia ſuſpicionem doli hoſtilis fecerant. Apud archiduces pecuniæ manente inopia, ſeditio militum latiſſime ſerpebat. Initio Geldræ facto, Wachtendoncam exemplum tranſiit: mox Caletum, Cameracum, Ardea, Capella, Caſtelletum Lira, Dorſanium, Cluſa, Saxum, Gandavenſe contage eadem tentabantur. Alibi exacti duces: alibi ipſi ſe ultro militibus junxere. Et ubi quibusdam paulum numerari pecuniæ cœperat, id quieſcentibus adhuc incitamentum erat, ne inutile obſequium quam præmia licentiæ mallent. Hinc urbes præſidia abnuebant, atque ipſe cum comitatu ſuo archidux Venloa excluſus, quod hyemis reſtabat, diverſis belli pacisque artibus in annum ſequentem continuavit. Emti proditores, qui Tholam inſulam Hiſpanum inducerent, impia & infauſta conſilia capite expiarunt. Et rurſus, miſſum agmen, quod propugnaculum Bergarum ad Zomam, hauddum conſummato opere, impetu caperet, & aliud quod Gertrudisbergæ portam irrumperet, exploratoribus indicata, abiere. At paci cuncta proniora. Nam & ipſe Philippus feſſus virium ani-

animique, dum bellum per Gallias externum, maritimum ab Anglia, in Belgica velut civile aspicit, exemplis edoctus, spes alias aliis corrumpi, sive & præceps morbisque fracta ipsum senectus ad mitiora consila inclinaverat, condere arma, aut distrahere firmatam nuper hostium societatem cupiebat. Plerique existimarunt potissimum illi visum, Gallico Batavicoque exsolvi bello, quo se promtius de Erit innia vindicaret, sumtu breviore. Nam in Gallia Ambiano, circa Belgicam Transrhenanis urbibus amissis, auctæ hostium, suæ vires imminutæ: vastatum & solum: exhausta fides: inde seditiones & nunquam constans sine stipendiis disciplina: & si militis pars aliqua mitteretur, vergente hac & illac hoste, suspectis ob ante acta Belgarum & nobilitate, & civitatibus, quantum vix alias, instare periculum: cum Batavis interim securus ager, sed præcipue apertum mare, daret multa, plura promitteret. Alberti certe ad Philippum interceptæ literæ, quæ talia loquebantur. Sed a Gallo incipere placuit, quippe id ob speciem etiam religionis haud indecorum, cum Pontifex Clemens sæpe monuisset, ne, recepto Romana ad sacra Borbonio, si ultra tenderet, priora etiam arma videri vellet movisse dominandi cupidine, quam cura pietatis: additis quæ pro concordia Christiani generis, & bello Turcico magnifice dicuntur. Quæ Philippus diu spreta, probare nunc demum cœperat, postquam profusas in Gallos largitiones, missos exercitus contra cecidisse videt, irritis quæ speraverat, &, quæ pœna nimia sperantibus, his, quæ tenebat avita, excussus. Nec displicebat Henrico sua recuperare,

rare, ut parto armis regno per otium frueretur, cunctaque dissidiis corrupta per annos quadraginta, legibus firmaret. Et trahebant huc cunctantem Romanæ religionis homines, adversa quondam ipsi factio, nunc gratia primi. Quin per vias eunti objecta pauperum turba, quæ pacem suppliciter oraret. Conciliandorum regum honos obtigit Alexandro Medicæo, Pontificis legato, & Bonaventuræ Calatagironi Siculo, principi sectæ Franciscanorum, qui non omittebant ostendere Gallo, inter armorum socios, belli præmia ejus esse qui pacem præriperet. Nec ante tamen ad colloquia venire voluit, quam fides ipsi facta pacis leges ejusmodi fore, queis regnum Galliæ integrum retineret. Hac spe a Gallo Belleurius & Brulardus, ab Alberto, cui pacis arbitrium Philippus permiserat, Mendosa Taxis, Ricardotus & Mariensardus Fanum Quintini convenere, tarde admodum procedente negotio. Henricus interim, ne parum religiose fœdus exuere videretur Anglæ per Masseium demonstrat, lento bello, non ut hactenus tabescere, sed emori Galliam. Domos nobiles exhaustas præliis: populum egestate oppressum: jacere oppida diruta, incensa, squallentes agros, miserrimam principi speciem. Extremum malorum, quod & remedia deficerent. Quare ni propere sumtu sociorum exercitus sibi traderetur, qui posset uno impetu bellum abrumpere, quid se facturum, cum pacem & illi velint, quibus deserenda sint armorum præmia? operam tamen daturum, ut quas ipse leges pacisceretur, eisdem Reginæ sociisque uti liceret: quibus si non idem videretur, at nihil mirum, aliter consultare eos, qui salu-

ſalutem aut prædam bello quærerent, aliter, qui certa cum pernitie certaret. Quo minus fidem regis accuſare poſſet Eliſabeta, & hoc accedebat, quod illa fœdere quatuor millia auxilio ipſi pollicita, nuper, pauciſſimis conſciis, ut duobus contentus eſſet extorſerat. Toleratumque id Gallo, dum vel vanæ ſocietatis famam cupit retinere, ſed ut meminiſſet injuriæ. Adverſus Batavos non æque facilis color. Miſſus tamen Buzanvalius qui promiſſa præſtitaque ab ipſis auxilia exigua diceret, ac plus Batavos pendere merces, quæ e Gallia avectarentur. Senſerunt utrique artes regis armorum pertæſi. Eliſabeta ſua in Batavos impendia memorare. Nec Hibernia tacebatur, quæ eo tempore, quanquam fractis rebellium rebus, Iohannem Noriſium & Thomam Borrugium, claros olim in Belgica duces, & illic etiam ægros æmulatu, non quidem prœlio, at certe bello abſumpſerat. Itaque ſic reſponſum temperabat, ut ſocii bello pergentis neceſſitatibus ſe non defore, ita, ſi pax placeret, adfuturam audiendis conditionibus. Soli Batavi facile cernere, ſe, quibuscum bellum commune gererent, ab his pace diſtingui. Nam reges inter, lex certa concordiæ, abſtinere in poſterum injuriis, factorum impunitatem accipere & dare: principem & populum ſi recomponas, alter rerum arbitrio potitur, alter luit, quod utrique peccatum eſt. Non ignari interim, quam arduum inirent certamen, ſi tota moles Hiſpaniæ in ipſos verteret, vim & fallaciam hoſtium jactare, his alios fruſtra deterrere, offerre omnia: & regi adverſum Nannetas eunti præter ſocias cohortes, naves quantas vellet obſidendum ad Ligerim polliceri: majora

in-

insuper auxilia, siqua Belgarum Galliæ proxima invaderent. Sed & ipsi novis invitamentis tentabantur. Rex Philippus cum filias haberet duas, minorem Sabaudo dederat, majorem Isabellam Claram Eugeniam nomine domi servabat, quo plures spe tanti matrimonii inescaret: Rudolpho quondam Imperatori, Ernestoque & Guiso Duci sperata, postquam præcipuos fœcunditatis annos cœlebs transmiserat, Alberto tandem Austriaco despondetur: indignante, ut multi tradiderunt, Rudolfo Imperatore, quod non sibi potius pridem petenti is honos habitus. Dotem Philippus Burgundiam cum Belgica dixerat: non tantum ut legitimæ hæredi adversus fratrem minorem divisione consuleretur, sed & conciliandis eorum animis qui desciverant: si quidem gratius Austriacum Hispanico nomen, quod illius familiæ vetera benefacta, hujus gentis recentes injuriæ memorarentur. Vana cuncta & irrita, apud populos tenaces formidinis & libertatis, qui tot illas unius domus necessitudines & involucra, tum vi retenta traditum nomen Belgici imperii, suspecta omnia arguebant. At partis alterius Belgæ ad literas, queis Philippus sibi decreta transmiserat, convenientia tempori respondere: invitos se avelli a regis obsequio, cujus & justitiam & clementiam, plurimis exemplis didicissent. nisi hoc etiam officii sui æstimarent, agnoscere principis jussu veram ejus effigiem. Inde in laudes dominorum recentium evecti, illius auditas, at hujus etiam visas virtutes celebrabant, unum orantes, ne, rebus jam cum maxime afflictis, opem subtraheret. Quæ ipsi cura religionis, quæ miseratio, externas etiam gentes innumeris ob-

obstrictas beneficiis fateri. Quanto justius adversus ultimam calamitatem, quam hinc hostis, inde proprius miles hoste non minus gravis minarentur, consultum iri optimæ filiæ, genero consanguineo, populis avitis, quos ob id ipsum suos arbitrari debeat, quod fierent alieni? Id si ipsi filioque hæredi fixum maneret, nihil recusare Belgas, quominus quovis sub nomine eandem semper majestatem venerarentur. Instabant seorsim Brabanti, maxime & Flandri, ut pacis cum Batavo invenirentur rationes: quod, si ille debitas jamdudum pœnas pertinacia accenderet, ambiendos principes circum priscæ religionis, & sacerdotes, ut causam communem armis aut alio subsidio præjuvarent: Nam & si qui magnitudinem Hispanicam formidolosam habuissent, eos in sejunctam potentiam æquiores fore. Quæ, ut vero falsoque permixta fuerint, rerum, quas jam tradere incipiam, ordo aperiet.

HVGO-

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER SEPTIMVS.

Am Fœderati certe Ordines nihil cunctabantur veteribus in hostem odii signis nova aggerere, promulgata lege, ne qua bello aut navigio idonea ad Hispanos ac populos earundem partium vectarentur: inde altera, qua retentæ fruges vernaculæ, ne quæsito extra lucro domi penuriam facerent: at Flandria hostilis cunctis mercibus abstinebatur. Quę inter quæstus avidos eosdemq; rerum compotes nunquam satis servata pax etiam Gallica resolvit, ademto usu & additis fraudibus. Tum habitis ordinandæ militiæ consiliis descripta armatura, tam in eos, qui hastis, quam qui tuborum majoribus ac minoribus, pede aut equo merebant: novæq; turmæ compositæ e reditu agrorum, qui autumno proximo accesserant. At postquàm ducum peculatibus occurri cœpit, jactata multum remedia experimento defecere, nec quicquam profuit turbam cujusque centuriæ circumscidisse, manentibus ad fallendum late-

bris, per quas inaniti numeri, quo minores erant, eodem perniciosius hiabant. Quin & ardentissimos militum, & quibus plurimum virtutis, quanta esse venali sæculo potest, centuriones invitatos hactenus majoribus præmiis, dum ipsi avidius e publico sumunt, contracta rapiendi licentia cæteris æquabant: unde crebra transfugia, & totas cohortes nudatura, ni hostium inopia repressi: quibus prospectis, simulque principis monitu proceres mala, quibus impares forent, agnovere. Alta interim trans Rhenum quies, quando tributa auxerat, movit nationes ut præfectos Mauritium ac Wilhelmum terrarum, aut pecuniæ, præmiis honestarent: etiam tunc repertis, qui grati animi testimonium ambitiosæ largitionis crimine insectarentur. Iam in mensem alterum procedente anno casus rarus magis quam admirabilis, quia vera prodigia non suppetunt, ostenti loco accipitur. Piscem e balænarum genere, adeo non ignotum, ut maritimi homines nomen sæpius visi memorarent, auditum circa littus Hollandicum piscatores in ejus oræ proximum funibus pertraxerant. Bercheida is locus dicitur, Sceverinam inter alterumque vicum veterem e Cattis originem ipso nomine testantem, unde non procul exitus medio Rheni alveo fuit, ac nunc etiam subversæ arcis vestigia refugus interdum aperit Oceanus, una operum Drusi illa, seu Severi fuit, cui ex adversa Britannia vocabulum majores indidere. Hic bellua septuaginta pedum spatio porrecta, quod fluctus inter & arenæ tumulos propter surgentis littoris patet immenso corpore oppleverat. Affluebat spectaculo vis magna hominum nihil territa odore tetro, quem piscis, post-

postquam in solido exspiraverat, ruptis jaciens visceribus, ipsam maris auram ita infecerat, ut visentium nonnullos morbis & exitio daret. Vel mediocriter sapientibus nihil minus mirum videri poterat, quam belluam unam, quales innumeras vasto recessu occultat Oceanus, hibernis fluctibus propulsam in vada, ubi æstu relabente adhæserat, irrita tantæ molis luctatione indicatam. Sed e vulgo, queis libido cuncta interpretari, ipsaque naturæ aut fortunæ opera in partes trahere alii opima spolia vinctosque hostes præcinere Batavis immanis feræ domitoribus, alii dira his omina denuntiare, qui suo e pelago tam fœdis monstris peterentur. Quæ tum etiam, cum scriptis ultro citroque certarentur, manifesta vanitatis annus insuper refellit, segnis, si prioribus conferatur. Quanquam & post aliquanto vitulam marinam in flumine, quod ejus novum videatur, captam Gorichemo haud longe, ad res sequentium temporum isto loco non procul gestas fuerunt, qui ex eventu haud absurde retraherent. Hoc prope verum est, non alio anno plura contra spem cecidisse, facto initio ab hyeme traducta per inanes conatus. Nam ducibus præsidii Bergarum ad Zomam illectis ut pacto vigilis silentio Woudam irrumperent, quod castellum interius situm dimisso in æstuaria regio milite amnes habebat infestos, structor ejus doli, homo timidus non minus, quam imprudens, simul ad discrimen ventum erat, suum ipse consilium fuga corrupit. At Mauritium classem in Flandriam expedientem nulla hominum culpa, vis major dejecit, cum sine intermissione venti sævientes projecta jam navigia everterent, cæteris non sine periculo refugia

quærerentur. Et forte acciderat proximis diebus, ut castellum ejusdem oræ, quod Birflitæ insulæ Zelandos ultra objacet, præsidiarii Galli Hispano emercanti traderent, tertio post anno, quam perfidia Walonis militis in Batavorum manus venerat. Ita pensatum dedecus & jactura. Sed & equites cædendis ad Limburgum centuriis inhiantes, vulgato itinere per altas nives vacui rediere. Iidem Iuliacensi solo interceptos ad hostem commeatus superventu turmarum, Buricum juxta, non sine suo sanguine dimiserunt. Aliique Leodico & Treveris redeuntes hostili occursu damna accepere: quæ levia & crebra partum anno priore Turnholtanum decus imminutum ibant. Pacis interim bona & aliorum bellis ignota Batavos non deserere. Quin & Germanorum Anglorumque discordia ipsorum in usus cesserant. Originem ejus certaminis, quando Belgicas partes eventu attigit, altius ordiar. Proximis sæculis summa mercaturæ Germanicas penes civitates fuit, quorum quæ ad mare aut nobiles amnes sitæ, diversis e nationibus Venedis, Saxonibus, Borussis, Westfalis ad septuaginta justis commercii legibus in corpus unum coiere, firmato fœdere, cui nomen Ansiatico factum est. Nec tantum superna Septentrionis & Belgarum portus Germanica industria freqnentabantur, sed & Londini forum posuere: ubi, postquam fide & utilitate in publicum claruerant, permissum a Regibus, ut modico vectigali res venales commutarent. Sed eo etiam tempore pascuus Britanniæ ager prope solo lanitii proventu externis advectionibus respondebat, nec rudia præter vellera quicquam ex insula petebatur: donec Bel-

gæ

gæ domestica pertæsi mala, & diversis de causis exsules, ut alia alias gentes, ita purgandæ inficiendæque lanæ usum Anglos docuere. Eduardi id principatu contigit, qui intentus novi quæstus partem ad ærarium trahere, sentiebat se Ansiaticis pactionibus impediri. Quæsitis igitur criminibus, queis olim concessa eriperentur, Britanni cuncta evertere, interim & offerre Germanis prisca jura, si pannorum onus pari cum civibus obsequio subirent, dictantes, nihil tam adversum imperantis officio, quam suis gravem parcere alienis, etiam pares sibi immunitates per Germaniam postulabant. Quæ contra Germani nihil profecere, reclamantes novis prorsus commentis empta sibi tercentum annorum meritis & quatuordecim regibus jurata infringi. Haud minus iritabat instituta Anglorum societas, quæ vestem aliis gentibus sufficiendo vetera illorum compendia interverteret. Hinc invidia & ad imperatorem querelæ, præsertim quo tempore per Albani & Elisabetæ dissidia Angli Belgica exacti trans Amasium concesserant. Corrumpere merces, & factione comprimere, indicio pretii ad alterum tantum adaucti, incusabantur. Subditorum jurgiis, literisque principum extracta tempora, donec, per continuas mari prædas ingravescente Anglici nominis odio, concitor talium Philippus recentibus controversiis antiquas implicuit, Mendosa & Clementio ministris causæ tutelam apud Cæsarem suscipiens, nullo in Ansiaticos studio, sed quo offensas accenderet & mare hosti turbaret: quippe & Lubecam, caput fœderis, missa legatione, cujus princeps erat Florus Barlæmontius, quo tempore & Dani Re-

gis auctoritas flectendos ad Batavos ambiebatur, increpabat Germanos, qui, præteritis Belgarum aliis, solas rebellium opes commercio attollerent, quod neutiquam medii animi, nedum grati adversus tale regis officium. *Simul* ad arma in Anglos sumenda promissis auxiliis frustra sollicitabantur. Miserant hæc postulata Germani ad civitates, quæ olim Ansiatici, nunc Belgici erant fœderis, cum literis offensionem prodentibus, invidia adversum populos mercatura validos, seu quia multis experimentis compertum, vicinas religiones acrius dissidere, Augustanosque Romanis, quanto sententiæ diversos, tanto studiis propiores. Hæc anno priore gesta, quo tandem Rudolphi Imperatoris decreto Britanni, qui pannos exercerent imperii Germanici finibus certum intra diem jubentur excedere: nec longius morandi spatium regina Ansiaticis per Angliam indulsit. Initisque frustra colloquiis, cum convenire non potuisset, Angli Stado egressi, quæ præcipua mercatus sedes fuerat, ex quo Brugis quondam Antverpiam translata negotiatio, inde quoque bellorum malis migraverat, Batavorum urbes, amoto ad limitem bello, quasi alta pace agitantes, legendæ stationi circuibant, quarum æmulatione oblatis certatim præmiis distrahebantur. Tandem conquesti plerisque regionibus aquas eluendæ lanæ inutiles, Mildelburgi apud Walachros consedere, quo loci pars ejusdem corporis jam olim immigraverat, fractis obsidio & metu Antverpiæ rebus. Ordines alliciendæ frequentiæ, quæ ad vectigalia & judicia pertinebant petentium desideriis aptavere. Quæsitæ diu Anglos inter Germanosque conditiones.
Interim

Interim Batavi, quos jam ante Flandri domo extorres, Lugdunumque & Harlemum maxime infusi lanificio auxerant, alienis undique malis fruebantur. Quin & Lusitania profugi, pars Iudæorum eo in regno reliquiæ, ne patriæ religionis interrogarentur, pars ob spem lucri majorem, urbis Amstelodami magnitudinem præferebant. At navigatus quanto per Hispaniam diversis impliciti periculis, tanto alium in orbem latius spargebantur. Naves e Baltico mari ad centum & quinquaginta ventus idem attulit frumento graves, quod tanta mercantium aviditate aut suppressum est, aut eminus distractum, ut domestica annona nihil laxaretur: idque inter ejus reipublicæ bona habitum, nec tantum ob quæstus externos, verum quia necessitas onera ita distribuit, ut cuncti facilius degant, quam qui agros colunt. Navigatum & mare interius Bizantium versus Syriæque & Ægypti portus, tum Ægei insulas, auspiciis Gallici aut Anglici nominis, quæ tuta Batavis fore rex magnus sanxerat. Nec tamen vitarunt, quominus aut Hispanis intercepti, aut si hos vitabundi Maurorum littora Turcarumve remigem incidissent, cunctis inter se hostibus hostium loco haberentur: sæviore periculo, quia belli istius fortuna, cum maxime parcit, mulctat libertate. In quo mercatorum avaritiam merito accuses, qui naves virûm armorumque inanes tot periculis objiciunt, ac ne juris quidem sui vindices barbarorum apud regias disponunt, contenti illorum ad patrocinium confugere, quorum alteros sibi adjungendo, alteros sentiant infestiores. Gallos quippe & Anglos Batavi secuti sunt, ut ipsi quondam Venetos, ex

quo Christianis suæ discordiæ aut compendia ante sanctissimam ejus nominis societatem fuere. Eodem vere, & quæ æstas continua fuit, naves haud minus octoginta justæ magnitudinis ad longinqua vectæ, pars auriferum Æthiopiæ littus petiere, pars Indos & Moluccas, Americam aliæ, vel quæ nostro orbi objacet, vel quæ trans Magallanicas Oceani fauces aditur. Minime novum est multos conatus quibusdam adversis locum dare. Navis itaque Zelandicarum una, quæ ad Indos mittebantur, circa Britanniam clavo vadis adhærescente, seu quia saburra defuit inclinata, totis laterum foribus, ad quæ tormenta locantur (nam forte apertæ erant) accepit mare, subitoque mersa homines ipsos & vim argenti exitio corripuit. Damnosa & Balthasaris Muceronis audacia fuit, qui insulam Æthiopici maris Bennino littori præjacentem prope Æquinoctii circulum, (principis ea dicitur) nec sterilem ipsam, & prætervehentibus oportunam, Lusitanis regique Philippo mercator eripere aggressus est, novum sibi imperium animo agitans, quod proceres ac Mauritius petenti in prædam concesserant. Ducenti milites nautæque spe ampla exciti, fore ut sexcentorum florenorum vectigal annuum singuli possiderent. His præfecit Iulianum Clerhagium, inquieti animi centurionem, ac ne patriæ quidem, & magistratibus satis fidum, ut qui sub Licestrio seditionibus non tam abreptus, quam frui voluisse argueretur: aliosque juvenes, nec rebus sufficientes. Prima tamen blandiebantur: doloque per speciem epularum illecti in naves insulæ primores in verba privati hominis adiguntur, addita spe & Lusitanis

æquio-

æquiorem Batavam quam Castellanam amicitiam fore, & indigenis mitius servitium. Iamque injecta solo semina, & alia prospere fluebant. Sed homines sponte etiam inexperta omnia præ notis & veteribus metuentes loci sacerdos ad arma & cædes instigabat: quo concitore, & postquam is comprehensus velut juris imagine occiderat, eo supplicio asperatæ multitudini brevis interdum pacis acceptæque veniæ simulatio; perpetuum rebellandi consilium fuit. At legati Muceronis alii ex insidiis interemti, non sine suspicionibus in Clerhagium, ut inspectores amolientem, & qui superabant missa muniendi cura discordes inter se addebant hostibus insurgendi audaciam. Tandem & cœli intemperie morbis grassante, mortuo cum aliis Clerhagio, pauci incolumes, quibus præter nauticum victum nihil suppetebat, metu auxiliorum, quæ Lusitani proximis insulis & continentis ora advocaverant, tarde negligenterque structum præsidium deseruere: cum sero viri, arma, alimenta, quin & fœminæ, in spem nascentis coloniæ, e Batavis adventarent. Nec Angli interea cessabant: e queis Comberlandus Comes Vlyssiponem quadraginta privatorum navibus prætexuit, magno in Batavos usu, qui clausis Lusitanis soli Indiæ commercia obtinebant, nec minus insigni hostium confessione, qui unam prædonum classem non ausi suis littoribus depellere, antiquissimam penes se maris possessionem in posterum desperabant. Inde Fortunatas per Insulas Americam delatus auri regii transvectores terrore continuit: sed mox irrupta insula, cui Porturico nomen, nihil præter prædam expetiit, fractus suorum morbis ut abscederet,

an, ut sæpe ejus gentis alii, victoria uti ignarus. Sed Batavis suo in Oceano damna reponebantur, hostibus mare ad furta tantum usurpantibus, quos Dunquerca jam olim, nunc freto propius Caletum admovebat. Quo commoti dolore piscatores, & si qui nautarum vim eandem senserant, centuriones classicos criminabantur occursus prædonum vitare, ut qui desperata salute in mortem & ultionem dimicarent. Quæsita malo remedia. Et erant qui naves prægraves hostiles intra portus supprimendas crederent: sed fluctuum ventorumque vis adjuta hominum manu quamvis molem disjectura metuebatur. Auctus igitur, exædificatis novis, numerus navium, quæ proxime littus hostium excubarent, servandis egressibus, quæque inermibus aliis præsidio adsisterent. Pars jussæ scrutari effugia, & mare velut decussando percurrere: Petroque Dousæ modica cum classe mandatur freti custodia. Præcipua Ordinum cura, ut crescente in se bello pariter reditus auctitarent: quod modeste acceptum a plebe conscia periculorum: nisi quod Trajecto in urbe multitudo nova onera ferocius recusabat, quamdiu sacri reditus, quos aliæ nationes in publicos usus erogarent, privatim detinerentur. Principio institutionis Christianæ, & subinde gliscente studio, clara religionis civitas proventus collegerat, queis virûm virginumque cætus diversis Divûm nominibus sepositi pio se otio sustentarent, quod translatum exonerandam ad sobolem, veterem certe usum jampridem, at, verso per hæc arma religionis vultu, etiam speciem perdiderat, dum partim juventus literis operata solatium inde accipit, partim ignavissimus quisque gratia aut

pretio

pretio partis per saginam & lasciviam abutitur: & tamen iidem ecclesiastico nomine in conventu, qui imperat, in consessu, qui decreta exsequitur, sententiam dicunt primi eodemque jure quo tota nobilitas, quo tertius ordo, cujus partem alteram urbs, alteram oppida faciunt. Vix procerum fœderatorum principisque auctoritas iram adversus hæc vulgi, jam & exemplo metuendam composuit. Atque interim rex Philippus re nummaria ut poterat constituta, una cum belli minis promotum ibat pacis illectamenta: ac quia per Belgicam, ut pecunia, ita milite opus, & maxime fidebatur Hispano, præter novos dilectus, qui circa fines Belgicos agebantur, oppletas viris naves duas de quadraginta, partem ejus classis, quam Britanniæ appulsu per tempestates excidisse memoravimus, Caletum ablegat. Cohortibus (erant millenariæ quatuor) Sancius Leira, summæ navium Pretendona imponitur: is vento obsecundante, & Hollandi perfugæ ductu, plerasque navali intulit, dum Batavos freti custodes adversus turbo repellit: qui vix obnisi paucas necdum portum intra receptas, littori impegere. Namque id mandati Hispanus acceperat, ut, si vi hostium urgeretur, contemtis navibus militem exponeret. In potestatem una venit: contraque morem maritimi belli captivis vita indulta est, quia inter consultandum primi impetus transierant, & post sævire inhumanius videbatur. At quæ penetraverant, pars Germanis Danisque docentibus suis oris exiisse & per Hispaniam occupatas, Batavorum concessu Oceanum transiere: cæteras armis instrui, ac majori classe, quæ ad Caraniam strueretur, no-

vum mari bellum insurgere rumor fuit, quippe mutata paucos intra dies Caleti possessione. Non multo post naves duæ dum e portu eodem furtivum in Hispaniam sperant iter, in manus veniunt, opulentæ mercibus & multo milite, qui belli ac præmiorum satur in patriam se otiumque retulerat. Inerant & literæ queis sensa noscerentur, donaque civitatum Fontano destinata, quæ ad ipsum Mauritius remisit. Adventus Hispani militis plebi haud usquequaque gratus, suo, bellique odio. At archidux lætus indeptis, quorum egestas malorum sensu aut metu cuncta perculerat, coalitam Graviæ ob insoluta stipendia seditionem Hermanni Herembergensis ministerio discutit, quanquam his placatis offendi plures, & inter istas velut versuras manere partibus inopiam captivi & literæ testabantur. Hic in utraque Belgica status ante secutam rerum illic mutationem fuit. Nam inter Galliæ Albertique legatos diu agitata colloquia in multam spem pacis jam venerant. Et Angla Cæcilium Burgleii filium suis arcanis intimum unaque Wilquesium eodem miserat. Quare ut legatos in Galliam destinarent fœderatos Ordines res ipsa hortabatur: nec minus Elisabeta cupiens eosdem libera potestate instrui, ut cum suis legatis pace super & bello ex re consultarent: quod displicuit, ne mox illi, si rejicere non liceret, vi regia premerentur. Sed bina decernitur legatio, honesto comitatu, quarum altera in Angliam abiret. Eam obiere Warmondus, sæpius jam dictus, atque illic etiam gratiosus ob Gaditanæ expeditionis memoriam, cum Hottinga Frisio & Iohanne Werckio e Zelandia. In Galliam missi Iustinus Nassavius,

maris

maris Zelandici præfectus, & Iohannes Oldenbarneveldius Ordinum Hollandiæ princeps assessor, vir patriæ reipublicæ scientissimus, ac proinde ea auctoritate, quantam quis summam ope ingenii atque industriæ in libero populo consequi possit. Atque ego, cum alia multa, tum hoc mihi timendum video, ne si qui erunt exteri, quorum in manus ista venient, mirentur hujus claritudinis nomina apud ipsos etiam celebrata in nostram scriptionem tam raro incurrere. Verum me defendet istius imperii, aliorumque omnium nimia diversitas. Nam ubi urbium acta referuntur, quas senatus aut Populus regunt, si qua incidit sententia fortitudinis aut solertiæ insignior, ejus suasoribus exsolvendæ gratiæ benigna occasio est. Nec in regnis magnarum rerum administri latent. In Batavis cuncta concilii nomine perscribuntur, auctorum nulla memoria, quos etsi noveris, laudandi locum ambitiose quæsisse videaris, nec plurium vites offensas, quibus aliena gloria pro exprobatione ignaviæ est. Qui Angliam ierant legati multis argumentis Reginam a pacificatione deterrebant, etiam hortantes, ut, quod de auxiliis postulatum erat, Gallo aliquid gratificaretur, ipsumque sua sponte animatum per legatos ultra impelleret, veteres novasque injurias bello reparare potius; quam internas discordias in gentem inquietem accersere. Flexoque genu in morem ejus regiæ, cum priorum gratias liberaliter egissent: Cuncti, addunt, qui justis ex armis ad pacem vocantur, considerare debent, verane ac solida pax, quæ offertur, an subdola atque incerta, bellumque contra ipsis formidolosum aut anceps, an pace se-

curius sit. Nam otii bona frustra differuntur, ubi quiescere tuto non licet. Te, regina, ad pacem sollicitare dicitur Hispanus, cujus mos perfidiam cum immanitate conjunctam, & in cuncta dominandi libidinem accusare nihil necesse est, cum ipsius magistri palam doceant, religionis discordibus nec fidem deberi, nec quicquam divini humanique juris, alii nec hoc dissimulent ordinem fatorum Occidenti rerum summam portendere, & ex usu esse Christiani Orbis, ut nullum usquam terrarum nisi Hispanum imperium sit. Quod si aliis principibus demonstranda sit Austriacæ familiæ impotens superbia, quæ illum gentilem sibi angulum cum ultimis Gadibus per incesta fœdera in hoc jamdudum continuat, ut, quantum Europæ utrumque intra finem jacet, id, quatenus suum nondum est, pro hostili habeat, tibi certe quæ ipsa passa, quæque periclitata es, nihil attinet memorare. Nam, per deum immortalem, qui non semel hoc regnum classibus petivit, hujus imperii populos in rebellionem armavit, fas autem omne eousque contemsit, ut in tuum sacrum caput percussores & veneficos immitteret, is quo nunc sit animo dubitari ne etiam potest? Manent veteres causæ: neque tu de pietate quicquam, neque ille de avaritia mutavit. Hic tibi justa piaque mente æquam pacem quærere videtur, an ut bellum, quod nunc tuis geritur, suis occasionibus gerat? Ille igitur, ut qui animo præsumtum habeat super res præsentes majus semper aliud agitandum, temporibus insidiabitur: nos autem tanto in discrimine socordi otio inescabimur, ut cum non possimus universi, resoluto, quod ille unice optat, fede-

re,

re, singuli capiamur? Melius olim populi ac reges, qui ipsi adhuc illacessiti, crescentibus imperiis in tempore obviam ierunt, ne cæteri suam in perniciem vincerentur. Sciebant quippe bellorum alia geri ut pax habeatur, alia quia haberi non potest. Nam ut aquæ & ignis, quarum rerum contraria natura est, ita eorum, qui imperare omnibus cupiunt, & qui servire alteri nolunt, perpetua & immortalis pugna est: in qua vindicari serum, imminentem antecapere prudentis & gloriosum est. Non enim puniendis tantum injuriis, sed prævertendis maxime regimen principibus & arma cælitus data. Ne tuetur se quidem, qui tueri contentus est. Nocentes animos iritat impunitas. Sive ut nos subigat, seu quicquid de nobis fortuna statuerit, Turcicum bellum aliaque prætendens Philippus semper armatus terræ marique incubabit: neque illo in armis agente Anglia esse poterit, aut metu aut sumtu vacua. Hoc tantum quæritur, timere an propulsare fortius sit, & justius insumere civium tributa, an ex hoste prædam. Societatem tibi nostram, regina, non jactabimus, immensis ultro beneficiis obligati, quæ ne pereant, tua forte nonnihil, nostra autem, qui grati, & esse & haberi volumus, summopere interest. Ad ea si quid vicissim fecimus, quod, cum per onera præsentia amplius non liceret, animi promtitudine commendaretur, id te meminisse, quam nos dicere, est æquius. Illud quidem compertissimum, majores etiam tuos de Belgicis nationibus, ob mores ac situm, ita æstimasse, ut amicos aut hostes magnum in res suas momentum judicarent. Sed ex quo tu majorum decora, quantum aliis virtutibus, tantum mise-

miserando ac bene merendo superasti, multæ Galso, multæ nobis victoriæ, nec minus illustres tibi tuisque contigerunt. Ventura sors Dei bellorum potentis in manu est, quem etiam contra spes humanas secundum ad huc experimur. At quatenus futuri judicium sapienti concessum est, cuncta quæ in bello fiduciam indunt, cives, pecuniæ, loci, virtus clara imperatoris, nihil imminuta apud nos augescere etiam possunt: hostis, nisi ex nostra discessione, unde crescat non habet: & quo latius regnat, eo expeditius, in magno ac prægravi imperio populus aliquis jugum exuerit: quo casu si quando ille occupabitur, promtum erit aliis regibus constituere, quem in posterum esse modum suæ securitatis velint. Quod autem contra dici, aut cogitari solet, non debere se quenquam alienæ causæ & discrimini ingerere, haud dicam immisericors sententia est, adversa humanitati, adversa principum gloriæ, quibus quod maximum est tollunt, qui benefacere non permittunt: obtineat sane, ubi quis non idipsum sibi præstat, quod alteri imputat. Verbo de nobis, re non minus de Anglia agitur. Nam qui periclitari Batavos sine se, at superesse se propter volunt, hi parum advertunt non æque facile fortunæ, ut suis quemque cupiditatibus, finem imponere. Nostrum igitur exitium vobisne ad vires addet aliquid, aut hosti demet de libidine, an verius de eo nec dubitat quisquam, nobis depastis trajecturum ad Britannos incendium, quos ut divitiis non postremos, ita ad periculum secundos fore? Quapropter quid intersit considerate, Batavo in solo, an hoc in littore, his pro ripis atque arcibus dimicetis: nosque

socios

ſocios communi ſaluti defenſandæ vos habeatis, an nec volentes Hiſpanus miniſtros ad injuriam. Nam tribus e populis, qui hoc tempore mari plurimum pollent, ſi Batavi Hiſpanis acceſſerint, timendum eſt profecto ne durum Britannis certamen relinquant, quibus Oceanus & claſſis ſola regni munimenta ſunt: ſimulque ne opulentia regum nemo Philippo par ſit, ſi novi Orbis & Indiæ vectigalia, poſt domitam Luſitaniam bello hactenus infeſta, ſemel in tuto locaverit. Ita poſtquam ſuæ ipſi vires ſatis placebunt, quas habuit hactenus odio minores, non magis usquam eſſe Anglis licebit, quam nunc in Germania licet, unde vos emtis edictis, ut profanos & nocentes, totis finibus extorres agit, &, quantum in ipſo eſt, extra hominum commercia proturbat. Sed illud nobis ægre eſt, quod eſſe nonnullos audimus, qui clandeſtinis ſermonibus exempli invidiam nobis objiciunt, & quaſi coram Philippo defectionis reos agunt, quod cui gratificentur nihil nos attinet dicere: illud malumus rerum imperitia neſcire, eos, quod ſola novandi libidine per Gallias Hiberniamque audetur, ad id Batavos adactos excuſatiſſima neceſſitate, qua alioquin cenſidentia obtrectari auderent, quod Reges armis, ſcriptis, fœderibus probavere? Bonum avitum obtinemus, libertatem: ne quis hanc vocem perhorreſcat, florentiſſimam eam credimus ſub legitimo principatu. Atque adeo nec externa imperia formidavimus: & nunc, ſiquis vim, non nomina, inſpiciat, uni ducimur. Nobis, tibi, & cunctis imperiis, Regina, non aliud retinendi obſequii vinculum eſt, quam docere ſubditos, præſente ut ſtatu contenti alterum nolint.

nolint. Atque etiam vide, quanto ille pernitiosius instituat exemplum, qui quomodo ipse dominandi causa voluntarium in servitium concessit, cuncta sceptra Romano sacerdotio submitti jubet, neque vero populos, quos ultro concitat largitionibus, sed reges ipsos rebelles vocat. Huic causa & obtentus belli nunquam deerit: spes ut aliquando desint, post deum immortalem, in tua regina est manu, si nobiscum vincere, paratis pro sociali fide ultima periclitari, quam amicorum ruina vim inimicam prolatare, tuamque constantiam tueri, quam beneficia destruere mavis. In consultando discors regia, validis utriusque sententiæ auctoribus, quorum mores & affectus noscere haud abs re erit, ut appareat quomodo suasorum ingenia publicis consiliis dominentur. Essexius, uti ante diximus, juventa gloriæque cupidine flagrans, ultra patrimonium largitor, totus ambiendis nobilium, vulgi, militum studiis effusus, nullam in otio spem, multum in Batavorum amicitia fiduciæ habebat: quare dux ipse bello per Britanniam impositus pro bello nitebatur, negans omitti posse, ni una reginæ securitas, existimatio, factique sumtus periclitarentur. E diverso Burgleius ex privato olim ad aulam summumque quæsturæ culmen vocatus, attenta ærarii cura, jam ultima præsertim ætate, cum dominæ parsimonia congruebat, magnis privatim divitiis incubans experientiæ vetus, & hinc auctoritate alterius gratiam præfulgens. Hic gravibus verbis Christianam laudans concordiam, differebat; inter ancipites consiliorum eventus, quod pium honestumque foret pro certo sequendum: præsens

ſens denique commodum ante incerta ſuſpicionum poni debere, pacemque non hoſti magis quam Anglis incremento futuram. An vero adeo male notas patriæ vires, ut niſi volente Batavo ſalva eſſe non poſſet: cum interim & Gallus communi metu, & ipſi Batavi religionis cura, firmioribus ex neceſſitate, quam fœdere, vinculis adverſus periculum necterentur? Quin Hiſpanum infirmitatis ſuæ documento, & rebellionem Hibernam ac cætera facinora, nullo in pace ſubſidio ſponte quietura. Eliſabeta, ſeu vere ambigua animi, ſeu pacis metu alia omnia exprimere cupiens, reſpondit quæſito temperamento. Ab initio nihil ſe inconſultis ſociis ſtatuere voluiſſe: gratum viciſſim, quod mentis ſuæ copiam facerent. Nec leves tamen Gallo, ſibique belli exuendi cauſas, aut quo paci fiderent, amotis exercitibus fore: quippe cum Hiſpanus abdicatis Belgis, erepta Gallia, totque aliis cladibus ſpes priſtinas acciderit, &, ſi reſumere arma placeat, idem iterum deus & jus & vires in tempore ſuppeterent. Quod ſi in armis manere hortarentur, certiora offerri debuiſſe. Id primores Angli ita interpretabantur; nihil iniquius, quam fraudari reginam credito, modo per cavillationes, modo per falſas preces, quas palam urbium opulentia, & ad largitiones, usque ſufficiens ærarium refellerent. Nec magis tolerandum, quod propter quos Angli carendum haberent Hiſpaniæ commercio, ipſi ſuum quæſtum præ hoſtium fame ducerent, atque ita bellum nundinarentur. Tandem pacificationi ea mora interponitur, ut legati ab utriſque res Gallicas viſerent. Miſſi eo a Regina memorati nobis antea Cæcilius ac Wilkeſius,

sius, quibus ex colloquio ad Fanum Quintini spes pacis aliquantum refrixerat. Prætulerant enim Hispani, sociorum nomine, quibus pax Gallica prodesset, eos sic demum velle comprehensos qui Romana Sacra servarent. Paulo serius Batavi advenere, ventis reflantibus. Andegavi Rex ea tempestate agebat, pacandæ Britanniæ Armoricorum intentus, quam adhuc dux Mercurius e Lotharingis principibus, emortua partium gratia, per vim detinebat, tradito Hispanis Blavetta portu, quo mari propinquo auxilia penetrarent. Sed is, ubi paratum Regis exercitum, paratam & veniam videt, nec ignarus ubi bello finis immineat ab omnibus peccata postremis lui, conditiones non damnosas paciscitur & honorum velamenta. Rex tum forte matrimonii vacuus agitabat, pulsa domo Margareta Valesia: sed obnoxium, quamvis inter bella, amoribus animum, Gabriëlis Estræa, mulier nobilis abducta pacti conjugis amplexibus, ita forma, perque blandimenta & artes devinxerat, ut ducatus aucta titulo, tum, quod in Gallia haud novum, supra uxoriam potentiam pellex insurgeret. Et numerabatur ipsa quoque inter causas emolliti ad pacem Regis animi, quo gaudiis securius frueretur. Huic filius ex Rege quadrimus eo tempore Cæsar vocabatur. quem Rex Mercurio (erat & huic filia vix infantes annos egressa) generum sponsionibus destinat, adjicitque pecuniam Mercurio, filio Vendocinæ ducatum & Britanniæ præfecturam. His rebus simulque Hispanica pacificatione distentum Regem, & tamen si ea forte falleret, evocato Brittonum concilio obsidium Blavettæ molientem, legati Batavorum inveniunt:

niunt: dicente Busanvalio, qui rerum illic agendarum sciens, Regique consultor & ipsis commendator aderat. Postquam comiter & sine ullo fastu excepta salus, incipit Oldenbarneveldius gravi & pressa (qui mos ipsi) facundia, spes societatis extollere, urgere fœdus tam recens: in eo servando fidem exigere qua maxime regum auctoritas staret, pacem suspectare. Adjecta Ordinum nomine promissa pecuniæ auxiliorumque in posterum terrestrium ac navalium, quocunque Rex duci juberet, ut bellum aliquando Hispano reponeretur, & quæ alia eductum inter arma ingenium poterant incendere. Sed & apud dilectos e regio consilio disseruere quanto tutius ac gloriosius foret hostem ærarii inopem & anxium ambigua subditorum fide, suaque mala & metum hostili ex fœdere, pacis petitione testantem, exemplum facere post futuris, nequis aliena imperia temere concupisceret. Aderant Angli, Batavorumque orationem silentio, interdum voce adjuvabant liberius sua benefacta commemorantes, & quàm turpe præsenti utilitati juratam fidem postponere: nec de pecunia etiam quam mutuam dederant interpellantes. Rex simpliciter egit, necessitates suas fassus tardis remediis impares. Dubitare tamen an Caletum Blavettamque redditurus esset Hispanus. ni faceret, mansurum se in armis, gratias agens quod auxilia tam liberaliter pollicerentur. Legati Ordinum, si ea regi sederet sententia, sperare se tamen dixere adventum suum & quæ offerebant, usui fore Galliæ, ut plura hostis concederet. Vicissim, si pax coiret, orabant, maneret tamen ea societas, qua pace Gallica Batavi ad tacitam

opem,

opem, bello Batavico Galli ad securitatem uterentur. Rex & amicitiam sibi & fructum ipsis amicitiæ suæ constiturum respondit. Amota in præsens, queis gentium commercia turbari solent: quantumque effectum sit sequentium temporum usus edocuit, cum Rex attentus servandis non minus, quam conquirendis pecuniis, tantum dedit tuendæ libertati, quantum vix prisci reges populis dabant, quorum libertati insidiabantur. Prima liberalitas ducenties quadragies mille florenorum fuit, quæ in annos sequentes pro necessitatibus crevit. Scilicet memor & quo sociorum tempore accepisset, & quo suo redderet non ut mutuum, sed ut beneficium exsolvebat. Ac tum sollicite, suum excusans, Ordinum laudabat consilium, quod defensioni insisterent, quomodo non ut regibus paucis consciis ad occasiones promtum esset exurgere, ita facile residem multitudinem nova necessitas armaret. Fovendæ Regis amicitiæ, quia Lævinus Calvardus eo in munere vita excesserat, relinquitur in Gallia Franciscus Arsenius, cui pater Cornelius Ordinum Federatorum acta componebat. Multis jam argumentis constabat Hispanum Gallos exarmasse, contentum Anglos adhuc hostes malle, quam æquis legibus pacatos. Id causæ fuit, cur Batavi oratores Nassavius atque Oldenbarneveldius e Gallia in Angliam veherentur, digressa jam inde priori legatione, audaciamque usurpantes antehac formidatam, sermonem ita instituerent, si regina Gallum sequeretur, nulla Batavis pericula pacis tanti fore ut immensum belli onus soli subirent. Suis scilicet simulatores artibus tentabantur, credito Anglos pacificationem ultra turbaturos, si ad

cam

eam induci Batavos posse sperassent. Simul reginæ, si bello insisteret, æqua omnia offerebantur, & de expediendo nomine spes transigendi. queis hactenus mota ut pacis actioni ad tempus supersederet. Atque interim Verbini (namque huc a Fano Quintini conventus transierat) opera legatorum inter duo eminentissima rei Christianæ capita pax coiit, eisdem legibus, quæ novem & viginti ante annos Philippo & Henrico secundo convenerant. Accessere aliæ, quarum verba hic inserere non ejus sit, qui se rerum Belgicarum scriptorem profiteatur. In summa tamen, ut populis commercia, captivis libertas, egressis in sua postliminium esset: Hispanusque Carolesium Comitatum recepturus eo nomine fidem clientelarem Galliæ deberet: Gallo Caletum, perque Picardiam alia, uti tunc erant, & ultimo Blavetta, sed hæc dejectis quæ Hispani munierant, redderetur: placuere hæc, tresque intra menses datis obsidibus transacta sunt. Sed injuriarum oblivio, & æterna in posteros concordia, sumtis in alterum armis alter nec opem ferret, nec suorum quenquam interesse pateretur, &, si quid ambigui juris restabat, non fraude & vi, sed sub arbitris disceptarent, in speciem magis convenere, quam quod tantæ magnitudinis æqualitas aliquid ad amicitiam securum relinqueret. Suos uterque socios, reges, principes, populosque fœderibus comprehenderunt: præcipue Philippus filiæ, cui Belgicam traditurus erat, & Sabaudo cavit. Arschotius, Mendosa, Arembergius in Galliam ivere: Bruxellas Bironius Dux a rege missus, qui ab Alberto vicem jurisjurandi exigeret, ubi viri militaris animus impotens, semperque for-

tuna

tuna ulterior, in perfidiam, quæ poſt multo emicuit, corruptus dicitur. Facta utrinque omnia ſignificatione pacis, inviſæ nonnullis, quorum virtus omnis ac ſpes alienis malis alitur, at lætæ in vulgus, non tam religione Chriſtiani ſanguinis, quam quia jus foro, ſecuritas poſſeſſionibus, reditus agris, viis commercia redibant. Galliæ triginta ſex per annos cruentæ præliis, vaſtæ bello, primus tum dies ſolidæ pacis illuxit, & regno quondam florentiſſimo vetus reddita facies, ſollicito Rege, ut, præfectis & magiſtratibus in ordinem coactis, ipſe rerum potens, Romanenſibus temporum ratione excuſatus, alteram religionem profeſſis metum & injuriam arceret: cum Belgæ interim relicti in armis, ut ſpem pacis, ita ex vicinis malis intervallum & ſolatium amitterent. Sed Buzanvallium Rex ad Batavos remiſit, quo teſte amicitiæ, ſecretique commercii internuntio bello alieno ſuam pacem firmaret. Peractis Galliæ rebus, non minus grave regiæ ſocietatis experimentum ab Anglia acceptum eſt, acribus Eliſabetæ flagitationibus, quæ Franciſci Verii verbis ad Ordines perlatæ, cum eodem tempore aliis ad Albertum miſſis legatis ſpem pacis videri vellet retinere, cujus unam hactenus ajebat moram, quod arma pro quibus ſumſiſſet eiſdem ſociis optaret deponere. Neque nunc quicquam a ſe Batavis præcipi, ſed æquum interim, qui bello cauſam dediſſent, ab his finiendi, ſi poſſet, ſin minus gerendi in poſterum rationes peti. Etiam ſic ſatis gravem invidiam ſibi apud principes fore, quod ſola Europæ paci obſtaret. Illud quidem nec Deus ſinit, ut ingratis præſcriptionibus eluſa exemplum regibus foret, abſtinendi auxilio popu-

populorum, qui nulla in eminentes reverentia, nec commodi, nisi sui, cura tenerentur. Sentiebant Ordines uno se impetu obrui oneribus antiquis, venturisque: sed vel nomen Anglicæ societatis tanti erat, ut subirentur leges, quas ferebat potentior. Missi igitur, qui in priore utraque legatione fuerant, simulque Andreas Acselius tacitis mandatis, quæ ad centies usque centena florenorum millia transigendi super pecuniis debitis facerent potestatem. Reginæ varios fingenti metus, qui ipsam a bello dehortarentur, eo tempore diversi casus ultro se offerebant. Nam Iacobus Scotiæ rex Anglicanam hæreditatem, cujus Elisabeta mentionem nullam ferebat, sibi palam addici postulans, nisi externa ope sustentatus, huc fiduciæ venisse non putabatur. Nec deerant, qui, comperto literas ad Pontificem pervenisse Iacobo subscriptas, inde suspiciones atque odia accenderent. Super hæc Reginam Burgleius, senecta morboque eger, Deum & suprema sua testatus, oraverat, ut sibi non jam humanis obnoxio affectibus crederet, ipsaque eidem necessitati proxima, regno consuleret, paceque in terris constituta cœlestem pacem mereretur. Nec omittebat, quæ improspera per Americam evenerant, aut per Hiberniam metuebantur ostendere, & Belgicis armis finem vincendo non posse sperari. Hic ubi mortalitatem expleverat, & Essexius vitandæ invidiæ consessum declinabat, vacua studiis & sui juris curia fortioribus consiliis patuit. Ad quam admissi sæpius Fœderatorum legati, adversus crediti exactionem tempora excusabant: professi, quod ad Hispaniensem negotiationem pertineret, nihil se intercedere, quo minus

nus & Angli, si ita videretur, velut Batavi solebant, pacati alicujus populi nomen ementirentur, nisi lucrosius crederent, armis, quæ cupias, quam pretio parare. Non tamen exorarunt, quin octodecim ante annis, cum Antverpiæ jactura Anglum non minus quam Batavos terrebat, conceptum, nec unquam pie servatum, fœdus tam longe aliam in formulam mutaretur, ut ipsa omni præstatione libera obstrictos alios teneret. Disputatum aliquamdiu de summa debiti, cum Angli delectus & vecturas & stipendia supra modum imputarent, pars altera mendaces numeros argueretur, nec taceretur, Anglorum rapinas terra pelagoque tanti Batavo stetisse, quanto omne æs alienum posset exsolvi. Tandem in octuagies centena millia florenorum perscripta cautione deciditur, quorum pars altera trecenis millibus annua pensione manente bello, eo confecto, si quid reliquum foret, vicenis penderetur: alterius semissis, de solutione, reddendisque oppidis, ubi data foret pacis occasio, benigne conveniret. Interim Angli ad mille centum & quinquaginta locis pignori datis præsidio essent: eo nomine damnati Ordines in ternos menses florenos quinquies mille & centenos numerare, tum quicquid præberi militibus mos habet. Remissa in posterum Reginæ mittendi auxilii pollicitatio: Angli qui sub signis erant, quique posthac conscriberentur, in sola Ordinum verba adacti, Ordinum imperio & sumtu militarent. Proinde peremta legati Anglicani, quæ prisco ex fœdere fuerat, potestas invidiosa: retento jure, ut unus a Regina assessor senatui daretur. Seu terra, seu mari hostis Reginæ, aut Regina hosti arma inferret, juben-

tur

tur Batavi classem augere triginta aut quadraginta justis navibus: exercitum vero pedite ad quinque millia, equite ad quingentos. In hæc pacta conventa accepto utrinque latum quicquid retro debebatur, integro tamen jure, quod in Belgas Hispano subactos Regina sibi vindicaret. Et Horatii Palvicini Liguris, apud Elisabetam gratiosi, creditum ad octingenta millia florenorum exceptum hoc fœdere, privatimque compositum est. Non erat cur Anglia pacem mallet, quam bellum tali fœdere, quo & onere levabatur, & munimentum sibi circumdabat. Mox deprehensi iterum, qui in Elisabetam venenum parassent, & in Hibernia felice prælio captoque castello ferox Tironius, in societatem defectionis Momoniam trahens, animum illius asperavere. Nec magis Batavos, quanquam nova apud hostes rerum imago & multa invitamenta quærebantur, veteris propositi pœnitebat. Clarescente in dies novi conjugii fama perlatæ ad Belgas literæ, misso Friasio, quibus imperium in ipsos Isabellæ transcribebatur. Causas legesque pactorum Philippus his vulgaverat. Quando destinatum sibi Pontificis venia, deque gentilium consensu filiam optime de se meritam agnato in manum dare, Belgarumque vel maxime interesset, ad spem pacis, aut præsens regimen coram Principis ora ac nutus intueri, quod suis hactenus majoribus curis negatum, Belgicam se omnem ac singulas partes filiæ concedere cum Carolesia & Burgundia quæ Comitatus dicatur: simulque nomen Burgundiæ Ducis, (quippe possessionem jam olim Galli obtinebant) ita tamen ut ejusdem tituli honorem ipse ac postfuturi Hispania-

rum reges usurparent cum loco principe inter Aureæ lanæ sodales, institutum proavis cætum. Addita cuncta, quæ legum prudentes firmandis contractibus invenere, quo rectius jura principatus & obventiones hisque innexa onera *in* Isabellam ejusque posteros transirent. Insigniora hæc fuere, quod Philippus, clientelare vocabulum usurpans, dare se eas ditiones feudi aut subinfeudati nomine testabatur, quorum hoc icirco adjectum videatur, quia pars magna terrarum sub majestatis imperatoriæ reverentia, quædam & sub Gallici imperii fide possidentur: tum, quod facta prioris sacramenti gratia primores subditorum in Isabellæ verba jussu suo adigebat: ac si quid his tabulis contineretur, quod minus per leges liceret, id sanciebat summa atque regia potestate. Si matrimonium sine liberis solveretur, prolesve mascula & muliebris unquam deficeret, prædictum, uti jus omne ad Hispaniæ dominos reverteretur. Datum tamen Alberti meritis, ut viduitatis solatium haberet Belgicæ præfecturam, &, si qua soboles superesset, usum fructumque, sed ad hæredem nihil transmitteret præter Ducatus Lucemburgici & Comitatus Chiniaci vectigalia. Præscriptus & succedendi ordo, mas uti feminæ, inde robustior juniori, neposque etiam e filia majore minori filio anteponeretur. Dividere aut alienare ditiones, nisi placito regum Hispaniæ vetitum. Quoque pluribus viis donum ad auctores rediret, provisum, si qua mulier Belgicam in posterum adipisceretur, ea regnatori aut hæredi Hispaniæ in manum conveniret. Neu filio uxorem filiæve conditionem quærere principibus liceret, nisi regum eorumdem

dem arbitratu. Iubentur insuper Americæ & Indiæ commercio seque & suos abstinere: tum auspicantes imperium jurare in has leges, religionemque Romanam: quæ contra, si quid fieret, jus Belgicum Hispano committeretur. Signarat has tabulas pater, adhibitis testibus, pridie Nonas Majas. Eodem die filius idemque hæres, Philippus & hic nomine, assensum perscripserat, quæsitis anxie cautionibus adversum jura, quæ ætatis lubrico, aut ob paterni nominis reverentiam sua largientibus succurrunt. Varii sermones, ut in re magna, nec concordes. Erant qui pravum morem arguerent, quod libera hominum capita, ceu privatum servitium, in censu ac commercio haberentur. Barbaris certe usurpatum, ut imperia donarent legarentve, quippe ignaris domino princeps quid intersit: at quibus aliud fas ac nefas, minime his ambiguum, rem esse populi, indeque dici Rempublicam: cujus procurationem, ut apud alias gentes comitiis, aut senatui, ita apud plerasque principi permissam. Nec ullum omnino justum imperium nisi ex consensu gentium cœpisse, quæ tutelam omnium uni aut homini, aut ob turbida suffragiorum familiæ crediderint, solo honoris pretio inductis ut sua post habita civium utilitati studerent. Quod, ut ubique verum, ita in Belgis manifestius, qui nec armis subacti, nec ultro concupita servitute, sed definitis præmiis, & potestate, multa principibus non permiserint, vetito inter prima, ne quam partem fidei suæ commissam abrumperent: itaque filias olim in pecunia, eaque non magna, dotem accepisse: cæteris liberorum præfecturas & minora munerum data. Quibus legibus frustra regium no-

men opponi Belgis incognitum. Gallicam quidem magnitudinem (si exemplis uti libeat) non alio crevisse, quam quod collata in unum fortunæ dona nullus eventus divellat. Quanto autem gravius, quod regionibus bello exhaustis & involutis, quibus hostis in latere validus, infensa vicinia, & externa opulentia, si non adesset, quærenda fuerat, ea quæ centum per annos coaluit velut succus atque alimentum infirmo corpori, subducatur? Carolum tamen Imperatorem, cum privatæ quietis cupidus humanasque curas in filium transferens, legis munus tantum tempore anteverteret, primorum in concilio seque & filium stitisse, ne quid prisci moris desideraretur. Nunc per epistolam abdicari, per epistolam assumi regimen, visuque & alloquio dedignatos populos non in virilem saltem dominatum emancipari, cognito quanquam omni ab ævo nunquam levi malo constare Belgis fœminarum imperia. Contra alii, utinam quidem hoc modo ab insolentia Hispanorum Belgæ bona fide vindicarentur: amota belli causa facile inter partes conventurum: at non adeo veteres Philippo spes atque artes excidisse, ut Belgica seque & posteros exuat, quod securitatis Hispanicæ præsidium, & arcis in morem Germaniam, Galliamque & Britanniam despectet. Sed, ut metum sui undique positis imminueret, repertum filiæ nomen, cui precarium jus, & sub domestica fiducia inanem possessionem dari. Quod nec his, quæ præferrentur, pactis satis dissimulatum, cum natis e conjugio, seu nullis liberis, eodem relaberetur imperium. Quanquam & hoc cui non perspectum, duos & triginta annos continuo celibatu

egressam

egressam virginem ab Hispanis dimissum non iri, nisi infæcundam aut crediderint, aut fecerint? Quam vero illud pudendum, quod Belgæ sui juris semper populi, quorumque opibus Austriaca gens in Hispania ipsa, totque regnorum solio, & generis quodammodo humani cervice consederit, externas palam leges subeant, inque perpetuum moderandi tradanturHispanię clientibus? Has inter fabulas aliæ literæ feruntur, quas Isabella, jam ut domina scripserat, Albertum jubens suo nomine possessionem capessere, mutuumque sacramentum, & cuncta imperantibus solita celebrare. Erat hoc adversum legibus, quæ coram inchoari imperium volunt. Quare non ausus veteri more justum nationum concilium cogere, ac liberam facere consultandi potestatem, singulis seorsim verba præiturus legatos in hoc tantum Bruxellam in duodevicesimum Calendas Septembres Albertus evocat. Sub idem tempus contracta circa urbem vi magna militum, quindecim peditum, duo equitum millia, metum factura contradicentibus. Itaque Ricardotus, in oratione quam pro Alberto habuit, cuncta Belgarum mala absentiæ Principis imputabat. Hinc pro Brabantis respondit Masius, conquisitis, queis novi principis gratia captari poterat. Vbi ventum ad res, nonnihil disputatum, ceu vetere republica: factum quod præsens necessitas poscebat. Atque ita plerisque temperatum ut obsequio conditiones præscriberentur, si tres intra menses apertum fieret, nuptiarum ritus peractos, & ipse Maium intra mensem anni sequentis in Belgicam rediret: interim per rectores ducesque nihil novaretur: præfectum relinqueret sibi sanguine cohærentem. Is electus

Andreas Cardinalis & ipse cui pater Ferdinandus Comes Tirolensis, frater Maximiliani, qui Alberto genitor: maternum genus impar e Philippida Velsera, cui origo Augusta Vindelicorum domo consulari. Additum, uti publicæ privatæque leges & cuncta Philippo jurata manerent. Vti præfecturæ minores arciumque custodiæ & judicum classes e Belgis instaurarentur. Vti Rex testificaretur, quod de feudo in cessione dictum, id Belgis fraudi non fore. Germano suoque militi Belgæ stipendia curarent, quantum ejus ærarium ferret: reliquum, & omne externi militis onus, Rex in se reciperet: Albertusque contentus antiquis principum vectigalibus extraordinariis tributis, & quæ præsidiariis præstarentur plebem levaret. Et in hunc quidem modum pro tempore parerent. Cæterum reverso cum uxore Alberto solemne sacramentum utrinque diceretur, concitis Belgicæ totius Ordinibus, quibus interim Albertus auctor fieret, ut ad conditiones cum Batavis possent descendere. Id quia acrius flagitabatur, nec absurdum putabat in pacificando pares paribus componere, ante discessum Albertus, qui legationem regiam mittere non ex dignitate judicabat, Ordinibus Hollandiæ Zelandiæque & eorumdem sociis literas inscripsit, quibus de conjugio & jure imperii ab Hispanis translato significabat: & sibi summum pacis studium, & ipsis nihil restare cur paci diffiderent. Recte igitur & ex officio facturos, si majori se Belgarum parti aggregarent. Ejus se negotii mandata penes Ordines suos reliquisse. Similem in sententiam Mauritium frater Arausionensis, Arscotiusque & Haurechius precabantur, ut qua polleret apud

fœde-

Fœderatos auctoritate, ea ad optatum belli exitum uteretur: gloriosum id ipsi, nec minus in rem domus Nassaviæ futurum. Auditus & Daniel Molanus, privatus sed clari nominis mercator, qui se mentito fratris morbo excitum Antverpiam, indeque Bruxellam ad colloquia Ricardoti, Assonvillæ, Abbatis Marolensis, Haurechii, ipsiusque tandem Alberti perductum memorabat. Summa sermonum, omnium consilia in pacem inclinata, nihilque omissuros quo Batavis ejus fides fieret, dum Principes agnoscerent, mansuram religionem, penesque ipsos & liberos rempublicam, de Mauritii virtutibus ita Philippum judicare, ut nihil ejus honori detractum vellet: sed & Pannonici belli imperium ei destinaret. At Proceres, quanquam jamdudum certi bellare, magis etiam induruerant, interceptis Philippi literis contraria omnia præferentibus. Super quas accesserat Petri Dannii Iprensis facinus, hominis vecordis, sed quales ferme paratissima periculosis sideribus instrumenta sunt. Is suspectus indiciis captusque immersum se fenori, eque carcere in carcerem protrusum creditorum sævitia narrabat: quibus malis dum finem anxius quæreret, nec inveniret, penus mercimonio in Iesuitas Duacenses incidisse: quorum præses inducto sermone, quantum esset in rem Christianam meritum hominem unum multorum exitio grassantem e medio tollere, animum jam ægrimonia exsternatum in cædem Mauritii inflammasset: præmia filio, ipsique, & si eventus falleret, cœlum pollicendo. Accessisse domestica uxoris hortamenta, quæ curis inquies, nec ærumnarum tolerans, spiritum in ipso virilem requireret. His instiga-

tum ſe, cum idem ille præſes ſacri communione & peccatorum venia firmaſſet, accepto viatico Zelandiam adveniſſe, inde Lugdunum: ſenſimque oboriente turpis auſi conſcientia, & diſcriminis metu tandem ad meliora flexiſſe animum. Quæ cum per intervalla ſæpius repeteret, ſuo teſtimonio convictus, decimo Calendas Sextiles a Lugdunenſibus magiſtratibus ſupplicio ultimo affectus fuerat, etiam de judicum ſuperiorum ſententia. Fuere in parte adverſa, qui, pudore flagitii, rei geſtæ ordinem refellerent. Vt maximis mutationibus illuſtris hic annus, ita belli expeditionum diu quievit: niſi cui libeat peditum paucos prope Noviomagum ab equitatu regio oppreſſos, rurſumque trans Moſam Batavorum turmas cæſo inter plures uno Mansfeldiorum non ſine præda victrices, aliaque conatuum parva, aut irrita in majus efferre. Cauſa otii, quia & Fœderati proviſas ob neceſſitates ſumtibus parcebant, & Albertus, ſtudens oblatæ paci terrorem magnum circumdare, non ante progredi ſtatuerat, quam redditis Gallo urbibus degreſſæ cohortes auxiſſent exercitum. Quæ dum inſolutis ſtipendiis negant præſidia dimittere, & jam formidoloſa in oppido Caſtelleto licentia ad exemplum ſpectabat, contracta illorum in uſus pecunia interiores alios efferabat: præſertim quia & Geldrenſem nuper tumultum Herembergenſis nonniſi præſentibus nummis & ſtatim miſſione ſanaverat. Ac primum querelæ & contumacia. At quo tempore Bruxellæ de novo conſtituendo principatu agebatur, ut fere circa imperiorum mutationes amat turbare miles, pluribus ſimul locis ſeditio exarſerat. Præcipue, qui arcem Antver-

piæ

piæ tenebant, Hiſpani pedites ad quingentos cum nonnullo equite, intenti in urbem ſibi obnoxiam ſcelerum pretio incendebantur. Exacto Auguſtino a Mexia, cui paruerant hactenus, manipularem ſibi præficiunt, lingua procacem, & maxima in turbas culpa fidum ſociis. Viginti duorum menſium reliqua, non Belgicæ tantum, ſed & Italicæ militiæ numerabant: quæ dum expedirentur, interim cogebant oppidanos florenum in dies cum ejus quadrante equiti, dimidium pediti curare. Nec hac ſtetit injuria: pretioſa inſuper veſtis & ſupellex cunctaque luxus inſtrumenta, etiam ſcorta, in contumeliam florentiſſimæ quondam civitatis, indicebantur. Ipſo flagitandi more nihil ſuperbius: tormenta explodebant, donec ultro, numquid juberent, interrogarentur. Iamque Liræ præſidiarii ſociare conſilia cernebantur: & Lucemburgico in fine Walonicas cohortes abrupto obſequio palare nuntii ferebant, cum multis urbe diffugientibus, hi quos negotia aut poſſeſſiones ſuæ attinebant, pars illatam vim diſſimulante Requeſenio, alii Rhodæ irruptionem flammamque & ſanguinem, præterita mala cum metu præſenti conferrent. Legati magiſtratuum præter excuſationem publicæ paupertatis nullum ab Alberto ſolatium tulere. duravitque flagitiorum licentia in annum ſequentem. Modeſtior paulo qui in arce Gandavi miles: ſuo contentus numero aliunde venientes haud acceptabat: quod in communi peccato quaſi beneficium fuit. At Gravia in urbe non jam ſeditio, ſed pugna inter ſe militum, cum Germani juvantibus oppidanis adverſum Hiſpanos in arma prorumperent, ſpe citius conſedit. Poſt quæ turbamenta Albertus

V 6 belli

belli eo festinantior, quod responsa a Mauritio & Fœderatis nulla reddebantur, mansuros in præsidiis milites spe distulit: quantum corradi pecuniæ poterat ex Hispania aut per nominum fidem, in castra ituris distribuens, tum veteribus tum qui novi undique conscribebantur, multa supplementi copia e Gallis, qui pacem domesticam fugiebant. Re expensa in senatu, cumque peritissimis tribunorum, Rhenum transduci copias placuit, invadendis Batavis, aut ut Mauritii labores, qui priores per annos pacata Frisia Fœderatos parte belli altera absolverat, in irritum deducerentur: ubi laxa regio, tergoque per Germaniam patens, nec multum munita oppidis egregias rei bene gerendæ occasiones præstabat. Vtque per se prudens erat consilium Batavos utrinque armis complecti, spoliare tributo, gravare præsidiis, ita isti tempori nihil aptius, quam si acciso cum maxime ærario, & tamen copiis ingentibus, in hostico facile traducta hyems suo Batavos exemplo everteret. Medium sub autumnum propter Mosam amnem convenire jubetur exercitus, cui Franciscus Mendosa imperaret, qni impletis pactionibus e Gallia revenerat. Quæ ubi in Batavis audita, jusso Bommeliam insulam & infera Mosæ præsidere Hohenloio, pars copiarum maxima Arnhemum ductu Principis coit. Interea Albertus capessendo matrimonio imperioq; iturus, prius, indulgente Pontifice Romano, Cardinali dignitate & Toletano antistitio se abdicans, Archiducis habitu in publicum prodit. Pileum sacramque purpuram apud aram Divæ Virginis sacraverat, quæ Hallis colitur Hænoviæ municipio. Celebre id fanum longinquo concursu, &

pro-

prodigiis, quibus testatam numinis præsentiam accolis persuasum. Nam & principum spectabantur dona & e plebe multi, erepti periculis aut morbis arte medica valentioribus, voto se exsolverant: quin & exanimis corporibus rediisse spiritum major fama prodit. Plerasque narrationes aliquot post hæc gesta annis Iustus Lipsius Latina facundia illustravit, quo velut pignore Romanam religionem & imaginum reverentiam obsignaret. Quanquam contra alii scripto disseruere, notas sacerdotum fraudes, aliaque in quæstum conficta, plura, quæ miracula dicantur, forte aut natura accidisse: & tamen veteres magos Ægypti maxime, Tyaneumque & alios damnandi cultus magistros cum sua placita operibus stupendis firmaverint, argumento esse nobis his demum habendam fidem, quæ uni Deo animos allegant, non alias adsciscunt tutelas, nec simulachrorum vetita superstitione pietatem corrumpunt. Postquam ex Alsatia, quam Cæsaris imperio regebat, Andreas properis literis excitus advenerat, post breves complexus & mandata, Albertus in Germaniam digreditur. Nobilissimi Belgarum comites addebantur, qui publico nomine gratias Regi agerent, matronæque & virgines novam principem deducturæ. Inter dilectos Arausionensis fuit, quem plerique ignari, quanta vis esset consuetudinis, in Hispaniam redire mirabantur. Is, cum per Belgicam sua, quæ fiscus hauserat, recepisset, paternaque apud Batavos bona per fratrem, materna per Hohenloium procurarentur, de Arausionensi principatu sollicitus agebat, quem, liberum quanquam multo a tempore nec ulli obsequium de-

bentem, per occasionem civilium armorum ingressi Gallorum circa rectores finito bello eandem licentiam retinebant: nuperque Mauritius misso Aldegondio frustra per colloquia aliasque artes possessionem affectaverat. Sed ille jam sperans Hispani apud regem Gallum commendatione aliquid profici posse, & hoc inter itineris causas habebat: quo cœpto cum jam altius Rheni scanderet ripam, in Palatinatum flexit, sororem Electoris matrimonio fulgentem tum primum visurus. At Archiducem Pragam pergentem, ut cum fratre Imperatore arcana consiliorum participaret, creditumque Romani regis nomen imperatorio proximum sperare, de morte Philippi Regis nuntii assequuntur. Ea res sic habet. Invalidum senecta corpus, & ante, & a vere præsertim proximo, articulorum doloribus frangebatur, cum sub æstatem gravescere valetudo: cui ut remedium ex animi remissione quæreret, Laurentianum lectica deferri se jubet, quod immenso sumtu structum ipsi palatium, cum res interea Belgicæ pecuniæ penuria dilaberentur, inter clarissima hujus ævi monimenta visitur. Inde pinguis cæli & jactationis impatiens, ubi quieti redditus est, in febrim corrumpitur: solito nervi contractiores: simulque virus abditum ulceribus patefcit, in quæ & crus tormentis inflammatum & pectus maxime defecerat. Hæc, ubi medicamentis admotis resoluta, saniem fudere, dictu terrum, quanta vis pediculorum perpetuo secuta sit, ut quidem multis manibus circa unum laborantibus minima pars esset residuæ sordis, quod excernebatur. Mox ubi debile corpus omnisque contactus impatiens mundari

ultra

ultra nequibat, tam obscena tabe viscera exesus, firmo atque invicto adversum dolores animo, quod vitæ sibi restare intelligebat, ad mortis meditamenta retulit: quippe ossium compagi insigne capitis regum imponi jubens, suosque subinde artus filio & natæ ostentans, docebat, quam fragile esset, quod in rebus humanis maximum habetur. Inde fraternam inter ipsos concordiam, & Romanam fidem commendabat, tam serio, ut post sepulturæ ritus de parentalibus anxie caverit, interque solennes divum laudes oleo perunctus, & jam supremis appropinquans, Christi cruce pendentis imaginem eandem, quam pater olim moriens, contrectaret. Mandatis, quæ animum religione sollicitabant, editisque aliquot clementiæ exemplis, duodevicesimo Calendas Octobres mortalitatem explevit, quem ipse diem fatalem sibi vatis monitu prædixerat. Is finis Christianorum potentissimi fuit, & principum quotquot nascuntur ditissimi, annum agentis primum ætatis & septuagesimum, imperandi tertium & quadragesimum. Corporis habitus mediocris, nisi quod frons celsior, tum labia in modum Austriacis gentilem prominebant: vultusque tanto Belgæ propior, quanto moribus in Hispanum concesserat. Mitem ingenio libenter crederes: quippe & accessu comis, nec temere sæviebat: sed quoties dominationi expediret, famam clementiæ haud multum morabatur. Solertiam, quæ non perinde, ut parenti, adfuisse creditur, perfecit ætas & diligentia, cum parcus otii somnique majora ipse, non per ministros, tractaret. Quæ in majus tollentes Hispani æquant cum Solomonis laudibus. Pecuniæ usuum gnarus, Impera-

peratores, Pontifices, ferme quos vellet renunciabat, arcana regnorum ſcrutabatur: adverſus proſpera & ruentia vultu, an & animo æquabili: ſed conditus in diſſimulationem, odiis & ſuſpicionibus indulgebat: ſpei improbior, & regnandi libidine cuivis veterum conferendus: religionis, quæ quidem in externis actibus verſatur, ſervantiſſimus: circa imperii artes principum exemplo excuſatus, & in his, quæ ut privatus peccabat, laudatæ verecundiæ. Bella illi prima ab ætate fuere, ſed præter Gallicum, quod juvenis vidit tantum, cætera per legatos adminiſtravit. De majoribus & poſteris varie meritus, quorum imperium, ut Americanis proventibus auxit, & Luſitaniæ acceſſione, ita amiſſis Goleta Tuneto & Batavis dehoneſtavit. Et tamen in tempora paternis diverſa incidiſſe notabatur, non eo ſæculo, quo penes eosdem homines ſumma virtus & fortuna fuit, ſed cum feminas puerosque & imbelles æmulos, aut hoſtes haberet. Hæc ferme prudentiorum de eo judicia fuere. Alii ob partes infenſi ſuſcepta temere bella, perfide geſta, nec minus cruentam pacem per Hiſpaniam Belgicamque in idem ſævitiæ concitas Gallias, pluraque mala publica & domeſtica exprobrabant: ipſam exitus fœditatem in argumentum trahentes: innoxias ſcilicet filii, uxoris Iſabellæ umbras has patri, has marito pœnas irrogare, quomodo olim Herodes, (qui cum pleraque morum & fortunæ comparabatur) & Regina Cyrenæorum Pheretine parricidia luiſſent: aut hoſtem veræ religionis, omnium qui unquam fuiſſent acerrimum, Antiochi illuſtris & Herodis alterius Cæſarisque Maximini, aut Tyrannum Caſſandri & Sullæ liber-

bertatis oppressorum exemplis merito periisse: quanquam claros sapientiæ, & juris, & carminum auctores, aliosque eodem morbo absumtos memoriæ proditum novimus. Regnorum hæreditatem crevit Philippus filius, cui nomen tertio factum est: tantæque opes nulla rerum mutatione transierunt. In Batavis tamen plurimi homines veteri simplicitate, qui Principi, cui juratum esset, utrunque merito, perpetua se fide obstrictos hactenus crediderant, ea religione exsolvebantur. At per Hispaniam adversum Batavos acria consilia tum primum expediri cœpere, quæ famam de novo rege vulgatam, ut minus vegeti ingenii, redarguebant, nisi usu compertum foret, multa sæpe salubrius gesta sub principe, qui aliorum bene repertis aures & jussa commodaret, quam cui sapiendi fiducia contumaciam addidisset. Sed hæc in tempore demonstrabuntur. E Bohemis Albertus in Italiam transgressus Veneto in solo Margaretam invenit, quæ annorum circiter quatuordecim pacta regis filio, tum regi Philippo ducebatur, eque Graico Pannonica urbe Tridentinas per Alpes Athesim versus descenderat. Frater puellæ Ferdinandus, cui despecta Turcarum vicinitate Austriacam gentem mutandos ad ritus paranti compellere (nam a Romanis plerique discesserant) precibus primum, inde armis occursum. Sorores item duæ, Poloniæ regis, & Sigismundi Battoris Transilvaniæ regionis dynastæ conjuges, infelix utraque matrimonii inter bella plusquam civilia. Nam & ille, dum Iesuitarum consiliis obsequitur vi patrui, cui Carolo nomen, patrio Sueonum regno pellebatur: et hic, iisdem auctoribus inductus, ut tri-

tributum barbaro negaret, tutandis mox suis impar, transferre principatum in Imperatorem cogitur, qui Maximiliano eum fratri regendum tradidit. Is erat qui cum Poloniæ regnum contra Sueonem petisset victus gratia, deinde armis captusque & dimissus, nomen tamen regium retinebat. At Battor titulo permutationis in agros Silesiæ detrusus, cum insuper conjugio spoliaretur, ut gignendæ familiæ inidoneus, mox tædio minoris fortunæ profugus uxorem vetusque imperium recepit, Turcarum auxilia minitans adversus obsistentes. Margaretæ mater aderat Bojoara, quæ Imperatoris Ferdinandi neptis Carolo ejusdem filio nupserat. Hoc illa conjugio nata, cum patrem eundem patruumque magnum haberet, marito, cui magnus avunculus idem esset genitor, pari sorte componebatur. Ferrariam perlatus Pontifex Clemens (hanc ille urbem extincto Atestinorum genere, cum Cæsar nomine, non justo concubitu ortus vindicaret, minis & devotionibus magis quam armis sibi subegerat) admotis qui absentium Philippi & Isabellæ, mandato & imagine fungerentur, solemni ritu unius gentis bina federa connexuit. Mantuam inde profecti obviam Mediolani Sabaudum habuere, qui & ipse affines salutatum venerat. Sic inter Italiæ moras annus transactus est cum modo sacra monimenta viserentur, sæpius opulentas per urbes, certantibus amicorum & subditorum studiis, clara sumtu & arte spectacula Austriacam magnitudinem, & suas Alberto victorias repræsentarent. Sed occasione itineris in externa, nec tamen domesticis abjuncta, digressus, priusquam expeditionem ad Rhenum repetam, pauca finitimis

timis de rebus memorabo, quæ turbatiores hoc tempore, bellantibus inter occasiones fuere. Edsardus Transamasianorum comes Delphizylianis pactionibus velut per vim expressis offensus ad Imperatorem provocarat. Imperator, qui nec externa in res Germanicas arbitria probare poterat, nec exitum videret eorum, quæ nolente civitate decernerentur, hanc tandem rationem reperit, ut abrogatis Delphizylianis legibus ipse eadem prope omnia imperaret. Spe irritus comes cum aliquamdiu augendæ potestatis tempora respexisset, hoc anno civitatem turbis sumtibusque exhaustam, ita ut pecuniam, quam ex pacto debebat, aliaque necessaria nisi novorum onerum indictione, expedire non posset, intestinis discordiis miscere aggreditur. Missi in urbem filii duo, alimentum tumultus: quæsitique e vulgo, qui alios vectigali infensos, quod e novemdecim plebei sodalitatibus duæ recusabant, aut a publica religione diversos contraherent, portasque remolirentur inituro militi, quem alia prætexens in hanc causam acciverat. Sed edita conjuratione, irati magistratus apud Comitis liberos paterna de perfidia queruntur: & morte affectis, apud quos mandata tumultus conciendi reperiebantur, exsilium cæteris ejusdem factionis popularibus, aut mulctam irrogant. Erat inter principes seditionis Grunius, homo domi clarus & magnarum necessitudinum, affinem inter alios Wilhelmum habebat. Is Iohannis Funquii, qui rebus olim Belgicis per Hispaniam præsederat agnatus, haud ita dudum specie privatorum negotiorum in Batavos venerat. Sed deprehensus mandata Alberti ad Edsardum ferre, & quæ ea essent rogatus,

gatus, nihil aliud nisi Hispanicis copiis per agros Transamasianorum peti transitum responderat: quanquam erat credibilius & acceptis jam ante indiciis congruentius, de ipso jure comitatus cum aliis in Burgundia, aut apud Lucemburgum bonis, permutando agi. Hac ille de causa aliquandiu asservatus, ut consilia saltem mora eluderentur, tandem soluta pecunia evaserat, ut violata fide publica belli jure captivus. Sed ejus Funquii hoc tempore repertæ ad Edsardum literæ, queis hortabatur, ne Germaniam ultra spectaret, aliasve spes longinquas, aut irritas, toties elusus: sola vi Hispanica posse in imperium restitui: sed dandum societati pretium, ut ad tempus metari in agro castra liceret, ultionique rebellium in amnis ostia & propinquum sinum classem inducere. Quas ob causas oratus Præfectus Frisiorum Wilhelmus, ut paratum ad necessitates subsidium haberet, recepit curam: atque interim jubet proximis e locis instructum exercitumque militem, exauctoratum a se, in urbem & ejus sacramentum transire. Inde, & si quid aliunde conquiri potuit, firmiore jam civium concordia, quia conjuratio ad cædes & incendium spectasse ferebatur, sed ipsis armorum rudibus ac trepidis, eoque alieni præsidii egenis vexillum ad homines trecentos conscribitur. At Comes, velut accepta non illata injuria, ultro civitatem dicendam ad causam coram senatu Imperatorio vocat, multa queribundus, quod Batavus miles sua prædia popularetur, quod extremis suppliciis in immeritos sævissent, quibus lege agere sine se inconcessum, suosque liberos indignis modis tractassent, adacta & juventute nova in verba, queis debi-

debitam Principi fidem exuerent. Ita verbis adhuc judicia, conatu nihil non hostile agitabant. At filii Comitis ambo Regi Polono, cujus amita prognati erant, inane auxilium ivere, ibique paucis navibus Emdanos exsules, tumultuum causa urbe pulsos, imponunt, additis mandatis ut adversus ejus injuriæ auctores jus armis dicerent. Deditque honori affinitatis Polonus, ut civitatem, si contumax perstaret, commercio se interdicturum minaretur, scriptis eandem in rem ad Ordines federatos literis, ut multo cum fastu, ita mirantibus aliis, quod avito Sueonum imperio extorris & inultus tam longe absitis leges præscriberet. Holsatus quoque Dux, cujus natam Enno Edsardi filius conjugem duxerat, Emdanos mercatu abstinebat, naves suum in littus advectas retentans. Paria apud Danum & Hispanos tentabantur. Aquarumgrani dissidia longius provecta, veteres inter magistratus, queis Dux Iuliacensis aderat, gentili jure urbis patronus & eos qui specie judiciorum exactis aliis rempublicam obtinebant. Mox neutiquam obscuro Hispani impulsu per Mendosam & Clementium præcipitatæ ambages magnis auditoriis solitæ, damnatique Spirensi judicio occupatores: sed cum præstitutum intra diem judicatum non facerent, hostes imperii pronunciantur. De quibus ita decretum est, his opem ferre nec fas nec tutum, ipsos offendere, necare sine fraude est, bona in prædam cedunt. Anno mos iterari proscriptionem sævioribus verbis. Fecialis, postquam cuncta ritu solemni condixerat, proximos Germanorum, Iuliacensem simulque Coloniæ & Trevirorum Episcopos manu militari defendere jus dicentis auctoritatem

tatem jubet. His visum Alberti vires paratum auxilium assumere. Iamque Aquisgranensi territorio præsidia poni, jam pecora & quod in agris obvium per Iuliaci Limburgique militem trahi cœperat. Nec penes illos stetit, quominus nobilis Caroli Magni regia, positarumque intra Alpes regionum diu caput, & in hunc diem capessendis Imperii auguriis Romæ & Mediolano æquata sedes, integris Germaniæ rebus exscinderetur. Perculsi rectores, quos professionis Augustanæ principum gratia & pollicitationes tam repentis mali improvidos fecerant, cum hinc venientem sub Mendosa exercitum, inde belli Hungarici dilectus, ut sibi imminentia, pavescerent, nullis contra munimentis, declinandæ invidiæ urbis imperium populo permittunt. Is precatorem aut arbitrum sibi legit Agrippinensium antistitem, qui justis legibus pacem redderet. Ita vitatum exitium: sed mutati ritus qui per annos quadraginta invaluerant. Nam ingresso urbem præsidio summa atque infima munerum Romanensibus mandantur, demotis quos ab ipsis & inter se discordes Lutheri & Calvini sectatores nominabant. Qui honores gesserant, primum privatam intra custodiam dati, exin multis Belgarum comitantibus, quos ob civiles discordias olim profugos eadem illuc mala sequebantur, graviorum metu, nec adversariis nolentibus, ad Batavos, pars alio fugere. Inter reductos exsules Engelbertus fuit, qui federatis in partibus turmæ quondam ductor, cunctis militaribus vitiis quam ulla virtute cognitus, impetrato apud consilium Spirense pignerandi jure, quod stipendia non soluta diceret in Belgas mercatores injecta ma-

nu,

nu, per domos cum hasta & sectoribus vagabatur. Allectum in urbanum tribunal atque eo ferociorem, unæ atque alteræ Ordinum literæ compresserunt, iniquum ferentes, nec tolerandi exempli publicam causam inter privatos agi, apud judices verum falsumque nomen haud facile discreturos, & ni mos gereretur, adjectis minis. Paritum protinus, cum olim nullis prope in regnis Belgæ homines talis injuriæ securi agerent. Sed vetus est, nec documenti egens, prout arma partium & vires sunt, ita jura temperari. In Cliviis imperium omne consiliarii adhuc ducis obtinebant. Austriacana factio. Ne Berca quidem a Batavis captu moverant se imminentes hæreditati principes. Primores sane Cliviorum ac Iuliacensium, velut ad Ordines nationum morbidi principis spectante tutela consultarant de conscribendis copiis, equitum bis mille, sex mille peditum, in speciem defensandis finibus. reipsa ut rempublicam occuparent. Sed ubi de ductore agi cœptum, aliis Iohannem Nassavium, Hohenloium aliis laudantibus, nec inveniendi stipendii expedita ratio, longa deliberatio tempus adversariis firmandæ potentiæ dedit. Hæc atque alia non magis metuendos Batavis Mendosæ paratus quam suspectos Germaniæ fecerant. Trahebat ille Hispanorum centurias duas & sexaginta, Italorum novemdecim, Hibernicas duas, tum e Germanis cohortes quatuor denarum aut ultra centuriarum, totidem e Wallonibus, Burgundicam unam: quorum omnis numerus peditum ad viginti millia ferebatur. Lancearii Epirotæ turmas sex, Hispani duas, Belgæ item duas fecerant: quinque alias tubi minores plerique e

Bel-

Belgis, & octo majores ex Hispanis Italisque, equites omnes haud multo supra bis mille. Nam cæteri ad turmas duodecim circum Brabantos adversus improvisa præsidium relinquebantur. Multo a tempore haud majores Regiæ copiæ, quarum speciem famamque ingens calonum lixarumque turba, & carrorum mille septies strepitus geminabat: nunquam certe lætior sub Hispanis Belgicæ facies fuit. Quippe tanta mole armorum levata oppida agrique, præcipue quæ Gallis adsita, longis e malis respirabant. Etiam hostis procul alio versus securitati fiduciam addiderat. Exercitum omnem secundus a Mendosa, per invalidam Mansfeldii senectam, regebat Fridericus Herembergensis, castrorum præfecti vocabulo. Mosam Trajecto equites, diversi Venloa ac Rurimunda alii transiere. Inde Iuliacorum per terras Agrippinensesque & alia Germanici nominis, lato itinere, nec ullo inter inermes populos metu: Rheni ripam petebant. Præmissus Barlota dux frequens, rebus audaciam aut celeritatem poscentibus, quantum pontonum cymbarumque in amne repertum unum in locum Bonnam inter & Coloniam compellit. & traductis illac octingentis suorum, machinisque levioribus (colubros quos vocant) duabus, naves Batavorum præsidium agitantes Bercam usque fugat. Ita pluribus militum assumtis vacuo flumine & ulteriore ripa potitur. Gravi interim & licentioso agmine pacatos populos premens Mendosa, quorum querelas effugere non poterat, injuriis moderari aspernabatur. Nam & multorum passim conscientia aderat, nec ignarum divulsam discordemque Germaniam, & veteris armorum glo-

riæ

riæ desuetam: ipsi animus tantum Principi fidus, dumque jussa perageret, externæ famæ & sine viribus odii contemtor. Haud absurdum fuerit, quando nos res ipsa huc locorum duxit, eas nationes, quæ proxime Batavos Rhenum obsident, sub Principum aut Episcoporum dominatu Imperii jamdudum Teutisci partes situsque ordinem perscribere. Vetera certe nomina cum recentibus contendere speciosius quam verius possem: nam & prisci auctores parum introspecta Germania haud eadem memoravere: turbata mox omnia crebris gentium inter se migrationibus: tum obscuritatem auxere secuti interpretes, antiquam famam ad suæ quisque gentis decora trahendo. Hoc ferme asseram, supra Batavos, qui extra insulam Gallicæ oræ proxima tenuerunt, quod Rhenum inter & Mosam patet, & pauca trans utrumque flumen loca silvoso quondam ac palustri solo, priscas Menapiorum sedes fuisse, a quibus Eburones cognatæque his nationes, unde primum Germanorum est nomen, Tungri dicti, posterius Mosellam & Treviros, notum amnem & populum attingebant. Tergum Nervii cum clientibus suis Scaldi amne, quem ultra Morini, & Arduenna saltu complectebantur, qui nunc fines Belgicam, quæ sub Ducibus Burgundionibus fuit, a Francorum regno disterminant. Sed postquam Vbios e regione, quæ Treviros contra est, in partem alteram Agrippa traduxit, aut transgressos ultro in fidem accepit, præsertim addita ab ejus nepte Romanorum colonia, & in his proxima Gugerni incubuere, Menapiorum nomen obsolevit, nisi quod pulsis ad interiora cultoribus cis Mosam ac Vahalim primum, serius Scaldin inter

ter ac Morinos consedisse non inanibus conjecturis videri potest. Ex eo omnis hic tractus, a Batavis ultra Treviros Maguntiacum usque Romanis insessus præsidiis, Germaniæ partim inferioris, partim superioris nomen accepit, quia Transrhenana incolis origo, quod sermonis indicio nunc quoque noscitur. Prætexebantur hac flumini vada, Grinnes, Batavodurum, Arenacum, quæ cuncta Gallica in ripa fuere, contra quam plerisque error persuasit: inde Burinatium, Trajana colonia & Vetera Batavico, quondam bello nobilitata, Asciburgumque & Calo, quo loco fuerint, per conjecturas quæritur. Novesium, coloniam Agrippinam, Bonnam, Antannacum & Confluentem monstrant servata in hunc diem nomina. Posteris temporibus omnem hanc regionem & superiores alias, Austrasiæ vocabulo, quod pars ea Galliæ in Orientem vergeret, Franci tenuere, novorum plerisque in partibus nominum auctores. Quos ubi suæ discordiæ attriverant, Imperatores Teutisci, Principibus aut populis plus potestatis aut libertatis largiendo, jus summum in se traxere. Itaque nunc eam Geldriæ partem, quæ infernæ Bataviæ titulo appellata urbem habet Noviomagum, Clivii cisrhenani excipiunt. His se inserit, indeque longe ripam occupat Episcopi territorium, cui sedes Agrippinensis colonia. Clivios ambit alia Geldrorum portio, quam olim qui regebant, Tutores vocabantur, ubi Geldra oppidum, & ex eo toti genti coalitæ appellatio. Retro Gugernos coluisse vetus descriptio persuadet, & in hunc diem Goga vicus. Agrippinensium in tergo Iuliaci, urbi satis antiquæ cognomines, eosdem nunc cum Cliviis prin-

principes, olim cum Geldris communes habuere. Interiores adhuc ad Mosam Leodici cum Limburgo, Lucemburgi Mosellam & Treviros adeunt. Treviris & Leodico Episcopi imperant, cætera Belgicæ accensentur. At ulteriore Rheni ripa, quæ vetus Teutiscorum sedes & magna Germania, enitentibus primi olim Frisii occurrebant, qui parte sui, qua Minores dicebantur, Caninefates in Batavorum insula populum prosequentes, altera circumfusi immensos lacus & Flævi æstuaria, inde Amasium usque Oceano prætendebantur. His impositi Bructeri majores eodem amne tenus, & jam contra Menapios reliquiæ Sicambrorum, postquam gens ipsa sponte, an vicinorum, vel Augusti armis ad Vahalim concesserat. Ad Luppiam rursus Bructeri, sed minores: quod cum flumen Veteres in Oceanum ferri crederent, recte alii Rheno misceri tradiderunt, per Isalam scilicet, cui Rheni partem Drusus miscuit. Nam Aliso quidem qua fluxerit, tam incertum est, quam illud constat, multo etiam serius nominari amnes, quorum nunc nihil comparet. Verum pulsis utrisque Bructeris, non tamen ut nomen omne abolerent, easdem mox sedes Chamavi, & supra hos Angrivarii cum Marsis tenuere, qui tergum Chattuariis & Dulgabinis cludebantur. Proximi, non eo quo nunc ad Isalam dicuntur loco, Tubantes: & qui ex adverso Agrippinenses spectabant Tencteri: quos propter Vbii quondam fuere. Sed his traductis subiere ad Rhenum Alemanni, Gallicum genus, longius a ripa Catti quos inter & Oceanum ingens spatium Cauchi implebant. Frisiorum a littore ad Albim continui: sed medius Visurgis majoribus

& minoribus erat diſcrimen. Cauchis cohærebant ad mare Saxones, inde Cimbri Albim ultra. Quo tranſito, Viſurgim longius ab mari ſi repetas, Cheruſci tangebant Cauchos, Angrivarios, Cattos, quos circum Suevi plurimis nationibus utramque Albis ripam & Hercyniæ Silvæ immenſa retro ſpatia obtinebant, Germanorum diu valentiſſimi, ita ut & Rheno propiora colentes populos ſæpe dimoverint. Sed per tempora & bellorum vices vix unquam conſtitit his regionibus ſua facies. Nam ut Cauchorum maritima Friſiis ceſſiſſe ex appellatione, qua nunc utimur, credibile eſt, ita interiora, quæ multorum, quos diximus, fuerant a Francis occupata planum eſt, aliunde advecta gens, ſeu diverſæ nationes ſtudio libertatis in fœdus ac nomen compoſitæ fuerunt. His primum in Germaniæ remotiora, deinde in Galliam digreſſis res Saxonum viguere, qui & cis Albim rerum potiti, interdum & Rheno tenus, occiduum hoc latus Weſtfaliam dixere. Singularum nationum hæc ſumma eſt. Geldros Velavo nomine (ſunt qui olim Marſacos dictos putent) Rhenus ad Iſalam effundit, queis contiguos Transiſalanos alibi deſcripſimus. Tubantes hic vetus populi nomen, nec a Tencteris Tarantii abludunt, ſunt & in Comitatu Herenbergenſi, qui Zutfanicæ regionis pars eſt, & Sicambrici nominis reſtant veſtigia, ut & Bructerorum, quos Boructuarios vocavit ætas ſerior, paſſim paluſtribus locis. Quæ etſi doctis ingeniis placuiſſe video, tamen haud diſſimulandum eſt, quod ex ſuperiori demonſtratione apparet, plerisque nationibus longe diſſitas fuiſſe ſedes, niſi validiorum armis huc redactas per ambages conjectare libeat. Zutfaniis

niis ſub ipſum inſulæ Batavæ faſtigium Clivii adhærent Transrhenani: ſequentem in ripa montem, qui dicitur, Ducatum longo tractu Marcæ Comitatus ambit, cuncta eodem ſub imperio. Inde minores ſunt principatus, quos inter Naſſavia Lonam ad amnem Treveris obvertitur, vel numeroſa prole a ſe oriundæ gentis, vel latitudine memoranda. Transiſalanis ad mare Friſii ſuccedunt, quod nomen nunc & ultra Amaſium durat, facto ab Emdanis initio, queis tergum Oldenburgii ambiunt. Sequitur Viſurgim intra & Albim Bremenſis Epiſcopi ditio: poſt quos Holſati, pars quidem Germaniæ, ſed qui Ducatu inſignes, ut Iutiæ Danorum provinciæ proximi, ita principes in ſui parte agnoſcunt quos nunc reges Dani. Interiora hunc in modum ſe habent. Clivios & Marcenſes Monaſterium tegit, terra urbi cognominis ſub Epiſcopi dominatu. propius Transiſalanos Benthemiorum eſt Comitatus, inde velut acclive iter Lingano & Teclenburgio ſolo, quæ ſub Comitum jure ſunt, per Oſnaburgum antiſtiti, Dupholdiam Comiti parentem, Oldenburgii terminant. Alter ordo Comitatus tres habet, Luppium ad amnem ſimilis vocabuli, Ravenſpergium, qui nunc Clivii eſt principis, & Lemgovium: poſt quos Mindenſis Epiſcopi territorium Viſurgi finitur. Hactenus Veſtfalia: quam ſupra Waldecenſis Comitatus, & longius Haſſia ſub Landgravio ad Rhenum, Paterbornenſis Epiſcopus ad Viſurgim accedit, non hic Agrippinenſem, ut quos ante diximus, ſed Maguntiaci Pontificem pro Metropolita agnoſcens. Iam ſi ad Palatinatum Rheni, Francones, Thuringios & Brunovices veniendum ſit, non idoneis

 neis

neis moræ causis rerum ordinem interrupero. Iura pacis in Orsæo primum violata sunt. Oppidum id Bercam supra Rheno imminet e ripa citeriore Cliviorum, qui non obscura loci opportunitate munire quondam aggressi, vix jactis fundamentis, sumtu & diffidiis inter se omiserant. Et Batavis quo minus occuparent perficerentque infamiæ metus obstitit. At dux Hispanus, ubi pro oppido constiterat, ejusque rectores vim contra de jure disserunt, portarum obices securi ipse parat incidere. Simul alii scalas curribus detractas mœnibus admovebant, cum paventes oppidani pandunt aditus. Arcem servabat genus militis semipaganum, non tam rapinarum quam belli expers, quos cæteri irrisu ornatus vilioris, nec ut ipsi longinquarum avium plumis versicoloribus capita insignitos, inde gallipinnios vocant. Hos inanem in speciem moras nectentes Mendosa, carnificem & laqueum ostentans, coëgit descendere. Traducta Rhenum cohorte, quam Buquoius Comes Belga regebat, & Hispanicis duabus, deinde equitatus parte ferme altera, eodem tempore Orsęum, quanquam id quintum intra diem migraturus Mendosa promiserat, & vicus ex adverso jacens Mulsemum nomine permuniri jubentur: dimissis per avia lignatoribus, qui longe quamvis dissita arboribus nudantes, nec ædificiis aggressum abstinebant. Id tum præsidii satis ad transitum amnis firmandum videbatur, quo consilio postea decessum est. Quæ dum geruntur & Fredericus circumsita Germaniæ lustrans, ubique ut subditis imperat, aut minatur ut hostibus, vis ac ferocia Hispanici exercitus multum terrorem non inermi tantum populo, sed & fœdera-

deratorum vulgo rumoribus belli assueto intulit, ita ut extimis diffideret, intimis timeret. Ei pavori obviam princeps iturus, primos ad nuntios evocato milite, qui locis interioribus degebat, Scoto maxime Angloque, cui pars etiam præsidii Brilensis & Flissingani accesserat, Arnhemum venit: eodem equitatus, & ductante Wilhelmo Frisiorum cohortes properavere. Naves, quæ bello idonea subveherent, adversantibus ventis tardius enitebantur. Ipse mox Gravewartam invisens, inde Zutfaniensis territorii & Transisalanis oppidis, queis ab hoste metus & spes ulla defensandi militem partitur. Sed cætera minores per duces cognita. Dosiburgum & Doticomum, qua primus e Germania accessus ad Isalam in dextra insulæ Batavorum patet, ipse inspecturus cum equite proficiscitur. Obviam illic amitam habuit Herembergensium matrem. Ea cum egregio filiarum comitatu post salutem peractam, per jura sanguinis suamque fortunam, quæ sola proximas necessitudines bello distractas, & alia in parte fratrem, alia maritum vidisset, orabat ut quantum belli ratio permitteret, possessionibus suis parceretur. Ita Herenbergæ (Zutfaniæ oppidum est, unde familiæ nomen) demta munimenta, detractum præsidium, eodemque exemplo oppida alia & arces victori non dubie cessura, interim paci traduntur. Tum Castrorum de sede haud diu consultatur: nam cum Bercam circummetari intutum appareret, ne interpositus hostis commeatu sociisque oppidis imparem exercitum abscinderet, exiguam insulam dextro adjacentem Batavorum lateri, non longe infra amnis divortium, Geldrica quæ dicitur, tenere placuit, nec minus

ripam Transrhenanam qua ſe Clivica ditio inſinuans oppido Sevenaria jus Zutfanicum finit. Vtrinque compoſitæ naves pontis in morem, queis commode tormenta & equites tranſirent. Et quando coactum unam in partem periculum metus alios ſuſtulerat, evocantur Oſtenda & Noviomago, Hollandiæque & Zelandiæ extimis milites, ſupplendis copiis quas præſidia exhauſerant. Hos adduxit Hohenloius, ejuſdem inſignis opera fuit, cum Transiſalanas urbes circumfuſo jam hoſte machinis, quæque alia arcendo eminus oppugnatori, inſtruere juberetur. Tum Princeps ad cuncta imminentium ordinanda neceſſarium ratus, explorare quid ſibi virium in armis foret, cenſu acto comperit equites ad mille & quingentos, peditum vix ſex millia adeſſe, aperto certamini minorem turbam, ſed ubi ingenio ducis temporisque & loci præſidio juvaretur, arcendo hoſti ſatis, & pro occaſionibus auſuram. Igitur intellecto per captivos commeatus Mendoſæ Geldra oppido adventare, retro cum turmis primoribusque caſtrorum ad Moſam properat, ſpe intercipiendi Venloam inter & Orſæum hoſtilis præſidii: ſed flumine tranſito patuit ſuſpectas Hiſpanis vitatasque fraudes: ita irriti ſiſtunt cohortes ſuorum ſubſequi juſſas. Certatum & in amnibus paucorum perfugarum inſigni ante alios audacia, qui navem longam Batavorum Rheſam propter excubantem ipſi vectoria allati, tanquam vi fortuita impingerentur, telis obruerunt. Creverat interim novo copiarum adventu Hiſpani exercitus: ſed ipſa multitudo ſibi oneri erat, dum large quamvis devectos Colonia viciniſque oppidis commeatus multitudo exhaurit, nec magis

tium annonæ quam stipendii penuria ca-
n facit : cui subvenit direptio agrorum
mque Montense per solum , quæque alia
aniæ Rheno prætexuntur, præcipua in eos
a qui Romanam religionem aversari cre-
ntur. Initium id prædarum fuit , & miles
gena, seu rustica juventus injuriæ resisteret,
promiscuæ cædis. Nec ea tamen licentia
ni quivit obsequium militis , qui modo æra
ens , sæpe velut otii & imbellis sanguinis
æsus in duces aut socios iram vertebat : ita
Walones & Hispanos subito tumultu arma
centes vix Mendosæ interventus dirimeret ,
iusque prætorium propter fierent cædes , &
nturiones suo a milite spoliarentur. Ipsi quin
am proceres invidia aut consiliis diffidebant.
udovicus Velascus machinis præpositus Mau-
tium imparem virium loco pellere, dein quan-
m Isalam & Rhenum interpatet , ac longius
sa Batavorum viscera penetrare magnificum
patrandique belli ferebat: Herembergensis dex-
ro itinere tutiores aditus & Amasium usque
nulla vi obvia promtam possessionem , aut belli
veluti arenam perpetuo hostis damno ostentans
regionis peritia nitebatur , qua & Transama-
siani Comitis filius vocari creditus , id tempus
in castris agens. Quorum omnium gnarus prin-
ceps captis e literis & transfugarum indicio ,
Emdanam civitatem periculi monuit , suis ipse
firmandis pervigil. Graves quotidie querelæ ad
aulam Cliviam ferebantur , principibus facien-
dæ Hispano invidiæ Orsæensibus , qui mæsto
ejulatu orabant rectores Mendosam pro se de-
precarentur , non jam ut securis & sua obtinen-
tibus otium permitteretur, quæ debita quanquam

ſibi olim ſocordia periſſent, relinquere ſe penates, deſerere agros, ac cedere ultro validioribus, tantum conjuges parvosque natos educere avitis mœnibus liceret, ne velut infim Hiſpanorum mancipia operibus faciendis, perque ludibria & contumelias fœde vexarentur. Vbi aliter non poſſent libertatem ſibi recte vel exſilio conſtituram. Quæ ſegniter accepta inter conſcios aut mitiora ſperantes. Nam quibus præcipua auctoritas, inſenſi Proteſtantibus, ultro adverſum diſſentientes vim Hiſpanicam advocaſſe inſimulabantur. Simpliciores iter Rheno quæſitum volebant, & brevi tranſituras injurias, quæ interim bellantium more excuſarentur: nec uſui, minora mala ulciſcendo majora iritare: brevi flagraturum unius belli incendio terrarum Orbem, ſi ad quasque offenſas vicini arma raperent, & partibus miſcerentur. Huc acceſſerant ipſius Alberti literæ, qui Sibyllæ Ducis ſorori humane reſponderat, neceſſitatem deprecans, & aliqua in præſens incommoda, unde in poſterum, domitis utriusque rebellibus, ſecuritatem Clivio principi ſecum communem fore. Sed graveſcentibus in dies criminibus, juſſa nobilitas præfectique & civitatum legati Cliviam in urbem convenire. Ducis vanum nomen, qui ne morbus recrudeſceret, ſua atque aliena mala pariter celabatur. At Sibylla prudentiæ virilis femina, modo univerſos, modo ſingulos obteſtata, non de Principis vectigalibus augendis, non de finibus diſceptari, ſuam ipſorum libertatem & animam in dubio eſſe: quare expergiſcerentur, &, dum tempus remediis ſupereſſet, in commune conſulerent, ſæpe & lachrymis ſuborientibus miſericordia audientes impleverat. Victis

igitur

igitur dissidiis decretum, ut, primis urbium tumultuario milite firmatis, auxilia undique concirentur. Germania est omnis divisa in pagos decem, quos Circulos ipsi vocant: supernos quinque: totidem infernos. Primus infernorum tres antistites eosdemque septemviros, & sub eorum fide tres liberas civitates, Maguntiacum, Trevirûmque & Agrippinensium colonias: Palatinumque principem & hunc e Septemviris: exinde minores alios complectitur. Alter est Westfaliæ, quem ante descripsimus, in quo principes Clivius, Transamasianus, Valdecensis, & Episcopi complures. Tertius & quartus Saxonum: in illo, qui Misniam & Lusatiam comprehendit, Dux ipse Saxoniæ & Marchio Brandeburgicus Septemviri: Duces Pomeranus, Anhaldinus, pluresque Principes: civitates aliquot: in hoc supremi Antistites Bremensis, Magdeburgensis, minores quinque: Duces Holsatus, Brunovix, Megalopolites, Luniburgicus: civitates ad mare Balticum complures. In ultimo, cui Burgundico nomen, Vesontinus præsul censetur: atque huic olim Belgas suos Carolus adscripserat. Singulis pagis dilectus præest, qui cum adsessoribus minora transigat, in majora concilium indicat. Westfaliæ eo tempore curam obtinebat Simon Luppiæ Comes, quem tum Clivii oravere Orsæum uti a Mendosa reposceret, ac ni pareretur infernorum pagorum quinque legationes Dortmundum evocaret: atque interim retento milite, qui in Pannoniam mittebatur, tributoque Turcico internum periculum longinquo præverteret. Nec eo segnius missi qui Imperatorem precibus fatigarent, quique accolas Rheni Episcopos & Palati-

num Hessuinque & Brunovicem metu irrepentis ad ipsos mali in curæ societatem pertraherent: & Agrippinenses dehortarentur, quominus alimenta Hispanis mittendo communem ruinam prorogarent. Alii Mauritium adiri jussi, gratiis actis, quod hactenus quanto posset minimo finitimorum damno bellum gerere instituisset, orant ita pergeret hostium scelera solida virtute convincere, neu mala invitis illata, quæ sibi ad misericordiam proficere deberent, in iram verteret: sed auctores injuriæ potius quam invalidæ gentis patientiam ulcisceretur. Quod gratum ipsi Ordinibusque, præsertim quia olim sæpius optatum tunc prope sperabatur, ut frustra invocatis legibus, auctaque per impunitatem Hispani libidine, Germani secum arma sociarent. Dictum igitur anno ante octavo cuncta se, quæ Germanico in solo tenebant, tradidisse, promisso fore ut Hispani idem facere, ni precibus darent, armis compellerentur. Quod cum non evenisset, modestiæque damnum, injuriæ præmia adessent, usque adeo ut ipse Albertus, tantorum nunc facinorum auctor, hæres Imperii a multis destinaretur, circumscripta toties bonitate aliquomodo coactum se iri paria hostibus commoda præ verborum inanibus optare. At si ea quæ prædicta sæpe, experti tandem Germani intelligerent, post tot hostilia ab Hispanis patrata nunquam justius subverti ingruentem dominationem, mortuoque Philippo vetere regnandi, exercitu inope ac discordi relicto, nunquam oportunius arma consanguineis cum populis jungi potuisse. At Mendosa ad se missis, usum ita ferre cum aliter comprimi perduelles non possent, nec aliud respondet juris in

tau-

tantum contemtor, ut quæ in Clivios pro Austriacis dici vetera novaque obtentui poterant conquirere dedignaretur. Hispani interim mala in dies graviora, dum aliis inferunt, ipsi patiebantur. Nam & cis Rhenum continuo raptu consumtæ fruges, pulsi agricolæ, cæsa materia, nudum velut ex hostili incendio solum late reliquerant, nec solitum castra subsidium sequebatur, spoliatis aliquoties commeatuum subvectoribus, hinc fames & mox crebra diffugia: nec clam tantum aut singuli dilabebantur: sed eodem die plures centuriæ instituto procul ad Mosellam cursu missum qui retraheret equitem, ut se dimitteret, manu coëgere. Auxerat penuriam, quod incitatus flatu ventorum suoque impetu Rhenus in naves quæ pontis usum præbuerant, seu fabrorum per inscitiam rupta compages riparum commercia absciderat. Eo incommodo admonitus Mendosa obsidium Bercæ, de quo disceptatum hactenus, certo decrevit, quoniam insula illic claustra fluminis, firmusque transitus, & cætera ad tempus non sine infamia retinebantur, illa honestius mansura possessio jure victoriæ: quo magis mirari subit, ultra mensem dilatam hanc curam invalido hoste & longe absito, ni justior in illis partibus moræ species quæsita est. Invitabat etiam occasio, quia Bercam Ordines sæpius interpellati, nec ut alienam reddiderant, nec munierant ut suam. Ineunte anno Boioarus Agrippinensium & alibi Antistes, restitutionis postulata per Ioannem Nassavium Ioannis filium iteraverat, officiosis verbis æquitatem suam testatus. Impensarum obtentum, quo se Ordines tuebantur, ita refellebat, ut diceret primos urbis occupatores ipsos

 fuisse

fuisse & Hispanos ad exemplum secutos tamen aliquoties decessus fidem fecisse, sed interposita mora tandem obsidione præventos: quod si damna & armorum sumtus reposcerentur, at nulla esse justiora quam quibus suum quisque vindicaret: quare si pro Hoia recepta ipse nihil imputare permitteretur, quanto iniquius alieni belli rationibus suum nomen interventurum? Simul demonstrabat locum tutantibus oneri, nec hosti necessarium fore, cum flumen alia commodius transiretur. Quod præcipue movit Fœderatos, ut per singulas nationes acto concilio longinqua intervalla, penuriam militis muniendi laborem expenderent: Et quanquam de impensis non ultra pertendebatur, placuit tamen e redditione oppidi prope desperati plus aliquid quam gratiam sperare. Respondere igitur, sæpe compertum, quod ipsi amicis gratificarentur hosti in prædam cedere: haud injuria igitur se stipulaturos nihil invasurum hostem Germanicos intra fines, neu quicquam facturum, quo Rheni commeatus gravarentur: quæ contra si fieret, damnum Boioarus & alii ad Rhenum Electores sarcirent. Ille vicissim æquiores conditiones rogans, ubi pene convenerat, haud ultra institit, velut conscius paratæ ab Hispano ultionis, quem ad alia etiam cum Germanis Principibus sibi controversa accivisse suspectabatur. Batavos quoque tutandi oppidi cura non ante periculum subiit. Igitur circumfuso jam Rhenum hostis exercitu, munire serum, præterque mala, quæ caveri potuerant, inopinum aliud accesserat. Namque exorta pestilentia intra exiguum loci spatium facili contagio & insigniori strage grassabatur. Causam mali crediderim inso-

insolitam eo tempore Rheni siccitatem, qua nudatus alveus crassis vaporibus cælum, alias quoque autumni vitio corruptum, infecerat. Inde in plebem sparsum virus ut quemque invaserat, ipso humanitatis commercio vulgabatur. At milites præsidio relicti, queis nec victus æque nec habitatio suppetebat, ex multo ampliori numero vix sexcenti valentes supererant: nec magis corpora ea lue, quam animi spectaculo frangebantur. Præfectus loco Scafius nomine, & ipse morbo cubans, acceptis a Mendosa literis, hoc tantum rescripserat, intempestive deditionis mentionem fieri, cum Ordines Agrippinensium Antistiti super reddendo oppido conditiones nuper tulissent. Ea responsi modestia Hispanus, in spem temerariam perfidiæ adductus, alteris nuntiis præmia ipsi uxorique offerebat. Tres interim centurias princeps, quia venti fluminis usum abstulerant, missas aliquoties, & ex itinere revocatas postquam irriti conatus negligentem hostem fecerant, subito pedestri itinere jussit ire, tuendæ insulæ, quæ juxta est, nec nisi per ultimam necessitatem morbidæ intra oppidum turbæ immisceri. Infirma erant insulæ munimenta: & perficere aggressos hostis prævenit, postquam machinas convexerat, tenue vallum globis undique penetrans: simul eques, qua languidior amnis, vado irrupit: ac jam cominus periculum imminebat, cum jussu præfecti traductus miles dispositis ex oppidi vallo machinis & jaculatoribus, quorum præsidio postremi quoque illæsi Bercam intravere, secreta ignium fomenta relinquentes, quibus tuguria corrumperentur. Inter hæc Mendosa, ne qua vis hostibus obsidium interrumperet, jacentia infra Bercam

cam

cam Clivici juris oppida præsidiis occupat. ultro pleraque cessere. Habitatores Burici primum ausos belli violentiæ nomen inane pacis opponere, mox immissum portæ incendium imperiis subegit. Alpæ etiam & Murssæ impositus miles, quanquam hanc Nienarii, illam Palatini quondam uxores nunc viduæ obtinebant, fide nuper ab Alberto accepta ne res armis obnoxiæ forent: quod tum pluribus accidit, nihil valentibus pactis, cum jura omnia intercidissent. Nubilum cœlum juvit oppugnantes, quo celerius tribus locis Bercam accederent. Necdum ad fossam pervenerant: jam positæ machinæ ex insula soloque continuo percussionem minabantur: quo tempore Alfonsus Avalesius equitatum regens, eique tum obsidio impositus, mittit more militari caduceatorem. Oppidanorum consilium, ut potestas rogaretur mittendæ ad Episcopum legationis, ceu confessionem timoris, improbavit miles, fortia hosti respondens, etiam hoc indignatus quod, tanquam majore cura inferior, præfecto vincendus delegaretur. Facto in exterius propugnaculum impetu dejecti Hispani, eo cruentiores, quod nulla præmunitione contemtim irruerant. Sed ubi verberari lorica cœperat, dictu mirum, turris ad flumen spectans, in qua machinarii pulveris suffectura in longum copia servabatur, micante flamma ac subito fragore, velut fulmine icta, dissiliit. Qui causam inquisivere referunt, globi hostilis attritu lapides aut ferream subscudem scintillasse, unde ardorem nitrum conceperat. Eo incendio cœlum omne pestilentia purgatum; sed graviora mala successerant. Nam icta proxima ædium prostrata: aliquot mortales ruina elisi: pars aggeris

is disjecta, quantum vix multis machinis actum foret: ac ni munimentum in morem lunulæ jam in regionem prominens conspectum hostibus & vis inopina usum animi ademisset, penetratum vi fuerat, ante repugnandi aut deprecandi consilia. Nam ad illos quoque pervenerant magnæ lapidum moles non sine astantium pernitie: etiam semihora post cuncta sparsa albedine & commoto Rheno navigia periclitabantur. Intra oppidum vero, ubi in se cuique redire vacuum fuit, horribilem adhuc sonum attonitæ aures circumferebant, oculos quoque peremta aut lacera corpora fœdo visu turbabant. at quoties labefacta munimenta, absumtoque pulvere, quicquid restabat discriminis id manibus suis relictum cogitabant, non jam consilio, ac ne imperio quidem regebantur. Nam Lucas Heddingius, ad quem morte Scafii delatum regimen, jacebat inter alios illapsa mole oppressus. Ægre formidinem dissimulantibus animis in tempore accidit, ut vitam hostis offerret, pacto tantum ne quatuor intra menses militarent, quanquam haud ignarus parum sibi ad victoriam restare: tanto his benignior, fideique retinentior, in quos justa arma habebat, quam quos amicos appellabat. Eam gratiam Avalesius retulisse creditur, memor Cnodsenburgico prælio captivum se quondam & in Batavis liberaliter habitum. Quinto die peractum obsidium: & Mauritius spe dejectus, qua longas propinqua hyeme hostilis impetus moras præceperat, non reperit tamen quod accusaret, præter repentis fortunæ multiplices casus, & suas copias extra finium propugnationem nihil sibi permittentes. Quæ dum geruntur, pars altera Hispa-

Hispanici exercitus, quæ Rhenum transgressa contra Orsæum consederat, inutili fastu aspernata redemtionis pretium, Zutfaniorum ultima & Transisalanos agros furtiva populatione incursabat, levi in ipsos damno, sed per interjacentes illa Germanos rapaci nec incruento itinere. Plurima sævitiæ edita exempla infestis per vim oppidis atque arcibus, quæ flumina inter Luppiam & Ruram jacent. Sed promiscuas in vulgus cædes unum facinus & viri claritate & flagitiorum multitudine obscurat. Viricus erat Falcosteinius Comes terræ Bruquiæ (Bructerorum eam fuisse olim vox ferme persuadet) religione cum Batavis sentiens, & solitus in concilio suæ gentis Hispanicæ factioni liberas voces opponere. Habebat is secum milites centum, agrestes aliquanto plures, tutamen infirmæ arcis, qui rapinas Hispanicas metu sui, interdum cædibus coërcebant. Iussus igitur satellitium dedere, cum Germanicas leges invocans abnueret, misso ad obsidium Lopesio & longius quam pro viribus certato, ultima prævenit, pactus vitam sibi ac suis, fortunasque salvas: quas majores vero fama vulgaverat, quod ipsi ad causas exitii accessit. Nam contra fidem arx direpta, abducta uxor, præsidium obtruncatum, ipse in custodia habitus, ibique detentus aliquot per dies invitatur ut cœlo liberiore frui velit. Mandatum ejus interimendi Petrus Agajus acceperat, sed ita ut in casum cædes referri posset. Ibat per humum manantem militis sui sanguine, cum secuti custodum specie mortis exactores hastili percussum, inde ferro transadigunt: & qui familiarium comitabantur, idem fatum subiere. Vulgato rei ordine, experrectæ ad ultionem

tionem Comitis necessitudines, atque ipsa populi indignatio acrior fuit, quam ut consilium Iuliacense eam rem silentio transmitteret. Cui Mendosa tam negligenter respondit, ut satis haberet jussum negare, quod impunitum patiebatur. Addiderat nec sine cælesti numine evenisse, ut jure belli caderet, qui publico seditionis atque impietatis crimine jamdudum perire debuisset, multum incusata viri contumacia, inter crimina & hoc numerans, quod ad latinas suas literas Germanice ignaro ejus sermonis, velut per contemtum, respondisset: tum, si quid gravius interdum accideret, patientiam ipsis commendabat, sine qua nec se parem regendæ multitudini,inopia & injuriis concitatæ. Verborum ludibria res sequebantur. Clarissimum Transrhenanæ regionis oppidum est Vesalia, mercatura & Belgicis artibus celebre, quas sæviente religionum crimine frequentes illinc convenæ invexerant. Ea civitas sub Hispano judice suam præ cæteris gravem causam existimans, honora legatione, & donis prævenire ducis animum instituerat, quo ille intellecto, non eum se respondit, qui induci posset, quod factu esset opus id quo minus perageret, aut qui bonis bene facere nisi munerum persuasu nesciret: at non aliam sui demerendi rationem, quam si sacris publicisque rebus vera ac pristina facies redderetur: eum sibi aspectum pulcherrimum magni muneris instar fore. Quæ ideo dicta, quia Vesalienses jussi sæpius a consilio ducis Romanos ritus intra mœnia admittere præfracte abnuerant. Mox cum, transiturus Rhenum omni cum exercitu, Hispanus ingens equitis ac peditis præsidium recipi juberet, quod jam Burica in proxi-

mo fecerat, caverique insuper nihil per hostium arma istis in partibus novatum iri, intellectum facile discrimen: quippe obsequium mutationem status secum trahebat, ac si renuerent, miles licentiosus prædæque avidus vix jam ab oppugnanda urbe continebatur. Quæsita igitur apud ducem placamenta, vitataque in præsens ira, præbito frumento stipendioque centies mille Thalerorum, quæ summa non collato tributo publico ex ærario soluta est: ortaque de nummi pretio cives inter & militem contentio pene periculum renovasset, ni rectores concitatos utrinque animos temperassent. Hac pecunia, & si quid præterea vicinis ex oppidis contractum aut Bruxella advenerat, persuasus est a Mendosa exercitus, ut, quod abnuerat hactenus, relictis aliquot in citeriore ripa præsidiis trans Rhenum se duci pateretur. Inde Luppiam transiere, ponte quem Vesaliensibus faciendum imperaverant firmo ac solido. Nam quem cannabinis ex fascibus vinctisque materia lateribus imposuerat scaphis novis jactans se artifex, ut pleraque talia in speciem blandientia usus respuit, singulis quippe pervium, pluribus simul ancipitem oneris inæqualitate. Ibi ex Velasci sententia potius visum ad Isalam penetrare, quam procul finibus nec certo commeatu ingruentem hyemem, & soli Frisii uligines experiri. In ipso itinere exactæ a Monasteriensibus pecuniæ bellique instrumenta: quos Fœderati Ordines contra monuere, ne quid a se pacatum exspectarent, si hostis ipsorum studiis aut ignavia increscceret. Resa inde & Emmericum adjacentia Rheno oppida per metum præsidia accepere, cui Mendosa numerum primo non

admo-

admodum gravem præfinivit, tanta famæ irreverentia, ut immissis pluribus, continuo violaret, quod in ipsius potestate fuerat omnino non promittere. Resæ oppidani potestatem exeundi oratam non impetravere. At Germanus centurio, quem quadringentis cum militibus Emmericum urbem intrare jussum Mendosa sacramento adegerat, ne quos ultra admitteret, missum haud multo post cum cohorte Barlotam fortiter exclusit, palam professus, etiam sub infido duce fidem sibi constituram. Moleste tantum sui contemtum ferebat civitas Romani cultus retinentissima, & quæ suadentibus Iesuitis advocandi eas in partes Hispani potissima auctor privatim innoxium sibi bellum pepigerat. Cujus promissi testes literas Mendosę ipsius manu signatas cum missus ex urbe sacerdos, velut exprobrando, ostenderet, non aliud responsi tulit, quam ad religionem resque regias provehendas tantam casuum varietatem non posse iisdem semper consiliis gubernari. Tum ille: Nec igitur posthac, inquit, mirabimur rebellem Batavum omnes vobiscum conditiones aversari, ut qui, cuncta vestris utilitatibus metientes, fas ac jura etiam hostibus servanda in amicos abrumpatis, hæc quidem facinora & studia hominum infesta & Deum insuper ultorem habent. Nec tamen hac libertate Hispanus movebatur, quin continuo Isaliburgum, oppidum interius ad Isalam veterem situm, civium cæde irrumperet. Inter quæ princeps ut hosti ad se adventanti viam auferret, jubet ire navi fossores, qui aggere Emmericum propter (Hetteræ loco nomen est) inciso Rhenum tunc forte tumidiorem planis superfunderent. Iamque proxi-
ma

ma ſtagnare cœperant, cum ſuperveniunt Hiſpani, relictumque ſub Hohenloio præſidium primo glandibus adorti, advectis deinde in aggerem machinis loco pellunt: ita clauſi hiatus ſimul ultro flumina ſidere. Quod cum fefelliſſet, Mauritius neceſſarium ratus loca Clivici juris, quibus hactenus pepercerat, hoſti propinquo præripere (quippe is ad montem, cui Altenenſi nomen, conſederat) Sevenariam, oppidum ea in parte, quam cum exercitu ipſe tuebatur, tradi ſibi jubet, acribus in præfectum minis, ut ſibi negantem quod hoſti permitteretur. Eundem in modum occupantur ejuſdem ditionis alia, ſed inſulam intra Batavorum ſita, mutatus olim amnium curſus, ſeu principum pactiones terminos confudere: Huſſa ſcilicet oppidum, & arx Lobecenſis, ubi Clivicum vectigal exercetur, quem locum Heriſpichi nomine & impio dolo, quo Gothofridum Normannica e gente Friſiis dominantem Carolus Craſſus interemit, ejus ætatis auctores inſigniunt. At Mendoſa Mauritianas ex contiguo artes timens, ſevero imperio militem continebat: totos decem dies noctesque aperto ſub cœlo ſtetit agmen: nulla niſi intra ordinem & in armis & humi quies. Ita frigore & inſomnia, ac poſtremo, quia conſumtæ circum fruges, nec ad rapinas dilabi licebat, fame graviſſima fatigabantur. Inſtructiſſimus erat peditatus æmulis inter ſe nationibus: ſed nocebat mos inveteratus partibus regiis, ut præcipuum robur in equite ponerent, qui tum fractus malis aut metu imbellis & alios fiducia nudabat. Pauci ſæpe Naſſovianorum ter tantas hoſtium manus perculere: equorum ingens præda: etiam viri gregis ritu agebantur, ita ut

tædio

tædio & onere captivorum, cum plerique expellendæ famis avidi in poteſtatem non inviti venirent, nec redimerentur, edictum fuerit, ne quis ultra vivum hominem caperet. Omnique adeo hoc tempore quo circa Rhenum bellum hæſit, cum Princeps, modico interdum comitatu, Ordines hoſtium propter ſpeculabundus adſiſteret, aut edito loco panderet aciem, modo & miſſis ſuorum primoribus equeſtres concurſus proliceret, nuſquam Hiſpanus aut caſtrorum quietem turbavit, aut ullis certaminum ſe primordiis implicari paſſus eſt. Erat nimirum ducis prudentia parum fidere animis, licentia non minus, quam egeſtate corruptis, ſed hæc ipſa pavorem militis alebat: &, ni minima etiam pericula Batavi rebus ſuis ſemper maxima æſtimaſſent, erat in tantas copias egregia audendi occaſio. Cum vero, omiſſa Rheni ripa, jam recta Iſalam petere conſpiciebantur, Mauritius relicto circa principium agri Batavi præſidio cum navibus adverſus ſubita, & ut hoſti commeatus faceret arctiores, ac firmatis quæ circum minus valida, pontes, machinas, vimq; omnem armorum Doſiburgum rapit: quod juris Zutfanici oppidum ductæ Arnhemo foſſæ, Druſi quæ vetus eſſe creditur, Iſalam venientem e Weſtfalis amnem affundit. Hoc loco aditum illi in Velaviam obſtructurus ad ipſum confluentem caſtra vallo munit, quod altum pedes octo, in latitudinem infra quadraginta, in ſummo quatuor & viginti patebat, ad ſenos præterea pedes eminente lorica, circumducta vallo foſſa: ſed & interior altera, præter muniendi morem, relinquebatur, quæ accelerando operi propinquum aggerem ſubminiſtraret. Quæ dum fiunt,

Men-

Mendosa, Doticomum ditionis ejusdem oppidum, quod horæ itinere Dosiburgum ducit, machinis verberabat, jamque tertium intra diem inhærebat fossæ, non denuntiatione ulla, ut ritus belli hactenus habebat, sed periculo quam minis obsessos territans, & certus primo quoque sanguine ad exemplum abuti. Frederici Herembergensis precibus effectum creditur ut deditio admitteretur, exarmatis militibus, trecenti qui erant, jussisque sex per menses bello extra Hollandiam Zelandiamque absistere. Data & oppidanis incolumitas, qui continuam viginti annorum fidem eo primum tempore mutare cogebantur. Hac una, post Bercam, tam tenui victoria cursus Regii exercitus stetit, agnito errore, quod non abrupta prius mora Dosiburgum irruisset, cessurum protinus, ni Mauritius accepto tempore se illuc suasque artes tulisset. Nec tantis copiis dignum aliud aggredi, aut anni tempestas, aut victus temporumque ratio permittebat, aucta hucusque inedia, ut quinque intra dies, panem sibi non gustatum crebri perfugæ affirmarent, vulgatisque cum fame aut fœda per alimenta morbis amplius septem millia hominum consumta. Re ad Andream perlata, redditisq; mandatis consilium suscipitur atrox, hyemandi in Germania cum omni exercitu. Multa sæpe Hispani improbe atque inverecunde fecerant: sed vix ante judicia hominum ita contemsere, ut non obtentu aliquo sua facinora velarent: hanc vero consilio publico tam aperte illatam injuriam hoc unum excusaverit, quod neminem esse tam innocentem arbitrati sunt, quem non perire potius quam res suas in discrimen adduci oporteret. Nam illud quidem constat,

t, si tot cohortes alæque, aut verius tanta se-
:iosorum colluvies egestate accensa, in Bel-
:am incubuisset, novo cummaxime imperio,
tera defectionum exempla metuenda fuisse.
:tro igitur ducens Mendosa Sculenburgo arce
ıtfanici juris in deditionem coacta, fœdera-
rum finibus agmen extulit. Abeuntis vestigia
inceps sequebatur, nullo ante suorum operum,
ıam tunc defensa patria, gloriosior, quam lau-
m magni sæpe duces ante triumphos & mu-
les coronas posuere. Iuvabat inspicere vacuas
strorum sedes, & rudia hostium munimenta.
:d triste spectaculum ægri sauciique magno
ımero strati jacebant, quos ab exercitu deser-
s injuriæ cœli rerumque omnium inopia af-
ctabat. Hostis victu refecit, quorum sui non
iserebantur. Nam & Octaiola quem Dotico-
i Mendosa reliquerat, a caduceatore princi-
s appellatus ut miseros tecto juvaret, militari-
r magis, quam humane respondit, valentibus
ıntaxat vegetisque corporibus ista intra mænia
ıcum esse. Post equestria aliquot prælia prospe-
: pugnata, Ludovici maxime Nassavii ductu,
ıptumque Comitem Buquoium, Mauritius
rnhemi consedit, belli in annum sequentem
ıratus eo contrahens, nec minus providus, ut
ictus & arma periclitantibus circum oppidis
ıppeterent. Ac priusquam copias omnes solve-
:t, comperto Emmericanam civitatem imperia
Iispanica post experimentum impatientes ferre,
Iohenloium mittit, ut præsidium vi machina-
um exigeret, Mendosaque tum Rhesæ in pro-
inquo hibernabat, nequicquam ferre suis auxi-
ium cupiente, quia perfossus Rheni agger iti-
ıera inundaverat. Nec tamen placuit vacuæ

Y urbi

urbi præsidium imponere suo juri, suisque consiliis relinquebatur, ut istud etiam exemplum hosti invidiam augeret. Eadem spe Sevenaria Cliviis redditur. Inde Hagam profectus una cum Senatu, veteri de more, nationis cujusque Ordines monebat, majore exercitu opus: quare stipendia & extra ordinem sumtus largius ministrarent, quanto nunc hostis unam in partem gravior incumberet: rescinderentque noxias cunctationes, omnes alias necessitates post unam habentes. Eodem tempore clara per istas regiones funera ducebantur. Florentius Palanteus Comes Culemburgi, inter primos olim duces conjuratæ adversus inquisitionem nobilitatis, mox cognitus impar curarum & propria ipse otii cupidine intra partes a se constitutas ignotus consenuerat. Sed notabilius privatum egerat Philippus Aldegondius, quem Arausionensi indivulsum, urbesque & populos regentem olim qui viderant, ad ultimum usque diem literata quiete reconditum mirabantur. At certe Elbertus Leoninus in umbra studiorum quondam educatus, & ante pacem Gandavensem regiarum partium minister, tunc summus Geldriæ juridicus consiliis publicis immoriebatur, homo natura consecutus, quo veterum magistrorum præcepta nituntur, ut affectu pene omni vacaret, adeo quidem, ut partes quoque non studio ullo, sed quia sic invenerat, sequeretur. Mirum dictu, quibus interim flagitiis Germaniam exercuerint Mendosæ arma, nullo jam discrimine irruptis oppidis, queis vetusta pacis fiducia vim resistendi ademerat. Eodem plebs rustica concesserant, perfugii spe, sed congestis opibus faciliorem raptoribus prædam facturi. Satis ipso trans-

transitu agri vastabantur, indicta & in sequentem annum sterilitate, quippe eo tempore attriti quo semina solo inferri debuerant. Non minus fœda arcium direptio, quas viri nobiles tenebant, Hispanicarum plerique partium ante hæc scelera fautores. Primus in Monasterienses, finemque Benthemi impetus fuit: qui cum alendis copiis non sufficerent, Reclinhusa Lupiam inter Ruramque ad Agrippinensis Episcopi territorium pertinens adjicitur, urbem ubi Dorstam Velascus machinis rituque bellico oppugnatam cepit, ferente has contumelias Antistite Boioaro, cujus silentium subditi pro arcano in se federe interpretabantur. Hinc ad Montenses Marcensesque & longius processit malum, donec in Cliviorum utraque ripa consedit, multisque illic urbibus oppressis, quas adventantium violentia intactas reliquerat. Aliæ, in quibus Clivia ægri principis sedes, venali misericordia transmissæ. Tantumque prædæ fuit, ut gregarii quotidie milites ingentes pecunias Antverpiam trajiciendas Agrippinensibus mercatoribus numerarent. Avaritiam fastus, & hunc quoque sævitia onerabat: nam contemta victus frugalitate, quæ istis populis avita est, longinquas dapes, & cuncta luxuriæ instrumenta ignarissimis hominibus imperabant. Quod si quis obsequio tardior aut divitias condere videbatur, aderant verbera & tormenta, truncati artus, incisa cutis; fuere & qui vivi ustularentur: quin & gravidarum mulierum & infantium pœnis terror quæsitus. Cujus immanitatis & cædium innumera exempla Germani ex testium fide publicarunt. Nec minus constabat, totos Deo sacratarum virginum cætus nobilesque domos

ſtupris pollutas: tam efferа militum libidine ut nec immaturæ ætatis miſereſcerent, & cum uxorum pudicitia illuderetur, adhibiti ſint ſpectaculo mariti, quin & matres coactæ filias producere. Hæc populi pacem profitentis facinora, quæ nullus unquam victor jure belli defenderit, vix credibile eſt quam ſegniter ac remiſſe tulerit gens ſæpe gentium domitrix, ab omni certe ævo flagrantiſſimæ libertatis. Sed, præter altum otium quod ferociſſimos quoque animos emollit, ſparſi in multos imperii iſtud vitium ſentiebatur, quod ipſi conventus tarde, at ſtudia, æmulatione potentium, multo difficilius coibant. Ita optandum maxime Hiſpano, nec ſine ejus opera, concilium ex concilio trahebatur: vix interim auſo quoquam, dum publica moles armorum cunctatur, ſuis ſibi viribus injuriam arcere, niſi quod Oldenburgi Comes, Bremenſiſque & Oſnabrugenſis Antiſtites & Ioannes Naſſavius longius ſiti minas ad ſe uſque penetrantes fiducia tumultuarii militis contemſere: quorum exempla deinde ulteriores tutius ſequebantur. At pro Cliviis & proximis Weſtfalorum preces & literæ pugnabant: Carolo Nutzelio maxime, quem rebus Cliviæ ordinandis oratorem Imperator miſerat, deteſtante perfidiam, dedecuſque Auſtriacæ domus, cum ſub Philippi Albertique auſpiciis, contra naturæ hominumque leges, contra pacta, Romanæ religionis vindices tam contumelioſe inſultarentur. Paria Dux Lotharingus loquebatur, qui tum filia principi Clivio in matrimonium data, filio ſororem Regis Galliæ ducente, nec deſerturus neceſſitudines ſuas, nec ipſe deſerendus oſtentabat. At a Rodolfo natura cunctatore

ore & jam metu an tristitia in secretum abdito, t non nisi per literas nosceretur, quanquam & Vestfali & ab his impulsi Principes quotquot l Rhenum colunt, quotidie non tam ipsum iam ministros, quibus ille sui arbitrium perisserat, fatigabant, præter legationes & verba hil expressum. Ad quæ Albertus tum Mediolaagens & Bruxellæ Andreas causam malorum nnium, cum ipsis belli initiis & pacis ad id que tempus mora, rebellibus assignantes, quæinque exprobrabantur flagitia, ubi inficiari on possent, brevem necessitatem vocabant. solentior Mendosa, qui se Regi suo militann, quominus herili imperio pareret, negabat agnorum nominum sono, aut trucibus minis, t ulla re alia quam armis posse depelli: addi, si quid Cæsari, si quid Germaniæ in viribus s fiduciæ esset, eas tum usurpandas fuisse cum nna, cum Berca milite Batavo tenerentur. pe cunctis se Lutheranis hostem, ac nimium i inultæ impietatis exactorem eas in terras initus missum per vaniloquentiam jactabat. n quatuor exiguo minus menses Hispanica na per Germaniam volitantia viderant, cum o anni exitu decretum ab Imperatore ad endosam, alterum ad Fœderatos venit. illi iumera objectabantur: his, quod pauca ad ieni divortium loca Clivici juris occupassent, irrupta Monasterii ditione sacerdotes egist captivos: tamen utrique jussi Germanici perii solo decedere, rapinas ac damna repae, solvere captos, alieno in posterum abstie, eadem pœnarum sanctione, velut in paria cantes.

 HV-

HUGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBUS
BELGICIS
LIBER OCTAVUS.

Bduruerat quotidianis querelis in tantum Hispani animus, ut per ipsos dies, quibus ab Imperatoris feciali, legatisque Lotharingis coram accusabatur, Calcarem Clivicam urbem Romanæ religionis, quæ juris sui, an hyemis præsidio, receptare militem abnuerat, tormentis verberatam, portæ per ruinas non sine sanguine irrumperet. Goga quoque, ditionis ejusdem, tormentis subacta est. Gennepa & Xantemo permissis incussum terrorem pecunia redimere. Lutheranismi & Calvinismi odium tam pertinaciter jactabat, ut Patelbornensi Episcopo aliisque imperaret purgare terras noxio vulgo: ni facerent, venturos milites, qui nec vitæ sontium, nec cæterorum fortunis parcerent. Formidolosum id imprimis Vesaliensibus, qui Romanos ritus restituere jubebantur, consilio Ducis Clivici jus principum usurpante, quorum per Germanicas leges de religionis usu liberrimum arbitrium est. Fœderati certe Ordines senatoribus ostenderant, rem esse in-

dignam, ad nutus barbaræ gentis, quæ omnem pietatis sensum factis a se abdicaret, sacra publico jure firmata his eripi, qui a parentibus ea tradita accepissent: hortati & civitatem ne in Dei causa vim hominum nimium pertimescerent: quin fortia caperent consilia adversus procellam brevi spatio evanescentem: se quidem nec communium sacrorum, nec hospitalis beneficii immemores fore. Sed metus propinquus, spes remotæ animos subegerant. oratoque frustra ut templa partiri liceret, exactis qui fuerant ministris, ædes ludique literarii Iesuitis, imprimis illic inviso hominum generi, patuere. Coriblano Garzadore episcopo Osigerdensi, qui nuntii nomine res Pontificis per inferiorem Germaniam agebat, solennes lustrationes peragente, aspergi humum, ipsos suggestus velut impietatis reos flagellari, dein longas Missæ ceremonias, apta ostentui omnia, plebs urbana, simplicioribus sacris quinquaginta per annos assueta, pars indignabundi, pars non sine risu respicere. Sacerdotes in magna templorum solitudine, populus suos ritus tantum requirens, quantum alienos detestabatur, infesti mutuo suspectique egerunt, per omne id tempus quo Hispanorum copiæ fines obsidebant: iis postea digressis, simul qui eorum vi nitebantur excessere, civitas libertatem & mores recepit. Iam inclinantibus in ultionem Germaniæ consiliis, Mendosa, quanquam prætulerat hactenus ex usu Regis fore, si vincendi bellum inciperent, & se juris Quiritium inscientem militari agere malle, reipsa conscius non duplicandos hostes, exploratis per homines idoneos principum & auctoritate præstantium studiis, quæ ipsis vincula, quis fœde-

rum modus, neque muneribus neque aliis artibus abstinebat, ut coëuntes distraheret. Tandemque operæ pretium visum est conquirere, qui causam tam deploratam verborum præsidiis fulcirent. Scio ego miraturum non neminem, quid tum ab ipsis vel in speciem afferri potuerit. Quare ea quæ legati Andreæ apud conventum Rheni accolarum, Agrippinensium in solo, dixere, quam potero brevissime referam. Hi postquam diu eorum, ad quos venerant, nomina & mandata contra morem legatorum quærendo tempus extraxerant, tandem velut impulsi ad subitariam defensionem, dolere sibi ajunt, quod veræ religionis inimici, rebellium fautores, principum aures ac publicos conventus falsis aut invidiosis vocibus implerent, quasi nefas esset communi causæ orbis Christiani, quam rex Hispanus defenderet, pauca in singulos incommoda condonare. Nam non regis libidine sumta hæc arma, sed coërcendis prædonibus, qui, contemto Dei hominumque imperio, ex scelere jus facerent. Vbi tunc istos conventus & Germaniæ conscriptionem, & horribile decreti carmen, cum Arausionensis bello perfido unum, exemplo principes omnes peteret? armatas a Deo potestates, ut malis undique nascentibus occurrant, justas sæpe neglecti muneris pœnas dedisse: at ipsos non alienas tantum dissimulasse injurias, verum & suas, cum vastarentur agri juris Germanici, castella atque urbes tenerentur a rebellibus impune. Non habituros obtrectatores, quod tam acerbe exagitarent, si sui officii memores Germani, quibus arbitris Hispanus conciliari toties noluisset, perpetuos pacis hostes coëgissent semel arma ponere, nunquam sine

finito-

initorum damno exercita. Quid enim non da-
um a rege patre aut filio tranquillitati Chri-
tianæ, qui, vitandæ omni invidiæ, alienata ab
e Belgica, æstatem proximam, magni exerci-
us domini, spe sola concordiæ trivissent, donec
nilitem cum hyeme inopia oppri meret, quippe
ffuso honestissime ærario, ad Galliam bello &
ræsidiis liberandam? Tum quoque, quanta
otuisset, adhibitam diligentiam disciplinæ:
ujus quam difficilis esset cura, sensurum, siquis
Mendosæ in id onus succederet. Nullum in lo-
a ipsorum infessa jus victoriæ intendi. Hospi-
ium & brevem custodiam quæsita: eoque di-
ectu præsidia disposita, ut Batavorum excursi-
us obnoxiæ regiones undique præmunirentur.
Quæ militum delicta providentiam ducis aut
œnam effugissent, exigua, si quis cum Caroli
mperatoris Philippi beneficiis componeret: re-
niniscerentur & fœderum. Quomodo enim li-
erum sibi dicerent in hoc bello neutras partes
equi, principes, episcopi, civitates, non tantum
eteres Burgundionum socii, sed quos Carolus
d propugnandam communi ope Romanam re-
igionem sibi obstrinxisset? Quoties eo nomi-
e denuntiationes a præfectis regiis interpositas?
uoties Clivios appellatos, ne contra Venloa-
as pactiones fugitivis receptum, hostibus trans-
tum darent? Ipsorum civibus, armis, commea-
u aucta hostium scelera, cum tamen Parmensis
Buricum redderet, contra Resam castellum de-
iceret, quietem ipsis in bello permitteret, dum-
nodo Gravewarta insula Batavo auferretur. Ne
ic quidem obtemperatum: idque constare re-
gi Transrhenanæ possessionis jactura, cui pro-
nde longius iter quærendum fuerit, ad sua re-

petenda, quid tum si non sine aliquo illorum damno, quorum id culpa evenerat? Multo etiam iniquius facturum Coloniæ episcopum, si Monasteriensium aut aliorum querimoniis nimium moveretur? potius, quod pontifex ullus Agrippinensibus, quod sacra adhuc essent, agendas Philippo gratias, qui impium bellum movente Truxio, contra decreta Germaniæ, nemine Germanorum contra eunte, quibusdam vero etiam principium hinc quærentibus grassandi in sacerdotes, rebus suis post Boioari preces habitis, Novesium ipsi, mox Bonnam armis reddidisset, testato salvas sibi impensas esse debere. Bercam quoque ereptam rebellibus &, dum alibi Albertus occupatur, amissam: ac nuper, dum spes fuisset ante vim reddendæ domino urbis, honori ipsius diu donata agendi tempora. Hæc si expenderent, melius sibi consulturos, quam tenuium malorum improvida miseratione majora iritando, & quorum sero pœniteret. Si pax turbaretur, concitorum capitibus impendere ultionem: Regem, Archiduces, Mendosam extra crimen fore. Non multum his dissimilia dixere qui ad Imperatorem & principes singulos mitigandos mittebantur, promisso ante Aprilis exitum decessurum militem. Fœderati ordines sæpe frustra expertis legationibus in id tempus abstinuere, permittendum Hispano rati, ut quam liberrime fureret, & Germaniæ, ut sua sponte moveretur. Defensiones tamen sparsere, indignati quod ii, qui res repetitum venerant, ipsos hostibus velut ex æquo componerent: memorantes loca a se reddita, ab Hispanis retenta, finitimorum offensas quæsitas ipsis, sibi toleratas, a Clivicis motibus ad Truxianum bellum repe-

epetita origine. Suam æquitatem, cum Emda on ita dudum, Emmerico nuper cederent, miantibus multis testatam. Objici locum unum ut alterum hosti imminenti necessario anteaptum, quasi non & civium interfuisset servari ontra non evitanda alias Hispanorum flagitia, modesto milite, & cui nec stipendia, nec discilina deficeret: addi pauca excursorum delicta, uæ, ut fit, notitiam & ultionem effugerint. At on publico ductu importatum alienos in fines xercitum, non seditiones lucro deputatas, non opulorum nihil ad se pertinentium religioni iorem impositum. Pollicitum & curaturos se e Gravewarta, ne Geldri arbitros recusarent. ccessere quæ aut causam ipsorum plausibilem, ut Hispanum avaritiæ falso pietatis nomine elatæ suspectum facerent, dicta alibi, neque ic repetenda. Finis erat: ne genus hominum rvile liberis nationibus insultare diutius pateentur. Deliberantibus ad Rheni & Mosellæ onfluentes quinque pagis, tarde belli consilia rocedebant. nec deerant qui cum Batavis gnas armorum sociandas vires jam tum judicaent. Sed plures sua recipere satis habentes, ongiori bello aperire Germaniam recusabant, artim invidiam & offensas Imperatoris, vimue potentiorum adeo nonnullis expavescentius, ut, cum de acceptis injuriis loquendum fet, regis & gentis Hispanicæ nomen anxie itarent. Sed & nec Ordines ipsi multum laorabant, miscere sibi socios, quorum ex difficiis adversa, aut ex secundis pacis legem accierent. Præcipui maturandæ expeditionis auctoes erant, Palatinus Septemvir, Hessus & Bruovix, suis auspiciis & copiis, quas satis magnas

tota hyeme conscripserant, rem aggressuri, ni inter ipsos ortum certamen, Hesso & Brunovice de summo belli imperio contendentibus, cum Palatinus quietis patiens interiorem tutelam & publicorum conventuum curam sibi deposceret. Vsi ea dissensione e Westfalico pago Romanenses plerique, & quibus nihil æque invisum atque arma Protestantium principum, tributum trimestre, æquale ei quod in Turcam datur, offerendo, ut præses suus dux belli renuntiaretur, effecere, æquum dictantes, & moribus Germanicis consonum, qui vim passi, quorumque in solo bellum administraretur, ipsis in auxilia regimen concedi. Hyemem hanc, bis gelatis amnibus, sollicitam Fœderati, attamen innoxiam egere, dum divisis Mauritius & Wilhelmus copiis, ille Cisisalana ex Arnhemo curat, hic ulterioribus custodiendis ad Meppelam considet, intercursantibus nunciis. Detectæ in Bredam, Noviomagum, Daventriam insidiæ, curam cuncta tuendi & impendia auxere. Mauritianus miles plus semel in hostem victor, etiam suspendio necatos a Iuliacensibus milites præsidii cujusdam cæde & rapinis pensavit, pessimo militiæ more, qui juris publici neglectu privatam centurionibus ultionem permittit. Emmericum, quod oppidum a Mauritio liberatum diximus, rursum Hispanis, qui sub exitum Februarii machinas advexerant, pavore magistratuum deditur, cum civi militique non deesset animus, insuper tam difficili per aquarum incrementa aditu ut scaphis inducti intraverint. Ibidem mox, sublapsam columna fatiscente Iesuitarum ædem, erant qui ad prodigia referrent. Sed & Buquoius Comes præsidium illic regens capitur ipse,

ipſe, dum prædabundam manum calidius perſequitur inſidias illapſus, quas Ludovicus Naſſavius paraverat: ut ferme per id tempus crebrioribus quam gravibus damnis res regiæ deterebantur. Nam vere appetente diverſis locis fuſus eques: venit in poteſtatem Paulus Æmilius Martinengus: captis comitibus Fredericus Herembergenſis vix periculum evaſit: portus Antverpienſis perruptum præſidium, avecta præda: & in oceano deprehenſa navis Hamburgo arma in Hiſpaniam ferens. Pecunia nondum ſupererat. Trecenta ducatorum millia gravibus ſub uſuris a mercatoribus accepta, quo maxime urgentibus ſuccurreretur. Ita Antverpia & Lira mutatis præſidiis metu exemtæ: inde metu dilapſi, & qui reſtiterant, protruſi edicto e finibus in Germanorum manus paſſim inciderunt, ubi quicquid aliis peccatum erat, ipſi luerent, publici odii victimæ: Gandavi, quia modeſtius egerat miles, manſit. Sed Bercam tranſiit ſeditio, eadem ex cauſa, totoque anno exagitavit. Dilectibus quoque per Italiam Germaniamque audita penuria moram objecit: quin & crebra ad Batavos transfugia, qui ſtipendium recens auxerant. His ut malis occurrerent Andreas & Mendoſa, ſimulque parte promiſſi Germanos lenirent, principio Aprilis ver nacti ſiccum & maturius quam iſti cœlo ſolitum, ita ut jam pecudes paſtum agerentur, jubent abductum hybernis exercitum, erat is millium quindecim, utraque ripa deſcendere. Emmerici tamen & Reſæ præſidium relinquere locorum commoditas ſuaſit, ut & Gennepæ ad Moſam, cæteræ civitates coactæ militi teſtimonium probe ac modeſte actæ hyemis præbere, non negligente in-

interim Mendoſa pro tam longi hoſpitii gratuito uſu partem de ſtipendio militi deducere. Inter eundum ferme conſumto menſe, medio flumine contra Gravewartam utrinque conſedit exercitus. Non ſine ſpe expugnandi Mendoſa ſuaſerat, maximo haud dubie fructu, ſi eveniſſet: ſed contra nitente Ricardoto, quaſi fieri non poſſet, quod Parmenſis fruſtra tentaſſet, Andreas Bommelianæ inſulæ irruptionem prætulerat, ejusque conſilii occultandi ac retinendi hoſtis hic labor ſimulabatur. At Mauritius vix alias magis inquietos dies, noctes quoque inſomnes habuit, cum & notis armorum ſociis & juſtis viribus deſtitutum curæ innumeræ diſtraherent: nam primi ducum Wilhelmus apud Friſios ſuſpectis Emdæ rebus, Verius in Anglia detinebatur, alii per Germaniam, concitores belli illic & miniſtri aberant. Necdum advenerant cohortes externæ, quas adverſus vim hoſtilem gravius incubituram Ordines diverſis partibus conſcribi imperaverant. Quatuor penes ſe millia habebat, quibus Iſalæ tranſitum, quibus Rheni læva ac dextra, ſupera atque infera defenderet. Igitur recepta Lovecenſi arce locisque aliis, quæ nuper Cliviis reddiderat, Geldrica rurſus inſula ſedit, manentibus prioris anni munimentis & hoſti intactis: pars copiarum ipſam Batavorum inſulam tenebat, eo conſilio, ut quamcunque urbem aut caſtellum Mendoſa impeteret, ipſe averſum latus & opere minus firmum armis prætexeret. quamobrem ſpeculæ ripis, pontes amnibus impoſiti, quo facilius indicia atque auxilia commearent. Mox Gravewartam auctam prius præſidio, quod tenue fuerat, adverſus hoſtium utrinque tela, lorica inſtruit:

ſtruit: inque amnem palorum duo cornua protendit, ſiſtendis ratibus, quæ juſſu Mendoſæ apud Coloniam paratæ dicebantur. Machinarum ictus, explorato ſitu e tumulo trans flumen ea arte directi, ut, plurimis ſuorum diſcerptis, cogeretur hoſtis partem caſtrorum ſubinde transponere: cum interim & equeſtris e Noviomago excurſus fatigare: neque deeſſe in diviſi exercitus partem alteram juſtæ victoriæ occaſionem, ſed paucos ſecum qui exſequi poſſent, Mauritius fatebatur non ſine acri doloris ſenſu. Monebatur ut Bommelæ caveret per exploratores & captivos: ſed metuebat ne,ſe digreſſo,alia penetraret hoſtis, qui falſis variisque conatibus incerta fecerat omnia, etiam ſpeculares ignes ſuos ad uſus trahens. Inter tot ambigua nihil viſum tutius quam manere, cunctaque itineri expedita habere, onerare currus, equos curules neque nocte ullos, neque de die cunctos ſejungere. Multas maximasque non immerito oportunitates ex Bommelia inſula Hiſpani ſperabant, primorum illic amnium clauſtris, & in hoſtilis agri intima non uno tranſitu. Rhenum qua Vahalis dicitur olim quoque Moſæ admixtum in Oceanum fluxiſſe, Romanis ſcriptoribus abunde demonſtratur. Sed media tempora crebris diluviis, nondum ea quæ nunc eſt aggerum cura, quantas mutationes attulerint, dici non poteſt, cum nec ita dudum alia fluxiſſe Moſam patrum monumenta, & trans Hæſdam veteres alvei nomen teſtetur. Nunc quidem ita ſe res habet. Quæ pars Geldriæ ſubterClivios inter utrunque flumen procurrit, Moſivahalia incolis ex re appellata, ſenſim tenuatur, & ad confluentes finit, qui Voreuam inſulam brevi intervallo bis aquis per-

permixtis constituunt: unde discreti rursus amnes, cursum quisque suum persequitur, servato vocabulo, donec iterum coëunt, amplexi justam insulam, Geldrici nunc juris, cujus caput Harvarda vicus, finis arx Lövestenium. Nomen oppidi ab insula Bommela, quam medio ferme sui Vahalis allabitur. ea civitas Albanicis temporibus inter primas exuerat servitutem. inde cum Hollandis arcta ipsis societas, quod invicem munimento essent. Non longe Harvarda proximant amnium flexus, rursumque aperitur insula Rossemum in vicum, Martini Rossemiensis ortu nobilem, qui imperante Carolo populabunda manu Belgicam, & mutatis partibus Galliam penetravit, hinc longe diversi fluunt. Sed ambitiosior Mosa & Brabantorum agris largius indulgens in austros abit, qua Sylvamducis aspicit correcto cursu, ubi Crepicordium inter munimentum arcemque intra insulam, quam Helium vocant medius transiit, Hollandico deinceps solo excipitur, ac modico sui divortio Hemertam insulam circumductus, Hæsdæque mœnia attingens, cætera integer conficit. Spem invadendi hæc loca Hispanis auxerant diversi indices missi Alpina ad juga, qui nives solito minores modica amnium incrementa promittere, consensu renuntiabant: partibus, non agmine ire visum, ut quam diutissime ad Gravewartam castrorum imago hostem moraretur. Sapenæ igitur, qui Gennepæ, velut tutandos ad commeatus, hæserat, hactenus additi subito Barlotta & Stanleius, cum suis cohortibus Hispanica, Walonica, Hiberna, & Henrico Herembergensi ductore equites quadringenti primi descendunt, Vorenam, si indul-

gen-

gentius custodiretur, subito aggressuri. Sed vi-
o id frustra fore, propter substiterunt, donec
Sylvaducis adjutæ curribus lintres adventarent.
am pulsa machinis (nam attraxerant aliquas)
Batavorum nave quæ flumen illic servabat, non
procul Rossemo Mosam transgressi, fuso hoste
qui per aggeres obequitabat, & quod juxta pe-
litis non auso obsistere, Bommeliensem insulam
penetrant, modo hac, modo illac palabundi,
dum mandata, aut copias majores opperiun-
tur, ipsique duces æquali potestate, dum offen-
sas minus, Andreas magis, quam bello expedie-
bat, inter se diffident, in pulcherrima occasione
agendorum incerti. Et alias & tum raro Dei in
Batavos beneficio constitit, plerumque circa
spes ingentes & propinquas consilia hominum
deficere. Namque urbs Bommela, maximum
belli momentum, ad impetum nuda ferme jace-
bat, veteribus munimentis arctis atque invali-
dis, & novis, quæ triennio cœpta, nondum per-
fectis, dum Ordines in multa operum distracti
erogationibus parcunt, & partem imprimis ho-
sti adversam aqua restagnans & uligo soli mo-
ratur. His Princeps auditis, citato quanquam
itinere, non ante secundum ab hostium transitu
diem, sed antequam illi Vahalis ripam occu-
passent, in urbem pervenit, perculsisque pericu-
lo civibus & fugam parantibus animos restituit.
Nam quanquam & Hemertam insulam & si-
quid alibi suspectum, cura sua & milite firma-
bat, Bommeliæ tamen præcipue intentus, plu-
rimum ipse adesse, augere præsidia, opera urge-
re. Monstrataque est eo tempore egregia tuen-
di urbes ratio, Principi sæpe postea, nec minus
hosti repetita; & mansuri perpetuo usus, quo-
ties

ties obsidium metuentibus miles suppetit, obviam hosti eundo promotis longe munitionibus, quæ & spatium amplius præbeant defensuris, & intima diutius periculo seponant. Propugnaculis enim quæ vallo continua, objectæ moles aliæ atque aliæ, quæ aquis & ipsæ includerentur, quicquid defensioni idoneum extremo ambitu amplectente lorica. Quæ dum properantur, Hispanicæ copiæ, & qui Emmerico tum primum relicto exierant, sociis, qui tum forte Crepicordium castellum obsidere cœperant, supervenere. Dedito facile castello, & quæ contra castellum est arce Helio, pontem illic e navibus Mendosa Mosæ instruit, transponendo militi & commeatibus, qui abunde Sylvaducis afferebantur. Læta civitate ob hostem de vicinia pulsum, & cætera diligentius curante, quo minore offensa præsidium abnueret, etiam Andream, qui eo venerat, non nisi præfinito comitatu mœnibus excipiens. Validi hostium conatus adeo Batavos non terruerant, ut majoribus, quam ante, animis opes viresque intenderent. Instituenda enim augendo ærario venditionum, litium & hæreditatum vectigalia, haud ægre tolerata. Difficilior e censu ducentesima, eoque minus duravit, quanquam mos ipse liberis populis æqualitate olim laudatus. Sed multorum opes incognitæ, aut per mercaturam incertæ, & suspecta profitentium fides obstitere. Plebem & hoc offendit, quod etiam opulentissimi, si bis mille florenos pro ducentesima darent, ulteriori professionis onere levabantur: quod partim vitandæ invidiæ datum, partim in solatium nobilitatis, arguebant pauperiores, tanquam in paucorum gratiam exuta æqualita-
te.

e. Supra classem, quam in Hispaniam missam
uo loco memorabimus, novi e Germania di-
ectus & Helvetius pedes tum primum usurpari
cœptus. Scriptæ & leges de armaturis. Gallo-
um quoque cohortem bis millenariam e regno
acis impatiente Lanovius conscripserat, que-
ente Hispano violari fœdera, cui rex Henricus
esponderat, nihil suo jussu fieri, nec interce-
lere tamen quo minus bellantium utrique bella
upientes Gallia deducerent, quo citius vetera
artium nomina exhaurirentur. Ita placere Or-
linibus copiæ suæ, ut e consultoribus pars ani-
nosi juventa, cæteri longorum sumtuum per-
æsi, prælium poscerent. Sed monstrabat Mau-
itius posse hostem tutius eludi, & re in discri-
nen data leve Hispano militis damnum, apud
opulum etiam minora vulnerum formidolosa.
k aderat jam Wilhelmus prudentiæ laudator,&
alentibus consiliis semper aversus. Postquam
rgo tota vi belli Mendosa ipse ad oppidum
Bommeliam venit, operibus & machinarum
actu certatum, nullo in rem summam malo,
ingulorum vaga pernitie: at in Hispanicis ca-
tris duo millia hominum breve intra tempus
ibsumta: inter hos duo fratres, diu divisi &
gnari, quia nomen alter maternum assumserat,
um forte coiissent & inter sermones agniti in-
er se amplexus necterent, capitibus utrique ab-
eptis, consecuti sunt, nequid post id gaudii do-
erent. Similis casus in Mauritii castris marito
k uxori simul cubantibus mortem somno con-
inuavit. Equestres interdum pugnæ & excur-
us, & omnia non obsidio quam adversis ca-
tris similiora. Tandem retrogresso ad Rosse-
aum Mendosa, Mauritius quoque, firmato
quan-

quantum satis oppido, cui supra infraque pontes addiderat duos Vahali transeundo, copias per insulam Vorenam, quam novis operibus in exemplum pulcherrimæ munitionis erigebat, totaque Vahalis ripa exteriore disponit. Assiduo pulsu, quanto mœnia incuti solent, transitum illac in Tilanum, qui trans Vahalim, agrum urgebat Hispanus, renitente Ernesto, cui ea regio obvenerat, atque parva Vahalis insula, quæ prope Rossemum, pertinaciter hærente. Nec princeps sua tutari satis habens, partes oppugnandi ultro suscipit, primumque trans Mosam, quod ripæ Brabantiæ proximum Vorenam respicit, subito levique opere insideri jubet, ut agentem illic hostium equitatum, qui commeatibus ac pabulis præsidebat, excursibus lacesseret. Mox ex eventu ausus majora, summo mane gnaros talium cum trecentis militibus jubet penetrare insulam Bommeliam, eo in loco, quo Harvardam esse diximus, lunæque in speciem defigere palos, inde quantum maxime properari poterat, integere humo. Spatium id erat quod sex millia hominum caperet. Simulque opus & copiæ ignaro primum hoste crescebant: tantumque fiduciæ superfuit, ut coram princeps ipse inspectatum advenerit. Temporis mora, dum consulitur Mendosa, dum alternant consilia, favit audaci cœpto. Certe jam humani corporis altitudinem bis vallo æquaverant, cum inumbrante vespera, duce Sapena, lectus miles Hispanus Italusque, ad bis mille, acrem impetum facit, ira simul & religione incensus: quippe monachi crucis insignia præferebant, cæsi captique inter primos. Erant quos animi ardor vallum ultra evectos impulerat coram manus miscere.

pro-

propugnantium pares spiritus, sed consilio regebantur: status integer, certi ictus, jactusque. Lanovius Gallos, Anglos Horatius Verius, Scotos Edmundus voce exemploque incitabant. Sed præcipue hostem fatigabant Mauritii machinæ ex insula Vorena ipsaque Vahalis ripa in omne latus directæ. tandemque cessit, multa suorum cadavera trahens. Sunt qui septingentis non minus cæsos tradiderunt, inæquali certamine, cum circiter decem e defensoribus desiderarentur. Inter peremtos centuriones Paciottus fuit, captivus nuper & reparandæ ad gloriæ occasionem intrepidus. Processit munitio: itemque trans Mosam minores aliæ: frustra tentato impetu in eam, quam hostis juxta ad Luttam fecerat. Insigne sane castrorum specimen, per tot insulas ripasque divisus exercitus, qui navigiis amnem tenentibus & quinque pontium mobili quocunque vertere libuisset opere, alternis usibus miscebatur. Nec quicquam ausus in opera Mauritii Mendosa: sed perfuga monstrante locum acceperat Rossemum supra, ubi proxime coire fluminum flexus ante relatum est. ibi consilium secutus, quod jam olim ceperat Carolus Mansfeldius, tunc vero repetierat Carolus Coloma Tribunus, idem qui has res summo cum judicio ac fide posteritati tradidit, pars ipse earum haud minima, justum ex humo castellum moliebatur, quod ab Andreæ nomine vocitatum, hinc Mosæ inde Vahali incumbens, aqua terraque iter præcluderet. Ita insumta æstas, relictoque præsidio is unus tanto labori fructus superfuit: reliquus miles per Brabantiam sparsus ad licentiam rediit. Worchemum Hollandiæ oppidum Barlota nocturno astu quin caperet haud longe

abfuit:

abfuit : sed cum in ipso agendi loco consilium traxisset, excitus a speculatore civis minimo antevertit ad portam procurrere. Quæ dum acribus studiis apud Batavos geruntur, Germani interim Hispanique, hinc ignavia, inde ludibrio certabant: nec Hispanis sua virtus, quippe alios apud hostes irrita, sed Germanorum discordia tantum securitatis addiderat, ut gentem diu invictam & undique formidatam palam atque impune contemnerent. Quippe Imperatori, Episcopis, & Romanæ religionis aliis bellum nolentibus erat. Seorsim principes Brunovix, Hessus & Brandoburgicus (nam Palatinus se armis subduxerat, Maguntini & Treviri exemplum obtendens) inutilem diu militem habuere: donec æstate media circa Bercam coiere ad duo equitum, duodecim peditum millia, summa Simoni Lippio concredita, rogatu, ut diximus, Westfalorum, qui cum id impetrassent adeo promissa auxilia non misere, ut contra ab ipsa urbe Colonia petitus Hispano miles sit, & alia belli instrumenta. Dux, belli se inexpertum haud dissimulans, Hohenloio Saxonum inferiorum, Solmensi Rhenanorum, quos vocant, præfecto, qui in speciem Ordinum Fœderatorum sacramento exierant, regimen omne permittebat: nec his duobus audentia aberat, laboris quoque indefessi agitabant. Sed uterque armis quam consiliis melior perpetuo certamine rem distrahebant. miles ignarus obsequii vino atque ignaviæ deditus, & ubi pecunia non ad diem parata, promtus seditioni. Castellum quidem Hispanorum ad Bercam irrupere : multaque cæde in caussam descenderant. Simul Orsæum, Emmericum, infessa præsidiis. Sed ubi ad Bercam

ven-

ventum, nulli ad obsidium aut oppugnationem paratus, extra machinas aliaque a Fœderatis Ordinibus submissa velut clanculum, ne agnoscere partes viderentur, quod Imperator destricte vetuerat: quin nec commeatus exercitui suppeditabantur, detrectante vicinia, quam sponte in se inclinantem Hispani legationibus crebris adibant, excusando anteacta, & meliora pollicendo, tantumque in eo fiduciæ fuit, ut, circumsessa cum maxime Berca, augere præsidium Mendosa, aut militi intus tumultuanti stipendium persolvere, contemserit. Visum itaque Germanis Resam potius ducere, quo propius a Batavis alimenta, & siquid ultra usui sperarentur. Illuc Hermannus Herembergensis cum Andreæ mandatis advenit, qui, culpam suorum cum Batavis permiscens, spe quædam loca restituendi tempus extraheret. Responsum fortiter, Ordines jam oppida ac castella complura nullis conditionibus tradidisse, nec esse quod sua facinora inæquali comparatione velarent: quæsitumque an pecuniam afferret, qua de illato damno tot populis satisfieret: & quo pignore caveretur non eadem mala paulo post reditura, quando fides signumque Regis infirma credentibus subsidia, tot oppida capta, tot agri eversi, ostenderent. Sed verbis facta discrepabant: quippe & duces dissertando tempus terere, & miles otio magis magisque lasciviens in prædas stupraque verti, & in hostem nihil, in alios omnia audere quibus ulciscendis advenerat. Ab ipso Resæ præsidio nihil hostile: quin per ludibrium Germani ad pocula invitabantur: & erant qui irent, jungerent dextras, redirentque illæsi, donec privata militum collusio in publicas ali-

quot

quot dierum inducias mutata est. Non dubie multa magnaque Ordines Fœderati e motu Germanico speraverant: qui nulli ipsis usui: nisi quod dum tantus exercitus ignavia stupet, missus a Bommela cum turmis septem, centuriis quinquaginta Wilhelmus Dotocomum, Mendosæ captum anno priore, fossis machinisque intra diem tertium, pluvio quanquam cœlo & contra jaculantibus obsessis, in potestatem redigit. Sub idem tempus Ludovicus Nassavius cum turmis circa Graviam dimissus, insecutis hostium copiis ipse impar, ductu provido per arcta itinerum, Mosamque flumen, prædam revexit. Finitis ad Resam induciis, nihil tamen promovere obsidio: nec enim duces periti earum artium. Aderant sane e Batavis fossores, sed & illi longas mercedes lentaque opera, quam brevia cum periculo malle. Vigiliarum in castris vix ulla species: ter novus in oppidum miles penetravit. Inibat autumnus, cum præmature facta denuntiatio more militari obsessi retento caduceatore subito in improvidos palantesq; erumpunt: cædunt ferme ducentos: quin & machinas trahunt, tantoque id terrori fuit apud imbelles animos, ut non tam solveretur obsidio, quam castra turpi & vix alias audita fuga desererentur. Relictos commeatus totasque naves, tum Hispani, tum ipsi Germani diripuere, brevique difluxit exercitus, dum partim poscunt stipendia, partim in trimestrem se militiam nec ultra auctoratos jactitant. Brunovix in multos suorum compertis flagitiis capitali supplicio animadvertit. Profugit & propter Bercam castello miles, & qui Gennepam tenebant ab Hohenloio nuper infessam, cum Hispani ultro ju-
van-

'andam ad Resam præsidium deduxissent. Vix
)rsæum & Emmericum mediocri milite ser-
abantur. Ante hanc pudendam Germaniæ la-
em, actum erat sæpius, ut projecta dissimula-
one fœdus palam iniretur, acciperenturque
)rdinum auxilia, aut etiam Mauritio bello-
ım experto summa traderetur. Sed non mit-
're Ordinibus promtum, quos suorum finium
itela distinebat, præterea terror classis Hispa-
:cæ maritima firmare compulerat, eodemque
etu Angla reposcebat militem. Nec Princeps
mperto per Wilhelmum, qui coram viserat,
rum Germanicarum statu, avidus interveni-
periculis, & accipere militem obsequii bona-
mque artium indocilem. Quamdiu campis
'ca Bommelam hostis hærebat, non ausus in
berna ducere, quanquam graves impensæ Or-
ıes fatigabant, refotos nonnihil pecunia,
am rex Galliæ submiserat. Sed ubi Men-
sa, jam crescente autumno nulla re magis,
ın fame morbisque suorum coactus, dimisso
lite varias in partes, quo minus seditio coa-
:eret, ipse in Germanicos fines recessit, solvit
ille copias, positis primum secundum flumen
nimentis, quibus eruptiones ex Andreano
:ello cohiberentur. Emmericum quoque ad-
sus imminentem Mendosam, & oppidanos
sidio infensos, immisso per noctem milite,
ımunivit. Hæc terris gesta non interrupto
ine continuavimus. ad res maris nunc præ-
i tempus monet.. Alibi diximus Philippum
ıandi veterem Batavis inter bella commer-
ı Hispaniæ permisisse, sub aliarum quidem
:ium nominibus, sed ita, ut appareret partem
lentiæ fuisse velle decipi: sive spes redituri

 ob-

obsequii vetuit in gentes exteras id commodum transscribere, seu, quod eventu comprobatum est, metuit populis mari valentibus, si Hispaniam clauderet, alium orbem aperire. Sed ut plerunque successoribus tædio sunt consilia, quæ non ipsi reperere, novæ rationes filium, ut pace desperata, in asperiora verterant. Constabat satis omnes Batavorum opes ex mari esse & mercatura, & maximos ex Hispania proventus, ut quo non suas tantum merces, sed & Sarmaticas fruges aliaque deferrent, aurum præcipue aut argentum relaturi, cujus ut copia apud Indiarum dominos, ita usus ingens commercia celebrantibus: quare sublata bellandi facultate bellum sua sponte casurum sperabatur. Conquisiti comprehensique per Hispaniam nautæ, pars per supplicia excruciati, pars dati in carcerem aut remos. Per Belgicam quoque novæ principis Isabellæ nomine proponitur edictum, multa cum insectatione Batavos regentium, qui, ut semper ante, ita nunc, mutato principatu & ab Hispania semoto, oblatam pacem repudiarent, aliosque in bella concirent, non aliunde quam ex commerciis tanta superbia, quæ parentis sui nimia indulgentia mansissent hactenus. Obstiterant multi e Brabantis Flandrisque, ne per Belgicam travectiones tollerentur, majore sibi Batavicarum mercium inopia. Sed prævaluerat ira, & spes sublevandæ ex Gallia necessitatis: quin & piscantibus, quibus arma ante pepercerant, sublata securitas. Non mediocriter ea res Fœderatos commovit: quippe patebat eripi duo plebi alimenta: unde nautarum seditio, mercatorum diffugia metuebant. Nec tamen a pristinis consiliis degeneravere. Societate Anglorum didi-

lidicerant nihil esse per omne Hispani imperium minus timendum ipsa Hispania, ut cujus omne munimentum in eo reges ponerent, si nulli aliarum gentium domi otium relinqueretur: & sibi vel ad continendos nautas maritimo bello opus: planeque gloriosum, si Hispaniæ commercia abrumpenti penuriam, quam sibi minaretur, reponerent. Ergo contrarium per edictum regestis facinoribus, quæ olim in Belgis ac per Germaniam nuper patrata, & quæ alia concitandæ invidiæ videbantur, vetant populos quoscunque ullos commeatus resve alias in Hispaniam ferre: si qui secus faxint, ut hostibus faventes vice hostium futuros: piscatores quoque emere inpunitatem ab hoste prohibiti, addito sibi curæ fore tutum maris usum, & si quis damnum pateretur de agrorum hostilium præda secuique satisfacturos. Missum ad reges gentesque edicti exemplum, ne quis inscitiam excusaret. Paruit rex Galliæ, ac si quis suorum sex intra menses inHispaniam navigaret, professus est, privatum periculum fore: cæteri silentio transmisere. Hoc facto classem parant, contracto quicquid publicæ pecuniæ aut per tributa corradi poterat: ausi rem ingentem atque ancipitem, & vix unquam mediocri successu, quippe cum diversa vetustatis exempla exstarent, tracto ex Italia Annibale victor Carthaginis Scipio, & diu Africam populatus Agathocles, contra Athenarum opes Siculis sub armis eversæ. Erat & recens documentum undecimo ante anno gravis Philippi classis, plane quasi in satis foret, experiri per vices Batavos Hispanosque quam incertę spei sint, quę fluctibus & ventis traduntur. Appetebat æstas, cum duce Petro Dousa viro nobili,

bili, ſed velut nullo generis patrocinio per longos ſtipendiorum gradus ad id imperii evecto, LXXIII naves altum tenuere, ferentes hominum octo millia, nautas militesque. Mandata acceperant eruere claſſem, quam rex Hiſpaniæ arborum, funium, nautarum inopia tarde moliebatur: idque inter cauſas feſtinandi Ordinibus fuerat: adhoc Americana navigia diripere, hoſtiliſque imperii oras populari. Magnum præ ſe terrorem agebat inauſum ante facinus; & fugis littora deſolabantur, præmiſſis jampridem & ex Hollandia literis, quæ venturam claſſem nuntiabant, ut ex captivis cognitum. Ad Corunnam hærebat cœpta Philippo claſſis. Aſſedere primo Batavi: ſed illa non auſa ſe nudam dare ſub arcis haud invalidæ tutelam confugerat: pariterque ex arce, navibus, caſtello, quod propter jacet, machinæ detonantes, ſpem oppugnandi eminus, cominus adimebant. Satis in eo viſum, quod gens Oceani ſe dominam ferens in ſuis navalibus quæſita latebram, quam prælium maluiſſet. Vbi ad oſtia Tagi ventum, non defuere, qui Vlyſſiponis capiendæ avidi, ob gloriam prædamve, antiqua vicinorum diſſidia, inviſam Caſtellanorum dominationem, ipſam denique urbem, quod Anglorum Antoniana expeditione cognitum, ut vaſtam ita infirmam, & ſi tunc ea gens fuiſſet, quæ in bellum, non in prædam proficiſceretur, ceſſuram non dubie afferebant. Contra alii tam longa pace Regi ſatis adverſus defectiones conſultum, nec exſpectatæ jam dudum claſſi ſpem ullam contra maximas urbes, in quas regentium curæ metuſque vergerent. Tutius inſulas aggredi Atlantico in Oceano Mauritaniæ adſitas, quas Veteres ob ſoli fæcundita-

tem,

tem, five quod omne incognitum ita appellarent, fortunatas dixere. Vnde ortæ gentes, quæ primæ incoluerunt, ut pleraque antiqua & longinqua incertum. Iam olim cum nondum Europæ noſcerentur, ſermo non unus. Teneriſæ ad Afrum accedebat. Ipſi ſe Guanchas vocabant. Morum multa, alia Barbaris communia, ut cum Scythis utendas dare uxores: cum Indis ſororum filios habere hæredes, tanquam ex certiori ſanguinis parte conjunctos, ſtupris vi oblatis mors pœna: divortiis infamia. Sorores uxores ducere jus regibus tantum, ut apud Inchas Peruanos. Plures una, etiam privatis. Et hoc Scythicum, quod novæ maritæ virginitatem rex, aut dynaſta delibabat. Dii qui paſſim, Sol, Luna, aſtra: quos ſuper unus bene ac ſecus actorum judex, & ideo alia poſt mortem vita. Infantes ſolemni ritu aqua luſtrabantur. Chriſtianismi aut Mahometismi nulla indicia. Vita tamen ſimplex, concors, innocens, antequam eo, qui Chriſtiani dicuntur, vim, fraudes & alia non religionis, ſed ſæculi vitia portarent. Primi Genuenſes anno Chriſti poſt mille trecenteſimo adiere tantum: centum ferme annis ſerius Bethineurtius e Picardia nobilis etiam inſedit, moresque ac pietatem intulit, etiam regem ſe dicere auſus. Sed cum fortuna tanto nomini non reſponderet, in Caſtellæ reges jus hoc tranſcriptum eſt. Horum potentia veteres ritus, linguam, inſtituta excidit, & ex his inſulis ad majora ſibi gradum fecit. Vna harum Canaria, quod nunc quidem commune omnium nomen, ſed ad hanc aliarum caput privatim quoque pertinet. Arcem illic, egregio ſitu, ſubiit Batava claſſis, acrique globorum certamine Hiſpana

 navis

navis una mersa, duæ in manus venere. Exscensum sua sponte difficilem insulani eques pedesq; parvis cum machinis in littus coacti prohibere sperabant. Sed Dousa explodi tormenta, simul scaphas expediri jubet: & ipse in primis evectus, cum propius adiri vada non finerent, in aquam desilit, ausoque hoste obviam progredi, tria dux vulnera, multa & alii tuborum telis simul & jaculis, veteri novoque armorum genere impetiti, accepere. Fugatis in oppidum Allagœnam barbaris, arx statim dedita cum machinis ipsoque præsidio: mirantibus qui intravere, ut signa Mauritiana tam longinquo loco figerent, clara loci munimenta, cunctaque ad defensionem necessaria, nisi quod toto sæculo nulla illic arma perpessis mali novitas in metum verterat. Ducto ad oppidum exercitu, dies obsessoribus pauci trahendis machinis consumti: quo tempore obsessi carissima quæque, mox sese, in rupes invias aut arcto aditu propugnantibus faciles, contulere: plerique adeo quis hostis esset ignari, ut perfuga Æthiops Batavis ejuratione Christianæ religionis se venditaret: desertæ & arces minores duæ. Missi, qui latebras tentarent terroremque incuterent, justo longius progressi, notis hosti locis, sibi nesciis, fessi præterea laboris æstusque, circumfusis barbaris opprimuntur. Quo cum lætiores insulani redimere se suaque defugerent, excusantes inopiam, incenso oppido arcibusque discessum: ultio pro præda fuit. Gomeræ haud dispar eventus. Patuit inane oppidum, machinis & quæ profugi avehere non potuerant sub humum defossis: & qui spe prædæ juga montium penetraverant, ad octoginta trucidati, imbelli vulgo

magna

magna victoria & more barbarorum etiam in victos mortuosque crudeliter exercita. Batavi ereptis corporibus in tecta flammis sævire. Videns Dousa, quando spes primæ fefellerant, nihil vastanda ad littora opus tanto exercitu, partium alteram navium cum præda domum remittit: quæ feliciter vitata hostium classe (nam sub idem tempus Corunna vela fecerat) mox cœli inclementia segreges medium sub autumnum portus tenuerunt. Ipse cum cætero virium Brasiliam petere instituit, nobilem Americæ portionem, Lusitanicæ possessionis, nobili ligno & Saccharo opulentam. Sed Hesperidum insulas omnemque Africam Oceano objacentem innoxius legens, ubi cum nova multa, tum e conchis pecuniam mirabundus inspexit, auctus inde captis mercatorum ex Hispania navibus, Thomæ insulam, Lusitanorum coloniam, fatali consilio reficiendis copiis deligit. Invitabant & aquæ dulces, & testudines, haud ingratus cibus, ad hoc ovorum fæcundæ, quæ duro cortice haud temere perfringas: pisces juxta innumeri, belluarum metu, aut ignorantia humanæ aviditatis, quia piscatores non commeant, adhærent navibus. Sunt & alati, qui volatu fessi ultro adsident. Insula hæc Æthiopiæ, qua Guinea dicitur, objecta eo cœlo despicitur, quod noctium spatia diebus exæquat, imminentemque semper solem nec deflectentem alio nulla hyeme temperat: quam mundi pervasti plagam nec in fruges sufficere, nec homines ferre, rudis navigationum asseruit antiquitas. Verum, ut docuit experientia, nulla naturæ pars usibus vacat, nec ea est hominum modestia, quæ vel infelicissimum solum quæstu suo vacare patiatur. Pene rotun-

dus insulæ ambitus: qua latissima est in duodecim leucas patet, media in montem surgunt, cui nubes impendens rore suo arundines nutrit, quibus saccharum eximitur: is maximus proventus Lusitanos & centena, aut plura singulis servitia exercet. Nascitur & zinziber: & arbores, quarum succus vini præstat usum ad sitim ac voluptatem. Egredientibus classe nemo obstitit. Oppidum Pavoasa post levem pugnam direptum. Arcem tenenti Francisco Menezio significavit Dousa, non sibi prædonis in morem intratum mare, sed justa classe missum ab Ordinibus & clarissimo ducum Mauritio, veteres novasque injurias bello publico persequi, ne se majora agitantem uno in præsidio hærere cogeret. paratam dedentibus clementiam & pœnas contumacibus. Admotis machinis secuta deditio. At insulani qui profugerant, facta eruptione incendunt oppidum, cujus flammas subjicientibus aliis fuerant restincturi, nec impune: nam Batavi, moti damno velut suo, per agros villasque ignem sparsere. Sed acrius pro indigenis cœlum pugnabat, unde coorta vis morbi ingens insanabili pernitie Batavorum castra insederat. Nec sane excusaverim adeo rerum naturæ imperitos, qui non vitaverint locos sub ictum solis jacentes, pestilentemque aërem, qui ut paria inveniat illic genitorum corpora, non ferendus certe insueto populo & ab aquilonibus suis venienti. Quippe ne ventis quidem recreatus, intemperie squallidus & atro vapore putris aër tellurem premit. Lusitanorum quoque incolentium luridi vultus, & febrium continui recursus, satis arguunt etiam cœlo calidiore natis gravem trahi spiritum. Olim in eas terras damnatos,

natos e Lusitania judex mittebat, nunc avaritia relegat: quanquam comperto vix quenquam Europæ genitum ad mediam ætatem illic pertingere. At nautæ super cœli æstum laboribus fatigati in paria malis remedia agebantur; nam & frigus captantibus sopor ad Lunæ fulgorem noxius; & saccharum nucesque Indæ & alia profluvium citantia inmodice sumebantur. Iam vero aqua avidius hausta pernitiem tulerit, an & hominum fraude corruptior, merito ambigam, cum & hoc a gentis malitia; & illud a ratione non discrepet. Venerem quoque nonnullis cum indigenis mulieribus (& sunt ita pronæ pleræque ut viros ambiant) exitio fuisse constat, in tanta diversitate commercia corporum non recipiente natura: ita undique causæ in mortes accersebantur. Insignivit cladem dux ipse additus, cui vastum obesumque corpus, & suó quoque cœlo prope motus omnis impatiens, per biduum languenti quam ægrotanti similius, nulla vi morbi, sed liquata, ut creditur, pinguedine extinctum est. Cujus abscessu turbatum vulgus, spes concidere: vox omnium, relinquendam funestam regionem: consultum ultioni. Satis se hostium mortes cum suis periculis miscuisse. Dousæ corpus, ne mox ludibrio foret, alte sub humo defossum & superjectæ totius oppidi ruinæ. avectæ machinæ & mercium aliquantæ copiæ. Iam mari ferebantur, nec tamen cum loco virus loci evaserant: nam & cœlum tarde mutabat, & hausta semel vis mali infectos sequebatur: magisque in arcto navium pestilens ægrorum odor & contagia morbos vulgabant. amissi supra mille intra quindecim dies. Mox e Brasilia parum prædæ, & reditus festi-

 naba-

nabatur; decrescente indies turba, nec una mortis facie: quibus id malum in præcordia inciderat ante morbi sensum pene rapiebantur: alios urebant perpetuæ febres, quæ ubi caput invaserant, mox furore præcipites in mare agebantur. Cum jam mitius cœlum, & ægris fractisque spes melior exorta, priorem necdum sanatam altera lues nihilo mitior excepit: qua solutæ dentium genuumque compages, vitium longis navigationibus frequens: ac tum plerisque mortiferum fuit, quod fluidi adhuc artus in loca maris algidiora, & per anni tempestatem hybernantia provecti, ex contrario nimium officiebantur. Nec certe a multis jam temporibus tam intensum frigus fuisse, docent flumina apud nos, etiam quo maris æstus pertingit, concreta, & homines enecti gelu. Afflixere & tempestates, unde plus solito periculi, non sufficientibus qui regerent aut administrarent. Ex omni centurionum numero duo superstites. & naves exstitere, quæ non plures sex homines valentes reveherent. Ægrotabant non ita multi, cæteri absumti morbo & expulsi fluctibus jactabantur: pars navium vires in Anglia recollegit, aliæ disjectæ, ut quæque velis aut nautarum copia pollebat, ferme sub exitum hyemis domum advenere. Navis una penuria hominum deserta, altera Clusam delata hostibus cessit. Eum exitum classis Batava habuit, reipublicæ per sumtum diu gravis, & domibus multis luctuosa. At suam classem Philippus primo Fortunatas ad insulas miserat, accepta earum clade, ne possessioni Batavus insisteret: sed ubi sponte relictas cognitum, ire Terceram, atque ibi venturis America navibus præsidio esse jussa, eo postquam venerat,

sævitia

ſævitia ventorum, nec ſine damno diſpulſa eſt. Mari noſtro Dunkerkani audacius prædantes, querelas excitavere aliis imperitiam res maritimas regentium, aliis ducum ſocordiam, & titulo purgandi maris inutile vectigal accuſantibus: donec quinque naves captæ, actique in ſupplicium prædones ſolatio fuere. Ex Hiſpania vero & America multi per virtutem aut aſtum, iræ hoſtilis incolumes, domum cum veniſſent, terrore & odio Hiſpanici nominis omnia implebant. India alii feliciter reverſi majore quam antea lucro: famaque rerum & ſpe augeſcente, jactura Hiſpanienſis commercii mitigata eſt. Cœptum & ſal quæri inſulis queis America prætexitur. Novum ſub hoc tempus auxilium Philippo Fridericus Spinola adduxit, naves longas ſex, quibus in Batavos uteretur, pactus ſibi prædam, claram inter Genuenſes & opulentam domum popularibus ſuis Aurianis, qui per arma increverant, bellica gloria adæquare cupidus. Pars hæc claſſis Hiſpanæ in Batavos futura fuerat, ni graves minas multumque Britanniæ formidatas, propior cura alio vertiſſet. Igitur ſeorſim venere, poſt modicam in Brevate Galliæ portu moram, rara ſemper cœli felicitate. Præſcierant Batavi, & in fretum Morinum miſerant, qui interciperent. Sed oram legentes eoque tutas naves Flandriam usque venti ferentes & ſua fortuna proſecuta eſt. Dunkerkam tamen intrare vetitæ, Cluſam ſe receperunt, armatæ hominibus mille ſexcentis: inde mercatoribus & littori Zelandico minabantur. Et nocuit non parum incognita huic cœlo navium facies, ſumtu primum, circa obſidendos exitus, deinde levibus ex damnis ſparſo

in longum terrore, adeo ut multi ex Zelandia profugi alias sibi sedes quærerent. terrorem eventus minuit: nam mox quanquam Spinulanæ naves cœlo usæ silente & suo, Zelandorum bellicam deprehenderant, instructæ & proprio & assumto milite, illa, vix sexaginta nautas ferens, eo se impetu omnem in partem duas per horas circumtulit, ut cæsis aut vulneratis hinc circiter viginti, inde ducenti quinquaginta peremti metum in ipsos verterent. Iterumque adortæ bellicas, quas mercatorum esse per errorem crediderant, continuis sex horarum cæsibus perfodiuntur, egregium Flissingæ oculis (adeo prope res gerebatur) spectaculum. At Albertus Archidux peractis in Hispania nuptiis, cum per Italiam regrederetur, a Pontifice sacrato auctus ense, quo fidentior in hostem utriusque prodiret, mox per Alpes & Burgundiam cum Isabella conjuge dotale imperium ingressus, bello adhuc strepenti arctisque rebus, primo autumno intervenit: reperitque Andream & Mendosam discordes, & certatim ejus anni prospera sibi, culpas alterum alteri tribuentes: quorum, Andrea ad sacra sua remisso, retentus Mendosa: præterea infensam Germaniam, pronum seditioni militem stipendiis non datis, nec promto unde daretur: quippe Belgæ inopes, & Philippum gravis in Batavos Germanosque exercitus structa classis & metu hostium incerto, per Hispaniam insulasque diffusa præsidia exhauserant. Antverpiam ex arce miles pecunias exigebat. Hamontii (id agri Leodicensis municipium est) & locis circum, turmæ ac cohortes agrum & oppida incendii & populationis terrore vectigalia fecerant. Andreani castelli præsidium tacitis

citis cum Ernesto Nassavio, qui adversam ripam servabat, induciis, minas in Sylvamducis & juxta sita, verterat, ni de stipendio complurium annorum sibi satisfieret. Principum adventus nec his malis medebatur, & nova intulerat: infensa nobilitate quod Hispanici ipsis mores vultusque & habitus, & Belgis insolens flexo genu salutabantur. Iam vero aula imperatorio luxu & vel in pace gravis, ita impensæ inopiam contra crescebant: semperque ingratum, tum vero odiosum imprimis, magna tributa cujusque nationis ordines poscebantur: addito iniquum esse minora ipsis onera pro fide ac reverentia principum quam rebellibus pro injuria tolerari. Nec dum principatus solennia inierant: urgentibus Brabantis, dirui arces, abduci externum militem aliaque Alberto promissa. Sed Isabella, nihil tale se conscia pactum affirmans, ultro etiam indignabatur, velut ipsis postulatis in se licentia quæreretur. Walones insuper orabant tolli edicta, queis Batavorum merces, ipsis necessariæ, excludebantur. Sed hæc edicta tantum omissaque, sensu impositæ servitutis, & peracti ritus queis mariti duo in nomen Ducum Comitumque accipiebantur: & forte dum extra Lovanii mœnia, more avito, Brabantiæ sacramentum dicitur, vici in conspectu duo ab equite Batavo incensi malum fecere omen, inchoato inter clades imperio. Sed & Fœderati non magis hostium adversis læti, quam rebus suis angebantur, ademta commerciis per edicta pacemque Gallorum Hispania, & quod hostile Belgarum, & inde opificum fuga terræ marisque reditus acciderant. nec, gravia quanquam, ejus anni tributa impendiis suffece-

 rant.

rant. Hinc pecuniæ ſumtæ ſub fenore aliquando ſortem æquaturo: neque vero minora quæ inſtarent onera, ex quo vis tota belli in ipſos verterat. Britanna quin etiam juvare ſolita, revocato milite, naves indixerat, &, mox ſublato metu, egerat gratias, nec ultra quicquam: dum potens exercitus, duce Eſſexio, Hiberniæ ſylvas ac paludes & ultima libertatis ſuffugia diſcutit, conatu qua publice, qua privatim minus felici: quippe ferox, quam prudens juvenis, & in difficilem provinciam inimicorum aſtu miſſus, per ignara locorum multis cladibus acceptis, pactis cum Tirono induciis, injuſſus cum domum rediret, reginam, a qua ante abitum inter diſceptandum palma verberatus, injuriam hanc impatientius, quam ut in regno, tulerat, ſe abſente per æmulantium ſermones & improvidas amicorum laudes duratam adverſum ſe in ſuſpiciones & metum invenit, ſtatimque reus fit, & cuſtodibus traditur. Afflicto juvene, cui e bello decus, pacis auctores prævaluere. Indicium eo inclinantis regiæ fuit, illaceſſitus mari Hiſpanus, vetitæque aliarum gentium eo commeantium prædæ. Sed preſſit conſilium regina, dum ab hoſtili claſſe metus, quanquam miſſus Bruxella legatus ſecuram eſſe juſſerat, fruſtra apud ſuſpicacem & talium incredulam. Nec tamen hoc minus palam mox Ordinibus ſignificat, & Anglis ad mercaturam pace opus, & ſibi, ut adverſus ſpes improbas & ſenectæ ſuæ inſidiantes regnum ſtabiliret: nec tamen ipſi deficerent animo, ſed Auſtriacum & Gallicum imperium ex æquo vitantes, ſi amicam ſe vellent, retinerent libertatem, aut domeſtico Principe rempublicam regerent: otio ſe fruentem multa

quæ

nunc poſcere cogeretur ex facili ſuppeditaturam. Altera jam ſocietas labaſcens quantum pleroſque animos permoverit, conjectu haud difficile: & accedebant tentamenta ab Imperatore, qui pacis ſuaſores iterum deſtinabat. Forti tamen conſilio, priuſquam fines legati adiſſent, ſcriptæ literæ, queis monebantur parcere inutili operæ: quare pacem fidam ſperare non poſſent, oſtenſum ſæpe: nec nunc eſſe cur prioribus conſultis decederent, niſi forte per Germaniam ſcelera, & abruptum per fraudes jus commerciorum, & falſo archiducum nomine Hiſpani Belgicam tenentes, pro pacis hortamentis acciperentur. Ita ſapienter ſermones quoque vitati, præcipuis audendi auctoribus Hollandis: qui ea duplicata in annum ſequentem ex cenſu capitatione præivere ſociis, renitentibus, aut ad ſequendum tardis. Zelandi maxime defugiebant, nova damna, proprios ſumtus attollendo, & apud transrhenanos longæ ambages, dum pars gratiæ populari quam publico ſtudent, aut onera laudant, ſibi quiſque levia & in vicinos caſura. Erant qui nec tacerent, ſe quieſcentibus aliis tamen cordi rempublicam fore, quanquam innuebant Hollandi, ni ſerio in commune conſuleretur, relicta ſe terrarum abjacentium cura, propioribus neceſſitatibus & maris poſſeſſioni inſtituros. Solatii nonnihil a Germanis principibus, qui, ſuſpecto adhuc Hiſpano, alterna auxilia aut pecuniam offerebant. Palatinus cæteros religionis conſortes exemplo & verbis excitabat: monſtrans ſingulis, quid olim Albano, nuper Mendoſæ agitatum: nec poſſe Batavos ſine vicinorum pernitie vinci: at florentes, multis ſubſidio fore, huic, tuendam

ad

ad Borussiam, illis ad Clivicam possessionem, cunctis adversus Romanum Pontificem ejusque asseclas; quorum immani odio & factione omnes premerentur. Sed parum auditus, Brunovice in urbem invisæ libertatis arma sua convertente, aliis impares se alendo bello fatentibus. At Carolus Sudermanniæ Dux, Sigismundi in Polonia regnantis patruus, cum illi avitos Sueonas minus curanti, & ob ardens studium in Romanam religionem novandi suspecto, arma primum opposita, deinde & conventu publico ablatum regnum foret, regium diu nomen evitans, & aliis tamen nominibus vim usurpans., cum societatem Ordinum ultro ambiret dilatus, quia opem in præsens implorabat, spes ipsi incertæ, regnum pauper & longe positæ vires. Amicitia tamen oblata, ut pro religione pugnanti, excusato quod naves quædam Batavæ injussu publico Sigismundo sui usum præbuissent.

HVGO-

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER NONVS.

Ovus annus, qui vetus ſæculum clauſit, ut eventus ſtatim inſignes habuit, ita magnas rerum vices in longum portendere videbatur. Belgarum, qui ſub domino, res inopes, &, quantum vix alias, turbidæ atque attritæ. Sed principum, qua novorum gratia, qua præſentium auctoritas, & ipſa morborum magnitudo propius remedia admoverant. Fœderati, quibus olim a ſervitio recentibus amplum ducis imperium, & ipſa pericula pro nexu fuerant, armis mox proſperioribus laxati, quanquam non levis neceſſitas redierat, ex vetere diſciplina animos adhuc in hoſtem, at concordiam modeſtiamque non æque retinebant. Vtriſque partibus non niſi grandes conatus, certantibus triginta aut ſupra annorum labori finem imponere: qua ſpe extrema virium profuſa, velut ante oculos ſtaret victoria præmium longius duraturo. Ac primum ſtatim gelante hyeme magnum perviis undique amnibus periculum vitavere Batavi, per hoſtium ſeditio-

tiones, quas in suam utilitatem vertere. Nam cum turmis & pedite Ludovicus Nassavius furtim profectus Wachtendoncam irrupit, Clivios circa fines oppidum, binestri olim obsidione Mansfeldio expugnatum, cum vires Fœderatorum Parmensis alio traxisset. Eques, qui servando loco additus, forte tum per Agrippinensium fines populabundus aberat: in præsidio milites octoginta, nec fossarum perrupta glacies: positus oppidi procul hoste, & socias inter urbes plus justo securitatis addiderat. itaque pauci in vallum enisi modica cæde portas cæteris recludunt. Tum Gelenus (is dominus rectorque oppidi) cum paucis in arcem abditus, spe auxiliorum quæ oratum miserat, sustinebat ingruentes tuborum globos glandesque: donec Ludovici totum agmen advenit, & quæsitæ undique scalæ aggeri admoventur. Sed & tum restitere quidam, & hos inter jam natu grandis fœmina, non sine pernitie ac vulneribus contra nitentium. Victi multitudine dedunt locum, non spernendo inter paludes situ, & tum uberem prædæ, quia agrestium multi, circum flagrante bello, huc sese opesque receperant. Paucos post dies quæ victui aut tutelæ opus equites intulere. Inter Gallos qui Batavis militabant, Breautæus erat claro apud Normannos sanguine, is, juventa jactantior, in pugnam provocaverat e Grobbendonci turma equites viginti, quorum præcipui traditione Gertrudisbergæ infames erant, indecorum homini nobili certamen. Prodiere pari numero in campum Fuchtensem haud longe Sylvaducis. Grobbendonciani armis validioribus, Breautæus loco potior. Primo statim impetu Breautæus ductorem hostium truci-

rucidat, is Abrahamus, cognomento castrensi
Cupediarius vocabatur, & adeo acre directis e
propinquo tuborum ictibus certamen fuit, ut
primos inter conflictus utrinque pars altera
pugnantium conciderent. Sed fuga Gallorum,
quorum impetus manente periculo elanguerant,
nudatus Breautæus, equo aliquoties mutato,
mox pedibus dimicans, tandem pressus hostium
turba dedit sese. Pepigisse vitam Galli asseve-
rant: contra Brabanti prædictum, ne victi aliud
quam mortem exspectarent. Certe jam multum
captivus processerat, cum missi ex urbe, oran-
tem ut saltem armato & tanquam viro occum-
bere liceret, triginta vulneribus conficiunt: di-
gno probrosis hominibus facinore; & documento
tamen apud magnanimam juventutem, ne falsa
virtutis imagine id genus certamina affectent,
unde nec victoria in publicum utilis, & mors
apud sapientes nihil majus venia meretur. Hye-
mante adhuc cœlo, ne occasio effluceret, quam
turbamenta hostium dabant, improvisa classe
Mauritius, & alio sparsis belli rumoribus, Cre-
vicordium, castellum Disæ Mosæque adjacens,
triduo in deditionem cogit. Equites hostium,
qui firmandum ad præsidium sero venerant, nec
Sylvaducis, metuente semper militis civitate,
recipiebantur, cæsi ferme ad quingentos. Opera
castelli Mendosæ aucta, Mauritius perfici ju-
bet. Inde Andreanum petitur, ubi miles Ger-
manus & Walo exactis ducibus palam quidem
deditionem fatebatur, & misso Barlota, qui spe-
cie expeditionis eliceret, vitaverat fraudem:
sed non sine spe veniæ tenebat validam muni-
tionem, ut pignus in debita trium annorum sti-
pendia: hoc pertinacior in hostem, quia minus
pro

pro transitione pretium offerebatur, quam salvo sacramento & fama secundiore consequi posse sperabat. Ad resistendum machinæ aliquæ supererant: vallum ipsum arcis in speciem: bina propugnacula in Mosam, bina in Vahalim, quintum in Harvardam prominens: circum fossa, & ultra hanc perpetua lorica, iterumque fossa, qua omnes committebantur. Tanta operum fiducia, ut Albertus, tenere se claustra fluminum arcemque cervicibus Hollandorum impositam, literis famaque celebraverit. Quamdiu undans hybernis amnibus solum fossiones recusabat, ad pacta invitati, security respondere: quin & captivus miles a Mauritio dimissus ut deditionem suaderet, in detestationem perfidiæ interimitur, nec satis visum, ni peremti corpus in castra, mitterent. Versis ad vim consiliis, nihil prius Mauritio quam castris obsessos cingere, & semet tueri contra vim externam. Equitatu dimisso, cujus nulli usus humentibus terris, partem copiarum navibus, pontibus, partem Tilano ac Bommelensi agro & parvis in Vahali insulis locat. ipsum robur spargit Brabantica ripa, & rupto aggere Mosam illa diffundit, ut & liberius spatium ad molienda opera ipse haberet, & inde venturo hosti auferret viam. Sed & sex locis castella disposuit, interpositis minoribus munimentis, quibus omnes ad se aditus clauderentur, augendoque terrori arx Batavoburgum, Mosæ adsita & veteris Batavorum nominis in ora olim Gallica vestigium præferens, machinis, quarum sonum obsessi audirent, sub imperium agebatur. Et ipsi graviter telis sauciabantur, non æque certis jactibus quos regerebant, multisque consumtis, coacti latebras

bras sub vallo quærere. Sed & lignorum egestas & medicaminum fatigabat, noxio corporibus humi stagnantis madore. Spem fovere Silviducenses crebris ignium signis, conati & naves invehere, sed frustra. Venit & duce Velasco exercitus, magna minatus: sed nullum ad socios iter invenit, mersis undique campis, aut castellis obstantibus. Consumtis multo jam vere montium nivibus, postquam redditus fluviis modus, promoveri fossorum opera cœpere, nocturnis maxime tenebris & Luna senescente. Ventum erat ad loricam, quam castello circumductam diximus: cum miles, ut non extrema perpessus, ita spe certe auxiliorum nulla, Mauritius redimendi temporis properus ad conditiones veniunt. CXXV florenorum millia ipsis persoluta, pars debiti ab hoste stipendii, quam viritim divisere. Hoc pretio emtum castellum insigni structura, positu ad Hollandiæ tutelam aptissimo, tum machinæ & quæ inerant alia, & mille ducenti milites, transgressi in partes, qui peractis lætitiæ signis, ut mos habet, ipsi quoque de se triumpharunt: egregio mox usui, postquam desueta licentia in disciplinam rediere, proscriptique hostibus traditorum crimine, odio & pœnarum metu acrius instigabantur: si non probandi apud rigidos judices, Gertrudisberganis certe excusatiores, cum hi longa mercede fraudati adversa tamen castra & vim bimestrem pertulerint, illi non justis conquerendi causis mutatam fidem habuerint in lucro. Nequis novo militi transitionem exprobraret Ordines edixere, gnari levioribus etiam de causis intestina in prælia verti exercitum: quippe cum nuper, durante isthoc obsidio, milites duo Germanus Gallusque,

ex

ex aleæ rixa in pugnam prolapsi, populares quisque suos in cædes & vulnera miscuisset, vix procerum interventu diremto certamine. Sub hoc tempus longa Groningæ civitatis pertinacia, iram non injustam accendentibus æmulis, cæteros Fœderatorum impulit in acre consilium, liberisque gentibus vix usitatum. Plebs suopte ingenio ferox, & rectores nacta, qui Hispano dominante exsules, eoque nunc fidentius populo se jactabant, indignabantur duriores leges quam sub rege toleraverant, quo annuente domos immunes impetrarant, aliaque sibi læta, adversa accolis: horum memores, decreto Ordinum Fœderatorum, cui se subjecerant, non paruere, quod multa privilegiorum nomine ipsis usurpata rescinderentur. Tributa insuper inferre ærario per triennium ferme cessaverant. Cum & judicia contemni, & suscepta onera detrectari sine pernitiosissimo exemplo non possent, Wilhelmus, quanquam ad mitia pronior, jubetur manu militari oppidanos in officium cogere, ipse mandati acerbitatem prudentia temperavit, cohibito ab injuriis milite, nec irati vulgi verba insecutus. Exarmatis mox civibus, ne infensi, ut olim, hostilia cœptarent, aut grande præsidium copias exhauriret, arx imponitur. Tum vero fracti animis, deprecari a civitate semper libera extremæ servitutis notam: solita hæc per vim regnantibus, nec aliud hostibus magis objici: ponerent sane arma contra arces sumta, si libertatis auctores imitari mallent talia quam ulcisci. Simul & reliquorum partem remitti sibi orabant. Sed apertam diu clementiam spretum nuper obsequium & veterum recordatio occluserat. Tamen facti invi-

invidiam lenivit eventus: postquam avecti Hagam turbarum concitores, nec ultra puniti: & translatis ad quietiora ingenia magistratibus, redditum in consilio jus suffragii, & cuncta deinceps ex æquo transacta. In Frisiis quoque de tributo in armenta & pascua, certamen, urgentibus oppidanis, contraque nitentibus qui agros per Ostergoam & Westergoam colebant, mox insignium munerum ambitu, ut ferme accidit, alente discordias, eousque exarserat, ut pars Leovardiæ manentes, pars Franecram digressi, publici consessus utrique specie, rempublicam ærariumque distraherent. Quibus studiis dum se interponit Wilhelmus, & in eos qui secesserant judicum primum auctoritatem, deinde arma advocata, affectati supra leges imperii invidiam non effugit. Tandem cum & sociæ nationes se interponerent, per arbitros res ad quietem veteremque formam rediit. Accessit ad hæc mala tristis nuntius; archiducem inter, cui id negotium Hispanus dederat, & Anglam de pace colloquia fervere, & jam Bononiam Morinorum convenisse legatos. Erant sane causæ utrisque cur pacem cuperent. Philippum terrebant, quæ in Hispaniam Americamque Anglis ausa, præcipue sumtuum tædebat quibus tuenda navigatio: & demto Britannorum subsidio, facilior ad pacta Batavus sperebatur. At Anglos periculorum admonuerat Tironi successibus & novo Pontificis edicto stimulata Hibernia, & multo labore ægre recepta Vitoniæ Momoniæque munimenta, manentibus latebris, quæ defectores receptarent. Tertio post mense intellectum cogi in unum legatos nequiisse, dum Angli quidem præcedi recusant, Hispani vero
etiam

etiam æquari fastidiunt: nec magis per internuntios processisse, dum inducias, quam hi expetunt, tam illi formidant. Ita tunc discessum, & res scribendo tracta, donec ei, ut suo loco dicemus, mors & successor Elisabetæ finem imponerent. Interim ad Batavos legati a Cæsare veniunt, quia de pace Ordines per literas occurrerant, alia mandata simulantes, Hermannus Mansfeldii Comes & Carolus Nutselius. Verba erant magis ex dignitate Imperii veteris, quam pro anni prioris fortuna. Redderent loca Germanici soli, & damna per militem illata: nec se exemplo hostium tuerentur: alioqui pari culpæ parem & pœnam fore. De pace nihil se acturos: scirent tamen detrectari colloquia sine gravi suspicione non posse: & se onera commerciorum, quæ per belli speciem continuarentur, haud ultra toleraturos. Responsum est merito post, & damna imputari & occupata defensioni loca, qui prior solo pacato intulisset, exercitum, id si Hispano condonaretur, at certe sibi noxium esse non debere, quod suasisset necessitas. De pace & Gravewarta insula eadem, quæ ante sæpius. Sed quia Resam Hispanus reliquerat, ex usu visum & Emmericum reddi: quo justius hosti Bercam adhuc retentam exprobrarent. Actum & de minoribus nonnullis, & induciarum injecta mentio, quam Ordines, ut temporibus alienam, molliter discussere. Et tubicen iter legatis postulans, quos Belgarum Alberto parentium Ordines super pace missuri erant, aliquot per dies retentus, ne ingentes belli paratus, qui tum struebantur, dispalescerent, jussus mox literas referre, queis illi, priusquam, poscerent pacem, vi externa liberare patriam mone-

monebantur. Nam postquam Andreano cum milite decisum, ut cæteri earum partium pari rabie agitabant haud multo saniora, utendum hostili discordia rati Ordines Fœderatarum nationum in majora ausa animum adverterant. Placuit bello in Flandriam transmisso instare inopiæ, quæ seditionibus causam & alimentum dabat: nec enim certius accidi ærarium, resque turbulentæ impelli poterant, quam occupata regione, obventu agri ditissima & hostium prope tota: portuosa etiam, unde infestum mare, nec tuta commercia, assidui sumtus. Zelandi ante cæteros postulabant, ne, postquam transrhenanis & Hollandiæ prospectum, ipsi hostium vicinitati relinquerentur: posse liberari Ostendam, capi Neoportum, Dunkerkam, Clusam prædonum sedes. Si vel oppidum unum raperetur, dum hostis copias colligeret, dum ambiret suos, facile se hoc consecuturos, ut in posterum alieno in solo bellum ducerent: haud vana spe, si ventus adfuisset, properantibus: quo adverso, dum perpetui flant septentriones, copiæ undique & commeatus tarde annavigavere, indicto conventu sub Zeburgum Walachriæ castellum. Erant peditum centuriæ viginti & septem supra centum: turmæ equitum viginti quinque duntaxat cum machinis omnique bellorum apparatu, multitudo navium ad octingentas. Hic inter Principem & nationum legatos, qui expeditionis auctores socios se consiliis & periculis offerebant, dubitatum, exspectarent dum secunda navigatio, an imparato hoste quamvis occasionem invaderent, quod prævaluit. Sed commeatus & impedimenta mari: solum militem cum tormentis quatuor trans Hontam Scaldis

extimam partem, inde terrestri itinere Ostendam visum transducere, quod oppidum, maritimo situ, in Fœderatorum potestate, sed hostium septem castellis circumdatum tenebatur, contra excursus, qui magnam Flandriæ partem ad tributa adegerant, ne tum quidem ita clauso milite, ut non interdum erumperet. Tuto ut appellerent, præmissus Ernestus Nassavius, cum navium parte, qui Philippinam, quod oræ ejus munimentum, expugnaret. Præsidiariis in deditionem compulsis, factoque exscensu, cum & Asseneda cessisset, exercitum Princeps ita ordinavit, ut distinctas copias Comes Georgius Solmensis, Ernestus Nassavius, cum navium parte, & Verius Anglorum ductor, tripartito regerent, equitatu in septem manus distributo, in quas præcipuum imperium Ludovico Nassavio permittit, ipse summæ rei intentus curam non partiebatur. At agrestes, perculsi adventantis exercitus fama, vicos passim omnes fuga desolaverant, eousque veterum partium & libertatis obliti, ut per insidias deprehensos milites caperent, in captos sævirent. Quo accensa exercitus odia, imperato longius in villarum incendia processere. Recta Brugas institutum iter, per Ecloam, Maldegemum, Malam, non obscuri nominis vicos. Missæ erant Brugas, nec minus Gandavum ab Ordinibus literæ, ut illius olim fœderis reminiscerentur, quo pariter adversus externam dominationem conjurassent. Si non volentibus esset servitus, ne dubitarent manus opesque conferre. Quæ adeo nihil valuerunt, duratis in odium animis, ut recusatum hactenus præsidium Brugenses tum primum ab Alberto acceperint. prætergressumque exercitum lacesse-
re

re cominus non ausi tormentis infestarent, quanquam levi noxa. Profecto inde Iabecam Mauritio affertur desertum ab Albertinis Aldenburgi castellum, paria de Plassendalo Snaskerka & Bredeneda nuntiabantur. His in locis, tum si qua alia ob transitum oportuna, præsidia reliquit, quanta modicas hostium copias propulsare sufficerent, magisque ut hostium consilia specularentur, & explorata perferrent, incerto quid pararent, cum justum exercitum nemo exspectaret a discordibus & tu bidis. Solmensis cum tertia exercitus parte Ostendam præire jussus, deductis in oppidum Ordinum legatis, ubi tutius de ulteriore belli ratione consultarent, obsidet munimentum quod milites Alberti ex ducis nomine appellaverant. Id Ostenda horæ itinere abest, Neoportum versus inter arenosos littoris colles. Hinc Neoportum profectus, cuncta obsidioni parat, occupatis ad portum munimentis, qui longo tractu proculque oppido mari advolvitur. Brevi cum cætero copiarum Princeps adfuit, cincturus oppidum, quantum loci ingenium ferebat. Omni hoc itinere militibus quod essent satis: potus inopia fuit: nam armenta passim rapi obvia: vinum, cerevisia parce sequebantur: nec semper aqua aderat, quam cænulentam & limo sordidam fuere qui conquirerent, avideque haurirent. Prorogavit penuriam lixarum malum, quorum viginti navigia Spinulanæ naves in mari corripuerant, ipsorum vecordia, dum classem præsidio datam exspectare insuper habent, quo lucrum aliis præverterent: levi in publicum damno, nec longa penes hostem gloria: quippe classis post congressa Warmondo duce, coorto

repente vento, naves nisi torpente cœlo inutiles multa cæde cruentavit. Quo tempore res evenit nova, ut remigum unus, gente Turca, globi jactu, illæsus ipse, vinculis eximeretur, marique ad Batavos tranatans perpetuam ærumnam felici temeritate evaderet. Inter hæc Albertus comperto, non tumultuariam manum in prædam exiisse: sed ducis regimen, omne belli robur esse quod Flandriam peteret, ipsa imperii viscera, omissa omni spe alia, copias undique contrahit, totis viribus tanti belli discrimen aditurus. Nec quicquam ad celeritatem reliquum facit, revocatis cohortibus, quas in Geldriam miserat. raptæ omnes cito agmine Antverpiam, cui Scaldis Flandriæ Brabantiæque medius allabitur. Navata simul cura placandis, qui Hispanorum Hamontii nuper egerant, inde Diestam translati alimentis & spe solvendi æris ad industriam paulatim redibant: nam ni sociarentur, hinc copiarum vis exigua, inde metus ab ipsis urgebat. Perducti precibus ac pollicitis (idque hoc bello sæpius evenerat) ut communi periculo manus commodarent, manente discordia, sed ne ejus præmia hostis eriperet. At Itali, qui in Hamontium & in seditionis atrocitatem Hispanis successerant, loco mansere, veriti victoriam sibi infructuosam, mortes in Principum quæstu fore. Numerum omnium qui contrahi potuerunt decem millia ferunt qui pedibus militarent: equites mille sexcentos. Cum his quanta maxime celeritate impelli tam grave agmen poterat, Archidux ipse contendit, aliorum curæ aut fortunæ non satis fisus. Constat Gandavi, ubi eo ventum, Isabellam, nihil arma exterritam, orasse universos ne se in extremo discri-

discrimine aut spe maxima frustrarentur. Ad Diestanos autem versam multa dixisse pro re ac tempore, & quo magis fidem adstrueret, tactis inauribus, testatam prius sibi omnem fortunæ principalis ornatum, quam bene merito militi præmium, nedum stipendia, defutura. Mauritianis simul & adventare hostem, & jam jugulo imminere proximis e munimentis nuntiatum, unde fuga dilapsi quos tam repentini superventus vis terrorve perculerant. Nam quibus Plassedalum & Bredeneda tutanda obvenerant, pauci admodum, hostem nec videre voluerant: Aldenburgum, parte sui in prædam profecta, eoq; infirmior, dediderat miles. idem fecerant qui Snaskerkæ præsidio relicti, & vitam pepigerant. Ira gentis hostili sanguine imbui festinantis, contemto armorum jure & ducis religione, qui pactiones signaverat, in cædes prorupit. Ejus sceleris culpam ipse in seditiosos rejecit, sive id obtenditur dedecori, seu revera turbidus miles fidem suam Principi dubiam perfidia in hostem venditaverat. Nox erat, cum fama rei ad Mauritium, ad cæteros, quibus id minus provisum, terror perlatus est: nec falsos puto, qui credidere multis ab annis par periculum non adiisse res Batavas. Erant ibi copiæ, vires non dubie partis, & major copiis dux ipse: hostilia circum omnia: castra munire serum propinquo jam hoste, & fame laboraturis inutile. Nec Ostenda exspectandi commeatus, cum hostis intercederet: in Galliam fuga fœda non magis quam anceps: quod si illum jam jamque adventantem opperirentur, sparso per obsidium milite, ita ut portus quoque divideret, cædes magis futura quam prælium. Spem amplexus Prin-

 ceps,

ceps, quæ reſtabat una, expoſita ducum præfectorumque ſententia, nondum illuſtri die, Erneſtum cum novemdecim centuriis & turmis quatuor tormentisque duobus, præmittit, ut ponte ad Leffingam antecapto, quod unum iter patebat, transitum ad ſe hoſti præcluderet: ſin minus, adventum moraretur, donec ipſe conſilia & aciem expediret. Sed Erneſtus, quanquam approperans, transgreſſum anguſtias hoſtem invenit, ſolâque ſpe extrahendi temporis, duobus tormentis, nec enim plura advexerat, aggere locatis, non procul Alberti caſtello, quod fugato receptui foret, laceſſit hoſtem. Qui dubius primum, an omnis Mauritii exercitus in prælium procederet, ubi ſecus comperit, collecto gradu, ferox ſemper ardensque in pugnam comparatione inſuper virium accendebatur. Nec illis contra animus aberat. Sed impari manu pugnandi conſilium magis, quam ſpes victoriæ. Nec ſine claræ virtutis experimentis cedere primum, mox fugere coacti ad octingentos perierunt, pars pugnando, pars jam capti, ferociore victoria, quam ut ulli parceret. * Ea clades (ut ſæpe olim) cæteris ſaluti fuit. Nam dum cædes hoſtem occupat, tempus Mauritio datum equites primum, inde vehicula tranſponendi eam in litoris partem quæ Oſtendam reſpicit. Quod ſi vel tum transeuntibus hoſtis ſuperveniſſet, ingens ſtrages accipi potuit. Sed ille ſecuritate ſegnior, cum omnem eventum priori prælio metiretur, nuntios dimittere in proximas urbes, magnam Mauritiani exercitus partem cecidiſſe prælio, ipſum teneri incluſum: quibus lectis, pleræque civitates orationem, & quæ ſolita lætitiæ ſigna properantes, fortunam præcoci gaudio

dio irritavere. Interea pedites, & quod equitis reliquum, vadum non procul mari monſtrantibus cymbis; duo agmina propius oppidum, qua portus anguſtior, facto ponte tranſierunt. Princeps, ut quosque traduxerat, ita in acie locavit, diſſimulato apud militem prioris prælii damno. In primori acie Anglos Friſiosque Verius tuebatur, duplici utroque agmine, cum duobus vexillis prætoriis, altero Principis, altero Hohenloii, qui Hollandiæ cuſtodiendæ relictus aberat. Mediam Galli obtinebant, hos Helvetii ſequebantur, & ex Andreano novus miles. Solmenſis hanc aciem rexit. Tergum ſervabat Giſtellæ manus Hollandica, poſthanc Germanorum agmen, quod unum ex copiis Erneſto datis exſors periculi fuerat, pariterque Trajectinum Vchtembroucio duce. Equitatus partim in fronte erat, partim mediam tegebat aciem, partim omnes ſequebatur. Sic ordinato exercitu Princeps, vetere ducum ſolertia, ſolvere naves, quæ jam multæ advenerant, & Oſtendam vela facere jubet, ut aucto in omnes periculo ſpem fugæ abſcinderet. Sed quæ portu conſederant, ante imperio parere non potuerant, quam æſtu levarentur. Relictæ centuriæ aliquot, quæ Neoportanos prohiberent in prælio diſtentos erumpere. Nondum meridies erat, cum hoſtium equitatus longe aciem ſuam antevectus occurſat, ſed poſt leves tuborum conflictus, pulſus littore, in colles recedit, ibi peditum agmen opperitur, queis juxta mare tarde iter molientibus, tormenta graviter utrinque certarunt. Erant apud Mauritium, qui obviam eundum hoſti cenſerent: id enim fortius, & accendendæ militum alacritati. Sapientius alii

manendum in loco, quo longius iter per difficilia arenarum hostilem impetum retunderet. Quod cum placuisset, adventantem jam propius hostem, disjecto equitatu, qui prospectum ademerat, ad hunc modum instructum, Mauritius e summis collibus, quos in usum prælii occupaverat, animadvertit. Tres de more acies, quarum media duplex totum littus impleverat: ita quatuor agmina hastatorum erant, singulis adjecti cornuum in speciem jaculatores majores ac minores, quos arcubalistarios & musquettiferos vocamus. Primam aciem Diestani pepigerant, multis centurionibus, uno sub vexillo, quos inter agebat Mendosa. Dexteram secundæ aciei partem, quæ integra Hispanorum erat, Montiregius & Villarsa, lævam, quæ partim Italica, regebant Sapena & Avilos. Inter utrunque hoc agmen staturum Archiducem equitum manus assueta corporis custodiæ cingebat. Extremo loco Belgæ Busquoio & Barlota rectoribus, cum auxiliis ex Hibernia Bastucio duce. Equitibus imperabat Petrus Galenus per morbum Landriani: nisi quod Diestanis sui aderant, in quos potestas tantum precaria. Vt distincta ipsis vocabula a lancea, thorace, tuborum armatura, ita in turmas dispositi vehebantur. Flexo die, ubi propius constiterant acies, Hispanorum prudentiores rem in consilium mittere, afferre communem Martem & dubiam belli aleam: non enim, ut creditum, hostem in naves moliri fugam, non terga dare impune cædenda: ita instructa acie, ita animatis ad pugnam omnibus, etiam vicisse non incruentum fore. Videndum, ne eum sperare cogerent, qui inter tot pericula deprehensus prælium

lium jam timere non posset. Obsidendum potius, cum sua circum omnia, hosti nihil præsidio foret. Interea quiesceret miles magnis itineribus & uno sat prælio fatigatus. Erant sententiæ quæ primam esse curam volebant, recuperandi castellum quod ab Alberto nominatum diximus. Sed & priore prælii successu ita elati erant militum animi, ut non prælium sibi sed prædam eripi crederent, celebrato multorum vocibus vetere Hispanorum dicto, quo plures Mauri, hoc clarior victoria: & fere eo ventum erat, unde sine certamine invito hoste discedi non posset. Ducum etiam plerique rapiendam putabant illam animorum incitationem & alacritatem exercitus. Spreta cunctatione salutari magis quam speciosa, quamvis accensis, hortamenta placuit admoveri, ut perficerent victoriam, augerent spolia, trucidarent non aciem, sed reliquias cæsi a se exercitus. Illos expertes præliorum & hactenus in Deum principemque rebelles, receptus tantum fiducia, ut semel collata signa, prostratos subita clade, nunc quoque pugnaturos, quia fugere non possent. Non hic fossam, non vallum & quæ alia illis munimenta ignaviæ: venire ex latebris suis erutos, nec quicquam habere præter arma, quæ detrectata hactenus imbelli conscientia. Ipsos in dextris gerere quantum esse ducem suum vellent: hunc enim diem, siquidem vincere auderent, redditurum ipsi imperium: neque bellum ultra: primum hoc & ultimum prælium: nam ad Turnholtam quidam merito cæsos qui fugere maluissent, quam hosti occurrere: nec ibi aut prælium aut exercitum aut imperatorem fuisse. Nunc coram ipsum cui bellum gereretur, testem cuique vir-

tutis. Ejus ingentes victorias, Caletum, Hulstum, Ambianum, robur, constantiam, industriam a singulis exemplo suo flagitare. Hæc proceres, ut quemque accesserant, plura ad Hispanos veterum recentiumque admonentes: per decora majorum, qui non contenti tantum Europæ continuasse vincendo incognitos orbes, & alteram rerum naturam armis suam fecissent, unde ingens illud & infinitum maneat imperium: per illum latissime regem, quem adesse ipsum & milites suos obtestari crederent, ne sororem, ne affinem relinquerent egenos & indecores, irent alacres & spe pleni, ut palam fieret, quod tam diu bellum adversus unam gentem traheretur, non animos sibi, sed hostes defuisse. Fuere qui conjurarent, nulli se hostium vitam servaturos, extra Mauritium, fratremque, ut dignos, qui triumpho servarentur. Nec minus Mauritiani duces varia oratione, ut cujusque animis aptum, milites alloquebantur. Britanni religionis & belli societate ac communi periculo, Galli proprio atque insito in Hispanos odio, & recenti bellorum memoria accenduntur: Helvetiis Germanisque nomen & gloria gentis ostentatur, ut quam ipsi virtutis nobilitatem a majoribus accepissent, transmitterent posteris, ac meminissent alienam tuendo libertatem suæ se munimentum circumdare. Andreani hinc ad fidei experimentum vocabantur, inde stimulabantur injuria, quod Hispanus, ut transfugas, nullo hostium jure dignaretur. Princeps quoque non tenuit vocem: & te quidem, inquit, frater (nam is individuus semper aderat, nulla prece inductus ut se in naves reciperet) doleo, miserorque, quando incer-

certus belli eventus est, & tua hæc ætas non per se magis, quam patriæ causa tuta esse debuit: nescio quo fato, in hoc mecum discrimine constitutum, ubi respublica, quam pariter armis tuemur, uno in loco omni spe sua periclitaretur. At quia eo ventum, unde pulsis ne fugæ quidem locus, & ecce istorum omnium oculi in nos conversi exemplum virtutis exspectant, eo animo prælium capessendum est, victoriam ut speremus, mortem non recusemus: hoc teque meque & inclyto Nassaviorum genere dignum est, cujus jamnunc argumenta abs te posci vides. Agnosco ego hunc animum, agnoscat patria, cujus te fortunæ manibusque tuis, quam classi credere maluisti. Inde proximum quemque interequitans, mollique vocabulo filios appellans, testatur adesse justæ vindictæ Deum, cujus majestatem contemtam sæpe perjurio: hunc belli auctorem eosdem secum habere hostes, quos subruat, eandem causam, sacra, jus, fidem, quæ tueatur. Stare a se, quod hostilium copiarum validum atque exercitum fuerat: inde bellorum rudes, aut suis non minus quam hostibus infensos, discordes & mutuo suspectos invicem vereri, ne altero alteri vincant. Nec quicquam præter temeritatis impetum ad prælium ferre: quem semel effusum repressumque continuo languescere. Sic eandem gentem, ambiguis rebus instabilem, adversis pavidam, prosperis nec fas, nec jus retinere. Cæterum etiamsi ultionis spes non incitaret, necessitatem esse, quæ cogeret. Hinc oceanum, qui nulli gratiam facturus sit, inde hostem imminere, crudelem & perfidum. Vincendum illa acie, vel cadendum esse. Frisios aut Batavos advectus, reipublicæ admonebat,

quam patris patruorumque sanguine constitutam, tot nuper illustribus victoriis auctam meminissent. Superba Hispanorum dominatio ut oculis occurreret, & quanto nunc intolerabilior victis quam olim integris servitus. Non tam de sua aut ipsorum gloria (quanquam cur hanc quoque viris fortibus vilem) sed de salute, & quod salute prius, de libertate contendi: conjugum, parentum, liberorum, patriæ rem agi: ad ea omnia iter manu faciendum. His passim milites affatus ultro ordiri prælium statuit, & tormentorum duo (sex omnino erant) celsa in loca subduci imperat, quæ nautæ confestim, sueta laboribus turba, magna vi pertracta moliuntur, obnixi ponderi & detinentibus arenis & clivi arduo, cratesque & asseres substernunt. Nec minus sua, quæ octo erant, sed in littore, hostes expediunt. Displosis utrinque, horrendus fragor fluctus maris & circumjectum littus impleverat. Globi nusquam in vacuum cadentes uberi strage grassabantur, in Mauritianos tamen minus noxii: quod hostium tormenta in plano situ, nec fulmentis nitebantur. Classis quoque ex oceano hostem telis urgebat: quod ille expertus, simul minus patente littore, quia maris æstus stata vice increverat, interius traducit aciem. Littori & campis tumuli interjacent longo tractu, & inæquali, utcunque ejectas salo arenas venti converrunt cumulantque. Huc transfertur prælium, atrox diu & incertum, faventibus locis, vel adversis. Postquam partium duces explicuere aciem, quantum loca ferebant, convalles & juga collium pedites tenuere, ulteriori planitie equites vehebantur. Sed Albertus, ut extenderet copias, media acie progredi

gredi jussa, quæ frontis, in dextram, quæ tergi, in lævam rejecerat. Nam Hispanis optime fisus, proxime Italis, gemini agminis impetum sperabat sustineri non posse. At Princeps mare versus Verianum militem, proxime campos Gallum hosti obtendit: cætera subsidio pone sequebantur. Et jam utroque pariter agmine jaculatores hostis emiserat, quod ubi visum, e Gallis similiter armati quatuor in manus sparguntur, quarum tres in lævam hostium partem impetum facerent. Nam adversus dextram cum dilectis suorum Verius processerat, testatus Principem illa die aut vivo sibi, aut mortuo gratias habiturum, nec fefellerat. Ipse enim inter primos dimicans, & repulsis propugnantibus, qui tubos ferebant, hastatum aggressus agmen, duo accepit vulnera, equum perdidit & alii impositus, non ante quam frater Horatius cum recentibus copiis succederet, reduxit militem. Simul hostium turmæ (nam id illis consilium peditem alis firmare) acriter in latus invectæ non modicam stragem edidere. Quo facto & illorum augescere animos, & Nassavianos labefactari contigit: & vehementius hoste adorto, ingens repente pavor & fuga plerosque ab eo latere abstulerat: tam inconsulta quorundam trepidatione, ut maris illati fluctibus armorum metu turpem certamque mortem incurrerent. Sed constantia cæterorum, & cunctis providus Princeps rem propere restituit. Laborantibus Galli subvenerunt, binas in partes distributo agmine, cura Solmensis, ducibusque Ommervilla & Saulio. Et hi protentis hastis congressi, primum prospera fortuna utebantur, jaculatorum auxilio, qui superiores locis, hastatos hostium de-

ſuper glandibus vulnerabant. Sed ubi integrum agmen Belgæ & Hiberni militis adverſum proceſſit, Helvetios cum Andreanis Solmenſis hortatur hoſtem invaderent. His ſtrenue pugnantibus, utranque Batavorum ſubmittit cohortem, Trajectinam hanc, iſtam Hollandicam. Poſtremi omnium Germani manus miſcuere. Nam per globos hoſtem incurſare, & quamplurimis catervis prælium committere Mauritio viſum, ita ut feſſis belli receptus, & recentes manus prælium exciperent, quod & hoſtem fregit, & ipſum invictum præſtitit, quia & ſpatium ſuis reparandas ad vires dabat, & hoſtis incidebat in integros, quoties ut fugientes incautius perſequebatur. Cæterum inter colles continuo pugnatum, qua detinent, & ulterius, per intervalla reſumto impetu. Cum primum pedites concurrere, Ludovicus ſex turmis, quas tres alteræ ſequebantur, hoſtilem equitatum invectus disjecit. Quo tempore Gentius (is turbam prætoriam tuebatur) turbatos inſecutus, trans hoſtium copias pervaſerat. Tres inde equitum ductores ſuam quisque manum in Hiſpanos pedites dirigere. Nec Ludovicus neglexit, acer in omnem rei gerendæ occaſionem, ſex loricatorum turmas eodem rapere, quibus hoſtem urgeret. Inſignis eo die per multa certamina hujus præcipue virtus fuit, donec coorti H ſpanorum equites, & undique affuſi, vix decem hominum comitatu ſuos prævectum incluſere, ſed ſua conſtantia & præfectus turmæ, Cloetio nomen, ſubveniens periculo exemit. Interea qui prælio exceſſerant colligi reficique, inſtaurare pugnam, cujus diverſis in locis ut non una facies, ita diſpar fortuna. Horatius propter plana,

na, collium fine, cum ſex centuriis, alibi alius, ut cuique commodum, dimicabant. Vndique pugna ſe moverat, ceu integræ vires & novus utrinque hoſtis concurreret, modo huc, modo illuc inclinante victoria. Inter equitatus non ita diu armis quæſitum. Facile conſtitit Mauritianum præpollere, etiam ducum virtute: nam hoſtibus qui peritiſſimi aberant, Contrera per Hiſpaniam, Landrianus morbo: & jam Hiſpanorum lancearii concitato curſu Neoportum fugam intenderant, illi ſequebantur. Sed reſtabat pedes, pugnabantque adhuc feliciter, inter tumulos certe, quorum faſtigiis detrudebat Mauritianum militem, tormentis etiam, quæ in edito locata ex propinquo imminens. Tres horas continuatum eſt prælium paribus animis: interea horrendæ ſtrages: multum ſanguinis fuſum, eminus, cominus vulnera & mortes. Iamque remiſerat ardor, corporibus quoque per labores, & quia jejuni plerique, languentibus, ni ſuos Princeps accenderet. Hic turbatos recomponere, & hoſti, ſiqua inſtaret, objicere inſtructas iterum manus, hic excitare ſingulos, ut ingenti animo capeſſerent pugnam. Tandem ſub veſperam equeſtri prælio rem conficere ſtatuit, hac parte virium invictus turmas duas mittit, quæ juxta tormenta in littore conſiſterent: altera Verii erat: alteri præerat Balius. His imperat hoſtem laceſſere, nec ſpes decepit, fore ut initium victoriæ ea ex parte naſceretur. Nam hoſtes, ipſi quoque finem prælio ardentes imponere, recta in eos vehebantur. Sed tanta in eos tormentorum vis detonuit, ut multa clade accepta equorum militumque, deflexerint iter. Per gyros tamen proximis collium interequitantes,
&

& ulterius refugi, in littus redibant, donec proxime machinas iterum evectos Mauritiani maximo impetu fundunt. Submotisque hostium turmis statim cohortes impellunt, quorum duces Sapena & Villarsa vivi in potestatem venere. Parte ex altera Principis indefessa virtus, præsens consilium, ipse denique aspectus, suos, dum vinci non patitur, victores facit. Quod ubi videre Hispani, qui adversus medios dimicabant, quanquam pares aut adhuc validiores, fortuna partium territi, timide instabant: nec illos communia præliorum modo, sed plura Mauritii provisu fatigabant, quorum acrior sensus ubi iris refrigentibus pavor irrepsit. Nam & sole adverso usi fuerant, & ventus major æstivo fumos sabulumque in ora volvendo, prospectum ademerat. laboraverant quidem id cœli beneficium intervertere, sed imminens undique Mauritius versare aciem non permiserat. Tormentorum quoque dispar usus. Mauritiani adeo nullum tempus omiserant, ut durante prælio tricies disploserint singula: tum quæ in edito erant asseribus substratis certius, ut ex solido, vulnerabant. Hosti non eadem ratio, machinæque nullo munimine suffultæ, impetu & mole residebant, ad ultimum cedentibus arenis hauriebantur. Præter consilium fors quoque Nassavianos adjuverat, correpto flammis hostili pulvere, quo tormenta incitantur, & clamata ante tempus victoria veram dedit. Dux Albertus, dum spes superfuit, totam per aciem obequitans ferebatur, cum Diestanis & in hostem processerat, intecto vultu, quo notius exemplum foret, atque ita factum, ut hastæ cuspide a Germano milite auris perstringeretur. Fuit & qui fræ-

num

num ipsius arriperet: sed perfossus statim egregia defensantium fide. Tandem, suspecta jam prælii fortuna, excessit acie. Credibile est capi potuisse, si qui tum Ostendæ erat miles ex oppido in fugientem erupisset, aut qui ad Leffingam ponti servando missi, ausi fuissent subsistere. Sed pars ex matutina clade profuga, præteriti memor, futuri anxia torpebat. Equus tamen conspicuo candore, quo vectus Archidux (sed fessum mutaverat) præda factus. Dilapso duce, qui æquo hactenus Marte pugnaverant, pedem omnes referre, urgentibus præbere terga, tum inde effusi fugere, præter Germanos quater mille, qui servatis ordinibus cedebant. Nec cunctati victores per stagnantia & locorum invia dispersos sequi. Sed princeps post actas Deo gratias, jam sero diei lectas ex acie cohortes & turmas subduxit, præsidium in omnes belli casus: ipse in loco prælii cum primoribus captivorum, cœnam noctemque sumsit, solo victoriæ munimento. Iacebant disjecta circum arma, laceri artus, cruentum littus & colles, novique corporum tumuli. Sunt qui peccatum in eo velint, quod non statim reliquias hostium prosecutus sit calente victoria. Sed clades ante accepta, miles post longum prælium etiam inedia fatiscens, pars magna saucii, captivorum turba, nox atra imminens incertæ per fossas ac voragines viæ, & castella interjacentia, deterruere. Clara tamen laus parta, nec facile multis retro annis parem inveneris. Veterum curiosi annotabant, ferme tribus ante sæculis Albertum Austriacum Adolpho Nassavio congressum vitam imperiumque rapuisse, eademque nunc die, quæ est postridie sextiles Calendas,

mutata

mutata domuum fata. Cecidere in ipſa acie hoſtium tria ferme millia, latiſſima Dieſtanorum ſtrage, & qua fugerant, obductæ cadaveribus viæ ac paludes. Sed & e victore exercitu mille ferme deſiderati, præter quos Erneſtus amiſerat: maxima pars Angli, quorum promtiſſima fuerat virtus, cujus gentis centuriones octo in pugna occubuerant, cæteri omnes vulnerati extra duos. Venere in poteſtatem machinæ, & ſigna amplius centum, captivi multi & inſignes. ipſe Mendoſa dubio adhuc prælio, cum dejectus equo jaceret captus & ſepoſitus: magna pro eo Mauritii cura, per miſerationem communis ſortis & memoriam affinitatis. Nam Henricus Naſſavius per Hiſpaniam olim præpotens ex ea domo conjugem ſibi ſumſerat. Sapena ex vulnere occidit, laudata multum Mauritii providentia. Pueri nobiles e domo Archiducis ſtatim & ſine pretio remiſſi. At legati Ordinum Oſtendæ clauſi non alium unquam diem tam ſollicitum egere: primum qui ex deditis Alberto caſtellis, tum qui ex clade mane accepta profugerant, multum intulerant terrorem: poſtquam in conſpectu utraque acies, ut huc aut illuc fortuna inclinaverat, ita nutantem ſibi rempublicam aſpicere videbantur. Verſi nunc ad preces, nunc ad reputandas bellorum vices, & ut quisque audacium conſiliorum impulſor fuerat, ita maxime periculo commoveri. At poſtquam eos exitus abſolvit, & inſequenti luce coram ipſe Princeps inceſſit cum captivis & omni victoriæ apparatu, tum vero læti vultus, feſta gratulatio. Viderant illum ſæpe victorem, ſæpe magna meritum: ſed ejus præcipue temporis auguſta ſpecies erat, qua tot capitum

&

& patriæ salus, tantique triumphi decora ipsi secundum Deum immortalem accepta ferebantur. At aulici, ferendis odiis callidum genus, ab hoc maxime tempore cœpere procerum auctoritate potissimos Principis iræ, vulgi sermonibus objicere, tanquam qui tuta inter consilia fortes, sua causa tot armatos & ipsum ducem in tanta pericula induissent. Tres primi post prælium dies, magnum utrinque ad res momentum, deliberando insumti, dum pars Aldenburgum recipere monet, qua iter in Flandriæ intima patebat, pars Neoporti ad obsidium redire. Simul sævum ventis ac imbribus cœlum & ad quevis agenda incommodum morabatur, milites quoque vix parati obsequio, cognitis tum demum quæ subierant periculis pavidi, aut victoria efferati. Inter ipsos rixæ & vulnera ob captivos, quos alii juris reverentia, aut, ne pretium sibi periret, servatos student, alii infensi ob amissos socios, præcipue Scoti, & similia hostium facinora obtendentes, nullo respectu rectorum prohibentium, palam trucidant. At Albertus interim, recollecto contra cladem animo, Aldenburgum aliaque castella firmare præsidiis, nec procul Brugis novum parare exercitum, ex his qui prælio superfuerant, aut ex finibus undique accibantur. Neoportum quoque nonnulli profugerant, & postquam huc venerat Mauritius, perficere obsidium durante cœli inclementia vetabatur. Quo tempore quingenti primum, inde bis mille alii Barlota duce penetrarunt, adeo defendendis mœnibus pares, ut sæpius, nec improspere, erumperent. Queis Mauritius visis, duodecimo postquam accesserat die abducit exercitum, & unum e castellis

Ostendæ

Ostendæ imminentibus, inter prata se efferens, cui ab Isabella nomen, cingere aggreditur, pari difficultate. Huc quoque se Claudius Barlota transtulerat, bonamque & extremam navavit operam, trajectus globo vir nobilis audaciæ, Lotharingus ortu, curandis olim vulneribus vitam toleraverat: mox per facinus haud honestum conciliatus Mansfeldio ferebatur, dictus uxorem ejus sustulisse: sed nactus honores, ita se gesserat, ut mereri majora semper judicaretur, quo mors ejus nec luctu apud ducem, nec apud ipsius novitati invidentes gaudio caruit. Mauritius, spe in Flandria bellandi per locorum difficultates, & reparatas hosti copias præcisa, tandem Ostenda vela facit, gravi ex prælio fructum nullum præter gloriam deportans. Ante abitum, Alberti castellum jussum dirui; sed mox hostis reparavit. Provectæ jam classis postrema Spinulanæ naves silente forte cœlo ausæ lacessere: sed, coortis subito ventis, vix se remigio eripuere, insequente classe, donec vada dirimerent. Ludovici per Brabantiam conatus aliquot evanuere: & quod reliquum anni, ferme adhuc medii, per otium transiit, partitis inter se hostibus, his felicis prælii, illis servatæ Flandriæ non spernendum decus. Dum Flandria bello fervet, Bruxellæ conventus agebatur, quem jam ante Albertus, more veteri, sed pridem omisso, e cunctis suarum nationum ordinibus advocaverat: persuasus ab his, queis nota Belgarum ingenia, mores & verba civilia induere, & specie poscendi consilium pecunias impetrare. Dixerat miserari se mala quibus populi premerentur, nec velle aucta dissimulando, & si pace remedium quæreretur, obvium sese, sin

. ſin hoſtium pertinacia obſiſteret, non tamen deſperandum in cauſa meliore. Pro ſe Hiſpaniæ opes, unde ducenta quinquaginta ſcuratorum millia, quot menſibus in bellum ſponderentur. Sed ut reſtitueretur diſciplina, miles ſine injuria ageret, æquum Belgas ipſos anniti, repertis ſtipendiis, queis præſidia alerentur. Et quando principalis patrimonii reditus jam olim bellis Gallicis oppignorati, dandum ſibi regiæque conjugi, unde generis, unde imperii dignitatem ſuſtinerent. Dum cætera conſultantur, prærogata interim pecunia, qua occurreretur ſeditioni larius indies ſerpenti, & Dieſtanis plerisque mox prælio abſumtis, cum Hamontiano cœptum tranſigi. Sed Belgici ordines per hanc occaſionem altius ſe reipublicæ immiſcentes, quæ Hiſpani auxilii fides, quid præſidia, quid bellum terra marique depoſceret, ſcrutari: præcipue paci inſiſtere: multa Batavis haud immerito ſuſpecta, arces Belgicas & munerum prima penes externos, contra leges jam quod iis ipſis tabulis, quibus Belgica tranſcriberetur, neceſſitas impoſita religioni, clauſæ Indiæ, & principes ipſi clientium in morem addicti regno Hiſpaniæ, partim ut gravia, partim ut iniqua incuſari. Hæc ſi rex Philippus demeret, veniaque principum ſibi liceret cum Batavis inire fœdus, quo major accederet pactis fiducia, ſperare ſe brevi gentes ſub unum imperium coalituras. Conſentit Archidux ut Ordinum ſuorum nomine legati ad Fœderatos mitterentur, qui animos prætentarent. Venere Gerardus Hornanus Comes Baſſiniaci, Philippus Bentingius, Henricus Codus adſeſſor Iprenſis, poſt Neoportanam pugnam quo tempore legati Fœdera-

deratorum Flandria egressi Bergis ad Zomam substiterant, rogabant institui conventum, in quo inirentur rationes concordiæ, multa utrinque dicta in odium belli, pro pace & communi Belgarum salute. Ex Fœderatorum parte dictum, nihil sibi gratius quam externa colluvie purgari Belgicam, in hanc rem auxilium se polliceri. Si resumerent libertatem, de religione nullum certamen fore. Cæterum non videre, quis exitus colloquio proponeretur: nam cum Hispanis quam pacem haberi posse, qui etiam bello abstinentibus pacem non servarent? At Hispano Archiduces, pudendis Belgico nomini conditionibus, innexos: ipsis Brabantos, Flandros, aliosque ordines: quam ergo vim habitura pacta cum illis inita, qui sub dominis, sub arcibus, sub infenso milite ducerent alieni juris animam? Illi rursum, pacem quidem se, non defectionem moliri, nec æquum alteros arma retinere, exarmari alteros: sed ratum principibus fore quicquid inter se Ordines pepigissent. His dictis auditisque Archiducum populi, seponendam rati spem pacis cum Batavo recenter victore, belli onera examinant: & diu certato quantum gens quæque penderet, quia vetus forma Gallicis bellis instituta, ob mutatas provinciarum vires & arma aliis finibus illata, servari non poterat, ubi tandem convenit, in focos, aliaque repertis vectigalibus, tricies mille florenos quoque mense pollicentur, velut in annum futurum, sed mansit & in sequentes. Vt præsidiorum quisque apud se stipendia deduceret, ne quicquam cives præbere militi cogerentur, ut pars altera virium & locorum custodes e Belgis essent, quæstura Ordinum

num arbitrii foret, partim negavit Archidux, partim, ſpe facta, non præſtitit. Offendit multos & Henricus Guſmannus ex Hiſpania miſſus cum literis, quibus Rex Ordines illos adhuc ut ſuos compellabat. Idem exemplo Hiſpaniæ inquiri volens in tabulas mercatorum, ſi cui connexa cum Batavis ratio, aut ad Indicanas ſocietates pecunia ſubmitteretur, obluctante Antverpia fruſtra fuit. Dunkerkani non alias ſævius egere. Mandaverat Albertus ipſe Batavos ut commercio ita piſcatu arceri, unde inopia aut ſeditio ſequeretur. Ipſi multis ſuorum ſuppliciis aſperati, proprias iras addiderant. Ergo imbelle hominum genus (& eſt plerisque piſcatorum ea religio, quæ nefas ducit vim armis propellere) perforata navium alvo, aut ignibus immiſſis, alios clavis transfixos longo metu ſenſuque mortis excruciant, tantaque vi mare inceſſerant, ut naves piſcantibus præſidio datas interdum aſſilirent traherentque. Sed ubi omne Batavorum robur emotum eſt, capti alii inhumana facinora ſupplicio expiarunt: aliis notas in latebras ſuffugium fuit. Ductor ipſe Wakenæus, aliquot cum navibus hoſtem inſequentem per Morinum fretum elapſus, Cantabriam attigit, & poſt actas e littore Armorico prædas, multis mox nautarum penuria abſumtis, & ipſe interiit morbo, an quia Hiſpanis faſtiditus. Contra Spinulanos remiges, ut omni cœlo certaretur, navis longa, ignotum ante Batavis, Dordrechti ſtruitur, ornata machinis viriſque: primum mercede conductis, inde ob facinora damnatis utebatur, quia bello captos eo ſervitii adigere mos Chriſtianæ pietatis non ſinebat. Probatum egregiis
ſuc-

ſucceſſibus conſilium : nam ſtrato mari una plures hoſtium invecta in fugam egit, recepto navigio quod ſuccinctum ferebatur. Brevique eo crevit audacia, ut, paucis lintribus aſſumtis, & lecta nocte, Batavi remiges inter Brabantiæ Flandriæque caſtella Scaldim ſilentio ſubvecti, ubi ſub Antverpiæ mœnia penetrarant, navem tribus ſurgentem machinarum ordinibus, & minores ſeptem, primum ignoti, inde per vim & propugnantium cœdes rapuerint. Excita clamore civitas, in mœnia procurrens, ſpectavit damnum ſuum ad dedecus inulta: nam victores ſecuri prædaque onuſti abiere, poſtquam notum carmen, in laudem Wilhelmi Arauſionenſium principis, non ſine affectu civium vetera recordantium tuba occinuerant. Magna ſpes belli Gallici Batavos ſub anni hujus finem impleverat, Henrico in Sabaudum ducente, qui, Hiſpano ſuſceptis ex ſorore ipſius liberis illigatus, nihil niſi illo conſcio auſurus credebatur. Cauſa armorum Salucia in Alpibus regio, Marchionatus titulo, quam ægræ per internos tumultus Galliæ Sabaudus ademerat. Pontifex Romanus pace Verbiniana lectus arbiter trahebat judicium, donec inſtante Gallo Sabaudus ipſe Pariſios ad regem venit, & præcipuis miniſtrorum clam pretio corruptis, ipſum obſequiis ac promiſſis mitigabat : quæ ubi ad dictum diem non evenere, Henricus indicit bellum, urbesque & caſtella Allobrogum vi expugnat : Fontano interim (is dux quondam in Belgica, tunc Mediolanum regebat) magnas cogente copias, quibus bellum Hiſpano agitari Italia, & omnes circum populi ſuſpicabantur : quippe & inſidiæ hinc in Vene-

Venetorum arces, inde in urbem Mediomatricum erumpebant. Sed arma Alpina pax cita excepit, convento, ut pro Salucia Bressiæ comitatus in Segusianorum finibus, in quo pons Rhodani, Gallo traderetur, addita exceptione, ut Hispano copias in Sequanos Belgicamque trans eum pontem ducere liceret. Rex Henricus, ut regnum, post pacem externam, & intus religionum dissidia æquis legibus coërcita, certo hærede stabiliret, a Pontifice divortium ab Margarita Valesia, invisa olim, nec bono rumore, & jam annis infœcunda exorat, conjugemque ducit Mariam Francisci filiam Ethruriæ nuper principis, claram morum, & quæ recentem apud Gallos Medicæi nominis invidiam quietiore ingenio elueret. Idem cum Anglia amicitiam firmaverat novis pactionibus, queis per mare prædonum licentia prædibus datis, & æquis judiciis coërceretur.

HVGONIS GROTII
HISTORIARVM
DE REBVS
BELGICIS

LIBER DECIMVS.

REparatæ auctæque vires in annum novi sæculi primum gravia ac tarda minabantur: quippe speculabundi duces & alter in alterius consilia defixi diu substitere. Hyems & ver omne inter dolos & prædas exercita, antequam retenta vis belli impetu majore erumperet. Initio statim miles, Brabantus ortu, Iesuitarum vocibus, & pecunia emtus ut Gertrudisbergam falsa captivorum specie hostibus aperiret, ante facinoris exitum deprehenditur. Mox equites Mauritiani haud ita multi agro Limburgico, perrupta arce quadam, prædam & captivos devexere. Ad arcem Cracoviam, quæ in Meursica ditione est, cumque urbe agroque dono ultimæ Comitis ad Mauritium pervenerat, sed a Salentino Comite Isenborgi ex Parmensis concessione ad id tempus tenebatur, occupandam mittitur Cloetius turmæ præfectus, equitesque trecentos & modicum peditem trans Wachtendoncam rapit. Quo comperto Dulquius, qui Stralam propin-

quum oppidum jussu Archiducis curabat, pedites plus cccc, equites paucos silentio ducens, incautos hostes per tenebras invadit. Iamque ceperat triginta, quosdam trucidaverat, antequam cæteri strepitu exciti se explicuere. Sed per arcta viarum retrogressum, qua campi patescebant, prævectus alia Cloetius incursat; ille, equitatu minor, villa occupata ad deditionem cogitur. Victor, ad quæ missus, properans, fossam arcis, ut indices retulerant, glacie non interrupta perviam invenit, portam vi nitrati pulveris disjicit, præsidium expellit. Cum Hamontiano milite hactenus Albertus pepigerat, ut, relicta interiori sede, Wartam oppidum arcemque acciperent, unde Leodicum ac Iuliacensis ager ad prædam exponebantur, graviter sane expostulantibus vicinis. Sed crebræ legationes & questus leviter transmissa, quia cognitum jam olim lucri genus, seditionis per speciem sumtu alieno bellum alere. Sic Bercæ quoque & Geldræ præsidiis Clivii vexabantur, accedebatque oneri immerentium populorum, quod Batavus tantundem ipsis pecuniæ indicebat, quantum alii abstulerant, nihil referre dictans, sponte an viribus diffisi juvarent hostium opes. Audito parari in Hispania classem, & quia Dunkerkani mare liberius usurpabant, major solito vis navium Oceano immissa, nec tamen defuere prædones, qui in conspectu Sceverinæ (is proxime Hagam littoris Hollandici vicus est) exponerent captos, pretiumque acciperent. Sed mox circumventi a navigiis piscatoriis, queis armati homines occultabantur, solito supplicio audaciam piavere. Immissæ & portui Dunkerkano naves, saxis oppletæ, claudendos ad exitus. Sed, quoties

mare abſceſſerat, ſciſſa oppidanorum ſecuribus ligna, rurſumque æſtu impacti fluctus, cuncta disjecere. At miſſæ in Angliam mercatorum naves longis Spinolanis præda factæ, poſtquam bellica, præſidium aliis, diu non ſine hoſtium clade certato, mox igne injecto conflagraverat. Speraverant eædem Fliſſingam aggredi, intus corruptis, qui urbem incenderent. Sed unius conjuratorum, quem ægrotum forte mors imminens in pœnitentiam verterat, edita apud ſacræ rei miniſtrum confeſſione, fraus detecta punitaque. Novæ interim in Alberti partibus ſeditiones: claſſiarium inſeſſo Scalde tumultuantem Antverpienſes parte ſtipendii mitigavere. Walonibus, qui circa Oſtendam caſtellis impoſiti ad cædem usque aut vulnera præfectorum ſævierant, largius indultum, quia Batavorum promiſſis mutandam ad fidem trahebantur. Perſuaſi migrare præſidio Montem Guinoci tranſiere. Poſt iſta Fœderati Ordines inſtituta in caminos penſione, & ex Anglia milite, e Gallia inſuper pecuniis adjuti, Flandricam rurſus expeditionem animo agitabant. Sed cum in celeritate ſpes eſſet omnis, ideoque prius neceſſe hoſtem inde avertere, placuit ultimis finibus oſtentare bellum. Præmiſſo igitur milite Mauritius, obtentu nuptiarum, quas Ludovicus Naſſavius cum vidua comitis Broukii faciebat, Arnhemum venit: nec moratus, centuriis ultra centum, turmis triginta Bercam properat, quam tum tenebat Archiducis juſſu Hieronymus Lopes. Milites illi Walones, Itali, Germani, nautici ad tria ferme millia: victus ſatis, machinæ ſex & triginta, munimenta mediocriter aucta, ex quo Mendoſa peſte adjutus oppidum ceperat.

rat. Dumque Mauritius fueta prudentia adversus vim externam se præmunit, Ludovicus Bernardus Avila non imperitus alias, tum Bommeliano nuper exemplo doctior, extra fossam opera excitat, locumque pascuis comprehendit, queis pecora pascerent, quia sale servandas ad carnes destituebatur, naves suas corrumpit ipse, ne hosti cederent. At Princeps classem, quam adduxerat, partim Rheno Coloniam usque disponit, partim juxta se considere imperat. Insulam, quæ propter oppidum amne circumluitur, castello modico instructam, primos ad ictus machinarum desertam & opere amplius firmat, & cum ripa utraque pontibus jungit. Tum dispositis, quacunque spes adeundi erat, stationibus, castra tribus partibus locat: uni ipse præsidens locis editioribus secundum oppidum, superiora ripæ Ernesto Nassavio, media Tribuno Gistello attribuit: ac duobus maxime locis fossiones contra munimenta extra oppidum prominentia intendi imperat, validis circum custodiis, quia crebris eruptionibus opera turbabantur. Primus impetus ad Casseliensem viam mille aut ultra hominum fuit, hunc Galli retudere, quorum ductor Castilionæus juvenis fortiter dimicans honestum vulnus retulit. Nec territi tamen obsessi quo minus & ex eadem parte, & qua Xantemum itur, sæpius irruerent, non sine aliqua clade ut improvisi proruperant, sed repressi statim accurrentibus e propinquo subsidiis. Quæ dum fiunt, perlatus nuntius Ostendam ab Alberto obsideri, non parum attulit difficultatis: nam cœpto cedere indecorum, at perduci contra opera tam valido intus præsidio, & servari aditus, palustribus circum ac fallacibus

campis, sine magnis copiis non poterant. Rursum Verius, quem Ostendæ imperio destinaverant, abnuebat onus, ni viginti Anglorum centurias, magnum robur exercitus, secum abduceret, quod concessum: & exspectans supplementa Princeps instabat operi. Interim obsessi victus sibi modum præscribere: nuntiis & sublatis e specula ignibus auxilia implorare: nuntii intercepti. Geldræ ex oppido significatione ignium spes monstrabatur. Miserat sane Archidux solvendo Herembergensem obsidio, non modicis cum copiis: & carri vicinorum in hoc retenti. Sed mutatum consilium, seu quia castra impervia, eximia ducis arte, seu quia ex usu attinere illic hostilem exercitum, quo segnius Ostendæ subveniretur. Vbi inferni meatus sub valli extra jacentis partem successerant, jactu globorum & ostentata acie, velut facturus impetum, Mauritius obsessos prolicit, quos frequentes coactos defossi pulveris violentia diripuit: parati, qui ruinas occuparent, locum tenuere, quamvis hostis non multo post regressus acriter incumberet. Brevi cætera circum munimenta simili arte, aut per vim capta, pars metu deserta, statimque ad Casselicensem portam directæ trans fossam vineæ sub ipsum oppidi aggerem perrepserant, quod timentes obsessi, & quia sanciis compluribus medicamina non suppetebant, ad conditiones venere, eo maturius, ut perfugis, qui multi inerant, salutem & honestum cæteris exitum paciscerentur. Læta imprimis populo Transisalano ista accessio, qui tributa, hosti hactenus pensitata excursionum metu, statimabnuere, jussis armari, & ad signa concurrere, agrestibus. Medio mense Iunio

cœpta

cœpta obsidio Iulii fine exitum habuit, cum jam Ostenda vicesimo & quinto die Hispanorum viribus tentaretur. Sed antequam omni cum exercitu descenderet Princeps, Mursam oppidum, donatum sibi, ut ante diximus, in potestatem redegit, dejecto imbelli milite, quem Cliviæ Dux imposuerat feudi, per hæredum internecionem ad se reversi nomine, ditionem vindicans. Sed ipse contra multis facinoribus patroni jura violasse arguebatur. Ostenda, cujus nunc obsidium multis a sæculis clarissimum ac proprium velut bellum memorabo, inter Clusam & Neoportum piscatoribus lecta sedes, jam olim Flandrici littoris partem exiguam occupavit. Porta palisque vallari cœpta, quo primum tempore civilis belli initia, & multus mari prædo cuncta terrore oppleverant. Postquam Gandavensi pace opes Ordinum invaluere, accessit fœderi, constanterque adhæsit, & mox Parmensis, capto Neoporto ac Dunkerka, terribilis illic obsidii irritus, dein Lamota irrupta jam parte oppidi pulsus, famam addidere, & curam muniendi, quæ aucta ex quo Clusa amissa, & præter Ostendam nihil oræ Flandricæ reliquum. Frons oppidi in Septentrionem prominens aperto Oceano pulsatur. Lævo, quod in occidentem vergit, latere rivus Iperleda, mari quondam illabens, portum efficiebat: sed qui, ut Flandriæ cæteri, recedente æstu navium esset impatiens: nunc rivum opera abscidere, portus manet. Quæ pars orientem aspicit, arenosis quondam collibus inæqualis, mox in planum deducta est, ne propinqua fastigia hostem attollerent. Ita remotis quæ obstiterant, proximam mœnibus planitiem irrupit mare patente in cen-

tum pedes æstuario, cui cedentibus semper arenis aucta profunditas: ubi æstus adjuvit, immensus gurges: ubi destituit, duarum hastarum longitudine aquæ superant: vadosiore tantum in ipsis faucibus limine. Quicquid retro terrarum in austrum porrigitur, crebris fossis interscissum, mare inundat, quo æstuante, mille passuum spatio & ultra sæpe, mergitur solum. Tantis naturæ præsidiis accessere munimenta, rudia quondam, sed in artis modum, quantum locus ferebat, jam tum cœpta excoli, cum Caleto Hulstaque victor rediens Albertus obsidium minabatur in hæc usque tempora dilatum. Vetus oppidum quod dicitur, nunc nihil nisi inane aquarum terræque spatium, mare aspiciens, extra Ostendæ vallum propriis quinque molibus littus impleverat. Hinc fossa novum oppidum circumluens, septis aquarum modum dispensantibus, bina & hic mœnia dividit, interiora octo propugnaculis excurrunt, quibus exteriora totidem aliis respondent, qua flumina prelabebantur, levior structura, a tergo solidum opus, & nova fossa intercedente velut triplex vallum. Hic oppidi ambitus, horæ circiter dimidiæ iter. Vltra, propriæ sejunctæque munitiones, & quæ, si necessitas urgeret, desererentur sine labe oppidi: una palis præsepta trans æstuarium fine dextri lateris: aliæ per campos, tergo mœnium adhærentes, aut modico spatio & voraginum interventu avulsos. Flandri pertæsi excursuum, queis omnis late ager exhauriebatur, & experti septendecim castellorum, quibus tum clausa Ostenda, sumtus sine fine, licentiam militis gravem, & parem prope hostili, & nuper cœpta seditione suspectam fidem, urgent Archiducem,

ne

ne diutius clarissimam imperii sui provinciam unica parte inutilem pateretur. Nec deerant dissuasores, qui tantis oppidi munimentis, & patente Oceano, non obsidium, sed inutilem exercitus moram ominarentur. Sed vicit spes, & promissa a Flandris vis ingens pecuniæ, & hærente ad Bercam hoste non spernenda occasio: præsertim cum & ex Italia Hispaniaque novæ cohortes advenissent, Trivultio Braccamontioque ducentibus. Quinta igitur Iulii die Fredericus Herembergensis dextra oppidi, mox Hieronymus Montiregius læva assidet, e propinquo primum, sed ictus tormentorum coëgit longius metari. Carolus Notius oppidum tum curabat, sufficiente victu & omni belli paratu, centuriisque viginti & una: quibus accessit primum ad obsidii nuntium missa cum Huchtembroukio cohors, statimque virtus præsidii apparuit, valida eruptione, qua cæsi primores, quos inter Montiregius, & e vulgo supra quingentos. Postquam Franciscus Verius summo cum imperio in oppidum venit, cum suæ gentis milite, cujus numerum novi ex Anglia dilectus augebant, statim e re visum, quicquid extra oppidum munitio occupaverat, firmare custodiis & longius proferre castella, quorum unum recens adhuc, & quadraginta militibus servatum hostis irrupit. Cæterum a posteris oppidi partibus repulsus obsessor lævo maxime lateri imminebat. Stagnantibus locis aggerem struxit nova arte, cujus laus ipsi debita, cum pleraque alia nuper reperta Mauritii Batavorumque ingenio incepe- rint. Fasces longos in pedes viginti, ambitu paulo majore, quo firmius ipso pondere aquis obsisterent, insertosque his lateres religabant.

Farcimina dicebantur: his ſenſim promotis, & vi machinarum ſuperpoſita portus veteris uſum navibus eripuit. Sed ex æſtuario, quod altera parte fluere diximus, perfoſſo littore diductus alveus, ſtatimque mœnium ſinu exceptus, melior ac certior deinde portus fuit. Huc ingredi, hinc exire centenæ ſæpe naves, efferre ſaucios, portare tormenta, ligna, victum, & quæ contra cœli injurias aut metum morborum deſiderabantur. Nec contra hoſtium, quanquam editioribus e locis, jactus longinqui & incerti quicquam valuere, tam raro periculo, ut ingens hominum multitudo ſola ſpectandi cupidine advectaretur. Externorum procerum Dux Holſatiæ, Dani regis frater, & ex Anglia Northumbriæ Comes, omnibus belli artibus ſtrepentem locum inſpexere. Igitur omiſſis globorum minis, arenarum ſacci ac lapides opplendo gurgiti immittebantur, fruſtra, prævalente aquarum rapacitate. Vbi præcludendi commeatus ſpes nulla, verſas in occidentem urbis munitiones Catricius illa ex parte imperans, admotu operum telorumque impetebat. Harum munitionum tres contiguæ Hiſtrix, Orciſauces & Sabuletum caſtrenſibus vocabulis dicebantur. Sabuletum oppido in vetere pars quondam collium, quos mari arena accumulat, æquatis cæteris, unus tumulus eminebat, quem propugnacula duo alterum alteri ſuperadditum coronabant: aliaque operum circa, quia oppidi quod minus firmum inde propugnabatur. Huc tot adacti ab hoſtibus globi, ut collis totus ferro rigeret, nec tamen immenſo ſumtui par fructus fuit: nam dejecta facile reparabantur, & mortuis aut vulneratis ſuccedebant recentes. Inter eos quos

jactus

jactus absumserat, juvenis Castilionæus fuit Gallorum tribunus, egregii ducis Coloniaci nepos, nec ipse ab avita virtute degenerans. Ipsum quoque Verium, curando vulneri egressum oppido, Zelandia re fovit & remisit. Nec talium malorum immunis obsessor. Sed paucos intra dies Catricius & Bracomontius tribuni cecidere. Per oppidum, quo minus globi & ignita jacula timerentur, aggesta parietum in morem densa passim humus. Sed ne maritimum vallum hostis oppugnaret, propinquis jam fossionibus, major metus. Itaque agger arcendo structus mari disjicitur, ancipiti consilio: sed eventus contra Hispanos fuit, quorum fossiones vimineæque turres, ubi venti fluctus impulerant, longe mersabantur, coactis custodibus in tribunalia refugere, quæ ferendis machinis juxta extulerant. Sic admissum mare Ostendam insulæ in speciem circumdabat: oppido quoque interdum nocens, sed palis, saxis, & omni maritimarum gentium ingenio vis summa undarum in hostem dispellebatur. Quatuor menses abiere inter prosperas eruptiones, & contra mœnibus assultantium inanes impetus, crebraque transfugia, & captivos qui vanis rumoribus partes utrasque implebant. Detectus & proditor, qui bellici pulveris incendium hosti promiserat. Ipse Albertus interdum & Isabella, tardi laboris inspectores aderant, alacri milite ducibusque in principum conspectu, alii farcimina plura vasum in morem orbibus connectere, & his quo liberet provolutis solidare humentia, nova castella veteribus addere: pars longe diffidentia operum aut viarum connexu jungere: fossam moliri quo cuncta facilius Brugis adventarent. At Fœ-

derati Ordines ſpe invadendæ Flandriæ amiſſa, poſt Bercam captam, pertæſi erogationum & Oſtendæ primum intenti, æſtatem multumque autumni nihil ipſi molientes tranſiniſere. Vbi trahi obſidium, nec tam periculum Oſtendæ quam ſumtus immanes verebantur, propoſitum hoſtem detrahere, aut ſi perſtaret, neglectas in partes incumbere. Diuque dubitato, quis locus facilem victoriam, nec ſine magno uſu, daret, Silvaducis placuit, poſt diſcidium a fœdere, nunquam aperto bello tentata. Nec præſidium tunc aliud, quam centuriæ duæ, turmæ totidem, quibus Antonius Grobbendonkius imperabat, ſollicita ſemper civitate, ne miles prævaleſceret. At cives ipſos haud ſane intrepidos, magiſtratus ac ſacerdotes, quorum ingens copia eſt, certatim inflammabant, hi ne ſueta ſacra araſq; & ſimulachra & Divos faventes deſererent, ac pollui paterentur: illi majorum facta recitando, quorum virtus Geldros toties a Brabantico limite repuliſſet, addebantque ſuum ipſi exemplum. Nam & per noctem lumina diſpoſuere, & edicto cavere ne eorum quibus vivitur pretia increſcerent, & ne ſuetis ante fores indiciis mortes noſcerentur. Aggerem quoque excitarunt, qui Fuchtenſem nomine portam prætegeret. Hac parte Mauritius caſtra fixerat, adverſa Wilhelmus & Erneſtus conſederat: utrinque via depreſſioribus campis eminens facile ad oppidum foſſores perducebat. Ea commoditas & urbis non alia quam ſueta olim munimenta, ſpem brevis acceſſus dabant, cum alioqui menſe Novembri tam propinqua hyeme cœptus labos terrere poſſet, & in ampla urbis ſpatia non pares obſidentium copiæ, centuriæ tres ſupra ſeptua-

ſeptuaginta, turmæ triginta circiter: quippe Oſtenda juſtos poſcente exercitus. Sed nec eruptionum metus a cive, ſua tueri ſatis habente, nec ſueto talium, & circumfuſa planities late madens, poſitis caſtellis claudebatur. Repertum & amnes rivosque juxta fluentes objectu molium ſupra ripas attollere, quo magis ſtagnarent adjacentia. Sed non ita id maturatum, quin bis in oppidum miles penetraret. Quippe ab Alberto miſſus, ad Brabantorum preces, in loca proxima Fredericus Herembergenſis cum pedite & non invalida equitum manu, ſparſo rumore, paratisque omnibus velut Helmundum vicum muniret, primum trecentos ferme, mox ad mille oppido inſerit, ignaro diu obſeſſore, &, ubi ſero cognoverat, paucis poſtremo ex agmine captis cæſisque. Adverſus incendia, quæ a globis ignitis timebantur, vulgi rectorumque oppidi magna ſedulitas: tabulata arena ſternere, aheno tela excipere, cunctaque reſtinguendæ flammæ parata habere. Acceſſerat Archiducum nomine pollicitatio, privata damna ex publico reparatum iri. Vrgebat interim opera Mauritius, queis ad foſſam mœnium perductis, vineæ tantum & quæ urbibus ultima reſtabant. Spem non longinquam gelu interſcidit, exſpectato maturius intenſiusque, concreto quicquid aquarum campis incubuerat, rigentibus quoque fluminibus, nec commeatus æque faciles, & laxior hoſti in oppidum via: tantumque frigus, ut excubiæ non ſine pernitie militum agitarentur. Vigeſimo ſeptimo die ſolvitur obſidio, dolente Mauritio ac reſpectante ſæpius an cœlum miteſceret. Sed impellebant abitum maxime Herembergenſis copiæ, quibus & ille

se junxerat miles, quem post secessionem Wartam in oppidum translatum memoravi, pariterque tum Diestæ constiterant. Neque tam castris metuebatur egregio opere vallatis, quam ne gelatis amnibus nudum Hollandiæ latus incursaretur. Inpedimenta, navium sublato usu, quatenus potuere Heusdam præmissa curribus, incensa cætera. Munitiones, ut fuerant, relictæ, periti ducis ac gnavi militis egregium specimen. Cætero autumni hyemisque leviter excursum. Batavis Transrhenanam ripam, quæ contra Coloniam est, obtentu eorum, quæ mortuæ nuper Comiti Mursensi debebantur, raptantibus: & Bellijocoso Archiducum jussu populante, quod Brabantiæ sub Fœderatis positum tributa defugiebat. Stabat adhuc circa Ostendam bellum: & alter obsidentibus atque obsessis labor, hybernum mare, nunc hæc, nunc illa opera quatiens. Accedebant morbi cœlo soloque juxta humentibus, quorum intolerans imprimis natio Angli deficere indies, aut discessum in patriam Verium orare, per quæ imminutus defensorum numerus, ita ut septem millium vix tria restarent, Archiducem non latuit, qui cum nec immersis navibus, nec ullo lignorum lapidumque aggestu æstuarium videret præcludi posse, nec eo continuari opera, simul & mari & machinis hostium prementibus, ad manus rem perducere statuit. Primumque, tentandis viribus, dilectos militum octingentos, prætexta littore mœnia assilire noctu jubet, quod exsecuti fortiter. Palosque & mari objecta late incendio depascebant. Sed mox æstus recurrens coëgit abscedere, relictis suorum haud paucis, quos e proximo machinæ, laceraverant.
Pla-

Placuit tamen, acceptis in castra supplementis, oppidum, tum qua retro in campos exit, tum qua mare prospectat, gemino ex latere adoriri; Histricique & Sabuleto, præcipuis illic munimentis, vi tota incumbere. Gnarum id Verio, captivi indicio, qui suorum paucitati metuens, nullo ducum aliorum, sed unius suo usus consilio, plerisque nescientibus, breves cum hoste inducias facit, & injecta spe deditionis, obsides dat atque accipit. Sed orto hinc militum tumultu, Rossemianorum maxime, qui ne hosti infenso proderentur imprimis metuebant, coactus Verius obsides Archiducis dimittere, caussamque aperire centurionibus. Ea fuit, ut, colloquii specie in spem auxiliorum adventantium, periculi tempora extraheret. Quo intellecto, visum omnibus, quo obsidum ad hostes missorum saluti consuleretur, clarissimos hostium in oppidum allicere, cum quibus actum lente, insuetis & iniquis postulationibus, inter quas fuit, ut exeunti militi Archidux magnam vim pecuniæ numeraret. Interim e Zelandia quinque centurias ventus secundus in oppidum detulit, edixitque legatis & Archiduci Verius, pressum se necessitate, venisse ad pactiones: nunc cum auxilia advenissent, salva sacramenti fide non esse ut ultra procederet. Sperare se tamen, si quando Archiducis viribus ad extrema urgeretur, clementiam magnanimi principis sibi non defuturam. Commovit Archiducem ea contumelia, quippe Flandria omnis velut ad certum spectaculum potiundæ urbis concurrerat, & jam dedita fama propinquis regnis vagabatur. Nec Ordinibus satis excusata fraus per se indecora, ad hoc periculosa magis quam necessaria.

Externi

Externi hoc anno casus non leve momentum ad res Batavas attulere, quippe in Anglia Essexius, pacis cum Hispano maximus adversator, cum custodiæ exemtus, regia arceretur, & ille quondam gratiosus, suffultus clientelis, armatus legionibus, nunc sine decore, sine imperio vitam pati non posset, varia versans consilia, aut amne invaderet, an e longinquo bellum minaretur, inimicis cuncta rimantibus, a regina, cujus animum super veteres offensas forma quoque ipsius spreta in iram accenderat, dicendam ad caussam vocatur. Intellecto periculo, quod e præsentibus pessimum erat secutus, nec de modestia nec de audacia satis sumsit. Sed domi suæ detentis Senatoribus, regina quos miserat, ipse cum modica manu Londinum properans, dum amicos illic plebemque sollicitat, a feciali publico prævenitur, qui reginæ jussu, ni confestim pareat, perduellionis crimen ipsi denuntiat, qua voce perculsa plebs, sibi timens, alieni curam facile exuit. Portæ clausæ; domus obsessa, ipse consilii inops, dedit sese, & in carcerem ducitur, comite Suthantono. Datis judicibus, auditus publice, multa in inimicos dixit, præcipue in Cæcilium, quem hoc inter cætera crimine premebat, quod pacem cum Hispano promoveret. Illos se ultum esse, nunquam mutata in Reginam fide. Suspensa diu omnium exspectatione, ecquid reginæ clementia & veteres affectus possent, an facinoris magnitudo, & suspecta dudum popularitas, validique inimici veniam præcluderent? Damnatus tandem securi feritur, magna circa suprema & pietatis & pænitentiæ indiciis: capite prostrato, sectatores supplicio additi. At in Hispania structa classis late

late terrorem sparserat, pars in hostilem Africæ oram directa & tempestatibus repulsa est: pars Hibernis rebellantibus egregium auxilium milites sex mille, duce Ioanne Aquila tulit: is superbo edicto præferens, venisse se ad Hiberniam e dæmonis faucibus liberandam, in austrinam insulæ regionem, ubi Quinsala oppidum, appulit: magnasque Hibernorum copias frustra exspectans, a Montijocio Anglorum nomine provinciam regente obsidio clauditur. Tentavit quidem perrumpere Tironus rebellium princeps, per gelatas paludes justum agmen trahens. Sed clade accepta in latebras rediit. Aquila cum hoste pactus dedito oppido, & quicquid Hiberniæ Hispani tenebant, Anglorum navibus militem in Hispaniam reportavit. Neque multo post infelix Hispanorum in Cæsaream Mauritaniæ urbem, (Algeriam nunc vulgo vocant, Arabica, sed ea quoque corrupta voce) expeditio ad exhauriendæ pecuniæ causas accessit. Longinquas ad navigationes crescebat Batavis audacia. quippe & fretum, quod Magellanicum a repertore dicitur, Draconi & Canvendisso Anglis emensum postea, quartus eorum, quos fama excepit, Oliverius Nortius Roterodamensis penetraverat: nec sine magnis difficultatibus, inter Americæ fines & ignotum adhuc orbem, longis anfractibus arctatum mare vix eluctatus, Australem qui dicitur Oceanum, eique obtentum Chiliorum littus magnitudinis incognitæ ferens corpora, inventis ibi quoque Hispanorum hostibus, inde reflexo cursu Borneonem insulam devenerat. Bonæque spei promontorium prævectus, circumnavigato omni terrarum ambitu, non quidem opes ullas,

las, sed clarum patriæ decus, & non audita ante locorum nomina domum retulit. Alias vero naves idem iter aggressas, cum nec hominum nec victus haberent satis, disjectas partim Hispani, partim barbari rapuere. Capti, fœde cruciati, atque enecti, quæ ut in barbaris inscitia, ita in Hispanis barbaries erat. Sub hoc tempus Batavos, dum cuncta rumorum adversus Philippum colligunt, in spem aliquam erexerat dictus vivere Sebastianus Lusitaniæ quondam rex, reperto homine qui similes corpore notas præferens, & multa haud publicæ notitiæ edoctus a Lusitanorum callidissimis, cæterorum ejusdem gentis credulitati illusit, donec ab Ethrusco duce Hispano traditus, audaciam & pessimi exempli astum, traductus per populos, dein navali servitio addictus, morte postremum expiavit.

HVGO-

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER VNDECIMVS.

D Ostendam, longe adhuc spes obsidenti. Sed accensus Verii facto archidux, siquid contra spem posset virtus suorum statuit experiri, gravique machinarum impetu, ex tumulo in id excitato, percussis diu munimentis, qua vetus oppidum, portusque vetus, ubi non parvam operum labem intelligit, nono Ianuarii sub vesperam refluo mari, assiliri urbem undique, illic præcipue oppugnari jubet. Ducenti duobus sub centurionibus milites propugnaculum, cui Sabuletum nomen, recta impetere jussi: totidem alii parati qui lævum molis latus, atque iterum alii, qui præductam loricam incurrerent. Hos sequebatur cum quadringentis Durangus Hispanorum tribunus, cui mandatum locis occupatis præsidium statim imponere, victu in hoc instructus, nitratoque pulvere, & quæ struendis munitionibus solita. Contra Histricem ducenti destinabantur, qui invaderent, qui munirent totidem, sub Gambalota Italorum duce pene trecenti, & sub Augusti-

gustino Mexica quadringenti, laborantibus suis commune subsidium. Deinde in cuneos divisus omnis exercitus, non defuturus qua vocaret occasio. Bukoio suum latus obtigerat, qua frons oppidi in orientem flectitur. Ad Sabuletum crudele prælium, quia monitus a transfuga Verius tormenta, & cuncta in pernitiem hostium reperta, illac maxime intenderat, accensis passim ignibus, quo oppugnantium facta clare noscerentur. Rescissa palorum sepe jam scalæ admovebantur. Infraque hastis Hispanorum & prævalentibus Anglorum gladiis pugna incaluerat, cum Verius, septa aquarum duo aperit, portumque veterem, cujus per vada transeundum erat hostibus, late inundat: qua vi non modo nitratus pulvis corrupit, quem miles ferebat, sed multos in mare propulsos fluctus sorbsere: nec sequentibus auxiliis, ipsi, qui jam manus miscuerant, coacti retro cedere, duplici clade, quam tela hostium & aquarum impetus inferebant. Bukoius sibi jussa serius exsecutus est, minusque perstitit, quia inter moras crescens iterum mare æstuarium, qua ipsi via, impleverat. Tergo oppidi projecta, atque alibi levia operum, assultante hoste neglexit Verius, gnarus diducendis defensoribus spargi minas, cæterum nulli usui ista, & quæ brevi reciperentur, quod eventus probavit. Iacebant passim in vallo fossisque, prout sua quemque audacia longius extulerat, milites ac duces peremti: multi Oceano ferebantur. Octingentos ferme archidux desideravit, acceptis inquirenda ad corpora quatuor horarum induciis. Intus quadraginta ferme cæsi, vulnerati plures, quos inter Verii frater Horatius, egregie functus omni militis ducisque

ducisque officio. Reperta inter Hispanorum corpora & mulier, quæ militari habitu animoque sexum dissimulaverat, velut exprobrans naturæ, quod se virum non genuisset. Infelix oppugnationis exitus, neque speranda Ostendæ fames, & gravis hyems castris madentibus, multos ducum permoverant suadere Alberto, infaustos conatus in tempore & ante majora damna desereret. Sed ille, pro sua regisque gloria anxius, in longo & difficili labore pertendere, quam se uni oppido imparem fateri. Igitur læva castrorum parte aggestus ingens tumulus, unde machinæ detonarent: ad dextram contra æstuarium sensim agger promovebatur, defixis humo tigillis, transversisque insuper aliis, queis farcimina modo in struem colligata, modo decussata imponebantur, tabulatorum in morem, arena in summo congesta, quo pressior moles aquis obsisteret: tanta quidem firmitate, ut & instructa velut solo lorica defenderet militem, & machinæ in obsessos inde dirigerentur. Nec eo tamen minus continuo navigatum, raris aut levibus damnis. Aderant Alberto accita omni ex orbe ingenia, quæ certatim alia atque alia claudendo æstuario suggerebant: cumque obscura nocte quidam funem nauticum cum doliis demersisque anchoris utrunque ad marginem fixissent, obsessi captatis rursum tenebris facile vincula rescidere. Repertum Pompeio Targoni castellum, quod navibus impositum tormenta ferret, statim apparuit infirmius quam ut fluctuum quassationem toleraret, &, quod subter in alveo erat soli, arenas ponderi cessuras. Factas eidem rates e laterum fasciumque compage, quæ cum æstu pariter levarentur,

Bata-

Batavorum oppositis tormentis tela non semel evertere. Provisum quoque, si istud iter hostium artibus deficeret, portum novum inter veterem & æstuarium perfosso littore veteri oppido inducere. Quippe & Fœderatos tuendi maris & gloriæ cupido acriter animabant, decretumque, velut in longum duraturo obsidio, sexto mense mutare præsidia. Verio in summum regimen Fredericus Dorpius successit. Reparatæ oppidi ruinæ, auctæque munitiones, parata singulos in dies pecunia quæ labori persolveretur, cum Alberti militibus ne stipendia quidem satis suppeterent: unde inter ipsos semina seditionum, & obsequii detractatio: ipsa imperia metus & odii plena, disposito equite qui peditem, pecorum ritu, in pericula propelleret, aut retraheret fugientem. Flandrorum largitio longe infra sumtus: Walones, quo minus multa conferrent, infidam Gallorum pacem prætendebant: Brabantis justa excusatio ex seditione militum qui Wartam tenebant, parumque abfuerat, quin conspirantibus aliis arcem nuper Antverpiæ & Hulstam occupassent. Injecta & spes Archiduci, posse subito Bredam irrumpi. Sed missum nocte Fredericum Herembergensem, itineris errore devium, mox dies detexit. Fratrem ejus Adolfum haud multo post eques Mauritianus intercepit. Servabatur hactenus Hollandiæ per arces modo arctiore, modo laxiore custodia Franciscus Mendosa, prælio ad Neoportum captus, & quanquam vidua Brukii Comitis, Clivensiumque legati pœnas gravium facinorum exposcerent, quæ ille partim ut necessaria, partim ut imperata defendebat, non visum Ordinibus in captivum, belli jure munitum,

tum, judicia exercere. Sed quia in duces, non item ut in milites, constitutum erat libertatis pretium, diu disceptatum, tandemque convenit, ut quicunque e Fœderatis populis per Belgicam, Hispaniam, Indiam, Americam, toto denique Philippi imperio tenebantur, eos Mendosa solvi curaret. Valuit in tantum apud Regem aut Mendosæ aut futurorum ducum respectus, ut pactis accesserit. Reversi toto ex orbe nautæ & mercatores, quos spe commerciorum advectos hostilis ira, aut ob diversam religionem sacerdotum odia oppresserant, pars exesos vinculis artus, squalloremque & tenebras, pars remorum durissimam servitutem sub crudelibus dominis memorabant. Magnumque in eo momentum fuit ad concitandam in Hispanos plebem veterum injuriarum vix memorem, & vulgi studia proceribus paranda, quorum clemens & populare factum, libertatem civium suorum ante pecunias habentium, lætissimis animis excipiebatur. Ita partim impletis pactionibus, partim sponsoribus datis, exiit Mendosa, de Batavorum republica, quam propius didicerat, honeste sentiens: eoque pacis quam belli utrisque partibus suasor. Scriptæ tum & leges certiores super redimendis in posterum captivis. Toto hoc vere majorem, quam unquam antehac, exercitum Ordines conscribebant, auctis animis, prælii Flandrici memoria, & novis hostium seditionibus, unde sperabant, antequam exspectatus ex Italia miles in Belgicam adventaret, aut hostium cæde renovare gloriam, aut terrestri itinere per Brabantiam in Flandriam, &, soluto obsidio, Ostendam penetrare. Perstabat sane Mauritius cauta consilia audacibus præ-

præferre: sed procerum sententiam regina Angliæ & rex Gallus comprobavere, majore suadendi auctoritate, quia militem ac pecuniam submittebant. Conducta & Germanorum equitum vis, magnoque paratu, indictis publice supplicationibus, mense Iunio, serius quam oportuit, cum sub idem tempus Italicæ copiæ fines Belgicos attigissent, iter suscipitur. Simul missæ diversas in partes literæ ad Atrebates, Brabantos, Flandros, aliosque earum partium Ordines. Scribebant Fœderati de suis rebus, de regum auxiliis magnifica: de seditionibus militum adversa in parte, de urbium agrorumque vastitie non minus vera: quo tot miseriarum pretio, nisi quod in miseriis ultimum, servitute? Nec enim obscurum, quid Hispani jam dudum pararent: & ne quem falsa transcriptio falleret, aut inane nomen archiducis, viderent ipsi penes quos belli statusque publici summum esset regimen. Si cordi majorum gloria, si posterorum libertas, darent se socios, aut saltem modicis tributis egregios conatus adjuvarent: irent archiduces, & quietiora regna quærerent. Hispanos paucarum arcium præsidia, pelli faciles: tum ipsos reipublicæ, tum sacris quem vellent morem imposituros. Non magnum intercedere laborem ad bona maxima, pacem & libertatem. Mauritius triplici agmine viaque duxit exercitum: erant equitum quinque, peditum octodecim millia, currus ferme bis mille: medium agmen Wilhelmus Nassavius, dextrum Verius, sinistrum Ernestus ducebat, intervallis ita temperatis ut coire facile possent, interim divisis itineribus celerius procederent. Lixarum turba, molæque & furni, & cuncta, alias navi-

bus

bus advehi solita, terrestri itinere minus commode sequebantur. Ad Noviomagum transito Mosa, inde in agrum Leodicum ducit, paterni quondam exercitus, non Albani armis, sed fame domiti, castra relegens: quod malum ut ipse vitaret, acribus minis propinqua oppidâ, sponte in Hispanum proniora, cogit commeatum in castra afferre, & æquo pretio vendere, ne sic quidem satis reperto, quod tantis copiis sufficeret. Decimoquinto die Centronum pago, non procul Tilemontio, sub'edit omnis exercitus, cum jam Tilemontium Mendosa venisset. Hunc enim, audito Ordinum paratu, miserat archidux, relicto ad Ostendam Ioanne Rivasio, qui servaret castra & circummuniret. Persuasi, qui Wartæ agebant, intermissa seditione, augere Mendosæ copias, ita ut haberet quinque peditum millia, equitum quatuor. His se jungere jussus Ambrosius Spinola, cum octo millibus Hispanis atque Italis, quos recens adduxerat, in spem gloriæ conatus fratris maritimos, & rem Hispanam lecto milite adjuturus. Pactus cum Philippo de restituendis sumtibus, ipse suis cohortibus stipendium præbebat, &, quanquam summam imperii obtinente Mendosa, jus reddens iisdem, tenebat cæterorum ut inopiæ, ita licentiæ impermixtos: quibus hoc consecutus est, ut nullus unquam miles quietius & severiore disciplina egerit, exemploque cognitum, vim militaris imperii pecunia maxime contineri. Propinquus castris eduxit Mauritius copias, in prælium hostem lacessens. Sed continuit suos vallo Mendosa, impar virium, an ex captivitate fractus, adhuc & sua funesta auspicia pavescens, semelque accepta clade in posterum cun-

ctantior. Detrectato certamine ab his, qui sæpe ipsi præliorum formidinem objecerant, cæterum videbat princeps ingentia cœpta in irritum cecidisse: quippe interiora penetrari tanto agmine, arctis viarum, inimica inter oppida, propinquo ad occasiones hoste, non poterant: quo properius retro cederet & flumina quæreret, victus quoque deficiens, immatura adhuc messe, admonebat. Ne tamen, post tantos conatus, annus transiret inglorius, ad spes minores versi animi, statimque Gravia succurrit, Cukiæ regionis oppidum, Mosæ adsitum, munitum satis operibus, & egregio intus milite, cunctisque ad tolerandum obsidium. Huc ubi die octavo perventum, gravi per æstus itinere, nec sine morte novi & laborum insueti militis, terna castra Mauritius locat. parte superna fluminis Verius, infra ipse, qua campi palustri solo in Brabantiam abeunt Wilhelmus curabat. Pontes duo structi in flumine, longi passus centum & quindecim, quicquid castris interfitum, nec minus ripa altera, quæ in Geldriam patet, perpetuo aggere, profundis & late patentibus fossis, castellisque & machinis claudebatur. Munimentum, quod ultra flumen oppidani tenebant, telorum vi derelictum, juvit obsessorem. Mendosa interim, quanquam flagrantissimi tribunorum suaserant abeuntem hostem continuo insequi & conatibus intercedere, fortunam, &, si male succederet, offensas metuens, tum vero pecuniæ, & propterea rerum ferme omnium egenus, consulere archiducem maluit, insigni temporis dispendio. Nec archidux certa respondit, tantum caveri monens, ne abducto longe regio exercitu subito Batavi Flandriam classe

classe occuparent. Quo metu Mendosa ex hostium consiliis sua suspendit, & ad Ruremondam utcunque paratis, quæ putabat necessaria, tandem & ipse ad Mosam infra Graviam & Mauritium castra metatus est. Erratum multi putabant, & debuisse superiora ripæ eligi, cui regioni Raveſteiniæ nomen est, quo victum Batavis auferrent, queis cuncta subter hostilia. Sed positis jam sedibus, castra Batavorum prætergredi periculosum, & tardum circuitus quærere, cum instans operi Mauritius ingentes vineas pluribus locis sub fossam oppidi duxisset, commoditate aggerum, qui utrinque fluminis ripæ muniendæ positi, facilem viam fodientibus præbebant. Nec jam spes ulla Hispanis, nisi ut Mauritii & Wilhelmi inter castra, late patentibus spatiis neglectiora, irrumperent, inque oppidum penetrarent, paratis jam scalis, ligonibus, ad scandendas aut diruendas munitiones, ducente Thoma Spina lectissimos peditum mille, quos alia subsidia sequebantur. Sed in omnes partes intentæ custodiæ, & quanquam nocte profectis, inter longas paludum moras illucescens dies, audaciam frustra habuere. Inde Mendosa irriti auxilii pudens, spectaculo capiundæ urbis se & exercitum subduxit, tacitis signis Venloam concedens. Ordines pro Berca solliciti Ernestum cum præsidio eo miserant. At Antonius Gonzales, oppidi Graviæ præfectus, cum quo mille quingenti diversi genus milites, dum socii in conspectu, crebris eruptionibus hostem fatigaverat: neque tunc, sublata quanquam spe liberandi obsidii, protrahere tempora documentis virtutum desinebat. Post bimestre obsidium, cum Angli septo, quod aquas fossis oppidi con-

continebat, imminerent, Frisiis alia ex parte intra fossam vineas agentibus, & e Mauritii castris, paratis qui mœnia ipsa subruerent, septingentis ferme suorum amissis, præsidiarii decoris pactionibus armati cum sarcinis exiere. Graviam Geldricæ quondam ditionis, post annexam Brabantiæ, & Maximiliano Comiti Burensi acceptam pignori, gener Wilhelmus Arausionensium princeps emerat, belloque amissam, pace Gandavensi, ejecto Germanorum presidio, receperat. Sed ante annos octodecim nacto oppidum per præfecti ignaviam Parmensi, avitam nunc ditionem Mauritius ingreditur, post Bredam, Lingam, Mursam, iterum sibi victor & patriæ, cui non sine magno usu prolatum in Mosam imperium. Quæ dum aguntur, milites aliquammulti irritati jam dudum nullis aut exiguis stipendiis, derelicto Mendosæ exercitu, Hamontium se contulerant. ille, antequam impunitate cresceret numerus, vim properandam judicans, raptis eo machinis, paucos peditum in deditionem recipit, equites diffugere, nec minis aut precibus permoti, cum alia loca frustra attentassent, arcem Hochstratanam, Breda non procul, volente præsidio, invadunt, brevique aucti magna colluvie veterum militum, qui sibi debita, partim & novorum, qui nihil præter facinorum licentiam petebant, lecto duce, senatum & comitia & leges constituunt, majore cura quam si vera civitas coisset. Ipsæ rapinæ non nisi jussu & in commune fiebant: seorsim siquis auderet, eadem, quæ alibi, furibus pœna. Queis commotus archidux, & in magna inopia exemplum metuens, corrogato, quod haberi pecuniæ poterat, eos, qui in fide manserant, pu-

nien-

niendam ad perfidiam hortatur, paratque obsidium. Illi, ubi se non seditionis in morem, quæ illis partibus minime nova, sed hostiliter haberi sentiunt, ausi vicissim insolita, victum, arma, machinas a Batavis orant impetrantque. Iuvabat quippe frui hostium turbis, & alios aliis committere, egregio ærarii provisu, parium malorum securos. Captæ Graviæ nuntius, & a Mauritii exercitu metus, Albertum proposito avertit: nec tamen paruit Belgarum Ordinibus, qui sub id tempus parandis tributis convocati suadebant pecunia mitigari infensum militem. Sed Hispanorum primores novis potius cohortibus stipendia, illis supplicia destinare. Rerum minis in verba mutatis edictum prodiit, quo omnes qui in arce Hochstratana erant, ni certum intra diem veniam precarentur, proscripti, interfectoribus promissa merces, bona publicata, qui commeatu juvarent addicti suppliciis, uxores & liberi in exsilium missi: addito super cætera crimina, quod spem Graviæ liberandæ ipsorum seditio corrupisset. Inania erant, adeoque spernebantur, ut publicatum sit responsum militaribus facetiis, quibus Alberto prælii metum, Graviam frustra adspectatam antequam ipsi secederent, præterea sumtus aulæ regios esuriente exercitu objectabant: positis ex adverso ducum laudibus, qui benigni comesque in militem fuissent. Et quid adeo mirum, si, post tot alios, quod deberet dominus id agros deposcerent, aut ad ea auxilia decurrissent, quæ justa fecisset ultima necessitas? Subdebant, contra pœnas horrendi carminis, partim se armis, partim inopia tutos fore. Laboravit Octavius Frangipanis, Pontificis Romani legatus, pacare

seditionem. Sed illi, nisi rescissa edicti ignominia, conditiones omnes aspernabantur. Gravescente autumno, Germano equite dimisso, Mauritius reliquum copiarum in præsidia distribuit. Idem fecit Albertus, multum nudatus transfugis, & Italo milite, ut recente, per labores imminuto. Partem tamen exercitus in castra ad Ostendam & naves Spinolanas, partem in ea loca misit, quibus hostium, aut seditiosorum impetus timebantur. Venloæ quoque civibus, qui præsidia pertinaciter hactenus recusaverant, sæpe & expulerant, propinquo ob Graviam periculo, persuasit militem admittere. Mendosa in Hispaniam abiit, ubi minus benigne exceptus est, mortuo Philippo patre, & occupato ab aliis filio, qui bellum ipsi infelix, nec pacem satis curatam, tum ausa inausaque prælia exprobrabant. Discedentibus copiis evenit, ut turmæ Batavorum quatuordecim octo turmas Albertinorum sine ducibus, Trajecto ad Mosam non procul incuriosius agentes, circumvenirent: multi equitum in ipsis cubilibus deprehensi, capta signa quinque, & suspensa in Hagiensi palatio, equorum ingens præda. Sub hyemem cum alias in partes seditiosi incubuissent, missus cum turmis triginta tribus, juncto peditatu ad mille ducentos, Ludovicus Nassavius, ut extrema hostium tributum negantia popularetur, Vitisanum irrupit, totoque mensis spatio incendio vicorum & rapinis grassatus, agro Lucemburgico non modicam vastitatem intulit. Mari multa Batavis prospera. Audiebatur Fredericus Spinola longis octo navibus ex Hispania adventare. Simul Martinum Padiliam, accepto maris imperio, classem paratam habere, incertum Batavis

tavis an Britanniæ, aut Hiberniæ minaretur. Missæ a Regina naves, quæ specularentur conatus, & qua daretur opprimerent. Longas Spinolæ duas apud Sesimbriam Lusitaniæ oppidum telis perfossas mox combussere: data servis libertas, vita cæteris. Quominus plures corrumperent, obstabat ingens Lusitanica navis, ejus generis quas Caraccas vocant, pretiosis mercibus onusta, quam dum oppugnant & mox prædantur Angli, fuga cæteris patuit. Fredericus, in Hispania diu retentus, dum pacta cum Rege firmaret, sex reliquis navibus (habebant milites nongentos, mille quingentos remiges) mense Octobri Flandriam petit: quo audito, regina tres naves sub littus Britannicum & freto Morinorum locat. Batavi suarum quatuor addidere, præter eas, quæ oram Flandriæ servabant. Angli, conspectis longis navibus, signum sociis dedere: illæ usæ nebuloso simul & silente cœlo littus Anglicum legebant, tam prope, ut remiges quidam, delimatis compedibus, in vada prosilierint. Sed Batavi tum a litore, tum e freto insecuti, non procul Gravelinga, duas tormentis lacerant, & bis terve invecti suarum navium mole dirumpunt: mali remique & totæ puppes avulsæ Oceano fluitabant, truncæ naves vi fluctuum sorbebantur. Servati hominum ferme ducenti: quo minus plures exciperentur misericordiam metu submovente, ne victi victoribus præpollerent. Vna præterea ad Caletum naufragium fecit, inscitia regentium: duæ aliæ longarum navium telis pervulneratæ, & in Flandrica brevia impactæ, Neoportum attigerunt. Sexta, qua Spinola vehebatur, mari Zelandico vagata, non sine periculo jactuque rerum mul-

tarum, ſpe libertatis animatis ſervitiis, Dunkercam tenuit. Haſce tres cum Fredericus cæteris navibus, quas Cluſæ habebat antea, junxiſſet, ex agri Walachrici populatione ſtudens reparare rem & gloriam, hiberno ventorum flatu retentus eſt, &, quia interno externoque bello vexatus Archidux armandis navibus nudare præſidia abnuebat. Creſcebant per Indiam fama & commercia Batavorum, magno Luſitanorum damno, quibus olim repertoribus centum inde per annos poſſeſſa navigatio, & contra Caſtellanos aliasque Chriſtianas nationes reverentia Pontificiæ donationis, partim vi quoque armis defenſa jam primum extorquebatur. Philippum igitur adeunt, ut florentis regni unicum columen, ſuosque & populi reditus juſta claſſe defendat: ex eo bellum, hactenus Belgicæ pene concluſum, in alium quoque orbem tranſiit, cui gerendo Andreas Hurtado Mendoſa deligitur, qui tum forte Cunalam, piratam Indorum Malabarum, quinquaginta annorum rapinis & jam regiis inſignibus nobilem, magna cum laude expugnaverat. Hic quoque magnis navibus, Galeones vocant, minoribus ſupra viginti, Luſitanis militibus octingentis, Indis ſupra mille quingentos præter navalem turbam, juſſus in reges populosque, qui Batavos ad mercatum admiſiſſent, dura exempla ſtatuere, Bantamum Iavæ urbem primam exitio deſtinat. Forte evenit, ut eodem tempore, id erat hujus anni initium, quinque Hollandicæ naves, imperante Wolfardo Hermanni, ea in loca mercandi cauſa advectarentur: ferebant homines circiter trecentos, impar ſane Luſitanis certamen, quorum ſola prætoria, & magnitudine ſua

&

& virorum copia, totam Batavorum classem superabat. Metus tamen amittendi in posterum commercii, & spes parandæ apud Orientis populos laudis & gratiæ, subegit non quidem manibus consertis, sed tormentis certamen aggredi, quibus egregie instructi Batavi non parum noxæ hostibus attulere: quippe ventis invecti, & cum liberet refugi, mobilitate sua impetus Lusitanorum frustrabantur. Ita per dies aliquot pugnatum. Captis suarum navium duabus, mersis aliis, Hispani ipsa inexspectati mali novitate perculsi abscessere, Ambonam petentes, ubi Itonem pagum, & siquid præterea Batavas partes sequebatur, cædibus & incendiis, arborumque odoriferarum excidio, ultore nullo, impune vastarunt. At victores in urbe Bantamo, quam ultimo discrimini exemerant, festis plausibus excepti, Bandam mox ivere, ubi nucis odoratæ optimus proventus est, & hujus insulæ suscepta tutela, cum populis (neque enim regnantur) fœdus fecere: ne aromata aliis gentibus venderent, religionis ob causam molesti alii aliis ne essent, sed deo judici rem permitterent: jus quisque in suos dicerent: perfugas ab aliis alii ne receptarent. Ad eam formulam, procedente tempore, cum aliis quoq; populis & regibus, Hispanicam vim formidantibus, amicitia, societasque contracta est. Sumatræ facile princeps urbium est Achemum, hujus regem, falsis in Batavos criminibus, & emtis, qui in aula plurimum poterant, quarto ante hunc anno, perpulerant Lusitani, partim ut in ipsis navibus, submissis qui per speciem amicitiæ inviserent, partim in urbem evocatos trucidaret, multumque cædis factum fuerat, incautis ejus

perfidiæ navibus, potu insuper earum regionum mentem exiternante lymphatis: vix naves servatæ. Præferente mox rege facti inclementis pœnitentiam, Hollandi, qui postea advenerant, pactis super emtione aromatum initis, rursum comperiunt fidem ipsius a Lusitanis tentatam. unde cum conventa non servarentur, Arabum navibus e portu egressis, in ultionem acceptæ ab Indis injuriæ, injiciunt manum, quæ res, gentium juri minus congruens, hostibus criminandi Batavos materiam dabat. Sed reversi postea Zelandi, alieniore jam a Lusitanis rege, culpam hanc purgavere, ipsum orantes, ut legatos secum mitteret, visuros non piratarum colluviem, ut falso apud ignaros spargebatur, sed opibus & fide inclitam gentem, cui nulla nisi in Hispanos arma. Placuit Regi consilium, quo certior esset in posterum utras in partes tutius inclinaret. In itinere prope Helenæ insulam a Caracca Lusitanica, margaritas & pretiosa mercium ferente, lacessiti ultro Zelandi littus inter & ipsam, medios se dedere, perfossamq; vi machinarum coëgere ad deditionem. Hominum quod erat in Brasiliæ oram expositum. Princeps legatorum e Sumatra (nomen ei Abdulzamat) mortem in Zelandia obiit, honestisque exsequiis, & monumento culta memoria. Superstites alii Mauritium, tum castra ad Graviam habentem, salutatum ivere, dona a rege suo ferentes. Vbi vim peditum equitumque, & opera non barbaris modo incognita, sed apud nos quoque fictis majora attoniti spectabant. Arabum nomine cum illis transactum. Harum rerum fama alium in orbem perlata, non modo vanas suspiciones discussit, sed plerisque persua-

sit

ſit plus in Batavorum amicitia, quam in ſervitute Hiſpanica eſſe præſidii. Rex Ternatæ (una Moluccarum eſt) palam in partes tranſiit, ejusque oratu Neckius Luſitanos apud Tidorum proximam inſulam adortus eſt. Sed cum paratos & arce tutos offenderet, jactis utrimque telis, ipſe demta manu mutilus, paucisque ſuorum amiſſis, prælium diremit. In Patania quoque & Cocinſinenſi ora alibique gratus adventus: at in Ceilone majorum inſularum una, ubi aroma Caſiæ optimum naſcitur, regem Candiæ Fimalam nomine Luſitanis, a queis raptus olim eductusque fuerat, infenſum, Spilbergius res Batavas edocuit, amicitiæ & fœderis percupidum invenit.Ioræ quoque rex (eſt id regnum in Malacenſi regione) veteres in Luſitanos offenſas promere auſus, Iacobum Hemskerkium, duas tum naves ducentem Hollandicas, incitavit ad Caraccam immenſæ magnitudinis in freto, quod Malaccam inter Luſitanorum coloniam & Sumatram intercedit, opprimendam, auctor idem teſtisque victoriæ. Batavi præda, quanta non alias parta, contenti vitæ hoſtium (ſeptingenti ferme erant omnis ſexus atque ætatis) pepercere, quanquam recentia multa exſtabant Luſitanicæ crudelitatis exempla. Ipſa navis Macaunte venerat, quod oppidum Luſitani in imperio Sinenſi precario tenent, quo nuper Batavi aliquot cum appuliſſent, a Luſitanis in patibulum acti fuerant, perſuaſis Sinenſium magiſtratibus non niſi prædonum eſſe colluviem. Eſt autem Macaus apud Cantonem amnem, per quem unum exteris in Sinenſe imperium aditus datur, ſicut egredi ad externas oras ex eodem imperio niſi per Cinceonem, alia regione portum, haud li-

cet. Partæ ex hostibus publicis opes, magnum Lusitanis & regi damnum, Batavis & privatim, & in commune cum laude commoda afferebant. Reperti tamen in gente non minus simplice, quam quæstus studiosa, qui partem abnuerent, velut minus deceret, mercatores militare lucrum, &, ut ferme accidit, multis immerentibus raptum. Movebat & vetus cum Lusitanis amicitia cœpisse credita, quarto ante seculo, cum Vlyssiponem Saracenorum tum regiam, Syriam belli sacri causa petentes Belgæ expugnavere: unde magna ipsis apud Lusitanos, nec his minora per Belgicam jura. Quin & post mota per Belgicam arma, subactamque Philippo Lusitaniam, invitati ab Ordinibus Lusitani & ut ipsorum sub imperium transirent, commerciis & omnium civium commodis usuri, venerantque non pauci, odio in Castellanos, ut olim finitimos, nunc dominos, aut ne flagrante illic inquisitorum potentia, Iudaicæ aut Arabicæ superstitionis peragerentur. Cæterum quin hi, qui sub regis Hispani ditione manentes, opes ipsius suis foverent, omni jure hostium loco haberentur, præsertim post tot apud Indos injurias, dubium non erat: ac ne quis ambigeret, palam Ordines edixere. Illud obscurius, an quæ captis in navibus Italorum bona inveniebantur, in prædam cederent. Res inter æquitatem & jus belli media transigendo decisa est. Hactenus multa mercatorum collegia Indiam frequentabant, quorum æmulationes cum illic rerum pretia accenderent, hic contra imminuerent, neque possent diversi & infirmi conatibus Hispanicis viribus obniti, Fœderati Patres e multis corporibus unam societatem fecere, impositis di-

ver-

versas per urbes curatoribus, qui per legatos interdum convenirent, & lata lege, ne quis seorsim, viginti intra annos, ultra montem Bonæ spei, aut Magellani fretum navigaret. Præfinita dies, intra quam nomina sua, qui onerum obventionumque participes esse vellent, profiterentur: ita ut decennio demum exacto nova fieret professio. Collata pecunia ad sexagies centena millia. Ex hoc tempore, velut novo bello per orientem exorto, societas Indicana magna pars reipublicæ cœpit haberi, cum non modo pars prædarum ad ærarium perveniret, sed privato civium sumtu hostis publicus per rapinas & impendia exhauriretur. At Philippi longæ inopiæ fine hujus anni, adventu Americanæ classis, in parte subventum. Ejusdem cum Gallo inimicitiæ, ne ante quidem satis pressæ, clarius erumpebant, sparsis per Brabantiam literis, qui superstite Margarita Valesia injustum cum Medicea conjugium, privatam sobolem, libidinesque regis acerbe arguerent. Convictus & Gonthaldus dux Bironum, quo tempore Henricus in Alpibus bellabat, Sabaudi filiam sibi conjugem, & dotalem Burgundiam cum Hispano pepigisse, sub regis liberûmque pernitie. Accitus in aulam, cum regi ad veniam prono crimen negaret, primus omnium fuit. Qui, illo regnante nobili sanguine securitatem publicam firmavit. Vir animi immensi, honorum insatiabilis, cæterum belli artibus, & in patriam meritis nemini Gallorum cedens, antequam imperatorium sæpe decus tali exitu fœdaret. Atque ita unum intra biennium viros duos, Angliæ Galliæque sub regibus suis principes,

ambitio miserabili fine absumsit: sed Essexii ut conatus excusatior, ita mors placida & quieta: Bironium conceptum animo scelus & cœlestis vindicta eousque persecuta est, ut suprema quoque mixtus impietati & furori exceperit. Emdani quoque motus recrudescebant. Edsardo in principatum Transamasianorum Enno filius successerat, & cum omnium Ordinum querelis premeretur, seorsim agendum ratus, nobilitatem facile suam fecerat, ut quæ pari in subditos licentia principem imitaretur. Cum Emdana civitate pax facta ferme in leges Delphizylianas, nisi quod obscura quædam & fraudem nectentia implicabantur. His diductis, minora oppida & agrestes contemnens, gravi tributo onerabat. Mox Nordam oppidum, minus parens imperiis, armatus irruit, nec contentus indicere mulctam, erectis palam furcis, cives sub jugum mittit. Vnde cum Emdanis veteres offensas exsuscitans, alias Nordano exemplo territat: promtissimos vulgi a magistratibus divellit, pollicens, exclusis Batavis, ad ipsos transferre Hispaniæ commercium: & verum erat, amice illic excipi, qui Ennonis literas attulerant. Formidolosum id Fœderatis Ordinibus, eoque magis, quia frater Ennonis Christophorus Alberto militabat, alter fratrum, Ioannes, a Pontifice impetrato cum Ennonis filia, cui patruus ipse, conjugio, Paterbornensi pago Romana Sacra promotum ibat. Et undique indicia afferebantur, laborare Comitem, quo amplissimum Amasii ostium Hispanicis classibus patesceret. Primo tamen occupatis alibi armis, quatuor tantum centuriæ, Emdanis auxilio missæ, inicere
urbem

urbem sub idem tempus, quo jam Enno copiis prope admotis a sua factione admitti speraverat: unde rejectus ille vicos circum occupat, castellaque claudendæ urbi & flumini imponit. His compertis Ordines, quibus post captam Graviam vacuum vicinorum rebus consulere, rogante civitate, Warnerum Duborsium equitum tribunum cum turmis aliquot, & centuriis ferme novemdecim, eo mittunt. Is paucos intra dies, rudibus belli defensoribus, invadit castella urbemque liberat. Enno, ut a conspectu suo dedecus hoc removeret, interiora Germaniæ petens, usurpata Batavis alieni imperii jura, quanta poterat verborum invidia differebat, quorum conscii Ordines, causam facti, & ni præveniretur, suum & Germaniæ periculum scriptis vulgavere.

HUGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBUS
BELGICIS
LIBER DUODECIMUS.

RESSOS pace Gallica Batavos, secuta in hoc tempus mors Elisabetæ altius bello immersit, sublato, quod ut primum fuerat, ita postremum perstiterat, armorum auxilio. Postremus illi dies, tertius Aprilis, diu vivendo ad vitę tędium perductę, ex quo senectam

cIↄ Iↄ c III. suam,

ſuam, quam prope ad ſeptuageſimum annum perduxerat, ſperni ſentiebat, & ſpes ac conſilia etiam eorum queis maxime confiſa, ad ſucceſſorem vertere. Longum fœminæ, nec domi tantum, ſed externis quoque rebus celebre imperium, multos ſermones præbuit, aliis futura per ſpem metumque conjectantibus, aliis ex ante actorum memoria contendentibus, quæ tanto vitæ ſpatio proſpera atque adverſa. Hinc afferebatur, capitis damnata mater, & quidem ſub adulterii crimine, unde in ipſam, velut incerti genitoris, multa hoſtium convitia: mox dominante ſorore, ipſa carceri mancipata, nec leve excelſo animo onus, quod Philippo Hiſpaniarum regi, cum quo longa mox ipſi bella, libertatem, ſi non & vitam, debebat. Cruentum quoque regnum tot procerum pro Romana religione tendentium cæde: tum illud non minus novum quam inviſum regibus cunctis exemplum, & reipſa quidem neceſſitate ſatis excuſatum, occiſa fœminæ imperio fœmina, & cognata, & ſupplex, & regina. Iam & divulſam Hiberniam, & in Batavis Angli militis ſeditiones, velut juſſas, erant qui exprobrarent. Pars ſane miſeriarum fuit, tantum ævi ſine conjugio, hinc incertus hæres: & rumorum materia multis multa, pleriſque Liceſtrii amores objectantibus, & poſt illum Eſſexii, cujus ferociorem juventam & formæ in ipſa ſeneſcentis faſtidium cæde vindicata: mox animum ut ex amore in odium, ita ex odio in pœnitentiam verſum, nec aliam magis morbi mortiſque cauſam. Dicebatur contra, gratam Deo & vitæ & imperii diuturnitate oſtendi. Ipſa quoque primæ ætatis mala adjeciſſe prudentiam & uſum utriuſque fortunæ.
Nec

Nec tam mirum, si aliquot rebellantium morte, si bellis quoq; stabilita securitas, quam quod per annos quadraginta quatuor muliebre regnum, non tutam tantum, sed & florentem Angliam præstitisset. nec nulla arma, nisi justissimis de causis, sumta. Purgatam religionem ad Eduardi regis exemplum, nec impetu tamen aut libidine, sed in concilio gentis legitimum in modum re disceptata, nec sævitum in sequius sentientes, nisi sero, postquam Iesuitis doctoribus amorem patriæ & una imperii reverentiam exuissent. Scotiam a Gallis, Condæi partes ab adversa factione, multum Belgicæ ab Hispanis ipsius ope vindicata: & quamvis inter magna proferendi imperii invitamenta, mansisse contentam suo, nec aliud ex victoria, quam religionis probatæ sibi libertatem, & suspectæ merito potentiæ modum concupivisse: ita possessa oppida Galliæ reddita, Scotiam puero servatam, Batavorum, ut imperium acciperet orantium, rejectas preces: quin & recens per Hiberniam captis præsidiis veteribus, novis immunitis, nunc hoc, nunc illo primorum abducto, debilitatam factionem, ipsamque partium vim ac speciem Tironum eousque infractum, ut in genua provolutus præfectum veniam commissorum exposceret: (is namque ei honorum cumulus paulo ante exitium evenerat.) Sollicitatam ad nuptias non ab Anglis tantum, sed a Carolo Austriaco Imperatoris, Henrico & Francisco Galliæ regum fratribus: a regibus quoque, Hispaniæ Philippo, Erico Suetiæ. quod petita esset, felicitatis: prudentiæ, quod recusasset, quia & civi nubere magnitudini suæ impar, & externos maritos Anglia formidabat. Probra, quæ in ipsam

ipsam sparsa ortum ex sexu & formæ elegantia, & sueta regnantibus licentia sumsissent, virilibus curis refelli: nec tantum imperii artes, sed & linguarum veterum ac novarum adfuisse peritiam, rara etiam privatis mulieribus decora: unde ingens illi nomen, nec vicinis tantum metui aut miraculo, sed a Mauris usque & Sauromatis per legatos salutata. Dubitaverat hactenus nemo, quin mortem reginæ, quæ certum successorem nunquam sibi destinaverat, ingentes per Angliam motus exciperent: quippe Scotiæ regi Iacobo ut sanguine proximo, ita vetera accolarum odia, privatus quoque eorum metus, qui matris in cædem consenserant, obstitura credebantur, paratis in Anglia qui regium & ipsis genus ostentarent: tum vero & Romanensium vis timebatur, ne, quod ob adultam Reginæ potentiam ausi non fuerant, per turbas facilius sperarent: instigante etiam Pontifice, qui vetuerat alienæ religionis regem, quantumvis sanguine proximum, admitti. Nec tantum Hispano in omnes populorum motus intento ea spes: sed & Batavi, quanquam Iacobum, super religionis nexum, officiis jam ante occupaverant, suam ipsi societatem imputare, & belli partem in Britanniam transferre tacitis votis ominabantur. Insperato evenit, ut statim post Elisabetæ excessum, vetus reginæ consilium, & quod antistitum & Londini magistratuum nobiliumque in promtu erat, regem Iacobum edicerent, non exspectata publici conventus auctoritate, ob moræ periculum, & quia plerunque inter regna per novas leges & pactiones vim imperii in posterum imminuunt. Ita, repugnante nemine, Scotiæ rex Angliæ possessionem iniit, primusque intra

intra omnem annalium memoriam Britanniæ totam insulam uno imperio complexus est. Non omisere gratulari ei hanc magnitudinem Fœderati Ordines, per literas primum, inde per legatos. Hi fuere Henricus Nassavius, Mauritii frater, pars tum Fœderatorum senatus & equitum magister, Walravius Brederodius, Ioannes Oldenbarneveldius & Iacobus Valkius, qui in ea legatione diem suum obiit. Locuti sunt in hunc modum: Adsumus, Rex maxime, medii inter luctum & gaudium. Amisimus eam scilicet, cujus beneficia nec fando assequi possumus: sed, recepimus te, ut, ejus regni, ita virtutum omnium hæredem. Quod jam olim votis, quod nuper ad felicissimum inchoati imperii nuntium decretis publice supplicationibus, id nunc te coram voce ac mente Deum comprecamur, faustum ut hoc tibi, faustum posteris, faustum Britanniæ, faustum nobis eveniat. Te vero rem obsecramus unam, ne patiaris in Belgarum cervicibus stantem Hispanum, inde in aliena imperia moliri gradum. Convenit religioni tuæ tot piorum cœtus, sanguinariæ superstitionis regno eripere: convenit justitiæ tueri causam probatam regibus: convenit prudentiæ, longe dispellere regnorum subsessores, Pontificis Romani satellites, quo judice, hoc quidquid obtines præda est. Fecit hoc Elisabeta, perficies tu, tantoque facilius, quanto tibi valida ætas, virile robur, latior potentia, fundata liberis domus. Veniet in partem ministerii fides nostra, quorum prosperis atque adversis patuit, vinci posse Hispanum. Bonum sane Christianum pax est. Sed quod cum validis atque infidis haud aliter quam bello pares. Si omnium quos causa jungit,

git, opes conſpirent, mulctatus ille Belgica, aut, ſi ne tum quidem ſapiat, exutus Oceano & transmarinis imperiis, quod Batavis Anglisque promtum effectu, veniet ad veram concordiam, cujus optima cuſtos virium æqualitas. Nunc Oſtendæ tertium in annum protrahenti triſte obſidium, ſuccurras oramus: utarisque his navibus, quæ juſſu reginæ armis victuque inſtructæ a nobis undecim numero, nihil præter imperium tamen tuum exſpectant. Ad hæc ille de amicitia benigne pol icitus, cæterum regni novitatem excuſare: viſurumque in tempore quid factu optimum, haud celans interim pacis ſe conſilia qua poſſet prælaturum. Quippe ipſi cum Hiſpano nihil hactenus hoſtile: quin ultro Philippus, ſi de regno certandum foret, auxilium illi ſuum obtulerat: ingenium quoque mite, & omne genus literarum, ſtudia in queis ætatem egerat quieti quam armis propiora. Archidux quoque cum regina, non cum regno, ſibi bellum fuiſſe interpretatus, vetuerat edicto Anglis noceri, dimiſſo inſuper quod inter captivos ejus gentis: mox legatum miſit Carolum Arenbergiæ principem, ſimul Hiſpanus Ioannem Baptiſtam Taxim, paci promovendæ, de qua anno ſequente convenit. Hanc Batavorum legati, cum præcidere non poſſent, morari nitebantur, ac ſpem Regi facere, poſſe & ſibi cum libertate pacem obtingere, ſi Rex cunctando matureſcere pateretur pendens adhuc e paucorum annorum eventu Hiſpani conſilium. Docebatque idipſum Oldenbarneveldius, arcana Fœderatorum tractare ſolitus, prolata Ducis Brunovici manu, quem Cæſar Rudolfus ejus rei conſcium fecerat. Nec ſic quidem refrigerata

Iaco-

Iacobi in pacem festinatione, contendunt unice Batavi ut auxiliorum si speciem obtinere non possent, jus tamen ipsis ne negaretur. Adjutabat has preces Galliæ Rex, sustentandis sociis anxius: ideoque in Angliam miserat Maximilianum Rhoniacum, ærarii sui custodem, & consiliis intimum. Ratio tandem hæc reperta, ut pecuniarum, quas Gallus in Batavos erogaret, pars tertia Britanno imputaretur, exsolvendis nominibus quæ Gallia suis contracta bellis Britanniæ deberet. His contenti Ordines, quanquam, per Rudolfum Winwodum, regis Britanniæ oratorem tentati, num & ipsi pactionibus comprehendi vellent, cum gratiarum actione recusarunt. Reliquum anni capessendis regni solennibus visendæque Angliæ Iacobus impendit, interim aliorum regum, sui quoque populi legationes audiens. Tironus ipse Hibernorum rebellium dux, veniam petiit accepitque. De religione querelæ afferebantur diversæ e duplici hominum genere. Puritanos in Anglia vocant, qui Ecclesiæ statum haud dum satis illic integrum atque sincerum existimant, & puritatis amplius requirunt, unde origo odiosi nominis. Hi multa ex veteri usu retenta improbant, antistitum Ordines, additas baptismo ceremonias, & alia rituum magis quam dogmatum: quæ cuncta mutari posse spes inde, quia jam pridem Scoti rejecerant. Contra Romanenses multum laudata religionis suæ, tum alibi tum per Britanniam antiquitate, & sua in regem, regisq; matrem fidem, si non publice, quod tamen in Gallia rex dissentientibus permitteret, at privatim Deum colere patrio ritu impune ut possent orabant. Vtræque preces rejectæ: su-

spectis

spectis Romanensibus ob eam, quam Pontifex Romanus in reges sibi vindicat potestatem. Et Puritanis infenso rege, quod ab ejus sectæ hominibus, per speciem Ecclesiasticæ auctoritatis, in Scotia minus reverenter habitus esset: unde eorum pertinaciam scriptis quoque editis accusabat: quippe liberos cuique genti ritus, quos divina lex non vetaret, & summa etiam in sacris regum imperia. Quædam tamen ex illorum voto constituta, ne sacrum baptisma fœminæ aut privati tractarent: ne plura in unum sacerdotia cumularentur, & in mores doctrinamque ministrorum ecclesiæ acriora judicia. Sed Puritanorum offensa intra voces stetit: aut siqui Ministrorum inobsequentes, missione, exsilio, vinculis coërciti. At Romanensium quidam, assumtis aliis, quibus rerum novarum cupido erat, conspiravere, Arbelam, regii sanguinis virginem, ope Hispani in regnum evehere, divisis jam inter se summis Britanniæ honoribus. Puniti capite auctores, consciis & silentii tantum reis carcer, & admotæ mortis metus pro pœna fuere, prono rege ad parandam novo imperio clementiæ famam. Hæc dum apud Britannos aguntur, Enno, Transamasianorum comes, reipsa edoctus, ab Imperatore verba se & in urbem minas facile impetrare, cæterum vim exsequendi abesse, eorum qui apud Batavos plurimum poterant gratiam tentare statuit, atque ipse Hagam proficiscitur, multa pro se publice ac privatim, multa in Emdanos jactans, ut regere regique nescios, & fluxa fide. Simul aderant ab Emda legati, multa & ipsi contumacia, & conspectiore irreverentia præsentem in principem. Ordines Fœderati post longa jurgia,

jurgia, de fide civitatis in se nihil dubitantes, ejus ad securitatem arbitrium flexere: convenitque ut Delphzyliana fœdera servarentur: nova hæc accessere. Vt eorum quæ post acta obduceretur memoria, nec pœnas ex Imperatoris decreto Comes exposceret. Redderentur utrinque domus, agri, machinæ, percepti fructus, captivi. Daretque operam Enno, ut qui peregre eo nomine capti, solverentur: nec diplomata negaret ab urbe navigantibus. Tributa tertio quintoque ante anno imposita urbi, irrita haberentur: de novis constituendis ageretur in Transamasianorum concilio. Comiti id jus indicere ni faceret, ipsis per se convenire, deque re communi consulere in medium. Sine ejus concilii decreto bellum indicere, militem conscribere nefas: tantum quod arcibus suis servandis præsidii satis, retineret comes: vicissim civitas militum septingentorum custodia, & operibus queis vellet firmaret urbem: militem Transamasiani alerent: operum sumtus in oppidanos, quæque intra oppidum bona, describerentur. quicquid munimentorum ambitus clauderet, ejusdem esset cum urbe juris. Magistratus Emdanos crearet urbis senatus: creatis auctoritatem suam comes adjiceret. Cum in has conditiones Comes & legati urbis assensissent; restabat ut totus urbis magistratus, & Transamasianorum Ordines easdem comprobarent: quod sane futurum erat, pavida imprimis belli nobilitate, ut quæ agris timeret, & missi a Fœderatis qui cunctantes impellerent, etiam majore præsidii parte abducta, quo pacatior esset rerum facies. Sed ab Imperatore novæ spes Ennonem immutavere: nec jam tacebatur nullam esse

esse vim pactorum, quæ Imperatoris decreta tollerent, crimina condonarent, muniendi facerent potestatem, invito Imperatore, cujus in urbem jus summum. Mox a Rudolfo, irato haud parum quod res Emdanæ externo arbitrio agerentur, Maximilianus Cochiacus ad Fœderatos mittitur, qui accusatis graviter Emdanis causas referebat, queis Imperator motus jampridem & aliis & ipsis quoque Fœderatis Ordinibus edixisset, ne auxilio essent rebellantibus, & tamen ipsos urbem invasisse suo milite, bellum per agros cœptasse, egisse prædas, quas injurias demi, serio Imperatorem jubere: tum singulatim, quæ in postrema pactione iniqua videbantur, recensebat. Ordines ad hæc, quanquam compellati superbius, modeste respondent, sponte ad se venisse Ennonem, pepigisse sponte: nec cuiquam vitio verti solere, quod componendis vicinorum controversiis applicuisset animum: tum a pactionibus Delphizylianis, quæ & Imperatori placitæ, quam minimum potuisset recessum: militem quoque missum in urbem, non in Imperatoris injuriam, sed ne Hispanus, qui pace Verbiniana jus in regionem quæ trans Amasium sibi exceperat, oportunissimam infestandis Batavis urbem præriperet, simulque imperio Germanico subduceret. Ita Trajectum, ita Geldriam & alia trans Rhenum, ita Mediolanum, & ipsa ad imperium pertinentia, occupata quondam, ac postremo Cameracum, contra eunte nemine. Nec immerito suspectos sibi nuntios & literas, qui ab Ennone ad regem ducesque Hispanos commearent. Verbis mollibus addita in legatum dona, at Emdæ plena adhuc odiis, plena suspicionibus omnia. Oneravitque

&

& hoc Ennonem apud Batavos, quod frater ejus Iohannes, ut ante diximus, impetrato a Pontifice cum Ennonis filia, cui patruus ipse, conjugio in Patelbornensi agro Romana Sacra, & res antistitis promotum ibat, irrupta urbe, in eos, qui libertatis obtentu restiterant, exquisitis suppliciis sœviens, quos inter consul oppidi tortus, inde in partes sectus fuit, ultima hyeme Wachtendoncam oppidum subito Hispanus cepit, amisitque. Emtus quippe piscator quindecim milites, duce Mathæo Dulkio (Stralam is in proximo regebat) tectos stramine arce intulit: accurrentemque vigilem, ut manum scandenti porrigeret, transfodit: ibi exsilire milites, pontibusque clausis vectos trans amnem Niersam socios admittere, qui haud procul delitescebant. At oppidi præsidium, quanquam arce præfectoque Rihovio captis, aggerem contra struere, expedire machinas. Et forte evenerat, ut turmæ duæ Batavorum prædæ causa adequitarent, quæ, audito tumultu, ingressæ oppidum, statimque submisso a Berca & Mursa milite, cingunt arcem, oppugnatamque & victus egenam recuperant sexto die. Haud multum post Grobbendoncus, dispositis in Campania Brabantiæ insidiis, quinque Mauritianorum turmas adortus, ipse equitatu minor, circa septuaginta occidit: capti multi viri equique, cæteri effugere. Equestre damnum insigniore multo navali victoria pensatum est. Nam Fredericus Spinola, otii inglorii pertæsus, magnoque animo in famam properans, & populandæ Zelandiæ intentus, octo naves longas, minores quatuor, præter remigum turbam, e castris ad Ostendam lecto milite onerat, portuque Clu-

 sano

fano egreffus, vento leniter obfecundante, transvectus vada hoftiumque confpectis navibus, patente æquore locum prælio legit, obfederant de more portum naves bellicæ tres Zelandorum, in quas imperium habebat Iuftus Maurus, præterea naves longæ duæ, Hollandica altera, altera e Zelandia. Harum quatuor ultro obvias (quinta vento deftituente longius aberat, nec ullum nifi tormentis ufum prælio præbuit) prior ingenti cum clamore cominus Spinola invadit, nunc hanc magis, nunc illam, ut fpes in quamque dabatur, circumveniens, urgensque tuborum jactibus, tam cœlo, quam navium militumque numero valentior. Nam in Batavorum claffe non plures triginta fex e Fliffingano præfidio milites erant, queis pro armis tubi: at nauticum vulgus, ingenio pugnax, nunc prope, modo longius machinis armisque niti, haftis enfibusque intendere vulnera: ademto per fumum confpectu ac velut nocturna prælii facie: donec ipfe Fridericus, dum puppi hoftili audacius infultat, haud unó vulnere confectus, & cum illo alii fupra trecentos, multis fauciis, fracti quoque remi, fpem primum victoriæ Italis ademerunt: inde & metus acceffit, ne pluribus hoftium navibus e Zelandia adventantibus clauderentur undique, itaque in tempore portum repetunt. Hac Zelandorum victoria, paucis fuorum amiffis, quippe denfior ipforum navigiis compages, minusque in glandium jactus patens, magnus ille initio haud fatis cognitarum navium terror, concidit totus, comperto jam vinci poffe etiam filentibus ventis. Ad mediam usque ætatem nullum nifi ad Oftendam bellum, quia Batavi, non acceptis, quæ ex Anglia

glia Scotiaque speraverant, auxiliis, sua tueri satis habuere, & archidux Bercam capere Rhenumque transire cogitans, novos ad conatus novas ex Hispania Italiaque copias, duce Ambrosio Spinola: præterea e Germania peditem, & Lotharingum equitem opperiebatur, qui postquam advenere, Spinola ad Ostendam relicto, Frederico Herembergensi peditum septem, tria equitum millia tradit. Sed prima illi mandata eos, qui Hochstratam concesserant, excutere. Iusserat id Philippus, tam in præsens securitatis, quam exempli in posterum causa, & ne armis in alia versis illi nudatas partes incurrerent: & nuper, Namurcensi provincia spoliata, captoque Iudonia oppido, & arcis Carpensis præfecto, redierant tuti atque opulenti. Severissima tum disciplina, justoque militi imitanda, Hochstratani agebant: intentæ vigiliæ: extra vestem aut clauso cubili somnum capere impermissum: fœminæ extra arcem sepositæ: pugnare inter se, secreta habere colloquia aut literas, capitale. Leges sine venia pœnis sanciebantur. Intellecto imminere obsidium, Ordines Mauritiumque adeunt, auxilium orant impetrantque, data fide in hostem una pugnaturos, testati tamen in captivos suos suo arbitrio uti velle, quia solita inter hostes armorum jura ut transfugis negabantur. Octingentos suorum arci includunt. Cæteri, mille quingenti pedites, equites supra mille, Mauritium exspectant. Is comperto jam advenisse Herembergensem, & cœptare in arcem hostilia, pedites paulo minus decies mille, ter mille equites hybernis rapit, ac Gertrudisbergam properat. Qua in urbe triste evenit spectaculum, mutua ex rixa collisis inter

ſe Gallis Angliſque, æmulis ſemper nationibus. Iamque totarum cohortium ſurgebat prælium, mortuis aliquot, ſauciis pluribus, atque ipſe Bethunius Gallorum tribunus, dum prohibendæ pugnæ medius incurrit, telo trajectus, quo occubuit, incenderat ſuorum animos. Vix Naſſaviorum ducum & principis conſpectus & voces diremere impium multamque in cladem iturum certamen. Hinc junctis Mauritii ſeditioſorumque copiis, proceſſere una, novo exemplo, contrarii ſacramenti milites. Inter camporum plana caſtraque hoſtium rivus intercedebat, humenti circum ſolo, quem Herembergenſis errore, an de adventu Mauritii nihil ſuſpicans, occupare neglexerat. Princeps, ſubitis pontibus traducto, cum machinis milite, oſtentat aciem. Sed Herembergenſis curruum poſitorum valli in ſpeciem, locorumque præſidio ſe tenuit, equite tantum juſſo procedere: unde leves pugnæ. Nec totum hoſtem aggredi Mauritio viſum, antequam cuncta ſibi aut hoſtibus oportuna exploraſſet. Herembergenſis, tum alia, tum ne commeatu intercluderetur, metuens, nocte obſcura tormenta primum, tum militem dimittit Herentaliam verſus, retentis interim contra hoſtem excubiis, quo diſcedens falleret. At ubi conſilium dies aperuit, qui arcem tenuerant, primi tergis inſtitere, ubi cæſus inter cæteros Roſnæus, clari per Galliam Belgicamque ducis filius, ipſe tum Lotharingo militi imperans. Mauritio & ipſi parato fugientes ſequi moram objecit rivus alius, & hic vado tranſiri difficilis: tum anguſta ſtagnanſque multum via; cum equite tamen præcurrens, hoſtem invenit jam ante emenſum anguſtias patentibus campis expli-

plicuisse aciem. Et quanquam flagrantibus in prælium Hochstratanis, tam vindictæ, quam probandæ apud novos amicos virtutis studio, non placuit recte compositum agmen sine machinis ac pedite aggredi: quæ tardius sequebantur, supra itineris uliginosi difficultates, cœlo quoque per fulmina & continuos imbres gravi. Soluto obsidio, Mauritius medium se turbæ seditiosorum audacter immiscuit, ut habita fide arctius fidem adstringeret. Animus illi, dum penes se pars hostilium copiarum, Silvæducis obsidium, anno ante altero per hyemis sævitiam intermissum, denuo experiri, spe sola in celeritate, si nuda, ut erat, præsidii urbs subito ambiretur. Sed re ad concilium Ordinum perlata, instantibus Zelandis ut Flandriæ inferrentur arma, permissoque tandem principi faceret quod e re publica videretur, absumti interim dies octo: & quanquam paratæ jam Herembergensis copiæ, auctæque ad disturbandos quoslibet conatus, mansum tamen in sententia, non tam potiundæ urbis fiducia, quam quia ex usu attinere vano labore hostem, ac non alibi sua ad tutanda incerto exitu cogi. Quidam ultra speravere, belli tædio, oppidanos, aut mutaturos fidem, aut id acturos ut partium medii nec timerent nec timerentur. Ergo adulta jam æstate ad Fuchtam vicum Princeps, ad Flimam, qua Hæsdam iter est, Hochstratani consedere, longo satis inter castra utraque intervallo. Tertio statim die Herembergensis adfuit, quaque urbs patebat, Silvestribus locis, vico Daleino nomine communit sese, projectis in Mauritium castellis. Ille contra, qua medium solum in colles tumescit, opera ac machinas disponit. Mul-

tumque temporis actum segniter inter tela aut leves pugnas. Tandem captum Herembergensi consilium extra urbem præsidium ponere, viam propter quæ Fuchta Flinam protenditur, hac spe, ut præciso e Mauritii castris ad Hochstratanos itinere, in sejunctos facilior esset audendi occasio, aut alimentorum inopia, quæ Hæsda in castra vectabantur, obsidium abrumperet. Marchioni Bellæ Italorum tribuno, datur id curæ, militesque bis mille, flos diversarum cohortium: queis circum urbem nocte traductis, aggesta humo fascibusque ad humanæ staturæ altitudinem opus crescebat. Serius præcipiti jam nocte compertum id Principi, qui suorum cum flagrantissimis advolans, excitat singulos ad non minus difficile quam necessarium virtutis documentum. Primi Angli fortiter assiliere, rejecti haud minus fortiter. Inde Gallis acriter instantibus cessere hostes, portisque oppidi clausis cum effugium non esset, nec ulla circum auxilia, cæsi cum ductore, aut circumjectis paludibus mersi: captique centum & quinquaginta. Evenerat forte sub idem tempus, ut ad Ostendam archidux, studens exitus ingressusque militum acerbitate suppliciorum inhibere, nactus navem quæ vado adhæserat, duodecim milites, ægros omnes, suppendio addiceret, obtendens non terra; sed aqua captos ubi nulla forent belli fœdera. Quod ubi in castra perlatum, judicans Mauritius facinus crudele, nec quicquam ad maritimum bellum pertinens, ut fere amant jura inter hostes constitui, simili sævitia æquandum, ex omni captivorum numero duodecim forte lectos, strangulari jubet, uni horum ætatis miseratione facta gratia, quanquam erant,

qui

qui pactorum violatorum sanctimoniam non paris tantum, sed dupli numeri supplicio expiandam censerent. Tristis sane imago & inter belli mala haud tacenda, cum egregii juvenes nec quicquam tale commeriti, trepido vultu, anxia manu, preces inter gemitusque, non tam mortem quam fœdum mortis paventes genus, inclusa chartis, fata sua tractarent inspicerentque, aut damnandi alienum ob crimen, aut absolvendi non innocentiæ, sed fortunæ præsidio. Inventus tamen perditæ temeritatis, qui sua sorte liberatus, emtusque ab alio, vicarium se in discrimen iterum mitteret. At oppidani solo se telorum jactu vindicabant, acciditque, ut idem ictus Marchioni Malaspinæ, & Oliverio Tempelio, a Mauritio ad Flimiana castra euntibus, crura utraque defringeret. Malaspina Alberto ad belli consilia multus, ac nuper ab Hochstratanis captus, debili corpore supervixit. Oliverium abstulit vulnus, viginti per annos tutatum Ordinum partes, quorum tum militiæ judicem agebat, insuper Hochstratanis ad id tempus additus rector, qui eorum impetus ratione frenaret. Post hæc Albertus ipse in urbem venit, cunctaque explorans advertit, structum Mauritianis leviter munimentum, quadrato aggere, non procul eo loco quo Bella nuper ceciderat. Hoc cum sibi opus esse archidux dixisset, (eratque non dubie futurum magno usui) sublecta vox, perlataque ad principem transfugæ indicio. Interjectis diebus aliquot, prius paulo quam illucesceret, varias in partes simulato impetu, vera vis destinatum in locum incubuit: nec omisit Mauritius valida suorum atque Hochstratanorum manu eodem tendere, sublatis quoque ignibus,

admonitus inde periculi. Detexit dies novum machinarum ordinem castello imminentem, aliaque ex oppidi vallo & propugnaculo eodem dirigi, queis incussa undique munimenti hiscebant latera, ita ut miles cavata humo se abderet. Accessit tamen princeps, severeque edixit, si quis præsidium desereret, capitis pœnam fore. Simul fossæ ambitum tuborum corona ornat: ac tria tormenta e castris ferri imperat, quibus hostilium vis retusa, versique in pugnam oppugnatores, desertis lintribus, quas tramittendis paludibus interjacentibus convexerant: machinæ vix abductæ. dolabras, fasces, crates aliaque in excidium parata rapuere Mauritiani, reparandoque & augendo operi vertere. archidux, quæ prima ipsi veniendi causa, varios in hostem conatus præferens, ter mille milites, velut oppido transmissurus, manere illic præsidio jubet, unde querelæ civium, pacta viginti per annos servata invocantium. Sed necessitas & pœnæ metus silentium fecit, quin & excitatum proxime urbem munimentum, quod arcis, vitato nomine, usum præberet. Ingruentem sub hyemem, stagnantibus circum locis palustri humo, discessere exercitus. Seditiosis, quorum egregia hoc anno opera fuerat, aliud sibi pro Hochstrata hospitium præberi orantibus, turbæ capax, & ad prædas oportunius, re diu apud Ordines disceptata, Mauritius Graviam, sui juris oppidum, sponte attribuit, ut intra mœnia, circumjectisque castris sine civium injuria agerent. Pacta quoque firmata propius, de præda partiunda, & ne Fœderatorum aut Imperii Germanici agros infestarent. Quamdiu cum Alberto conciliati non essent, fortem spondebant operam, ita tamen ut

seor-

ſeorſim tenderent, fodiendi oppugnandique immunes, conciliati redderent Graviam, Hochſtratam reciperent, in hæc fidem & obſides dedere. Et hæc quidem iſtis in partibus geſta, cum interim circa Oſtendam immenſum creſceret & belli artium & ſumtuum certamen. Exacta quippo hyeme per graves procellas, nunc his, nunc illis, ut ventus tulerat, infeſtiores, vere medio in omnes oppidi regiones e caſtris factus impetus, cumque in vim tam late fuſam propugnatores non ſufficérent, capta hoſtibus munimenta tria, cuſtodita negligentius, quę tergo oppidi in agros prominentia aquarum intercurſu, diſtingui memoravimus, paucoſque poſt dies eadem in loca inſtituta ab obſeſſis eruptio ſucceſſu caruit, aucto illic hoſte & valido. At alia non magna mole opera, quæ trans Æſtuarium tenebantur, aſſultante Bukoio, defenſa féliciter. Dorpius tum oppidum curabat, cui miſſus ſucceſſor Notius. Media ferme æſtate ad Oſtendam Ambroſius Spinola advenit, duro ac multis deſperato labori finem pollicitus, ſi ſummum jus in caſtra ſibi traderetur. Nec vana temeritate, ſed ita docentibus, quibus & locus & bellum gnara erant, poſtquam reperta per aquas via faſcium ſtrue, tempore tantum ac diligentia opus, ut hoſtium munimenta velut carptim vellerentur. Conceſſit Philippus eo facilius, quia præter claras celſi animi virtutes, quarum jam certa ſigna dederat, ex opibus etiam ſuis, affectis id tempus ærarii rebus remedium offerebat. Invidiam, quam primo maximam ſubierat, tot inter Belgas & Hiſpanos militi ſimul & pecuniæ imperans homo Italus & belli novus, paulatim evicit, intentus ipſe cunctis, & prudentiſſimis obſequens. Statimque demotis

queis lucro quæstura fuerant, parato ipsius provisu, quod opus esset pecuniæ, transfugiis & seditionibus occursum. Simul spes premiorum clara ingenia attulerat, quibus egregia æmulatio, novas oppugnandi artes & machinas promere. & inventa exsequentium, certa mercede, parabilior opera. At nec obsessis minus aut virtutis aut industriæ: ne intenderetur annona, jussa alimenta palam prostare, vigiliæ indefessæ, interdum & erumpendi audacia: tum quæ vis hostium aut maris disjecerat, peritos per artifices reparabantur. Tanto copiarum in arctum compresso, tot vulneribus laboribusque obnoxio, exortam haud mirum contagem sollicita medentium cura levabat, partim & evecta ægrotantium turba. Sed &, præter ardentes globos & manu jaciendorum ignium nova commenta, hostium materiæ per æstum arenti haud parum mali dedere. Precipuus oppugnantium labor circa rates quæ ferendis machinis struebantur, auctore eo, quem alibi diximus Targone Romano, sollertis ingenii, sed bello inexperti. Hæ ad lævam quidem, qua minus violentum mare, propinquioribus machinis: at dextro latere, qua Æstuarium est, telis quidem haud æq; urgentibus, at plerumque ipso aquarum impetu disturbabantur: quippe involuti fascibus lapides disjici primum vinculis recedentibus: mox cætera, sublato quod retinuerat onere, fluitare. Nec territus tamen Spinola alias aliis sufficere rates atque adjungere, ipsa damnorum experientia monstrante novas muniendi vias. Sensimque promoto Bukoii aggere accidit, ut difficilius jam naves, invehendo militi, machinis, pulveri, victui, inirent aut excederent, nonnullis subinde illisis in vada, aut ubi vis telorum com-

pagem

pagem folverat, pelago obrutis. Contra oppidanorum jactus oppugnatores partim noctem legebant, partim terrena opera aquis respuentibus, transversis palorum fasciumque Ordines, ubi tutioribus locis exstruxerant, mox doliis subter natantibus, admoliebantur. At in Hispania apud regem, qui modico rerum usu pleraque alieno, quam suo arbitrio faciebat, nova consilia veteribus, vetera rursum novis præferebantur, ut cuique suadendi auctoritas aut spem eventus retuderat. Erant qui dicerent erratum graviter, cum prohibiti Hispania Batavi, ut populus mari potens longinquas merces, novo prorsus nec audito antehac Hispaniæ damno ab Indis peteret, aut armis quæreret. Quanto patrem sapientius illa gentium inter se consuetudine attinuisse spem pacis, parata, quoties usus ferret, ab ipsis hostibus navium copia? Si præsentibus futurisque malis remedium quæreretur, demendam Batavo necessitatem, quæ sola ipsi suas vires ostenderet. Consilium, per se haud absurdum, avaritia corrupit: quippe aperto per edictum commercio, impositum vectigal ingens, ut præter vetera onerum, mercium pretii paulo minus quam tertia, in centenos scilicet triginta nummi, fisco cederent. Nec id in Batavos tantum, sed in gentes omnes, ne Batavi alieno nomine occultarentur, & privatis in illos odii causis, quorum auxilio duci bellum credebatur: tantum his, quæ in terras archiducum, aut mari interno inferrentur, data immunitas. Proprium Batavis hoc additum, ne merces apud se factas importare liceret, neu quicquam eorum, quæ ferrent aut auferrent nomine rectoribus suis persolverent: diplomata quoque archiducum accipere jubebantur. Quæ

gravia atque iniqua non modo adversum Fœderatos nihil valuere, sed regem quoque Galliæ permoverant, primum ut par onus Hispanis imponeret, deinde cum non satis id ultionis videretur, Gallis omnibus negotiationem Hispanicam, manente Philippi edicto, interdiceret, proposito bonorum damno, mox & capitis. Sed nec archiducis simulatæ clementiæ genus aliud felicius cessit, cum omnibus apud hostes agentibus nec alio crimine contactis, reditum permisit innoxium, simul redditum iri quæ ipsis possessa quondam tum fisco tenebantur, ademto tamen alienandi jure. Edicti verba multis supposita fraudibus, punitaque illic omnis extra Romanam religio, haud paucos alios fundati jam lares & certior apud Batavos quæstus detinuit. A Dunkerkanis exigua damna: inter cætera abductis abusque Tamesi Batavorum navibus, quas socia præferentes insignia prædones deceperant. At contra ab Indicano collegio missæ in Orientem naves tredecim, Stephano Hagio imperante. Ab Ordinibus sub Paulo Cardeno sex aliæ, quæ Brasiliæ oram popularentur. Hyems aspera tempestatibus, quarum vi perlatus in Scaldim, repertusque Antverpia non procul cetus, ob rei novitatem fabulam vulgo, minima quoque in omen trahenti, præbuit. Quidam ad minas eam in urbem anno ab hoc altero non minus ingentes, quam irritas, post eventum retulere.

HVGO-

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER TERTIVS DECIMVS.

ON omiserat inter hæc pacis consilia Albertus, seu spe vera, seu ut recusatæ invidiam hostibus faceret. Comes Bassiniacus, Boxtelii filius, jussu archiducis iter tutum ab Ordinibus poposcerat: illi, si per litteras agere vellet, responsuros, adventum sibi non placere. Vsus erat & hac & rerum Emdanarum occasione archidux, ut apud conventum Germaniæ in urbe Ratispona, quem tum frater ipsius Mathias moderabatur, incusaret Batavos, ut suæ ac finitimorum tranquillitatis inimicos. Et erant, qui studio in domum Austriacam, aut ob religionis dissidium, acerbas sententias dicerent, clamantes statuendas paci leges, & qui abnuerent cogendos armis arma deponere, moderatiores impetum temperavere, factumque decretum de mittenda ad Ordines legatione, quæ dum cunctatur, missæ interim ab imperatore litteræ mala vicinis principibus ac civitates tolerata memorantes, jubentesque rapta restitui: nec tantum quæ ipsorum militi patrata, sed & Hochstra-

ſtratanorum rapinæ ob ſuſceptum patrocinium ipſis imputabantur. Ordines, quæ ad ſe pertinebant, excuſantes, ſeditioſorum facinora illis adſcribenda ajebant, qui, cum aliorum periculo, militem ſibi conductum ſtipendio fraudarent. Se nihil aliud quam ſuam ſecuritatem quæſiviſſe, & tamen, quantum fieri poterat, paciſcendo Germaniæ quoque conſultum. Sed verborum benignitate injuriæ adeo non tollebantur, ut anni hujus, quem nunc inchoamus, principio ſeditioſi nihil eorum, quæ in hoſtem licita, in Germanos reliquum fecerint, contemtis minis intra vocem manentibus. Namque ipſa hyeme poſtquam Endoviam in Brabantia, in Geldria Erkelenum, congeſta multos per annos præda ab Alberti milite opimum, diripuerat, egreſſam Geldria ceciderant turmam, arcem inſuper Carpam excurſibus oportunam occupaverant, ſocio hactenus Batavorum equite, mox illo omiſſo in Weſtfaliam incubuere. Coacta oppida agrique tributo metum redimere. In Coloniam diſploſa tormenta. Patelbornenſium occiſi circiter quadringenti, ob milites duos, cum inſolentius agerent, a ruſticis trucidatos: incendiis quin etiam & omni libidinis aut ſævitiæ genere graſſabantur: plane ut miſerari ſubeat infelices populos, quos tot jam per annos alieni belli mala pœne bellantibus ipſis gravius affligebant. Ordines, propius periculum veniente Oſtenda, ſtatuerant hoſtem obſidio pellere aut abducere, aut aliud aggredi, quo & gloria & in Flandriam aditus ſervaretur. Corrogata in tempore pecunia, & miles undique: Scotorum quoque nova cohors, Baclavio tribuno, & Anglorum ſupplementa, permiſſu regis,

gis, non, ut ante, imperio. Medio vere, dum pars equitum cum seditiosis hostium Brabantiam quatit, & in omnem partem sparsa belli fama incertum hostem tenet. Princeps, senatu Ordinumque legatis comitantibus, copias, duodecim circiter millia, e Walachria in Catsandam transvehit. Flandriæ regio est Catsanda, pulsata Oceano, cui latus in ortum vergens Atro, quod dicitur, flumine, alterum longo portu Clusano, tergum aliis aquis ambitur, insulæ in morem. Atro flumine exponitur exercitus: peccatumque in eo quod non Clusano portu invectum est, quæ Fœderatorum concilii sententia fuerat. Quam, ni princeps in itinere mutasset, aliorum suasu, an majora vero pericula fingens, impetu cepisset oppidum, præsidio antehac nullo, ad Ostendam quoque superventurus timidis aut incautis, & in multa spatia dispersis, seu prælii placeret fortuna, seu victu hostem intercludere. Interim Clusani portus ripam ulteriorem missus e castris ad Ostendam & aliunde miles impleverat, curante id Spinola, qui & ante in speculis disposuerat adventum classis nuntiaturos. Et quanquam bellicæ Batavorum naves longas hostium in oppidum retro cedere coëgerant, metu ne fauces portus clauderentur, castellumque adversa ripa situm haud ingens, sane tormentis verberabant, transponi miles haud potuit, bis frustra tentato, duobus cum millibus obsistente Pompejo Iustiniano, inter Spinolæ consilia tribunorum præcipuo, & super militiæ laudem, harum quoque rerum egregio scriptore. Quærenti Mauritio qua via interiorem Flandriam peteret, forte rusticus, inde & exigua hostium manus illac fugiens, va-
dum

dum monſtravere, eo in alveo, qui retro Catſandam amplectitur, aggere illic, juxtaque caſtello, Coxida nomine, occupato, pons & præſidium ponitur, vacuo ab hoſtibus tempore, dum inter ſe conſiliis diſſident Trivultius & Iuſtinianus. Duo alia in propinquo munimenta, Catharinæ & Philippi vocabulis, ſpe citius & ipſa ceſſere. Nam Catharinam pulſatam globis, cum jam deſperato opere abduci machinas Mauritius imperaſſet, deſeruit Trivultius, & quæ ſub illo mixta militi tumultuaria agreſtium manus. Audito quippe ſtrepitu, qui abeuntium erat hoſtium, ipſi contra, augeri copias, claudique exitus interpretati, Philippum in caſtellum profugerant, nec ibi ſubſtitere, ſed Iſendicum properant, relictis in Philippo ſuorum ſexaginta, qui, conſpecto hoſte, deditionem haud ultra diſtulere. Iſendicum ad expugnandum (id caſtellum ultima Flandriæ ora ad Hontam jacet) obſidio opus: namque hoſtes, cæteris pulſi locis, ad ſexcentos hic conſtiterant. Die ſeptimo facta deditio. Occupato illic Mauritio, adductus hoſtis in ſpem recuperandæ Catſandæ, nocte ſumtis lintribus molitur tranſitum. Iam ſexcenti inobſervati fixerant pedem, ſequentibus aliis: videre, qui illac curabant Scoti, queis impellentibus hoſtium repente fuga & clades. Pone Cluſam Ardenburgum jacet, haud ignobilis quondam oppidi nunc veſtigia tantum præferens, id princeps, comperto relictum cuſtodiæ diffugiſſe militem, intrat, munirique imperat. Penetratoque ex Middelburgo (id quoque non longe municipium eſt) & in arce, quæ ſola loci tutela, poſito milite, jam Cluſæ obſidium animo volvens, quia Oſtendæ intercedentia loca hoſtis præceperat,

perat,

perat, tendebat duo ad fluenta, quæ Damma Brugisque Clusam navigantur, modico divisa limite, saporis diversi, unde dulci ac salso facta nomina: sed qua ferentem eo viam lacus arctat Morkercanus nomine, ut fere omnis ille ager aquis inciditur, jussu Alberti Ludovicus Velascus munierat sese: egressusque præsidium, & cum primis, quos forte inciderat, hostium pugnæ allubescente fortuna, priusquam eques ipsi additus succurreret toto statim agmine pressus funditur: mersi ferme quingenti: capti ad trecentos, ita ventum ad flumina, &, quanquam hostis intersederat, alia parte simulatus, alia repertus transitus, vado primum, tum structis pontibus. Hinc orto terrore deserta castella, quæ a portu Clusano in occidentem vergunt, unum præter, Georgii nomine, quod & ipsum adductis machinis metu magis quam necessitate deditum. Egresso præsidio reperta fraus mali moris. Iuxta vasa nitrato pulvere positus funis ignem illaturus & pernitiem adstantibus. Tum littus inter & oppidum trina castra principi posita, queis ipse Wilhelmus & Ernestus imperarent. Quod ultra flumina erat, stagnans undique, attributis navibus, servare Notium jubet, Ostenda regressum, atque inde loricam pertexi Ardenburgum usque, crebris custodiis. Sed priusquam ingenti ambitu perfici opera potuere, bis Clusam palustribus locis miles penetraverat, magnoque numero, quod propugnando oppido creditum contra vertit, præfecti per inscitiam: parvo quippe victu intus, aucti qui consumerent. Tentavit & Iustinianus valido satis agmine commeatum perducere in urbi proxima, quem obvii e præsidio exciperent. Sed re comperta

perta Mauritius cum equite & machinis acce-
lerans, hostem dispulit: currus farina onustos &
homines aliquot cepit. Remigum Spinolano-
rum, qui cum aliis extra urbem processerant,
quinquaginta transfugere, quorum indicio cer-
tior Mauritius cibum in oppido exiguum in
tempus sufficere, multa quidem in speciem pa-
rare, suis pariter hostibusque fallendis: indicto
per castra jejunio, qui mos ardua & periculosa
tentanti, machinæ quoque expeditæ: mox &
mole eximia pontem struxerat, velut quo trans-
portus latum simul & profundum gurgitem in
vallum ascenderet, cæterum reipsa desperatis
aliis, obsessæ turbæ famem opperiebatur, eo in-
tentior claudendos ad exitus, nec transfugas ul-
tra accipiens, cum Flandriam interim eques
raptaret. Multa, simul incommoda premebant
archiducem: ac quo minus relicto uno apud
Ostendam exercitu alterum in hostem duceret,
impediebat maxime seditiosorum metus, qui
tum cum Batavis, prædæ partem alteram pacti,
Brabantiam incursabant, inde Hænoviam peti-
turi, necessarium igitur ratus hos, quamvis cum
dignitatis & pecuniæ detrimento, sibi adsci-
re, hoc magis quia & alii similia minantes,
aucturi numerum timebantur, ostentare incipit
pacis vias: & quanquam non repente convenit,
quia actas hactenus prædas in stipendium im-
putari sibi non patiebantur, molliti tamen col-
loquiis animi, eluendisque offensis vim omnem
in Leodicos agros verterant, aut ubi archidu-
cum terris consederant, sua exigebant tributa,
cætera innoxii, frustra urgentibus promissa Mau-
ritianis, qui ut numero impares spernebantur.
Nec parvus Fœderatos metus incesserat, ne tra-
dita

dita Gravia malefida colluvies repararet amissam veterum partium gratiam, magno cum irrisu credulæ facilitatis. Seu pudor, seu ablato refugio ab ipso archiduce ultionis metus prohibuit, reddidere oppidum, receptis Hochstrata & Carpa arcibus, quas archiduci permiserunt: ipsis, dum stipendia expedirentur, Rurmunda pignori data & clari obsides. Fuere qui ad principem transfugerent. Bis mille Alberti accitu venere in Flandriam, quo virium auctus, tutiusque jam imminutis aliarum regionum præsidiis, urgebat Spinolam, Clusæ ut subveniret, famem haud ultra toleraturæ. Ille, invitus quanquam & satius judicans Ostendæ vim ultimam admovere, obsequitur imperio. Primum tentamentum fecit positis haud procul Mærkercano lacu machinis, si forte telis præsidia pelleret. Sed contra eo vecta tormentorum vis major ipsum pepulit. Wilhelmi deinde castra assilit, lectis cohortibus turmisque, & omni paratu, quo vallum diruitur: dejectus hinc quoque non sine sanguine. Retrogressus inde & irruptis Catharinæ & Philippi castellis (modico milite tenebantur) illac Catsandam insulam nocte vadoque, dum refluus æstus, pugnabat ingredi: id quoque cognitum, missique alii post alios, qui ripam tuerentur. Dedit is dies non obscurum exemplum Hispanorum militum constantiæ, qui servatis Ordinibus densam contra globorum nubem arduumque aggerem intrepidi nitebantur. Defensorum non minor virtus, multorum imprimis e Gallica nobilitate. Princeps ipse aderat, recentes fessis subjiciens. Ita, cum jam crevissent maris æstus & dies, represso impetu, cæsi nec pauci nec ignobiles, inter hos Marchio Ren-

Rentiacus, Montigniaci partium regiarum cla-
ri quondam inter Belgas ducis filius. Gravi
oppido profecti hostilia tum primum resumse
rant, agnitique inter mortuos recente commi
litii memoria. Obsessi, postquam auxiliorur
spes nulla, nec fœda tantum animalia, sed siqui
usquam corii sevique fames absumserat, terti
mensis exitu tradunt oppidum: milites ter mil
le egressi vix ultimas habebant vitæ reliquias
pars in itinere defecere. Septuaginta machina
venerunt in potestatem: naves Longæ decem
Servitia, mille circiter quadringenti erant, do
nata libertate. Turcæ & Mauri plerique cun
literis remissi ad suos, quo gratia apud barbaro
& tuta commercia pararentur. Aurelius Spino
la, Ambrosii gentilis, dimissus hac lege, ut &
nautæ Batavi, quos archidux captos habebat
solverentur. Catsanda, Isendicum, Clusa por
tusque operibus firmata. Philippi & Cathari
næ castella hostis solo æquaverat. Flandriæ im
perium ab Ordinibus Fœderatis Henricus Nas
savius, & sub illo Carolus Notius accepit. Per
stabat adhuc Ostenda duros inter labores al
hoste, morbis, mari, exiguo spiramento, dum i
Flandriæ urbes tuendas hostium cura distrahi
tur. Notio in præfecturam oppidi Gistella, hui
mortuo Lonius, ei Daniel Marketta successe
rant, multis utrinque tribunorum & centurio-
num mortuis. Plurima obsessoribus reperta
e queis pons erat, Targonis structura, rotis ęneis,
quas vis equorum protraheret. Pars ejus una fu-
nibus compacta, quo minus tela transmitteret,
ejecta trabe in altum tollebatur, ita ut descen-
dere laxatis retinaculis posset, hanc placebat
munimento super immittere, quod trans Æstua-
rium

rium lunata specie situm memoravimus. Sed vastum sumtuosumque opus ludibrio fuit, una rotarum globis dejecta, deinde ad fossam castelli defixis lignis mali in altitudinem, queis moles impacta sisteretur. Igitur in occasum versa vis, ductique aggeres trans portum veterem, & qua tergum est oppidi. Exterius jam cesserat vallum, quod oppido cohærebat, cum pars suffosso pulvere dissiluisset, oppugnatum frustra. Tum, quibus Histrici & Orcitaucibus nomen est, munimenta paulatim diruta cessere. Horrendæ prorsus rerum vices, cum hostis intrando oppido, contra illi arcendis hostibus, cæcos subter humum meatus struentes inter se obscuri, atque improvisi implicarentur: incertoque ignium eventu, sua sæpe opera auctoribus in exitium verterent. Fractis per longa pericula Hispanis Italisque (nam discretus cuique labos, quo manifestius spectaretur, & æmulatio accenderet) allecti præmio Germani Sabuletum invadunt: & quanquam primos vis nitrati pulveris distulerat, impulit cæteros Barlæmontius, donec jugum tenuere. Hinc vetus in oppidum cuniculis ibatur. Obsessi erumpere interdum, inque amissarum munitionum vicem novas interius extulerant, quas vano duraturi in longum obsidii omine Trojam dixere. Nam recens humus fluxa per se non sat telis obstabat, & quanquam summa æstate, quoties ab Oceano flarent venti, cuncta ruinis nudabantur. Ipsi Ordines reputare sumtus immensos, & par maximis cladibus militis damnum, & nullum Ostendæ usum tot castellis cingentibus. Seu decus, seu utilitas spectaretur, præter Bercam Graviamque, majus in Clusa præmium tribus mensibus parta, quam

quam totidem per annos decertata Oſtenda Alberto daret. Iamque augeſcente autumno elapſum hoſti tempus alia cœptandi, & hyemem venturam formidoloſam obſeſſis. Quod ſi contra iretur exercitu, primum iter aquis interfluum, & in medio Damma ac Blancoberga præſidiis hoſtium tenebantur, tum firmata tanto temporis caſtra, junctæ copiæ, dux milesque promtus prælio, periculum oſtentabant. Mandatum igitur Markettæ ut longum certamen quam poſſet honeſto fine abrumperet, quod factum. Et emiſſæ primum naves, cum parte machinarum: tum miſſi legati exitum omnibus cum armis ac tormentis quatuor impetravere, utque captivi permutarentur, facili Spinola, æſtimatione ſpectatæ virtutis, an quia incerta temporis prævenire feſtinabat. Ter mille, per media hoſtium caſtra transgreſſi, Cluſam venere ad principem, nec ille ut victos excepit, ſed gratias egit quaſi victoribus. Archidux cum conjuge viſurus locum, pro quo tot ipſi ſuſcepta vota, tantum impenſum temporis & pecuniæ & ſanguinis (quinquaginta ſuorum millia amiſſa ipſi prodidere, ex obſeſſis qui ciciderunt major numerus) inveniunt nihil præter inanem aream hinc exſtantem informibus tumulis, inde recedentem in obliquos ſpecus, adeo confuſis operum veſtigiis, ut quæ tuendo, quæ impetendo oppido ſtructa vix eſſet dignoſcere. Oppidanorum quod ante habitaverat Cluſam tranſiit: & quanquam multis immunitatibus ab Alberto propoſitis, diu haud reperti qui incolerent, horrentibus cunctis tetram cruore & humanis oſſibus ſedem. Super hos, quos ante retuli legatos in Angliam, plures Philippus & Albertus miſerant:

rant: hic Ioannem Ricardotum, & Ludovicum Verreikium: ille Ferdinandum Velascum Comitem stabuli Castellæ, & Alexandrum Rovedium Senatorem Mediolanensem: cupidi pacis uterque, nec tam Anglorum metu, quam ut sublatis fulcimentis Batavos sub jura retraherent. Nec deerant in gente pugnaci belli suasores, qui in publico Anglorum concilio (namque id tum convenerat) referrent veteres cum Batavis necessitudines, matrimoniaque & fœdera, multo ante quam Iacobam Britanno nuptam Philippus Burgundus per nefas principatu excuteret: causam amicitiæ, quod sine ea neutris tutum mare, & quoties conveniret opima commercia. Hispanis contra nihil opus, & bellum lucro fuisse: maxime vero providendum, ne Batavi rebus extremis suis, aut Gallis, veteribus Britanniæ inimicis, aut Hispanis ob religionem & dominandi libidinem hostibus, accederent. Nimis multa exstare documenta, Britanniæ esse dominos qui essent maris. Rex ad hæc immotus, satisque in Britannis & Batavis virium ratus, illis ut pace, his ut bello subsisterent, armorum societatem ab Hispano oblatam repudians, in pacem consensit. Præter leges quæ suetæ fœderibus, pleræque erant de libera navigatione, qualis ante bellum fuerat, vectigalibus iisdem. De America & India silentium, quia & Anglus excludi impatiens, & Hispanus pertinax neminem admittere, relictaque res arbitrio plus valituri. De religione convenit, ne in Hispania Angli adire templa cogerentur. Pani sacrato obvii exhiberent honorem, ni mallent via decedere. Ad Batavos hæc pertinebant. Hostes rebellesque alterius alter ne juvaret, neu juvari

juvari a suis pateretur : attamen privatorum
facta in ipsis vindicarentur, paci publica inco
lumi. Flissingam & Brilam per pactorum fidem
negabat se Britannus Hispano posse tradere
interim milites, qui ista oppida servarent, im
permixtos bello fore. Pacandis Batavis una ope
ram darent. Siquid esset moræ, saltem ut com
meaturis inter se Belgis Anglisque iter patesce
ret. Naves bellicæ supra sex aut octo alterin
portubus ne considerent. Britannis Batavica
merces in Hispaniam, Hispanicas in Bataviam
vectare interdictum. Sublato hunc in modum
bello, rex Iacobus, ut domestica quoque certa
mina evelleret, Scotorum Anglorumque obli
teratis nominibus utrosque voluit communica
tis legibus unum in regnum, Britanniæque no
men coalescere, rem aggressus difficilem ma
gnisque contentionibus agitatam, dum recen
discrimen & æmulatio, cæterum haud dubie so
lido in posteros bono. Mox, secundum ea qua
cum Alberto convenerant, postulat a Batavis n
prohiberent Britannos e mari intrato Scald
Antverpiam subvehi, solutis vectigalibus quan
ta cives penderent. Illi vero excusavere, osten
so haud injuria institutum sibi, nequis ad hostes
nisi mutatis navibus, pervaderet, quo certiu
cuncta explorarentur : nec ægre ferendum, s
possesso a se flumini legem imponerent, cum
Hispani etiam maris vias amicis auderent præ-
cludere. Inde vero ut Anglos rapinarum infa-
mia laborantes ad innocuos quæstus verteret,
vetuit ne quis externo sub imperio mari milita-
ret : terrestre ad bellum siquis huc aut illuc iret,
dissimulans. Alio edicto Iesuitæ, & non tegni
more lecti sacerdotes Britannia proturbaban-
tur.

tur. adjectaque causa, quod id genus hominum docerent Pontifici Romano jus esse populos in alterius sectæ reges obsequio solvere, qua nullam exortam esse pestilentiorem imperiis sententiam. At iisdem diebus, Iesuitæ iidem, certis sub legibus, in Galliam reducti, unde olim exciderant, cum ex ipsorum disciplina juvenis regis vitam petisset: dirutum & monumentum, quod ejus rei memoriam cum Iesuitarum infamia præferebat. Haud silente Parisiorum senatu, una opera & auctoritatem amplissimi ordinis & securitatem Galliæ subverti. Sed Rex, suo quoque periculo, quod plerique ominabantur, imperterritus, Pontificis in gratiam ornabat acerrimos potentiæ ejus defensores. Ipsum inter & Hispanum super antiquas novæ odiorum causæ aggregabantur. Villiregio, cui plurima apud Henricum fides, minister erat Hostius, cujus opera, multis in negotiis ipse, ad literas exarandas, & notarum arcana utebatur: hic pretio inductus, maxima quæque ad Raffium Gallum, exsulem agentem in Hispania, ille ad Philippi senatores referebat: queis promptum introspectis Galliæ consiliis certius cuncta decernere. Et quædam Britanno monstrata simultates severant. Detecto per Raffium dolo, Hostius fuga primum, tum subita morte ulteriorem inquisitionem prævenit. Etiam fœmina res movit, Henrica Interakii filia, forma atque ingenii venustate inter primas: utroque pellectus rex, cui haud aliud facile vitium extra amores objeceris, libita ut expleret, nuptias suas promiserat, si marem pareret, scriptoque firmarat fidem. Post prælatam in conjugio Medicæam, illa coacta ad placandam reginam chirographum regis reddere, soli-

 tudinis

tudinis & religionis obtentu alt
simulans, externas opes ambieb
genito perfugium adversus R
ipsa mox edixit, ut alii interpr
regnum assereret. Aditus Britan
perium turbare recusaverat: at
probare, largiter polliceri.
perant, capta mulier paterque
norum comes. Sed veniam He
rum in crimine suum agnosce
metuens, ne his succensus ille
ceret, ortum super vectigali ce
per decreverat, rescidit: ver
ira, omnes ejus gentis finibus
re, mercesque posthac illatas p
hic annus clarum in Belgica fu
feldii, qui per annos quadragin
maximis functus imperiis, I
præses, actam inter bella vitam
mum ad senium perduxerat.
Ludovicus Nassavius occubuit
majorum gloriæ, & in quo
nec improvidæ virtutis.

HVGONIS GROTII
HISTORIARVM
DE REBVS
BELGICIS
LIBER QVARTVS & DECIMVS.

Enescentis jam belli sumtus in annos crescentes, & ingens æquatarum virium specimen Ostenda, spem multis diu intermissam reddiderant, extremos armorum impetus in pacem desituros: hinc sermonibus aut libellis ex spe aut cupidine quisque disserere. Quibus Belgarum Austriacum cordi imperium, æmulas Batavorum civitates, infensa studia, divulsamque molem in se ruituram, aut prædam externis regibus fore, ni redirent in principatum veterem, & tot sæculis expertum: addenda priscis legibus, ne in Hispanum Belgæ revolverentur, indefinitum jus commercii, religionum impunitatem in spem propioris concordiæ: iret miles peregrinus, & pestis altera Iesuitarum factio: honorum decora penes cives: tum, quæ maxima, in nationum concilio tractarentur, veriorem hanc cum modo libertatem. Contra in Gallia alii ab Austriaca domo dissidium Belgis etiam suadebant: vanum nomen archiduces, sine viribus, sine imperio: vi-

res hosti, imperium Hispano
Belgica exhausta, paupere Hi
trahendi una, Indorum divitia
ficere qui mari prævalescere
militum seditione infamem Alb
quod si, augescentibus subinde
pergisceret, depastis utrinque
egestatem ac solitudinem. Spo
quam vi subacti, redirent in G
taque sacra in sede sua sisterent
peritura. Novem arces aut
quantulum moræ undique co
extracta gens, crudelior an su
Pirenæis posthac jugis & re
littore clauderetur. Sparsa la
subditis incumbere: & pacem
tis lege Salica hæredibus: null
liæ bonis in commune uterentu
maniam qui hinc magnitudin
inde Batavorum abstrusos rece
bello fortunam expenderent:
do transigi: facilius honesti
Hispanus Turcam retunderet,
perii damnum propagatis alib
saret. Bataviis libertas pretio
periis suos orbes, & cum in
rint, minui. Iamdudum nec
letam Hispanis, nec Austriaca
repeti. Sic & hos populos pr
maxime cederent, suspectos
moria, & per religionis disco
quoque nocituros: quin par
Burgundionibus pretio parta
quæ emerant, vendituros. H
At domi, extra paucos, quorum

mu & præstructa consilia, cæteri, quis fastus Hispanorum, quam fixum Batavis diffidere, reputantes, spes omnes improbabant, tanti adhuc belli finem in obscuro molientibus fatis. At Maximiliano Cochiaco Imperatoris urgenti mandata, & magni nominis legatis Magontiacensi, Saxoni, aliisque iter & commeatum tempusque agendi & locum postulanti, quæ apta ostentui & movendæ plebi omnia, respondere Ordines: haud immemores sese quæ mala veteribus colloquiis accepta: nec Imperatorem & Germaniam, sacra quanquam sibi nomina, contra hostiles insidias profuisse: nihil Batavis optatius, quam quæ multis periculis, longa industria pararent, metum belli extra ponere: ideo tam diu oratos vicinos, ut æqua pace imminentia arma præverterent, quæ postquam necessitate edita solidam genuissent libertatem, regibus quoque & principibus probatam, hanc se neutiquam falsa pace mutaturos: cum Belgarum primoribus pacisci se antehac, nunc etiam, parâtos. Archiducum quam nulla vis esset, Spinolam monstrare, hominem externum, accepto ex Hispania in Belgas imperio. Salva se religione, salva republica, veram securamque pacem nunquam abnuturos. Sin id sederet, ut divinis rebus unum Pontificem, ita humanis unum regem Hispanum imponere, videret Germania, Batavos nec suæ, nec publicæ saluti defuturos. Cæterum quod de illatis damnis referret, daturos se operam, ne æquitas sua desideraretur: munimenta ulla ut redderent, Spinola cummaxime Rheno imminente, inconsultum. Scituros ipsi Germaniæ sic prospici, si Mendosæ agmen & contumelias cogitarent. Prodiit per

eosdem dies & Francisci Rhe
mi, & in republica cum hono
eadem etiam res gestas patri
do bene meriti, liber, sed so
amicis vulgatus, qui vetera n
cæ domus, & Hispanorum m
& quam infida principum in
præsertim quos Pontifex pe
solveret, par periculum Ref
nensibus ostentabat: nec aliu
exitum, desperatas homini
scere. Quæ dum verbis ag
bellum properari. Accesserat
quod Ostendæ impenderant,
adventabant, monente Reg
tum egressi, trahere hoste
lent: at per Germaniam B
ctus utrisque partibus ageba
aut ut quemque religio h
rat. Expedivere & pecunias
cunctantius sub jure archidu
bus nolentibus bellum & sus
tio, tum Fœderati offensas a
ad proceres super communib
terruere Albertum, quo min
tunc maxime, flagitatum Be
tionum conventum haberi p
ne, multa negando, invidię in
ta Ordinum auctoritas vici
verteret: prodentibus hunc
literis, quas Batavi interce
primores transmisere. Itaq
tiendo consensui, singulas
misit, ægros animi spe fove
niæ, quam prospera & op

classis advexerat, pronæque pacis, si bello modicum in tempus acrius insisterent. Initium illic anni actum otio inter gaudii imitamenta, dum Ambrosius Spinola, toti jam bello impositus, (is Hispania recens aderat, expensis apud regem ejus gerendi rationibus) aurei velleris honorem induit, &, Britanniæ legato coram, pax Alberto juratur: virilique sobole firmatum Hispaniæ regnum sacris ludisque celebrant. Summo jam vere, nec ante copias acceperat, Ordinum consulto Mauritius magnum opus aggreditur. Antverpia petebatur, urbium quondam Belgicarum florentissima, nunc, abductis in Batavos commerciis, partas olim opes famamque retinens, incitabat ingens spes gloriæ: quippe viginti ante annos Parmensi duce longa ac difficilis obsidio, incompositis sociorum rebus, vix sero adepta successum, jactantia victoris, fidem mundo fecerat, in una urbe possessionem Belgicæ verti. Consilium haud absurdum, spatiosam urbem haud magnis copiis claudendi, planis agrorum adjacentibus Scaldim superfundere, sessuris in edito castris, sed oppositam fluminis ripam, quæ Flandrica est, occupandi haud expedita ratio. Erant, qui ex Catsanda nocturnis itineribus mitti per agros militem suaderent. Mauritio magis placebat classe iri, quæ, dum paratur, magno, ut fit, molimine, suspicio injecta hosti, statimque Antverpiam peti percrebuit. Variis exceptus oppidanorum animis, dum pars læta, velut propinqua libertate, alii suspecta fame intendere rerum pretia, multi collectis sarcinis moliri fugam. At Spinola trepidantes firmat addito equite, qui modeste ac sine injuria civium habitus, tum oram Flandricam,

quæ contra Antverpiam sita Wasiæ nomine appellatur, invisens, & ter mille pedites custodiæ relinquit, versuros se qua hostis incumberet: quippe haud ignarus, potiri hostem fluminis non posse, ni & istam ripam mersis agris positisque stationibus suam faceret. Lecto igitur die pariter Mauritius Bergis ad Zomam justo agmine processit, & Ernestus Nassavius, quod reliquum militis classe vehens e Zelandia Scaldim subiit: primumque Batavorum munimenta prospere perlapsus, ubi propius Antverpiam, & hostium castella venit, nocte quanquam, haud inconspectus, tela inter penetrabat, Flandricos aggeres invasurus: sed exciti globorum stridore qui præsidium illic agitabant, tecti aggerum interpositu vela sequebantur. Ernestus vento in Brabantiam rejectante naves, qua jussum, appellere, & jungere copias vetabatur, dubium alioqui prælium etiam providis facturus. Tentandæ tamen fortunæ, lintribus transponit ferme quadringentos, qui coortis hostibus facile fusi, pars & in potestatem venere. Tribunus Dorpius premente victore armatus in flumen desiliens, periculum periculo evasit. Ernesto Brabanticam in ripam relato, irritus consilii Mauritius Woudam, castellum haud procul Bergis situm, quintum intra diem in deditionem cogit, haud dignum quidem, quod exercitus peteret tantus, & a tanta spe veniens: nec nullo tamen pretio, nam prædo hostilis inde flumina infestarat. Cæterum ingentes minæ, non in vanum modo, sed contra cecidere, anno haud alio Batavis infaustiore. Wouda tenente Mauritium, Spinola, quanquam tum maxime circa legatum Britannicum strepente aula, haud segnis

feria inanibus prævertere, Schaldi pontem superjecerat, quamcunque in partem hostis duceret, promtior sequi, eoque immitior his qui Woudam dediderant, tanquam præproperi timoris, adeo ut in quosdam & capite animadverterit. Nec parum Fœderati nutavere, magnis adventantium Spinolæ copiarum rumoribus, quid potissimum aut peterent aut tuerentur, Rhenum insideri suadente Mauritio, ne hostis illac in nuda imperii pervaderet. Vicit sententia in Flandriam ire jubens, Clusæque consuli. Spes aderat castellum hostile, cui Saxo Gandavensi nomen, ubi aquæ ex Gandavo derivatæ in Hontam ac mare exeunt, obsidio premere: id si eveniret, minari urbibus, sin minus, tanti tamen in alea belli flagrantis Spinolæ retinere impetum. Haud procul Isendico Mauritius vico Waterfleta illatum classe exercitum locarat, cum Spinola, præmissa copiarum parte, celer assequitur, ipsumque inter & Saxi castellum, Bucholta is locus dicitur, sedem legit speculandis reprimendisque hostium conatibus. Ita fixi diu egere, nullis, nisi levibus equitum præliis. Vrere lixarum naves, quæ propius Mauritii castra advenerant, Pompejus Iustinianus, imperio Spinolæ paludes ingressus, speraverat: sed prævisus, depulsusque. Iacet ea in regione Walachriam contra Patientia castellum, cujus oppugnatione Mauritius otium pellere agitabat: sed structum viæ medio leve munimentum eripuit Spinola, suisque castris perpetua lorica attexuit, madidoque & insalubri solo sita Mauritii castra morbis & transfugiis desolabantur. At ignavum hactenus terra bellum maris pensavit fortuna. Ex quo primum in Batavis res

motæ hæc adusque tempora, inter onera Hispani vel maximum fuit, quod potissimus & suus miles longe ex Italia difficili itinere in Belgas duceretur, nullo interim usu & gravibus impendiis. Ei rei Spinola levamentum repererat, Oceano ex ipsa Hispania Flandriæ portubus inferre copias. Mille ducenti milites Hibernicis bellis exerciti Petro Sarmiento tribuno Vlyssipone imponuntur octo navibus, ac celocibus aliquot, quarum omnium curam Petrus Cubiara acceperat, hoc inter cætera mandato, ut, si Flandria negaretur, vitato Galliæ littore, Britanniæ oram adiret, tutum ibi hospitium, ope legati Hispanici, & quos ille Britannorum donis emerat, habiturus. Ordines Fœderati, ut terrore talem in posterum audaciam arcerent, Wilhelmum Hautænium Zelandici maris præfectum jubent Hispanis in freto Morinorum occurrere, captosque sine venia mari mergere. Non classe bellica Hispani, sed onerariis adventabant, & quidem, qui laterent facilius, Germanicis aut Britannicis. Hautænius parte datæ sibi classis Flandriam, parte Britanniam prælegens, quicquid medio mari navium, explorat. Reperti hostes Doberniam juxta, cum nec vela submitterent, & ultro se glandium jactu tuerentur, pars occisi: cæteris nando, aut scaphis Anglorum excipientibus effugium fuit. Aliam navem jam portu propinquantem Zelandicæ duæ cum premerent, pariter vadis adhæsere. Sed Zelandicæ ut mole, ita periculo leviore, hostilem oppugnant capiuntque. Vectores, uti jussum, in mare præcipitantur, multum ante questi de fortuna, non quod vitam eriperet, quam nec perpetuam homines, nec longam

spe-

ſperaſſent & milites & veterani, ſed quod in gladios jurata manus inter undas fluctusque morte non ſua caderet. Die poſtera captæ naves aliæ, una incenſa, eodem militum fato. Bini ferme inter ſe colligati ſigno ſimul cunctis e navibus dato jactabantur: unus nihil hoſtili manu opus dictitans ſponte deſiliit, ignotus inter ignotos, gloriæ tamen circa ſuprema avidus. Ea clades virûm naviumque partem ferme alteram abſumſit: nam naves quatuor vento ferente portum tenuere, ibi quoque multis per hoſtium tela peremtis aut ſauciis. At Dobernienſes, dum mari pugnabatur, ſpectatores mox irati bellum ſolo ſuo importari, globos ex arce jaciebant pro nuper hoſtibus in amicos veteres. Batavos ob hæc auſa criminantibus poſtea Britannis, reſponſum, non quæſitas a ſe Britanniæ in fluminibus naves, quod tamen impune Dunkerkani feciſſent, ſed calentem victoriæ impetum hoſtem magis ſuum, quam terræ marisque confinium reſpexiſſe. At ipſi haud æque facile purgabant, quod ſpecie ſcrutandi Anglos, qui contra regis edictum mari militarent, haud ita dudum naves Hiſpanicas, partam Batavis prædam, ſuum in littus pertraxerant, datisque pro legato Philippi vindiciis, vim belli eluſerant per juris imaginem. Cæterum qui recens appulerant Hiſpani, Oceani ante hyemem trajectu deſperato, manſere illic magnos per ſumtus domino graves, atque interim miſerrima facie, dum nudo littore poſitis tuguriis vivunt inopes, aut ægri pereunt: nam tabe, vulneribus conſumti haud pauci, & ipſe Cubiara. Iam ex Italia ſex validæ cohortes ſueto per terras itinere adventabant, præter novos

Archiducis per vicina regna dilectus: haud alias tanta partium vi: quippe Spinola, in Hispania apud regem cum esset, captæ Ostendæ gratiam auctoritatemque præferens, facile persuaserat, lentum bellum pro hostibus, cui finem imponi posse si Rex in longum danda contraheret, passim pro dicto usurpans, signisque inscribens. Iam aut nunquam. Seditionum igitur mala commemorans, pecuniam & binos poscebat exercitus, quorum altero sua tueretur, altero Frisiam quateret, magno statim structu, quia Transrhenana tributa damno hostium sibi accessura, tum hosti plurimas urbes, quas nunc amnis defenderet, limitem fore, justoque exercitu opus spargenda ad præsidia; spe mox majore, quando inde ipsa Batavorum viscera terra marique patescerent. Sapiens consilium ut primi successus juverint, cæteris haud pro spe secutis, pergam memorare. Sedentibus adhuc in Flandria ducibus, dum Princeps Clusæ providus Isendicum munit, & Spinola illum falso metu retentat, Bukoius justa cum manu haud procul Agrippinensi Colonia, pulsis amne Batavorum navibus (machinas enim secum traxerat) Rhenum transit, magno circum Germanicarum urbium terrore, quibus Mendosæ facinora & multa ludibria necdum exciderant. Lustrandis copiis Pontificis legatus adstitit, solemniter precatus victricia ipsis arma. Irent alacres, liberatores recta sentientibus, ultores in cæteros: non principum magis quam Divûm causam agi, quos aris templisque exutos ipsorum manu velle restitui. Vbi ventum ad oppidum, cui Cæsariswerta nomen, (coloniam Trojanam olim inibi fuisse sunt qui putent) castellum ponere incipiunt utraque ri-

pa,

pa, queis transitus muniretur. Pons, quo Rhenum sterneret, structus Colonia Agrippinensi, & magna inde alimentorum copia, haud obscuro studiorum civitatis ejus senatu, quoties res Hispanorum invaluere. Quibus auditis Mauritius, ex suis Mendosæque consiliis conjectans, haud iturum quenquam infestas in gentes Berca a tergo relicta, Henricum fratrem, Ernestumque mittit, & pedites quater mille, bis mille equites, queis Ordines suo e conventu legatos addidere. Nec hi dubitarunt primam Bercæ muniendæ curam, validis operibus multum extra oppidum spatii amplectentes, queis mora hosti, sedes præsidio augeretur. His militem detinebant, quanquam Transisalana Frisiæque urbes, & Linga præcipue subsidia militum & quæ bello usui certatim orabant, privatum per metum omissa publici cura. Lingam missæ quinque centuriæ. Eques interim, qui cum Nassaviis, obvium hostem bis fudit. Media nondum æstate marchio Spinola, relicto ad Flandriam Friderico Herembergensi, (is sex mille pedites, quingentos equites regebat) ipse Bukoii copias, & quos inde sibi præmiserat, subitus petit. Rurordamque locum, Rura ubi amnis Rhenum illabitur, munitioni oportunum tacitus notat. Dein convocatis castrorum primoribus, cunctis hactenus quid pararet nesciis, mentem aperit. Lingam peti, præcipuum illarum partium munimentum, si properaretur capi facilem, inesse paucos & belli rudes: sed cuncta in eo, ut hostium subsidia præverterent, quæ Lingam conventura, si Bercam ipsi & Grollam & ignota oppidorum nomina confectarentur: nec ignarum sibi, quam adversum priscis ducum institu-

tis, cunctis pone hostilibus in ulteriora semet immergere: sed prout res tulerint vertenda consilia, nec ulla præcepta semper valere, & sæpe audendo plus quam cavendo profici. Lectum sibi quod optimum temporis, maturis frugibus, necdum deportatis: & ad latus Westfaliæ oppida, victum sponte allatura si pretium daretur. Id quoque sibi provisum, adfuturum quidem Mauritium, sed tarde, imparatum terrestri itineri, quo non classis illum, non sueti amnes sequerentur, &, ut veniret, datura plana camporum prælio locum, quod suis tam acriter petitum, quam hosti anxie vitaretur. De castellis quæ cœpta Bukoio, dubitatum, dirui, in reditu instauranda, an defendi placeret: plerisque monentibus, noxium alienos in fines eunti, divisis copiis robur famamque infringere. Paucioribus Spinola assentit, & Bukoium ripa Rheni Germanica ponere æstiva jussit, augendisque & servandis operibus attribuit sex millia, novum maxime militem & gravi itineri haud suffecturum. Simul, ista exercitus specie, inanis pro Berca sollicitudo Batavis intendebatur, vetabatque ad vera pericula dimitti copias, metu, ne simulatum in Frisios iter, & abducto milite illuc potius Spinola incumberet. Ipse novum peditem, equitum duo circiter millia ductare satis credidit, gnarus attritas Mauritii copias, partemque in Flandria mansuram, quæ Herembergensi obsisteret. Ibat terno agmine divisus pedes, additis cuique machinis, undecim simul numero. Latera carri tegebant, victum scaphasque & pontes transeundis amnibus ac paludibus ferentes, queis circumjecti custodes: at frontem tergumque eques clauserat. Spinola ipse prima

in acie, præmissis qui vias explorarent æquarentque. Vbi latius patuerant campi, festinando itineri, prima mediaque acies pariter incessere, duplicata & curruum serie. Pro vallo, nocturna queis machinis & turmis defendebatur: de die, medii primis, ultimi mediis certa vice succedebant. Magno tunc experimento compertum, adulta quamvis vitia quam brevi correxeris, si curæ constantia accedat. Corruptam namque jamdiu seditionibus & licentia disciplinam restituit illico dux, ut stipendiis fidus, largusque præmiis, ita adversum delicta inexorabilis, nullique gratiæ obnoxius: nec furta tantum & rapinæ, sed agmine excessisse, capital. Latrunculator obequitans, & cum laqueo carnifex, paucique spectante exercitu leves ob culpas suffixi, cunctos sanavere. Ad proximas Germaniæ civitates Philippus Croïacus mittitur Solræ comes, qui, demto metu, favorem proliceret: non enim, ut olim, turbidos & inobsequentes impetu ruere, adesse paratos regere, suetos regi, & qui pacem bello discernerent: non se oppidis, non agris graves: alimenta tantum venalia & innoxium per agros transitum posci. Verbis facta haud discrepabant: unde parabilis annona & a vicinis laudes gratesque, veteres injurias cum præsenti securitate comparantibus. Trans Ruram Luppiamque amnes (quanquam ad exscindendum Luppiæ pontem missi Batavorum equites, sed tardius processerant) quarto die ad Oldensaliam ventum, Transisalani juris oppidum, veteris adhuc sæculi munimenta præferens, nec mutatum, ex quo Mauritius anno ante septimo ceperat. Visum, quantumvis properantibus, in transcursu posse

rapi,

rapi, quando mox, aucto præsidio, crebri inde excursus & commeatuum pericula formidabantur. Intus ferme quadringenti: quorum eques primum, inde pedes erupere, non sine clade eorum qui primi accesserant. Sed impares repressit insequens exercitus: contemtisque missilibus, nocte una tribus partibus fossam usque oppidi penetravit: neutiquam ambigente Spinola, quin paucorum morte ac vulneribus, quod belli potissimum, tempus redimeret, contra quam Mauritio probatum, cui mos sequi tuta eoque tardiora. Mane, exploso quod advexerat machinarum, deditur oppidum: cognitoque per captivos Lingæ statu, & plus militis exspectari, anteire equitem jubet, ipse altero die figit castra. Lingam claudendis finibus utilem, proprio quoque affectu, ut sibi concessam Mauritius percolens suo sumtu suaque arte munire ceperat, profunda satis ac patente fossa & sex propugnaculis oppidum arcemque amplexus. Sed recens & parte sui imperfectum opus, necdum solidatus agger, oppugnantibus proniora: accedebant miles modicus, (sexcenti erant, nec excursus, nec pro vallo pugnam ausuri) duces quanto inexperti tanto pavidiores, nec cuiquam ponendarum machinarum peritia. Dum trahuntur tormenta, dum locus dispicitur, sine noxa hostis, adjutus hortorum anfractibus, credito citius, fossæ marginem tenuit. Quatuor nationes totidem e locis transitum festinabant, accedente æmulatu: pars ductis rivis in veterem exigui amnis alveum aquam abducere, pontem alii doliis imponere, aut fasces & virgulta colligare, reperto ad Ostendam more, adeo securi, ut nudi quidam intra fossam agentes opus promoverint.

tint. Nonus erat obsidii dies, & Walones propugnaculum sibi adversum subierant. Itali, Hispani, Germani partim fossa media, partim propius versabantur. Præfectus oppidi Martinus Cobbius, senio fractus & gressu debilis, centuriones in consilium vocat, & super cætera incommoda globorum penuriam ostendens, quid usus facto rogat: nec cuiquam animus periclitantibus munimentis nova præducere, corpora opponere, arcem saltem defensare: mirari magis, quod non deditionem hostis exposceret: alii vetus id, nec ad Ostendam aut Clusam factitatum. Præfectus, velut forti consilio, monebat in vesperam, sin id nimium, in meridiem pacta differri: turbare cæteri: non illis in horis momenti quicquam: cito postulata cito accipi. Exsequuntur haud minus festine quam decreverant. Læto Spinola, cujus vota, quantumvis properantia, hostium tamen pavor prævenerat. Interea Mauritius ad famam Transrhenanæ expeditionis quantum poterat accelerans, Flandriæ castella Clusamque tutandam Notio tradit, &, raptis inde viginti quinque centuriis, Daventriam petiit. Decem aliæ a Rheno accitæ: & e præsidiis contractæ totidem: octo insuper, novus e Britannia dilectus: machinas venti morabantur. Altero tertioque post deditam Lingam die, solvendum in obsidium accingebatur, in eam spem nudatis milite urbibus, cum amissi oppidi nuntius occurrit tristis, non minus quam improvisus præfectus Cobbius, centurionesque alii longo carcere detenti, inter sævas populi voces & cognatorum gratiam fluctuante sententia. Defensionis capita, quod missis ad duces Nassavios & vicina oppida literis, haud satis
missum

missum militis,& quæ liberando oppido: quodque plebs oppidana numero validior, excubias abnuens, precibus minisque impulerat, in tempore paciscendo imminens exitium antevertere. Tandem, cum facti invidiam dies mitigasset, placuit, motos ordine, haud ultra puniri. Manente obsidio Thomas Fillerius, eorum unus qui ex Hochstratana seditione penes Batavos hæserant, animosus prædæ quæsitor, comitem Solræ incidit, centumque equites præsidio datos, cepit horum triginta, occidit inter alios baronem Ciaccium, Ricardoti generum. Comes retardatus vulnere vix effugit. At Fœderati Ordines, si forte inedia Spinolam affligarent, palam edixere, qui victum in castra ferrent, se pro hostibus habituros. Nec tamen commeatus cessavere, spe lucri, mox & terrore victoriæ: adeoque nihil defuit, ut quidam venalia e castris domum retulerint. Stetit in Linga Spinolæ cursus: atque ipse velut attonitus tam addicta fortuna, mirari operum vim artemque, & tamen tuendis alia extra fossam objicere, quod Mauritio nuper destinatum intelligens, ipse exsequebatur, velut imminente obsidio. At si plura quærere quam quæsitis timere maluisset, idem ille impetus & recens fama pleraque perculerat: ad Covordiam & Bortaniana castra, queis Frisia premitur, rarus miles: trepida imprimis Groninga: nec Emda procul ignara belli, fessa discordiis: quas augebat Enno comes, ut adversis Ordinum rebus ferocior. Cessante hoste vacuum tempus Mauritio datum. Laborantia Frisiæ ac Transrhenanæ firmare præsidiis: ipse cum Wilhelmo Nassavio, novem contractis millibus, Covordiam insedit, tegendis interioribus,

ribus,& quo hostium vestigia propius insisteret, additque loco nova propugnacula. Inter manifesta nec subitis & incautis abstinebatur, repertore talium Terralia, qui Gallia profugus, repudiatam a Batavis operam, quod honorum præmiorumque nimia poscere videretur, ad Hispanos transtulerat, fidens animi, & nitrati pulveris artium egregius. Huic Archidux (nam miles supererat) rectore Torricurtio Hulstæ præfecto mille quingentos pedites, trecentos equites assignat, spe Bergas capiendi ad Zomam. Hi nocte, refluxu maris camporum per stagnantia portumque ingressi, munimenta occupant duo, majus alterum quo portus, minor quo porta tegebatur, refugis custodibus. Quod si portu perrexissent irrumpere, periculum erat urbi, milite ac plebe juxta improvidis eoque turbatis. Portam, cui Fluminneæ nomen, petunt: admotisque instrumentis septa duo quæ intercedebant disjecta; quod portæ appensum humore per iter concepto in vanum crepuit: nec alia ad manum: nam cœno attinebantur. Ita irriti, instante æstu, reditum festinavere, derelictis quæ invaserant, cum jam conglobata propugnantium multitudo, non glandes modo, sed saxa desuper moliebantur, queis proruti triginta, debilitati plures. Nec terruit infelix exitus, quo minus interjecto mensis spatio idem majoribus copiis animisque tentarent. Sæviusque certatum, quia adventu per exploratores præcognito cuncta intus parata. Sed ne hoc quidem viso illi demovebantur. Nocte plus media, pluvio cœlo eoque obscuriore, signo undique dato, tribus locis fit impetus. Duobus, aqua intercedente, pontes admoti, & quanquam haud sufficiebant

bant

bant, pedibus manibusque non pauci in vallum enisi, ubi ad summum pervenerant, proturbabantur. Nam præfectus oppidi Paulus Baxius, permista militi plebe, cinxerat oppidum, ipse cunctos obequitans, medioque foro centurias duas ad subita retinens. At qua Stenbergam iter est, non doli nocturni species, sed aperta vis: quippe oppidani stramine incenso, piceisque orbibus lucem fecerant, quo cuncta hostem introspicerent. Portas illic duas, pontemque pensilem vis nitrati distulerat: jamque intra oppidi mœnia strepebat hostile tympanum: simul equites occanebant tubis, velut jam jamque irrupturi. Septum adhuc unum morabatur, quod curruum trabumque objectu oppidani obstruere, illi quando ex Terralianis operis plerosque priora absumserant, securibus gladiisque diffringere certabant. Oppidani propinquum hostem ex mœnibus despectantes flammas, & tormentis tuborumque vi certa vulnera, quin & convitia ingerere: invisum ducibus militem ad lanienam trahi, longeque Hallensis & Aspricollis numina. Nihil in urbe ignavum. Magistratus, quin & sacrorum ministri, cincti & ipsi armis, hortatores & exemplum cæteris aderant. Romanæ quoque religionis, siqui erant, cives, gnari victoriam nocti iræque commissam, ista non discernere, intentius agebant, ne causam dissociare viderentur. Sed & fœminarum spectatum robur & labos: ferre murices, glandes, picem, & emotis quædam infantibus cunas lapide implere, molliores flexis per vias genubus, oculos manusque tendentes cœlo, Deum precabantur, adesset propugnantibus, cruentaque consilia in auctores verteret. Die illucescente

Ant-

Antverpiam minores redierunt. Intra oppidum uno haud plures desiderati, & per quam pauci vulnera acceperant, ex edito tutiores. Similiter & Grobbendoncus Graviam per noctem pontibus scalisque aggredi conatus, cognito oppidanis quid pararet, haud perstiterat. Iam Lingam Spinola permunierat, dubius quid cætero anni ageret, incipiente primum autumno. Germaniæ agris refovere militem infame & ignavum. Bercam missi inspectores retulerant magna opera & lenta vinci: nec major in Mursam spes. Tandem relicto ad Lingam Oldensaliamque præsidio, mutatis castris aliquoties, ad Rurordam sedet, & ponte ibi facto Rheni utraque ripa castellum locat, quæ ad Cæsariswertam structa dirui, Germanis postulantibus; at Rurorda Mursaci juris, solum hostile, situsque melior, & consulto factum pro beneficio imputabatur. Sub hoc tempus nova cohors Italia in Belgicam advenerat: aliaque Anglorum simul & Scotorum, pars & Hiberni Romana Sacra sectantes, qui Batavis inobservati mare trajecerant, Hispano auxilium, Britanniæ levamentum. Hac cum manu & quos suis e copiis Spinola addiderat, Bukoius mittitur Wachtendoncæ in obsidium. At Mauritius, astus metuens hostem sequebatur, Isalæ propior, ne illac bellum longius penetraret. Vbi fixum Spinolam videt, ipse quoque inferius castra locat sub oppidum Vesaliam: nec unquam ratus majorem audendi occasionem, quam dum partem hostium Flandria, partim Wachtendonca retinet, equitatum Spinolæ, & cohortes aliquot vico Mullemo positas, tum id si evenisset, reliqua exercitus invadere statuit, laudabili consilio & magnam

magnam illo die victoriam daturo, ni Deo visum longa Batavorum prospera & belli gloriam adversis retundere : namque haud alii rectius causæ tam fatalem pavorem adscripserim. Vicus Mullemum Ruræ amni adjacet, qui utcunque late patens pluribus tamen vadis transitur : equiti tantum haud passim pervius, quippe stantibus ripis, nisi ubi eas manus planavere : contraria ripa arcem Brukiam habet, & circum camporum eminentia. Princeps equite omni, & cohortes aliquot curribus vehens, properat : cum parte turmarum prægredi fratrem jubet, cum altera Marcellum Baxium, divisis viis : hic Ruram ultra, Brukiam versus arcem, ut effugium circumventis clauderet, ille arcta inter hostes semita, cujus claustra forte patebant hosti incustodita per neglectum militis id curare jussi : isque postea hanc culpam capite expiavit. Erratum in eo, quod non confestim Mullemum perrexit Henrici Nassavii eques, sed opperiendo pediti substitit, sparsos alioqui adversis locis hostes reperturus : qui interim conglobati ad amnem & quæ ultra erant edita ac patentia vertebantur. Idque solum Batavos perterruit, quod non, ut spes fuerat, imparatum hostem offenderant, cæterum haud dubie validiores : hinc velut captis animis fœda fuga nullo insistente. Vix Mauritii cohortiumque aspectus inhibuit, quo minus per socios, per ducem attoniti ruerent. Interim Baxius extima arcis Brukiæ irrumpens (interiora vix decem milites tuebantur) occurrit hostium turmis, quæ forte commeatui agendo processerant. Nec tamen exterritus, atque ultro urgens impulerat : cedebantque, ni pedes & Mullemo adveniens eques susten-

sustentassent. Ita pressum numero, longoque prælio fessum erexit conspectus Henrici Principis, quem fuga integri pauci sequebantur, quosdam pudor reddiderat. Ergo utrinque invadunt equites equosque flumini implicitos: sed Ludovicus Velasius audito suorum discrimine, cum turmis aliquot e Spinolæ castris advolans iterum pavorem intulit, priorem adhuc fugam animo vultuque gestantibus. Turbati dare terga, habenas fundere: nec jam Mauritius, stans in aperto ripa altera, cum machinis copiisque retinebat, hortamenta quanquam & opprobria ingerens: modo parta ipsis decora memorabat, ne ad Turnholtum & in Flandria primi semper victoriæ, tot si quis ab hoste raptis, tot pugnis incliti, mansuras laudes tali flagitio macularent: fratrem suum, ipsorum ducem mediis in hostibus relinqui: modo pavidum gregem appellans, equorum pedibus quam manibus suis fidentem, at rapinis impigrum, & inermibus gravem: inde ad preces flectebat, ubi illa ora, ubi voces prælia toties poscentium? hoc unum dedecus patriæ mihique remittite: absens rectius vincar: quin potius purgate noxam egregio facinore, ut mox vos alios aliis videam. Nequicquam omnia, immotis in pavorem animis. Nassavius juvenis, paucis etiam domesticæ turbæ comitantibus, cum se ad Baxium retulisset, armis, habitu conspicuus undique premebatur. Præfectusque turmæ hostilis juxta equitans, quo minus tubum exploderet, directo contra tubo exterritus, mox humerali fascia apprehendit, quam insignes equitum ostentui ferunt, usu periculosam, exemtus tamen instanti: cujus id meritum fuerit, etiam recente facto dubi-

dubitatum. At Mauritius non jam victoriæ, sed exercitus incolumitati follicitus, ne cœpta trepidatio cunctos prosterneret, partem cohortium trans amnem mittit. Primus cum Britannis Horatius Verius pedes equitem repressit, hastis protentis in cuneum coactus. Successit tribunus Gallorum Omarvilla, mortem isthic adeptus: nec tantum sustinuere equestrem impetum cohortes, sed equitum nonnullis exemplum sequentibus, repulere hostium haud paucos, quibus, aditu recepto, in arcem Brukiam effugium fuit. Vertebatur fortuna. Sed elusit Spinola nobili astu crebra in proximo tympana quatiens, velut omnis cohortium vis immineret, quæ longo satis itinere distinebatur. Tum metuens Princeps, ne falsi metus in verum caderent, & quanto equestri robori fisus olim, hoc nunc belli incerta altius reputans, canit receptui: quem tutum habuit, ripa interiore dispositis peditum telis. Hostium Trivultius occubuit: dux, miles juxta egregius: & cædes, vulnera, signa, hominesque capti utrinque, & æquato damno plus penes aggressores infamiæ. Vitatum periculum Spinola in prudentiam vertit, & contractiore spatio copias locat. Tum ipse visum ut quæ Bukoio agebantur, cunctisque ex sententia repertis, Rurordam redit. Favebat Bukoio siccus imbrium autumnus, humenti alias solo. At obsessi, quanquam mille ducenti præsidio erant, rectore Richovio, manibusque nec levibus munimentis sisi fortia promiserant, non extra opera struendo, non eruptionibus moras hostem, quin amne Niersa ponte transmisso, fossam oppidi octavo attingens die, aquas, discusso quo cohibebantur septo, deduceret. Vento ad pro-

pugna-

pugnacula, primum cuniculis, tum facto impetu, territi vicesimo die Wachtendoncam dedidere. Geldra interim tentata principi, ut cætera improspere: quatuor leucis castris aberat oppidum, quo nocte profectus equitem partemque cohortium trahebat. Præmissi qui viam nitrato panderent: sed ubi ad pontem ductilem venerant instrumenti vis evanuit: admotum alterum in fossam procidit, deditque oppidanis coëundi spatium, qui proximos astantium telis stravere, quos inter Philippus Philippi Mornæi Plessiaci filius, discendi per cupidinem periculi incuriosus, haud indecora patri soboles,. quem literis actuque rerum illustrem magno gradu eadem per vestigia sectabatur. Nec omisit Spinola felicem annum ultra fatigare, missoque Bukoio Cracoviam Mursici juris arcem facile capit: nam quod munimenti præcipuum, solum paluſtre cœlo diu sicco defecerat. At in Flandria Fredericus Herembergensis castellum struxit Clusæ imminens, qua flumina Dulcis ac Salsi cognomento portum influunt, modica illis partibus hostium vi, & dolo adjutus, quia Brugenses jus struendi aggeris, velut recuperando solo, quod per illuviem ereptum humanis usibus jacebat, a Clusanis impetraverant. Sub exitum autumni pluviis madentem Spinola, perfectas ad Rurordam munitiones conspiciens, prior solvit exercitum. Idem Mauritius fecit, equesque ad hyberna rediens obviam in itinere Grobbendonci turmam cecidit, magnamque partem abduxit captivos, intentus occasionibus, queis Mullemianæ pugnæ memoriam aboleret. Nec terra aliud gestum: at mari Sarmientanæ cohortis reliquiæ furtim hyberno pelago, dum ventus

Batavas naves alio dispulerat, in Flandriam transmissæ. mox Dunkerkanarum navium potissimam, centumq; & viginti armatam viris centurio navalis Roterodamensis Lambertus nomine, cominus aggrediens, omni telorum genere velut in solido certabat, numero minor, par animis, nec pro vita pugnantibus cedebat, ipse pro gloria dimicans. Sed ubi Enchusanorum præfectus Ioannes Gerbrandi suam quoq; navem hostili applicuit, Dunkercani amisso inter cæteros duce (Adrianus Theodori vocabatur prædis nobilitatus) simul spe veniæ infracti, dedunt sese. Navis capta exinde bellorum usibus destinatur, hominum sexaginta circiter patibulo suffixi: paucis ætas veniam meruit, quidam ad supplicia ducti aufugere, retinente nemine, quia longa pœnarum series animos ad misericordiam flexerat. Inter eos qui India hoc anno rediere, erant, quos Hemskerkius rimis ægra navi ulterius Bonæ spei montibus reliquerat. Illa vento delata in Madagascaris littus hæsit octo per menses, egena rerum omnium; & nautæ morbis, bello in barbaros, postremo animi tædio absumebantur, magno ex numero octodecim superantibus. Forte alias Batavorum naves Cygneam insulam petentes, simile fatum easdem in oras appulit. Ibi illi inter se gaudio, lachrymis, confusi, narrare pericula, Dei benignitatem agnoscere. Laceræque navis fragmentis alias reparare, & merces transponere. Ipsi patriam, exercitores questum, diu desperata recuperant. E Ceilone insuper duæ naves tristem ferentes nuntium, cæsi præfecti (Sebaldus Wartius vocabatur) dolo Fimalæ, quem Candiæ regem prono in Batavos affectu alibi memoravimus. Sed iritaverat suspicax

ſpicax ingenium, ut ferme eſt barbaris, Sebaldus conceſſa Luſitanis quos bello ceperat libertate, quod ille barbarorum moribus alienum, ut colludentium inter ſe argumentum interpretabatur: magisque etiam accendit, dum, inter colloquia de bello Luſitanis inferendo, hortatur ipſum naves ut ſuas introſpiciat, vimque inde æſtimet, urgens acrius quam in reges conceſſum: ille officii per ſpeciem cædem ſuam quæri ratus, creditum ſcelus prævenit. Et ſocii, ne commercio exciderent, ulciſci ducis mortem omiſere. At rex Hiſpaniæ, metuens ne longinqua minusque firma imperii cunctis noteſcerent, ſevero edicto vetuit, nequis externus ad Indos aut alia Luſitanici juris navigaret, quamvis accepto civitatis jure: &, qui nunc eſſent illo in orbe, certum intra diem remeare juſſi. Quod Batavorum conatibus adeo non obfuit, ut hoc anno duodecim naves Indiam peterent, queis rector datus Matelifius, unus rei Indicæ curatorum. Interim & Cardenus, quem in Braſiliam miſſum narravimus, rediit, haud inops prædæ. Apud vicinos, quanquam manente pacis nomine, ſævi motus in bellum ducere fruſtra crediti. Aquisgrani enim, Brabantis ſemper ducibus cupita civitate, rectores novi, imperatorii decreti, &, quod tunc ſilentio conditum poſtea patuit, arcani cum Alberto fœderis fiducia, reformatæ religionis ritibus publice privatimque oppreſſis, eos qui magiſtratum ante geſſerant, ut ſeditionis modo, non rite lectos, contumeliis damnisque affligebant, conquiſiti qui acccuſarent, &, qui patrocinium præſtabant, pœnis jungebantur. Legati Colonienſis Epiſcopi, cui id curæ Imperator mandaverat, per conciliationis ſpe-

ciem publicam culpæ professionem flexis genubus, deinde & pecuniam reis indixerant, sumtuum in litem factorum nomine, plerisque supra virium modum, & cum non solveretur, pars acti in carcerem: alii solum mutavere: quibus inquies exsilium, & plebis in potentes odium, in miseros favor, quanto in præsens pressa, olim altius eruptura. In Gallia, præter cæteras Hispani fraudes, patuit Merargium, missum a Narbonensibus, qui provinciæ preces ad regem perferret, clam de tradenda Massilia cum Balthazare Zunica Philippi legato pepigisse: captusque ipse & una Brunellus Belga Balthazaris scriba, apud quem indicia proditionis deprehendebantur. Cum legatus ministrum suum gentium jure reposceret, Rex contra facti indignitatem ostenderet, & jus legationis ab ipso violatum, instat ille, siquid minus amice factum foret, haud id ipsum exsequi debere, qui, contra pacem Verbinianam, palam rebellibus & quidem religionis veræ hostibus ferret suppetias, nec Herembergenses tantum Comites aliosque in Belgica tentasset corrumpere, sed & Mauros in exitium Hispaniæ concitasset. Quibus Rex commotior, religionem Romanam plus semper majoribus suis sibique quam Hispanis debituram: at Belgicis armis eam causam falso præscribi, cum de dominatu certaretur: quod si aut ipse pecuniam Batavis debitam persolveret, aut Galli, impatiens quietis natio, ut in ultima Pannonia, ut apud Archiducem, ita illis in partibus egregio sub magistro militiam discerent, quid hoc simile tot in urbes structis insidiis, tentatæque tot procerum fidei? (tum singulos memorabat) & laborato undique, ut
pro-

propria regni mole ipsum se obruerent? Falsa quæ de Mauris dicerentur, & confessiones per vim extortas. Quod si Herembergenses non Belgas sed Germanos Comites haud turpes ad operas pellexisse illicitum, quid meritos, qui Terraliam non subditum modo, sed domus suæ partem, licitando ad se traduxissent? Sed hæc minora, aut si quis forte legatus arcana per artes rimaretur, dissimulari mutuo & ignosci: cruenta consilia & jugulum petentia a se refelli. Zunica Britanniæ Regem laudante, cui religionis diverso pacem tamen sanctius servari, respondit Rex nova illi Hispanorum hospitia, & quo tenderent brevi experturum. Iam ad minas prolabentem Regis iram lenivit legatus, nihil opus dictitans: Henrici Quarti tam virtutem quam sapientiam ignota nemini. Tandem Merargio ad supplicium rapto scriba legato redditus, probatumque Regi dolos dolis quam bello ulcisci. Apud Britannos horrenda erupit conjuratio quorumdam salutem suam & fidem, divinaque & hominum jura post studium Romanæ religionis habentium. Nam quia precibus rituum libertatem non impetraverant, defossa subter curiam nitrati pulveris copia, regem filiumque & regni proceres publico gentis conventu interimere decreverant. Et Iesuitarum in Britannia principes, consulti ab his, qui id facinoris destinabant, an fas esset magnæ sontium turbæ paucorum insontium exitium miscere, responderunt egregio in Ecclesiam bono etiam non merentes aliquos recte impendi, hoc ipsum urbium obsessarum argumento firmantes. Vnus consciorum amicum monens, ut ne præstituto die in concilium veniret, advertit animos, ex-

 cussoque

cussoque loco scelus scelerisque minister apparuit. Hoc audito participes conjurationis apertam rebellionem in remotis Britanniæ moliuntur, animante pavidos Iesuita Oldecornio, ne ex uno eventu de causa judicarent: sæpe Deum cœptis sibi probatis successum denegare, quo constantia probaretur adversis: sed in ipso conatu oppressi ad judices trahuntur. Etiam Garnetus multa olim & in Elisabetam ausus, jus Pontificis in reges ac regna intantum extollere solitus, ut principi diris devoto non modo fidem obsequiumque non deberi, sed si juberetur, opponenda arma vel cum vitæ periculo dictitaret. Vnde intelligant potestates, quibus non Romana religio, haud classes, haud exercitus æque formidanda, atque istos auctoritate sacrorum violentissimos vulgi concitores. Accedit alterum pestilens placitum, quo magistratuum interrogata docent ambiguis vocibus, & alio quam verba innuunt mentis proposito eludere, editis eam in rem libris, quos contra mendacium mendaci titulo inscripsere. Et quicquid in peccatorum confessione audierint, id arcanum atque aperiri nefas, quamvis in principis populorumque pernitiem tenderet: tum quæcumque voluere colloquia confessiones vocant. Non dubitabatur has spes Hispaniæ opibus niti, ubi jamdudum Iesuitarum Anglorum sodalitia turbandæ paci alebantur. Sed conscii prodidere, haud apertam cuiquam externo consilii formam, ne dispalesceret: at qui Romæ quique in Hispania agebant fidem fecisse, auxilia illinc occasionibus non defutura. Et Comitistabuli Castellano in Britannia cum ageret, hactenus dictum, ni Rex novus religio-

ligionem Romanam permitteret, paratos qui vim auderent. Fovitque suspiciones archidux, Britannos apud se agentes, quibuscum captivi participasse consilia fatebantur, poscenti Iacobo dedere abnuens, eorumdem præcipuo in Hispaniam ablegato. Nec tamen aut Iacobus injuriam prætulit, edicto vulgans compertam sibi externorum principum innocentiam, aut omisit Philippus per Iohannem Mendosam vitatum ipsi exitium vultu verbisque seriis gratulari.

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS
BELGICIS
LIBER QVINTVS DECIMVS.

Gregivm Spinolæ decus addiderant, defensa princeps urbium Antverpia, capta oppida præcipua munimentis, & illatum hostico bellum, ubi minore periculo, & spe majore certaret, primusque fortunam simul & disciplinam partium quindecim per annos labefactata refovisse videbatur. Igitur qua qua iret per Belgas festæ voces plaususque, & ubi in Hispaniam venit, ut mos ipsi quotannis, clam procerum invidia, palam regis favor. Sed consilia belli morabatur attritum valido prioris

anni nisu ærarium, ægreque obtinuit stipendium ad geminos exercitus, belli curam aliter abnuens, &, si daretur, paratam ostentans victoriam: ut ante Rheno, ita nunc Vahali atque Isala trajectis staturum se in ipsis Batavorum penetralibus. Ergo convenit, ut afflictam fidem regiam ipse suis atque amicorum opibus præjuvaret, quanto cum ipsius discrimine, anni exitu memorabitur. Contra Fœderati Ordines, provisis longe malis, quæ trahere secum solent copiæ vires ultra adauctæ, (& magnis præsidiorum impensis fatigabantur) in annum instantem cedere statuunt violentiæ haud sane duraturæ, contenti fines tueri, donec impetus defævisset. Quin & novi dilectus per Galliam Sedanensi, per Germaniam Brunovicensi bello impediebantur. Sedanum Mosæ adjacet in ipso imperii Francici Belgicique confinio, si quando res ad bellum vergerent, momentum haud leve. Marcia domus tenuerat antiquitus. Sed Henricus Turrius Vicecomes ante Turenæ, ducta in matrimonium Bulioniæ gentis hærede, Bulionium nomen & jus oppidi acceperat, ac mortua quamvis uxore, per speciem testamenti, cæterum vi Gallica subnixus, retinebat, privatis adhuc Borbonii rebus, & mox ambiguo regno ducum inter primos. At postquam Rex sacra verterat, & tutando regno nova reperta onera materiam querelis dabant, reformatæque religionis haud spernenda multitudo Bulionium maxime spectabat, clarum bello & fortium sæpe consiliorum auctorem, creditus res movisse, cum dicendam ad causam vocaretur, quo tempore Bironius procubuit, causatus validas inimicitias & suspectos judices, in Germaniam abscesserat: roga-

rogatusque Elector Palatinus, ut affinitatis meminisset (nam sorores principis Mauritii uterque duxerant) missis ad Regem legatis qui iram mitigarent, haud multum promovit, inviso semper regibus externas potestates suis offensionibus interponi. Inde per viduam Wilhelmi principis Arausionensis res cœpta agi, gratiorque fœminæ sollicitudo: sed Rex pignus fidei poscebat Sedani custodiam, Bulionius oppidum arcemque in tutelam regni Gallici dare, in id fœdus sacramentum præfecti ac militum offerebat, aliaque dum ne possessione dimoveretur, interim cuncta parans tolerando bello, necessitas si ingrueret. Id audaciæ, simulque potentes inimici, quos dudum in se irritaverat, vir honorum cupidus & prævalentium impatiens, Regem impulere, ut magno cum exercitu isto vere progressus ipse castra ad Mosam poneret: Rex maximus, non Hispanum non Burgundum saltem, ut olim, sed amicum veterem, unius oppidi dominum, tanta belli mole impetiturus. Sed reperta pacis ratio Bulionium periculo, Regem inglorio certamini exemit. Rex præfectum Sedano quatuor in annos imposuit, elapso tempore Bulionio custodiam redditurus: in ante facta ipsius inquiri vetitum, si in posterum fidem mutaret, juravere oppidani alium se principem facturos. Pace facta, vetus ipsi gratia apud regem, ut irasci facilem ita fidum veniæ, mirantibus cunctis hostem modo, rursus lateri proximum, curisque & remissionibus individuum, arx ipsa intra mensem alterum Bulionio reddita. Vtrisque in Belgica bellantibus gratus is exitus fuit. Nam & Batavis triste, religionis socium, domus Nassavicæ partem affligari: & longus

 Archi-

Archiduci metus, ne ſimulata in Bulionium arma ipſi incumberent. Quin & Ludovicus Velaſcus, tutando limiti miſſus, Sedanenſibus auxilium obtulerat. At Brunovicenſis motus jam priore anno cœperat, infenſo urbi Duce, quod jura a majoribus ſuis partim emta, partim extorta contumacius defenderet, innixa Anſiatico fœderi. Ille ſpe plenus poſſe ſua virtute reſtitui imperium, quod progenitorum ignavia amiſiſſet, collectis copiis, velut Spinolam Rhenum tranſeuntem metueret, primum per inſidias immiſſo milite, binorum, quæ urbem cingunt, mœnium exteriora invaſerat. Sed repulſis inſeſſoribus ad apertam vim & obſidium transgreſſum, quanquam Daniæ rex, cujus ſoror nupta duci, in auxilium egregia cum manu venerat, hyems diremit. Rogati a Duce Ordines Fœderati ut Erneſtum Naſſavium bello ducem copiasque ipſi transmitterent, haud parum dubitavere, quia & grave alienam opprimere libertatem pro ſua certantibus: & tamen potior Brunovicis ac Dani gratia, quam Anſiaticarum urbium, quæ nec ope nec beneficio ullo rem Batavam juviſſent. Igitur ita temperatum, non ut mitteretur, ſed ut copia juveni, ſi vellet, eundi fieret: cui ſe comites aliquot tribunorum Centurionumque e Batavis addidere, impetrato ut ad tempus Sacramento ſolverentur, avidi præmiorum, quæ novis bellis promtius oriuntur. Sed brevi impetu transactum. Nam vere novo, poſitis iterum caſtris, rupta moles, qua Dux coërcitum amnem urbi ſuperfundere ſperaverat, ut obſidium omitteret, mox coortæ Anſiaticorum copiæ, ut & bello deſiſteret, evicere. Partibus utrisque ſumtuum intolerantibus, imperatoris aucto-

auctoritas subvenit, ut sponte & legum reverentia, quam coacti arma ponere viderentur, jussi judicio contendere. Præter has causas Batavis hostibusque communes, propriæ causæ hostiles dilectus per Britanniam Italiamque morabantur. Nam in Britannia Rex maximo suo periculo admonitus quam formidolosi essent subditi, qui regia potentia majorem aliam agnoscerent, in verba concepta adigi cunctos jusserat, fateri sese verum ipsum Britanniæ regem, nec aut Pontificis aut Ecclesiæ Romanæ imperio posse destitui: & si id tentaretur, sibi tamen sanctam obsequii fidem, &, quæ Regi noxia prodituros: nec aliam jurantibus mentem quam verborum communis usus exprimeret, nec se ejus juramenti gratiam sperare. Hinc orta gravis ipsorum inter se Romanensium discordia, dum pars Georgio Blacuello Angliæ Archipresbytero (id nomen ipsi Pontifex indiderat) auctore, intrepidi dicunt sacramentum, profana sacris discreta rati, & religionem Deo, cætera principibus parere Dei ipsius instituto: contra alii Iesuitis accredunt, humana divinis subjacere, ac proinde religionis arbitrum, si id usus exigat, posse transferre regna, eumque ordinem pulcherrimum cuncta ut uni obediant. Interim qui eum in modum jurare cunctabantur, vetiti externas ad militias abscedere. At per Italiam eadem Pontificis potestas alias turbas conciverat. Nam Veneti, sacerdotum potentiam opesque veriti, & sua olim & aliarum gentium scita imitantes, edixerant ne templa condere, neu sacris collegiis dare prædia, nisi ex Senatusconsulto, liceret, utque vectigales ecclesiarum agri nullo tempore ad ipsas rever-

terentur. Quosdam insuper sacerdotes, ob veneficia, parricidia, incestus, falsimonias & vim publicam accusatos, in vincula duci jusserant. Hæc Pontifex (Paulus erat Quintus nomine) ante alios incitantibus Bellarmino & Baronio, in se contumeliosa interpretatus, cum non demererentur, sacris civitatem interdixerat. Baronius, missis ad Venetos literis, monebat inter cætera viderent, ne Deus, ut quondam Hebræo populo, ita ipsis iratus erepta libertate dominum imponeret. Diu libellis disceptatum, quæ legum, quæ judiciorum potestas in sacris mancipatos: & an Pontificum iniqua jussa animos obstringerent. Major pars sacerdotum sub imperio Veneto sacris faciendis haud abstinuere: Iesuitæ, idem cum facere abnuerent, finibus ejecti. Dum res ad arma ventura sperabatur, Hispanus, cui avitum Italiæ motibus increscere, retinebat illic militem, propugnatorem se ostentans Pontificiæ majestatis. Vicissim Batavi & Pontificis odio & amore liberæ civitatis, maritima auxilia Venetis, si periclitarentur, promisere, pro quo actæ per literas gratiæ multa verborum comitate. Cæterum prudens senatus, ut jura imperii fortiter tuebatur, ita quæ paci aut majorum cœremoniis turbandis erant, anxie vitabat. Id interim principium amicitiæ fuit inter duos validissimos omnium, qui non regnantur, populorum. Quæ dum apud externos aguntur, initio hujus anni Batavi classem in Hispaniam mittunt, augendæ, quæ illic esse ferebatur, inopiæ, simulque vindicandis quæ modica damna acceperant, irruptis a Ludovico Faizardo navibus, quæ sali quærendo Americæ apud insulas incustoditæ atque inermes palabantur: quarum

nautæ

nautæ mersi, suspensi, exusti. Sed prius edixere Ordines, ne quis civium, aut gentis alterius frumentum aliave in Hispaniam ferrent, & olim & nuper comperto allectas in spem commercii naves bellicis usibus attineri: ire se obsessum hostiles portus, eo quisquis tenderet, prædam fore. Missæ viginti quatuor naves publicæ, Wilhelmo Hautænio imperante: tum quas privati in spem prædæ armaverant, magno numero, sed regi indociles. Iussa acceperant venientem ex America classem intercipere, & Lusitanicis navibus in Indiam ituris præcludere exitum, quam in rem societas Indicana pecuniæ haud parum ærario intulerat, quo & armis hostium & contra licitantibus liberi, tuta ac lucrosa commercia agitarent. Hautænio tardum iter ventis obluctantibus, sed prædarum haud egenum, cum & mercatores obvios & littora popularetur. Lusitanicæ naves retentæ, donec desperato exitu acceptum jam onus in terram reponerent. De Americanis allati nuntii, unam argento regio onustam, Batavæ navi implicitam pariter arsisse, tres tempestatibus absumtas, quatuor Havanæ portu inanes, id enim addebatur, opperiri navigandi tempora. At Hautænium jam victus defecerat, & missas e Batavis recentes navium, quæ alimenta ferrent, venti morabantur. His de causis cœpta æstate domum revenit, exspectato celerius. At quanquam tarde exercitus prodiere, non cessatum a belli curis, inquieto præcipue Terralia, ex quo irritos ad Bergas conatus non sibi, sed militi imputabat. Et forte in Batavos equites elapsus, acceptoque vulnere vix fuga incolumis, ut revaluerat, flagrantior in ultionem ferebatur. Hoc in-

citante quingenti Hispanorum equites Rhenum transiere, præmisso rumore Batavum a se equitem peti, qui perducto ad Brunovicum fines Ernesto Nassavio redibat acta per agrum Patelbornensem præda gravis. Sed Mauritius cognito per exploratores adesse ipsis Terraliam, monuerat Transrhenana præsidia, ne quid securitate peccarent. At ille ex Oldensalia assumtis peditum mille ducentis, vitata in itinere Grolla, longo ambitu Brefurtum nocte advenit. Hilaria tum forte agebantur, quæ & paganum & militem in conviviorum licentiam solverant. Excubitores decepti primum, clamantibus ultro, qui cum Terralia erant, Mauritianos sese cum hostis premeret amica sub mœnia refugisse. Vix dolum suspectaverant, cum appensis machinis, portæ duæ, tum porta intima dissiliunt, tam modico inter hæc tempore, ut pauci in vallum procurrere, mox oppidum tutari frustra tentaverint, cæteris in arcem refugis, quæ propriis munimentis, & jam rescisso ponte oppido sejungebatur. Quod virorum remanserat, trucidatum, quædam & fœminæ expleta libidine interemtæ. Quatuor in arce tormenta, in oppido totidem, sed nitratum hic deerat. Nec omisit præfectus arci Lavicus proxima in oppida nuntios dimittere, rogans succurrerent parato ultima pati, quam loco cedere.. Coortæ statim Transisalanorum turmæ duce Warneloo, assumtos equis pedites palustri solo arci intulere, perrupto munimento, quo claudere aditus Hispani paraverant. Miserant & qui oppidum tenebant ad Ludovicum Velascum auxilia orantes: Rurordam is valido præsidio insidebat, isque ire jussit pedites quadringentos nitrato onustos: sed audito cir-

circumfuſum oppido Batavum haud auſi penetrare, quanquam locorum ſtagnantia & tenebræ necdum multus hoſtis ad fallendum opportuna. In reditu a Filleri equite profligati, pars cœſi, pars in poteſtatem venere. Atque interea profectus Haga, Henricus Naſſavius contracto quantum poterat cohortium, & equite, quem Patelbornenſi ex agro regredi memoravimus, perficit obſidium: quod haud diu pertulere graviter ex arce telis obruti, ita ut octavum intra diem centum ſuorum deſiderarent, reliqui foſſis ſub terram ſcrobibus vitam tutarentur. Pactum fuit, ut exirent incolumes, reddita præda, etiam captivis, quos oppido potiti Oldenſaliam ablegaverant. Properare ſcilicet obſidentibus viſum, conſurgentibus undique Hiſpanorum copiis: quod ſi perſtitum foret, potuit captus Terralia gratum Regi Galliæ munus dari, exemplumque ſtatui, quo & crudeliter uſi victoria punirentur, & alias infelicium inſidiarum terror impelleret, juſtis potius armis, quam dolo graſſari. Nihil his fractus Terralia majora aggreditur, parumque abfuit, quin dignum totius anni labore opus nocte una conficeret. Acceperat ex perfugis, qua Cluſa orientem aſpicit, nullas extra oppidum excubias, deuſtis neque dum repoſitis ſtationibus. Igitur Cadſantæ madentibus campis mille ducentos Walones & Hibernos ſecum trahens, caſtello hoſtium, quod itineri interjacet, haud obſervatus, quo deſtinaverat, pervenit. Convenerat ut Fridericus Herembergenſis alias majores copias Damma duceret, capto oppido arcem oppugnaturus. Primis ſupra ſpem proſperis extrema contra evenere. Pontes duo penſiles, portaque una dirupta adhæ-

adhærentibus machinis: interior quæ supererat, hactenus crepuit, ut binos transmitteret: nec quicquam obstabat, quo minus & in vallum haud sane editum eniterentur, cunctis intus securis. Audierat Notius hosti aliquid parari, monueratque vicinos præfectos, castellis metuens, nec unquam suspicatus id ipsi audaciæ, ut abstrusum intimo recessu oppidum invaderet, tot circum custodiis cingentibus. Itaque in quietem se & ipsius exemplo alii dederant. Primum ingressos id ipsum terruit, quod tantum in oppido silentii, prævisos se, dolumque subesse falso credidere. Accessit quod pars militum, præfinitum ad tempus jussi alia oppidi regione movere arma, defuerant imperatis, quia æra forte oppidi horam significantia id noctis haud sonuerant. Dum cunctantur illi, qua patebat, irrumpere, pauci & crepitu portarum, & armorum sono exciti, semermes, seminudi, ut stratis exsilierant, portam intimam obstruxere, peccatumque ab oppugnatoribus fuerat, quod non tubos, sed hastas in fronte locaverant, quibus haud æque promtum contra tela ingredi. Primis dejectis, auctus in cæteros pavor, captaque fuga, confusis ordinibus proturbabantur, qui densi ponte steterant. Iamque Notius prolatis tormentis conglobatos in arctum late sternit. Quingenti ferme confossi telis, aut aquis cœnoque obruti: nec reditus sine sanguine, cædentibus terga, qui manifesto jam hoste castellis undique prorupe-rant. Vitato ingenti discrimine curatum, quod ante oportuit, ut munimentum portæ prætenderetur. At archiducum jussu militum rectores aliquot, quorum ante alios ignavia accusabatur, supplicio affecti, documentum in alios

fuere,

fuere, honesta pericula mallent, quam detrectatis imperiis certum ac turpe exitium. Iam dilata spe belli Veneti ob gravem Italiæ annonam, Hispanorum cohortes Belgium intraverant: venit & Spinola febribus quanquam tardatus, vulgataque morte securitas Batavis creverat, haud minus falso gaudio, quam quo per arma externa quietem sibi speraverant. Soluto Galliæ exercitu, nonnulli ad Fœderatos: e Brunovicensibus copiis plures ad Spinolam transiere, partemque ejus equitis ducens Iohannes comes Ridbergius, Transamasiani comitis frater, damnum passus est incursu hostium. Pars quoque pecuniæ ad marchionem quæ ferebatur intercepta: & per Machliniensium agros tributum negantes exercita a Batavis populatio. Spinola ubi crescente primum æstate progredi statuit, quippe incessurus locis ingenio suo madentibus, cum Bukoio curas copiasque partitur. Illi decem peditum millia, mille ducentos equites, tormenta duodecim asscribit, cum mandato, ut in agrum Batavum transiret, quem Rhenus in Vahalim suique nominis alveum divisus amplectitur. Ipse undecim peditum millia sibi sumit, equites bis mille, machinas octo haud amplius, plura simul agitans Frisiæque, sed magis Velaviæ intentus: ita pars Geldriæ dicitur, quam Rhenus idem & commissus Rheno Isala ambiunt, Trajectum Batavorum mox animo agitans, magnam urbem, quam validam, & vulgo mobili promtam seditionibus. Quo expeditior pergeret, remoto castris mulierum comitatu, victum curribus, tum scaphas, pontes, etiam molas attraxerat. Quod si destinata provenissent, & utroque ex latere coissent exercitus,
Fœde-

Fœderatorum intima minusque firma ad vim patebant, extima eademque munitiora auxiliis & commeatu avellebantur. Sed Tubantum finibus euntem Spinolam tenuit fœdum assiduis imbribus cœlum: unde æger miles, viisque fluentibus adeo iter, ut quo primi pervenerant, postremi vix altero die sequerentur. Ita in Frisiam aditum, quæ intercedunt palustria plus solito humentia abstulerant. Simul Isala, alias quoque haud spernendum flumen, aquis pluviis ita intumuerat, ut vado transitum non daret. Nactusque inter has moras Mauritius tempora subvehendi militem (decies mille pedites, bis mille quingenti equites erant) adsidere amni, Daventriam, Zutfaniam, Dusolburgum, præcipua oppidorum præsidio atque opere firmare, cætera permittere eventui. At marchio alia atque alia consilia versans, dum cuncta explorat, dum cœlum commodius opperitur, infensus otio, mittit interim qui Lochemum Zutfaniensis ditionis oppidum, levibus munimentis, sed illis in locis moranti haud incommodum, obsidio premant. Trecenti tantum servabant, imminuto præsidio, dum majoribus urbium consulitur: præcipue simulata peti Daventria Mauritium in se traxerat: itaque postero die, perductis jam ad fossam operibus, oppidum dedunt. visum Hispanis & collem in proximo immunire. Sub idem tempus Bukoii jussu Pompeius Iustinianus quatuor mille pedites ducens, quingentos equites, machinas duas, mane primo vicum advenit, cui Spardorpo nomen est, ripa Vahalis sinistra, promtissimosque militum imponit lintribus, quas triginta advexerat, ipse mox cæteros traducturus, egregio ordine, simul sol-

ſolvere juſſi, ſimul exſcendere lecto ad id loco: neque enim ubique appulſus facilis. Sed Warnerus Duboſius*, cui latus iſtud imperii tuendum princeps dederat, repentibus nuntiis Noviomago excitus ripam interiorem oppleverat. Isque conſpectus terruit nautas, qui ſimulantes impetu ſe fluminis abripi, quo minus deſtinatum ad locum pertingerent, mox retro ceſſere. Parabat Iuſtinianus iterum Vahali militem immittere, ſed agglomerantibus copiis valeſcentes Batavi, devectæque Gravewarta bellicæ naves vetuere. Tum ſollicitus, ſi unquam alias, Mauritius, ne tot ſimul locis, tantisque copiis imminente hoſte improviſum vulnus acciperet, quicquid a primo Rheni divortio Bommelianos usque confluentes Vahali prætexitur, tum quicquid latere altero, Arnhemo atque inde Haltemo tenus Rhenum intra atque Iſalam jacet ingens ſpatium ſubitis munimentis obducit, intervallis haud majoribus quam ut ſigna commode oculis auribusque transmitterent. Naves quoque crebras amnibus juſſit diſcurrere, ſpectandis hoſtium conatibus, ferendisque nuntiis. Infra Hatemum Iſala quatuor horarum itinere haud longius Friſicum maris ſinum illabitur. Iuxtaque Vidrus, quem nunc Vectim vocant, Weſtfalorum finibus veniens, acceptis mox aquis quæ Tarantiorum ſolo bituminoſo colorem ducunt nomenque Atri fluminis, flexus ſuos Iſalæ proximat, donec eodem condatur ingenti ſinu. Agri quod amnes ac mare inter pateſcit, Maſterbrukia dicitur, haud abſurda ex antiquo conjectura, Mattiacorum paludes ea voce indicari: peninſula fuit, nunc [illegible]læ in modum redegit ducta inter amnes foſſa atque opera alia, qua parte

Suolla

Suolla est, Transisalani juris oppidum. Postquam adempta cætera, hæc per loca jungi pelago, aut certe Suollam claudere, spes Spinolam invaserat. Et quo falleret, ipse legens Zutfaniæ propiora, atque illac missis libratoribus Isalam pertentans, cum parte exercitus Solrium mittit. Sed & hujus conatus celeritatem imbres distinuerunt, donec Suollam perlatus adventantium rumor: & qui ibi tum curabat Warmelous, adjuvantibus bellicis navigiis duobus, hosti Vidrum transire paranti restitit. Tormenta Solrius attulerat duo, sed & globis justo majoribus & tabulatis, queis sustinerentur, per errorem inspectorum haud respondentibus, nulli usui fuere. Vbi nec hoc successit, & tota illa spes amnes transeundi in vanum abiit, versæ ad obsidia curæ: & ipse Spinola Grollam, Zutfaniensi in comitatu castris circumvenit: Bukoio mandat Noviomagum aggredi, ut, si nihil aliud, hostem Isalæ tutela averteret. Bukoius primum Archiducis jussa scitari, postquam idem & ipsi placitum, alias Vahalis transeundi vias novosque conatus obtendens diem ducere, veritus ne irrito labore famam corrumperet. Grolla, nisi qua Slinga amnis præfluit, vallo duplici ambitur. Præsidium, mille trecenti milites Dortio regebantur, juveni claris majoribus nec ultra noto. Primum erumpere ausi, mox haud ultra tela certavere, quæ spreta hosti, cui gravior temporis quam militis jactura. Exteriora mœnium non exspectato impetu deserta, duobus locis Itali Hispanique septimum intra diem capiunt, adjuti pontibus quos [illegible]posito doliis panno exstruxerant. Germani, queis tertia regio obvenerat, segnius irrepsere. Mox primi obruta

fossa

fossa Itali propugnaculum subeunt, cæteri repulsi, aut longius aberant. Tum oppidani suffossiones, & propiora prælia metuentes, præfectum adeunt, orantque præveniat ultima, nec irritet ducem suorum quoque sanguinis, nedum hostilis prodigum. Hic ille victus, quanquam acceptis literis quæ auxilium biduum intra promitterent. Nam Mauritius Vahali quoque & Transisalanis urbibus præsidia abduxerat, tentaturus si qua obsidium perrumperet. Gnarum id Spinolæ, ideoque addiderat minas in pertinaces, & cedentibus benignas pactiones. Haud tacendum reor, adeo nullam plerisque partium curam, ut Grolla aliisque ante oppidis captis, cum per pacta egredi liceret, manserint oppidani prope omnes contenti qualibuscumque sacris, qualicumque republica. Capta Grolla Marchio, cum imbres & per victus inopiam & humentibus campis fatigarent, Bercam obsidere statuit, sitam eminentiori solo, & propinquo ad castra commeatu: postquam majora consilia haud evenerant, non aliam urbem digniorem ratus, de qua totis viribus certaretur, seu commoda loci seu famam spectaret. Nam Berca, prioris ævi in morem, lapideos quondam muros nulla arte sinuatos fossamque habuit: hoc bello, mutata sæpius possessione, aggerem leviter structum fossamque aliam partim Hispani, partim Batavi circumjecerant. At anno proxime elapso Ernestus, in id ipsum missus, novum ambitum lunatis operibus & alibi propugnaculorum in modum excurrentibus continuaverat. & his sua fossa, modico præducta aggere: tum quo largius præsidio spatium foret, cunei in morem loricæ addebantur. Sparsimque per campos, qua opor-

oportunum, quadrato opere militum stationes. Et quæ oppido præjacet insula castello similesque per loricas ac stationes tenebatur. Pons inde impositus Rheno Germanicam ducit in ripam, inque ipsa ripa justa castelli moles, minor altera, iterumque loricæ. Prior relicta Geldria Bukoius Agrippinensium per agros ad oppidum venit, capta in itinere Batavum nave, quæ Rheno ferebatur, & aliis exustis, quarum nautæ profugerant. Sed priusquam aditus clauderet, profectus Mauritii castris (ea ad Dusoburgum hactenus fuerant) frater Henricus, multo equitum comitatu, centurias peditum quatuordecim oppido intulit: quibus increvit magnum & ante præsidium, ut essent jam equites prope ducenti, pedites supra ter mille. Reliquum equitis in castra reduxit Henricus, nec lacessens hostem prælio nec lacessitus. Sed clausere se oppido clari sanguine atque opibus Gallorum juvenes, quos inter Subisius Ducis Rohanii frater, ostentandæ virtuti, parandisque artibus, quibus urbes impetere, aut tueri longus bellorum usus invenerat. Paucis post diebus, vergente in autumnum anno, per Clivios & Spinola incessit, sibique sumsit Transrhenana munimenta infringere, illaque arcere Mauritium si forte sequi auderet. Obsessus eques primum illac prorupit, parumque abfuit, quin ducem ipsum cum paucis progressum caperet. Proximus in Bukoii castra impetus, ubi Baro Flessius e Gallica nobilitate, dum promtius se quam cautius hosti infert, in manus venit. Dum Spinola castris jam ponte junctis, quod trans flumen erat castellum, aliaque operum telis fatigat, Edmundus Scotorum tribunus, isti curæ præpositus, vulnere

occu-

occubuit. tantumque valuit mors & fortis viri & periti rectoris, ut qui præsidio erant omissa ripa retro in insulam cederent: tuta hæc adversus hostem Rheno tuente. At Agrippinensi ora, ipsa oppidi munimenta, tormentis, fossionibus, postremo manu oppugnabantur. At Mauritius primum per literas tentare proceres quid faciendum censerent: cum hi cuncta ipsius arbitrio permisissent, etiam ut si vellet prælio certaret, palam multa velut soluturus obsidium moliri, quo suis animum, hosti moram adderet, clam fixerat animo, Bercæ damno annum extrahere, ut adversus rumores pervicax, ita fortuitorum timens, nec aberat metus, ne, si media abducto exercitu paterent, Spinola relicto obsidio Isalam Vahalimque repeteret: tum vero recepto intra viscera hoste, damnaturos jactantiam, qui speciosa tutis prætulissent. Igitur nec contra tendere: nec alia ipse oppida aggredi: sed Vesaliam propter sedere speculabundus: & modo causari quod pontes tardius adventarent, modo propius hostem progredi, sed ardentem in pugnam militem in castra reducere. Castellum hosti inchoatum qua Rheno Luppia miscetur, accepit in deditionem perfecitque, pellendo otio, & ne quid obstaret quocumque usus tulisset iter vertere. Multisque audendi imitamentis movit hactenus Spinolam, ut aperta prius castra muniret, occupatis qui in proximo collibus. Proruptum ab obsessis iterum sæpiusque, majore ubique numero, nec infeliciter, & clara ubique Gallorum audacia. At ubi propius vis hostium urgebat, haud parum noxæ cuniculis dederunt. Sed elanguit animus, postquam auxiliorum spes nulla, & hostis cladium securus,

rus, opera, tela, pugnas urgebat. Nitrati copia in longum superfuerat: sed prodige usi effecerant, ut hujus quoque penuria deditionis festinandæ causis accederet. Volebat videri Vtenhovius (is Bercæ præerat) & Galliæ dedisse, ne florem juventutis & magnarum domum pignora in exitium projiceret, patriæ haud profuturum. Ereptis in partem propugnaculis, nec sane validis interioribus, deduntur oppidum, insula & quod intus navium. Quingentos e castris, intus haud æque multos, sed hos inter Sanctangelium Gallum claris natalibus, globi aut prælia absumserant. Movit Batavos famosi oppidi jactura, quæ posthac belli fortuna reputantes, si nec exercitu contra iretur, nec munimenta nisi breve in tempus subsisterent: id partum immenso muniendi labore, ut in paucos ultra mensem dies exiret obsidium. At veterem rudemque operum Bercam, sexto ante anno, arma sua diutius contemsisse. Pridie quam Berca traderetur, Henricus Nassavius accepta parte copiarum, nocte Venloum conabatur irrumpere, discussa porta vi machinæ quam appenderat, & quidam militum per propugnaculum, quod amni Mosæ imminet, enisi. Sed porta alia obstabat, & priusquam frangeretur, oppidani & qui sub præsidio erant equites peditesque impetum retudere. Parte alia maritimis Flandriæ oppidis per natatores navesque e Zelandia structas insidias eventus destituit. Nutantem multo fenore Spinolæ fidem infausti ex America nuntii graviter afflixerant, quibusdam mercatorum, quorum implicitæ cum ipso rationes, coactis conturbare. Vnde pecunia deficiebat, & solitus solari militem parte stipendii repræsentata,

tata, jam ne id quidem poterat. Ac nuper Wachtendoncæ ortas discidii voces unius militis cœde, & pœna insuper duorum, præfectus oppresserat. Mox continua itinera & in castris labores retinuerant disciplinam. Postquam Berca cesserat, nec aliud hostile in proximo nisi Mursa, quam præsidio gravem aggredi Spinola Autumno augescente verebatur, accensi otio questus: nec tantum paupertas, sed morbi lassitudo alios omnes, equitem præcipue pabuli egestas irritabat. Multi ad Mauritium, pars alio fugere: quibus plus animi, ignava habere, quæ singulis fierent, ipsi per globos palari campis, mox eligere rectorem, aliaque ordinare quæ seditiones indicant validas ac duraturas. Dum paucitas contemnitur, Spinola primum proscribere nomina, ac velut legibus reos agere: ubi invaluerant, per legatos blandiri: sed illis sine viribus minæ, & sine rebus promissa perinde curabantur. Sexcenti ferme, pars major equites, Hochstratam concessere, notam talia cœptantibus sedem. Sed nulla loco jam munimenta, quia archiduci Batavisque nuper convenerat, ut ipse hanc arcem, illi Woudam vicissim, nudata belloque excepta dominis permitterent. Et consurgere Alberti jussu in ultionem copias audiebantur. Igitur Bredam propius consident, mittuntque ad præfectum Iustinum Nassavium, qui dicant aliorum se exemplo Mauritii ad opem confugere, quem norint æquum viris fortibus: non adeo leve in ipsum pugnare, ut sine pretio haberi debeat. Data postulantibus alimenta, arma, quinetiam, etsi periclitarentur, spes suppetiarum. His motus Spinola, ne longius malum serperet, fidissima cohortium pro-

pinqua in oppida dimittit, reliquum exercitus Agrippinensium per agros spargit, ut quondam Mendosa, quibusdam & a civitatibus pecuniam accipit, quo finibus ipsarum militem abstineret, honestorum retinens dum necessitas absuit. Turbatæ res hostium spem Fœderatis Ordinibus fecere recuperandi quæ hoc anno trans Rhenum perdita, valido satis exercitu postquam Berca egressi accesserant. Erant peditum millia minus quindecim, equitum tria. Haud nimis properatum, velut affluente tempore, nec cuiquam suspecto futurum; ut hostium copiæ stipendio obsequioque exhaustis revalescerent. Lochemum Ernestus Nassavius cum parte militum missus quartum intra diem subegit, iisdem quibus nuper Spinola conditionibus. Nec ante Grollam impetiit Princeps, præcipitante jam autumno. Henricus Herembergensis sexcentis peditibus, turmaque sua, ac multa machinarum vi, oppidum tuebatur. Ac forte fusi uberius imbres, haud acceptante humo fodientium opera, moram obsidio, simul morbos intulere. Parcebaturque militi in spem cœli mitioris, cum nuntii adsunt præsidiis agrisque sparsas cohortes Spinolæ colligi. Tum vero avido Principe & obsidium impellere, & castra munire adversus vim externam, duplicatus militi labor: tardum id fuit propinquo jam hoste. Nam Spinola ipse & per duces, quorum præcipua apud milites auctoritas, promissa precibus cumulans permoverat, ne abnuerent brevem operam magno usui famæque. Septem millia peditum contraxit, equites mille ducentos, Mauritio multo impar. attamen prælio incessit, virtuti suorum fisus, an expertus hosti aciem vitari, quæ conjectura haud

haud fefellit. Ipsi mille ducenti in fronte, lectus toto exercitu miles: tum pariter duo Hispanorum Italorumque agmina: postremo novus ex Germania miles: decem omnibus machinæ: eques latera circumfundebatur, munitus vehiculis ne obrueretur Mauritii turmis: namque eam partem hostilium copiarum maxime formidabant. Cognito per exploratores quæ pars castrorum leviter nec nisi palis firmata, illac, longiore quamvis, & per palustria impedito itinere, ostentat aciem. Mauritius, quanquam Ordines potestatem pugnandi fecerant, militesque in pugnam ardentes, Galli præcipue clamabant quærendas perpetuo latebras cedendumque hostibus, si nunc in paucos, madoribus, frigore, eundo fatigatos certamen defugerent, in tuta castrorum retraxit copias, multos suorum morbidos caussatus, & facilem inde in cæteros pavorem. Spinola solvisse obsidium, suis auxisse animum, hosti imminuisse gloriam pro magna victoria habuit.. Mox itum utrinque in hiberna. Ordines Foxii Germanicam cohortem conscriptam hoc anno dimisere, majora quam cæteri stipendia merentem, eoque exemplo gravem. Et terra quidem bellum hac stetit. Mari Hispanico, postquam publica arma abscesserant, privati haud parum damni dedere: magnæque naves Hispanorum Batavas insecutæ singulas & minores ultro oppressæ. Æstatis exitu missus iterum Hautænius America Indiaque adventantes classes excipere, viginti quatuor cum navigiis. Sed horum sex dispulsæ tempestatibus. Mox improvidis imparatisque Fiasciardus supervenit, cujus octo magnæ naves, Galeones vocant, vento secundo, ferebantur:

aderant & longæ naves, sed hæ vim venti haud ferentes littori successere. Vt moles Galeonum, ita terror ad id usque temporis ingens erat: & quasdam olim procellis diruptas aut impactas scopulis, ut meminerant Batavi, ita victarum prælio nondum exemplum exstabat. Vnam harum, Zelandicæ navi a prætoria secundæ, cui Reinerus Nicolai præerat, implicitam, ita exhorruere cæteri, ut primum aspectarent, inde, suborta nocte, retro cederent. Ille a sociis relictus, vir magni animi, non tamen destitit duos totos per dies, plerisque suorum amissis, malo disjecto lacera nave morari victoriam. At postquam nulla usquam auxilia, & fluctus ingruebant, ne quis vivus in potestatem hostium veniret, una omnes consensere in facinus acre & patriæ profuturum. Flexis genibus Deum precati, veniam ut daret, quod brevi exitio ludibria hostium effugerent, nitrato pulveri flammam injiciunt: ea vis sexaginta homines abripuit: duo semiusti paulum provixere, ab Hispanis excepti, cum miraculo spectantibus horridos vultus vocesque, & in ipsa morte contumaciam. Sparsis huc illuc Batavis, ex India naves Vlyssiponem, ex America Fanum Luciferi subeunt. Sed India adventantes, ut ab hostibus tutos, ita tempestates afflixerant. Naves duæ haud procul Bonæ Spei montibus jactu facto inanes Mosambicæ littoribus mare vitaverant. Duas itidem sub ipsa Tagi ostia fluctus hauserat, servatis vectoribus, sed merces humore corruperant. Americanæ naves numero quinquaginta fausto navigatu argentum merciumque prætiosa, duorum annorum proventum regi ac mercatoribus tulere: eo sublevata

jam

jam manifesta Hispaniæ paupertas, fidesque subito refecta. Batavis impensa periit. At eorundem per Indiam res fato meliore administrabantur. Rediit quippe Stephani Verhagii classis, quam tertio ante anno egressam memoravimus, claras toto orbe victorias & fœdera regum ferens. Primum namque obviam Mosambicæ haud procul Lusitanorum Caraccam ceperant, incenderantque, ne oneri foret. Aliaque navis easdem sub oras, atque alia Calicuto veniens oppressa. Ibi Samorinus Malabarum late rex Lusitano nomini, per data acceptaque damna infensus, societatem belli cum Batavis ultro oravit, firmavitque sacramento, terrestribus copiis ipse validus, navium egens. Literæ, quas ad Mauritium misit, indicabant, placere ipsi, ut Batavis castellum suo in solo strueretur, tum pertracto idem in fœdus Hidalcano vicinorum regum potentissimo (Mahumetistæ sunt ambo) Cochino Goæque præcipuis Lusitanorum coloniis imminerent. At legati, quos rex Achiemnensium ad Ordines principemque miserat, in patriam reportati, inclitarum regionum & gentis domi quoque bellatricis fama Sumatram vicinosque populos implevere. Mox obvia navis, Moluccarum præfectum Hispanicum ferens, in manus venit. Moluccis haud procul nobilis est Ambonæ insula, quam, ut multa ejus orbis, colonia arceque Lusitani insederant. At indigena populus odio impotenter dominantium amicitiam Batavorum, ut primum eo venerant, avide acceperat, & ob id gravia passus, in hos fidem, iram in illos obduraverat. Arcis præfectus, cum sub ipsa munimenta subire classem prospiceret, misit ferociter qui interrogarent,

 rent,

rent, qui essent, quid illis rei apud præsidium sibi creditum. Respondere illi, Ordinum Fœderatorum ac principis Mauritii imperio venire, se regis gentisque Hispanorum atque ipsius publicos hostes, cæterum qui forent brevi sensurum. Simul oppugnandæ arci expediebantur. At ille, ut atrox in imbelles, ita adversum armatos pavidus, haud exspectato impetu, dedidit arcem triginta instructam machinis. Sexcenti cum ipso datis navibus proxima in littora devecti. At quadraginta sex Lusitanis cum sua cuique familia manere suetis locis, inque Ordinum & Mauritii verba adigi volentibus fuit. Cum indigenarum primoribus (namque hi insulam regunt) fœdus factum quale cum Bandanis ante memoravimus. Additum, ut fidem Batavis juramento singuli firmarent. Relicto hic præsidio, divisa classis, & Bandam alii, quinque naves, Cornelio Sebastiano ducente, in Moluccas ferebantur. Sed, ut intelligatur quanta tum de re certatum fuerit, inter duos populos mari potentes, res altius repetenda est. Insulas inter quas tot millia Oceanus Indicus complectitur, ut numerari hactenus nequiverint, eminent quinque, vel hoc uno quod aroma clavi specie quod caryophyllon dicimus suavissimi odoris, nec minoris usus condiendos ad cibos prope solæ ferant. Nomina illis nunc nota sunt Ternata, Tideris, Motiel, Makiam, Baciam: olim alia fuere, Cupe, Duco, Moutil, Mara, Seke. Magnitudo singulis fere, quæ Walachriæ apud nos: cœlum ut percoquendis aptum frugibus, ita corporibus humanis grave, ob vapores quos sol adeo imminens haurit, quippe positis sub Æquatore terris, quarum & visceribus incensis flam-

flammant juga. Sinenses circa annum, qui Christianis numeratur a millesimo tertius & decimus, late per Indiam effusi has quoque insulas tenuere, non sine sumtu & sanguine, quorum tandem pertæsi introrsum se recepere, derelictis quæ sexaginta per annos possederant. Post hos profecti Malaccensi regione insedere, & his pulsis Persis mixti Arabes, qui & Mahumetismum intulere, mixtum diu inolitis superstitionibus & paulatim quoque ab his secretum. Nec aliunde ipsum nomen, nam regna Moluccas Arabes vocant. Ab iisdem regum nomen Sultanos, & alia vocabula usurpant. Græcis veteribus ac Romanis ignoratæ hæ insulæ, nisi quod videri possunt latuisse sub communi Sinarum nomine, aut inter insulas Iambulo visas, quas Diodorus Siculus memorat. Ipsum tamen caryophyllon habuere per Orientis populos: & quia Ægypto transibat auctum hinc Ptolomeis regibus, & qui in eorum potentiam successere Romanis vectigal. Labascente re Romana, Genuenses & secuti hos Veneti per Theodosiam petiere, quæ Caffa post appellata est. Ex quo Constantinopolis in Latinos cesserat, & Græca invidia alias imperii sedes, inter has Trapezuntem legerat, tractum huc per Caspium mare mercimonium; itinere olim quoque Romanis non tam usitato, quam cognito, ut ex Varrone Plinius docet, & postquam ibidem Turcæ invaluerant per camelos ac dromadas Aleppum ivit: sed Cairum qui tenuere Sultani rubro iterum mari & Alexandriæ reddiderunt. Lusitani postquam multi Africæ Asiæque cognoverant, coloniisque insederant, anno primum exacti modo sæculi duodecimo in has insulas venere, armatique regum ibi

 dissi-

dissidiis & sua classe facile caryophylli se dominos fecere, corruptis etiam navibus, si quæ ab Arabum aut Persarum oris venirent, & omni in Ægyptum itinere præcluso: ita Sultanis non minus octuagesies mille ducatis annuum periit. Reges erant ea tempestate Ternatæ Bolcifus Borgei filius, vaticinari etiam inter suos ausus, Tideris Almansor, infesti inter se veteri certamine & dominationis augendæ avidi, quod servitutis utrisque initium fuit. Lusitani Ternatensis, ut qui latius regnaret, societatem prætulere, &, ut nihil illicitum crederent in homines Mahumetis religionis, Almansorem jussa sua detrectantem veneno necant, quam ob causam filius ac hæres ejus Raxamira fidei se permisit Castellanorum, qui octavo post anno in eas partes palam, ac velut possessuri, venere, quas tamen suis & Magallano priusquam Lusitanis visitatas ajebant, & divisi orbis pacta locorumque positum multo adhuc dimensionum incerto sic interpretabantur, ut suis finibus hæc includerent. Hinc cum barbarorum atque Hispaniæ duo populi implicarentur, pugnatum acriter, nec diu tamen, quia in Castella regnans Carolus quintus Imperator pecuniæ egens, necdum satis intellecto quanta res ageretur, acceptis a Iohanne tertio Lusitaniæ rege ter centum & quinquaginta ducatorum millibus, jus illi suum in Moluccas pignori tradidit. Ex eo Lusitani pro libitu illic agere. Caryophyllon omne Goam mittere, unde Persæ, Turcæ, Sinenses, Afri petebant vix tertia parte, quæ Europæis gentibus venderetur. Itaque haud mirum ex Moluccis insulis & Ambona, quæ haud longe eandem fert frugem, & Banda ubi nux odorata optime nasci-

nascitur, cujus est flos quem macin vocant, venisse quotannis Lusitaniæ regibus ducenta millia ducatorum. Nihil ad hæc piper & zinziber passim nascendo vilia, nihil aroma casiæ maris ægre tolerans. Cum opibus & in barbaros reges injuriæ crescebant. Versa palam in dominationem societas, &, quæ olim fidei vincula, fallendi nunc artes erant. Bolufo mortuo, qui in regnum successerat filius Bajanus pro captivo habetur, & post eum frater idemque & rex Daialus. His quocunque modo mortuis, regnum accepit Airias, qui & ipse vinctus primum & post trucidatus, nullam sane ob culpam, integer obsequii: sed invidia potentiæ. Nam multæ insulæ circum quæ primoribus antehac regebantur, admiratione virtutum ejus in regnum ipsius concesserant, ita ut supra septuaginta imperio teneret, & Celebum, Mindanai, Gildi haud exiguas partes. Filii majores duo tam tristi exemplo territi, regium nomen ac periculum defugere. Tertius, Babus nomine, ausus accipere diadema, & promittere ultionem, mirum quanta pro se subditorum & vicinorum studia repererit: hoc imperante primi ab Europa Angli Draconis ductu possessionem Lusitanis turbavere anno sæculi septuagesimo nono. Ab his Babus auxilia exspectare jussus diu spei irritus, barbarorum quoque, ut solent, paulatim languescentibus animis, audito coiisse in Philippum Castellæ ac Lusitaniæ opes, misit ad eum qui paternæ cædis ultionem excusarent, & fidem in posterum pollicerentur. Sed ambiguis responsis elusus, & mox mortuus ad fratrem Zaidam cum regno pro spe veniæ, odium in Hispanos transmisit, data occasione erupturum. Nec de-

erat Molæus, qui post Raxamiram Gunæ patri, quem Zaida interfecerat, & Gnapabagunæ fratri, incertum cujus per venenum sublato, in Tideris regiam successerat, Lusitanos officiis sibi illigare, in æmulum accendere. Tales eos Batavi invenere cum primum, ut suo loco memoravimus, in eum orbem delati sunt. Anno sæculi ultimo prima, quæ Lusitanorum potentiæ æquari possent, arma Batavorum Zaida lætus vidit, descenditque in partes tanto animo, ut non Hispanos tantum hostes, sed & Anglos commercia orantes contemneret, Batavos vere socios ac suos marisque liberatores vocans. Contra Tideris rex etiam arcem in suo struere Lusitanis permiserat. Antequam Cornelius Sebastianus pervectus huc esset, Angli rursum navibus aliquot advenerant, late jactantes Britanniæ Hispaniæque pacem apud Lusitanos, quibus externa cuncta illic hostilia, sed tunc amicitia in Anglos simulabatur, prægravante Batavorum metu. Nec tantum quæstus his imminutus, mercantium copia, sed bellum in Tiderim parantibus, hactenus Angli obstitere, ut nitratum, cujus maxime penuria laborabatur, Lusitanis venderent. Perstitum tamen in consilio. Interque Saidam & Batavos ita comparatum est, ut ipse, traducto in insulam Tiderim suorum exercitu, bellum ostentaret tantum: Batavi arcis oppugnationem soli peragerent, quia barbari ira quam consilio feruntur, & retusi propere languescunt. Nautæ igitur Caraccas primum duas, stationem propter habentes, scandunt expugnantque: tum vici aliquot incensi, terraque simul & navibus directa in arcem tormenta. Ac postquam centurio Mollius, re propius inspecta, rui-

ruinis patere aditum retulit, faciunt impetum, telisque & immissis ignibus dejecti repetunt. Ibi Torrim Hispanum infesta in se hasta ruentem Mollius, vitato leviter ictu, amplexu premit, atque una humo decidit. proximumque e sociis monet, dum ipse luctantem tenet, ille Hispano caput tubi ictu diverberet, quod factum. Sed enisi in arcem numero haud plures septem recedere cogebantur. In recessu fracto crure procumbentem Mollium comites humeris deportant, renitentem diu, clamantemque iterum hostibus ac validius consilirent, vilem sui curam, & ubi arcem cepissent, socium recepturos. Forte turris, & in ea vis nitrati, globo percussa ignem concipit, quo sexaginta Lusitani conflagravere. Eo in pavore oppugnatores arcem invadunt, capiuntque. Fœminæ & imbellis ætas in rupes confugerunt, armis impervias, sed victu aquisque præcisis ad deditionem coactæ, simulque virorum, quod arci captæ superfuerat, in Philippinas travectum: pulsumque Moluccis Lusitanorum imperium, nisi quod modicum castellum Timosa insula restabat. Regi Tideris non vitam modo, sed & potentiam Batavi servavere, dum famæ quam securitati consulitur. Ille, spe nulla alia, amicitiam cum Ternatensi, cum Batavis fœdus simulans, premebat dolos in tempore erupturos: exoravitque, velut quo certior insulæ libertas foret, ut arx dirueretur, quam custodiri augerique rectius fuerat. Aliæ quoque naves India rediere, missæ a mercatoribus antequam unam in societatem coiretur: nec hæ sine præda: nam Caraccam Machaunte venientem interceperant, Pataniam apud insulam, cui tum fœmina imperabat. Ea

cum suo in regno parta spolia ad se pertinere contenderet, movit Batavos ut prædam partirentur, partitamque ab ipsa redimerent. Pars Indicanarum mercium præcipua sericum e Sinis petitur, valido florentique imperio. Sed advenis aditum præcludere pars prudentiæ habetur: & extrema ora morantes Lusitani gentem suspicacem multis artibus territabant, ne Batavos pugnaces, ac mari potentes finibus admitterent. Sed dum vicinorum regum per gratiam ambitur iter innoxium, interim per Sinenses mercatores, qui Iavam aliaque loca frequentant, eadem commercia celebrabantur. Vicissim e Batavis ad Indos mittitur Paulus Cardenus octo navibus: nona priusquam exiret fortuito igne periit. Ac ne vicini tanto labore quæsita defensaque ultimæ Asiæ commercia suos in usus verterent, Fœderati edicto cavere, ne quis indigena aut incola domo aut aliis e terris eas in oras proficisceretur, extra imperium societatis quæ in Batavis coierat: quod contra obtrectantes necessitate & paribus exemplis excusatum, auctumque secutis temporibus per novas cautiones & severiora supplicia, prout fraudes admonuerant. Clara & funera hic annus habuit. Virorum principum Philippus Hohenloius in Batavis, in Germania Iohannes Nassavius obiere. Hohenloius militia acer atque intrepidus, dux haud æque providus, Mauritii olim per juventam ductare copias solitus, mox ubi nullum sui usum videt, tædio ac mœrore tandem & per crebra convivia solutis artubus, exitum habuit lentum viroque forti gravem. Nassavium senecta extinxerat, Wilhelmi Arausionensis fratrem, cumque ipso avitas possessiones

ita

ita ſortitum, ut Gallicas & Belgicas ille, ipſe Germanicas retineret. Res fratris inopes pecunia, turbidas conſilio juverat, ſuſcepto & Geldriæ regimine, Trajectini fœderis, illis temporibus per quam neceſſarii, præcipuus auctor. Poſt in ſua regreſſus filiorum armis partes adjuvit: quorum Wilhelmus Friſios regens, & Erneſtus, ducta ſub id tempus ducis Brunovicenſis filia, ſupererant: Philippum & Ludovicum bella abſumſerant: nec minus domi ampla ſexus utriusque ſoboles. Inter clara literis ingenia celeberrimum nomen Iuſtus Lipſius occidit, poſtquam famam & ſapientiæ præceptis & Romana vetuſtate, tum novo atque conciſo ſcribendi genere partam diuque ſervatam editis de Hallenſi & Aſpricolli narrationibus apud multos imminuerat. Vulgatis contra libellis reſpondere diſtulerit an contemſerit, mors brevi ſecuta dubium reliquit. Nec tamen omiſerant Batavi ac Belgæ certatim inſignem viri memoriam verſibus atque orationibus celebrare. Conjugium quoque illuſtre Naſſaviæ domui contigit: Borbonia virgine Condæi filia nupta Philippo Principi, qua affinitate rex ipſi illigatus poſſeſſionem Arauſionenſis oppidi terræque liberam reſtituit, quamvis Delphinas Senatus conventus ſui partem regnoque ſubjectam diceret. Priuſquam opus prioribus diſpar, res Batavas ex bello tam gravi ac diuturno hunc circa annum ad pacis conſilia verſas aggredior, quid tota Europa quietum, aut armis, qui apud ipſos vicinosque animorum motus privatim aut publice, breviter aperire, haud incongruum putem, quando magnis ubique mutationibus velut fatale id temporis, externaque noſtris nec minus noſtra

externis momentum tulere. Totus Septentrio, regnis antiquitus libertate permistis, in arma exarserat, prope iisdem queis olim Batavi caussis. Sigismundus, dum Iesuitarum jussis obtemperat, amissa Suedia, ægre Poloniam retinebat. Nam in Suedia Carolus posito ducis nomine, decreto Ordinum suorum regem se nuncupans, post acceptam Rigæ obsidio cladem vires reparans, imminebat Livonum finibus. In Polonia Samoscius, regni Cancellarius dum vixit, sapientibus consiliis & reverentia sui regem proceresque flexerat ut leges & pax servarentur. Ejus morte odia primum, mox vis aperta: & erant qui supremis propinquo monitos primores dicerent, multis artibus attentari libertatem, & se quidem, quam accepisset rempublicam, relinquere superstitibus, viderent nunc ipsi, nequid inscitia aut ignavia peccaretur. Sane haud multo post procerum primi, Palatinos vocant, in arma prorupere, accusantes regem, quod amisso priore matrimonio, inconsultis Poloniæ Ordinibus, ducta mortuæ sorore, simul regnum incestu polluisset, & arcano fœdere Austriacæ se domui obstrinxisset: quodque in honoribus exuta æqualitate, Protestantes Romanensibus post haberentur. Postulabant & Iesuitas pelli Cracoviæ præfectura: litesque etiam sacerdotibus ortas, non Romæ longinqua per itinera & sumtus, sed domesticis judiciis disceptari. Indictoque gentis concilio regem vocabant diluenda ad crimina, ni veniret, additis minis, sceptrum se ac coronam, imperii insignia, quæ more patrio ipsi custodiunt, in alium translaturos. At rex, collecto exercitu, & multis per dona conciliatis, quanquam primis suc-

successibus prosperum ipsi bellum, pacem prætulit, factumque fœdus Sendomirianum, quo vetera jura novis muniebantur. Sed armis magis quam offensis cessantibus, dum ille, ut victos spernit, illis impunitas suadet iterum audere, quies infida nec duratura. Super, quæ diximus, crimina, & hoc Sigismundo objectum, quod, injussu publico, auxiliis Demetrio missis Poloniam bello implicuisset. Is Demetrius, Basilidæ crudelitate notissimi filium, & qui post illum Moscoviæ potitus est, Theodori se fratrem, postquam Boris imperium invaserat, quæsitum ad mortem, & supposito qui occideretur alio, in Poloniam avectum, claritatem generis diu dissimulasse memorabat: & plerisque persuaserat, similes corpore notas præferens. Sed adversus Borim regnandi bellandique veterem, infelicia ipsi arma. Vbi is mortuus filium reliquit Theodorum, quem diximus tenera ætate, matri obnoxium, pars magna Russorum, queis æque insolita puerorum ac mulierum imperia, ad Demetrium descivere. Statimque præcipuam urbium Moscoam plebs ipsi aperuit, trucidatis in gratiam novi domini, vidua Boris filioque. Sed brevis regni fortuna. Nam sacerdotes offenderat Iesuitarum auctoritas, quibus ille suasoribus misisse ad Pontificem Romanum, Græcasque ceremonias Latinis mutaturus ferebatur. Nec minus proceres indignabantur, quod externos corporis custodes, inque aula & interioribus consiliis Polonos haberet. At plebs amorem atque odium, non sponte, sed qua duceretur, rapiens, excitatur vulgata fama, non Demetrium, qui putaretur, sed monachum esse fugitivum, magicis instructum artibus, immissumque

ſumque a Polonis mancipium, quo res Ruſſicas perverterent. Ipſis in nuptiis, quas Polona cum virgine, Palatini Sendomerii filia celebrabat, orto tumultu Demetrius, ſeu quiſquis ille fuit, (nam poſt mortem quoque ambigitur) cum ſaltu e ſublimi vitare perniciem fruſtra certaſſet, caſu debilitatus, ſtatimque confectus eſt. Addita ingens Polonorum ſtrages: & concitor aliorum Scutskius imperium occupavit, initio inſtabile, dum externati feritate animi, tardeque in novum principem conſentitur: mox, ut barbaris ſolitum, metu ſuppliciiſque firmatum eſt. Tranſilvaniam quoque & proxima Hungariæ magnis motibus involverat ſeditio imperatorii militis, præfectorum rapinæ, & Proteſtantibus jus religionis ereptum: incumbente & hic in Ieſuitas belli invidia, ut talium auctores. Erumpebant ſimul oppreſſæ diu querelæ, contemni ſe plane, nec, ut majoribus ſervatum, adeſſe conventibus principem, audire populi preces: ſed clauſo intra aulam Rudolfo, armorum conſiliorumque ſummam penes externos, quæ ſervituti quoque ſuetis gravia, ſibi hoc magis intoleranda; queis regum juramento ſacratæ lege, pactumque, ne fraudi neu dedecori foret violantibus obſiſtere. Igitur in prælia & oppugnationes urbium itum, gaudente Turca, a quo miſſum ſibi Hungariæ ſceptrum ac coronam Stephanus Botſcaius, dux lectus diſſidentibus & ſupra publicas privatis accenſus injuriis, perſtitit recuſare, Tranſilvania & principis contentus vocabulo. Sed breve bellum, cui tertius hic annus erat, pax excipit: Turca Perſarum victoriis & nova per Aſiam rebellione infracto, nec ultra nitente Botſcaio, quam ne liber-

libertas amitteretur. Imperator Rudolfus duobus hoſtibus impar, Botſcaio Tranſilvaniam, Hungaris indigenas rectores, præſidem fratrem Mathiam Belgicis olim rebus immixtum, & jura queis Ieſuitarum opes coërcerentur, Turcæ poſſeſſa retinere conceſſit. Ita poſitis armis haud multo poſt domeſtico veneno Botſcaius intercipitur, publico providus etiam cum de vita deſperaſſet. Quippe morti imminens Tranſilvanis Hungariſque arctam concordiam, crebra concilia, &, dum leges manerent, pacem cum Cæſare commendabat. Sed illo ſine prole extincto, cum ex pactis principatus ad imperatorem rediret, turbata iterum Tranſilvania, e longinquo regi impatiens. Germania adhuc religionum ſtudiis diſcors: & apud Brunovicum, Patelbornam, Emdam, ut non jam bellum, ita proxime bellum diſcordiæ erant, principes inter ac civitates dominandi nimios, aut parere indociles. Veneti adhuc intra libellos ſe tuebantur, quorum auctores, dicta die, Romam haud ſane ivere, cauſantes itineris fortuita, & infeſtos judices, interim duces utrinque, exercitus, claſſes expediebantur. Nec diſſimulabat Hiſpanus Pontifici ſe auxilio futurum, quo Gallus comperto ſignificavit Romam, ita meritos majores ſuos, ut eccleſiæ pericula non alias magis quam Francicas manus reſpicere deberent: ſin Pontifex Hiſpanum prolatandæ dominationis avidum ſibi aſſumeret, haud immerito ſuſpectum id ſibi, & vel coactum contrariis in partibus fore. His minis exterrita Italia, nunquam impune externis armis adita, quippe ſciſſo minutas in poteſtates corpore facilis præda victori. Sed Gallus, ut bellum haud nimium formidare, ita pacem

pacem malle: quare nunc Venetos, nunc Pontificem hortabatur, ponerent iras publicum in exitium erupturas. Ipse domesticam quietem legibus, pecunia, fœderibus muniebat. Britannia post detectas nefandæ conspirationis insidias horrida suspicionibus: quas auxit Pontifex, suis edicendo, ne præscriptum a rege sacramentum dicerent, adversum id religioni prædicans: quia eo fides & obsequium in regem, etiam si Pontifex vetaret, mansura jurabantur, quod ipsis Romanensibus tarde creditum, variis mox animis excipitur, ut apud quemque patriæ charitas, aut præcepta de sacris opinio prævaluerant. Multæ & Anglorum querelæ, quod jus mercatoribus per Hispaniam haud æqualiter redderetur. At in Hispania sævitum in Belgas illic morantes, quorum commercia cum Batavis ac præcipue Indicano collegio innexa: ærarium quoque diligentius curatum, captis quorum in pecuniis tractandis fides arguebatur. Sed minora malis remedia, quotidianis ad regem precibus Lusitanorum, ecquem miseriæ finem poneret? dum bellaretur in Batavos longe remotos, atteri atque exhauriri propiora: uri capique tot naves, solas regni quondam florentis divitias: obsessos nuper portus Hispaniæ, nunc & Moluccas eripi: quin & Castellanorum prægrave jam bellum, quod proxima per tempora haud minus trecentis Scutatorum millibus menstruis Hispaniæ constitisset, spe nulla exitus, ac præcipue quia navium America venientium pericula ingravescebant. Sumtus quoque in annos aucti adeo supra reditus, ut vitari seditio militaris, etiam tam exacta Spinolæ cura, nequiisset, & quæ bello parta neutiquam

tanti,

tanti, & contra experimento cognitum quam firma hosti amnium atque operum munimenta, quam clausum sibi mare, & per alienos fines incerti militum transitus, tum si manente Batavico Veneticum ingrueret bellum, non paupertas ultra, sed egestas aderat. Rex ipse juvenis, armorum inexpertus, & qui regiam fortunam voluptatum, quam finium modo metiretur, ni consiliis cederet, sponte in bella non ferebatur. Accessere metus, veri falsis adaucti, non sine arte primorum quibus res Batava in manu, quo cunctantem Hispaniam in vera pacis consilia impellerent. Sparsus quippe rumor, laborare Gallum, ut Batavos definitis sub legibus, regno suo adscisceret, perruptaque Flandria proferret limitem. At tolerabilius Hispanis, liberos relinquere Batavos, quam sui imperii damno alienum ac maxime æmulum augere, & in vacantes quidem spes manebat, per offensarum oblivia, per discordiam inter ipsos, aut cum regibus quorum ope florebant: occupati in perpetuum amittebantur. Præterea allubescente Indiæ fortuna, nova apud Hollandos Zelandosque societas parabatur, quæ valida classe vim simul mercesque in Americam ferret, & hostem terra marique pelleret, spe magna prædæ quanta belli sumtibus sufficeret. Mox alia fama, ut quondam Genuensium ministerio Turca Hellesponti fauces trajecisset, ita nunc Batavorum navibus Mauros Granatam & majoribus possessa repetituros. Alberto quoque & Isabellæ, huic ut fœminæ, illi ut religiosa ad studia educato, jam & annis gravi alienum a bello ingenium: inopia quoque & toties renata militum seditione, populi gemitus fletusque movebant, ut certum ac placidum prin-

principatum, quam spem cum metu mallent. Sed ante alios Spinola consilii ejus auctor, quin paucis annis multum gloriæ partum, ne retro fortuna ferret verebatur: simul fracta nuper & sua & regia fide, si manerent onera & Americanos reditus fors aliqua interverteret, nulla spe recuperandi quæ erogasset, mersus ære alieno, e clara fortuna dedecus atque inopiam prospectabat. At Fœderatas apud gentes pauci sperare etiam audebant, metuebant quin idipsum plerique, ita a parentibus eruditi, repudianda infido cum hoste colloquia, & qualicumque pactione tutius bellum, & magnæ hominum multitudini, haud militum modo sed & reliquæ plebis, arma, machinæ, exercitus, classes quæstui erant. Nec paucis formidatum, ne ut olim immota, ita nunc reddita pace, Antverpiæ commodissimam sedem mercatura deligeret: etiam, amoto ab hoste metu, civitatum dissidia ac turbamenta reipublicæ timebantur. Nec tamen deerant, illis præcipue in populis, quibus hostis & pericula propiora, qui jampridem, dum rapi velut impetu urbes, nec usquam contra iri, & per prudentiæ speciem fines imminui vident, eosdem mox sibi casus & sera remedia fingentes, ad pacem animos nimium quoque deflexerant. Æquiores, ut vitandas insidias, ita tentandum putabant, possentne arma poni æquis legibus, incolumi republica, salvis sacris: nec omittendum hoc tempus, dum res hostium inclinatæ, coalita longo obsequio Ordinum auctoritas, & velut ad latus validi duo principes, alter Hispano, alter Pontifici justis de causis infensi, eoque Batavis fideliores. Hoc intus atque extra rerum statu Hermannus Wittenhorstius, jussu Archiducum, Hagam advenit, anni

anni exitu. Idem & antequam prodirent exercitus, vere ipso, Geldriam Hollandiamque obierat, sed privata tantum colloquia serere jussus; quorum multa ipsi occasio per majores aut connubia devincto Batavis nobilitatibus. At nunc, comite Iohanne Gevardo scriba Turnholtano (uterque id solum habitans, quod tributa partibus penderet faciliores habebat aditus) potissimis procerum mandata Alberti & Isabellæ ostendit in hanc ferme sententiam: nihil ipsis optatius, quam quietem populis, finem cruentis laboribus dare: nec ignota Ordinibus archiducum jura, haud aliena poscentium: ipsi contra promerent, quæ firmandæ securitati arbitrarentur, pacem seu inducias, & colloquia palam an secreta mallent, ipsis permitti. iniqua omnia & insidiosa longe fore. Sed quia literas ad Ordines nullas archiducum ferebant, res dilata. Quos gradus, quæ augmenta ceperit, quibus sit studiis agitata, cum cura memorabimus; quia & civium id magis scire interest, quam aut fodientium artes, aut equitum excursus: & externæ gentes fama non ante majore Batavos acceperant.

HVGO-

HVGONIS GROTII HISTORIARVM DE REBVS BELGICIS

LIBER SEXTVS DECIMVS.

IEMS remisso frigore, ventis inhorrescens ut ab hostium incursu securos Batavos præstitit, nihil impedito amnium fluxu, tanquam ad pacis consilia cœlum quoque accederet, ita damnum alia parte intulit fractis navibus quæ Texeliam propter insidam hibernis stationibus insulam, diversas terrarum in oras exitus tempora morabantur. At Fœderati Ordines, quo domesticæ quieti, famæque rectius consulerent, postquam ortos olim Groningæ motus, imperia fortia, animos quoque in partem dies ipsa sanaverat, arcem urbi impositam dirui jussere, ut quondam necessariam, ita, si maneret, haud decoram æquali omnium libertati. Præcipua securitatis tantæ causa, dati illis magistratus, quorum cognita in partes & publicam religionem fides, ingens sine sumtu, sine odio præsidium. Nec militibus iners tempus abiit. Bommeliensis insulæ munimentum haud sane magnum irrupit Hispanus, inceditque, silentio excubitoris quem pretio occupaverat. Qui loco

præerat centurio trucidatus: cujus hæc arguebatur culpa, quod vigilias haud mutando spem fecerat proditioni. Comes quoque Brukius fratrum natu minor, Batavis militans, cum patrios ad lares equitaret modico comitatu, in hostiles insidias incidit. Prægressus forte scriba, tormentis coactus, sequentis fieri indicium fecerat. Ipse manus conserere ausus, spe nulla, sed quia capi pudebat. Illata & mortuo vulnera, sequente filium patris odio fortunaque. Nam hunc quoque sævitia simili, scelere majore, Mendosæ miles trucidarat. At Henricus Nassavius, multo cum equite cædendas ad Spinolæ cohortes profectus, quæ Limburgico agro neglectius hibernabant, cum illæ se audito periculo in urbes recepissent, Erkelenum, itineri adsitum impetu rapit, postquam porta machina pensili discusserat. Modicum id Geldriæ oppidum infirmitatis quondam conscientia, tributum utrisque partibus pependerat. Sed tum forte in Batavos hostilia induerat, recepto Henrico Herembergensi, qui prædis agendis eam legerat sedem. Quinquaginta intus equites concisi: reliquum præsidii aberat: captus Herembergensis: quæ avehi poterant rapta: cætera permissa flammis: acriori militum ira, quam ut ducis imperio retineretur, quod quosdam illic suorum durius habitos meminissent. Sed fratris iniquiorem fortunam ut egregio facinore compensaret, Fridericus Herembergensis in Flandria Ardenburgum, munitum a Batavis oppidum, parabat invadere, quibusdam intus militum consciis. Verum pars horum ob flagitia vincti in quæstione fatentur incognitum scelus, cujus jam exitus imminebat: quippe cum in proximo Fri-

Fridericus valida cum manu signum a proditoribus exspectaret. Longinqua navium itinera certatim Batavis & Anglis festinabantur. Namque Indiam versus hoc vere duas Batavi, tres Angli naves misere. Anglorum major in præsens quæstus: sed fama laborabat. Nuper enim reversus ex eo orbe Eduardus Michelbornus, cœde barbarorum ac rapinis maculasse commercia ferebatur. Ipse culpam Indis delegabat, contra causam dicente nemine. Nec deerant qui similem audaciam accenderent, ita majorum legibus cautum ferentes, commissa in externos, quibuscum publica fœdera non essent, in Britannia non vindicari. Simul agitatum ne Hispano soli America permitteretur. Partem ejus Virginiam nomine tricesimo quarto cis Æquinoctialem gradu, jamdudum Angli sibi vindicant, quod primi eam oram interius penetrarint, indito in honorem reginæ Elisabetæ, quod nunc quoque apud illos servat, vocabulo. Coacti, quibus iners domi pecunia lucrum peregre sperabat, collegia duo fecerant, a queis singulæ coloniæ eas in terras deducerentur. Addiderat rex Iacobus leges & præmia, augendæ Britannorum gloriæ: auri quoque & argente venas humo condi, audacter affirmatum, facile, ut a cupidis, creditum. Initium magno molimini fecit navis una, structo leviter castello reperti amnis in ripa, cujus piscibus atque agri proximi fruge vitam tolerarent, qui præsidio relinquebantur, coactis indigenis introrsum recedere. At alia navis Hispanorum venit in manus, nec illi vectoribus pepercere: quippe qui pace ac jure domi relictis immensam novi orbis possessionem solo ter-

terrore custodiunt. Nuper & Guianam Britanni repetiverant: sed in itinere orta seditione pars omissa navi in insula manserat, atque ibi lacessitis per injuriam barbaris, petiti bello, victus inopes, cavata arbore Oceano se commisere: ita decem continuos dies jactati tempestatibus, expulsique in scopulo, vix terram tenuerunt. Nec minus illic periculi. Nam capti ab Hispano, qui tamen veniam velut non sponte illas in oras delatis, dedit. Altiora longe in Batavis consilia, &, qui mos magnis conatibus, tarde struebantur. Iampridem ingens mercatorum, ingens nautarum copia, tum pecuniæ, quantæ credi non possent, penes privatos vacuæ, ademto Hispaniæ commercio, nec sufficiente India, sola America satiari posse videbantur, quæ præter sal & saccarum, ac pretiosa ligna & medicamenta metallis insuper scateret. Sed spem mercandi præcidebat insidens præcipua littorum Hispanus. Quare ad privatas opes accedere debebat ex publico vis & auctoritas. Iamque ditissimi mercatorum simul alii, quibus e libris ac nautarum relatu cuncta ejus orbis juvandæ patriæ studio indagata, novæ societatis regimen ac jura descripserat, triginta sex in annos duraturæ. Hanc extra nemini civium liceret adire oras, quæ a Terranova, Gallorum piscatibus cognita, ingenti tractu freto tenus Magellanico ad utrumque Oceanum porriguntur, & quicquid contra Africæ littorum Æstivum inter circulum ac Bonæ Spei montes jacet. Quinque menses inferendis pecuniis præstituti. Adderent Fœderati Ordines bis centena florenorum millia annua, sex annis primis, mox tanto amplius

quantum publicæ rei ſtatus permitteret. Belli ac mercaturæ ſeorſim rationes haberentur: bellum adminiſtrarent naves privatorum ſedecim bellicæ celoces quatuor, totidemque bellicæ ac celoces publicæ, ſed quas ſocietas ſuo milite inſtrueret, uno cunctæ ſub imperio. Curatores ſocietatis Amſtelodami quidem triginta dimidium ſortis totius tractarent, octodecim in Zelandia quadrantem obtinerent, per Weſtfriſiam & ad Moſæ oſtia quindecim reſiduo imponerentur: nec perpetua poteſtate, ſed ut ſexto quoque anno parti curatorum tertiæ ſuccederetur: non aliis ei officio deligendis, quam qui plurimum pecuniæ intuliſſent. Penes hos mercium, armorumque arbitrium: & præmium laboris evectorum invectorumque centeſima, Lucrum divideretur quoties ſortis decimam æquaſſet. De præda maritimi Iudices cognoſcerent. Ea omnis ſexennio primo maneret indiviſa, ut belli ex fructibus belli onera ſuſtentarentur. Deinceps Fœderatorum Ordinum fiſcus decimam, Princeps Mauritius triceſimam, reliquum mercatores haberent. Quatuor e curatorum collegiis lecti, ſeptendecim pariter de re ſumma conſulerent. Præfecti ducesque ab his miſſi, jurati in Ordinum verba, jus redderent; caſtella ſtruerent, fœdera facerent, prout uſus ferret. Domum reverſi Ordinibus Fœderatis exhiberent rerum a ſe geſtarum commentarios. Merces immunes vectigalium forent, veterum perpetuo, aliorum, quæ bella repererant, in annos viginti. Egregii ſane operis auctores impulſoresque, ut ſua cuique blandiuntur commenta, & ſemel laxatæ ſpes in immenſum procurrunt, verbis libellisque diſſerebant, quod

hacte-

hactenus hostilis potentiæ validissimum, idem infirmissimum fore, si armis peteretur. Ita verti in mare bellum, quo genere certaminis, ne multo quidem majoribus hostium copiis victos unquam Batavos, quantoque longius id iter foret, tanto illis difficilius, queis molles artus calore diffluerent, per quos suus Septentrio, & infusa Oceano patria in omnis incommodi patientiam durassent. Americæ extima, qua in utrumque mundi cardinem procurrit, adeo non usurpata vix dum nosci. Trinitatis ab insula Æquinoctialem usque nudum & sine domino littus. Cæteris terris sparsa Hispanorum præsidia, sed tantis intervallis, ut nec mutuo sibi auxilio esse possunt, nec interjecta defendere. Iam si arma darentur, magistri & usus accederent, quot essent illius plagæ populi, totidem in Hispanum exercitus fore, fideliores, quam si stipendiis emerentur, per pristinæ crudelitatis memoriam tædiumque durissimæ servitutis. Iam illam magnitudinem, quæ terribilem Hispanum faceret, sibi spondere audebant, gloriam certe illius militiæ perpetuam fore, quod, ab se remoto periculo, hostem in sui imperii discrimen, raro exemplo, ausi essent adducere: nec illud in humanum genus leve meritum, Christianam religionem apud gentes ignaras, aut uno ex errore in alium traductas, purius atque sincerius propagasse. Contra alii, multos casus bellum, multos mare recipere, nec quicquam Marte maritimo incertius. Si Atheniensium pigeret meminisse, quorum florentissima civitas hac una temeritate concidisset, missæ haud ita dudum sub Petro Dousa classis improspera cogitarent. Superatos sane aliquot

præliis navalibus Hispanos: sed nec Batavos circa belli initia terrestris militiæ fuisse egregios: qui si tempore & cura disciplinam accepissent, cur minus idem ab hostibus metui? Sæpe victos eo proficere cladibus, ut tandem & vincere incipiant. Et ut maxime maritimi Hispaniæ populi classium usibus haud sufficerent, tamen & Anglos & Brittonas Armoricos & Saxonas conduci faciles. Nec justam in Batavorum corporibus fiduciam, quæ ut tolerantia frigorum, ita perpetua Æquinoctialium calorum intemperie liquescere experimentis indubitatum. Quadragintane navium id opus, obsidere immensum illud Oceani spatium, ubi insulæ, portus, stationes, tibi clausa, aperta hostibus omnia, nulla ex propinquo commeatuum, ne quidem aquæ copia? Sane non omnem Americam continuis septam arcibus: sed ubi divitiæ laterent, ubi commodi appulsus, nusquam omissas munitiones. Vt facilis sit exscensus tot inter adversa, ubi jam pedestrem exercitum, qui Hispanicas cohortes illa totum prope per sæculum coalita possessione depelleret? Quod si & hunc mitti placeret, simulque (nam id profecto necessarium) alia classe Hispaniam claudi, ne qua in Americam auxilia penetrarent, munus id mercatorum viribus, ne reipublicæ quidem tolerabile, quæ cum eo quod nunc est domi copiarum fines suos defensare non possit, aut alieno se æri penitus sit inversura, aut ipsa nudata præsidiis, prius exiguam hanc amissura soli patrii sedem, quam justam aliquam alterius orbis partem armis quæsiisse. Nam omnem sperare insanum: quem captum quoque contineri vix posse, tam grave cœlum plærisque

in locis, tantam morborum vim, acrius in Batavos quam Hispanos sæviturum, quod si cibum potumque magis cum modo habere didicissent. Barbarorum societati adeo nihil tuto credi, ut adversum hos quoque non minus quam in Hispanos paranda sint munimenta. Ignotam illis fidem, & quæ alia virtutum nomina: externa omnia invisa; nunc Hispanum odisse, mox quicumque Hispano in potentiam succederet ejusdem odii hæredem fore: indigna libertate ingenia, & quæ tamen servitium asperum indignarentur, molle contemnerent. Nunquid enim ignotum fuisse illis in populis atque esse etiamnum qui humanis vescantur carnibus, eum optimum arbitrantes cibum, ignotosque passim trucident, non aliis odii causis, nisi quod homines sint? Indis certe & Asiæ populis multo cultius ingenium, & tamen ibi quoque multis perfidiæ exemplis coactos Batavos amicitiam in speciem dominationis convertere. Nedum illo in orbe pax aut fœdera sperarentur, quem a meliore sui parte non situ magis quam moribus avulsum, & Oceano suo seclusum undique ultimæ feritati natura damnasset. Hi tum de America sermones erant. Certe bellum finire cupientium intererat ne spes istæ nimium in animos penetrarent. Nec difficile cœpto moram injicere urbium æmulatu, certatim navium instructionem ad se trahentium, quibusdam & intercedentibus ne satis ex America petendi libertas ulla lege includeretur. Semota igitur hac deliberatione, non eo minus tamen pacem volentibus difficultates aliæ obversabantur. Nam ut certa esset maxime hostium voluntas, rectores tamen civita-

tum fœderatarum haud pauci, accepta ab Arausionensis temporibus sententia, ipsum pacis nomen exhorrescebant. Multum huic persuasioni decessurum apparebat, si palam profiteretur hostis, contentum se ea pace, qua non recuperaret amissum bello imperium. Nam quod olim spem conciliationis abrumpere pars habita esset prudentiæ, causam fuisse non aliam, quam quod pax sola speraretur, quæ secum dominum traheret. Contra & ad securitatem, & ad gloriam reipublicæ pertinere, si libertatis suæ confessionem hosti exprimeret. Sed bello strepente, & novis quotidie irarum caussis, seu victoria feroces, seu clades aliqua ultionis cupidos redderret, rationes quæ pro pace facerent expendere non posse occupatos affectibus animos. Sin aliqua armis remissio daretur, non defuturos paci fautores, quæ alias etiam per se grata Batavorum præcipue ingeniis ad mercaturam factis conveniret: tum qui proxime hostem essent populi haud facile passuros, gustatis semel otii bonis, retro se in arma ferri. Initium tantæ rei invenire arduum, ea in republica, in qua magni nihil nisi consultis nationibus, atque etiam ad urbes singulas facta relatione geri consuesset: quem circuitum res ista magnis haud dubie dissensionibus implicanda non ferebat. Qui in consessu erant Ordinum Fœderatorum suscepturi in se non erant tam subitæ mutationis invidiam, ni Mauritius & belli dux, & genere & meritis inclitus, temporariæ pactioni magnus auctor accederet. Ille vero, quantum vix ante quisquam nomen adeptus bello, nec spernens amplissimam gloriæ materiam, secum quoque sentiens, omnem cum

Hispa-

Hispano pacem fraudibus misceri, ab Oldenbarneveldio tamen, cujus præcipue providentia, & triginta annorum fide suffulta auctoritas pacis consilia sustinebat, persuadetur, ne cum hoste colloquia incipi nollet. Quippe sedere Britannum tanti belli otiosum spectatorem: Gallum vero affectare societate majora: nec obscura ejus rei indicia. Si Ordines Fœderati ad pacem viam sibi quoque patere ostenderent, illos qui referre sua existimarent, ut bello Batavico vires Hispaniæ eliderentur, adduci posse ut auxilia certa, nec in nomen euntia promitterent. Wittenhorstius igitur & Gevardus acceptis jam ab Alberto & Isabella litteris, quæ verbis fidem facerent, in conventum Fœderatorum Ordinum admissi, quæ privatim ante dixerant, publice commemorant, laudantes pacis commoda præ belli incertis. Sed quia legati juris Archiducum mentionem fecerant, visum est Ordinibus respondere, in aperto esse omnibus queis notæ res Belgarum, ne specie quidem juris ulla archiduces adversum Fœderatos populos juvari, nisi si quod jus ex victoria speraretur. Enimvero, cum jam olim plurimæ nationes, post firmatam decreto inviolabili libertatem, unum in corpus coiissent, optimo jure sese abducta ab eo corpore membra armis repetere, cujus causæ æquitatem reges & principes maximos ictis secum fœderibus comprobasse. Quare perstare se omnes in ea, quam imperatori nuper indicassent sententia, tutam, piam, honestamque pacem cum illis esse non posse, qui sanctissimi decreti auctoritatem vano abjudicati juris obtentu infringerent. Belli mala utramcunque in partem caderent,

rent, imputanda his, qui aliena improbe impeterent, non qui sua fortiter tutarentur. Digressus hoc cum responso Wittenhorstius, scripsit deinde Ordinibus, compertum sibi archiduces hoc esse animo ut paciscendo quicquam proficere non cuperent, mansura cuncta quo tum essent loco. Sed aptior promovendo negotio visus inter Franciscani instituti monachos suæ gentis princeps Franciscus Naia natus Antverpiæ, sed ortu Zelandus, patre genitus qui Arausionensem Principem sectatus quondam fuerat, ipse lingua promtus, & quanquam haud ignarus aulæ, nam & Hispaniam viderat, & Bruxellæ magnis negotiis immixtus vixerat, apertum quale Belgis ingenium præferens, ut dolum haud facile suspicaveris, vitæ etiam professione adversus pudorem munitus, nec repulsæ nec contumeliæ admodum metuens. Hic Bruxella missus, Riswici primum (proximus Hagæ vicus est) delituit, per conscios explorans, quæ maximæ difficultates cœpto obstarent: inde perductus ad principem convenientia Wittenhorstii literis exponit: edoctusque spem esse nullam inchoandi colloquii, nisi prius simpliciter archiduces Fœderatorum libertatem agnoscerent, Bruxellam reversus mox literas affert Alberto Isabellæque signatas tertio Eidus Martias in hanc sententiam: Pertæsos se cruenti Martis paratosque cum Ordinibus Fœderatis, ut cum populis liberis, quos ipsi tales haberent, & in quos nihil juris arrogarent sibi, pacem facere sempiternam, aut, si ita mallent, in annos duodecim, quindecim, viginti inducias pacisci, aut arma suspendere æquis legibus, quibus & fidens securitas & populorum

com-

commercia munirentur, hac quoque inter cæteras, uti tum possidebatur, ita deinceps possideretur, nisi permutare oppida aut regiones aliquas communis utilitas suasisset. Missuros se esse ad colloquium legatos, gente Belgas: totidem alii ab Ordinibus mitterentur: tempus se locumque conventus ipsorum arbitrio permittere. Hæc quo rectius procederent, placere sibi, si ipsis idem videretur, octo in menses terra marique tam apud Belgas quam apud Hispanos cunctis hostilibus abstineri. De colloquio sententiam suam Ordines ante Calendas Septembres explicarent. Non poterat Batavis displicere ductus iste literarum quem paulo minus ipsi præscripserant, mutatis, quæ prior formula ab eodem Naia oblata ingratiora continebat: qualia erant, ut induciis quidem retineret quisque possessa, pace autem ea demum quæ retineri convenisset. Item ut Indiæ navigatu abstineret Batavus. Sed quando mari omnino, terra autem equestribus copiis valentiores se judicabant, non ultra ipsis placuit armorum usum octo in menses inhibere, quam ne obsidere aut capere urbes, aut regiones invadere, neu novas struere munitiones interim liceret. Additum, ut rex Hispaniæ tertium intra mensem rata faceret archiducum pacta, repetita eadem libertatis Batavicæ agnitione. Promisit Naia, ante diem octavum Calendas Maji, effecturum se ut ista conventa Alberto atque Isabellæ signarentur, dum idem Ordines facerent. Rem sane improvisam, quo favorabilius ipsum etiam vulgus acciperet, e re visum Ordinum conventui ad nationes singulas scribere: quod bene verteret, de principis senatusque senten-

tia, acceptam sibi conditionem, quam Albertus atque Isabella, de cessatione armorum tulissent, ut vacuum haberent cum Galliæ Britanniæque regibus ac principibus aliis, deinde apud sese dispiciendi quid de cætero opus factu foret. Superesse ut Deo immortali cuncti gratias agerent, quod & bellum secundasset hactenus, & nunc hostium animos flexisset ad veri confessionem. Sed dicta suppliciorum die, cum jam vulgato rumore crescere studia inciperent, divinarum rerum interpretes, ut cuique animus, in laudem pacis, aut in odium adversarum partium orationem vertebant. Circiter octavum Calendas Maii Ordines, eorum quæ nuper convenerant, signatas a se tabulas Antverpiam misere, ferente Dideriço Verdusio. Naia primo scriptum uti Hagæ exaratum fuerat protulit, addita duntaxat archiducum ratum hoc esse jubentium manu. Sed Verdusio instrumentum poscenti augustius & par suo paruit Naia, statimque tale Bruxella attulit, & Verdusio aureum torquem, simul orans, quia in pactione illa dubiæ interpretationis nonnulla continerentur, se cum ipso una redire ad consulendos Ordines pateretur. Albertus sane adeo a se hostile nihil incipi volebat, ut plane extra conventa præfectis ediceret, præsidiis militem continerent, nautasque & piscatores cunctos Dunkerkæ captivos libertate donaret. Verdusius cum de Naiæ postulatione ad proceres scripsisset, nec certi quicquam responderetur, non vetitum pro permisso accipiens, illo comite Hagam redit. Iam illos, qui primis de pace sermonibus non intercesserant, metuentes ne res fingi credita in verum abiret, pœnitere silentii

sui

ſui cœperat: itaque alii rogare, quo decreto monachus hoſtili ſolo pedem inferret: alii Verduſium accuſare, quod privato conſilio rem tantam ſuſcepiſſet: plane ut appareret non facile impetraturum fuiſſe Naiam, quod audendo ſibi conceſſerat. Quæ dum his in partibus aguntur, clara interim Batavis parta mari victoria, cupidiorem pacis hoſtem, ipſos in bellum flagrantiores reddidit. Cum anno proxime præterito ſequius ad Hiſpaniam bellatum foret, non ſine aliqua labe veteris gloriæ navalis, claſſem aliam eodem mitti placuerat, tum recuperandæ famæ, tum Indicanæ ſocietatis acri rogatu, metuentis ne ſuas in naves vis tota Hiſpaniæ irrueret. Eligitur dux maris peritus Iacobus Hemskerkius Wilhelmo quondam Barentio ejus itineris comes, quo in Septentrionis ſecreta penitus inquiri aſperrima fortuna vetuit, bis præterea ad Indos profectus, unde opulentiſſimam nuper navem nuper bello captam adduxerat. Viginti & ſex naves ei attributæ, bello paratæ, quatuor aliæ ferendis commeatibus, cum mandato faceret, quod uſu facto videretur. Nec dubitabat ipſe promittere, futurum, ut mortuo ſeu ſuperſtiti gratias ſibi patria ageret: quantaque fiducia plenus iverit, hinc quoque intelligi poteſt, quod ſtipendium aliud noluit, quam partem octavam ejus demum prædæ, quæ quingenta florenorum millia excederet. Erat omnino non tam pecuniæ, quæ ipſi ſupererat, quam gloriæ avidus, hoc quoque ſtudium nulla ſui jactantia prodens, quippe civilem in vultum habitumque compoſitus alte abſconderat animum militarem. Vere inchoato, paulo antequam prima inter archi-

duces atque Ordines pactio fieret, in mare profectus, ubi ad Hispaniæ oras pervenit, Tagi ostia invehi constituit, ut nobilissimam urbium Vlissiponem testem haberet suarum virtutum. Sed per exploratores quos mercatorum specie miserat, perque obvias Gallorum ac Britannorum naves edoctus, quæ illic fuerant naves plerasque ad Indos abiisse, & quæ secuturæ essent imparatas adhuc, cæterum egregiam Hispanorum classem Calpetano sinu se tenere, quæ naves Batavorum interno ex mari in Oceanum transeuntes ipso in freto exciperet, illuc vela dirigit, ut venti jusserant, modo Mauritaniam, modo Hispaniam propius adnavigans. Nam primas Atlantici Oceani in terras se insinuantis angustias montes duo præalti cohibent, Mauritaniæ Abila, Hispaniæ Calpe. Fabulosa antiquitas unum olim fuisse montem (& est sane si fretum excipias velut perpetua jugi facies) sed diremtum Herculis labore tradidit, ut quod mole sua submovebat pelagus admitteret: unde Herculis columnas dici abruptorum collium ultima. Calpe vetus vocabulum mansit, donec victor Arabs sua rebus nomina imposuit. Quo enim tempore Saraceni novitati Mahumeticæ superstitionis arma adjunxere, primus regulorum Africam tenentium Moses, Nuziris filius e gente Maravadinarum, in Hispaniam trajecit comite Tarica Abdallæ filio, qui crematis navibus, ne se miles desereret, cum se Calpen intra commisisset, Gibaltaricam locum appellavit, quo Mons Taricæ Arabum lingua significatur: quod nunc corruptius Hispani Gibraltaram pronuntiant. Ita montem, ita urbem vocant Carteiam olim mon-

tis

tis radicibus adſitam, qua ille, ſe theatri in ſpeciem cavans, ſinum navibus facit, cujus cornu alterum, quod Atlanticum in mare prominet, arce inſidetur. Hoc inter editiſſimæ rupis brachia tuto maris receſſu, propinquo urbis arcisque præſidio, claſſis Hiſpana anchoras defixerat. Galeones erant novem, quarum quæ maxima præfectum Iohannem Alvarem Avilam ferebat: bellicæ aliæ naves quatuor: tum Lubecenſis una ingens, & quatuor Gallicæ privatorum, ſed in uſus publicos ad tempus aſſumtæ: Batavicæ præterea mercatorum tres captæ bello. Machinarum nautarumque vis magna, multum & claſſiarii militis, auctumque voluntaria nobilium manu, qui, ſimul Gadibus ac Luciferi fano conſpectas hoſtium naves nuntiabatur, fidei in regem virtutique oſtentandæ crebri confluxerant. Septingenti in prætoria erant milites. ab hac altera paulo minus quingentos habebat. Ingreſſus jam fretum nec procul Calpetano ſinu Hemskerkius, vocatis in conſilium navium ducibus, qua de cauſa huc ventum ſit, ſcitis, inquit, commilitones. Clara patribus noſtris parta mari decora, ſed domi. Populati ſunt inſulas, clauſere portus, fortuito concurrerunt alii. Primi omnium regiam claſſem & in ipſo Hiſpaniæ limine oppugnatum ultro venimus, oſtenſuri gentibus quam falſo hoſtis in illa ſuperbiſſima titulorum ſerie Oceanum ſibi aſcribat. Non potuit ad gloriam optari locus illuſtrior. Spectanda Deus Batavorum robora ſtatuit in ipſo Europæ Africæque confinio. Hinc hoſtes ipſos habebimus certiſſimos virtutis noſtræ ſuis cladibus teſtes: altero in littore Turcæ Maurique

 ſunt,

ſunt, quibus vix auditi hactenus innoteſcere, niſi permagno facinore non debemus. Sumite modo eos animos quos Berga olim, quos Middelburgum, quos Friſici maris ſinus videre. Eadem vos toto orbe fortuna ſequitur. Difficile eſt nobis mari non vincere. Nec quenquam hoſtilium navium magnitudo terreat. Quin illa ipſa moles, verti agique inhabilis & ad vulnera patens exitio erit. Illud vero vel præcipuum, quod apud nos nautæ pugnant, apud illos milites, quos ego mihi videre videor, ut ſunt delicati, ſentinæ odore ac jactatione fluctuum prope exanimes in vertiginem dari. Nihil a quoquam poſco, niſi cujus ipſe daturus ſum exemplum. Tu mecum, Lamberte, in prætoriam invehere. Quæ ab hac ſecunda eſt veſtras Braſſi atque Alteraſi manus ſentiant. Cæteras cæteri aggredimini. Bini ſingulas. Leviores navium circumvectabuntur, quo fugam hoſtium impediant. Sed ubi cœperit prælium, mementote vos navibus depugnare, captos omnes cæſoſque ni vincitis. Expediamus procerum ſuper re ſumma ancipites curas. Aut hic dies ingens auſpicium dabit in bella redeuntibus, aut faciet ut pacem Hiſpanus ſerio velit. Tum ponere an retinere arma rectius deliberet victor Batavus. Felices nos interim famæ, ſeu maritimi triumphi hinc numerari incipient, ſive inter pacis cauſas nos quoque cenſebimur, & quadraginta prope annorum bellum nobili ad poſteros fine claudemus. Hæc ille dicens non verbis magis quam oculis vultuque toto centuriones commoverat, qui large operam pollicentes, ipſi inſuper ſeſe priſcis ac recentibus Hiſpanicæ crudelitatis exem-

exemplis in ultionem ſtimulabant. Ita circumlato poculo ac renovata ſacramenti fide diſceditur. Præfectus Avilas ut recto in ſe curſu ferri vidit tanto ſuis minora navigia, captivum quem ſecum habebat Batavum ſolvi jubet, & quid illis animi eſſe crederet interrogat. Ille vero, aut noſtros non novi, inquit, aut iſti jam tibi in prælium aderunt. Ridebat Hiſpanus, indignum putans, ſi vel tota hoſtium claſſis una cum prætoria ſua compararetur. At cum jam illa própius accederet, coactus, quod verum erat, credere, prætoriam ſuam, quæ forte jacebat exterior, præciſis anchoris, propius urbem reduxit, ut prælii fortuna in aliis navibus prætentaretur. Nec eo tamen minus propoſiti tenax Hemskerkius prætervectus cæteras unam illam petit, ac primum voce edicit prædam omnem capientium fore, præmiumque inſuper ei qui hoſtium aplnſtre detraheret. Tela niſi e contiguo mitti vetuerat, quo major eſt ſubitis terror. Itaque prævertit Hiſpanus, ſed levi noxa. Modico intercedente ſpatio, incipit e prora jaculari Hemskerkius, ſtatimque impactus hoſti juxta anchoram figit. Stabat media nave conſpicuus, cum machinarum jactum repetente Hiſpano globus forte interempto alio, crus ipſi lævum abrumpit ſternitque armis gravem. Sentiebat adeſſe mortem, itaque Deum precatus exeuntem ut animum propitius exciperet, hortatur adſtantes, ne ſegnius rem gerant, quærendum in hoſtis clade amiſſi ducis ſolatium. Celata a centurione Nerhoevio mors præfecti, nonniſi commiſſo prælio in claſſem manavit. Idem operam dedit, ut dextri lateris machinæ diſploderentur. Hiſpanus jam conſumto

tor-

tormentorum usu tuborum missilibus ingruebat, sed Batavorum contra nitentium certiores ictus, quanto densior hostis constiterat. Lambertus, ut jussum erat, insequens, principio puppim Avilæ ferit, inde lateri se & ipse applicat. Acris oritur pugna, fumique nebulæ cuncta involventes. Die plus medio imaginem exhibebant nocturni certaminis. Reliqua prælii casu, non ex præscripto regebantur. Nam cum Zelandus Alterasius secundam a Prætoria sibi destinatam aggredi cunctaretur, tres eam alii invasere, mox & quartus accessit. Quæ ubi assiduo globorum jactu flammam conceperat, jamque ad oppugnantes periculum penetrabat, retrahunt se Batavi ac vela eodem ardore correpta restinguunt. At Hispani pavore attoniti, projecta navis cura, postquam cuncta carina tenus adederat incendium, in mare præcipites hostium quoque telis impetiti, mortem morte mutabant. Aliam Galeonem centurio Batavus Henricus Longus calidius oppugnans globo interimitur, sed & illa gliscentibus telis funditus exarsit. Rursum alia ejusdem magnitudinis rupta compage aquas hauriens onere pressa subsedit. Cæteræ Hispanorum, nonnullæ & Batavorum naves, non ausæ inter se manu periculum facere, eminus cernebant, promiscuo ferme in hostes ac socios malo. Carteiani quoque ex oppido arceque jaculabantur. Sed repentina vis Hispanos perculit egregia navi suomet pulvere disjecta, hostes sive ipsi ignem indiderant. Postquam horrendus fragor sinu omni intonuerat, laceræ navis reliquiæ ardentes proximas navium, illæ vicissim alias in idem exitium traxere. Quæ supererant, priusquam

ad

ad ipsas quoque pestis penetraret, abscissis funibus, littori incurrunt. Sola pugnæ exitum prætoria morabatur, duas in naves fortiter dimicans, donec tertia supervenit. Tum vero abrupto aplustri una animi conciderunt, penitusque ingressis victoribus cædes magis orta quam prælium. Catervæ totæ Hispanorum ut pariter in fluctus desilierant, spe enatandi glandibus hastisque fodiebantur: nec ullam in sinus partem defigi visus poterat, ubi non tristis mortuorum aut morientium facies occurreret. Non multum Hemskerkio supervixerat Avilas, maritimi imperii vetus, quippe Iohanni quondam Austriaco in Naupacteum prælium comes. Inter chartas ejus Philippi mandata reperiebantur atrocia non in Batavos modo, sed in omnes qui Batavis commodi re aliqua fuissent. Galli, quorum arreptas naves Hispanus fuga deseruerat, receptum ad victores tutum habuere. Servati & captivi, qui rara felicitate, missum a centurione Hispano militem qui ipsos trucidaret, globo interceptum, mox alterum eadem mandata exsecuturum simili letho periisse, postremo vincula sua incidente telo dirupta memorabant. Quieta post prælium nocte, mane sequenti apparuit Prætoriam Hispanorum, quam Batavi cœpisse satis habentes custodire neglexerant, integram fluitare, paucis vectoribus, qui grassante victoris ira in latebras abditi, inde prorepserant, sed his in oppidum elapsis, Calpetani ultro navem, ne præda hostium fieret, incendunt. Biduum ipsum Batava classis prælii in loco mansit ostentui quam usui habens victoriam. Cernebantur armati per littus discurrere: contra collectis sarcinis

cinis fugam struere oppidani. Pavorem cuncta præferebant: similes nuntii Gadibus afferebantur: magna Hemskerkio, si vixisset, audendi materia. Nunc sua cum ipso consilia conciderant. Tituanum, urbs Mauritaniæ haud vetus ad montis Atlantis radices mari fretum extra incumbens, Turcæ paret. Huc se Batavi recipiunt navium reparandarum, ægrorumque causa, quos habebant sexaginta, centum fere aliis in prælio desideratis. Præfectus urbis Hispano infensæ excepit multa cum gratulatione victores, donisque percoluit. Etiam pedestre auxilium offerebat, si Septum, ejusdem oræ oppidum, sed interius paulo situm possessumque Hispano, adoriri placeret. Verum illi prædæ quam belli cupidiores, ita comparant inter se, ut pars maxima Lusitaniæ littus legeret, Azores alii, rursum alii Fortunatas peterent insulas, quidam & Antabrum circa promontorium vagarentur. Naves duæ, ex his quæ commeatus tulerant, missæ in Hollandiam, quæ saucios ipsumque Hemskerkii corpus unguentis medicatum perferrent. Prælii ad Calpen quod VII Calendas Maii commissum est nondum fama ad Batavos venerat, dubium an citis nuntiis ex Hispania in Brabantiam perlata, cum Naia Hagæ tum agens v. Eidus Maii conventum petit, Ordinibusque exponit, nuper se ipsis postulantibus, cum ejus rei mandata haberet nulla, pollicitum curaturos archiduces ut sua pacta rex Hispaniæ rata haberet. Archiduces cum defugere auctoritatem possent, pacis studio, idem pollicendo, fidem ipsius liberasse. Æquum nunc ut sicut illi principes optima fide nihil omitterent, quod ad sarciendam con-

cor-

cordiam faceret, ita vicissim Ordines cuncta huic instituto adversantia amoverent, revocarentque classem, quam infestandæ Hispaniæ miserant. Orabat præterea explicari clarioribus verbis, quæ de non ponendis castris, invadendisque regionibus obscurius nuper convenissent. Ac quando intra calendas Septembres evenire multa possent, quæ archiducum nomine nuntianda Ordinibus forent, fidei publicæ codicillos poscebat, queis tutus ultro citroque commearet. Iam negotii quod in manibus erat magnitudo cunctorum animos adverterat. Ac missi, qui concilio adessent, cujusque nationis præcipui adventabant: eoque difficilius ac tardius consultabatur. Imprimis de revocanda classe dubitatum, nonnullis jam rei ad Calpen bene gestæ rumoribus. Erant qui insistendum dicerent fortunæ faventi, nec, nisi inter pugnandum, audiendos de pace sermones. Alii non verbis modo, sed reipsa ostendendum, non alienos sibi animos a vera pace, quæ, si non coalesceret, patitura tunc quoque maria, concordesque omnes resumturos arma, non veterum modo injuriarum, sed & illusæ pacis ultricia. Fermeque evenit, ut & qui otium cuperent Hispanum præstando securiorem, & qui id ipsum nollent, dum metum hosti, & quærendæ pacis causas intendunt, sua ipsi consilia frustrarentur. Inter hæc e Gallia legati adveniunt: princeps erat Petrus Ianinus, pars quondam magna Lotharingici fœderis, sed cum duce Meduanio in obsequium Regis transgressus, ex eo claris fidei nec minoribus prudentiæ experimentis rerum maximarum minister, & consilii auctoritate inter primos habebatur,

batur, super rerum tractandarum peritiam legumque cognitionem incoctum cunctis bonis artibus ingenium. Vultus autem sermonisque adeo potens, ut cum maxime abderet sensus apertissimus videretur. Huic aderant Buzenvalius, apud Ordines regius antehac orator, & qui jussus erat hanc in dignitatem Buzenvalio succedere, Elias Placius Russiacus. Indignius rex ferebat, ita paucis consciis se inconsulto jacta ejus rei fundamenta, quam, nisi se arbitro, incipi non debuisse pro sua magnitudine, suisque in Batavos beneficiis judicabat. Legati igitur dato ipsis consilio multa de Regis in hanc rempublicam meritis præfati, statim ad querelas transeunt, primum graviter in illos invecti, qui Regem cupiti in ipsos imperii suspicione perstrinxerant. Deinde quod cum hoste colloquiis hucusque se immersissent, clam Regem, factum id quoque minus grate. Illum tamen quam non morose amicitias exerceat nunc quoque ostendere, missa in hoc legatione ut aut arma retinentibus auxilio se futurum demonstret, aut si pax placeat, auctoritate sua, æquam in præsens, in posterum stabilem reddat. Lecti e Fœderatorum conventu qui legatis coram ærarii vires pacisque rationes expenderent. Ac ne Galli auctoritas alios Batavis necessarios offenderet, placuit & reges Britanniæ ac Daniæ, tum Palatinum ac Brandeburgicum principes interpellari, ut res ambiguas suis quoque consiliis adjuvarent. Super Naiæ postulatis diu altercato, vicit sententia ut revocaretur ab Hispania Classis, simul Philippus archiducum pacta firmasset: interim nec novæ illuc naves, nec commeatus mitterentur. Vicino autem pela-

go

go quod Freto Morinorum clauditur jam tunc arma quiescerent, hac tamen lege ut Flandriæ portubus exire nonnisi piscatores permitterentur. Acceptis autem Philippi tabulis, vacaret insuper bello quicquid Oceani Galliam Hispaniamque præfluit Gadium tenus, & a Gadibus omne internum mare. Sed & terrestri otio propius consultum. Et Fœderati securitatem suam claris terminis Amasio, Vidro, Isala, Rheno, Vahali & infra Graviam Mosa magnisque ostiis sepsere. Archiducum ex parte amnes obscuriores Demmera & Geta Brabantiæ, Leia ac Manda Flandriæ limites facti. Vltra jacentia permissa bello, exceptis duntaxat urbibus castellisque: sic tamen ut milites ipsos inter se tam mari quam terra nulli fines tuerentur. Priusquam discederet Naia, quam non frustra in Batavis moras necteret apparuit. Hagæ illi manere nondum concessum, occupatis haud inani suspicione Ordinum animis. Assignato Delphis hospitio, ingressus exitusque observabantur. Cujus ille consilii rationem facto suo comprobavit. Quippe Cornelium Arsenium Ordinum scribam arcanum ad colloquium invitat. Ille, quod res erat futurum præsagiens, principem Mauritium adit, jubeturque, si quid magni muneris offeratur, accipere, detegendis hostium insidiis. Vbi convenere, monachus facunde gratias agere, quod ipso adjutore pax initia habuisset. Nam cum primum in Batavos Naia venerat, sequestre Crausio qui Arsenium sanguine attingebat, primos apud illum invenerat aditus. Addit inde, haud sibi ignarum, quantum hoc facto Arsenius periculum adiisset, si res non ex voto utriusque

utriusque eveniſſet, invido ſemper ac ſuſpicace plurium imperio. Cupidum hunc Belgicæ concordiæ animum diligere ac grate æſtimare archiduces, daturosque olim majora, nunc domum ipſi reddere, quam Bruxellæ habuiſſet. Marchionem Spinolam eorumdem votorum participem, ſi aut pax, aut novem annis induciæ conveniſſent, quinquaginta ipſi ſcutatorum millia polliceri. Horum millia quindecim ubi vellet repræſentaturum, aderatque manu ipſius Spinolæ ſignata cautio. Suo deinde Naia nomine uxori Arſenii donabat lapidem adamantem non vulgaris pretii. Arſenius de dono gratias agens, quam etiam ſibi ex urbis Bruxellæ, quo tempore dedita erat, pactione deberi exiſtimaret, cætera aliquamdiu recuſans, ut fidei ſuæ gravia, tandem & gemmam & ſyngrapham accipit, remque principi & principe auctore procerum paucis renuntiat. Princeps ad tempus rem clam habendam ratus, munerum cuſtodiam abnuebat. Mox de recipiendis quindecim millibus ſollicitatus, novis Naiæ literis Arſenius, verensque ne anceps arcanum in peius erumperet, omnem rei ordinem concilio pandit. Viſum Patribus chartam ſimul atque adamantem apud communis ærarii præfectum Georgium Debiæum notæ fidei virum ſervari. Nec tamen plebis odium vitavit Arſenius, quæ ſiniſterius acceptum rumorem interpretando accendebat, ita ut neceſſarium crediderit ſævienti famæ libello occurrere. Sub hoc tempus pervenit Amſtellodamum Hemskerkii corpus, multa gratulatione nec minore luctu exceptum: quia idem victoriæ auctor, ita magnum amiſſus patriæ damnum credebatur.

tur. Funus ac monumentum primo omnium publicitus data, cum inscriptione quæ res ipsi patratas magno verborum honore testaretur. Ad Regem Britanniarum, cupientem rei Batavæ statum propius noscere, missi Iohannes Berkius magistratuum Dordrechtanorum adsessor, & Iacobus Maleræus Zelandiæ in conventu principem obtinens locum, præsentes ipsi reipublicæ vires oneraque exponunt, & quantum ærario deesse princeps ac Senatus judicassent ut bellum bona cum spe gereretur. Excepti comiter, promisitque Iacobus rem sociorum sibi curæ fore. Satis hic intelligebat Batavorum armis suam quietem ac maxime Hiberniam defendi. Sed haud minus videbat quam non idoneus esset belli suasor, qui pecuniam cujus id bellum maxime egebat, nec contulerat antehac, nec habebat unde conferret. Missi ab eo haud multo post Hagam venere Ricardus Spenserus, memorata Anglicis Annalibus domo, & Rudolfus Winwodus tum Britannia rediens, alioquin perpetuus apud Ordines regis sui legatus. Spinola interim datis ad Ordines literis, firmata regi Hispano archiducum pacta memorat: commeatum Ludovico Verreikio poscit, Alberti scribæ, qui instrumentum ferret, aliaque ad rem facientia exponeret. Sed is ubi venit, apparuere Hispanicæ artes. Non enim justi fœderis in morem intexta pactorum verba auctoritate regia muniebantur, sed chartæ vulgares Gallico sermone, quo & Belgarum principes usi soliti, octavo Maii ipsisque Iunii Calendis conventa præferebant, quæ subscriptione sua Rex & quidem ejusmodi, qua ad subditos uti solebat, hacte-

nus

nus firmabat, ut ratam fore armorum intermissionem promitteret, Albertum atque Isabellam principes dominosque Belgicæ appellans, nullo interim verbo, quo uti postulatum, libertatem Ordinum & ipse agnosceret. Quin in ipsa priore Alberti pactione, omissæ erant voces quibus libertas affirmabatur. Scriptoris incuriam vocabat Verreikius, ridiculo colore. Objectum id sibi cum Bruxellam significasset, nihil archiduces, tantum Iohannes Ricardotus interioris consilii princeps respondit, non recte captari verba, cum nullam pactorum partem rejiciens Philippus cuncta probasse censeri deberet. Ac quanquam testari possent Archiduces cuncta sibi quæ promisissent, impleta, quo magis tamen ipsorum benignitas spectaretur, in Hispaniam missuros, emendandis quæ arguebantur: dum ne differrent Ordines classem ab Hispania tollere, ne qui pacem cordi esse profiterentur, dicta factis refellerent. Hic vero nova Fœderatorum certamina, multis indignantibus, palam se illudi ab Hispano, qui libertatem velandis insidiis ostentasset tantum, at nunc fraudium manifestus arma ipsis excutere id unum moliretur. Et audiebatur hostis tum in Hispania tum in Flandria classem parare, incertum quo erupturam. Aderant his Galliæ legati, paci etiam tunc infestiores, qui compertum sibi prædicabant Hispani ingenium, officiosi nunquam, nisi dum malo cogeretur. Sed vix integrum sibi fecerant hac super re consultare, qui jam ante receperant nec commeatus se nec subsidia missuros classi, cui hoc ipso, quovis imperio fortior redeundi necessitas imponebatur. Igitur huc ventum est, ut Ordinum nomine

Olden-

Oldenbarneveldius responderet, non congruere promissis allatas ex Hispania paginas. Itaque Ordines aliter verba concepisse Latino Gallicoque sermone, quæ imitanda regi essent intra sesquimestre tempus, si ultra colloquium speraret, simul exemplum tradebat. Et quoniam mora inde accidisset, prorogandum Ordinibus deliberandi spatium post novæ confirmationis tabulas, quantum ab præsenti tempore ad Calendas Septembres interesset. Datum tamen honori archiducum, quibus invitis peccatum ista in parte viderent, ut classis revocaretur, & ne post sesquimensem ex eo die capta in prædam cederent. Regis tamen literas servaturos sese, dum meliores afferrentur, in hoc duntaxat, ut de armorum vacatione constaret. Neque interim, inquit, mirari satis possumus, si ex fide res agitur, quo largitiones istæ pertineant. En adamas, en torques, en Spinolæ manus, (& singula proferebantur.) hæc adeo in donantibus non suspecta esse non possunt, ut etiam qui jussu publico accepere, immerita apud populum invidia laborent. Ne quid erretis, non hic ut in regnis duo tresve cuncta pro nutu versant, cætera servientium turba est. Vicibus regimus regimurque. Et hoc tantum concilium, hic senatus si non satis munita adversum donationes vestras videntur, numerum augebimus. Refer ad dominum dona, quæ nec pro pace dare opus est, & summum sit nefas accipere contra libertatem. Deprehensus inopinato Verreikius quod diceret non habuit, nisi si quid tale factum, archiducum injussu contigisse. nec mirum adeo, si monachi, avarum imprimis hominum genus, alios ex se æstimarent. Iam præfinitum sesquimensis tem-

pus exierat, & avocata erat ab Hispania classis, cum impetrato commeatu pariter adsunt Naia ac Verreikius, atque aliud ex Hispania scriptum proferunt. Verba ferme ut concepta Ordinibus fuerant. Hoc intererat, quod quo loco paratum se profitebatur ut cum liberis populis agere, in quos nihil sibi vindicaret, addebat Philippus, id se asserere tum implendæ Archiducum fidei, tum muniendo pacis aut longarum induciarum fœderi, de quo ubi convenisset, cætera, quæ ad ejus sanctionem desiderari possent, abunde præstiturum. Agendum autem eo in fœdere, tum de aliis partium postulatis, tum de religionis negotio. Quod ni coiisset, tum nihilo per scriptum istud deterius jus suum fore, sed cuncta partibus integra mansura. Curiosiores notabant rem tantam non saltem ad diuturnitatem membrana dignatam, sed papyro commissam satis indiligenter. Nec subscriptum ut ad æquales, Philippi nomen, sed Regis, qui mos ipsi ad subditos. Prior Naia odium, quod præsentiebat, verbis mollire aggreditur, narrans semet, ut cui optime cognita & archiducum & Ordinum in pacem voluntas, ivisse in Hispaniam, & quo res partium in loco, quam necessaria Belgis quies, docuisse regem. Ibi rem in consilium missam, quo firmiora & diuturniora essent quæ agerentur: nec rex tantum, qui mortalis, sed regnum ipsum, quod immortale, pactis illigaretur. Testari se optima fide, cupidum pacis regem, ire ad eam recta ac simplici via: ideo mentem suam clare scripto explicasse, abditurum sensus si fallere voluisset. Post hunc Verrekius, multum laudata Archiducum fide, quod non Latine aut Gallice, sed Hispanice concepta
essent

essent a Philippo verba excusabat. hoc illum sermone Principes Christianos, hoc populos liberos affari, nec æquum sibi hanc eripi libertatem, qui Ordinibus, qua vellent lingua loquentibus, credidisset. Incipiebant magis magisque inter Fœderatos exardescere diversa sentientium studia, suspectante colloquia principe, Zelandis quoque & nonnullis Hollandiæ urbibus uberiorem bello questum, quam pace sperantibus. Igitur etiam sedatis animis & idem volentibus displicitura tanto infestius excipiebatur. Quippe libertatis confessionem, quo solo pretio occupati audire cœpissent periculosos de pace sermones, deduci in irritum, parumque id visum, ni Romanensium quoque factio, spe hostilis beneficii a republica avelleretur. Naia tamen & Verreikius monstrato quid in Hispanico scripto Ordines desiderarent, aperte professi sunt frustra futuros, si aliud exspectarent: in ipso pacis aut induciarum fœdere, si quid obscuri subesset, clarius explicandum. Tantum illis fiduciæ accesserat, perspecto magnam Fœderatorum partem belli pertæsam: nec dubium Hispano quin pacisci cum singulis quam cum universis mallet. Ordines, capto principis, Galliæque & Britanniæ legatorum consilio, tandem in hanc sententiam conveniunt, ut archiducum legatis edicerent, non respondere pollicitis allatas ex Hispania literas. Postrema quin adeo verba eam videri interpretationem accipere, ut prius concessa per obliquum eliderent. Liberos quippe se populos, & in quos nullum imperium Philippus, nullum archiduces vindicarent, internæ quieti sponte sua consulturos, nec in rebus suis aliena passuros arbitria. Ne ultra in colloquia pene-

trarent præbitam forte occasionem. Se tamen id daturos speratæ concordiæ, ut nationis cujusque concilio de literis ac re tota judicium deferrent, testati prius, nihil se libertati suæ inimicum admittere. Quid visum ipsis esset, post sesquimestre tempus scituros archiduces, ut, si pacis rationes audiri placeret, decimum tum intra diem legati ipsorum, quales ipsi se missuros promiserant, Hagam adventarent, ubi & suos legatos adfore, hac sane fiducia, neque regem, neque archiduces ullam laturos conditionem, quæ ad ordinandas intus Fœderatorum res pertineret. Hagam autem Ordines conventui destinabant, ne regum legatis migrare indecorum foret, simul quia in multos sparsa potestate rectius cuncta domi consultabantur. Cum dubitarent Naia & Verreikius an hoc accepto responso regis literas penes Ordines relinquerent, an secum reportarent, Ordinibus præ se ferentibus haud multum se curare utrum fieret, profectus Bruxellam Naia, renuntiavit mansurum scriptum penes ipsos dum faterentur data syngrapha id sibi acceptum, eoque dato archiducum fidem liberatam: reddituros denique ni fœdus coiisset. Quæ cum Fœderatis repudiarentur, consultis iterum archiducibus, Naia sine ullo stipulatu mox literas tradidit. Ad singulos populorum conventus deliberatione perlata, dubitarunt haud pauci insidiosum hostem intra ipsum imperii sinum excipere, quid aliud quam explorandis viribus animisque, & si quid usquam pretio aut armis pervium? Metuebant quoque ne qui inter ipsos pacem cuperent, velut in præceps delati, ad iniquiora conditionum sensim prolaberentur. Igitur ubi in concilium commu-

ne legati rediere, primum omnium mutuo se fœdere cuncti obstringunt, velle sese si ad pacta veniretur, primo capite stabiliri libertatem verbis id ipsum aperte testantibus, quæque adhibitis in consilium regum legatis sufficere crederentur. Neque ullas se conditiones de sacris profanisque rebus admissuros, quæ libertati fraudem facerent. Contra si hostis pertenderet, monstraturos se humano generi, penes illum stare quominus pax coalesceret, collatisque viribus, & invocata faventium principum ope, resumturos arma, quibus eventum prosperum causæ justitia sponderet. Mauritius ac Zelandi ultra volebant ipsa verba libertatem sancientia jam tum concipi, mittique ad Albertum, ut ni placerent, colloquio absisteret. Durior aliis visa hæc sententia, quibus, audiri hostem placuit. Iam novus instabat annus, eoque ineunte, exstiturum erat tempus quo armis supersederi convenerat. nec prorogari diem Archiduces poscebant, exspectantes ut ipsi rogarentur. Quare scribunt Ordines se fretos archiducum pollicitis, hoc animo quem nuper Naiæ ac Verreikio promisissent, colloquium exspectare. Septem se aut octo suorum huic rei præposituros, si totidem ipsis aut pauciores mittere placeret, & tales quidem quales se missuros jampridem receperant, cum mandato tum suo Archiducum, tum Philippi regis nomine conficiendi celeriter negotii. Dispicerent etiam num e re judicarent armorum vacationi mensem unum, aut sesqui superaddere. Sibi quidem id placere, dum ipsis idem videretur. Quod legatos Ordines tales esse volebant, quales futuros archiduces receperant, id hunc habebat sen-

sensum, ut Belgæ mitterentur. Namque id primæ archiducum literæ, quibus invitati ad pacem Ordines, clare continebant. Nec parum Batavorum intererat pacis rationes secum expendi a consanguineæ gentis primoribus, quibus & minus fallaciæ, & communia secum vota, si non pro libertate, at contra externam dominationem. Tanto acrius archiduces alio tendebant. atque ipso ab initio rem omnem clam habuerant Belgarum proceres, donec in ipsos pariter vulgumque erumperet. Ac Naia nuper & Verreikius Hagæ cum essent, jacto sermone percunctati fuerant num passuri essent Ordines alienigenas legatos, quando non minus Hispani quam Archiducum res ageretur. Verum tunc nihil impetraverant. Hoc vero tempore Batavorum rectores, qui paci studebant, cum aut conjectarent aut secreto rescivissent futurum ut ipse belli dux Spinola & senator Hispanus mitterentur, quorum Spinolam privatis quoque de causis in pacem propendere cognoverant, neque usui judicassent factis ad concilium verbis turbare suspicaces animos, dant operam ut ad Naiam & Verreikium scriberentur Ordinum literæ, quibus ipsos rogarent, ut se de numero ac nominibus legatorum certos facerent, quo commeatui idonea curarentur. His literis injecta schedula, non sane quasi alicujus momenti res ageretur, significans quod ipsi postulassent unumve, aut & alterum extra indigenas adhibere legationi liceret, ea in re placuisse archiducibus morem geri: nec intercedere Ordines quominus Hispanus aliquis, non tamen e præcipuis militiæ præfectis, ad colloquium veniret. In ambiguum

verba

verba implicabantur, ut Batavis videretur unus duntaxat peregrinus admitti, archiduces ita interpretari possent ne duos quidem prohiberi, ac ne ipsum quidem belli ducem, qui Hispanus non esset. Indigenarum quoque appellatio produci ad Burgundos poterat, Belgis adsitos & principatu indivulsos, ne Ricardotus excluderetur, quem consiliis & longo usu aulæ illius primum hoc tanto negotio haud abfore satis apparebat. Rediere e Dania Iacobus Boulesius Amstelodamensis, Nicolaus Iacobus Simonides Hornanus, Iacobus Magnus Middelburgensis, missi illuc qui Regem salutarent, consiliaque ejus exposcerent. Nec multo post adsunt Daniæ legati Iacobus Vlfeldius, clari generis ac prudentiæ senator, & Ionas Charisius. Venit & a Brandeburgico principe Hieronymus Discua, & mox a Palatino Hippolytus a Collibus, clarum libris editis, obitisque legationibus nomen. At Rudolfus Imperator literas misit inscriptas ad Hollandiæ Zelandiæque & sociarum nationum Ordines, queis labores sibi patrique susceptos audiendis ipsorum querelis & quieti procurandæ commemorabat. Iam vero differri rumoribus paci ipsos cum Philippo rege atque Alberto imminere, sed velle imprimis rempublicam suam liberam pronuntiari: mirari nihil se tanta de re monitum, cum Belgica omnis imperii Germani feudum esset & portio. Viderent ergo ne quid suo injussu inchoarent quod feudi legibus prohiberetur. Visum est Ordinibus respondere nunquam id sibi cogitatum, aut Albertum fratri, aut cognato Philippum sua consilia celasse. Se alioqui non commissuros fuisse

ut ignarum incepti Cæsarem paterentur. Haud immemores se questuum, quos iniquissimo dominatu oppressi ad imperatorem & conventus Germaniæ pertulissent, priusquam Mathias causam, regimenque susciperet, & postquam idem ille Belgica excesserat. Sed nullas inde venisse suppetias, ne id quidem oblitos. Sane mox Coloniæ in urbe coram imperii legatis de pace disceptatum. Sed cum hanc ipsam occasionem belli acrius gerendi hostis arriperet, coactos se morbo aliter insanabili supremum quærere remedium, ut decreto publico plurimarum nationum principatum Philippo, quem juratis sub legibus acceperat, easdem ob leges multis modis violatas abdicerent. Ex eo de libertate sua jure parta, armis defensa, ne regibus quidem dubitatum. Sanguis & belli mala quam sibi displicerent sæpius se & imperatori, & his quæ avulsæ a fœdere nationes Alberto regerentur, testatos, addito tamen semper, nullum se exitum sperare, nisi præsentem statum retinente republica. Atque huc tandem Albertum, huc & Philippum devenisse, ut intactam relinquerent libertatem. quod utriusque literis doceri, quarum exempla transmittebantur. Nunc confidere sese, futurum, ut Cæsar Germaniaque omnis pro vetere in ipsos benevolentia faveant tam piis exuendi belli conatibus. De feudo silebatur, quia & refellere odiosum, & fateri inglorium. Nec minus Philippus & Albertus, ad quos paria de suo jure imperator scripserat, responso nihil se moliri quo jus cujusquam deterius fieret, juris disputationem silentio transmiserant. Certe Geldriam utcunque Egmundani invitis imperatoribus diu tenuere, veteres principes in fide ac clientela imperii

imperii habuere, qui tutores primum, dein comites, mox duces appellabantur. Trajectinos quoque pontifices, qui & Transisalanam rexerant, quibusque in profanæ ditionis jura Carolus Quintus successit, sacramentum Cæsaribus dixisse in comperto erat. At Frisii cum Translavicanis levibus tantum tributis & armorum ope Francos primum,inde Germanos imperatores venerati,de cætero libertatem tenuere,quam & concessam sibi a Carolo Magno prædicant, firmatam ab aliis sæpius ac postremum a Sigismundo constat, septingentosque per annos mansisse mixtum ex primoribus & populo regimen, lecto interdum uno qui potestatis vocabulo vim principis perpetuam, aut præscriptum ad tempus exerceret. Conatum inde Maximilianum Cæsarem præfectos imponere Saxonum e gente, sed hos ipsos, lacerata quanquam factionibus republica, integram possessionem adipisci nequiisse,donec fessi certamine jus suum in Carolum Quintum Belgico-germaniæ principem transcriberent.Hollandiæ,cui Zelandia adhæsit, Carolus Calvus Francorum rex dedisse principem creditur, sive illi stirps Aquitana, sive indigenæ nobilitatis præcipuus fuit. Sed hujus famæ auctores tabulæ Diderico imperium ac jus concedunt hæreditarium, nulla feudalis nexus mentione: idque in ea tantum, quæ Ecclesiæ Egmondensis fuerant, pravo ejus sæculi more de rebus sacratis principes ditandi. Scisso mox in Galliam Germaniamque imperio,circa Rhenum Germani prævaluere. Sed diploma exstat Othonis tertii, quod comiti Hollandiæ, quæ beneficiario usu tenuerat, jure mancipii habere concedit. Bella mox imperatores inter & co-

mites, postulantes negantesque obsequium. Fuere tamen principes qui affectandis Germaniæ studiis vasallos se imperii dixere, sed liberos, & præter reverentiam nihil debentes. Quos inter Wilhelmus fuit factus ipse Cæsar. Nec mutavere Boioari, nati quippe imperatoribus, sed Burgundi, & post hos Austriaci sacramentum abnuere, repetentes ex antiquo libertatem, seu Fridericus Imperator Philippo Burgundo jus omne imperii remiserat. Maximilianus Austriacus Friderici filius, non princeps, sed pater tutorque principis, & adversum cives vi externa nitens, Hollandiam aliosque Burgundicæ ditionis populos in corpus imperii asscripsit: sed Ordines acriter restitere, ortorumque tunc motuum hoc etiam inter causas fuit. Carolo autem quinto imperium affectanti, cum Gallum vellet ut externum repellere, objectum Germanis ab ipsis nihil magis Belgas ad Teutiscum imperium quam Gallos pertinere. non conferri tributa, non pareri legibus, non judicia agnosci. Sed ille ut acriter cupitum honorem consequeretur, promisit facturum se ut certo fœdere Belgæ Germanis coalescerent, præstititque mox hactenus, ut auditis, quæ pro jure Germaniæ aut libertate Belgarum afferri poterant, Geldriam duntaxat & Trajectum feuda esse fateretur: velletque nihilominus in posterum cætera quoque Batavorum Belgarumque unam pariter efficere imperii Germanici partem, non ut judicia legesque acciperet, sed ut conferret ad publicas necessitates quantum duo principes Electores, ac vicissim in tutela esset Germaniæ, jusque haberet suffragii in conventibus, integra de cætero libertate. Hoc ex fœdere Batavi Philippi principatu

adver-

adversum Hispanorum injurias opem Germaniæ invocarunt; & Bredano colloquio ab Arausionensi dictum Hollandiam & Zelandiam ad imperium Germanicum pertinere captandæ ejus gentis gratiæ, pernegantibus id Philippi legatis. Sed coacti, nullis inde auxiliis, sibimet præsidio esse, eo ex tempore aliena & ipsi onera detractant. Neque novum fœdera hunc in modum dirimi, cum Europa fere omnis Byzantinis se imperatoribus adversum barbaros indefensa, subduxerit: & civitatum Italiæ libertas contra imperatores eodem jure nitatur. Sed nostrum non est longius ista prosequi, quos institutæ scriptionis ordo dudum revocat. Igitur postquam parta armis modum posuerant, non omisere toto anno milites, qua licebat, ultimum bellandi tempus invadere. Paucos Albertus equites Lingam ire jusserat, onustos stipendio. Forte hos in itinere, agro Benthemensi deprehendit validior Batavus: & cum se Steinfurtum intra oppidum recepissent, quidam insequentium una penetraverant, alios oppidani clausis portis arcebant. Conferebantur intra portas manus inter captandæ & retinendæ pecuniæ avidos. Ii qui extra erant, ni portæ tam ipsis quam hostibus paterent, impetum minabantur. Tum ad proximas sociorum urbes mittunt quisque auxilia rogatum. Levique initio ingens prælium instabat. Sed oppidi cives veriti ne ipsi fierent accessio victoriæ, persuasere utrisque, potius quam incerto eventu in solam auri spem concurreretur, acciperent tria Albertinorum millia Batavi, prædamque dimitterent. Captus ab Hispano Sidnisquius Graviæ præfectus dum justo securius Mosam devehitur: occisusque Warnerus Duboisius, juri-

dicus militaris, Tilano in agro, dum curru fertur, & circumfuso hosti dedere se pertinacius negat. Bellantium utrique pactorum fiducia partem externi militis dimisere: prudenter Ordines: archiduces etiam necessario. Nam seditiones imminebant undique erupturæ, ni novos sumtus temporaria quiete redemissent. Ne sic quidem vitaverant malum, multis militum per agros gravi colonorum damno grassantibus: & quibus Diestæ sedes data, si stipendia differrentur, admissis aliis suum se numerum aucturos minabantur. Mox ex Hispania nonnihil pecuniæ venit: aliquid & Belgarum populi contulere. Hinc Diestanis stipendium, simulque venia data est, diditique centuriatim varias in urbes. Sic fracta consentientium vi archiduces, quod ab hoste vacabat tempus impendunt muniendæ per exemplum severius disciplinæ auctore talium Didaco Iuarra ex Hispania misso, qui ærario militiæque prospiceret. Narrant igitur edicto Diestanæ seditionis flagitia, in publicum noxas, quorum datam quidem veniam, sed non ideo invitis retinendum militem. Omnes igitur ejus culpæ participes intra diem noctemque unam jubent excedere, nec unquam in posterum pedem inferre aut archiducum, aut Hispani in terras. Manentibus redeuntibusve proposita capitis pœna, & ingens præmium exsequenti. Prudentiores judicabant non ejusdem esse temporis fidem suam prædicare suspicaci Batavo, & tam callida interpretatione promissa militi, utcunque merito, eludere. Fraudari posteritatem non decet, raro Hollandicæ opulentiæ & adversum naturam obluctantis ingenii exemplo. Nam privati aliquot Bamestram lacum

Pur-

Purmerendæ adsitum septem horarum ambitu demerso in sex pedes fundo, exhaurire machinis quas venti versarent, & contra externam aquarum vim munire aggeribus annixi sunt & præstitere. Sane & olim Batavorum insulæ pleraque humili situ nisi improbo labore atque industria emergere non potuerunt. Nec cessavit se vindicare Oceanus oppidis agrisque per illuviem quondam obrutis, & verso fluminum cursu non alibi tantæ aquarum & terræ vices. Ex India Sibrandus Warvix rediit navibus duabus, quas Cygnea in insula (Mauritianam Batavi vocant) refecerat, nudo desertoque in solo positis cudenda ad ferramenta incudibus. Tredecim aliæ illuc remissæ duce Petro Verhœvio, qui comes nuper Hemskerkio & pars magna ad Calpen victoriæ. Trans Amasium princeps Enno post captam Spinolæ Lingam minus vereri Fœderatorum vim credebatur. Nec ita dudum ferocius legatis responderat. Rapuere tempus Emdani, multa pariter accusantes, quod urbano præsidio stipendium aliaque sustentandis oneribus ad ærarii curatores deferri obliquis artibus prohiberet, quod nullo concilii decreto tributa solus indiceret. quod Hispanum militem impune grassari per agros populabundum pateretur. Sed atrocissimum crimen, quod profectis in Hispaniam nautis non uniusmodi literas dedisset, sed ut quemque suarum partium, aut pro patria stare cognoverat. unde qui capti essent ac crudeliter habiti (erantque non pauci) eos tacito Principis fœdere proditos arguebant. Fœderati proceres, cum & Christophorum & Iohannem Ennonis fratres in Transamasiano solo morari cognovissent, tuendis

Emdæ suburbjis militem misere : & ad Ennonem non legatos ultra, sed tubicinem cum literis, quibus octavum intra diem, quæ contra pacta fecerat demere jubebatur, dareque operam liberandis in Hispania captivis : ni faceret, invitos se ad arma & ipsi dolitura cogi testabantur. Ille in Britanniam misit, ambitum Regis gratiam, cui sperabat probari facile posse qualemcumque principis adversus subditos causam. Sed & Ordinibus per legatos se purgabat : præsertim de nautarum malis, quæ nulla sua perfidia accidisse, sed postquam Batavicum præsidium Emda acceperat, cunctos inde venientes in Hispania pro hostibus haberi. Ordines utrosque ad pacem monitos ita in præsens dimisere. Audita & Caroli Sueonum jam regis legatio, concessumque illi ut militem Batavorum per urbes conscriberet. Nam acrius bello instabat Livonas infestans, dum Sigismundus nova domi rebellione atteritur. Hos præter & resurgentes Pannoniæ motus, quieta aut sine armis Europæ cætera. Venetos Pontifici Gallus conciliaverat, his legibus, ut nova in sacerdotes jura quiescerent : qui ob crimen capti fuerant, Pontifici traderentur. Ita Pontifex sacrorum interdictionem sustulit, quique hæc ob dissidia exierant, in urbem rediere. Solos Iesuitas recipere Veneti pernegabant. Fidelem patriæ operam navaverat consilio scriptisque Paulus Servita, in hunc rebus jam compositis immissi percussores, inflictis vulneribus parum ab cæde absfuerant, ipsisque & qui eos emercati fuerant, Pontificius ager perfugium fuit. Senatus in tutela esse publica Paulum pronuntiavit, & si quos facinoris reos tradidisset,

ne-

necasset ve, vim pecuniæ promisit, ac quo magis alliceret, jus quos vel.ent duos alia ob crimina extorres domum revocandi. Fontano Mediolanensium præsidi cum Rhætis de finibus erat controversia, quam ille non coram a:bitris, ne bello quidem indicto persequi statuerat, sed vi inopina, conscriptas Venetico motu copias in id retinens. Advertit Rhætos detecta consciorumque supplicio expiata proditio. Sed aperta in arma spectantes Gallus & Veneti composuere. In Germania urbem Danubiwerdam, Istro adsitam, ob tumultum in sacerdotes & sacra Romanensia proscriptam ab imperatore dux Boioarus, proavorum simul jura repetens, armis suam sub ditionem traxerat. Protestantes Germani quod antevertere neglexerant, sero post exitum accusabant, multi inter se conventibus & querelis ad imperatorem, audendo tardiores. Rex Hispaniæ, dum nulla mari hostium arma tuto receptis America atque India classibus, indicto præterea Hispaniæ tributo, in hoc erat totus, ut ingenti se ære alieno paulatim exsolveret, privatæ fidei ut olim vim publicam miscens, creditoribus minuebat usuras, sibi prorogabat diem. Galliam nata mascula proles jam altera in spem longæ pacis evexerat. Apud Britannos adversus nobilium avaritiam agrestium orta coitio in tempore repressa est: veniaque in præsens, in futurum legibus quies munita. Ex Hibernia comites duo Tironus & Tironellus, ille rebellione quondam notissimus, in Galliam primum, mox in Brabantiam profugi, Romanæ religionis studium exsilio suo præscribebant, quod in se injurium Rex Iacobus existimans libello vulgavit; nimium

mium recepto sæculi more sceleribus causam religionis obtendi. Nam quæ sacrorum cura vere barbaris, quibus conjugia ignota, cædes laudatæ, decus summum rapto vivere? Sed illos, qui dignitatem non sanguine aut meritis, sed ipsius aut Elisabetæ beneficio obtinerent, suam ingratam mentem, suæ perfidiæ conscientiam perhorrescere, quod semel condonata iterum ausi, sollicitata ad dissidium provincia, *in Anglorum omnium occidionem conjurassent.* nec defuisse solitæ operæ sacerdotes ac Iesuitas, præcipuos nunc talium concitores. Sed externæ potentiæ imploratis frustra auxiliis, impios conatus, nihil ipsis integrum præter fugam reliquisse.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER SEPTIMVS DECIMVS.

Dventvm differentibus hostium legatis, frigus hujus anni asperrimum & rara inter exempla memorandum in causa, seu pars Hispanici fastus erat exspectari, interim Ordines cum amicis egere, ut quid ab ipsis pace bellove sperandum esset explorarent.

cIↃ IↃ c viii. Gal-

Gallorum insigne in hanc rempublicam studium tunc sane emicuit, haud facile invento, qui factum ipsorum imitaretur. Nam fœdus fecere, daturum regem operam ut juxta pax coiret: ubi coiisset, adversum ejus violatores, qui aut publicas Batavis intulissent injurias, aut privatas interpellati dissimulando fecissent suas, auxilio missurum decem peditum millia. Si rex regnumve Galliæ hostilia paterentur, Ordines aut quinque peditum millia, aut æqualis impendii naves suppeditarent. Si quid ultra alter alteri præstaret, id creditum fieret, finitoque bello rependeretur: neuter nisi volente socio cum hoste pacisceretur. In commerciis Batavi apud Gallos, Galli apud Batavos civibus æquarentur. At Britanni quominus simile fœdus & ipsi facerent, primum veterem movebant controversiam de pannaria negotiatione, quam una apud Anglos societas obtineret, deinde ut ante omnia de veteri Ordinum ære alieno propius secum transigeretur postulabant. Germani, cunctabunda natio, quibus & ab Hesso legatus accessit, præ se ferebant nihil malle principes suos quam super mutuis auxiliis fœdus firmare: sed nullam se accepisse ejus rei certam potestatem. Interim quæ ipsi Ordinibus commendabant, si pax fieret, hæc ferme erant: domus Nassaviæ indemnitati ut consuleretur: resarciret Hispanus quæ Mendosa Germaniæ nocuisset: ne cui Ordinum sub ditione libertas fieret Romanos sacrorum ritus usurpandi: dimittendo militi ea adhiberetur cautio ne quid inde ad vicinos mali difflueret: commeatus onera in posterum cessarent. Ineunte demum Februario mense legati hostium Spinola, Mancicido Hispanus rei mili-

militaris regius scriba, dein Ricardotus, Verreikius, Naia concretas per aquas traha vecti intrant nudam tum sane, nec quæ solet amnium munimenta præferentem Hollandiam. Quaqua transirent ab urbium rectoribus comiter excepti. Paulum Haga aberant, cum obviam illis Mauritius procedit: simul immensa hominum corona, quas spectaculi illius magnitudo exciverat, visuros rem anno ante nemini creditam, ut belli maximi imperatores duo, qui nuper infestas duxissent acies, inermes amplecterentur se mutuo, proque vi armorum & belli artibus unum haberent humanitatis certamen. Transgresso Mauritii in currum Spinola, collatisque sermonibus, magnum uterque virtutis suæ fructum percepere, verum experti hostis de hoste judicium. At postquam distributa ex dignitate hospitia, & pretiosam supellectilem cunctaque parata ostentui explicare dux Italus cœpit, mirum dictu, quantus quotidie hominum ultima ex Hollandia concursus, qui ministeria, qui mensam, qui ipsum spectarent. Multos sane exciverat sola pascendi visus libido, sed fuere & qui Romanæ religionis affectum proderent, jactarentque. Nec ille difficilis se dare adeuntibus, quin & plerosque per interpretem prior affari, pulchrum id ratus, sive & ausus adversum proceres plebis studia sperare. Legatis hostium postulantibus conventus datur solito celebrior, ubi principe senatuque coram, salute peracta, quorsum sint missi aperiunt. Delecti qui seorsim cum ipsis agerent, totius Fœderatorum concilii nomine Wilhelmus Nassavius, & Walravus Brederodius: nationes singulæ singulos. Geldria Cornelium Gentium, Hollandia Iohannem Olden-

denbarneveldium, Zelandia Iacobum Maleræum, Trajectina Nicolaum Berkium, Frisia Gellium Hillaman, Transisalana Iohannem Sloethium, Groningana Abelem Cundertem addidere. Primi dies transiere dum mandata alii aliorum inspiciunt ac refellunt. Rex Philippus codicillis suis archiduces summos Belgicæ principes appellabat: & de libertate agens Fœderatorum repetebat legem, quam & nuper dixerat, ut ita demum valeret, si pax convenisset, qua & de religione & de rebus controversis aliis statueretur. Archiduces suis in literis narrabant verba, queis Philippus rata ipsorum pacta nuper habuerant, postulatis Ordinum congruere, contra sæpe testatis questisque Ordinibus. Præterea, cum Philippus archiducibus potestatem faceret pacem faciendi per se, aut per eos, quos isti negotio delegasset, archiducum mandata jus illud a Philippo acceptum in legatos a se transferri haud exserte satis loquebantur. Quibus objectis Hispanici, cætera comiter excusantes, ne quid in delegationis jure desideraretur propediem se curaturos spondebant. Sed arguebant vicissim, quod novo plane exemplo Ordinum mandata actores a se paci impositos arcanis imperiis alligarent. Responsum est nihil id negotio obstiturum quando adessent Ordines ipsi, qui ut quodque pacis caput convenisset, auctoritatem suam confestim adjicerent. Vtrique enim convenerant, ne semel in universum omnia, sed per partes ea quæ definienda essent proponerentur. Batavi quidem, ut a difficillimis facto initio tentaretur hostium animus, colloquium duntaxat, an pacem cupiissent: Hispanici vero nectendæ moræ, & ut concessa quoties liberet

liberet everterent. Pacem vel inducias obtulerat Hispanus, presso diu arcano quod sero erupit, pacem se æquis conditionibus ferre non posse, inducias posse. Contra Ordines ab initio professi finem se bello, non intermissionem quærere: manifesto scilicet exhaustas Hispaniæ vires tempore revalituras, & posse interim vicina regna in pejus mutari, quæque alia contra inducias disputata mox memorabimus. De pace igitur cœptum agi: fuitque de libertatis Batavicæ confessione primum caput. qua super re inchoatis sermonibus, per nos, inquit Ricardotus, vel regnum esse si libet non intercedimus. rogabat tamen illis ut vocibus pactio fieret quæ regiam dignitatem quam minimum læderent. Fœderati volebant regem & Archiduces suo posterumque nomine, septem nationum & Lingæ ac Tarantiorum imperio, quæque ipsis possidebantur, in perpetuum absistere ita ut nec titulos nec insignia usurparent. Sed hanc, ut ipsi vocabant, contumeliam graviter incusavere Hispanici apud Gallos Britannosque. Indignum id sane, acerbiores sibi istis a populis imponi leges quam reges regibus præscriberent. Teneri Hispano Navarræ regnum: nec tamen veteribus possessoribus extortum nominis honorem. Britannum Galliæ se regem scribere: neque aut hoc Gallum, aut illud Hispanum injuriam interpretari, cum & Hispanus ipse Hierosolymorum regni præter vocabulum nihil habeat. Ad quæ cum Batavici responderent, regna sua majestate defendi: at populis liberis nunquam satis sollicite caveri: nec gravem tantis Austriacæ domus titulis paucarum vocum jacturam, accepere tandem Hispanici conditionem, si modo & cætera

tera

tera convenirent: suspecta prudentibus ista Hispani facilitas: nec immerito jamtum conjectabatur assensisse in speciem populari gratoque omnibus postulato, quia restarent alia quæ concessæ intra verba libertatis vim opesque destruerent, aut non æque Fœderatis communia dissidiis eos implicarent. Procedente colloquio, solemnia illa fœderibus, de ponenda hostilium memoria, de pignerationibus prohibendis, nullum aut leve certamen habuere. Sed simul ad commercia ventum est, edixere Hispanici abstinendum Batavis Indiæ, aliisque longinquis navigatibus ut ante bellum insolitis, eamque præcipuam Philippo cupitæ pacis causam: nec indignam libertatem pro qua id pretium daretur: nullo insuper damno, cum illius in locum Hispanica negotiatio tutior propiorq; succederet, qua manente olim nunquam ipsi Indiam cogitassent. Addebant nec Gallis Verbiniano, nec Anglis Londinensi fœdere concessum adire eas oras, quos Castellani Lusitanique sibi primis repertas longissimo tempore soli usurpassent. Sed refellebant hoc Galliæ Britanniæque legati, dictantes quod jure naturæ liceret, prohibitumque fœdere non esset, permissum merito censeri, eoque se jure uti. Hæc vero adhærescente colloquio, quibus privatus ex India quæstus, aut patria cordi, libellis disserunt, quam iniqua Hispanorum imperia, quanta Batavis contra certandi necessitas, ut queis sterile solum aut paludibus obsitum, in mari opes & gloria, & in validissimum hostem unicæ vires. Nec alendæ turbæ sufficere proxima Oceani. Viginti egregiis navibus Guineam adiri, salarias insulas octoginta, cæteram Americæ oram ferme viginti, Indiam solam quadraginta;

ginta : nec minus octo nautarum millia istis itineribus occupari : quibus victum eripi, aut indici fugam tali fœdere : rem in quovis cive indignam, adversus illos vero fœde ingratam, quorum maxima essent in rempublicam merita. Privata seu publica utilitas spectaretur, notum quo brevi excrevissent Indicani commercii quæstus, & quid in posterum sperari debeat ex quindecim annorum profectu colligi. Restare Cambaiam & Malabares, & Ceilonem & Narsingam, & Coromandelem & Quedam ignota hactenus aut leviter tentata. Iam quid si & Sinæ & obversum alteri Oceano Americæ latus adeantur, & Austrino sub vertice latens adhuc orbis inventorem exspectet Batavum? Contenderentur sane inter se Indicana & Hispaniensis negotiatio, quanquam hæc ne amissa quidem hactenus cum per Gallos Britannosque retineretur. nimirum id recuperari quod eripi semper posset, eripi quod recuperari non posset, dissolutam enim semel societatem nunquam revicturam. Indicanas naves bello habiles, quarum semper aliquæ domi in subitos usus sine sumtu publico publicam esse classem: Hispanicas quid, nisi cum libuisset hostium prædam? Lucrum hic cum hoste dividi: illic & quæstum uberiorem, simulque atteri Hispaniæ divitias, orbis paci nimias. Vt sciatur quid negari Philippo debeat, videndum quid ille acerrime petat, quam petitæ pacis causam fateatur. Pauperis quondam regni dominos Indiæ Americæque debere illud fortunæ fastigium, ex quo nunc reges despiciant. Namque & vicinorum principum causam agi quibus inutiles efficeret Batavos mare amissum. Si æquum spectaretur huc niti hostem, ut inju-

riam

riam facere cum velit possit. Batavos id unum, ne pati cogantur. Si vis aut fas quæreretur, pro se divinas humanasque leges, quæ navigandi mercandique jus ita ut cœlum solumque omnibus ex æquo adjicerent. Si ante bellum navigatum non esset ad Indos, at jus fuisse navigandi, nec ullam valere quamvis longissimam possessionem adversus juris gentium auctoritatem. Qui mare clauderent, qui solis sibi mercatum vindicarent, quid aliud facere quam piratas, quam annonæ flagellatores? Antiquitati visum justa in eos arma esse qui suis portubus quenquam excluderent, quanto magis qui alienis arcerent? Pacem sine commercio, non pacem esse, sed perpetuam sublato se tuendi jure hostilitatem. Iam vero Batavorum intemeratam hactenus fidem non posse insigniori exemplo fœdari, quam si prodant & Hispanorum inclementiæ objiciant, Indorum populos regesque fœderatos. Si pactis stare velit Hispanus, jam tum rem esse transactam, cum liberos Batavos pronuntiavit, & cum convenit, ut possessa quisque retineret. Nam nec liberis præscribi quicquam debere, & inter possessa esse commercium. At magni æstimare Philippum quod imperio cederet, non eo sane quod haberet, nec id donum, sed veri esse confessionem, sine qua spes nulla concordiæ. Pacem illum dare, pacem accipere, nec tam secundis suis rebus ut vendere eam debeat. ni crederet denuo experiretur. Periisse quadraginta annorum sanguinem, frustraq; sumta arma pro libertate & contra Albani illam commerciorum fugatricem decimam, si nunc tanta servitus sponte subeatur, & majoris Mundi partis exsilium imponi sibi ab hoste patiantur, quod

quod a principe nunquam tolerassent. Hæc illi: pauci contra privatum esse negotium quod publicæ paci obstare non deberet. Saltem non nisi maritimarum nationum causam agi, cum belli mala ad omnes pertineant. Postremo ubi Hispanica negotiatio, brevis ac tuta, nautas pellexisset, casura sua sponte itinerum longinqua & morbis obnoxia. Re expensa Ordinibus Fœderatis, justæ causæ esse videbantur, cur India haud decederent, attamen, ne quid exuendo bello intentatum relinquerent, altercato diu, optionem Hispanicis deferunt, ut aut solidam ineant pacem cum navigandi libertate, aut ad Galliæ Britanniæque exemplum, quicquid æstivum ultra circulum jacet armorum permittatur arbitrio, aut pax hic, illic induciæ fiant. Illic nec eam negotiationem permittere volebant, & pacem bello misceri prodigio ajebant simile: de induciis per Indiam ita demum spem esse, si elapso tempore navigatu abstineretur. Verum Ordines, qui ab ea lege abhorrebant, si forte metu hostem ad æquiora verterent, Americanæ societatis sopita nuper consilia resuscitant: minas esse tantum intellexit hostis, nec ultra res processit, dum qui inter Batavos paci student ferociam addere verentur dissentientibus. Non dubie noxius erat Fœderatis populis iste rerum status, armis duntaxat inhibitis pace juxta belloque incertis: unde plebs multa, cui ex bello victus, nec promtum se ad alia vertere, otio atque inopia affligebatur: quo magis festinandum sibi Ordines existimabant, colloquii exitum. Monent igitur Hispanicos, ut præcipua de queis acturi essent capita, pariter proponerent: idem se facturos. Illi causari rem esse insolitam, ut prioribus nondum

trans-

transactis nova congererentur. Parent tandem, sed ut summa duntaxat rerum genera obscuris vocibus, non ut distincte atque explicate res ipsas exponerent. Agendum enim ajebant de finibus, de bonorum restitutione, de externis commerciis, de monetæ, earumque immunitatum, quæ Anglis aliisve per Belgicam concessæ, paritate, de religione, de vicinis principibus. Interrogati quod de religione mentionem facerent, quando in Philippi literis idipsum contineretur, hunc ne haberet sensum, ne qui ultro citroque commearent sacrorum obtentu infestarentur, an ut ipsi Batavis jura præscriberent, queis res divinæ apud ipsos ordinarentur? Rem dignam dixere, de qua principes suos consulerent, compositisque cæteris eo ubi ventum esset clarius promturos sententiam. Contra Ordines non pauca & in ambiguum implicata, sed capita octo & viginti tradiderant, verbis apertis complexi quæ firmandæ paci aut demendis belli injuriis adhiberi solent: nec privata commoda omiserant, aut Nassaviæ domus, ut Emmanuelis, cui pater Antonius breve tenuerat Lusitaniæ regnum. Instituta de controversis capitibus collatione, statim Indicano certamini alterum accessit de Europæis commerciis, non minimas hoc quoque difficultates ferens, nam adaperto Antverpiam itinere labem negotiationibus suis Hollandi magisque etiam Zelandi metuebant; accessitque dilectos Ordinum Ricardotus, cum lachrymis obtestans, ne pertinacius tuendo quæ ipsis placita, tam paratam pacem e manibus amitterent. Nec obscure præ se ferebat nihil de commerciis statui posse, nisi explorata propius regis Hispani

voluntate: meminissent igitur Ordines eam inire paciscendi rationem quæ probari posset, nec victo nec captivo, sed pacis cupido principi. Affecto jam Martio mense haud longe erat finis præstitutus armorum cessationi, convenit igitur, ut Aprilis Majusque adderentur. De India Ordines hanc conditionem tulere, ut liberum esset suis civibus novem per annos a pace facta cuncta illius loca adire, nisi quæ Hispanus dominatu teneret. Hæc vero ne accederent, ne sinerent rectores, aut necessitas cogeret. Hostilia inter ipsos ipsorumque socios tantisper abforent. Si quis contra faceret, ne alibi jus esset ulcisci, quam ubi patrata injuria, injuriæve auctores degerent: tum vero ut ante novem annorum exitum certior pactio tentaretur. Repudiabant hæc Hispanici, planeque volebant circumscribi in præsens Indicanam negotiationem, omitti in posterum. Interni vero commeatus libertatem, suspectam Batavis, munire parabant his legibus, primum ut onera demerentur bello reperta, modicis olim vectigalibus: deinde ne suum ad forum merces trahendi privilegium, quod urbes quædam usurpant, ut in vino Germanico Dordrechtum, in Gallico Middelburgum, adversus alterius nationis aut imperii homines aut imperii cives valeret. Contra Batavi, intellecto hæc quo tenderent, placere sibi ostendunt, ne commerciorum duriora externis onera quam civibus imponantur: jura autem urbium eo sint loco, quo ante motus Belgicos fuerint. Sed & æquum arbitrabantur, caveri sibi tutas fore, quæ a se Hispaniam peterent naves. His super controversiis acturus cum rege in Hispaniam mittitur Naia, quadraginta intra dies promisso reditu:

ditu: ſed pollicitationem aut falſam, aut temerariam eventus revicit. Non tamen vacuum omnino tempus tranſiit: nam primum Ordines de pecuniis creditis cum Anglo tranſigunt: ſed usque mox faciunt, valiturum ſi pax fieret, iiſdem pene legibus queis cum Gallo convenerat: niſi quod auxilia dimidio minora promittebantur, tum regreſſis ſuas ad nationes, qui ſupra numerum, convenerant, præfecti pacis negotio hoſtium legatos interpellant, ſua ut poſtulata cæteris de capitibus expediant. De finibus orto ſermone veriti non ſunt contendere Hiſpanici, ut Brabantia, Flandriaq; & omni Geldria trans Vahalim Ordines decederent, acciperentque viciſſim Lingam, Oldenſaliam, Grollam, iniquiſſima comparatione. Cum eo deſcendiſſent, ut oppidorum cuſtodiam breve ad tempus Fœderatis permitterent, ſic tamen ut ſumma poteſtas jurisque dictio penes archiduces eſſet, nimium ſe liberaliter partiri Belgicam dicebant, relicta apud vicinos ea parte quam firmiorem belli fortuna judicaſſet. Emanante hujus rei rumore, Brabanti Ordinum ditionis, non contenti obtinere ne hoſti dederentur, occaſionem datam judicabant, qua jus dicendæ in conſilio publico ſententiæ recuperarent. Nam poſtquam principes urbes, ultimaque earum Antverpia Parmenſi ceſſerant, reliqua, ut minora, quam quæ per ſe regerentur, ſeptem nationum imperio leges, tributa, magiſtratus, acceperant, quanquam Bergæ ad Zomam fidæ ſemper partibus, Breda vero aliaque bello capta ac recepta poſtliminio libertatem ex Trajectino fœdere repetebant. Sed non ea erant tempora, quibus augeri deberet cenſentium turba & conciliandi labos.

Parum adhuc actum cum hostibus erat, jamque & Maio mensi finis imminebat, cum pacis inter Batavos studiosi ægre a cæteris impetrant, ut anni labentis residuum armorum otio adderetur: hac tamen lege ne Quintilem ultra colloquia prorogarent. Bonorum tum restitutio tractabatur, prioribus nondum confectis nova dissidendi materia: quam ob rem profectus Bruxellam Verreikius, brevi rediens, quæ sit mens archiducum refert: æquum ut onera bello nata pace moriantur. De oppidis Brabantiæ Flandriæque gratiam facere, dum agro integro potirentur. Vt privatis sua cuique, ita & principibus reddenda bona, quæ majores tenuissent, diversam quippe possessionum utilitatem ab imperii majestate: nec quia hanc abdicassent archiduces, iccirco convenisse ut & illa mulctarentur. Contradixere Ordines, nec imperium fisco, nec urbes agro exui posse, sine imperii urbiumque exitio: & ni ad æquiora se verterent, rectius colloquium abrupturos. Instabant illi, si de fisco abnuerent, certe cur ea, quæ privati principum patrimonii fuissent reddere negarent, colorem nullum reperturos. Repudiatum hoc quoque tam callidum discrimen, quando his in locis nunquam æris fiscalis, principumque patrimonii separatæ rationes fuerant. Et quanquam cunctabantur illi aperire quid rei privatæ nomine comprehenderent, apparebat oppida regionesque totas emtas principibus, aut peculiari titulo quæsitas isto sub involucro tegi. Cum vero Batavi securitatis magnam partem futuram dicerent, si Hispanica præsidia Belgicis finibus deducerentur, indignum dixere Hispanici hoc ab iis posci qui res suas Gallo ac Britanno mili-

te

te tutarentur. Haud magis obtemperavere, rogati ut quæ juris Teutisci loca ipsis insiderentur, Germaniæ redderent. Iterum Bruxellam Verreikius, atque ubi redierat, collati sermones de privilegiorum usu, de bellicarum navium ad littora accessu, de muniendi jure, de legendis earum urbium magistratibus, qui privatos dominos pace sortirentur, de cautionibus pacis, nec nisi denuntiato resumendis ob injurias armis. Nec de his satis conveniebat, & ut convenisset, exigua erant præ prioribus adhuc controversis. Præcipue vero offenderat Hispanicos quod Batavi petierant ut fœdus non archiducum modo, sed procerum quoque ac civitatum ipsis parentium sponsionibus firmaretur. Tentati de religione iterum opperiendum dicebant Naiam, quem sperato longius per Hispaniam detineri haud festinæ circa magna gentis ingenio. Hoc obtentu exoravere ut præfinitum colloquio tempus citra Calendas Sextiles, ad Eidus usque Septembres produceretur. Interea in Galliam Ianinus ierat, ut regi quis apud Batavos reipublicæ status, qui motus animorum, quæ ad bellum vires, quæ spes pacis exponeret: ipse jam tum inducias animo struens, quia publicis arcanisque colloquiis Fœderatorum plurimos a bello aversos, & Hispanum pacis æquæ impatientem cognoverat. Non parum momenti huc addiderat, quod Ordines, si bellum maneret, ingens auxilium reges socios poposcerant, testati nullum sibi restare tributi genus, & tamen longe impar ærarium istis copiis, quas bello gerendo necessarias Mauritius quondam judicasset. Erant hæ pacem volentium artes, quas sero princeps belli jam rationes in minus contrahens vitare

ſperaverat. Agebat tum in Gallia Petrus Toletanus,quem Philippus miſerat orando Henrico, ita Batavicam pactionem moderaretur,ut regiæ dignitati quam minimum decederet. Etiam filio ipſius deſpondenda in conjugium Philippi filia offerebatur : haud avido ejus affinitatis Henrico,qui pridem ſibi ipſe in Medicea potius, quam plena fœminarum Auſtriaca domo matrimonium quæſiiſſet. Suſpecta tamen & Batavorum quibuſdam,& Anglis præcipue iſta legatio *fuit*, & dos dicta nuptiis, jus in Batavos ferebatur. Sed Britannum mitigavit Hiſpanus pari honore legationis ad eum directæ, quam obiit Ferdinandus Grionus Hiſpanos inter belli ductores dignatione eminens. At Daniæ legati, qui Hagæ agebant, domum abiere, pertæſi moræ, ſed nec diſſimulantes nolle ſe ejus fabulæ ſpectatores ſedere, cujus ſcena omnis in Gallia ſtrueretur. Onerabat Ordinum curas,quod ex Anglia, Gallia, Germaniaque nuntii congruebant, prædicare Hiſpani miniſtros, nunquam id animi Philippo ut imperii ſui jura projiceret. Sed obtinendo colloquio datam Batavis uſuram brevem temporariæ libertatis. Nunc ita ipſi cognita iſtarum nationum intima, ut pace ſeu bello proſperos exitus ſperaret. Nec pacem daturum, niſi India abſtineretur, & Romanenſibus ſacra ſuo more peragendi poteſtas fieret. Ianinus Hagam regreſſus, fidum in ſocios regis animum, & repudiata Toletani turbamenta, nec ultra aperit. Deinde legati hoſtium,abſente adhuc Naia, ſed acceptis ex Hiſpania literis, regem ajunt bona fide libertatem ipſis permittere, æquum ut ei viciſſim de India aliiſque nuper poſtulatis mos geratur. Cupere præterea regem ſua pro pieta-

te

te ut impune sit Romanensibus ex animi sui sententia deum colere: darent hoc consanguineis: darent suis quisque majoribus, ne probatam ipsis religionem sævius odissent, quam nova & nata dissolvendis imperiis Anabaptistarum placita, darent denique patriæ ne fugarent inde cives, erepto quod mortalibus dulcissimum est. Sentiebant Ordines intendi machinam quæ reipublicæ stabilimenta subrueret. Idem Germanis Anglisque videbatur. Ianinus non consilium improbabat, sed consilii auctores, nec enim debere rem tantum hostile beneficium fieri. Tandem Ordines, & damnosæ rebus suis moræ & iniquarum conditionum haud ultra tolerantes, finire colloquium statuunt. Perscriptoque decreto, quam magnis experimentis formidatum sibi cum Hispano de pace agere, ut ipsi priores aditi mentem statim suam promsissent, hostes contra quibus grassati essent insidiis, quomodo singula eorum postulata concessæ toties libertatis jura vimque destruerent, totam denique rei gestæ seriem ordine commemorant. Decreto hoc sibi tradito Hispanici deliberandi spatium petiere. Interea regum Galliæ & Britanniæ legati, præsentibus magis quam probantibus Germanis, in conventum Fœderatorum prodeunt, pressaque hactenus efferunt regum mandata, ut pacem quatenus fieri posset, curarent: ea desperata, saltem inducias suaderent utrisque partibus. Sed tutas honestasque & per quas maneret Batavis indubitata libertas, jus integrum navigandi, nihil imminuta possessio. Tales inducias sapienter rempublicam administrantibus in pacem verti. Scire se quam justas haberent irascendi adversariis causas: sed omnes animi pertur-

bationes infidas esse consiliis. Cogitarent, quam per se ipsi bello impares, nec regibus arma sumi, nisi ex occasione, aut necessitate. Hic ex bello nihil posse majus quam mutua damna sperari: & abesse necessitatem, quamdiu haberi possent induciæ. Si convenissent, eadem tuendo fœderi, quæ pace facta auxilia promitti: sin Hispani, quod omnino verendum, ut pacem ita inducias defugerent, futuram tunc quoque amicorum salutem regibus cordi. Hæc ubi fama percrebuit, tum vero effrænis libido sine auctore scripta in vulgus spargendi totum per annum vagata ardentius erupit. Alii tali ex fœdere solitudinem, seditiones, postremo servitium vaticinari: alii odiose exagitare quæ unquam per Americam Hispani, aut adversum Granatenses & Arragones, ipsa denique in Belgica crudeliter aut perfide patrassent. Producere libros qui docerent pacta Romanæ religioni nocentia, aut subditos inter principesque inita servari non oportere. Nec omiserant incusare, quod non urbium rectores, non indigena nobilitas huc missa, sed Itali, Hispani, Monachi, fallacissima hominum genera, qui si quid usquam infirmum aut malefidum rimarentur, quin & legatos regum & procerum potissimos, ut donis a recto aversos oblique notabant. Non minimum ego istius reipublicæ malum arbitror, tantam in plebe libellis concitanda proterviam, vetitam sæpe, & tunc novo edicto, nec repressam tamen, dum acris indago & graves pœnæ repudiantur ut libertati contraria. Ordinibus quanquam in conventu plerisque res inopina obvenerat, & præsumta spe pacis ægre se ad inducias detrudi patiebantur, ne tamen monita regum spernerent, præcipuæ

hæ

hæ causæ erant: quod belli impendia, ita ut postremo gestum fuerat, trecenta florenorum millia in menses singulos tributorum reditus superarent: quod hæc ipsa nondum sufficere judicarentur, ni tuendis amnibus sexies mille pedites ad veteres copias accederent, quod commune Fœderatorum æris alieni haberet novies millena millia: nationes ipsæ privatim bis tantum: ac proinde bellum nolentibus regibus geri nulla bona cum spe posset. Nam partes imperii abscindere atque intima tueri, etsi erant qui suaderent, crudele, ac, si emanaret, periculosum. Quod vero nonnulli dicerent, ita constitutam rempublicam, ut armis quiescentibus ipsa quiescere non posset, ea vero aliis impia atque infamis confessio videbatur. Iustius metui, ne plebs, cognito justas leges repudiari, infensa rectoribus, belli onera detrectaret. Respondent igitur paratos audire se de induciis, dummodo libertas non sub conditione, aut in diem, sed simpliciter atque in perpetuum firmetur. At Hispanici, ubi eos legati regum accesserant, nullam talis conventionis spem fecere: sed aliam conditionem ferunt, ut quæ in præsens armis suspensis rerum sit facies, maneant per annos septem, sic tamen ut Hispanus eligat duos intra menses Indiæ commercium permittere velit, an de eo armis contendere. Non esse autem cur repetatur semel antehac facta de libertate professio, tardumque id impetratu, quando durior hic Hispanus, nec archiducum facilitatem imitetur. Hæc si Ordinibus non placerent, saltem exspectandis propioribus Philippi mandatis tempus sibi indulgeri Calendarum Octobrium tenus postulabant. Hoc ubi per regum principumque legatos

concilio renuntiatum est, perstitere in priore decreto proceres: Cæterum de tempore dixerunt legatis se idem rogantibus obtemperaturos. Interim & ipsis ad suas cuique nationes abeundi spatium fuit, ut in rem novam nova jussa acciperent. Magnis contentionibus res agitata est. nec tantum nudiores ad hostilem injuriam populi a Zelandis mari suo tutis discrepabant, sed in ipsa Hollandia aliud aliæ urbes, nec intra urbes idem omnes volebant, ut quemque spes propriæ, aut valida utrinque argumenta impulerant. In hac animorum fluctuatione consilium Mauritio datum est, ut palam nec dissimulanter auctorem ageret fortioris sententiæ: fecitque non verbis modo asperioribus, sed & missis Hollandiæ ad civitates literis. Tandem, inquit, artes majoribus formidatæ eruperunt. Speciosæ illæ voces, quibus emtum colloquium nihil nisi voces fuere, nec pax hosti cupita, sed ut suo magis quam nostro tempore bellum gerat, aut bello gravius per discordias ac dona affligat rempublicam. Brevi revivifcent illi opes, nuper exhaustæ adeo ut ære solo in auri argentique pretium pecuniam signaverit. Nobis manebunt onera, perfidiæ metu, diffluet mercatura & quicquid bello alitur: ipsumque militiæ robur, præsertim equestre alibi gloriam & prædam quæret. Non corporibus modo, sed & animis ventura desidia est, tot olim injuriarum exolescente memoria: cujus jam nunc quam exiguum restat, seniorum in locum succedentibus aliis, qui vetera audiunt tantum, audita segniter credunt. Fac, quod sperari non debet, ut in republica nemo aliud quam rempublicam spectet, tamen regum subiti sunt impetus: populi, sæpe dum deliberant pereunt.

Quare

Quare vos memores parentum virtutis, qui toties imperatoris ac regum de pace legationes, non ut amicorum consilia, sed ut hostis insidias vitavere, memores decretorum, quæ olim facta & nuper sæpius repetita, de statuenda extra controversiam libertate, nullam admittite pactionem, nisi quæ hosti & jus omne imperii & titulum & insignia abjudicet. Si fraus nulla subest, quid cunctatur claris verbis exprimere, quod serio agitur? At vestra profecto interest, ne aut principes externi vestro de statu dubitent, aut cives ipsi dominum sibi cogitatione destinent. Erunt qui ambigua vobis verba & ad Hispani gustum temperata laudabunt, necessitatemque obtendent. Sed honesta ac salubria necessitatis patrocinio non egent, præceps est ista mollities & ad deditionem trahit. Fœdera meis consiliis haberi, si ego non merui, meruerit pater. Neque hic mea, meorumve res agitur, ac si publica privatis posthabere sivisset animus, patuit dudum patetque lucrosus e bello exitus. Vos principes fœderis, exemplum date minoribus & vestra ex auctoritate pendentibus populis. Quæ senatus nuper reipublicæ necessaria proposuit decernite. Quos ad conventum mittetis, mandatis adstringite, nequid in libertatis pactione commutent. Imperate iisdem ut nobiscum de republica consilia socient, sicut veteres erga præsides & meum postremo parentem factitatum est. Hanc ego vestram pro publica salute curam omni beneficio gratius accipiam. Non eadem fuit ubique literarum interpretatio: & quidam primores urbium ad conventus ire soliti, ita accepere quasi traducta esset apud collegas sua in mandatis obeundis fides. Prodiere sub hoc tem-

pus & Iusti Lipsii literæ, alibi nobis memoratæ, queis vir civilium rerum non imperitus, manente adhuc Galliæ ac Britanniæ bello, auctor Hispano fuerat, ut cum Batavo inducias pacisceretur. Principes mora valescere, & ubi odium desiisset, redire obsequium; non alia quondam arte Sextum Pompejum cecidisse, validæ classis atque insulæ dominum. Abibat September præfinitus nuper Hispanicis manendi terminus, itaque legatos adeunt regum, narrantes accepta sibi archiducum mandata, quibus septem in annos per Europam inducias faciendi potestas fieret, hac formula, pacisci se cum Ordinibus ut liberis & in quos nihil sibi arrogarent. Philippo ut idem placeret daturos operam. Negarunt legati se de re, quam ingratam fore præsentirent, ad Ordines verba facturos. Apparebat Hispanicos severitate postremi decreti quo exire finibus jubebantur offensos, ut moram precarentur contra suam magnitudinem judicare: mansuros tamen libentius, si Ordines id sponte sua aut legatis suasoribus concessissent. Sed legatis consultius visum hostium abitu satiare Ordinum iras, quam invisa adeo postulatione odium in se quoque accendere. Veniunt igitur in concilium Hispanici vale Ordinibus dicturi. Ibi Ricardotus multum laudatis principibus suis, qui res maximas paci condonassent, Ordinum præfractam duritiem accusabat, a quibus nunc quoque haud satis decore se finibus pelli. Fatidicus, inquit, non sum: sed aut vehementer ego animi fallor, aut jam diem illum prævideo, cum tam contumaciter repudiata reddi vobis frustra optabitis. Vos spretæ pacis reos peraget qui fundetur in posterum sanguis. Huic Ordinum nomine ita respon-
dit

dit Oldenbarneveldius, ut simpliciter egisse Ordines ostenderet, qui colloquium non admisissent, nisi accepta fide relictum sibi iri libertatem. Quo minus fœdus coëat per ipsos stare, qui promissa exsequi aut non possint, aut non velint. Ab illis reposcendum sanguinem, quorum jura armis omnibus cruentiora armorum fecissent necessitatem: quorumque recentia etiam in imbelles nautas ac piscatores sævitiæ exempla exsisterent. Adstabat Spinola eo sane vultu, in quo desperatæ pacis dolor deprehenderetur. Abiens Haga Ricardotus, forte an consilio, arcana archiducum mandata de ratione instituendi colloquii, inter chartas quasdam in hospitio reliquit, quæ reperta brevi in vulgus emanarunt. His cuncta, quæ de pace acta narravimus, ita jubebantur, atque inter cætera illud de libertate asserenda nequid contenderent. Sed Fisci jura, si non redderentur, eorum in vicem annuam pecuniam poscerent. Atq; ubi cætera provenissent, tum callide insinuarent Batavis, validum esse, si cohæreat, Belgicæ corpus: divulsum facile externo alicui in prædam cessurum. Recte igitur facturos si archiduces sibi defensores adsciscerent, aut saltem eam inirent societatem qua hostis utrique parti fieret, qui alteram læderet. Si ne id quidem posset obtineri, hoc tamen conveniret, ne pars altera alterius hosti ope aut consilio adesset, aut quenquam suorum ei militare pateretur. Sed hæc Hispanici celare Gallos Britannosque jubebantur: eorumdem tamen opera uti ad res alias, & Ianini præsertim ad impetrandos Romanensibus suos ritus, & bonorum quondam sacerdotalium partem. Commendabatur & ipsis Transamasiani comitis negotium,

 &

&.privata quædam alia. Qui scriptum hoc a Ricardoto per incuriam relictum credere non poterant, has illi cur relinqueret causas fuisse suspicabantur, ut de libertate nihil nisi serio actum persuaderet, & de auxiliari fœdere cogitationem injiceret Batavis, quod verbis promere immaturum fuerat. Qui vulgavere, aut suspecta facere volunt, legatorum ac Galliæ præsertim consilia, aut acriori regum odio objicere archiduces. Ricardotus per literas & suam negligentiam accusavit, & quod sparsum esset in vulgus scriptum, violata in eo hospitii jura conquestus est. Nihilominus Galliæ ac Britanniæ legati, Germanis, queis ea actio minus placebat, abitum parantibus, cognito per sermones nuper & nunc ex literis Ricardoti, obtineri posse ab Alberto Philippoque in decem annos inducias, sed de libertate non alia verba, quam quæ usurpata essent armis primum inhibitis, fœdus eum in modum concipiunt. De India permittitur Philippo, inducias & illic aut bellum eligere, de finibus atque alia controversa pacatiori in posterum colloquio servantur. Labor in eo erat, ut hæc paciscendi ratio probaretur Ordinibus de munienda in perpetuum libertate sollicitis, quibusdam & hanc arrepturis occasionem, quo fedus everterent. Veniunt igitur in concilium legati, quorum Ianinus, senatoriam in gravitatem compositus, ita fari orsus est. Meretur & dignitas & virtus eorum, quibus nostra de induciis consilia displicent, ut ipsorum argumenta cum nostris comparentur, quo vobis sit, Proceres, promtius dispicere, utra sit salubrior sententia. Verba, ut audio, incusant, qui si hoc agunt, ut sit tuta libertas, & non armorum cupiditati obten-

tentus quæritur, est ut liberentur laudando forte sed inani metu. Nam libertas illis rebus annumeratur, quæ nec diem nec conditionem recipiunt, & semel datæ semper valent. Quanquam si recte rem inspicimus, non dari vobis libertatem, sed agnosci cupitis. Nam & dare ille non potest, inconcesso principibus imperia transcribere, & datam accipere pudor sit vobis, qui eam jam olim decreto publico obtinetis. Agnoscere autem manifestius non potest, qui & liberos vos appellat, & nihil se in vos sibi arrogare profitetur. In ipsa pacis actione satis id nobis visum: sed quia erant qui plus impetrari posse confiderent, non intercessimus. Insignia vero nomenque abdicari, probrosum nobis jam tum videbatur, ideoque suspectum in rege non victo. At si ita sentit hostis, quin clarius loquitur, inquiunt. Ille vero æquum negat ad alia se verba cogi, quam quæ vobis ante colloquium placuere. Iam vero cui persuasam vultis vestram libertatem? amicis nimirum regibus. At illi ista verba idonea pronuntiant. Neque vos id credo timetis ut vobis Hispanus in jure manum injiciat, vindiciasque dici adversum vos sibi postulet. Sed exactis induciis, si ita ipsi visum erit, bello utetur judice. Victos nulla defendet cautio: victoriæ ut nihil cautum sit, ratio facile constabit. Neq; illud magnopere metuendum, ut magnam pecuniæ vim hostis accumulet. Mos iste liberis populis, nec aliena petentibus in futurum prospicere, uti præsentibus regium putatur, alia luxus, alia latius imperitandi cupido absumit. Et juvenis Philippus, & gentem regit quiescere indocilem. Vobis promtius, expedito ære alieno fidem refovere, quando præsidiis tantum manentibus castrorum im-

impendia, pars altera onerum cessabunt. Potestis jamnunc, & suaserim, tributa in annos induciarum prorogare. Munera hostium & diffidia his, qui timere se dicunt cavenda facile concesserim. Nec puto leges vobis aut judicia deesse: ut taceam frustra paucos corrumpi, ubi penes multos nec semper eosdem sit regimen. Socordiam quoque hostis ipse excutiet, ejus quippe ingenii, ut diu non suspectus esse nequeat. Alioqui ista si ratio admittitur, æternum bellum suscipiatis necesse est. Nam pace multo etiam magis metuenda securitatis vitia: imo nec bello interna pericula abeunt, si qua magna calamitas obsequium rumpet. Nec id tamen formidatur, quando publici reditus adeo inferendo impares vix arcendo bello, hoc est exitii ad moram, sufficiunt. Hoc interest quod induciarum incommoda cavere vestra in manu est, belli tristes exitus sæpe nec sapientissimus effugit. Imponitur nobis necessitas etiam Lipsii literis respondendi, qui hosti inducias suasit, sed breves: sed sine libertatis mentione: neque tum iis Galliæ viribus, quæ metum hosti, vobis fiduciam adderent. Exemplis si certatur, stant a nobis plura, & non alieni sæculi. Gandavico fœdere Hollandia ac Zelandia revixerunt. Helvetii sumta paribus de causis arma per inducias posuere: libertatem tanto jam tempore retinent, peditatu sane & montium jugis defensi: sed non minora sunt vobis munimenta, navales copiæ & circumfusus Oceanus. Sunt & qui metuunt ne quondam infirmiores in arma redeatis, quia incerta sit principum faventium vita. Sed non cum regibus & causæ societatis intercidunt, quin, ut regna immortales sunt. Hoc ipsum quod vivunt florentque socii, quod

quod Belgicæ princeps arma exosus imperat, excitare vos debet, ne effluere sinatis tam oportuna quieti tempora. Venit a providis, venit ab amicis regibus hoc consilium, & quorum id unum ut salvi sitis interest. Plura quæ huc faciunt, sed prudenter tacentur, sibi quisque subjiciat: ne contrariæ sententiæ auctores sola dicendi quidvis libertate nos vincant. Hac oratione commotos nonnihil animos postridie iterum aggreditur: præcipua fœderis capita singulatim percurrens, ut iniquum nihil aut infidum latere convinceret. Addebat primos esse omnium populorum quibus is honos concessus, ut libertatem suam abdicati principis confessione munirent. Non Helvetiis id obtigisse, ne captivo quidem Christierno id imperatum a victoribus Danis. Tum graviter eos increpat, mendaciique & ingratæ mentis accusat, qui mussitarent Petri Toletani in Galliam adventu aversum a Batavorum commodis regem. Firmiorem ipsius benevolentiam, nec posse hostium precibus, sed sola talia spargentium contumelia mutari. Putavit officii sui Winwodus senatui quoque, cujus ipse pars esset, inducias commendare, regem Britanniæ affirmans haud aliud suadere, quam cujus ipse dedisset exemplum. Iusta arma, quæ necessaria: his & deum favere & pios reges, at necessaria non esse e quibus honestus pateret exitus. Si sua ope consisterent, tamen non repudiandum fedus incolumi religione, libertate, commerciis. At nunc quod post inducias futurum sit eminus conjectari, belli tanto propiora pericula non videri. Mirum quantis animis per omnes consessus res acta sit: & quotidie novi libelli aderant, fomenta discordiæ. Iam nec regibus parcebatur, tan-

tanquam qui spes reconditas in Fœderatorum malis haberent. Sed præcipua in Oldenbarneveldium invidia, ut talium repertorem: & immensa auctoritate etiam superioris fortunæ hominibus gravem, nedum æquales illum sui tanto eminentem faciles aspicerent, & apparuerunt literæ, quibus jamtum non obscure ad cædem destinabatur. Ille igitur in Hollandiæ conventu testatur non novas sibi potentium offensas, nec ulla se pericula defugisse, quo patriæ inserviret, adversum rumores & fortuita fretus conscientiæ solatio. Sed quando cerneret rem per se non gratam suo insuper odio gravari, orare se, ut expediendis quæ e republica viderentur, minus invisa aliorum ministeria deligerent. Simul cœtu excedebat. Missi e primoribus qui rogarent, ne adjutam hucusque fidelibus consiliis rempublicam tam difficili tempore desereret. Ergo solita repetens, dum nunc regum beneficia auctoritatemque extollit, nunc belli onera explicat, nutantes erigit, quamvis acriter obloquentes absq; iracundia refellit, Amstellodamo longissime renitente, tandem omnem Hollandiam unius fecit sententiæ, quam & quinque aliæ nationes amplectebantur. Sola Zelandia propriis de caussis & instigante Mauritio, inducias abnuens obstabat aliorum consensui, nec perrogari decretum patiebatur, Trajectini federis verba urgens, quod arma poni nisi communi omnium voluntate non fineret: & quæ inter nationes controversa præfectorum deferret arbitrio. Indignari alii ac dicere non jam de induciis quæri, sed an una Zelandia cunctis legem poneret. Calentibus animis interveniunt regum legati, violentissimis argumentorum tracturi, quos ducere ne-

nequiissent. Priorque Ianinus, prolatis Henrici ad Ordines literis, queis dicta ipsi factaque rata habebantur, orsus laudare bona concordiæ, aut diversas citra contumaciam sententias, ad Trajectinum fœdus ubi venit, non nostrum est, inquit, externa scita interpretari. Sed tamen communis ratio docet, super deditione eo tempore, non æquo de federe agitatum. Et si mens est alia, aut abroganda aut seponenda lex est, salute publica ita postulante, quæ legum omnium sanctimoniam in se continet. Nam quis alius erit exitus, si quidem non hi sociorum regum justius quam illi præfectorum arbitria recusant, quod utrique in hac consultatione partes jam fecerint. Restat igitur ut pauciores pluribus cedant: hoc uno stant populorum imperia, aliter casura. Sic apud Helvetios majori parti placita etiam qui contra dixerant exsequuntur. At Achæos olim Ætolosque, validos quanquam diffidia obtrivere, dum sibi quisque non in medium consulunt. Nam nimia libertas ad servitutem via est. Præterea ne quis spe varia sibi imponat, jamnunc vobis jussus edico, non adeo vestri egere regem ut opem sit laturus consilia sua aspernantibus. Similia Britanni homine Spencerus loquitur, adjicitque rempublicam, in qua jus plurium sententiarum non valeat, virgini esse similem, quam prisci auctores memorent discerptam contendentium inter se rivalium manibus, narratque facunde, quantum intercedendi tribunitia potestas populo Romano nocuerit. Suasere etiam legati, ut certa in posterum tributorum iniretur ratio: tum si quid in republica morbidum ac bello dissimulatum emendaretur: quo magis & ipsi inter se concordes & hostibus formidolosi forent.

forent. Eadem haud ſpernendi civium monebant, queis optimum videbatur regimen: ſumma nationibus earumque legatis, præfectis vero ac ſenatui, qui non partes ſingulas, ſed univerſum corpus reſpicerent, quotidiana ac ſubita permitti. Sed convellere haud promtum morem probatum viginti annorum rebus haud improſperis. Quorumque intererat manere præſentia, facile evicere, ne, dum pendet induciarum deliberatio, negotia negotiis implicarentur. Inter jurgia labens hic annus paulo minus exierat, crebeſcebatque rumor ne Hiſpano quidem placituras, quas legati molirentur, inducias. Scripſeratque ſane ad Ianinum Ricardotus, difficiliorem nunc Philippum, ſed culpam regi Britanno aſſignabat, velut per illum ſpe injecta ſilentii de libertate. Et in Fœderatis quoſdam jam otii dulcedo intantum pellexerat, ut pati id quoque poſſe viderentur. Cordatiores reſtitere: legatique regum ad archiduces mittunt, percunctatum ecquid fidere deberent his, quæ nuper ipſorum cum miniſtris agi cæpiſſent. Relato & juſſiſſe archiduces & habere a rege paciſcendi poteſtatem, Ordinibus hoc ipſum indicant, monentque ut finitura nunc armorum ceſſatio menſe uno proferatur, in ſpem faciendi federis: ne tamen alias leges quam nuper a ſe præſcriptas exſpectent, tantum daturos operam ut ſeptem annis longius induciæ maneant: ac per Indiam pacata ſint potius quam armata commercia. archiduces interea, ſatis gnaro non defuturos in Hiſpania, qui armorum avidi aut pro regni gloria certantes, verba illa de Batavorum libertate arguerent, præſertim cum nec Indiæ commercio decederent Batavi, nec in Romanenſium

gratiam quicquam statui paterentur. Misere eo Inicum Bryxollensem sacerdotem Hispana & nobili e domo, Alberto & sacris confessionibus, & quod ferme connectitur consiliis intimum. Iussus hic ostendere, quæ commoda per inducias Flandriæ portubus, quibus per arma aditus clausi: religioni quoque Romanensi augmenta sperari quanto odia defervescerent, inter avidos novorum & de sacris discordes. Neque metuenda nimium verba illa in ambiguum implicata, quæ non modo regum legati assererent nihil Hispano demere, sed & Batavorum plerique subtiliter cavillando inania monstrassent. Vt hæc contra nitentibus prævalerent, maximum pondus addidit flagrantissima tunc apud Philippum gratia non aulam modo, sed & vim consiliorum in se trahens Lermæ dux, pacis artibus florens, eoque metuens ne alii per parta bello decora altius attollerentur. Hoc primum anno in Batavos venit Philippus Wilhelmus, princeps Arausionensis Mauritii frater natu major, belli tempore alibi acto, nunc communi omnium jure usus. Causas obtendebat, ut per induciarum fedus suis quoque commodis prospici curaret, sed & quod, Gallica affinitate inclitus, melius speraret transigi posse præsentibus Galliæ legatis quæ ipsi cum fratribus paterna de hæreditate disceptabantur: sequius interpretantibus aliis, velut contra fraterna consilia pacis adesset laudator. Hoc conciliante Emmanuel Lusitanus, cui sororis ob matrimonium infensum Mauritium alibi memoravimus, cum domo Nassavia in gratiam rediit. Militia actum nihil hac tempestate: nisi quod juxta Ardenburgum cæsi, qui oppidanorum pecori insidiabantur. Vicissim

Ger-

addiditque intactum Augustino, veram ac salutarem fidem rem esse perpetuam & amitti nesciam: cujus proinde qui sibi essent conscii eos æternæ felicitatis jam nunc certos esse, quos interim in crimina quantumvis gravia prolabi posse non diffitebantur. Auxit sententiæ rigorem Genevæ Beza, per Germaniam Zanchius, Vrsinus, Piscator, sępe eo usque provecti, ut quod alii anxie vitaverant apertius nonnunquam traderent, etiam peccandi necessitatem a prima causa pendere: quæ ampla Lutheranis criminandi materia, & supra illud de Eucharistia nova certaminis seges. Apud Batavos initio motæ religionis super his contendere haud vacuum fuit, facile quamvis inter diversa sentientes æquo jure agebatur. At ubi multa juventus a Genevensibus, Palatinis, Nassaviis doctoribus veniens instituendis præfecta ecclesiis numerare se cæpit, tempus rati, quæ ipsi didicerant in legem vertere, diffidendi manifestos certabant aut non admittere ad sacra munera, aut admissos excludere, unde crebri ad Ordines questus. Anastasium Velausum in Geldria, in Frisia Gellium Snecanum, Trajecti Hubertum, apud Batavos Hiltamum, Clementem Martium, Hermannum Herberti & alios eadem palam & tuto docuisse testantium. Donec duo quos dixi Gomarus inde, hinc Arminius in ipsa Lugdunensi schola sua quisque firmare, aliena labefactare aggressi sunt. Stillabant in juventutem magistrorum diffidia, jamque & in partes alii per Hollandiam sacrorum Ministri vocabantur. Occurrere Ordinibus visum, & supremo judicum consessui mandare ut professores duos audiret. Longum post certamen haud aliud consultius visum quam colloquii

quii acta silentio premi. Sed non eo minus percrebuit utraque, & ferme placuit, illa sacrorum ministris, ut receptior, hæc magistratibus, ut popularior sententia. Atque hinc aliud jurgium; cum hi de religione judicium partem esse summi imperii, illi sacra sacris in cœtibus disceptanda contenderent. Libelli quoque duo, alter Palatinatus exemplo instituendis ad pietatem pueris per Belgicam usurpatus, alter, quo dominanti quondam Hispaniæ regi edita erat Reformatorum cœtuum professio, controversiis materiam addidere. Namque haud ita pridem Fœderati Ordines, postulato a se ut septem e nationibus sacrorum ministri inter se conventum agerent, assenserant hac lege, ut libelli isti duo isto cœtu examinarentur, ad sacri codicis normam. Hoc qui cum Gomaro erant dissentientium artibus tribuebant, quasi novandi cupidis signum daretur: ipsi laudantes probatum sæculis omnibus morem, ne consensus vincula temere solverentur. Namque aliter discerpi plebis animos, ubi quisque sibi placita doceret: quare & sacris admoveri quenquam, nisi libellos istos signassent iniquum & anceps judicabant. At ab Arminio stantes, hominum de scriptis ajebant dubitare haud nefas: nunquam tanta de re legitime deliberatum tumultuariis, ut fit, rerum initiis & exinde occupatis bello reipublicæ moderatoribus. Atque etiam melius actum iri cum Christianitate, si nullis aut brevioribus formulis uteretur. Quin & Goudæ prodiit exiguus liber paucis credenda complectens, nec aliis vocibus, quam quas divina pagina præscriberet. Exorti statim ex altero agmine, qui publice id detestarentur, nec ullum dicerent tam horrendæ opi-

 nio-

nionis portentum, quod non talibus verbis velaretur. Conveniſſe primis temporibus ſimplicitatem cum ignota adhuc mala remediis non indigerent; mox, ut quæque ætas errorem genuerat, ita reperta loquendi genera, quæ devios latebris ſuis excuterent. Ita quod illi ſervitium, hi pacem; quod illi libertatem, hi rerum perturbationem vocabant. Et ſplendidis utrinque nominibus creſcebant diſſidia, magnis quondam odiis alimentum & nomen datura. Ex Oriente Matelifius rediit, rebus feliciter geſtis, & quas non dubium eſt inter cauſas fuiſſe, cur Indiam Hiſpanus bello permittere noluerit. Exierat patria annis ante tribus, menſibus totidem, provecto jam tum longius vere, quam ut annui Auſtrorum flatus Æquinoctiali ſub cœlo in Africæ littora impellentes vitarentur. Mandata habebat belli multa magnaque. Sed reluctabatur imperiis nauta, non militari ſe operæ addictum obmurmurans. Dux ipſe parandæ laudis avidus, potiſſimos ſocietate gloriæ, vulgus ſpe prædæ illexit, modo pro concione univerſos, modo, ut ſe occaſio dederat, ſingulos alloquens, & pro ingenio cuique adhibens hortamenta. Vt ad Indos ventum, captæ naves aliquot Luſitanicæ, aut quæ Luſitanos mercatu juverant. Sed barbarorum quæ fuerant ipſis remiſſæ, quo latius ſtudia affectarentur. Gangetici ſinus cornu ſiniſtro Malacca jacet, qua Indiæ continentem Sumatra obumbrat, ingens inſula freto diremta, quod Cincapuram vocant. Iora haud longe abſita, cujus reges olim & Malaccæ ſolum tenuere. Sed poſtquam Luſitani eum in orbem venere, illecti ſitu loci ſtruxerant arcem, muro quadrato collem & domubus, quod ſatis videbatur,

tur, ſpatium amplexi. Paulatim & extra habitari cœptum, ac maxime trans flumen, quod ad dextram jacet; hæc quoque ædificia, qua littori imminent, muro tegebantur. Hinc Ioræ regibus perpetua in Hiſpanos odia, ideoque Batavis ea prima ſocietas fuit. Hoc tempore Ioræ regnabant fratres quatuor, quorum imperio maximus Iandepatuan, ſed ingenio atque induſtria Sabrana prævalebat, tuendæ augendæque rei intentus, contra quam pleriſque Indiæ regibus ſolitum, queis Venus potusque cordi, & alia in præſens grata quam in poſterum profutura. Matelifio ad Malaccæ obſidium plus animi erat, quam virium: namque arcem oppidumque Andreas Furtado tuebatur, bello inclitus, virorumque cum ipſo tria ferme millia; ſed Indi pars major.; quia Luſitani aliquammulti miſſis Sinam navibus præſidio ierant. In Batava claſſe, navium undecim, homines erant mille & quadringenti. Quare augendis copiis auxilia petuntur a regibus Ioræ, facto fœdere, ut ager ipſis, oppidum Batavis cederet, prædam inter ſe partirentur. Primum ex navibus, inde ex inſulis, quę modicæ præjacent, jacta tela. Tum dextro littore caſtra poſita: ac propere admodum deſerto quod defendi poterat trans amnem ſuburbio, reſciſſoque ponte, intra arcem arcique adſita defenſio ſtetit. Ita tutum Batavis alium amni pontem injicere, tergumque oppidi, & inſtructum tumulo Monaſterium invadere, ac brevi altero quoque latere ad mare penetratum eſt. Ergo Matelifius & caſtella locis oportunis diſponit, & propugnaculum, quod Furtado paulo ante arci addiderat, machinarum incuſſu disjicit, & cum ſtagnans humus fodientium opera

non admitteret, oppletas terra turriculas ligneas, cæsarumque arborum materiam (ac forte multa in propinquo pomeria erant) propius arcem admovet, translatis rudem in orbem belli Batavici artibus. Mirum dictu, quam nullus eo in obsidio Iorensium, & quos alii vicinorum regum miserant usus fuerit. Primum quem promiserant numerum non præstitere: tum militi obsequium & constantia non minus quam peritia aberant, nec ad eruptiones tantum, sed ad quemvis telorum jactum stationes deserebantur, claroque tum experimento patuit, Lusitanorum istis de gentibus prædam magis fuisse, quam victoriam. At Batavi, pressi toto belli onere, per casus fortuitos, nec minus ipsa lassitudine & nocturnis imbribus carpebantur. Spes non erat, vi posse obsessos numero validiores a minoribus capi: supererat ut fames exspectaretur. Sed quarto jam obsidii mense pertendere ultra vetuit a Goa classis veniens, cui imperabat Alphonsus Castrensis regius Indiæ Prætor. Galeones erant quatuordecim, Longæ quatuor, minores navium sedecim: vehebantque Lusitanos aut alios ex Europa ter mille septingentos: barbarici ministerii prope tantumdem. Mandatum illis, ut postea ex captivis literisque cognitum, loca, quæ Batavi mercatu adire soliti, bello invadere, Achemum, Ioram, Pahamum, Pataniam, Bintamum & Ambonam. Prope Achemum ut venerant, regi ejus urbis impensas classis ut solveret, Batavos traderet, arcem strui pateretur imperabant, quasi jure victoriæ. Sprevit hæc ille armis fretus & munimentis, quibus oram maritimam firmaverat, monstrante Batavo. Vnum tamen horum irrupere Hispani; sed cum clade

clade repulsi, nec ausi ultra. Simul cognito Malaccæ obsidio, illuc properant, vacuas si possent naves, terraque sparsum hostem oppressuri. Prævertit Matelifius per exploratores monitus: & quanquam ipse militiæ novus, implevit egregii ducis officium. Impedimenta primum & machinæ navibus impositæ: inde Iorensis miles: mox Batavorum ut quisque longissime aberat, ita ante alios ingredi castellum jubebatur, quod in littore situm. Pars jam naves intraverant, pars terra morabantur, cum e Malacca vi magna prorumpitur; sed represso hoste facilis de cætero inscensus fuit. Quamprimum se invicem classes conspexere, telis eminus certatum, Lusitanis, quod ventus Sumatram versus & ab hoste ferret, pugnam vitantibus. Vt postera dies illuxit, ventusque a Sumatra flare cœperat, Matelifius, incubiturum sibi hostem præsentiens, tolli anchoras jussit. Sed una navium, cui nomen Nassaviæ, cum anchoram emoliri non posset, & funem præcidere cunctaretur, ab Hispanicis duabus oppressa incensaque est. Manabat in auctores periculum, ni Longarum præsidium adfuisset: quod auxilii genus Batavis deerat: actæ igitur remulco flammam jam adhærescentem vitavere. Tentarant & suis conflagrantibus succurrere Batavicæ naves, quæ Middelburgum & Arausio vocabantur; sed ventus repente languescens cursum destituit, ultroque ipsas aggrediuntur tribus navibus Alvares Carvalius, Henricus Norona & Duartes Guerra, Lusitanorum duces. Queis inter se implicitis Mauritius, alia Batavorum navis, injecit flammam, quæ Duartem quidem & Carvalium suis cum navibus, sed una & Mid-

delburgum absumsit. At Noronam cum Arausione decertantem Matelifius ipse Prætoria sua invehitur, telisque fatigat, donec lacera navis in deditionis signum aplustre submitteret. Nec tamen ausus ille transire jam parantes Lusitanos recipere, metuens ne nauta, difficili adhuc prælio, in prædam animos manusque verteret. Igitur navem jam suam existimans, parcique telis imperans, fune devinctam trahebat. Sed rupto sponte vinculo Norona ad socios elapsus, fefellit anxiam nimis atque infelicem prudentiam. Nec tum ultra pugnatum, fesso Hispano, & caventibus Batavis ne æstu rapido infra hostem segreges truderentur. Æquarant victoriam perditæ naves binæ utrinque, Lusitanorum quidem majores; sed in Batavos, ut minores classe, acrius damnum. Hominum impar clades: Batavorum octo desiderati: Lusitanorum complures telis, flammis, mari perierant; nec paucos scapha ignem effugere quærentes ira nautarum, contra ducis quoq; imperium, trucidarat. Proximi dies per quietem aut globorum jactus transiere, cœpitque Batavos nitratum deficere, majusque malum, nautarum contumacia prope seditionem venit. Nam quia conventionis lege non tota classis, sed sua cuique navis supposita pignori fuerat, hi quorum exustæ naves, velut mercede simul amissa, mœsti iratique alios jacturæ similis metu prælia abnuere impulerant. Igitur sedandis animis, simul ut ægra corpora ac naves reficerentur, Ioram cum classe Matelifius secedit, atque inibi cum regibus de firmando contra Lusitanorum impetus oppido consilia sociat. Hic mensem moranti alterum lætus venit nuntius, divisam hostium classem: partem-

que

que præſidio iviſſe imbellibus navigiis: nec ad Malaccam amplius reſidere quam Galeones ſeptem, longas tres. Nautas igitur modo minis, modo promiſſis aggrediens, vix tandem permovet, ne tam benignam juvandæ patriæ occaſionem de manibus emitterent. Vt ad Malaccam ventum eſt, conſpectumque hoſtium claſſem ſub arcis tutela anchoris teneri, quo eam apertum in mare deduceret Matelifius, hoc uſus eſt conſilio. Extimam quæ jacebat navium (Nicolaus dicebatur) cum Prætoria ſua duabusque aliis ipſe circumvenit, præciſoque anchorali fune ſecum in altum trahit. Parcusque nitrati ob ejus penuriam paucos ſed certos globorum jactus deſtinat, non ima petens, quippe cum tranquillum mare merſare navem abnueret, ſed foros & qua vis hominum denſiſſima conſtiterat. Statimque irrumpi navem jubet, ac ſi quid obvium obtruncari; nec ſegnis in obſequium nauta, ut prælio incaluerat, domeſtici certaminis oblitus: fit magna ſtrages. Vacuam jam navem, niſi ſi qui forte delituerant, cum incendere Matelifius vellet, elapſi nuper Noronæ memor, centurio quidam cuſtodiam ejus depopoſcit, nec præſtitit. Nam rupto quo attinebatur reſte navis ad ſuos rediit. Interea tota Luſitanorum claſſis, quo periclitanti Nicolao ſubveniret, ſolutis anchoris in mare deſcenderat. Expectabant Batavi ſingulis interdum & binis navibus ſingulas. Hiſpanicarum una cremata eſt, alia Sebaſtianum Suarem vehens ſe dedidit. Cæteræ & laceræ & cruentæ fluitabant, cum victoriæ nox interceſſit. Eximia eo die Batavorum & virtus & fortuna fuit, multis hoſtium interemtis, ex ipſis vix quoquam, niſi quos

prædæ aviditas contactu navis ardentis uni in pernitiem tulerat. Mane postero navis una, quæ maxime vulnerata, paucis vectorum reliquis apparuit, hæc quoque dedita est. Reliquæ ad stationem redierant. Cupiens has quoque corrumpere Matelifius, ut præclari operis summam absolveret, metu tardabatur, ne tam propinquo littore fundo semet ipse illideret. Hac in deliberatione cum dies hæsisset aliquos, videt ecce ultro Lusitanorum manibus quod reliquum ipsis erat navium incendi, fruiturque lætus insani pavoris spectaculo. Captivos quos habebat, Alphonso Castrensi remisit, primoribus indicto pretio quod nauta divideret, cæteros hac conditione, ut pauci vicissim Batavi Malaccæ aut alibi detenti redderentur: Hostesque tam viles, aut suos tam caros habuit, ut decem prope ducentis permutaret. Naves hostium captas exussit, ne oneri forent: servatis machinis, quæ bello partæ, viginti quatuor. Atque ut hic egregiæ res, ita e Moluccis contraria nuntiabantur. Nam postquam Tidorim veteri possessori Verhagius permiserat, Lusitani quidam dilapsi in Philippinas, (Castellani imperii ea portio est, quam indigenæ Lusoniam vocant) præfectum Petrum Acunam auxilia orant, exorantque. Sed lex addita ut Castellanis quoque paterent in posterum Moluccæ, quondam inter ipsos certatæ, ut alibi narravimus: unde haud temere creditum, maluisse Castellanos recuperari insulas quam in tempore custodiri. Triginta & septem magnis minoribusque navigiis ad Tidorim ventum, & quo facilius occuparetur juvit rex ipse, res Batavas voce non animo secutus. Inde in Ternatam transiere. Capiuntur

muni-

munimenta & rex fidiſſimus Batavis, qui, præviſo dudum periculo, monuerat ſæpe ne ſine munimento Tidoris relinqueretur, pœnas nunc alienæ culpæ luens, fugæ ſe primum, mox Hiſpano credidit, vitam pactus & cætera ſperare juſſus. Sed regna ipſius Hiſpani arbitrio in reges olim æmulos diſtributa: iſte cuſtoditus & in Philippinas avectus fuit. Matelifius, captam ubi Ternatam audiit, ſimile malum Amboniæ metuens, navem forte nactus hoſtium haud magnam, armis inſtruit, mittitq; una quos in claſſe habebat gnaros muniendi artium. Ipſe Butonem petit, inſulam modicam, quærendo quod claſſis Luſitanicę reliquum, ac Malacca, ut narravimus, digreſſum ibi tum morabatur. Sed conſpecto hoſte Luſitani pugnam perhorreſcentes, naves ipſas inter ſe, littorique devinxerant, machinis omnibus unum in latus obverſis; lecto inſuper maris ſinu, ubi æſtum ventumque hoſti opponerent. Ad hoc lignorum ſtruem arenamque telis obtenderant. Matelifius, nulla accedendi copia, per naviculas incendiarias flammam conatus eſt inſpargere. Sed immiſſa ipſi ſcaphis amoliebantur: partim & venti reflabant. At Batavos, mandatis vetitos bello quam mercatui vacare, longius opperiri anni tempeſtas non ſinebat, ſtatis qui in Moluccas ferrent, jam ingruentibus ventis. Pars Quedam abeunt, cujus loci rex, parandæ victoris gratiæ, Luſitanos apud ſe degentes vinxerat. Viciſſim ipſi dono dati qui gentis Indorum mixti hoſtibus in poteſtatem venerant. Obitisque & regnis aliis compertum ex eventu prælii nutaſſe barbarorum fidem: adeo ut agitaverint quidam, traditis inſtitoribus Batavis pacem Hiſpanicam emere. Mox alia Luſitanorum

 navi-

navigia, sed ad mercaturam structa, in prædam veniunt. Ambonam hinc properatum, ubi amantissimus Batavi nominis populus arcem magna diligentia ædificabat. Matelifius duo esse præcipua vincula existimans, queis alienæ gentes inter se coalescerent, matrimonia ac religionem, sacra ad tradenda magistros secum habebat nullos, haud satis imitante quæ est in Batavis societate Hispani prudentiam, qui præcipuum regni instrumentum habet Iesuitas. Cæterum jus connubii Batavis illic præsidium obtinentibus cum indigenis mulieribus esse voluit, quo facilius propagatis familiis coloniæ initium fieret. In Tidorim exscendi brevia prohibebant, neque vero ex usu erat, aut dignitate invadi quæ mox per hominum penuriam nuda hosti exponerentur. Rectius visum Ternatæ, cujus Austrina regione oppidum justis munimentis firmaverat & quadringentis militibus insederat Hispanus, obversum in Septentrionem angulum, qua vicus est Malaia nomine & juxta pars frugum maxima, castello ac propugnaculis occupare: ut qui inde per Hispani victoriam in montes aut Gilolum aliasque insulas profugerant, duce Modefari captivi regis filio, patrias repeterent sedes. Processit res feliciter, atque ubi in spem defensandi moles operis excreverat, digrediens Matelifius, custodiæ loci quadraginta quinque homines delegat, additis quatuor navibus, quę propinquo mari vectarentur. Fœdus factum cum Ternatæ rectoribus quale cum Bandanis olim. Additum ob imminens periculum præsenti ut auxilio juvarentur, & ne Batavi pacem aut inducias cum Hispanis facerent, nisi queis illi comprehenderentur. Maquianis insulę populis octo, qui sub

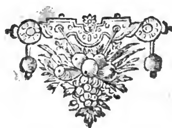
ſub Ternata olim, nunc Tidoris imperio premebantur, ad rebellionem feſtinantibus edicit, premerent laudanda ſed immatura conſilia in novæ claſſis adventum. Ipſe cum tribus navibus ac celoce una Sinas petit, expedito diu commercio inhians. Sed a Mandorinis (id præſidum nomen eſt) diu fruſtra habitus, Luſitanos Machaunte conſpicit ſex magnis navibus & minoribus aliis in ſe invehi. Temerarium videbatur in conſpectu gentis ignotæ famam viresque in diſcrimen adducere, imparibus copiis. Accedebat quod naves, ut ſolitum longis ac perpetuis itineribus, ſqualidæ & per inquinamenta prægraves erant. Igitur, ſpe magna excuſſus, viam relegens, intelligit dejectum in Ternata fortiter Hiſpanum, cum in nova munimenta impetum feciſſet. At Ioræ regem, e Malacca progreſſis hoſtium copiis, incenſo ſponte oppido, in avia & ſaltus profugiſſe. Ternatenſibus miſſa auxilia: nam forte navis recens e Batavis advenerat. Ioræ rex per literas culpæ ſuæ admonitus, quod cum ſæpe interpellaretur munire urbem haud inſtitiſſet, adjectum ſolamen, venturos qui ipſius injurias vindicarent. Ad Iavam Paulus Cardenus occurrit, ſeptem cum navibus, unam vado illiſam in Moſambicæ obſidio amiſerat, coactus abſiſtere morbis ſuorum. Sed captam ſibi Caraccam unam, corruptas illic hoſtium duas & Bengalæ ſub oram alias memorabat. Cum Matelifio a Siamenſi rege legati venere & dona ad Principem: ab aliis regibus literæ. Reduxit ipſe naves duas, tres aliæ ſequebantur; plenæ aromatum omnes. Hoc ipſo tempore cum Indicana ſocietas non domeſticis modo, ſed externis quoque & hoſtilibus pecuniis juvaretur, accuſato apud Archi-

 duces

duces ejus criminis mercatore haud ignobili & in vincula abducto, multis aliis necessitas indicta est fugæ. Florebat cum maxime Gallia rege quondam armorum potente, nunc pacis terrarum arbitro, tertioque jam reginæ partu sexus imperii capacis. Eo ex regno Montius, ut alibi memoratum, Americæ, quæ in Septentrionem vergunt, Canadæ amni proxima, per colonias insederat: sed nullo inde fructu præter fibrinas pelles, (& harum quoque in partem Batavi venerant) societas sumtus gravata dissiliit. Tamen assumtis aliis, missæ iterum naves, quæ deserta jam loca repeterent, Porturegali, ac Quebeco sedes fixere, cognito Crucis insulam cœlo insalubrem. In Britanniam e Virginia renuntiatum, nihil obstitisse exscensui, & humano victui sufficere fruges: sed quæ telluris venas scrutati effoderant, haud operæ pretium reperta. Hiberniam Tironi factio turbaverat, irruptis quæ mari proxima Castellis, dum Tironus ipse Romæ apud Pontificem agit, sed nullis subvenientibus auxiliis pulsi facile rebelles, & in sylvarum avia protrusi. Hispania, postquam reclusum ipsi mare, jam pacis commoda præsentiens, non tamen omisit missis ad Indos navibus tredecim, præter merces, militem imponere, gnara, quod quisque præcepisset id, si fœdus fieret, in lucro fore. Rex ipse positas nuper creditoribus leges emolliens fidem reparabat. Raro præterea exemplo filio infanti & trimo adhuc, media ipse ætate, sacramentum dici jussit, ut regnorum hæredi. Mauritania, semper inquies, dum mobilis superstitione animos fatidici, ut libitum, nunc huc nunc illuc trahunt, tunc inter Abda-

Abdalam, patruumque ejus Zidanum, Hametis quondam regis natu minimum, sed ex justa, ut ferebat, uxore filium, raptabatur: quorum ille Chesi patris nomine Fesam tenens, Marocum, nobilissimam quamvis urbem, brevi spatio perdidit, vocato a civibus in regnum Hametis abnepote Mahumete, recepitque. Incerto Africæ jure, & facili inter bellantes receptu, prædonum haud spernenda vis citra fretum mare insederat. Venerat ejus rei rumor in Batavos quo tempore Hagæ Spinola morabatur. Itaque Ordines, audito Batavam navem unam piratis accessisse, ne dissimulando malum publicum alere viderentur, paratos se ostenderant armata classe pœnas exposcere, si tutum ab Hispanis iter fore Spinola spopondisset, sed ille se ejus rei negavit habere potestatem. Plerique prædantium Britanni: nec indignum memoratu accidit, ut Zelandicam navem Angli aliquot, mercatorum ingressi specie, mox nautas incluserint. Vna forte Turca vehebatur, eorum ex numero, qui Clusa capta, libertate donati, sed post id tempus vitam in Zelandia egerat; is, rem ausus minime servilis ingenii, nocte excubantes Anglos duos, sed vino socordiores, ferro transfigit, nautasque exsolvit, qui directis in patriam velis, raptores superstites supplicio tradiderunt. In Germania acto Ratisbonæ conventu nihil nisi deliberatum. At Cæsar, cui nuper ad Batavas usque res curam ostendere vacaverat, suis ipse regnis exuebatur. Nam Mathias habere malens quam exspectare potentiam, contemta Rudolfi desidia, haud paucos in Hungaria Austriaque invenit, qui præsentia gravarentur. Ac procurato gen-

tis utriusque fœdere, & vocatis in odium Germanis, qui sub Cæsaris persona regnarent, collectum exercitum Pragam ducit, ubi fratris erat regia: sed Boiohemis a Rudolfo stantibus colloquium & mox pax inita, sic ut Hungariæ regnum qua Christiana est, Austriæque & Moraviæ principatus Mathiæ in præsens cederent: Boiohemum imposterum, si Rudolfus sine virilis sexus prole moreretur. At ubi vix adepta possessione Mathias mores mutavit, ex comi severus, & Austriacis Protestantibus usum religionis negans, animi ab ipso, arma in ipsum versa: nec minus Boiohemi similibus de causis imperatorem fatigabant.

HVGO-

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER OCTAVVS DECIMVS.

NNO novo, Zelandis per minas ægre adductis ut consensui cederent, quo incensi altercationibus animi melius coalescerent, ac de re protrahenda metus omnis demeretur, promittunt inter se nationes, non pacturas cum hoste, ni libertas verbis, quæ legatis placuerant, concessa re quoque præstaretur; nec quicquam ei adversum admissuras sacra seu profana res foret. Et si hostis contra pertenderet, exspectatis diebus octo haud amplius, abruptum iri colloquium, reditumque in arma quantis maxime posset viribus. Literis hactenus hinc regum legati, inde qui ab Hispano Albertoque missi nuper domum redierant, minuere controversa laboraverant. Verum id cum tardius procederet, nec facile inter absentes negotia explicarentur, judicata res colloquii egere; cui lectus locus Antverpia, quia & Batavorum multis invisa hostium apud se mansio, & illi qui priores pacem petitum venerant, nunc velut rogari vicissim pro magnifico ducebant. Festinando col-

loquio hæc inventa est via, ut simul venisset Antverpiam Spinola,& qui cum ipso Hagæ fuerant, irent eo regum legati, formulam secum ferentes præcipua federis capita continentem,in quam Ordines rogatu legatorum, paucis duntaxat mutatis,assenserant. His ubi subscripsissent Hispanici, tum demum mitterentur Antverpiam Ordinum legati, transigendis cæteris, ipsi Ordines Bergis ad Zomam consisterent, ut si quid arduum incidisset e propinquo consulerentur. Monstrata sibi formula Hispanici, ut signarent rogati, quippe non hostium postulata, sed amicorum habentem arbitria,cum imperiosum id nimis dicerent, ac breve saltem deliberandi spatium poscerent, effecere ut regum legatis id in se suscipientibus armorum vacatio ad Februarii usque exitum produceretur; polliciti sunt responsum se interea daturos. Vt legi capita & excuti cæpere in verbis libertatem asserentibus nihil novatum, sed potentium sublimiumque vocabulo a legatis appellatos Ordines non ferentes Hispanici, illustres scribi pervicere. Voluerant Ordines ea tributa,quæ redimendis militum populationibus situs in medio ager hactenus bello reperta pependerat, per inducias manere. Id rejectum ut hostile & iniquum,nam Batavorum pleraque septa nec hosti vectigalia: ipsi in Brabantiam Flandriamque latius penetraverant.Nitebantur Hispanici & navium onera Scaldi aliisque amnibus belli occasione imposita rescindere: has quoque armorum reliquias dictando,nec sibi modo,sed Gallis quoque & Britannis graves. Sed non obtinuere ut quippiam mutaretur: cognito legatis haud aliud magis perhorruisse Zelandiam. Spes tamen facta,

facta, post fœdus, amicis inter se mercatorum colloquiis rem melius transigendam, quippe jactantibus Hispanicis sua esse in manu, ut illa ipsa onera exigentibus damno cederent. De India longissime & acriter disputatum, quam diserte nominari debere Ordines contenderant. Ricardotus ne id fieret regis Philippi interesse dicebat, multis de causis, quæ ad Ordines non pertinerent: alioqui hoc exemplo alias quoque gentes postulaturas navigandi libertatem, quam ne Galli quidem aut Britanni, ut concessam, sed suo periculo usurparent: itaque ut induciæ sine exceptione fierent, patiebatur: sed commercia coërceri volebat intra ea, quæ Philippo per Italiam Hispaniamque possessa; extra indulgeri posse negans. Sicubi tamen non ipse imperaret, haud obstiturum quo minus illic Batavi negotiarentur; neque id tamen evulgandum publico fœdere: satis fore si arcanis pactionibus sanciatur. Responderunt legati, multa hic esse quæ Ordinibus persuaderi non possent: nam sui quoque imperii ex solo relegare quenquam, hosticum id plane: & si carendum sit pacis fructibus, malle Batavos armis de illius Orbis possessione certari. Præterea haud satis tuta quæ conventa privatim non omnium ad notitiam pervenirent. De Hispania autem Italiaque quod diceretur, procul dubio angustum nimis, cum fretum intra Gaditanum jacentes insulas, Fortunatas denique ipsas, & omnem Mauritaniæ oram nemini hactenus clauserit Hispanus. Illi vicissim, ad longinqua & Philippo possessa ne bello quidem navigatum, quin & pacis colloquio id remisisse Batavos. Non debere plus per inducias peti, quam aut arma dedissent, aut pace spe-

ſperaretur. Bello Indicana permitti non placere Philippo: & diſſimilem Galliæ ac Britanniæ cauſam; inde paucas naves & furtim ire, Batavos juſtis claſſibus proficiſci. De cætero videbantur id daturi, ut pro Hiſpania atque Italia Europa omnis nominaretur, & ſi privata pacta diſplicerent, ita cupiebant inſtitui publicum fœdus, ne Indiæ vocabulum compareret. Poſtquam hujus capitis formula ſæpius innovata, nec his reperta illis probabantur, conſultique per Vereikium prius, inde per Ricardotum archiduces, tandem in hæc verba conventum eſt. Subditi regis Philippi, archiducum atque Ordinum, manentibus induciis amicitiam colunto, malorum, quæ per bellum data acceptaque, immemores. Commeare ac mercari inter ſe jus eſto, terra, mari, amnibus: quod tamen Hiſpaniæ Rex coërcendum judicat Europam intra, & quæ alia loca permiſſu ſuo pacatis ſibi amicisque gentibus antehac patuere: at extra eos fines poſſeſſis ſibi regionibus, oppidis, portubusque negotiari non licere, niſi accepta privatim venia. Verum quominus illic quoque aliis cum regibus populisve volentibus mercatum exerceant, Philippus miniſtrique ac ſubditi ejus ne obſtanto, nec moleſti eo nomine aut Batavis, aut qui Batavos ad commercia admiſerint, ſunto. His verbis adjici & iſta regum legatis placuit: quando tempore opus eſt, ut qui prædictos extra fines cum navibus ac copiis verſantur, fœdus factum intelligant, induciæ illic ex anno demum incipiunto: ſi nuntius ante pervenerit, armis utrique abſtinento. Poſt annum, ſi quid hoſtiliter factum erit, damnum reſarcitor. Huic additamento Hiſpanici valde reluctabantur, tum quod Indiam, non minus

nus quam si nominaretur, claris indiciis exprimeret, tum quod res quidem illo in orbe raptas, si exstarent, reddi cuperent, at cædes & incendia non vindicari: ipsi ad atrocia proniores, cum Batavis præda sit, quam sanguis potior. Tandem cessere, sed vultu verbisque velut injuriam accepissent. Legati, his rebus confectis, postquam celeribus nuntiis regum quoque suorum voluntatem cognoverant, rogatis Ordinibus ut Bergis adessent, quæ sibi laborata exponunt: orantes ut rebus contenti supra spem omnem egregiis, verba non anxie nimis expenderent; idem regibus placere; &, ne quid ad securitatem desit, ultro polliceri, si Indicana commercia per vim turbaret Hispanus, sumturos se ut de violatis induciis ultionem. Ordines aliquantum disceptato legatos Antverpiam mittunt, eosdem qui pacis negotio præfuerant, nisi quod Trajectini Nicolai Berkii in locum Cornelium Renessium suffecere. His mandatum ut restantia conficerent, & qua possent, obscuriora clarius evolverent. Vt annos duodecim induciis darent, Hispanici rogari voluere. Fines, ne singula persequentibus longum certamen oriretur, hactenus discernere satis visum, ut possessas quisque regiones ac oppida retineret, ager oppida sequeretur. De commerciis super ea, quæ ante memoravimus, convenit ne alii apud alios graviora onera paterentur, quam aut cives aut amicorum, qui minima sentirent. Ac ne religionis crimen peregrinantes premeret, concessa Batavis eadem, quæ Velascus Britannis arcana pactione promiserat. Naves alienas in publicos usus retinere, aut pignorandi jus, nisi ex legum præscripto, decernere vetitum. Privatis de rebus

multa

multa & paci quam induciis propiora. Captivi gratis solverentur. Duorum & quadraginta retro annorum tempus res diversas secutis ad præscriptionem ne noceret: neu dictæ adversum indefensos sententiæ. Rerum mobilium, perceptorum fructuum, acceptoque latorum nominum, restitutio ne esset. Res soli ad veteres dominos, atque etiam eos ad cœtus, qui sub Archiducum imperio sacris destinati, statim redirent, demta tamen alienandi potestate. Sed quæ a Fisco vendita, horum in locum reditus per annos induciarum solverentur, & pro his, quæ publicis operibus insumta, pretium. Distracta ob æs alienum prædia intra annum redimere liceret: sic tamen ut impensarum utilium æqua haberetur ratio. In domibus, quæ intra oppida, jus idem ne esset; sed penes emtorem manerent. Pro alluvionibus quoque ac lacubus, quos privati suo sumtu siccassent, nihil præstaretur, nisi si quod vectigal inductum agris. Impositos quondam prædiis pecuniæ reditus, in annos queis prædia tenuisset, fiscus, non vetus possessor, agnosceret. Ex reipublicæ dignitate fuit, Nassaviis, ut optime de libertate meritæ domui, nominatim prospici, non modo ut sua reciperent, sed ne obnoxii essent æri alieno, quod ab Albanicis usque temporibus pater contraxerat. Testamenti factio esse jussa inter utriusque imperii cives, neu valerent tabulæ, quæ partium odio propinquos exhæredes facerent. Vrbibus, quarum ex fœdere jurisdictio privatis redderetur, nihilo sequius hinc Ordines, inde archiduces magistratus daret: & illud non minus prudenter, ut his quoque prodessent induciæ, qui egressi Belgarum finibus armorum metu externas quæsierant sedes. Pleraque hæc

Olden-

Oldenbarneveldius perſcripſerat, ut quidque aut inde inſidioſum metuerat, aut patriæ profuturum eminus ſpectabat, ita mira ſollicitudine verba temperans. Securitati hæc præſidia circumdata: ne bellicæ naves oras portusque alienos accederent, ni id permiſſum, aut tempeſtas cogeret. Nova caſtella ſtruere interdictum. Promiſſa communis opera, quo terra marique prædones fugarentur. Privata commiſſa adverſus auctores ipſos, aut ubi degerent, vindicarentur. Sed eo obtentu inducias frangere ne liceret. Fœdus hoc Ordines ratum facerent, item Philippus & Archiduces & ſuo & poſterorum nomine; Ordines atque Archiduces ante diem quintum, Philippus tertium intra menſem: Promitterent ſinguli nihil ſe contra facturos, aut paſſuros fieri, recta ſeu per obliquum tentaretur: ſi quis ſuorum auderet, jus & pœnam præſto. Et hæc quidem palam. In arcano illud Hiſpanici acriter cupitum Gallis annitentibus obtinuere, ut quod agri Brabantici ceſſurum Ordinibus, ritusque Latinos hactenus habuiſſet, illic ne quid in religione mutaretur. At Ordinum legati a regum legatis ſcriptum accepere teſtimonium, profeſſos ſæpe in colloquio adverſarios commerciorum capite Indiam comprehendi; at quo minus nominaretur, Ordines legatorum precibus dediſſe, tantundem fore ſpondentium: præterea eam fuiſſe Ordinum mentem, ut cuncta per Indiam Hiſpanis in ſe uſurpata ipſi in Hiſpanos ſtatuerent, & ſi qui illic ſunt Batavorum Fœderati oppugnarentur, eos defendere ne contra inducias foret: ut finibus Ordinum continerentur Bredana Bergenſiſque ditio, & quicquid Graviæ cohæret. Viciſſim poſtulantibus Galliæ legatis, Ordinum

dinum legati testati sunt, inter eos qui bona recuperarent, numerandos principis Spinoii, res quondam Fœderatorum secuti, hæredes: futurumque, si Ligniaci reddere cunctarentur, ut Ordines Wassenarias per Hollandiam Ligniacorum possessiones Spinoiis addicerent, datum hoc Roniaci gratiæ, præpotentis id tempus in Gallia, ut qui ærarium regeret: namque ejus filia Spinoiæ domui innupserat. Nono Aprilis die factum est fœdus, quo illa per Europam notissima & pervecta jam alterum in orbem arma in spem pacis per inducias ponebantur. Statimque Archiducum & Ordinum literis probatum, ac publice recitatum est Antverpiæ illisque in partibus magno plebis gaudio: apud Batavos haud æque, dum sponte pacis amans populus, sed quadraginta annorum malis prosperisque confusus tarde ad ingenium redit. At externi, ubi ad eos fama manavit, extorqueri potuisse regi potentissimo libertatis confessionem & Indiæ partem, utrumque sine exemplo, nec credita hactenus, tanto impensius mirabantur. Hinc vires, hinc consilia æstimabant. Certe eo ex tempore multi reges, principes, nationes Batavam ad societatem respicere cœperunt.

FINIS

HISTORIARUM.

IN-

INDEX
IN ANNALIVM LIBROS.

LIBER I.

Anno 1566.

 tus.

Anno 1577.

LIBER III.

Anno 1578.

 Campi.

limam

Anno 1584.

LIBER V.

Ant-

IN HISTORIARVM LIBROS.

L I B E R I.

Anno 1589.

L I B E R I I.

Anno 1590.

Anno 1591.

Verius

HISTOR. LIB. III.

Anno 1593.

Anno 1594.

Elisa-

L I B E R IV.

Anno 1595.

LIBER V.

Anno 1596.

Al-

Novum

L I B E R VIII.

Anno 1599.

Comite

L I B E R IX.

Anno 1600.

Bono-

L I B E R X.

Anno 1601.

Hispa-

LIBER XI.

Anno 1602.

LIBER XII.

Anno 1603.

Ob-

LIBER XIII.

Anno 1604.

LIBER XIV.

Anno 1605.

Aux-

L I B E R XV.

Anno 1606.

LIBER XVI.

Anno 1607.

LIBER XVII.

Anno 1608.

LIBER XVIII.

Anno 1609.

COR-

CORRIGENDA.

Pag.	lin.	
8,	10.	Partitorque
9,	33.	exhauserant
14,	18.	mittere
17,	24.	fiduciæ
18,	26.	Horum ubi
25,	22.	sequius
27,	13.	irrita
28,	2.	seu
29,	8.	Gueusiorum
30,	1.	puniebat
32,	15.	solo
33,	9.	abstineret
—	20.	admissos
34,	19.	utique exhaustis
35,	19.	Flandria
—	21.	Valentinianis
—	29.	exitio
37,	17.	tum
—	29.	Arausionensi
40,	5.	pene
—	16.	ranunculorum
43,	9.	ipsas
44,	8.	ductante
—	14.	Mosæ transitu
—	19.	euntium
47,	22.	virium
48,	1.	provecto
—	22.	circumscripturus
—	12.	potentiæ
—	5.	Arausionensem
52,	4.	Montem
—	12.	Ienlisius
55,	15.	insessores
57,	3.	onera
—	7.	ibidemque
—	15.	accedebat
61,	10.	præterea
63,	29.	pervaserat
65,	31,	cœptantes
66,	13.	Turca
—	21.	obsequium exuentes
67,	6.	suspiciosos
68,	35.	aperti
70,	1.	ferentem
—	26.	parato
71,	12.	paciscendo
72,	9.	potentia
—	14.	mobilissima
—	24.	ira
74,	12.	At Iohannes
—	17.	Gemblaiacum
—	17.	cecidit
79,	4.	læti
80,	3.	Gemblaiacum.
83,	7.	ipse
—	25.	Parma *deleatur.*
85,	34.	aversari
86,	29.	intra sesquimensem
91,	1.	Valentinianis
—	17.	injuriam
94,	23.	usu
96,	8.	missus
97,	19.	angebatur
99,	1.	hinc
104,	16.	infesta
117,	28.	Rihovius
118,	6.	retardesceret
119,	1.	suam arctissime
121,	20.	Franequera
123,	18.	altricis
124,	24.	corruptos
126,	25.	in Gallia
128,	31.	firmando
130,	2.	suspectos
131,	9.	eminentes
—	25.	expeditius
132,	13.	suæ auctoribus
135,	11.	nimium
136,	21.	quantacunque
—	31.	quas
139,	32.	limites
—	34.	Sonoio
143,	33.	Cavendiso
144,	35.	ille
145,	11.	nec
148,	35.	Sonoium
149,	13.	annexui
151,	11.	vicosque
—	23.	nominant
153,	18.	curæ
157,	31.	gravis
162,	4.	bellare
166,	5.	diditi
168,	3.	caperent
169,	10.	Moncadius
—	32.	pertusa
170,	29.	Brittanniæ
172,	9.	bellicis
—	20, & 21.	pependit
174,	17.	victus
175,	4.	hos
180,	33.	Lanzavechia
182,	14.	verus
184,	21.	illum
185,	33.	rogatu Episcopi (ad Parmensem is ipse venerat.)

Pag.	lin.	
188,	6.	Truxius
——	15.	subierat
——	21.	nullo in prælium
190,	12.	inultos
——	28.	abitu
191.	4.	pacati
——	31.	novissent
192,	32.	hic
197,	16.	distantis
199,	31.	vacuis
202,	7.	nuntii
203,	19.	circumfuderant
204,	31.	longo
205,	7.	gregum
——	21.	alæ
206,	25.	indiscretos
207,	17.	in
——	20.	infesta
——	22.	augebant
208.	3.	infessoque
——	31.	Velavus
210,	3.	artem
——	14.	ordiri. Ter
212,	15.	suum
——	19.	purgandæ
——	22.	offudit
213,	16.	ereptus
214,	15.	Quinta
——	28.	metu, ne
216,	2.	incidit
219,	16.	ulterioribus
220,	17.	nova commenta
——	19.	eo jure annexa
221,	8 & 9.	deferemur
——	24.	contentus
224,	18.	demum
227,	1.	Et dum
——	12.	sui tutela
229,	12.	imitamento
232,	31.	unus inter humida
233,	22.	militibus
234,	17.	repetebat
——	29.	alii
235,	22.	manifesto
240,	17.	Ibarram
241,	5.	excussi sinus
243,	20.	Minui
245,	35.	fartæ
——	ib.	vice
255,	3.	delictis
257,	14.	extincta
——	32.	verba
258,	16.	consilium
259,	33.	Aquægrani
260,	35.	ni
261,	1.	adactis
——	2.	depulisset
264,	33.	circumjecto
266,	7.	urbis
267,	7.	ictibus
270,	16.	Christianis
272,	1.	teguntur
273,	31.	e
277,	30.	trahebatur
——	31.	uti
278,	33.	externo
——	35.	Bullionium
280,	15.	justus
——	ib.	veterani
281,	28.	Cukium
282,	11.	ultro
——	22.	affectu
283,	35.	præda
285,	14.	annua
286,	11.	fidi
287,	6.	incendia
——	7.	domos
——	11.	terga
——	17.	delectantur
——	26.	famem
289,	2.	socius
——	11.	quæ
290,	15.	enisi
292,	1.	obsessoris
——	23.	periclitaturum
297,	11.	ultro
298,	35.	mitiores
301,	20.	&
304,	24.	Edfardi alterius
308,	3.	&
309,	14.	tandem
310,	21.	Regis
312,	31.	se
318,	24.	& cum
325,	6.	cujus
329,	9.	turbaverunt
331,	4.	extimo
——	7.	Obis
332,	34.	dicemus
340,	6.	eunti
——	8.	paucas
344,	20.	millium
348,	8.	concessa
353,	21.	spatii
354,	20.	scandentis
361,	14.	Reginæ
362,	13.	ex
——	23.	placarent
——	27.	præconio
366,	10.	fortunis

Pag.

Pag. lin.
369, 11. at
371. 15. confueffet
372, 14. capiæ
376, 10. Merovæum
381, 11. Archiducis
—— 17. Womis
383, 10. æftuum
—— 11. defenderent
—— 15. herbida
—— 20. Gronlandiam
—— 21. exiftimabant
384, 25. puppis
392, 3. ante impetum cedit
395, 23. fubfederant
395, 11. pace
—— 12. retineretur. At tacebatur ea oppida a Francis pignori quondam oppofita & redempta, & fi quid ultra armis aut neceffitate expreffum fuerat, armis amiffum exftinctumque legibus. Magnum &c.
398, 9. Tam
—— 11. de
401, 28. Germanicæ
404, 1. jura
409, 6. vere ante tertio
—— 13. illic
410, 19. ter
412, 23. Alpa
414, 23. plerique
416, 35. is
417, 16. fatietate
—— 23. judico
420, 29. ponderi
423, 25. Ordinum
—— 27. reditum
—— 28. reftabat
425, 16. ex
426, 2. celebrabant
430, 11. Batavis
431, 8. Guifio
443, 19. Leiva
446, 3. nos
—— 15. incerta
452, 4. fe
453, 1. ducente
—— 24. de
454, 17. quando
456, 2. Fefta
—— 22. receptum
—— 44. firit
457, 7. Heffelius
458, 13. argueret

Pag. lin.
465, 21. fceleribus
479, 14. capta
481, 22. eft ortum nomen
482, 8. Vada
—— 15. Antunnacum
—— 28. Colonia
485, 3. Montis
489, 26. vocare
490, 4. infima
496, 34. ictu
505, 16. afflictabant
—— 32. Mendofa, qui
511, 13. Coriolano
512, 34. voluiffet
513, 1. finitimorum
—— 16. & Philippi
519, 30. veteris
521, 12. metuit
524, 9. atque in parva
525, 15. Littam
—— 25. Colonna
535, 6. partem
537, 3. Europa
—— 29. aliquanta
541, 23. dicta
543, 16. &
548, 8. amnes
549, 25. nomine
552, 19. hofti
556, 19. modeftiam
558, 1. exquifita
563, 25. alter
566, 20. turmam
576, 12. ac
586, 17. locum mirabundi infpexere
587, 33. didita
592, 7. aulamne
593, 24. Cavendiffo
615, 7. Duboifium
621, 32. fide
626, 34. æftatem
632, 10. fugam
634, 1. quæfturæ
638, 17. Geldra
639, 13. invectus
640, 32. &
641, 21. nitrato referta pulvere
648, 2. pace
649, 19. multus
652, 28. Auftriaca
—— 31. exemplo
655, 29. peti rumor percrebuit

Pag.

Pag.	lin.	
657,	1.	Scaldi
——	16.	alia
660,	11.	fructu
662,	26.	novem peditum
663,	5.	quies
666,	31.	datum laborantia
——	45.	incedit
668,	9.	hostium
671,	15.	signis
——	25.	alius
672,	24.	it
——	32.	morari
683,	23.	accedunt
685,	33.	illapsus
687,	20.	alios
690,	6.	fluentibus lentum adeo
691,	17.	Hattemo
705,	8.	Bolcifo
——	19.	Giloli
709,	31.	aut in armis
716,	9.	otium
717,	35.	acceperunt
719,	7.	heri
721,	7.	scopulos
723,	7.	præ
724,	15.	sibi

Pag.	lin.	
724,	29.	immersura
725,	2.	sævituram, quod hi
725,	30.	salis
731,	20.	nuper *deleatur.*
735,	29.	animam
——	32.	Verhoevio
738,	13.	Septam
741,	32.	Craulio
742,	14.	domo
——	34.	idem ut victoriæ
749,	19.	exiturum
——	24.	prompsissent
755,	13.	pacta
758,	35.	quis
761,	4.	justa
763,	14.	habuerat
765,	26.	Hic
766,	10.	Malabaras
768,	16.	Illi
770,	25.	aut imperii homines *deleatur.*
771,	4 & 5.	fœdusque
774,	14.	Gironus
775,	12.	tantam
789,	2.	Bruxellensem
790,	3.	immissi

F I N I S.

